

CSENGERI JÁNOS¹**A légi bázisok harci kiszolgáló támogatásának aspektusai²****The Combat Service Support Aspects of Air Bases****Absztrakt**

A cikkben a szerző a légi bázisok harci kiszolgáló támogatását részletezi, amit három alfejezetre bont: az erők védelme tevékenységi kör, a befogadó nemzeti támogatás, valamint a légi bázisok repülő csapatokat támogató képességei. A téma kifejtése során bemutatja a keretrendszert, amely által a légi bázisok megfelelő védelmet képesek nyújtani, biztosítják a rendszeres és biztonságos légiközlekedés megvalósíthatóságát, valamint azt, hogy átcsoportosítás esetén a küldő és a befogadó nemzetek milyen megfontolások alapján tervezhetik a megfelelő körülmények létrehozását a hatékony feladatvégrehajtást lehetővé teendő.

Kulcsszavak: légi bázis; harci kiszolgáló támogatás; erők védelme; befogadó nemzeti támogatás; légi bázisok repülő csapatokat támogató képességei.

Abstract

In the article the author examines the combat service support aspects of the air bases of which divided into three chapters: the force protection activity, the host nation support and the supportive capabilities of air bases in favour of air forces. The study conducts the examination in a general context and highlights the framework through air base possess the capability to provide the proper defence, to realise the regular and safety flow of air traffic and it is also highlighted which considerations the nations should take into account during the deployment and hosting forces in order to ensure the sufficient circumstances for the efficient conduct of activities. For the simpler understanding of activity areas, figures can be found at the ends of main chapters edited by the author.

---

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi tanársegéd, csengeri.janos@uni-nke.hu –

National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, assistant professor; ORCID 0000-0002-4540-9681

² A publikáció az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3-IV-NKE-25 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Keywords: air base; combat service support; force protection; host nation support; capabilities of air bases in favour of air forces.

BEVEZETÉS

PhD kutatásaimban a repülőterek különböző aspektusát vizsgálom, amely témát néhány éves kutatómunka után három területre osztok fel. Az egyik a repülőterek vagy légi bázisok pozícionálása, amivel egy állam nemcsak hazai, de esetleges országhatárain túli érdekszféráját is képes lehet megővni, ebben az esetben a légi bázisra, mint az ott települő repülő erő által megvalósítható képesség-csomagra tekintünk és ezáltal megállapíthatók a harci és harctámogató képességei. A második a repülőterek azon szolgáltatásai, melyekkel a légiközlekedés, illetve a légi műveletek megvalósítását teszik lehetővé, illetve hatékonyságot növelik. A harmadik terület pedig a biztonság, amely nélkül az előző kettő tulajdonság/képesség nem aknázható ki, vagy nem valósítható meg. Előbbi kettő a harci kiszolgáló támogatási aspektusokat taglalja. Az első területről már született publikációm,³ ezért most a másik kettőre helyezem a hangsúlyt.

A biztonságban általában, továbbá a fegyveres erők berkein belül, számos területét különböztethetjük meg, a katonai érásban a különböző fenyegetésekre történő ellentevékenységek összefoglaló neve az úgynevezett erők megóvása (*Force Protection* – FP). Ezen ellentevékenységek mindegyike alkalmazandó a repülőtereken is, különösen az országhatárokon túl, legfőképpen a műveleti területeken létesítettek esetében.

Szükséges áttekinteni a légi bázis azon képességeit is, amelyek a rendszeres és biztonságos légiközlekedést teszik lehetővé, valamint a biztonságos légijármű-üzemeltetést, illetve a harci és harci támogató feladatokat segítik elő. E témakör első részével már foglalkoztam,⁴ a másodikra (biztonságos légijármű-üzemeltetés) ez alkalommal keríték sort.

Vizsgálom továbbá a befogadó nemzeti támogatás biztosítását is, ugyanis az erők egy szövetséges állam területére történő áttelepítése során számos aspektus merülhet fel, melyet tisztázni szükséges, ennek érdekében szükséges a felek felelősségi területeinek azonosítása.

Az 1. ábrán a légi bázisok képességei, harci, harci támogató és harci kiszolgáló támogató területei láthatóak egy összefoglaló, sematikus rajzon.

³ Csengeri János: A légi bázis, mint erőkivetítési platform. *Repüléstudományi Közlemények*, XXX (2018/2). 55–66.; Csengeri János: A légierő, mint a geostratégiai törekvések egyik meghatározó eszköze. In: Szilvassy László: *Repüléstudományi Szemelvények*. NKE KRI, Szolnok, 2017, 31–66.

⁴ Csengeri János: A légi járművek fel- és leszállóhelyeinek fajtái. *Honvédségi Szemle*, 144 (2016/5). 106–119.; Csengeri János: A repülőterek futópálya és gurulóút tulajdonságainak bemutatása. In: Krajnc Zoltán, Csengeri János: *A hadtudomány és a hadviselés komplexitása a XXI. században*. NKE, Budapest, 2015, 229–241.

1. ábra: A légi bázisok képességeinek sematikus ábrája (saját szerkesztés)

1. AZ ERŐK MEGÓVÁSA⁵

Az erők megóvása olyan rendszabályokat és intézkedéseket foglal magában, amelyek segítségével csökkenthető a személyi állomány, a létesítmények, a felszerelés, a műveletek, valamint egyéb tevékenységek sérülékenysége különböző fenyegetésekkel és veszélyekkel szemben, annak érdekében, hogy megőrizzük a cselekvési szabadságot, illetve a műveletek hatékony végrehajtásának lehetőségét, ilyen módon elősegítve a küldetés sikerességét.

Az erők megóvása feladatkör számos olyan elemből áll, amelyek segítségével az előbbi cél elérhető, azaz a működőképesség fenntartható. Ezen elemek relatív hasznossága a fenyegetés mértékének, a műveletek méretének, az éghajlati, valamint a polgári, kulturális környezetnek a függvénye. Egy alacsony fenyegetettségű környezetben az objektumvédelem (*security*), illetve az egészségügyi biztosítás elemek bevezetése is elégséges lehet. A fenyegetés szintjének növekedésével azonban egyéb elemek is bevezetésre kerülhetnek, úgy mint légvédelem, tűzseresz készenlét vagy atom- biológiai és vegyivédelem. Az erők védelme megszervezésének kulcsát nemcsak a fenyegetési szint megfelelő felmérése és az ahhoz tartozó intézkedések bevezetése, hanem a teljes műveleti környezet megértése jelenti. A következőkben az erők védelme feladatkör elemeinek részletezése következik, ami nem egy teljes vagy kizárólagos készlet, a tapasztalatokkal és idővel mindezek bővíthetnek. Továbbá a következőkben egy olyan általános keretrendszer ismertetése következik, amely magában foglalja e tevékenység (erők megóvása feladatrendszer) egyedi alkotóelemeit, ahol az összetevők mindegyike végrehajtható egyedileg is, azonban a legjobb eredmény akkor érhető el, ha ezek a különálló elemek integráltan kerülnek végrehajtásra.

⁵ NATO NSO: AJP-3.14 Allied Joint Doctrine for Force Protection. 2015. p.1-1; A-1 – A-12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1.1. AZ ERŐK VÉDELME FELADATKÖR ELEMEI

1.1.1. A harcászati felelősségi terület felügyelete (*Tactical Area of Responsibility* – TAOR – Control)

A kockázata, hogy egy kitelepülést támadást ér, szükségessé teszi egy ügynevezett harcászati felelősségi terület kialakítását a bázis, a létesítmény vagy telepített tábor körül. Mind ezt annak érdekében hajtják végre, hogy megelőzzék a közvetlen és a közvetett irányzékú fegyverek alkalmazását, ezzel együtt azt, hogy a személyi állomány, a felszerelés vagy a létesítmények kárt szenvedjenek. A TAOR-ban fennálló körülmények fogják meghatározni azt, hogy milyen FP rendszabályokat, feladatokat, tevékenységeket szükséges végrehajtani a fenyegetések és veszélyforrások hatástalanítása és egy megfelelő működési környezet kialakítása érdekében. A TAOR kialakításakor szükséges meghatározni a támadások lehetséges, valószínű irányát és helyszínét, továbbá az adott bázis környezetében olyan méretűre szükséges kialakítani (akkora területet szükséges kontrollálni), ami biztosítja a bázis biztonságát, a körülmények uralását. Ennek elemei a következők:

- Ellenséges légvédelem elleni tevékenység;
- Felszín-felszín támadások elleni tevékenység;
- Közvetett irányzású támadások elleni tevékenység;
- Rögtönzött robbanóeszközök elleni tevékenység;
- Közvetlen irányzású támadások elleni tevékenység;
- Ellenséges felderítés elleni tevékenység;
- A szembenálló fél befolyásolása (annak érdekében, hogy a mi akaratunknak megfelelően cselekedjen – támadásokkal való felhagyás, megadás, együttműködés stb.);
- Behatolás elleni és kerítésvédelem stb.

1.1.2. Légvédelem

A légvédelem megszervezése és fenntartása általában a légvédelmi parancsnok feladata, egy integrált, egységes légvédelmi terv keretében. E tevékenység magában foglalja a fegyverirányítási eljárások meghatározását, továbbá valamennyi, a védelmi légi szembenállás során alkalmazott fegyverrendszer és erő tevékenységi rendjét, az esetleges befogadó nemzet légvédelmével történő együttműködést, amennyiben szükséges, a polgári védelemmel szükséges egyeztetést. Ahogy klasszikusan, ebben az esetben is aktív és passzív légvédelemről beszélhetünk, ahol az aktív légvédelem a támadó légi ellenséggel szembeni tüzellel való fellépést, míg a passzív légvédelem különböző, a támadó légi ellenség hatékonyságát csökkentő rendszabályok bevezetését jelenti a saját erőknél és eszközökön. Számos légvédelmi rendszabály, feladat és tevékenység felsorolható:

- Hadszíntéri rakétavédelem (ballisztikus és levegő felszín rakéták, valamint robotrepülőgépek ellen);
- Felszíni légvédelem (támadó légi járművek ellen);

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Légi készenlét (légi járművek általi védelem légi járművek ellen);
- Tüzérségi tűz elleni védelem (a különböző lövedékek érzékelése, figyelmeztetés, és elfogása, esetleg megsemmisítése);
- Egyéb eszközökkel megvalósított légvédelem (az alacsony magasságon megvalósított (ön)légvédelem akár kollektív, vagy egyéni kézifegyverekkel is megvalósítható).

1.1.3. Atom-, biológiai, vegyivédelem (ABV védelem)

Az atom- biológiai, vegyivédelem célja, hogy támogassa az FP erőfeszítéseket a releváns események során, megakadályozza ezen események negatív hatását, valamint biztosítsa a tevékenységi szabadságot szennyezett körülmények között is. Az ABV védelem lehet aktív és reaktív, az első esetben megakadályozzák az ABV események kialakulását, míg az utóbbinál a megtörtént esemény következményeinek enyhítése a fő cél. Az ABV védelem önmagában nem jelent támadó ellentevékenységet az ilyen típusú támadások ellen. Az ABV védelemnek az FP tevékenységeken belül öt komponensét különböztethetjük meg:

- Érzékelés, azonosítás és nyomon követés (ABV események bekövetkezésének érzékelése, a veszélyes anyag azonosítása, a szennyezett terület méretének meghatározása, a szennyeződésben történő változások nyomon követése);
- ABV információkezelés (valamennyi releváns információ kezelését takarja, a gyors információgyűjtést, -értékelést, és azok szétterítését a csapatok között);
- Fizikai védelem (az egyéni és kollektív védelem lehetővé teszi a személyi állomány túlélését ABV támadás esetén, továbbá ide tartozik a létesítmények, repülőgépek, járművek és felszerelés védelme);
- Veszélykezelés (rendszerabályok, feladatok és tevékenységek, amelyek csökkentik az ABV támadás hatékonyságát a támadások kivédésével, a szennyeződés terjedésének korlátozásával, valamint a mentesítés által);
- Egészségügy ellentevékenység (a személyi állomány kitettségének csökkentése az ABV támadás hatásainak, valamint a sebesültek kimentése, kezelésük megkezdése).

1.1.4. Reziliencia

Rendszabályok, feladatok és tevékenységek végrehajtása annak érdekében, hogy a saját csapatok képesek legyenek végrehajtani feladataikat az ellenséges tevékenységek, vagy más veszélyek ellenére. Elemei a következők:

- Széttelepítés (a csapatok és felszerelés szétszórása a sebezhetőség csökkentése érdekében);
- Redundancia (képesség többszörözés, olyan megoldás, ami segítségével korlátozás mellett is elérhetjük a kívánt hatást);

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Megfigyelés-elhárítás (minden intézkedés, feladat és tevékenység, amely meggátolhatja az ellenséges megfigyelést, ez lehet álcázás, rejtés és megtévesztés; a célja, hogy összezavarja, félrevezesse az ellenséget);
- Fizikai védelem (fegyverek vagy más veszélyek elleni fizikai védelem, pl. fedezékekkel, óvóhelyekkel, erődítéssel stb.).

A katonai állomány valamennyi tagjának, rendfokozattól függetlenül, képesnek kellene lennie a FP feladatokban való részvételre. A kompetenciák ki kell terjedjenek a bázisokon belüli szektorizációra, e szektorok vezetésére és irányítására, a saját munkahelyek megóvására, a riasztásokra történő reagálásra, figyelmeztetésekre és információkezelésre, támadások utáni kárfelmérésre, el nem működött robbanóeszközök észlelésére és megjelölésükre, ABV felderítésben történő felderítésre, valamint akár az alkalmazott polgári személyzet kezelésére is stb.

1.1.5. Katonai műszaki támogatás

Az FP nyolc pillérének egyike mindamellett, hogy a katonai műszaki csapatok számos más területen hozzájárulnak az összhaderőnemi feladatvégrehajtás sikerességéhez. A gyakorlatban a katonai műszaki támogatás hozzájárul sok következményenyhítő intézkedés megvalósításához úgy, mint a rögtönzött robbanóeszközök hatástalanítása, a létfontosságú szolgáltatások és létesítmények helyreállítása, továbbá a tűzvédelem. A támogatás hét alkategóriára osztható fel:

- Védelmi infrastruktúra (valamennyi infrastrukturális elem, amely a FP-hez hozzájárul, illetve ide tartozik ezek tervezése, kivitelezése és fenntartása annak érdekében, hogy a megfelelő védelmet nyújtsák robbanások, lőszeres, repesz stb. ellen; ugyanide tartozik még a bázisok területén található épületek elhelyezésekor a biztonságos távolságok megállapítása, akadályok, kerítések felállítása stb.);
- Tűzvédelem;
- Hozzájárulás a robbanóeszközök semlegesítéséhez;
- Hozzájárulás a rögtönzött robbanóeszközök semlegesítéséhez;
- Álcázás, rejtés és megtévesztés;
- Katonai kutatás;
- Utak és területek megtisztítása.

1.1.6. A következmények kezelése

A következmények kezelése által csillapíthatóak a károk, a veszteségek, a nehézségek katasztrófahelyzetek, vagy ellenséges cselekmények nyomán. Ugyancsak idetartozik az alapvető szolgáltatások helyreállítása, az egészségügyi védelem, valamint a segítségnyújtás az érintett lakosságnak is. Őt alpontra oszthatók a tevékenységek:

- Támadás elszenvedése utáni felderítés, kárfelmérés;
- Robbanóeszközök semlegesítése;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Alapvető szolgáltatások helyreállítása (pl. repülőtér helyreállítása; a gurulóutak, futópályák javítása, stb.);
- Tűzvédelem, tűzoltás és baleseti helyszínbiztosítás, mentés;
- Személy kimentés (azon katonai, diplomáciai és polgári erőfeszítések összessége, ami során a csapatoktól, szervezettől elszakadt személyek megtalálása, azonosítása, kimentése és reintegrációja megtörténik).

1.1.7. Az erők egészségügyi védelme és foglalkozás egészségügyi biztosítás (Medical Force Protection and Force Health Protection)

Egészségügyi értelemben az erők megóvása a harci képesség, az egyéni egészség megőrzését jelenti, ami biztosított a döntő helyen és időben. Mindez olyan ellentétekenységek-ből áll, amely a környezeti negatív hatásokat, a foglalkozás kockázatait, az ipari tevékenységek veszélyeit, betegségeket hivatott kivédeni. Az egészségügyi tevékenységek nagymértékben hozzájárulnak az erők védelméhez, ezért a FP és egészségügyi tervezőcsoport szorosan együtt kell dolgozzon annak érdekében, hogy minimálisra csökkentsék az elkerülhető balesetek, veszteségek számát, valamint, hogy vészhelyzetekben rendelkezésre álljon a megfelelő erőforrás ezek kezeléséhez, elhárításához. Két megközelítést különböztethető meg, a következő alpontokkal:

- Az erők egészségügyi védelme az egészségügyi irányítás csoportjának a felelőssége. Általában egy egészségügyi FP csoportot alakítanak ki a megfelelő szakmaiság bevezetésére az erők védelmének tervezésekor. Alpontjai:
  - Egészségügyi erővédelmi szükségletek összesítése;
  - Az erők áttelepítése előtti egészségügyi kockázatfelmérés;
  - Egészségügyi támogatási elemek telepítése;
  - A telepített erők egészségügyi felügyelete;
  - Megelőző egészségügyi intézkedések;
  - Betegségfelderítés és sebesült jelentések;
  - Tömeges sebesültkezelés-tervezés;
  - A következmények elhárításához való hozzájárulás.
- A foglalkozás egészségügyi biztosítás olyan erőfeszítések összessége, amik segítségével megelőzhetőek a betegségek, és a nem harccselekmények általi sérülések. Hat alpont különböztethető meg:
  - Egészségügyi állapot megfigyelése és betegségek felderítése;
  - Megelőző gyógykezelés és járványkezelés;
  - Foglalkozási, környezeti és ipari egészségügyi veszélyekkel szembeni biztosítás;
  - ABV veszélyek elleni védelem;
  - Harctéri egészségügyi ellátás, élelmiszer és ivóvíz higiénia, állatorvosi biztosítás;
  - Egészséges életmód népszerűsítése.

1.1.8. Védelem (Security)

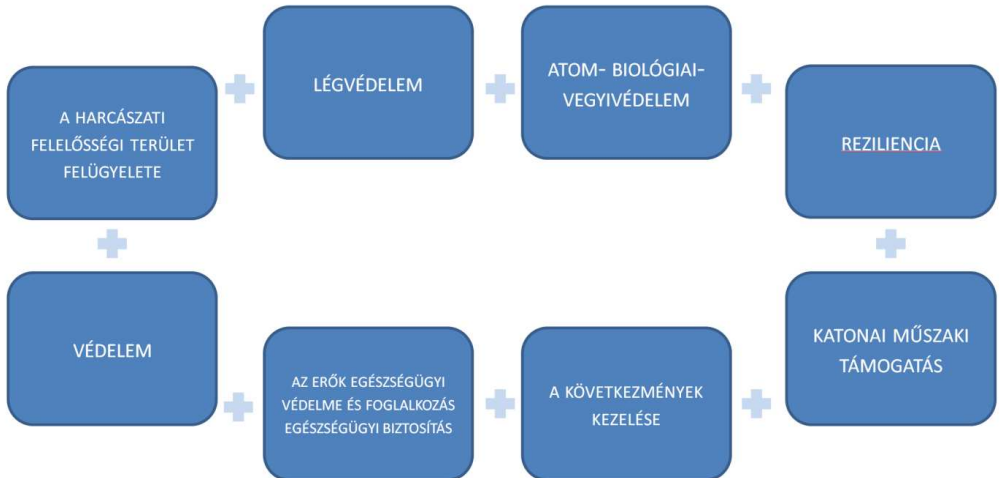
A védelem növeli a cselekvési szabadságot a sebezhetőség csökkentése által, valamint számos olyan tevékenységet takar, amelyek közvetlenül, vagy közvetetten hozzájárulnak az erők védelméhez. A védelem célja, hogy a lehető legalacsonyabb szintűre csökkentse a személyi állomány, az információk, a felszerelések és a létesítmények ellen elkövetett támadásokat fizikai, eljárásbeli, illetve technikai megoldások alkalmazásával. Ide tartozik a beléptetések ellenőrzése, a műveletek védelme (*Operations' Security – OPSEC*), hírszerzés elleni védelem, információvédelem, kibervédelem, fizikai védelem, a személyi állomány védelme, valamint a légi szállítások felügyelete, a fedélzetre felkerülő személyek és javak ellenőrzése egyaránt. E védelmi területek keretében továbbá együttműködés alakítandó ki a rendőri erőkkel, bűnmegelőzési szervekkel is. Végül megjegyzendő, hogy a védelem kialakítása és fenntartása nemcsak kollektív, hanem egyéni feladata is a személyi állománynak. A védelmen belül a következő területek különböztethetők meg:

- A be- és kiléptetés ellenőrzése (olyan tevékenység, amely biztosítja, hogy kizárólag az engedéllyel rendelkező személyek, felszerelés és javak kerülnek be a bázis területére, vagy ki onnan);
- Hírszerzés elleni védelem;
- Számítógépek védelme/ kibervédelem (a számítógépes hálózatok védelme e rendszerek biztonságát hivatottak szavatolni, valamint az innen történő adatnyerést megakadályozni), a kibervédelem a következőket tartalmazza:
  - Megelőzés és reziliencia,
  - Támadás észlelés,
  - Figyelmeztetés és jelentés,
  - Kárfelmérés és a támadás forrásának azonosítása,
  - Reagálás és helyreállítás a kibertérben;
- Proaktív védelem (megelőző, előrelátó intézkedések rendszere a vezetés valamennyi szintjén azzal a céllal, hogy a védelem biztosítva legyen a TESSOC (terrorism, espionage, subversion, sabotage, and organized crime – terrorizmus, kémkedés, felforgatás, szabotázs és szervezett bűnözés) tevékenységek ellen);
- Légi szállítások védelme (légi szállítások védelme szabotáztól, károkozástól, illetve a javak eltulajdonításától; ide tartozik az utasok és az áruk átvizsgálása, nemcsak károkozó szándék kutatása érdekében, hanem általános vizsgálat a repülőgépek fedélzetére jellemzően fel nem vihető javak kiszűrése érdekében);
- Befogadó nemzet védelmi támogatása a bázis közvetlen környezetében;
- Bűnmegelőzés és rendőri védelem (olyan tevékenység, melynek célja a kisserű bűncselekmények, és az olyan cselekvések megakadályozása a személyi állomány körében, amelyek szembe mennek a katonai etikával, szabályokkal, vagy sértik az általános fegyelmet);
- Utak védelme (a közlekedési szabályok betartatása, a fegyelem növelése közötti közlekedés során).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2. ábra: Az erők megóvása feladatkör elemeinek összefoglaló sematikus ábrája (saját szerkesztés)

A fentiek során láthattuk tehát, hogy az erők megóvása tevékenységkörnek széles tartománya azonosítható be, és a körülményektől, a veszélyeztetettség fokától és a fenyegetések irányától függően milyen területekre szükséges, lehetséges figyelmet fordítani. Elmondható, hogy azokon a légi bázisokon, amelyek szövetséges államok területén kerülnek kialakításra, e tevékenységi körök töredékét szükséges megvalósítani, míg műveleti területen jóval magasabb százalékuk alkalmazása indokolt. Hazai területen a megfelelő tervezést alkalmazva, a fenyegetések beazonosítása után ugyancsak szükséges kialakítani az erőket megóvó képességeket, amely hasonlóan a szövetséges állam területére történő településkor, a teljes paletta egy keskenyebb szegmensének bevezetését fogja indokolni a műveleti területen alkalmazottakhoz képes. E gondolatmenet természetesen békében realizálható, konfliktus esetében készen kell állnia a légi bázisnak az erőteljesebb ellenálló képesség megvalósítására.

Találkozhatunk olyan szemléletmóddal, amelyik a fehérvia a figyelemet az erők védelme feladatkör kürröli paradoxonra,⁶ ami pedig, hogy az FP célja, hogy megóvjuk az erőinket a nemkívánt külső behatásoktól, hogy azok végre tudják hajtani a küldetésüket. Tehát fenyegetésnek tesszük ki az erőink egy részét, hogy a többi részét minél kisebb fenyegetés érje. Talán a légierő (mint haderőnem vagy komponens) az a hadviselő elem, ahol az erők védelme feladatkör leginkább elvállik a fő erőkétfjtést végrehajtóktól, ugyanis az FP során az intézkedések leginkább a bázis védelmét fogják szolgálni, a repülőgépek pedig a feladataikat általában a bázisuktól jelentős távolságban hajtják végre. Más hadviselési környezet-

⁶ Mark Clegg: Force protection and society. *Defense & Security Analysis*, 28 (2012/2). 132–133.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ben (szárazföld, tengerek) azonban a biztosító erők jóval közelebb kerülnek a konfliktushoz, esetenként feladatvégrehajtásuk helyszíne megegyezhet a fő erő kifejtés helyszínével.

Amennyiben viszont továbbvisszük ezt a gondolatot, a légi erő esetében is megvalósul az, ahova az előző bekezdés végén kilyukadtam. Adott ugyanis az úgynevezett összetett légi művelet (*Composite Air Operations* – COMAO), ahol egy légi csoportosítást alakítanak ki, a csoport fő célkitűzése meghatározott földi célpontok pusztítása. Számos légi képesség ötvözte ez, ahol a bombaalkalmazásra felkészített repülőgépek a fő erő kifejtést végrehajtó elem, az összes többi elem (légtér megtisztító, kísérő vadászok óvják a támadástól a csoportosítást, légtér megfigyelő és irányító repülőgépek a helyzetképet biztosítják, elektronikai harci repülőgépek a szembenálló erők légtér megfigyelését és légvédelmét bénítják, légi üzemanyag utántöltő repülőgépek pedig az üzemanyagellátást biztosítják) pedig biztosítja az előző feladat végrehajtását, mintegy kiterjesztett erő megóvó, kiszolgáló képességcsomag. Ilyen módon továbbgontolva tehát az erők megóvása tevékenységi kört, a légi erő esetében is megvalósulhat ott, ahol a fő erő kifejtés történik.

2. A BEFOGADÓ NEMZETI TÁMOGATÁS⁷

A befogadó nemzeti támogatás (*Host Nation Support* – HNS) jelentős hatással van a fegyveres erők tevékenységére. Ez a fajta támogatás szövetségesek között valósulhat meg, fegyveres erők küldése, valamint fogadása során. A feltételekről szóló megállapodásokat jóval a csapatok áttelepítése előtt szükséges megkötöni, amely megállapodásban a küldő nemzet (*Sending Nation* – SN) igényei találhatók, valamint a befogadó nemzet (*Host Nation* – HN) erőforrásai, esetleges hiányai is szerepelnek. A nagyobb befogadó nemzeti támogatás segítségével a küldő ország „lábnyma” (a telepített erők mérete) jóval kisebb lesz adott államban, ami sok esetben előnyös, ugyanis jellemzően például a lakosság nehezen tolerálja a nagyméretű idegen katonai jelenlétet (pl. Amerika és Japán esete, ahol a japán lakosság demonstrált az óriási méretű amerikai jelenlét ellen, különösen, amikor a japánokat atrocitások érték az amerikai katonák részéről⁸).

A befogadó nemzeti támogatás nem más, mint a polgári és katonai eszközök által biztosított segítségnyújtás békében, krízishelyzetben vagy konfliktus során egy befogadó nemzet által, annak szövetségesei részére, mely előbbi csapatait elhelyezik utóbbi területén, feladatot hajtának ott végre, vagy áthaladnak az adott területen.

E támogatási forma egyáltalán nem újdonság Magyarország számára, mind a befogadó nemzeti, mind küldő nemzeti szerepben volt már része hazánknak. Amennyiben csupán a légi erő vonatkozásánál maradunk, befogadó nemzeti támogatást nyújtunk 2009 óta MH Pápa Bázisrepülőtéren a Nehéz Légiszállító Ezrednek, mely keretében a részt vevő 12 állam Stratégiai Légiszállítási Képessége valósul meg, három darab C–17 Globemaster III

⁷ NATO NSA: AJP- 4.5 Allied Joint Doctrine for Host Nation Support. 2013. 1-1; 2-3 – 2-6.

⁸ Jeffrey J. Draeger: Overseas Military Bases: Understanding Host Nation Support. Biblioscholar, 2012, 6.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

típusú repülőgép üzemeltetése által.⁹ Továbbá küldő nemzetként a balti államok légtérvédelmében vállalt feladatok végrehajtásakor (2015 szeptemberétől) JAS–39 Gripen típusú repülőgépekkel települt a litvániai Siaulia légi bázisra.¹⁰

2.2. FELELŐSSÉGI TERÜLETEK

2.2.1. A küldő nemzet felelőssége

- A befogadó nemzet mihamarabbi tájékoztatása a kijelölt kapcsolattartókról, akik részt vesznek a Befogadó Nemzeti Támogatás Megállapodás (*Host Nation Support Agreement* – HNSA) elkészítésében;
- Az egyetértési-, vagy technikai megállapodás áttekintése, amint azzal a csoportosítás parancsnoka elkészül, illetve az észrevételek megtétele;
- Képviselők kijelölése és biztosítása a befogadó nemzeti támogatást irányító bizottságba (*Joint Host Nation Support Steering Committee* – JHNSSC);
- A befogadó nemzet értesítése az anyagi és szolgáltatásbeli biztosítási igényekről;
- A csoportosítás parancsnokának informálása a befogadó nemzeti támogatással kapcsolatos tárgyalások állapotáról, a várható támogatás mibenlétéről;
- A csoportosítás parancsnokának tájékoztatása a további felekkel történő tárgyalásokról, bármiről, ami hatással lehet a befogadó nemzeti támogatásra, illetve a csoportosításra;
- Tárgyalások folytatása és megállapodás a megtérítendő javakról és szolgáltatásokról.

2.2.2. A befogadó nemzet felelőssége

- A csoportosítás parancsnok befogadó nemzeti támogatási igényének tanulmányozása és az arra történő reagálás, pozitív válasz esetében ezzel együtt a befogadó nemzeti támogatás tervezőfolyamatának megkezdése;
- A Befogadó Nemzeti Támogatás Megállapodásban foglaltaknak megfelelően a vállalások biztosítása a lehető legteljesebb mértékben:
  - Ellátás biztosítása abban az esetben is, amikor a katonai műveletek vagy gyakorlatok megkezdésekor még nem áll rendelkezésre kidolgozott és a felek által elfogadott egyetértési megállapodás,
  - Meggyőződés az egyetértési megállapodás hatályba lépéséről;

⁹ Amit a SAC-ről és a HAW-ról tudni érdemes. www.sacprogram.org (Letöltve: 2018. 05. 29.)

¹⁰ Sikerrel zárult a Magyar Honvédség baltikumi légtérrendészeti missziója. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/sikerrel-zarult-a-magyar-honvedseg-baltikumi-legterrendeszeti-misszioja> (Letöltve: 2018. 05. 29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- A befogadó nemzet és az átcsoportosított erők parancsnokának mihamarabbi tájékoztatása a kijelölt kapcsolattartókról, akik részt vesznek a Befogadó Nemzeti Támogatás Megállapodás elkészítésében;
- A befogadó nemzet és az átcsoportosított erők parancsnokának tájékoztatása az igényeik teljesíthetőségéről. A befogadó nemzeti támogatás mibenlétéről az alábbiak szerint szükséges információt biztosítani:
  - Tájékoztatás az átcsoportosított erők és eszközök elhelyezésének lehetőségeiről,
  - A légi bázis(ok) képességeiről, tulajdonságairól, állapotukról,
  - Egyéb támogatást megvalósító témakörökről, mint az utánpótlás, a karbantartó eszközök, az egészségügyi támogatás, szállítóeszközök, egyéb létesítmények (pl. szálláshelyek, konyha, étterem), vagy az erők megóvása képességek elemei elhelyezésének lehetőségeiről,
  - Közlekedési, mobilizációs lehetőségekről;
- A befogadó nemzet és az átcsoportosított erők parancsnokának tájékoztatása az esetleges támogatásbeli képességek megváltozásáról;
- A befogadó nemzet és az átcsoportosított erők parancsnokának tájékoztatása bármely tényezőről, amely hatással lehet a Befogadó Nemzeti Támogatás Megállapodás kialakítására, vagy az foglaltakra;
- A maximális lehetőség biztosítása a katonai és polgári hatóságok közötti egyeztetésre és együttműködésre annak érdekében, hogy a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrások felhasználása a leghatékonyabban történjen;
- A befogadó nemzeti támogatást irányító bizottság megalakítása és vezetése a csoportosítás parancsnokával együttesen;
- Prospektus összeállítása a támogatási tételek (szolgáltatások és javak) díjszabásáról, ennek átadása a küldő fél részére;
- A befogadó nemzeti támogatás erőforrásai fölötti rendelkezés megtartása, illetve annak meghatározása, hogy ezen erőforrások feletti diszponálás mely hányadát engedik át kizárólagosan a küldő nemzet részére;
- ABV védelemben történő támogatás (pl. feladatról visszatérő repülőgépek, felszerelés, vagy személyzet káros anyagoktól történő mentesítése).

2.3. AZ EGYETÉRTÉSI MEGÁLLAPODÁS (MEMEORANDUM OF UNDERSTANDING – MOU) TARTALMA

- Meghatározások;
- A MOU célja;
- Hatály és általános megállapodások;
- Kapcsolódó dokumentumok;
- Az együttműködő felekre vonatkozó felelősségi területek;
- A költségek tervezete;
- Jogi szempontok;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Az erők megóvására vonatkozó rendelkezések;
- Az információ biztonságára és közzétételére vonatkozó szabályozás;
- A támogatási tevékenységének kezdetének, időtartamának és beszüntetésének meghatározása;
- Módosítások és értelmezési rendelkezések.

Az egyetértési megállapodás csupán az első lépés a dokumentumok kidolgozásában, a Befogadó Nemzeti Támogatás Megállapodás ettől már részletesebb dokumentum, illetve ezeken túlmenően a támogatás biztosításának egyéb részletei az együttműködés későbbi szakaszaiban kerülhetnek tisztázásra.

A befogadó nemzeti támogatás igénybevétele elősegítheti a hatékony katonai műveletek megvalósítását, és általában az egyszerűbb, letisztultabb működését egy katonai (légierő) csoportosításnak. Az egyszerűsödés abban az esetben valósulhat meg, amennyiben egy területen megvalósítandó tevékenység támogatására a befogadó fél képes és hajlandó (megvannak hozzá az igényelt erőforrásai, és ezt nélkülözni tudja), illetve amennyiben a küldő fél ezek igénybevitelére szintén képes és hajlandó (kompenzálni tudja a támogatás ellenértékét, valamint elfogadja a megszabott díjakat és a támogatás formája megfelel számára).

3. A LÉGI BÁZISOK REPÜLŐ CSAPATOKAT TÁMOGATÓ KÉPESSÉGEI¹¹

A következőkben a bevezetésben megemlített légi bázis harci kiszolgáló támogató funkciói lesznek felsorolva és röviden kifejtve, amely funkciók a repülőtér repülőgépeket üzemben tartó képességeit képezik, továbbá támogatják a légi műveletek végrehajtását technikai, technológiai szempontból.

3.1. JAVÍTÁS ÉS KARBANTARTÁS

A repülőgépek általános javítása és karbantartása egy átcsoportosítás során (amennyiben országhatárokon túli, vagy többnemzeti feladatvégrehajtásról beszélünk) fontos, hogy nemzeti hatáskörben maradjon a repülőgép légialkalmassági, repülésbiztonsági szempontjából, vagy a földi támogató elemek kompatibilitási hiányának, esetleg a cserealkatrészek egyediségének okán. Többnyire a nemzet felel továbbá más képességeinek a karbantartásáért is, mint például a földi légvédelmi képesség, vagy egyéb létesítményeivel kapcsolatban. Amennyiben lehetséges, a munkáállomások és raktározás számára kialakított létesítményeket a befogadó nemzet biztosítja, azonban a küldő nemzetnek is fel kell készülnie olyan lehetőségekre, amikor ezen erőforrások nem állnak rendelkezésre, és önmagának szükséges akár telepíthető hangárakat, lefedéseket vagy tárolásra alkalmas konténereket felállítania. A küldő nemzetnek lehet szükséges továbbá műhelyeket biztosítani az avionika vagy a hajtóművek karbantartásához, valamint a megfelelő utánpótlási-ellátási láncot megszervezni, felállítani és működtetni.

¹¹ NATO NSA: ALP-4.3 Air Forces Logistic Doctrine and Procedures. 2002, 5-1 – 5-12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az egyforma légi járműveket üzemeltető nemzetek továbbá (többnemzeti környezetben) megállapodásokat köthetnek az együttműködésre, kölcsönös segítségnyújtásra, esetleg a karbantartási munkálatokban való összefogásra.

3.2. A LÉGI JÁRMŰVEK HARCOKBAN KELETKEZETT SÉRÜLÉSEINEK JAVÍTÁSA (AIRCRAFT BATTLE DAMAGE REPAIR – ABDR)

Amíg a múltban a repülőgépek harcokban keletkezett sérüléseinek javítása egy központi üzemeltetési kérdés volt a napi repülőfeladatok számának növelése érdekében, a jövő esetleges intenzív konfliktusaiban a sűrű légi műveletek során, valamint a kifinomult légvédelmi rendszerek alkalmazása mellett valószínűsíthető, hogy nem csupán sérüléseket szenvednek a repülőgépek, ami után képesek visszatérni a légbázisra és landolni, hanem véglegesen elveszítjük azokat. Azonban alacsony intenzitású konfliktusokban és olyan szembenálló féllel történő harc esetében, amelynek nem áll rendelkezésére hatékony légvédelem, a repülőgépek harcokban keletkezett sérüléseinek javítása továbbra is fontos képesség marad. Ahogy az előző pontban említésre került, elsősorban a küldő nemzetnek szükséges biztosítani az ellátási lánc megfelelőségét, ezáltal a gördülékeny alkatrész-, javítófelszerelés- és egyéb szükséges anyagok ellátását a javítások végrehajtásához. A megosztott javítási képesség szintén tovább javíthatja az üzemeltetési hatékonyságot.

3.3. LÉGI JÁRMŰVEK KERESZT-KISZOLGÁLÁSA (AIRCRAFT CROSS SERVICING – ACS)

A légi járművek kereszt-kiszolgálása, ami alatt a harcászati légijárművek fő műveleti bázisokon (*Main Operating Base – MOB*) történő helyreállítását és üzemeltetését értjük, ugyancsak egy fontos eleme a repülőtechnika elérhető napi feladtvégrehajtás kapacitásnövelése és rugalmassága szempontjából. A légi járművek kereszt-kiszolgálása olyan feladatokat is magában foglal, mint repülések utáni helyzetértékelés, újbóli feladatszabás és feladat-tervezés. E képesség javítja továbbá a légierő rugalmasságát és mobilizálhatóságát, valamint biztosítja a parancsnok számára, hogy időben legyen képes reagálni a krízis növekvő intenzitására. A lényege ennek a képességnek, hogy az „anyabázistól” eltérő helyszínről is biztosított legyen a légi járművek alkalmazhatósága, a légi járművek akár más nemzetek általi felkészítése után. A légi járművek kereszt-kiszolgálásának két szintjét különböztethetjük meg, amelyek lehetővé teszik az újbóli alkalmazhatóságukat, az újabb feladattervezést ugyanazokkal a légi járművekkel:

- Az alacsonyabb szintű kereszt-kiszolgálás lehetővé teszi a légi járművek alkalmazását adott fegyver-kiosztás megváltoztatása nélkül. Az ellátás magában foglalja a fegyverrendszererek biztonsági elemeinek felhelyezését vagy eltávolítását, az üzemanyag utántöltését, a szükséges folyadékok és gázok pótlását, az esetleges fékezőernyők kezelését, továbbá a hajtóműindításhoz és földi kiszolgáláshoz szükséges felszerelések biztosítását.
- A kiegészített kereszt-kiszolgálás az előzőeken túl tartalmazza a fegyver-kiosztás megváltoztatásának lehetőségét, a fegyverek pótlását, az információgyűjtő

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

eszközökbe szükséges adatrögzítők cseréjét, valamint az infracsapdák és dipolkötegek pótlását is.

A kereszt-kiszolgálást igénybevevő fél műveleteinek tervezésekor szükséges tisztázni a szolgáltatást biztosító bázis képességeit, és a megfelelő koordinációt végrehajtania. E szolgáltatások igény szerinti elérhetőségét a csoportosítás légi komponensének parancsnoka szervezi meg. A légi járművek kereszt-kiszolgálás képességének kialakítása bonyolult feladat, és számos gyakorlat végrehajtásával alakítható csak ki a megfelelő együttműködés.

3.4. ÚTVONALAKON ELHELYEZETT BÁZISOK (EN-ROUTE BASES – ERB)

Az útvonalakon elhelyezett bázisok nem mások, mint stratégiai (hadászati) fontosságú földrajzi helyszíneken létesített légi bázisok fegyver utánpótlással, földi kiszolgálási elemekkel, valamint a készülségi repülőgépek kiszolgálására alkalmas eszközökkel és állóhelyekkel, figyelembe véve, hogy a légi üzemanyag utántöltés nem, vagy csupán korlátozottan vehető igénybe. A NATO légierőre vonatkozó logisztikai doktrínája alapján egy ERB-nek 4 óránként 4 légi jármű fogadására és indítására kell képesnek lennie. Továbbá biztosítottak kell lennie ERB alkalmazása során is a kiterő repülőtér elérhetőségének azokban az esetekben, amikor az időjárási körülmények, légi jármű meghibásodások, nem elegendes légi jármű fedélzeti üzemanyag mennyiség, nem elérhető légiforgalom irányítás, a felszállópályában keletkezett károk, vagy egyéb rendellenesség ezt indokolja, és ezek okán az elsődleges ERB nem képes megfelelően üzemelni. Előbbi esetekben kiterő ERB alkalmazása indokolt.

3.5. FELSZERELÉS ÉS ANYAGI JAVAK KEZELÉSE

A felszerelések és anyagi javak különböző kezelési megoldásainak kompatibilitása nagy jelentőséggel bír, mivel e felszerelések és anyagok nagy része jellemzően felszíni szállítóeszközök segítségével érkezik. Az anyagok kezelése során különösen fontos néhány olyan aspektus, mint a konténerezés, az azonosítás és a nyomon követés az át- és visszacsoportosítás lerövidítése, gördülékennyebbé tétele érdekében.

3.5.1. Konténerezés

A NATO ALP-4.3 Légierő Logisztikai Doktrínája még a korábban hatályos, ma már visszavont 2926 NATO STANAG-ra hivatkozik, amelyik a 20 láb hosszúságú ISO konténerek használatát határozza meg, mint közös platformot. E törekvés az egységesítési egyezmény kivonását követően nem változott meg, a 2015-ben kiadott és Magyarország által elfogadott¹² Stanag 2828-hoz tartozó APP-22 (*Military Pallets, Packages and Containers –*

¹² A Honvédelmi Minisztérium védelemgazdaságért felelős helyettes államtitkárának 13/2017. (HK 6.) HM VGHÁT szakutasítása a NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról. 5. pont.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Katonai egységakományképzés) megjelöli az ISO 668 és 1161 szabványok szeinti konténerek preferált használatát, illetve lehetővé teszi az ezektől eltérő konténerek igénybevétele is, néhány alapfeltételt meghatározva ezek vonatkozásában. Meghatározza továbbá az úgynevezett összhaderőnemi moduláris inter-modális konténer (*Joint Modular Intermodal Containers – JMIC*)¹³ bevezetését és dimenzióit, amelyből 16 darabnak kell elférnie egy 20 láb hosszúságú standard ISO konténerben.

3.5.2. A felszerelések és anyagok azonosítása

Bármelyik szállítási módot is alkalmazza a küldő nemzet, az egységakományokat, a felszerelést vagy a eszközöket a megfelelő módon szükséges jelölni az azonosíthatóság érdekében, továbbá ahol ez releváns, a veszélyes anyagokat a nemzetközileg elfogadott egyezményes jelölésekkel is szükséges ellátni. A NATO Légierő Logisztikai Doktrínája a 4329-es STANAG-et és a hozzá tartozó kézikönyvet¹⁴ jelöli meg, mint az azonosításhoz szükséges közös platformot.

3.5.3. Anyagmozgató eszközök

Banális mivoltához képest az anyagmozgató eszközök kompatibilitásának jelentősége a nemzet által használt konténerekkel és raklapokkal meghatározó, valamint fel kell készülni többnemzeti környezetben a más nemzetek által használt egységakományképző eszközökhöz való megfelelésre, leghatékonyabb módja a gördülékeny feladatvégrehajtásnak, amennyiben erről az aspektusról is előre egyeztetnek adott esetben.

3.6. TELEPÍTHETŐ KÉPESSÉGEK

A telepíthető képességek magukban foglalják a logisztikai támogató csoportokat; a repülőtér karbantartó csoportot; a felszerelés, technikai eszközök és a személyi állomány elhelyezését; az étkeztetést; valamint egyéb, az életkörülményeket biztosító funkciókat. Olyan esetekben alkalmazhatóak ezek a képességek, amennyiben egy MOB-ról további áttelepítések történnek például egy ERB-re, ahol e funkciók csak részben vagy nem találhatóak meg. Részleteiben ezek a következők:

3.6.1. Harcászati üzemanyagotlító berendezés (Tactical Fuel Handling Equipment – TFHE)

A légi készenléti erők támogatására telepített képesség olyan esetekre, amikor adott bázison a szükséges mennyiségű üzemanyag nem elérhető, vagy a rendelkezésre álló mennyiség ellenséges vagy szabotázs tevékenység miatt lecsökken. Továbbá elképzelhető, hogy a repülőfeladatok száma meghaladja a bázis kiszolgálóképességét, ilyen esetekben a

¹³ NATO NSO: APP-22 Military Pallets, Packages and Containers. Edition A, Version 1. 2015, 3-1 – 3-3.

¹⁴ NATO NSA: AAP-44(A) NATO Standard Bar Code Handbook. 2010.

küldő nemzetnek kell a megfelelő kiegészítés szükségességét előre látnia és fedezni az igényeket.

3.6.2. Vészhelyzeti-üzemanyag tárolás

Habár nem lehet minden méretű igényre felkészülni üzemanyagtárolás szempontjából, szükséges lehet átmeneti nagymértékű igényekre vagy az általános készletben okozott károkra felkészülve további üzemanyagtartalékot képezni. A vészhelyzeti üzemanyagtár magában foglalja a légi járműveknek szükséges üzemanyagtároló tartályt; lezárható, hordózott üzemanyagot a felszíni járműveknek; szivattyúkat; mérőeszközöket; összekötő elemeket és tömlőket, amelyek az üzemanyagfeltöltéshez, -fogadáshoz, vagy -átadáshoz szükségesek.

3.6.3. Telepíthető mérnöki támogatás

E képesség többek között a csapatok telepítése során szükséges építkezések kivitelezését hivatott véghezvinni, valamint a jeletős helyreállító munkálatokat, mint a bombázások utáni károk helyreállítása a nélkülözhetetlen létesítményekben, úgy, mint a navigációs berendezések, légi jármű üzemmentartó létesítmények, áram- és vízellátás vagy akár a vezetési- és irányítási rendszerek. A károk kijavításáig könnyűszerkezetű lefedéseket, gyorsan telepíthető navigációs berendezéseket alkalmazhatnak vagy egyéb problémák áthidalására egyéb megoldásokat.

3.6.4. Telepíthető tűzoltó és baleseti csoport

A legcélszerűbb a befogadó nemzeti támogatás keretében kérni ezt a képességet, azonban a küldő nemzet is létrehozhatja az áttelepítéskor. A csekélyebb szállítási terhek végett azonban érdemes tehát a befogadó nemezettől igénybe venni a tűzoltó gépjárműveket, darukat, mentőautókat, vagy egyéb szükséges eszközt, esetleg az üzemeltető és szolgáltató személyi állományt is. Krízis esetén meglehet, hogy csupán ilyen formában biztosítható időben a feladatok megkezdéséhez szükséges megfelelő tűzoltó kategória adott repülőtéren.

3.6.5. Étkeztetés

A küldő nemzetnek képesnek kell lennie mobil konyhákat és étkezési lehetőségek felállítása csapatai számára. Amennyiben azonban egy légi bázison több nemzet is települ, úgy egyikük magára vállalhatja a vezető nemzet (*Lead Nation – LN*) szerepét, és a megállapodásoknak megfelelően biztosíthatja az étkeztetést a többi jelenlevő számára.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

3.6.6. Légi jármű üzemeltetési támogatás

A küldő nemzet biztosíthatja továbbá telepíthető légi jármű üzemeltetési, vagy avionikai munkaállomásokat, próbahelyeket a szükséges kisebb javítások, vagy karbantartások végrehajtásához.

3.6.7. Telepíthető kommunikációs eszközök

A küldő nemzetnek fel kell mérnie a különböző harcászati kommunikációs csatornák felállításának a szükségességét úgy, mint telepíthető műholdas kapcsolat, radarok, harcászati légi navigációs berendezés (*Tactical Air Navigation* – TACAN) vagy egyéb, a légiforgalom irányításhoz szükséges berendezés.

3.6.8. Fegyverzet

Amennyiben a befogadó nemzeti támogatás keretében a megfelelő szakértelem nem biztosított, úgy a küldő nemzetnek szükséges a fegyvertároló helyek kialakításához, illetve a felfegyverzett repülőgépek állóhelyeinek kialakításához szükséges szakembereket biztosítani. Közvetlen kapcsolatot szükséges fenntartani a befogadó nemzet valamennyi fegyverzeti anyagokkal kapcsolatos szereplőjével, és folyamatos egyeztetést kell végrehajtani a fegyverzeti anyagokkal (akár infracsapdák pótlása esetében) kapcsolatos kérdésekben.

3.7. LOGISZTIKAI TÁMOGATÁS

A légierő csapatai csupán annyira tudnak harcképesek lenni, amilyen a logisztikai ellátórendszerük. A légierő csapatok logisztikai támogatásának összhangban kell állnia a légierő alaptulajdonságaival,¹⁵ valamint a támogatásnak maximálisan biztosítania kell az áttéptett csapatokat hatékony feladatvégrehajtását. Az olyan alaptulajdonságok, mint a rugalmasság, sebesség vagy hatótávolság befolyásolják a logisztikai támogatást, ugyanis figyelembe kell venni a fegyverrendszerek, a légi járművekhez használt különböző fogyó anyagok időnkénti pótlásának, valamint a légi bázisoknak technológiai összetettségét. A légi járművek az idő során egyre bonyolultabbá váltak, mely jelenség magával vonta a logisztikai ellátás összetettségének növekedését, valamint az ellátási láncban jelenlevő anyagok nagy számát is. Másrésről viszont a technológiai fejlődése magával hozta a légi járművek és alkotóelemeik megbízhatóságának növekedését, ami pedig reduktív hatású az ellátási lánc bonyolultságára.

Továbbá a szükséges logisztikai támogatás a különböző méretű vagy intenzitású konfliktusok esetében szintén változhat. Alacsonyabb szinten és intenzitás mellett észrevehető és hirtelen növekedés következhet be a szükségletek terén. Nagyméretű és magas intenzitású konfliktus során az anyagok felhasználása jelentős, és komoly kihívásokat támaszthat

¹⁵ NATO NSO: AJP-3.3 Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. Edition B Version. 1 2016, 1–3.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

az ellátás területén. Békében pedig a különböző fogyó anyagok és pótalkatrészek felhasználása átlagosnak, alapszintűnek mondható, bizonyos esetekben növekedést tapasztalva a felhasználásban (pl. nem megfelelő készletgazdálkodás miatt alkatrészhiány alakulhat ki; légi baleset vagy meghibásodás következtében nem várt javításokat szükséges végrehajtani stb.). A készletgazdálkodás során figyelembe kell venni a felhasználás ütemét, a feladatvégrehajtások ütemét és fontosságát, a raktárméretet, a beszerzés időszükségletét, valamint a beszerzés során esetlegesen felépő késés kockázatát, valószínűségét. Az általános készleteknek biztosítaniuk kell az átmeneti igénynövekedést is.

3.8. INFRASTRUKTÚRA

Fő műveleti- vagy kisebb kategóriájú tengerentúli bázisokra történő átcsoportosítások során elsőként a légtér biztonságát biztosítani képes repülőgépek fogadására kell felkészülni a befogadó nemzet, valamint a küldő nemzetnek is az ehhez szükséges feltételek megteremtésével kell kalkulálnia. A rendelkezésre álló infrastrukturális elemeket maximális kihasználására kell törekedniük a feleknek, és csupán az ezeken felüli igényeket javasolt többlet erőforrások biztosításával kielégíteni.

3.8.1. Repülőtéri kárjavítás

A küldő nemzet számára nem praktikus, és nem is elvárható részéről, hogy e funkciót önmaga erőforrásaiból biztosítsa. A befogadó nemzetnek birtokolnia kell a megfelelő anyagokat és eszközöket a repülőtérben keletkezett károk kijavítására, mint darukat, tolólapokat, teherautókat, egyéb munkagépeket. Ezen eszközök megléte különösen fontos magas fenyegetés esetén.

3.8.2. Minimálisan szükséges létesítmények

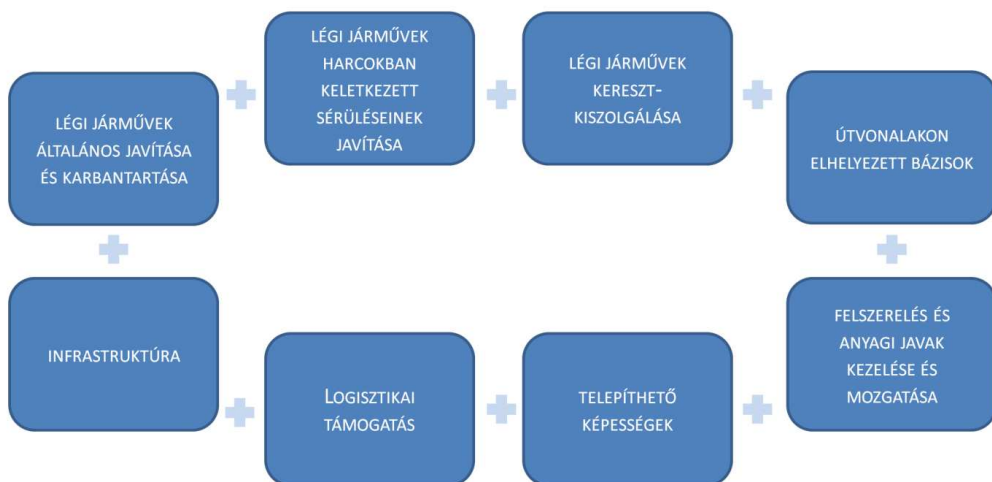
A kategóriacsoport nevéből adódóan az a minimális tulajdonsága adott légi bázisnak, vagy repülőtérnek, amelyen alapvetően áll, vagy megdőli az átcsoportosítás lehetősége ilyen minimumok a felszállópálya megfelelő hossza, ennek megfelelő terhelhetősége, légi jármű állóhelyek elégséges száma, üzemanyag- és fegyverzettárolási lehetőség, az alapvető összeköttetés megléte (közút, vasút, vízi útvonalak, amelyekre ezekből feltétlenül szükség van) stb.

3.8.3. Alapvető művelettámogató létesítmények

E létesítmények a légi műveletek sikeréhez közvetlenül vagy közvetetten hozzájárulnak a vezetési és irányítási funkciók biztosításával. Alapvető művelettámogató létesítmény első sorban a repülőezred harcálláspont (*Wing Operations Centre – WOC*), vagy a repülőszázad harcálláspont (*Squadron Operations Centre – SQOC*); továbbá amely elemek ezek működését lehetővé teszik, a tartalék áramforrások, szellőztető-, biztonsági rendszerek, rendszergazdai támogatás stb.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

3. ábra: A repülőterek repülő csapatokat támogató képesség elemeinek összefoglaló sematikus ábrája (saját szerkesztés)

A fent leírtakból látható, hogy a repülőterek repülő csapatokat támogató képességei milyen szerteágazó képességcsomagot foglalnak magukban, ugyanakkor jelentős kihívást is rejtenek anyagi ráfordítás, szervezés és esetleg a hiányzó elemek esetében ezek létrehozásakor. Ide tartozik tehát a légi járművek általános javításának és karbantartásának képessége; a légi járművek harcokban keletkezett sérüléseinek javítása; a légi járművek kereszt-kiszolgálása; az útvonalakon (stratégiaileg jelentős földrajzi lokációkon) elhelyezett bázisok kialakítása és fenntartása; a felszerelés és anyagi javak kezelése és mozgatása; nagyszámú telepíthető képesség, amelyek fő műveleti bázisról történő további átcsoportosítások során vehetők igénybe; a logisztikai támogatás; valamint a megfelelő és legalább minimális szintű infrastruktúra megléte.

Valamennyi funkciója a légibázisnak olyan támogató, feladatvégrehajtást lehetővé tevő funkció, amelyek hiányában a légierő műveleteinek kivitelezése aligha elképzelhető.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Amit a SAC-ről és a HAW-ról tudni érdemes. www.sacprogram.org (Letöltve: 2018. 05. 29.)
2. Mark Clegg: Force protection and society. Defense & Security Analysis, 28 (2012/2). 131–139.
3. Csengeri János: A légi bázis, mint erőketvitési platform. Repüléstudományi Közlemények, XXX (2018/2). 55–66.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

4. Csengeri János: A légi erő, mint a geostratégiai törekvések egyik meghatározó eszköze. In: Szilvassy László: Repüléstudományi Szemlények 2017. NKE KRI, Szolnok, 2017, 31–66.
5. Csengeri János: A légi járművek fel- és leszállóhelyeinek fajtái. Honvédségi Szemle, 144 (2016/5). 106–119.
6. Csengeri János: A repülőterek futópálya és gurulóút tulajdonságainak bemutatása. In: Krajnc Zoltán, Csengeri János: A hadtudomány és a hadviselés komplexitása a XXI. században. NKE, Budapest, 2015, 229–241.
7. Jeffrey J. Draeger: Overseas Military Bases: Understanding Host Nation Support. Biblioscholar, 2012.
8. A Honvédelmi Minisztérium védelemgazdaságért felelős helyettes államtitkárnak 13/2017. (HK 6.) HM VGHÁT szakutasítása NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról.
9. NATO NSA: AJP- 4.5 Allied Joint Doctrine for Host Nation Support. 2013.
10. NATO NSO: AJP-3.14 Allied Joint Doctrine for Force Protection. 2015.
11. NATO NSA: ALP-4.3 Air Forces Logistic Doctrine and Procedures. 2002.
12. NATO NSO: APP-22 Military Pallets, Packages and Containers. Edition A, Version 1. 2015.
13. NATO NSA: AAP-44(A) NATO Standard Bar Code Handbook. 2010.
14. NATO NSO: AJP-3.3 Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. Edition B Version 1. 2016.
15. Sikerral zárult a Magyar Honvédség baltikumi légtérrendészeti missziója. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/sikerrel-zarult-a-magyar-honvedseg-baltikumi-legterrendeszeti-misszioja> (Letöltve: 2018. 05. 29.)

FEKETE CSANÁD¹**Az információs hadviselés orosz koncepciójának fejlődése
a hidegháború végét követően²****The Evolution of Russian Information Warfare Concept after the
Cold War****Absztrakt**

A globális információs tér megjelenését követő években viszonylag hamar megjelent az információs hadviselés koncepciója, melynek következtében létrejött a nagyhatalmak közötti stratégiai vetélkedés egy újabb terepe. A töretlen fejlődés eredményeképp napjainkra kialakult a béke- és háborús időszakban megszakítás nélkül folyó globális információs küzdelem, melyben az információs erőforrások fegyverként kerülnek felhasználásra a tömegek tudatának manipulálása és a külpolitikai célok elérése céljából. Cikkemben Oroszország információs műveletekkel kapcsolatos koncepcióit vizsgálom meg, mely reményeim szerint hozzájárul a napjainkban folyó információs háború hátterének jobb megértéséhez.

Kulcsszavak: információs hadviselés, új generációs hadviselés, fegyveres konfliktusok, lélektani hadviselés

Abstract

Following the formation of the global informational space the concepts of informational warfare has rapidly developed and it has led to the formation of a new battleground which is an ideal place for the strategic rivalry between the great powers. Nowadays, as a result of continuous development a new global informational confrontation has evolved that ongoing in both peacetime and wartime where informational resources used as weapons to manipulate the consciousness of the masses and to reach foreign policy goals. In my article I will examine Russia's

¹ Nemzeti Közszerológáti Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: feke-te.csanad@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-9873-4736

² Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP 17-3-I-NKE-58 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

informational warfare concepts which may contribute to a better understanding of the background of today's informational war.

Keywords: information warfare, new generation warfare, armed conflicts, psychological warfare

BEVEZETÉS

Az elmúlt két év során számos kutató vélekedett úgy, hogy a 2014-es ukrán válság kirobbanásával beköszöntött a hadviselés egy olyan új korszaka, melyben a küzdelem súlypontja áthelyeződött a kognitív hadszíntéren folyó információs és pszichológiai műveletek irányába. Mindez egy folyamatos fejlődési folyamat eredménye, mely szorosan összefügg az információs technológiák forradalmával, az egyre gyorsuló globalizáció jelenségével, valamint a bipoláris világrend felbomlását követő geopolitikai folyamatokkal. Ezek hatására drasztikusan megváltoztak a társadalmi és politikai keretek, mely jelentős mértékben kihatott a fegyveres konfliktusok természetére.

A technológia fejlődése kapcsán egyesek egy új hadügyi forradalom kibontakozására hívták fel a figyelmet, melynek középpontjában olyan koncepciók álltak, mint a hadviselés hálózatközpontú és hatásalapú megközelítése. Az orosz információs hadviselési koncepciókra kezdetben az új hadügyi forradalom kapcsán felmerülő kérdések és a hálózatközpontú hadviselés koncepciója gyakoroltak nagy hatást.

Az oroszok már a kezdetektől figyelemmel kísérték a nyugati országokban zajló fejlődési trendeket, így a szovjet fegyveres erők vezérkari főnöke, Nyikolaj Ogarkov marsall az elsők között foglalkozott az új hadügyi forradalom – vagy más néven katonai technikai forradalom (Military Technical Revolution – MTR) – kérdéseivel az 1970-es és '80-as években. Az 1991-es öböl-háború eseményei igazolták a tábornok meglátásait, és bebizonyították az újonnan kifejlesztett C4I³ rendszerek hatékonyságát és az információs fölény elérésének fontosságát.⁴

Az információs hadviselés orosz koncepciójának fejlődésében emellett a '90-es évek néhány későbbi konfliktusa és Oroszország politikai átalakulása is nagy szerepet játszott, melyek főbb tanulságait alapul véve röviden megvizsgálom, hogy a jelenleg is zajló orosz információs műveletek milyen koncepciókra épülnek, és azok hogyan illeszkednek az új típusú hadviselésről alkotott elképzelésekbe. Reményeim szerint írásom segít megérteni a napjainkban zajló információs konfrontáció hátterét, mely megvilágíthatja a mögötte meghúzódó orosz szándékok természetét.

³ Katonai információs rendszerek (Command, Control, Communication, Computer, Intelligence – Vezetés, Irányítás, Híradás, Informatika és Felderítés).

⁴ Fitzgerald Mary C.: Marshal Ogarkov on the modern theater operation. *Naval War College Review*, 39 (1986/4).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

AZ INFORMÁCIÓS HADVISELÉSRŐL ÁLTALÁBAN

Az információs forradalom hatásai megkerülhetetlennek számítanak a téma szempontjából, ezért fontosnak tartottam, hogy elsőként röviden kitérjek az információs hadviselés és a lélektani műveletek főbb jellemzőire. A különböző történeti korszakokon végigtekintve, nehezen vitatható, hogy a különféle információalapú tevékenységek – mint amilyen a katonai megtévesztés, a propagandaterjesztés, valamint a hírszerzés – béke- és háborús időszakban egyaránt meghatározó szerepet játszottak. Ennek ellenére ezen tevékenységeket csak az utóbbi évtizedek folyamatai alakították egy olyan egységes rendszerré, amit a szakirodalom összefoglaló néven információs hadviselésnek nevez.⁵ Ehhez elsősorban az infokommunikációs technológiák terén bekövetkezett robbanásszerű fejlődés járult hozzá, melynek köszönhetően létrejött a kibertér, és kialakultak az információs társadalmak.

Mindez azzal járt, hogy a szárazföldi, tengeri, légi és kozmikus hadszíntér mellett létrejött a hadviselés egy újabb, információs tartománya,⁶ mely magába foglalja az összes valós és virtuális teret, helyet, eszközt és rendszert, amely az információ megszerzésével, előállításával, feldolgozásával, felhasználásával, tárolásával és védelmével foglalkozik. Az információs hadszíntér a globális információs környezet része, mely a valódi hadszíntéren túl növe magában foglalja a háttérben működő katonai és polgári szervek infokommunikációs rendszereit és szervezeteit, melyek támogatják, biztosítják vagy jelentősen befolyásolják a katonai műveleteket.⁷

Az e hadszíntéren folyó műveletek legfőbb célja az információs fölény és uralom elérése, melyek kevesebb erőforrás bevonásával és a veszteségek csökkentésével teszik lehetővé a győzelem kivívását. Az információs műveletek számos, egymást kiegészítő területet fognak össze, amiket a stratégiai kommunikáció foglal egyfajta keretbe, megteremtve az összhangot a különböző információalapú tevékenységek között.

A modern értelemben vett információs műveletek összehangolt alkalmazására többek között a '91-es öböl-háború, a 2003-as iraki háború vagy a 2014-es ukrán válság során került sor, melyek egyebek mellett rámutattak a lélektani tevékenységek konfliktusokban játszott szerepének felértékelődésére.

⁵ Az információs hadviselés első definícióját Thomas P. Rona, az Egyesült Államok védelmi minisztériumának magyar származású kutatója alkotta meg 1976-ban. Rona definíciójában az információs eszközök és módszerek béke- és háborús időszakban történő koordinált alkalmazásáról ír, melyek stratégiai, hadműveleti és harcászati szinten egyaránt folyhatnak, segítve a kitűzött célok elérését. Haig Zsolt: Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. *Hadtudomány*, 21. (2011/1–2).

⁶ Szakértők szerint a modern értelemben vett információs hadviselés korai alkalmazására elsőként az 1991-es Öböl-háború ideje alatt került sor. Haig Zsolt, Várhegyi István: *Hadviselés az információs hadszíntéren*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.

⁷ Uo. 157.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

AZ INFORMÁCIÓS HADVISELÉS OROSZ KONCEPCIÓJÁNAK MEGALKOTÁSA A HIDEGHÁBORÚ UTÁN

A világban végbemenő geopolitikai átalakulás – a bipoláris világrend és a Szovjetunió összeomlását, valamint a délszláv háború kitörését kísérő folyamatok – hatására az újonnan létrejövő Oroszországi Föderáció kereste helyét az új nemzetközi rendszerben. A beilleszkedést nehezítette, hogy az egykori szuperhatalom szinte minden területen jelentős visszaesést élt át, az egykori befolyási övezetből a csapatok fokozatos kivonásával jelentősen csökkent Moszkva nemzetközi befolyása, amit komoly presztízsveszteségként élt meg az orosz politikai elit és társadalom. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy az újonnan létrejött állam gazdasága romokban hevert, így képtelen volt eltartani a megörökölt katonai struktúrát, ami a katonai képességek erodálódásához és számos félresikerült katonai reformkísérlethez vezetett.⁸ Emellett a társadalom is hatalmas nehézségekkel nézett szembe, így nem csoda, hogy az átalakulással járó folyamatok hamar politikai válságokba torkolltak.

Az Oroszországot körülvevő régióban sem volt jobb a helyzet, a posztszovjet térség szinte minden állama hasonló nehézségekkel volt kénytelen szembe nézni. Ennek köszönhetően számos helyen – többek között Hegyi-Karabahban Örményország és Azerbajdzsán között, Dél-Oszétia és Abházia hovatartozása kapcsán Grúziában, a Dnyeszter Menti Köztársaság kikiáltását követően Moldovában, majd később a Csecsenföldön – fegyveres konfliktusok robbantak ki. A fegyveres harcok ugyan elcsitultak, de a problémák továbbra is fennmaradtak, így a posztszovjet térség úgynevezett befagyott konfliktusai máig tartó feszültségforrásként rontják a régió biztonságát és tovább mérgezik az országok közötti

⁸ Az Anatolij Szergyukov védelmi miniszter által fémjelzett átfogó modernizációs program előtt három haderőreform-kísérlet is zajlott Oroszországban. A Szovjetuniótól megörökölt nagy létszámú haderő szervezetének strukturális átalakítása a szűkülő források függvényében elsősorban létszámleépítések formájában jelentkezett az 1990-es években. Vlagyimir Putyin hatalomra kerülése és a növekvő energiaárból származó bevételek folytán később lehetővé vált az orosz fegyveres erők átfogó modernizációs programjának megvalósítása. Mindez főként Szergej Ivanov védelmi miniszter nevéhez fűződik, aki a 2000-es orosz katonai doktrína után 2003-ban kiadta „Az Oroszországi Föderáció fegyveres erői fejlesztésének aktuális feladatai” nevet viselő dokumentumot, majd erre építve 2005-ben meghirdette a gyökeres reform programját. A 2008-ban kirobbant orosz–grúz háború a reformfolyamat szempontjából is fontos állomásnak számít, ami felhívta a figyelmet az orosz fegyveres erők jelentős hiányosságaira és problémáira. Ezek megoldására az új védelmi miniszter, Anatolij Szergyukov 2008 szeptemberében egy újabb, több lépcsős fejlesztési programot dolgozott ki, amely tartalmazta: a fegyveres erők szerkezeti és személyügyi átalakítását, az állomány szociális kérdéseinek megoldását, a diszlokáció és a hadrafoghatóság fejlesztését, valamint a technikai eszközök modernizációját. A táborkari ellenállásába is ütköző ambíciózus reformprogram számos eredményt hozott, de részben a megváltozott politikai és gazdasági helyzet miatt időközben menesztették Szergyukovot, akit 2012-ben Szergej Sojgu váltott a védelmi miniszteri poszton. Nyikolaj Makarov vezérkari főnök helyébe pedig Valerij Geraszimov vezérezredes lépett. A változások ellenére – ami együtt járt a reformfolyamat ütemének mérséklésével és kiigazításával – tovább folytatódott az orosz fegyveres erők modernizációja. Négyesi Áron: Az orosz haderőreformok eredményei a haderő-szervezet és a személyi állomány tekintetében. Biztonságpolitika.hu, 2013; Rácz András: Az orosz haderőreform rövid áttekintése. MKI-tanulmányok T-2008/31.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kapcsolatokat. Mindez jelentősen behatárolta az orosz fegyveres erők helyzetét és lehetőségeit, ami kihatott a jövő hadviseléséről alkotott orosz koncepciók jellegzetességeire.⁹

Az orosz teoretikusok korán felismerték, hogy az új hadviselési formákhoz történő alkalmazkodás megköveteli, hogy a hidegháború ipari háborúinak tömeghadseregekre épülő korábbi szovjet doktrínáit és harc eljárásait felülvizsgálják. Az új koncepciók megalkotása során figyelembe vették Oroszország politikai és katonai lehetőségeit, melynek tükrében aggódva figyelték az 1991-es öbölháború és az 1999-es koszovói beavatkozás eseményeit, valamint az Egyesült Államok által megalkotott új hálózatközpontú hadviselés koncepcióját, ami a világban zajló tudományos-technológiai forradalomra épült.¹⁰ Az orosz kutatók elsősorban a Nyugat által megalkotott új hadviselési formára adható válaszokat keresték, továbbá megoldással akartak szolgálni arra, hogy hogyan lehetne ebben az Oroszország számára kedvezőtlen nemzetközi helyzetben érvényre juttatni az orosz nemzeti érdekeket és külpolitikai törekvéseket.

Az ország gazdasági lehetőségei nem tették lehetővé, hogy a konvencionális katonai képességek téren felvegyék a versenyt a nyugati országokkal, azonban felfigyeltek arra a folyamatra, ahogy a nem katonai– politikai, gazdasági, diplomáciai, információs – eszközök jelentősége megnőtt a konfliktusok során, és a stratégiai célok elérésének fontos részeivé váltak. Az oroszok rájöttek, hogy külpolitikai céljaikhoz új aszimmetrikus – indirekt – eszközök kellene, melyek közül a '90-es években kialakuló globális információs térben fedezték fel a stratégiai rivalizálás egy újabb, döntő fontossággal bíró tartományát. Az orosz teoretikusok egy része amellet érvelt, hogy a technológiai fejlődés olyan szakaszába lépett a világ, amikor az információs fegyverekkel vívott küzdelem stratégiai jelentőségre tett szert, melyek alkalmazásával elérhetőek a kitűzött stratégiai és politikai célok.¹¹

Az olyan teoretikusok, mint Vlagyimir Pirumov vagy S. A. Komov amellet érveltek, hogy az orosz érdekek információs térben való biztosítása érdekében tudományos módszerekkel le kell fektetni az információs hadviselés elveit és törvényszerűségeit.¹² Pirumov szerint az információs konfliktusokban ugyanúgy érvényesek és használhatóak a hagyományos fegyverekkel vívott harc általános törvényszerűségei. Az általa vizsgált trendek közül érdemes néhányat kiemelni, mivel a mai napig ezeken alapul az információs hadviselés orosz koncepciója:

1. az információs hadviselés egyre növekvő szerepet fog játszani a harcoló csapatok támogatása terén, amely összefügg az információs technológiák széleskörű rendszerbe állításával;
2. az információs hadviselés egyaránt zajlik béke és háborús időszakban;

⁹ Geers Kenneth: *Cyberspace and the Changing Nature of Warfare*. *SC Magazine*, Black Hat, 2008.

¹⁰ Armistead Edwin L.: *Information Operations: The Hard Reality of Soft Power*. Potomac Books, 2004.

¹¹ Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A.: "Влияние непрямых действий на характер современной войны" (The influence of the indirect approach on the nature of modern warfare). *Voyennaya mysl*, No. 6/2011. sz. 2011.

¹² Fitzgerald Mary C.: *Russian Views on Electronic and Information Warfare*. Hudson Institute, 1996.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

3. a fegyveres erők és kormányzati szervek információs rendszereinek növekvő száma miatt az információs hadviselés a fegyveres harc különálló formájává fog válni.

Ezen trendek erősödését elősegíti a hagyományos fegyveres agresszió tiltása a nemzetközi érintkezések terén, illetve az információs hadviselést szabályozó nemzetközi jogi keretek hiánya – ez utóbbi még a mai napig problémát jelent, habár az utóbbi időben tör-téntek előrelépések e téren.¹³

Pirumov és más orosz szerzők megállapításai nagyban támaszkodtak az 1994–1996 között zajlott első csecsen háború tapasztalataira, ahol a csecsen felkelők kreatívan használták ki a modern információs környezet és a média által nyújtott lehetőségeket, ami felhívta az orosz vezetés figyelmét az információs tér konfliktusokban játszott növekvő szerepére. A csecsen konfliktus továbbá ráirányította az orosz vezetés figyelmét az információs fölény korai kivívásának fontosságára, mely elengedhetetlen a stratégiai célok gyors elérése szempontjából.

A konfliktus során Moszkva a „saját kárán” tapasztalta meg, hogy a siker érdekében kulcsfontosságú a megjelenő információk fölötti kontroll biztosítása. A harctérről szóló hírek – vagy a szemben álló fél által folytatott információs műveletek – ugyanis képesek befolyásolni a hazai és nemzetközi közvéleményt, rombolni a katonák morálját, nyomás alá helyezni a döntéshozókat, melyek kulminált hatásai végül jelentősen kihathatnak a harcok kimenetelére, eldöntve az adott konfliktus kimenetelét.

A csecsenek és más felkelő – vagy terrorista – szervezetek sokszor gyorsabban alkalmazkodnak a megváltozott körülményekhez, feltérképezik a szemben álló fél gyenge pontjait, kihasználják a modern információs technológiák és a globalizált világ nyújtotta lehetőségeket. Ezen tényezőknek köszönhetően a bürokratikus, lassú állami szerveknél rugalmasabban tudnak reagálni a konfliktusok folyamatosan változó eseményeire, melyről tudósításokat, képeket és videókat tesznek közzé a világhálón, megnyerve a helyi lakosság – vagy akár a nemzetközi közvélemény – támogatását, és képesek hatást gyakorolni a szemben álló fél politikai és katonai döntéshozatalára.¹⁴

AZ OROSZOK ÁLTAL FOLYTATOTT INFORMÁCIÓS HADVISELÉS NÉHÁNY JELLEMZŐ VONÁSA

Az amerikai elnökválasztási kampány eseményei és a választási folyamatok befolyásolására indult információs műveletek minden korábbinál nagyobb mértékben világítottak rá a Nyugat és Oroszország között egyre inkább eszkalálódó információs konfrontáció veszélyeire. Az oroszok által kiépített támadó jellegű információs képességek hatékonyságára már a 2007-es észtországi kibertámadások, a 2008-as orosz–grúz háború vagy a 2014-es

¹³ Heickerö Roland: Emerging Cyber Threats and Russian Views on Information Warfare and Information Operations. FOI Swedish Defence Research Agency Defence Analysis, 2010.

¹⁴ Thomas Timothy L.: Manipulating The Mass Consciousness: Russian And Chechen "Information War" Tactics In The 2nd Chechen-Russian Conflict. Fort Leavenworth, KS., Foreign Military Studies Office, 2000.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ukrán válság alatt zajló információs műveletek is rámutattak, azonban a nyugati politikai elit és a közvélemény csak az elmúlt hónapok eseményei során szembesült annak közvetlen hatásaival és valódi természetével. Az események sokként érték a nyugati országokat, egyesek félelmei szerint fennáll annak a veszélye, hogy a tovább eszkalálódó információs konfliktus befolyásolhatja az Európa számos országában megrendezendő idei választások kimenetelét.¹⁵

A közelmúlt történései kapcsán le kell szögezni, hogy az oroszok által folytatott információs hadviselés nem számít új jelenségnek, elméleti alapjait a Szovjetunió időszakában fektették le. Az olyan, hidegháborús időkben kifejlesztett és alkalmazott technikákat, mint a maszkirovka és reflexív kontroll¹⁶ hozzáigazították a 20. század végének megváltozott információs körülményeihez, és szervesen beépítették a hadviselés új típusú orosz megközelítésébe. Az információs eszközök felértékelődése kapcsán számtalan tanulmány és cikk jelent meg az évek során az orosz katonai folyóiratok, a *Voennaja Mysl*, a *Nezavisimoye Voyennoye Obozreniye*, a *Zarubezhnoe Voennoe Obozrenie*, a *Voyenno Promyshlenny Kuryer* vagy a *Krasnaya Zvezda* lapjain.

A trendek megfigyelhetőek továbbá az Oroszországi Föderáció által kiadott stratégiai dokumentumokban, vagy a témával foglalkozó olyan szerzők munkáiban, mint Sz. A. Bogdanov, Sz. G. Csekinov, Vlagyimir Szlipcsenko, Timothy L. Thomas vagy Keir Giles. A következő fejezetben részletesebben kifejtem az orosz szerzők által tett főbb megállapításokat, és megvizsgálom azt a folyamatot, hogyan vált az információs hadviselés az orosz külpolitikai eszköztár egyik legfőbb elemévé.

Az információs hadviselésről alkotott nyugati koncepciókkal szemben az orosz teoretikusok már ezen időszakban is nagy hangsúlyt fektettek a pszichológiai hadviselés és hatások szerepére. Az orosz elképzelésekben nem a technikai központú kibetér kifejezés, sokkal inkább a szélesebb körű információs tér megjelölést használják, mutatta ezzel a nyugati és orosz felfogás közötti különbségeket: az oroszban az információ áll a közép-pontban.¹⁷

Az orosz elképzelésekben az információs hadviselésnek két fő – egymást kiegészítő oldala – létezik: az információs-technikai és az információs-pszichológiai hadviselés. Az információs-technikai hadviselés döntően a nyugati terminológia szerinti számítógép-hálózati hadviselést és az elektronikai hadviselést foglalja magában, beleértve az információs rendszerek technikai eszközökkel történő támadását vagy védelmét.

¹⁵ Mansfield Katie: Europe ready for CYBERWAR over fears Russia will hack Germany, France and Netherlands vote, *express.co.uk*, 2016.

¹⁶ A reflexív kontroll technikájának kidolgozása V. A. Lefebvre nevéhez fűződik, aki az 1960-as években egy, a percepciók megváltoztatására irányuló új eljárást dolgozott ki, melynek segítségével anélkül lehet befolyásolni a célba vett egyéneket vagy csoportok döntési folyamatait, hogy azok tudatában lennének ennek. Kramer, X.H., Kaiser T.B., Schmidt S. E., Lefebvre V. A.: From Prediction to Reflexive Control, Reflexive processes and control. *International Interdisciplinary Scientific and Practical Journal*, 2 (2003/1).

¹⁷ GILES Keir: Handbook of Russian Information Warfare, Research Division NATO Defense College, 2016.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az információs-pszichológiai hadviselés pedig a közvélemény és a tömegek tudatának befolyásolását, a kognitív folyamatok manipulálását, a politikai és katonai döntéshozatali folyamatok lassítását és bénítását, végül a kedvező politikai hatások kiváltását célozza.¹⁸

A cikk további részében elsősorban az információs-pszichológiai hadviselés tükrében fogom megvizsgálni az orosz koncepciókat, ami az orosz értelmezés szerint további két fő területre osztható: a belföldön és a külföldön folytatott tevékenységekre.

Közülük az előbbi a hazai lakosság információs tevékenységeinek ellenőrzését és irányítását fogja össze, kiemelt helyen kezelve az információ áramlása feletti kontroll kérdését – történjen az akár a nyomtatott vagy online sajtón, rádiós vagy televíziós műsorokon keresztül. Mindez kulcsfontosságú arra nézve, hogy biztosítsák a politikai rendszer stabilitását, irányítás alatt tartásuk a társadalmi folyamatokat, elhárítsák az ellenérdekelt információs tevékenységeket és befolyásolási kísérleteket.

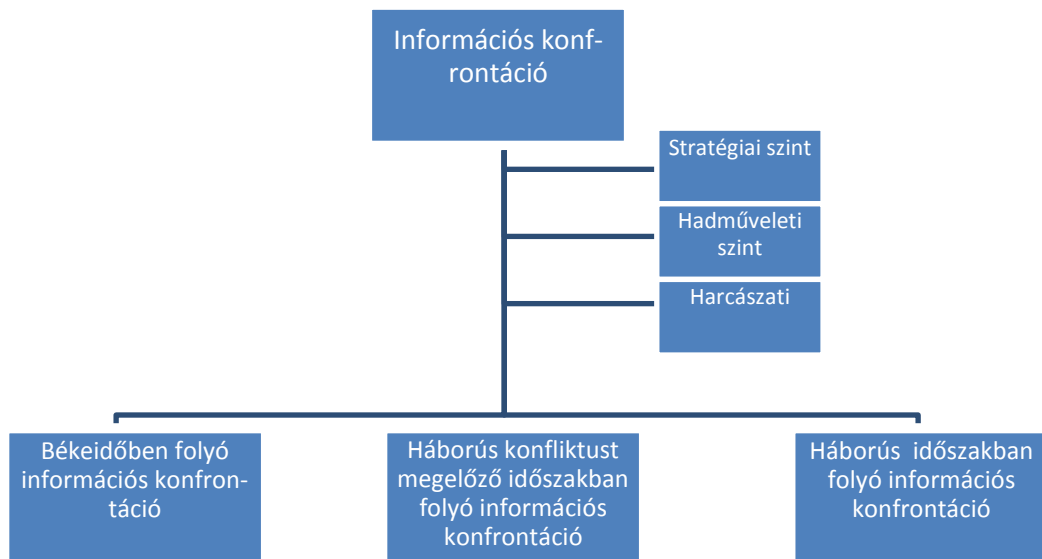
A belföldön folytatott tevékenységek kiemelt fontossággal bírnak az orosz koncepciókban, a téma szempontjából mégis az információs hadviselés külföldre irányuló tevékenységei számítanak lényegesebbnek. Ezzel kapcsolatban az orosz teoretikusok és geopolitikusok azt állítják, hogy a béke és háború közötti határvonal megszűnt, az információs hadviselés pedig többé már nemcsak a fegyveres konfliktusokra és a műveleteket előkészítő bevezető szakaszra korlátozódik.¹⁹ Az információs konfrontáció intenzitását tekintve három lehetséges szinten – stratégiai, hadműveleti és harcászati –, valamint három különböző időszakban – békeidőben, háborút megelőző és háborús helyzetekben – folyhat:

¹⁸ Thomas Timothy L.: Russia's Information Warfare Strategy: Can the Nation Cope in Future Conflicts? *The Journal of Slavic Military Studies*, 2014.

¹⁹ Giles Keir: Handbook of Russian Information Warfare. Research Division NATO Defense College, 2016, 4.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1. ábra: Az információs konfrontáció időszakai és szintjei
(Készítette a szerző)

1. Békeidőszakban az információs konfrontációra történő folyamatos felkészülés zajlik:

- a titkosszolgálatok a hírszerzési és felderítési tevékenységeken túl a célországban kiépítik a szükséges hálózatokat és infrastruktúrát;
- felveszik a kapcsolatot és támogatják az érdekeiknek megfelelő politikai pártokat, civil szervezeteket és gazdasági szereplőket;
- igyekeznek befolyás alá vonni a különböző médiafelületeket, vagy újakat hoznak létre;
- behatolnak az állami szervek, politikai pártok és egyéb szervezetek számítógépes hálózataiba, ahol kémprogramokat telepítenek, és titkos adatgyűjtést végeznek;
- a hivatalos álláspontnak ellentmondó összeesküvés elméletekkel és egyéb narratívákkal megkezdődik egy alternatív valóság megteremtése és a percepciók megváltoztatása.

A békeidőben folyó tevékenységek tehát a stratégiai szinten megvalósuló maszkírovka (*megettévesztés, rejtés, álcázás – camouflage, concealment, deception, CC&D*) és a társadalom percepcióinak megváltoztatására irányuló reflexív kontroll jegyében kerülnek végrehajtásra – ez utóbbit a közelmúltban felcserélték a percepció menedzsment fogalmával.²⁰

²⁰ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Ezen tevékenységek lényegi elemét képezi, hogy a valós helyzetről, a saját erők helyzetéről, erejéről és tevékenységeiről álhírek, hamis információk és az információkkal történő manipulációk által hamis képet alakítanak ki annak érdekében, hogy a szemben álló fél politikai és katonai vezetése olyan kiszámítható döntéseket hozzon, melyek kedvezőtlenek számára. A percepciók ilyen irányba történő megváltoztatása – az elérni kívánt stratégiai céloktól függően – célozhatják a széles tömegeket vagy akár a döntéshozók szűk körét is.

2. A háborús állapotokat megelőzően induló információs konfrontáció fő célja, hogy a szemben álló fél tudta nélkül és még a konfliktus aktív szakaszának kezdete előtt a lehető legnagyobb mértékben megbénítsa:

- a szemben álló fél kritikus információs infrastruktúráját;
- a politikai és katonai döntéshozatalát;
- ezen keresztül pedig: belső feszültséget keltsen, befolyásolja és destabilizálja annak társadalmát.

S. A. Bogdanov, S. G. Csekinov szerint már ebben az időszakban meg kell ragadni a kezdeményezést, és meg kell szerezni az információs fölényt. Összességében elmondható, hogy a háborús állapotokat megelőző időszakban folytatott tevékenységek intenzitását jelentősen növelik, az előkészítés után az erőfeszítések arra irányulnak, hogy a célpontot gyengítve ideális állapotok álljanak elő egy fegyveres konfliktus sikeres és gyors megvívásához.²¹

3. A háborús időszakban folyó információs konfrontáció a szemben álló fél feletti információs fölény elérését célozza, melynek segítségével megbéníthatóvá válnak az ellenség információs rendszerei és biztosítani lehet a saját információs infrastruktúra védelmét. Az első két fázisban folyó maszkirovka ezen időszakban már stratégiai, hadműveleti és harcászati szinten egyaránt folyik annak érdekében, hogy megtévesszék a szemben álló fél hírszerző szolgálatait, politikai és katonai vezetését. A háborús konfliktusok alatti tevékenységek elsősorban a katonai műveletek támogatása érdekében folynak, beleértve az ellenség vezetési irányítási és katonai információs rendszereinek pusztítását – ahogy ez Ukrajnában is történt –, az elektromágneses spektrumban folytatott támadó és védelmi jellegű tevékenységeket, a számítógépes hálózatok elleni támadásokat és a tömegek tudatának befolyásolása érdekében folyó lélektani műveleteket.

A stratégiai szinten folyó információs konfrontáció alatt az egy vagy több hadszíntéren folyó műveletek végrehajtásáért az állam legfelsőbb szintjén álló minisztériumok és ügynökségek felelősek, a hadműveleti szinten folyó tevékenységeket egy hadsereg vagy hadtest fogja össze, míg a harcászati szinten folyó tevékenységek végrehajtása a közvetlen harcérintkezésben álló alárendelt alakulatokra hárul.²²

²¹ Chekinov S. G., Bogdanov S. A: The Nature and Content of a New-Generation War. Military Thought: *A Russian Journal of Military Theory and Strategy*, 2015.

²² Fontos megjegyezni, hogy az információs műveletek végrehajtásáért a fegyveres erők információvédelemmel, jel- és rádióelektronikai felderítéssel foglalkozó szakcsapatain és az olyan számítógépes

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az orosz megközelítés szerint az információs hadviselés középpontjában az információ áll, amely bárhol tárolható és bármilyen csatornán keresztül továbbítható, így a terjesztési közege sem korlátozódik kizárólagosan a kibertérre. Az információs konfrontációban a harcot az úgynevezett *információs fegyverek* segítségével vívják, melyek S. P. Rasztorgujev orosz teoretikus szerint lehetnek bármely olyan technikai, biológiai vagy társadalmi eredetű eszközök vagy rendszerek, amelyek az információ előállításával, feldolgozásával, továbbításával, tárolásával vagy blokkolásával foglalkoznak.²³

Az információs fegyver ennek értelmében egy veszélyes, olcsó és univerzális fegyverrendszer, amit bárhol, bármikor és bárki ellen be lehet vetni. A fogalmat olyan széleskörűen értelmezik az orosz kutatók, hogy az általuk leírt információs fegyver túlmutat a technikai értelemben vett számítógépes hálózatokon és kártékony szoftvereken. Vitalij Cigicsko orosz kutató szerint az információs fegyverek tulajdonságait tekintve több eltérő kategóriára oszthatóak:

- rendeltetésűeket tekintve lehetnek egy- vagy többfunkciósak, illetve univerzálisak;
- hatótávolságukat tekintve alkalmazhatóak rövid vagy nagy hatótávolságú műveletek során;
- a célcsoportokat tekintve képesek lehetnek egyének, csoportok vagy tömegek elleni pusztításra;
- célba juttatásukat tekintve rendelkezésre állhat többféle hordozóeszköz;
- hatásukat tekintve többféle romboló hatással is rendelkezhetnek.

A szerző részben e tulajdonságokból kiindulva egy későbbi írásában hat eltérő csoportot sorolt fel, melynek értelmében az információs fegyvereket eszközként lehet alkalmazni:

1. az olyan berendezések helyzetének pontos meghatározására és fizikai pusztítására, melyek jeleket sugároznak ki az elektromágneses spektrumban;
2. a különböző elektronikai berendezések zavarására és befolyásolására;
3. az egyes elektronikai berendezések vezérlő rendszereinek befolyásolására;
4. az információ továbbítás folyamatának befolyásolására;
5. a propaganda és dezinformáció terjesztésére
6. az úgynevezett pszichotróp fegyverek²⁴ használatára.²⁵

---

incidensek elhárítására szakosodott szervezeteken túl, mint az orosz Számítástechnikai Sürgősségi Reagáló Egység (*Russian Computer emergency Response Teams – RU-CERT*) elsősorban az Oroszországi Föderáció polgári és katonai nemzetbiztonsági és hírszerző szervezetei: a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (*Federalnaja Szluzsba Bezopasznosztyi – FSZB*), a Külföldi Hírszerző Szolgálat (*Szluzsba Vnyesnyej Razvedki – SZVR*), valamint a Katonai Felderítő Főcsoportfőnökség (*Glavnoje Razvedivatyelnoje Upravlenyje – GRU*) felelnek. Bővebben lásd Giles Keir: Handbook of Russian Information Warfare. Research Division NATO Defense College, 2016.

²³ Thomas Timothy L.: Comparing US, Russian, and Chinese Information Operations Concepts, Fort Leavenworth, KS., Foreign Military Studies Office, 2004.

²⁴ Anatolij Szergyukov orosz védelmi miniszter 2012-ben bejelentette, hogy az új fizikai törvényszerűségeken nyugvó – irányított energiájú, geofizikai, genetikai, pszichotróp – fegyverrendszerek kifejlesztése a 2011–2020 közötti haderő modernizációs program központi elemét képezi. A pszichotróp fegy-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az információs fegyver másik speciális fajtája egyfajta „társadalmi vírusként”, a kognitív tartományban is alkalmazható – akár nyomtatott sajtótermékként, közvetlen agitációval vagy szóbeli pletykaként terjesztve – az egyes társadalmi csoportok vagy a közvélemény gondolkodási folyamatainak manipulálására.

Az orosz kutatók úgy tekintenek az információs erőforrásokra, mint az agresszió célpontjában álló közvélemény és politikai vezetés támadásának egyik legfőbb és egyben a külpolitikai célok elérésének leghatékonyabb eszközére. Amennyiben megfelelően előkészítették a támadást, az alkalmazó fél képes akár napok alatt destabilizálni a célpontként szolgáló társadalmat és elérni a kívánt politikai hatásokat anélkül, hogy a megtámadott fél tudatában lenne a forrásnak.

Az orosz teoretikusok szerint az információs fegyverek hatékonysága olyannyira megnőtt az utóbbi években – köszönhetően a globális kibetér megjelenésének és fejlődésének, a közösségi média kialakulásának és a széles tömegek elérhetővé válásának –, hogy a teljes siker elérhető a fegyveres erők minimális bevetése mellett – vagy egyes esetekben akár anélkül is.²⁶

Az elmúlt évek eseményei és az orosz szerzők információs hadviselésre vonatkozó koncepciójában megfogalmazottak szerint jelenleg a háborús állapotokat megelőző és a háborús időszakban folytatott információs konfrontáció egyfajta keverékének lehetünk tanúi. A fejezetben írtak alapján ennek háttéréről és jellegzetességeiről az alábbi megállapítások tehetők – amiket a közelmúlt eseményei a gyakorlatban is igazoltak:

- a. Az információs hadviselés orosz koncepciójának megalkotását nagyban meghatározta a Szovjetunió öröksége, az Oroszországi Föderáció '90-es évekbeli gazdasági, politikai és katonai helyzete, valamint az erőforrások hiánya. E tényezők nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy az orosz teoretikusok alternatív és „aszimmetrikus” módszereket kerestek a nemzeti érdekek biztosítása érdekében.
- b. Az információs hadviselés orosz koncepciójára nagymértékben hatottak a korszak főbb konfliktusai és az azokból levont tapasztalatok, az infokommunikációs technológiákhoz

---

verek a pszichológiai és a biológiai kutatások tudományos eredményeit hasznosítják az emberek elméjének manipulálása céljából. A szovjet időkig visszanyúló kutatások célja volt, hogy az agy bizonyos területeit tudatmódosító szerek és elektromágneses mezőket létrehozó speciális technikai eszközök segítségével stimulálják, olyan különleges eljárásokat fejlesztve ki, melyek befolyásolhatják a célpont kognitív folyamatait. Bővebben lásd: Billion dollar race: Soviet Union vied with US in 'mind control research. RT News, 2013.

²⁵ Thomas Timothy L.: Information Warfare in the Second (1999–) Chechen War: Motivator for Military Reform? 2003.

²⁶ Valerij Geraszimov tábornok is hasonló következtetésekre jut a 2000-es évek konfliktusaira és a későbbi eseményekre – főként a 2010-es arab tavaszra – alapozva. A tábornok szerint a Nyugat kifejlesztette a hadviselés egy új hibrid formáját, melyben az információs tér és információs erőforrások széleskörű felhasználására kerül sor annak érdekében, hogy a célpont társadalmát destabilizálják és egy kívánt politikai fordulatot hajtsanak végre. A tábornok az Oroszországi Föderációra leselkedő legnagyobb fenyegetések között említi a színes forradalmakat és a hibrid hadviselést, melynek elhárítására nagy hangsúlyt kell fektetni a jövőben. Geraszimov Valerij: Cennoszty nauki v predvigyenyii. *Vojenno-promislenij kurjer*, 8 (2013/476).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

fűződő katonai-technikai forradalom, az orosz politikai és katonai vezetés félelmei a nyugati országok új hálózatközpontú hadviselésétől, valamint a globális információs környezet létrejöttétől.

- c. Az orosz koncepciók némileg eltértek a Nyugaton gyökeret vert technológia-központú megközelítéstől, hangsúlyosabb szerepet szánva a befolyásolási műveletek és a lélektani hadviselés szerepének. Mindez a Szovjetunió időszaka alatt kifejlesztett koncepciókra és hagyományokra épült, amik alapos felülvizsgálaton mentek át, mely során az új információs környezet jelentette lehetőségek kihasználását tűzték ki célul.
- d. Az orosz teoretikusok felhasználták és beépítették az információs hadviselésről alkotott koncepciókat az új generációs hadviselésről szóló elméleteikbe. Nézeteik szerint a 21. század konfliktusaiban az információs hadviselés meghatározó jelentőségű lesz. A globális információs közeg részét képező közösségi médiafelületeken és az egyéb hálózatokon folyó küzdelem alapvetően meghatározzák majd a harcok kimenetelét. Mindez azon elképzelésen alapszik, hogy a 21. századi hadviselés legfőbb terepe az emberi elme lesz, ezért az információs műveletek kiemelt szerepet játszanak az új generációs orosz hadviselésben. A siker kulcsát a különböző információalapú tevékenységek összehangolása és az egy cél érdekében történő koordináció megteremtése jelenti.
- e. Az utóbbi években stratégiai jelentőségre tettek szert az információs fegyverek. Az információs erőforrások mozgósításával zajló információs konfrontáció egyaránt zajlik a béke és háborús időszakban, melynek legfőbb stratégiai célja a multipoláris világrend kialakítása.
- f. A 2000-es években meginduló intenzív fejlesztéseknek köszönhetően az oroszok fokozatosan felzárkóztak a nyugathoz, ledolgozták lemaradásukat és mára képesek maradéktalanul érvényesíteni az orosz érdekeket az információs térben, amit a tavalyi év eseményei is jól mutatnak.

Végül az információs hadviselés orosz koncepciójának kronológiai fejlődését jól szemlélteti a 2. ábra:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

KÖVETKEZTETÉSEK

Nehezen vitatható, hogy az utóbbi évek technológiai fejlődése lehetővé tette emberek millióinak valós időben, bármilyen nyelven és országhatártól függetlenül történő célba vételét, mely az információs hadviselés különböző formáinak felhasználásával vált lehetővé. A technikai eszközök folyamatos bővülése által – a kiterjesztett és virtuális valóság technológiájával, a mesterséges intelligencia terén tett fejlesztésekkel, valamint a propagandaterjesztés új automatizált lehetőségeivel, az úgynevezett persona management szoftverek²⁷ segítségével – az információs technológiák várhatóan egyre nagyobb szerepet fognak játszani a stratégiai célok eléréseért folytatott vetélkedésben. A nyugati országok felismerve a permanens információs konfrontációval kapcsolatban jelentkező veszélyeket, igyekeznek lépéseket tenni az álhírek és a propaganda kiszűrése érdekében. Az ilyen jellegű lépések azonban az esetlegesen felmerülő technikai nehézségek mellett a szólásszabadság terén is komoly aggályokba ütközhetnek a jövőben.

Az utóbbi hetek eseményei alapján úgy tűnhet, hogy a döntéshozók kullognak az események után, és csak lassan reagálnak az információs hadviselés jelentette fenyegetésekre, míg a támadók folyamatosan újabb és újabb módszereket fejlesztenek ki céljaik eléréséhez. Az információs technológiák töretlen fejlődése – és ezzel együtt az e technológiáktól való függés további növekedése – azt vetíti előre, hogy az információs tér feletti kontroll megszerzése, az információ áramlásának ellenőrzése, valamint a különböző információs fegyverek még nagyobb szerepet fognak játszani a jövő konfliktusaiban. Mindezt a 2016-os év eseményei is alátámasztják, akkor ugyanis az információs térben és közösségi médiában folyó tevékenységek minden korábbi mértéket felülmúlóan alakították a politikai folyamatokat – ahogy arra a 2016. július 15-i török puccs kudarca vagy akár az amerikai Demokrata Párt szerveinek feltörése, majd a kompromittáló információk kiszivároztatása is rávilágít. Az információs térben zajló globális konfrontáció folyamatos fenyegetést jelent, ennek felismerése azonban nem elég az információs agresszió elleni hatékony védelem megteremtéséhez. Ahhoz elsőként nemzetközi összefogásra, a nemzetbiztonsági szolgálatok megerősítésére, valamint a közvélemény bizalmának visszanyerésére lenne szükség.

Ezen túl a tartós védelem elengedhetetlen feltétele a szemben álló fél stratégiai szándékainak és kártékony tevékenységeinek korai feltérképezése, majd az erről szóló hiteles információk megfelelő formában történő továbbítása a közvélemény irányába a hatékony stratégiai kommunikáció részeként. Egyelőre azonban úgy tűnik, hogy néhány technikai jellegű próbálkozáson túl – ezek közé tartozik az álhírek jelenlétét célzó megoldások bevezetése a közösségi oldalakon – a társadalom megosztottsága és a feszültségek csak tovább növekednek a mindent átfogó és egyre erősödő információs konfrontáció árnyékában.

²⁷ Az utóbbi időszakban – online persona management service néven – olyan automatizált szoftverek is kifejlesztésre kerültek, melyek segítségével egy operátor egyszerre több felhasználói fiókot tud szimultán kezelni, biztosítva a vélemények gyors és hatékony befolyásolását. A témáról részletesebben lásd: Paganini Pierluigi: PsyOps and Socialbots. Infosec Institute, 2013.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Armistead, Edwin L.: *Information Operations: The Hard Reality of Soft Power*. Potomac Books, 2004.
2. Billion dollar race: Soviet Union vied with US in 'mind control research'. RT News, 2013. <https://www.rt.com/news/psychotronic-arms-soviet-weapon-379/> (Letöltés ideje: 2018. 06. 20.)
3. Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A.: The Nature and Content of a New-Generation War. *Military Thought: A Russian Journal of Military Theory and Strategy*, 2015.
4. Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A.: "Влияние непрямых действий на характер современной войны" (The influence of the indirect approach on the nature of modern warfare). *Voennoye mysli*, 2011. No. 62011 3.
5. Fitzgerald, Mary C.: Marshal Ogarkov on the modern theater operation. *Naval War College Review* No. 4, 1986.
6. Fitzgerald, Mary C.: Russian Views on Electronic and Information Warfare, Hudson Institute, 1996. <http://www.agentura.ru/text/biblio/view.txt> (Letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
7. Geers, Kenneth: Cyberspace and the Changing Nature of Warfare. *SC Magazine*, Black Hat, 2008.
8. Geraszimov, Valerij: Cennoszty nauki v predvigenyeni. *Vojenno-promislennij kurjer*, 2013, Vol. 8 No. 476. http://www.vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés ideje: 2015. 11. 25.)
9. Giles, Keir: Handbook of Russian Information Warfare. Research Division NATO Defense College, 2016 https://krypt3ia.files.wordpress.com/2016/12/fm_9.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 12.)
10. Haig Zsolt: Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. *Hadtudomány*, 21 (2011/1–2).
11. Haig Zsolt, Várhegyi István: Hadviselés az információs hadszíntéren. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.
12. Heickerö, Roland: Emerging Cyber Threats and Russian Views on Information Warfare and Information Operations. FOI Swedish Defence Research Agency Defence Analysis, 2010.
13. Kramer, X. H., Kaiser T.B., Schmidt S. E., Lefebvre V. A.: From Prediction to Reflexive Control. *Reflexive processes and control International Interdisciplinary Scientific and Practical Journal*, 2003, Vol. 2 No. 1.
14. Mansfield, Katie: Europe ready for CYBERWAR over fears Russia will hack Germany, France and Netherlands vote 2016. www.express.co.uk/news/world/742875/europe-cyberwar-russia-hack-germany-france-netherlands-elections (Letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
15. Négyesi Áron: Az orosz haderőreformok eredményei a haderő-szervezet és a személyi állomány tekintetében. 2013, http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1370375838_NEGYESI_Aron_Oroszorszag_haderoreform_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (Letöltés ideje: 2017. 01. 14.)
16. Paganini, Pierluigi: PsyOps and Socialbots. Infosec Institute, 2013. resources.infosecinstitute.com/psyops-and-socialbots/ (Letöltés ideje: 2016. 11. 10.)
17. Rácz András: Az orosz haderőreform rövid áttekintése. MKI-tanulmányok T-2008/31.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

18. Thomas, Timothy L.: Manipulating The Mass Consciousness: Russian And Chechen "Information War" Tactics In The 2nd Chechen-Russian Conflict. In: Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, KS., 2000. fmsso.leavenworth.army.mil/documents/chechiw.htm (Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)
19. Thomas Timothy L.: Information Warfare in the Second (1999–) Chechen War: Motivator for Military Reform? In: Aldis, Anne C. (szerk.), McDermott, Roger N. (Ed.): *Russian Military Reform, 1992–2002 (Soviet (Russian) Military Experience)*. Routledge, 2003.
20. Thomas, Timothy L.: Comparing US, Russian, and Chinese Information Operations Concepts. Fort Leavenworth, KS., Foreign Military Studies Office, 2004.
21. Thomas, Timothy L.: Russia's Information Warfare Strategy: Can the Nation Cope in Future Conflicts? *The Journal of Slavic Military Studies*, 2014.

FORGÁCS BALÁZS¹**A második világháború partizánharcai és ellenállási mozgalmai Európában²****Partisan Wars and Resistance Movements in the European Theatre of WW II****Absztrakt**

A második világháború harcait tekintve a partizán hadviselés csupán mellékcselekmény volt, azonban néhány európai ország (Franciaország, Szovjetunió, Jugoszlávia) ellenállási mozgalma komoly eredményeket ért el a megszállókkal szemben. A tanulmány először összefoglalja a második világháború időszaka partizán hadviselésének jellegzetességeit, majd de Gaulle, Sztálin, Zsukov és Tito emlékiratai alapján bemutatja a francia ellenállás, a szovjet és a jugoszláv partizánok küzdelmeit.

Kulcsszavak: második világháború, partizán hadviselés, ellenállási mozgalmak, háborús emlékiratok

Abstract

In the World War II the partisan warfare was a sideshow but in some European countries (France, Soviet Union and Yugoslavia) resistance movements were really effective and powerful against the invading forces. The study at first sums up the characteristics of partisan warfare in the European theatre of WW II. After this the study presents the fights of the French Resistance, the Soviet partisan movement and Tito's partisans in Yugoslavia by using the war memoirs of Charles de Gaulle, Joseph Stalin, Georgy Zhukov and Josip Tito.

Keywords: World War II, partisan warfare, resistance movements, war memoirs

Tanulmányunkban a második világháború európai hadszínterén zajló harcok közül a Franciaországban, a Szovjetunióban és Jugoszláviában kibontakozó irreguláris fegyveres küzdelmek jellegzetességeit mutatjuk be, az eseményeket politikai és/vagy katonai területen

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: foragacs.balazs@uni-nke.hu
ORCID: 0000-0001-5795-3281

² A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

irányító vezetők emlékiratainak segítségével. Nem áll szándékunkban az események részletezése, sokkal inkább a fenti országok területén zajló harcok sajátosságaira és azonosságaira igyekszünk majd figyelmet fordítani. A háborús emlékiratok hadtudományi forrásként való felhasználása kapcsán egy korábbi tanulmányunkban már megállapítottuk, hogy a háborúkat megélt politikai és/vagy katonai vezetők emlékiratai primer forrásként megke­rülhetetlenek az adott korszakot vizsgáló kutatók számára, azonban a forráskritikának különös hangsúlyt kell kapnia ezeknek a kordokumentumoknak felhasználásakor.³

A háború – Clausewitz által megfogalmazott kettős – direkt és indirekt jellege⁴ a második világhégés során is megjelent a harcokban: a szembenálló felek reguláris erőinek küzdelmei mellett a meghódított hátszágok területén sok helyütt bontakozott ki irreguláris fegyveres harc. Amint azt Mayer-Csejkovits Károly kiemelte, a hadviselés jellegére az adott nép kultúrája és haditechnikai fejlettsége mellett „...a mindenkori hadszíntér, tehát a földrajzi viszonyok, továbbá gazdasági tényezők, azután még maga az állami és társadalmi élet is”⁵ hatással van. A két világháború közötti Magyarország neves katonai szakírója azt is leszögezte, hogy a hadtörténelem tanulmányozása során „...a stratégia megnyilvánulásában határozottan két irányt ismerhetünk fel. És pedig aszerint, hogy a mindenkori hadviselésben milyen stratégiai alap gondolat vagy stratégiai célkitűzés vezetett. Ha az alap gondolat leküzdést tűzött ki céljául, akkor ez a célkitűzés megsemmisítést igényelt, és megsemmisítésen alapuló stratégiát eredményezett. Ha azonban a hadviselésben a megtartásra való törekvés, időnyerési vagy bizonyos előkészítő szándék dominált, amely lekötő, halogató vagy nagyobb szabású szándékolt állásharcokra vezetett, akkor a hadvezetés felmorzsoló vagy kifárasztó stratégiára törekedett.”⁶ Ez utóbbi stratégia jól megfigyelhető volt a második világháborúban kibontakozó irreguláris küzdelmek során is.

A második világháború időszakában az irreguláris erővel kapcsolatosan megfogalmazott hadtudományi tételek jelentős átalakuláson mentek keresztül, melynek legfőbb oka az volt, hogy míg korábban a reguláris erők és a felkelők közötti katonai kapcsolat nem volt szervezettek tekinthető, a második nagy háborúban néhány ország területén megtörtént az irreguláris csapatokkal való együttműködés keretének intézményesítése, valamint a felkelők regularizációja is; ez utóbbi feltétel valamennyi korabeli katonai szakíró munkájában megtalálható, így vált lehetővé, hogy – ahogyan Carl Schmitt fogalmazott – „...az irreguláris a reguláris segítségével legitimizálja magát.”⁷ A partizánok és ellenállók sikeres harcainak jelentősége a hidegháború időszakában mutatkozott meg igazán, amikor a gyarmatosítók elleni küzdelemben az egyre szervezettebb fegyveres erővel rendelkező függetlenségi mozgalmak sikeresen vették fel a küzdelmet a reguláris fegyveres erőkkel.

³ Forgács Balázs: Emlékiratok és hadikultúrák. *Társadalom és Honvédelem*, 11. (2007/3-4) 151–152.

⁴ Clausewitz, Carl von: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 31.

⁵ Mayer-Csejkovits Károly: A hadviselés és a hadvezetés történelmi fejlődése. *Magyar Katonai Szemle*, 1. (1931/10) 4. (Mayer-Csejkovits kiemelései.)

⁶ Uo. 19. (Mayer-Csejkovits kiemelései.)

⁷ Schmitt, Carl: A partizán elmélete. In: Uő: A politikai fogalma. Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest, 2002, 149–150.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az 1939 és 1945 közötti irreguláris harcokról általánosságban elmondható, hogy a németek és csatlósai – valamint a Távol-Keleten a japánok – elleni sikerek bizonyították a gerilla hadviselési mód létjogosultságát, valamint igazolták, hogy jelentős részben képesek kiegészíteni a döntő katonai győzelmet kivívó reguláris erők harcait. A megszállók elleni küzdelem igen változatos formában és intenzitással jelentkezett, a passzív rezisztenciától egészen a fegyveres harcig terjedt. A mögöttes területeken tevékenykedő ellenállók stratégiája alapvetően az ellenség kifárasztását célozta, valamint azt, hogy a tengelyhatalmak kénytelenek legyen erők egy részét elvonni a főhadszíntérről.⁸ Walter Laqueur megjegyezte azt is, hogy e küzdelmek – melyek igazán hatékonyá csak a háborús fordulat után váltak – katonai jelentősége eltörpült azok politikai oldala mellett, ugyanis a partizánok és ellenállók harcai visszaadták a megszállt országrész lakosságának önbecsülését, valamint serkentették a megszállókkal szembeni ellenállást.⁹

A kommunista pártok szerepe meghatározó jelentőségű volt ezekben a harcokban. Az 1943-ig a Komintern irányította politikai szervezetek a Szovjetunió ellen 1941. június 22-én indított német támadás után váltak igazán aktívvá a tengelyhatalmak elleni küzdelemben, és fontos megjegyezni azt is, hogy ezek a pártok azonnal a fegyveres harcot választották a megszállókkal szemben. Pártszervezetük szigorú szabályozottsága gyorsan lehetővé tette a félkatonai szervezetek kialakítását, az illegalitásban eltöltött évek hatékonyá tették őket az irreguláris küzdelemben. A kommunistákat a fegyelem, elkötelezettség, valamint céljaik világossága kérlelhetetlen ellenfelekké tette.

A megszállók elleni harc keretei, méretei, hatásossága, valamint a harcokban részt vevők összetétele természetesen orszáfgüggő volt.¹⁰ A hadszíntér felszíni formái voltak azok a tényezők, melyek leginkább befolyásolták e harcok sikerességét: a hegyvidékeken, kiterjedt erdősségeken vagy mocsarakban az irreguláris erők könnyen kiegyenlíthették a felszerelésben, létszámban és a harceljárásokban mutatkozó aszimmetriát. A terep mellett fontos hangsúlyozni az évszázados történelmi és kulturális hagyományokat is, melyek Franciaországban, a Balkánon és a Szovjetunióban megalapozták az irreguláris harcok kirobbanását. A keleti és a balkáni hadszíntéren a harcok elkeseredettségét fokozta a németeknek a megszállt területek szláv lakossága elleni megszálló politikájának brutalitása is.¹¹

A FRANCIA BELSŐ ELLENÁLLÁS DE GAULLE EMLÉKIRATAIBAN

Charles de Gaulle (1890–1970) háborús emlékirataiban úgy tekintett a Franciaország területén kibontakozó ellenállási mozgalomra, mint amely az ország felszabadításában tevé-

⁸ Laqueur, Walter: *Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study*. Transaction Publishers, New Brunswick (NJ), 2004, 203.; Thomas, Nigel – Abbott, Peter: *Partisan Warfare 1941-45*. Osprey, London, 1983, 7.

⁹ Laqueur: i. m. 204–205.

¹⁰ Asprey, Robert B.: *War in the Shadows. The Guerrilla in History*. Vol. 1., Doubleday & Co., Garden City (NY), 1975, 409.; Laqueur: i. m. 206.

¹¹ Thomas – Abbott: i. m. 3.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

keny részt vállalva, a francia államot a győztesek s nem a vesztesek oldalán segít majd elhelyezni a háború utáni nemzetközi rendszerben.¹² Az általa 1940. június 18-án életre keltett Szabad Franciaország (*Forces Françaises Libres*) mozgalom 1942-től igyekezett mind erősebb befolyást kiépíteni a Franciaország területén önállóan megszerveződő ellenállással, melyben kulcsszerepet vállalt az egykori Chartres-i prefektus, Jean Moulin (1899–1943),¹³ majd a történész Georges Bidault (1899–1983).

De Gaulle mozgalmának jelképéül a lotaringiai kettős keresztet (Croix de Lorraine) választotta, mely jelképezte egyrészt a megszállók elleni kereszties hadjáratot,¹⁴ másrészt Lotaringia és Elzász felszabadítására, azaz a francia szuverenitás helyreállítására is emlékeztetett.¹⁵ Mozgalmát a britek és az amerikaiak vonakodva ismerték csak el, azonban a Szovjetunióval kötött szövetség 1941 nyarán megerősítette azt, és így létrejöhetett a Francia Nemzeti Bizottság (*Comité National Français – CNF*), mint egyfajta emigráns kormány.¹⁶

A Franciaországon belüli ellenállás szinte a semmiből jött létre, de a szerveződését több tényező segítette: de Gaulle szerint az 1920-as és az 1930-as évek detektívhistóriái, a titkosszolgálatokat övező mitikus légkör megkönnyítette a toborzást, ugyanis „...1940-ben a felnőtt nemzedék egy része már eleve a titkos tevékenységhez vonzódott.”¹⁷ Az ország területén számos ellenálló csoport jött létre: a szinte megszámlálhatatlanul sok kisebb-nagyobb csoport közül a „Combat”, a „Franc-Tireur”, a „Libération-Sud” voltak a legnagyobbak, valamint a francia kommunisták által irányított „Franc-Tireur et Partisans”.¹⁸ Ez utóbbiaktól tartott leginkább de Gaulle, mert attól félt, hogy a kommunisták a háború végén szovjet befolyás alá terelik majd Franciaországot. A francia kommunisták németellenes tevékenysége a Barbarossa megindulása után vált igazán aktívvá, de akcióikon és szervezeteiken látszott, hogy tudatosan készültek erre. De Gaulle elismerte, hogy a kommunista ellenállás „bátran és hozzáértően” vett részt a harcokban, azonban azt is megjegyezte, hogy ők nem az ország függetlenségéért, hanem saját diktatúrájuk megteremtéséért munkálkodtak.¹⁹ A tábornok azt is elismerte, hogy ezek a csoportok voltak a leghatékosabbak és legfegyelmesebbek, ők közvetítették a legérthetőbb üzeneteket az emberek felé,

¹² Tanulmányunkban csak részben érintjük a külső francia ellenállást, erről bővebben lásd Szűcs Anita: Mozgalomból állam? A francia ellenállási mozgalom szerepe a második világháborúban Szűcs Anita: Mozgalomból állam? A francia ellenállási mozgalom szerepe a második világháborúban. *Múltunk*, 59. (2014/3) 38–61.

¹³ Szerepéről így írt a tábornok: „Ez az ember aztán másfél év alatt nagy horderejű dolgot teljesített. Valóságos egységgé ötvözte az anyaországi ellenállást, amely egység fellépése előtt csupán jelképes volt.” de Gaulle, Charles: Háborús emlékiratok. Gondolat, Budapest, 1973, 197.

¹⁴ Ugyanez a metafora jelenik meg Dwight D. Eisenhower amerikai tábornoknak a második világháborúról írt visszaemlékezésének címében (Uő: Keresztes háború Európában. Ford. Auer Kálmán; utószó Juhász Gyula. Zrínyi, Budapest, 1982.).

¹⁵ de Gaulle: i. m. 69.

¹⁶ Szűcs: i. m. 48.

¹⁷ de Gaulle: i. m. 113–114.

¹⁸ Uo. 194–195.

¹⁹ Uo. 195.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

valamint hogy ők voltak azok, akik akár hatalmas véráldozat árán is folytatták a megszállók elleni küzdelmet, így nyerve meg a lakosság támogatását.²⁰ De Gaulle jelentős figyelmet szentelt a maquis-nak is. Ezeknek a gerillaharcot folytató csoportoknak a tevékenysége Franciaország olyan területein bontakozott ki, ahol kedvező terepviszonyok és a lakosság segítették harcukat, ahol a szövetséges gépek le is tudtak szállni, valamint ahol lazább volt a rendőri és a katonai ellenőrzés. A néhány tucat bajtársból szerveződő csapatok aszimmetrikus harcmódora az „üss és fuss” elvet követte, de tevékenységük a partraszállás után tervezetté és összehangolttá vált a szövetségesek reguláris csapatainak műveleteivel.²¹

A megszerveződött ellenállási góccokat kezdetben nem jellemezte összehangolt tevékenység sem a propaganda, sem a szamizdatok kiadása, sem pedig a hírszerzés területén. A megalakult akcióbrigádok önállóan hajtották végre rajtaütéseiket, a megszerzett hadianyag szétosztását és az emberek csempészését.²² A tábornok a belső ellenállást azonban egy közös szervezet égisze alatt képzelte el, így garantálva a mozgalom egységét, a belviszályok rendezését, a politikai pártok bevonását, valamint a kapcsolatot a CNF-fel.²³ A politikai oldal egysége mellett katonai téren is egységes, azonban kellő rugalmassággal bíró irányítást akart elérni, ugyanis egység hiányában például a gerillaháborút folytató maquis-k katonai akcióinak hatásosságát sokkal kisebbnek tartotta.²⁴ Nem lehet ezen csodálkozni, hiszen de Gaulle katonai múltja a hadseregben uralkodó rendezettségben gyökerezett, és az egységes működési célkitűzések, tervek a majdani franciaországi partraszálláskor is létfontosságúvá váltak.²⁵ Az egység 1943 első felében, Jean Moulin tevékenységének köszönhetően jött létre, amikor is a „Combat”, a Franc-Tireur”, valamint a „Libération-Sud” csoportokból megalakult az Ellenállás Egységes Mozgalma (*Mouvements unis de la Résistance – MUR*), majd a többi csoportot is integráló Ellenállás Nemzeti Tanácsa (*Conseil National de la Résistance – CNR*).²⁶ 1944. február 1-jén végül megalakították a Belső Francia Erőket (*Forces françaises de l'intérieur – FFI*), melynek legfőbb feladata a szövetségesek partraszállásának segítése, valamint az irreguláris csoportok regularizációjának megindítása volt.

A belső ellenállás szervezeteinek irányítását de Gaulle több ok miatt is szerette volna a saját kezében összpontosítani: egyrészt mert fél attól, hogy ha ő nem teszi ezt meg, akkor majd a kommunisták hajtják ezt végre,²⁷ másrészt ez biztosította azt, hogy a belső ellenállás a francia nemzeti parancsnokszághoz kapcsolódjon, így éreztetve velük annak súlyát,

²⁰ Uo., 222.

²¹ Uo. 415–421. A partraszállást megelőző hónapokban a „zöld” terv a hátszágai vasutak, a „lila” terv a távirati és telefonösszeköttetés, valamint a földalatti kábelek megsemmisítésére, a „teknősbéka” terv az utat arra alkalmas helyen történő elvágására, míg a „kék” a villanytelepek elpusztítására született meg.

²² Uo. 191–192.

²³ Uo. 197–198.

²⁴ Uo. 198.

²⁵ Uo. 420.

²⁶ Szűcs: i. m. 50. A csoportokról lásd de Gaulle: i. m. 194., 294., 302.

²⁷ Uo. 351.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

azaz vezető és irányító szerepét. A tábornok a megyékhez és a közigazgatási körzetekhez katonai megbízottakat küldött, akiknek legfőbb feladata a kapcsolattartás és az együttműködés megszervezése, a kommunikációhoz elengedhetetlen rádiók biztosítása, a szükséges hadianyaggal kapcsolatos kérések közvetítése, valamint a központból érkező utasítások továbbítása volt. A katonai megbízottak mellett kineveztek egy országos hatáskörrel bíró felügyelőt, valamint a déli és az északi övezethez is rendeltek egy-egy felügyelőt.²⁸ Az egységről 1943 elején már így írt de Gaulle: „Franciaország területén pedig, minél többet szenvedett és minél tevékenyebben működött az ellenállás, egysége annál szorosabbra kovácsolódott. Egyébként az úgynevezett »szabad övezet« elfoglalása eltörölt néhány, korábban a két zóna között meglévő különbséget, és egységes összefogásra ösztönzött.”²⁹

A belső ellenállás végső célja a felszabadulás volt,³⁰ és ennek megfelelően stratégiáját az alábbiakban foglalta össze de Gaulle: „Az ellenség zaklatása, majd belföldi erőinknek kiválasztott pontokon történő harcba vetése, végül pedig a nemzeti felkelés, amelyet egy napon lángra akartunk lobbantani, abban az esetben érhet el jelentős eredményeket, ha szerves egészet alkot és összekapcsolódik a felszabadító hadseregek akciójával.”³¹ E sorokból kitűnik, hogy a tábornok Franciaország területén tevékenykedő irreguláris csoportok legfőbb feladataként az ellenség indirekt eszközökkel történő kifárasztását jelölte meg, és kiemelte az egységes, a reguláris fegyveres erőkkel történő együttes alkalmazásuk szükségességét is.

A belső ellenállás harcmodorát a kis csoportokban végrehajtott rajtaütések és szabotázsakciók jellemezték, melyek mellett a szövetségesek számára végrehajtott hírszerző és felderítő tevékenységüket érdemes kiemelni. Ez utóbbira de Gaulle 1944 májusát hozta fel példaként: a partraszállást megelőző hónapban 700 távirati és 3000 részletes jelentés érkezett Londonba Franciaországból, melyek segítségével ismertté vált a német csapatok, támaszpontok, raktárak, repterek és parancsnokságok lokációja, a térségben állomásozó német haderő létszáma és harci ereje, valamint a telepített aknamezők és egyéb védelmi berendezések helyzete. Ezeket az adatokat az aprólékos gondnal kiépített rádiórendszer biztosította a szövetségesek számára.³² A reguláris hadseregek katonái azonban mégis fenntartásokkal viseltettek e csoportok iránt, melynek oka az volt, hogy nem hittek a belső ellenállás irányíthatóságában. Az események azonban igazolták az ellenállókat, a közlekedési (főleg a vasúti) és híradó hálózat rombolásával képesek voltak az események befolyásolására.³³

²⁸ Uo. 419.

²⁹ Uo. 293.

³⁰ Lásd a Francia Nemzeti Bizottság 1942. június 23-án kiadott kiáltványa – uo. 200–201.

³¹ Uo. 192.

³² Uo. 443.

³³ Uo. de Gaulle leírta, hogy 1944 júniusában és júliusában a belső ellenállás 600 szerelvényt siklatott ki, a támadásokkal kb. 1800 mozdonyt és 6000 szerelvényt bénítottak meg. A vasúthálózat pusztítása késleltette a német erőknek a partraszállás utáni átcsoportosítását is: a német 11. páncéloshadosztály a Szovjetunió területéről 8 nap alatt ért el vasúton a német–francia határra, azonban 23 napba telt, míg Strasbourgól Caen-be jutott. Uo. 445.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A belső ellenállás egyre nyomasztóbbá vált a németek számára: „A kép teljessége kedvéért meg kell állapítani, hogy a németek állandóan maguk között érzik az ellenállókat, még akkor is, ha nem támadnak rájuk golyószórókkal és gránátokkal. Hálózataink figyelmét semmi sem kerüli el, ami a megszállókkal kapcsolatos” – írta de Gaulle.³⁴ A partraszállás után, 1944 júliusában már 40 francia megye ellenállói harcoltak 8 német hadosztályt lekötve, melynek hatására „a meghajszolt németek szüntelen rettegésben élnek, helyőrségeiket állandóan támadják, és összeköttetéseiket elvágják. Magányos katonáikat megölik vagy elfogják. Hadoszlopaikat, ha megmozdulnak, szinte minden lépésüknél megtámadják. ... Miközben Normandiában a harc egyre keservesebbé válik számukra, Franciaország nagy részében egyenesen kétségbeesettre fordul helyzetük.”³⁵ A felszabadító harcok során az irreguláris erők együttműködtek a reguláris erőkkel, „nyűtték, koptatták az ellenséges erőket, a kijelölt útvonalak nagy részét ellenőrzésük alá vonták, erősítéseket adtak a reguláris egységeknek, s mindezzel sokat tettek a villámgyors hadműveletek sikeréért” – jellemezte a harcok indirekt voltát de Gaulle.³⁶

De Gaulle számára a reguláris erők és a belső ellenállás csoportjai közötti együttműködés csak egy lépés volt az irreguláris erők regularizálása, ezáltal a felettük való teljes kontroll biztosítása felé. A tábornok tisztában volt azzal is, hogy a csoportok regularizálása során azok harci ereje megnövekszik, ezáltal a francia fegyveres erő nagyobb szerepet kaphat az ország felszabadításában, illetve Németország megszállásában, ezzel pedig végső soron a francia államnak a nemzetközi rendszerben elfoglalt pozíciója erősödhet. Ennek intézményesítésére hozta létre a már fentebb említett Belső Francia Erőket (FFI). Az FFI irányítása alá rendelte az összes titkosan működő ellenálló csoportot, előírta számukra, hogy szerveződjenek szakasz-, század-, zászlóalj- vagy ezred-szervezetbe, és kinevezett feljüket egy a létszámuknak megfelelő rendfokozatú katonát, Marie-Pierre Koenig tábornokot (1898–1970).³⁷ Párizs felszabadítása után tovább erősödött az ellenálló csoportoknak a reguláris hadseregbe történő beolvasztása, de a regularizálódásra való törekvés jellemezte a belső ellenállás csoportjait is. Érthető folyamat volt ez, ugyanis az irregulárisok így próbáltak egyenrangú félnek tűnni a hivatásos katonák mellett.³⁸ A belső

³⁴ de Gaulle: i. m. 440.

³⁵ Uo. 445.

³⁶ Uo. 499.

³⁷ Uo. 420.

³⁸ Lásd a lyoni (1944. szeptember 14.: „Másnap megsemmisítettem a belső erőket. Descour ezredes, aki kitüntette magát a partizánharcokban, és néhány napja Lyon visszafoglalásakor is tanújelét adta bátorságának, s aki most a katonai kerület parancsnoka lett, vonultatta fel előttem az éppoly meghatott, mint megható csapatokat. Megindító volt látni, hogy szedett-vetett voltuk ellenére mennyire igyekeztek a reguláris egységek benyomását kelteni. A katonai tradíció hatotta át ezt az önkéntes sereget.”) és a Toulouse-i (1944. szeptember 17.: „Rögtönzött zászlóik és kis lobogóik, abbéli igyekezetük, hogy szabályszerű szakaszok, századok, zászlóaljok szervezett alakulatait mutassák, iparkodásuk, hogy ruházatuk az egyenruha látszatát keltsék, s mindenképp az előttem elvonulók magatartása, tekintete, a szemükben megcsillanó könny – mindez meggyőzően mutatta a katonai fegyelem erejét és hatékonyságát.”) szemlék – Uo. 486.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ellenállás csoportjait végül az 1944. szeptember 23-án kiadott rendelettel olvasztották be a reguláris fegyveres erőbe.³⁹

De Gaulle emlékiratából világosan látszik, hogy a tábornok elismerte a belső ellenállás erejét, fel is kívánta használni ezeket a csoportokat Franciaország felszabadítása érdekében, azonban mindezt csak úgy tartotta kivitelezhetőnek, amennyiben az irreguláris erők feletti irányítás az ő kezében összpontosul, valamint ezek a csoportok integrálásra kerülnek a reguláris csapatok soraiba.

A SZOVJET PARTIZÁNMOZGALOM SZTÁLIN ÉS ZSUKOV MUNKÁIBAN

A második világháború európai hadszínterének legnagyobb méretű és legszervezettebb partizánmozgalma a Szovjetunió területén bontakozott ki. Az ország 1941. június 22-i megtámadása után a Szovjet Kommunista Párt és a szovjet kormány június 29-én kiadott egy direktívát, mely a lakosságot a „Mindent a frontért, mindent a győzelemért” jelszóval kívánta egyesíteni a megszállók ellen.⁴⁰ E direktíva képezte az Állami Honvédelmi Bizottság elnökének, Joszif Visszarionovics Sztálin (1878–1953) az „Eltársak! Polgárok! Testvérek! Hadseregünk és Hajóhadunk Katonái! Hozzátok fordulok, Barátaim!”⁴¹ kezdetű, 1941. július 3-án elmondott rádióbeszédének alapját, melyet a fenti direktíva kifejtésének és továbbfejlesztésének szánt.⁴² A beszédet felfoghatjuk úgy is, mint a nép harcba hívása a megszállók ellen, ennek megfelelően szóhasználata patetikus és személyes volt: „Tehát a Szovjetállam életéről és haláláról van szó, arról, hogy szabadok maradjanak-e a Szovjetunó népei, vagy pedig rabszolgasorba süllyedjenek. Arra van szükség, hogy a szovjet emberek megértsék ezt és hagyjanak fel a gondtalansággal, mozgósítsák önmagukat, s egész munkájukat új, háborús vágányokra állítsák át, nem ismerve kíméletet az ellenséggel szemben.”⁴³ A rádióbeszédben a szovjet diktátor feladatul szabta, hogy a megszállt területeken csak a felégetett földet szabad hátrahagyni, és – az orosz hagyományok alapján – azonnali partizánharcba kell kezdeni a németek és csatlósai ellen: „Az ellenség által megszállt körzetekben lovas és gyalogos partizánosztagokat kell alakítani, diverziós csoportokat kell létesíteni az ellenséges hadserege elleni harcra, a partizánháború felszítására az ellenség által megszállt terület minden zugában, a hidak és utak felrobbantására, a telefon- és távírvezetékek megrongálására, az erdők, a raktárak és szállítmányok felgyújtására. Az elfoglalt

³⁹ Uo. 500–502.

⁴⁰ Andronyikov, N. G. (főszerk.): A második világháború története 1939–1945. 4. kötet. Zrínyi, Budapest, 1977, 58–59.

⁴¹ A Pravda címlapján a „Testvérek!” helyett pontosan „Fivéreim és nővéreim!” megszólítás szerepel, melynek hangvétele sokkal drámaibban adja vissza a kor hangulatát és a német támadás súlyát. Lásd uo. 12. kép.

⁴² Sztálin, Joszif Visszarionovics: Rádióbeszéd. In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra, Budapest, 1949, 6–13.

⁴³ Uo. 9.; Zsukov megjegyezte, hogy e beszéd a párt központi bizottsága nevében elmondott magyarázkodásnak is beillt. Zsukov, G. K.: Emlékek, gondolatok I–II. kötet. 4. átdolgozott kiadás, Zrínyi-Kossuth, Budapest, 1976, I. k. 333.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

körzetekben elviselhetetlen viszonyokat kell teremteni az ellenség és székertelői számára, lépten-nyomon üldözni és irtani kell őket, meg kell hiúsítani minden intézkedésüket.”⁴⁴ Sztálin későbbi parancsaiban – melyekben a szovjet fegyveres erők és a lakosság felé közvetítette az általánosságban megfogalmazott elvárásait – egészen 1944 tavaszáig mindig külön kitért a partizánok és partizán nők feladataira, utána azonban már nem: ennek oka az volt, hogy a partizánokra csak a Szovjetunió területének felszabadításáig számított a szovjet hadvezetés, utána erőiket vagy feloszlatták, vagy beolvasztották a Vörös Hadsereg reguláris csapataiba. Az a tény, hogy e parancsokban a partizánok egészen a szovjet területek felszabadításáig szerepeltek, igazolja, hogy az irreguláris erők szerves részét képezték a szovjet fegyveres erőknek.

A Szovjetunió fegyveres erőinek irányítását a német támadás után több lépcsőben átszervezték: az 1941. június 23-án megalakult Főparancsnokság Főhadiszállása 1941. július 10-én Legfelsőbb Parancsnokság Főhadiszállása, majd augusztus 8-tól Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása néven működött,⁴⁵ melyek élén Sztálin – aki július 19-től a honvédelmi népbiztos pozícióját is betöltötte – állt, helyettese 1942. augusztus 27-től Georgij Konsztantyinovics Zsukov (1896–1974) lett.⁴⁶ A Főhadiszállás keretén belül valósult meg a szovjet reguláris és irreguláris erők centrális csapatvezetése: ez a szerv „...irányította a fegyveres erők valamennyi szárazföldi, tengeri és légi tevékenységét, s a tartalékok és a partizánmozgalom erőinek bevonásával a küzdelem során is állandóan fokozni tudta a hadászati erőfeszítéseket. Munkaapparátusa ... a vezérkar volt.”⁴⁷ A Vezérkar szerepe a hadműveletek megtervezésében, valamint a frontok⁴⁸ együttműködésének kérdéseiben volt, de itt szabták meg a felderítő szervek, a távolsági légierő, valamint a partizánok feladatait is.⁴⁹ A frontok törzseiben külön, a partizánmozgalmat irányító osztályok dolgoztak, melyek az összeköttetésért, a partizán-tevékenység anyagi-technikai biztosításáért és a tevékenységek összehangolásáért voltak felelősek.⁵⁰ Az irreguláris erők vezetése és irányítása tehát már a háború kezdetétől fogva erősen centralizált és szervezett formában zajlott, mindvégig a reguláris erők tevékenységével együtt. A csoportokkal való kapcsolattartás itt is a rádió segítségével zajlott, mely eszköz gyakorlati haszna mellett csökkentette a német vonalak mögött harcoló katonák izolációs érzését is.⁵¹ Mivel a partizán-csoportok megalakítása leggyakrabban a párt és annak ifjúsági szervezete, a Kom-szomol⁵² vezetésével történt, így ezeknek az erőknek az igen szoros politikai kontrollját is

⁴⁴ Sztálin: Rádióbeszéd i. m. 11.

⁴⁵ Zsukov: i. m. I. k. 346.

⁴⁶ Zsukov: i. m. II. k. 86.

⁴⁷ Zsukov: i. m. I. k. 353.

⁴⁸ A hadseregcsoport szovjet megfelelője.

⁴⁹ Uo., 359.

⁵⁰ Zsukov: i. m. II. k. 271.

⁵¹ Laqueur: i. m. 212.

⁵² Hivatalos nevén: Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

biztosították.⁵³ Zsukov szerint 1941-ben több mint 800 illegális városi és körzeti pártbizottság, valamint 300-nál is több ugyanilyen szintű Komszomol bizottság működött az ellenséges vonalak mögött, de ezzel együtt sem volt eléggé szervezett és irányított a partizánmozgalom.

A fenti problémák kiküszöbölésére és a partizánok hatékonyságának növelésére hozták létre 1942. május 30-án – a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása mellett működő – Partizánmozgalom Központi Törzsét, melynek legfontosabb feladata az ellenséges csapatok hátában folytatott partizánharc irányítása volt. A Törzs élére P. K. Ponomarenkót (1902–1984), a Belorusz K(b)P Központi Bizottság titkárát nevezte ki az Állami Honvédelmi Bizottság, aki egyrészt megbízható pártkader, másrészt a partizánmozgalom számára legkedvezőbb földrajzi adottságokat kínáló tagköztársaság vezetője volt. A Partizánmozgalom Központi Törzse irányította a köztársasági és területi törzsek tevékenységét, valamint a reguláris erők frontjai mellett működő azon szervezeteket, melyek a partizán csapatokkal álltak összeköttetésben. Így „...reális lehetőség nyílt arra, hogy irányítsuk a partizánmozgalom keretében küzdő erőknek a hadsereg támogatása céljából kifejtette tevékenységét, s hogy összehangoljuk a partizánosztatok együttműködését a frontok hadműveleteivel” – írta Zsukov.⁵⁴ A Központi Törzs gyakorlatilag 1943 végéig működött, hivatalosan 1944 elején a fentebb említett ok miatt megszűnt.

A partizánok soraiban az átlagos szovjet honpolgártól a bekerítésből kitört katonáig mindenki megtalálható volt. A Szovjetunióban már a Vörös Hadseregbe történő behívás előtt megkezdődött a fiatalok felkészítése a haza védelmére. A polgári védelmi tömegmunkával az Oszoaviahim⁵⁵ foglalkozott, melynek legfőbb feladata a fegyveres erők soraiban letöltendő sorkatonai szolgálatra való felkészítés volt. Ennek keretében a fiatalok megismerkedhettek a repüléssel, az ejtőernyőzéssel, a lövészetel, és alapvető műszaki ismereteket is szerezhettek. Az itt megszerzett jártasságokról Zsukov így írt: „Mennyire kapóra jött később az itt elsajátított jártasságuk a hadseregbe behívott fiataloknak, a népfelkelésnek és a partizánoknak.”⁵⁶ A szervezetnek 1941. január 1-jén több mint 13 millió tagja volt. A minden férfi számára kötelező sorkatonai szolgálat az alapvető általános katonai ismeretek mellett fegyvernemi szakismereteket is adott a behívottaknak. A német támadás bekövetkeztekor a fiatalok és tartalékosok tömegei képesek és készek voltak a megszerzett katonai ismereteiket használni, ezért kijelenthető, hogy 1941. június 22-e után a partizánválas, a partizán csoportok megalakítása tudatos felkészítés alapján történt meg. A nagy

⁵³ Zsukov: i. m. II. k. 331.; ezt igazolja Központi Bizottság 1941. július derekán kiadott, „A harc megszervezése a német csapatok hátában” című különhatározata, mellyel az aktív partizánharcot kívánták irányítani, s mely rögzítette, hogy a partizánok helyi harcait az ottani pártszerveknek kell irányítani, valamint, hogy az irreguláris csoportokat a lokális pártszervezeteknek kell létrehozniuk. Uo. 371.

⁵⁴ Uo., 371–372.

⁵⁵ Kb. honvédelmi szövetség.

⁵⁶ Uo. 253.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

honvédő háborút a lenini elvekből levezetett igazságos háborúként sorolták be, mely jelentős erkölcsi alapot teremtett a partizánoknak.⁵⁷

A partizánok számára kijelölt feladatokat az Állami Honvédelmi Bizottság 1942. május 30-i rendeletében rögzítették, mely szerint a mozgalom fő célja az ellenséges hátország bomlasztása volt.⁵⁸ Sztálin megállapította, hogy a német fegyveres erő az ország belseje felé hatolva eltávolodott a német hadtápterülettől, és „ellenséges környezetben kénytelen működni” és „idegen országban kénytelen új hadtápterületet teremteni”, melyet azonban a partizánok pusztítanak, alapjaiban szétzüllesztve a német hadsereg ellátását.⁵⁹ Az orosz partizánhagyomány jól tetten érhető e sorokban: az ellátási nehézségekre való utalás ugyanis egyértelmű kapcsolatot mutat Gyenisz Vasziljevics Davidov (1784–1839) 1812-ben írt soraival, melyekben az orosz partizán a Napóleon hadseregével szembeni legfontosabb feladatul az emberek, a lőszer és fegyverek, valamint az élelem, azaz a hadsereg három létfontosságú életelemének pusztítását jelölte ki az akkori partizánok számára.⁶⁰ Sztálin valamennyi 1944-ig kiadott parancsában szerepelt a német hátország bomlasztásának, ezáltal a Vörös Hadsereg harca támogatásának feladata.⁶¹ Fontos kiemelni, hogy a partizánok tevékenysége a logisztika akadályozásával a német katonák erkölcsi szellemét is rombolta. Zsukov szerint ugyanis a mozgalom feladata az volt, hogy „elviselhetetlen helyzetet teremtsen” a németek számára.⁶² A partizánok sikerei ezzel szemben az elfoglalt területeken élőknek komoly erkölcsi támogatást jelentettek, így ezeket az embereket könnyebb volt bevonni a németek elleni harcba.⁶³

A Szovjetunió megszállt területein tevékenykedő irreguláris erők tevékenységének hatását Zsukov a jelentős veszteségokozásban, a németek harci szellemének megrendítésében, valamint az ellenséges csapatok szállításának és manőverezésének megghiúsításában foglalta össze – ez utóbbit a németek hadműveleteit tekintve különösen végzetesnek tartotta.⁶⁴ A partizánmozgalom jelentős német és csatlós erőket kötött le a németek mögöttes területein, a szovjet marsall visszaemlékezése szerint már 1942-ben a német szárazföldi erők 10%-át, míg 1943-ban az SD és az SD rendőri alakulatok mellett félmillió segédszol-

⁵⁷ Sztálin, Joszif Visszarionovics: A nagy októberi szocialista forradalom 24. évfordulójára. In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra, Budapest, 1949, 14.

⁵⁸ Morozov, V. P. (főszerk.): A második világháború története 1939 – 1945. 5. kötet, Zrínyi, Budapest, 1978, 439.

⁵⁹ Sztálin: A nagy októberi szocialista forradalom 24. évfordulójára i. m. 19.

⁶⁰ Lásd Forgács Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek. *Felderítő Szemle*, 15. (2016/1) 30.

⁶¹ Sztálin, Joszif Visszarionovics: Beszéd a Vörös Hadsereg szemléljén 1941. november 7-én Moszkvában, a Vörös téren. In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra, Budapest, 1949, 33.; Uő: A honvédelmi népbiztos parancsa (130. sz. – 1942. május 1.; 345. sz. – 1942. november 7.; 95. sz. – 1943. február 23.; 195. sz. – 1943. május 1.; 309. sz. – 1943. november 7.; 316. sz. – 1944. február 23. In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra, Budapest, 1949, 53–54., 76–77., 89–90., 97–98., 125–126., 134–135.

⁶² Zsukov: i. m. I. k. 372.

⁶³ Zsukov: i. m. II. k. 150–151.

⁶⁴ Uo. 372. Lásd még uo. II. k. 150–151.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

gálatos katonát és 25 hadosztályt kellett ellenük bevetni.⁶⁵ Az általuk alkalmazott direkt (fegyveres harc, szabotázs) és indirekt (propaganda) eszközök alkalmazása mind fizikai, mind pszichikai téren jelentős eredményekkel járt a szovjet reguláris csapatok hadműveletei szempontjából: Zsukov szerint a Vörös Hadsereg támadó műveleteit jelentősen segítették a partizánok, „nagyban hozzájárultak a sikerhez”, mert nem engedték „lélegzethez jutni” az ellenséget.⁶⁶

A hazafias cél, a haza védelme rengeteg embert mozgósított a németek elleni küzdelemre a megszállt területeken: a Partizánmozgalom Központi Törzsének adatai szerint 1943-ban kétszeresére nőtt a partizánok létszáma, és sok osztag egységgé és magasabbegységgé szerveződött.⁶⁷ Ez utóbbinak nagy jelentőséget tulajdonított Zsukov: az irreguláris erők megindultak a regularizálódás útján, harcászatauk magasabb színvonalúra emelkedett, így képessé váltak olyan jelentős hadműveletek végrehajtására, melyekkel a szovjet hadvezetés számolt a tervezés és a végrehajtás során, és mindezekkel párhuzamosan jelentős ellenséges erőket kötöttek le.⁶⁸

A partizánok egyik legfontosabb célpontja a német vonalak mögött húzódó vasúthálózat volt. A vasúti szállításoktól függtek a harcoló alakulatok, ez biztosította számukra a harchoz szükséges mindennemű hadianyagot. Zsukov visszaemlékezésében hangsúlyozta, hogy a partizánok – különösen Belorussziában, Szmolenszk és Orjol területén, valamint a Dnyeper mentén folytatott – „sínháborúja” nagyban hozzájárult a kurszki, az orjoli és a harkovi győzelmekhez.⁶⁹ A vasúthálózat elleni támadások 1943-ban voltak a legnagyobbak, ebben az évben ezek az akciók jelentették a prioritást a partizánok tevékenységében: 11 000 vasúti szerelvényt robbantottak fel, 6000 mozdonyt és 40 000 vasúti kocsit rongáltak meg vagy tettek üzemképtelenné, 20 000 gépkocsit semmisítettek meg és 900-nál is több vasúti hidat rongáltak meg a partizánok.⁷⁰ A legnagyobb méretű partizánakció 1944 nyarán, Belorussziában zajlott le: a német Közép-hadseregcsoport ellen végrehajtott Bagratyion hadászati művelet előtti napokban a partizánok több mint 8400 aknát robbantottak fel – „Ez a legválóságosabb pillanatokban bénította meg az ellenség hadtápját” – írta Zsukov.⁷¹

A szovjet partizánok regularizálódása a Vörös Hadsereggel való együttműködéssel kezdődött meg. Zsukov visszaemlékezésében már az 1942 januárjában végrehajtott támadás kapcsán is a Nyugati Front és a partizánok együttes támadásáról számol be, mely központi irányítás és vezetés alatt zajlott.⁷² Hasonló események történtek a sztálingrádi

⁶⁵ Zsukov: i. m. II. k. 150.

⁶⁶ Uo. 417.

⁶⁷ A Zsukov által közölt adatok szerint az OSZFSZK-ban 260 000, Ukrajnában 220 000, míg Belorussziában 374 000 partizán harcolt a németek ellen. Uo.

⁶⁸ Uo. 224–225. Lásd még uo. I. k. 387.

⁶⁹ Zsukov: i. m. II. k. 208.

⁷⁰ Uo. 225. Laqueur megjegyzi, hogy a számadatok ellentmondásosak lehetnek, ugyanis egy-egy sikeres, ugyanazon akcióról akár 5-6 partizánecsopot is jelentett a parancsnokságok felé. Laqueur: i. m. 204.

⁷¹ Zsukov: i. m. II. k. 260.

⁷² Uo. 58.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

csata idején is: a németek a 6. hadsereg felmentésére szervezett két csapásmérő csoportjának felvonulását lassították és akadályozták a partizánok, valamint tájékoztatták a Vörös Hadsereget az ellenséges csapatok elhelyezkedéséről is.⁷³ 1943-ban a kurszki csata tervezésekor a Főhadiszállás a reguláris erőknek történő feladatszabás mellett már a partizánok számára is külön feladatokat jelölt ki: a felderítő adatok gyűjtése mellett az orjoli, brjanszki és harkovi területeken a közlekedési hálózat elleni támadásokat és tömeges diverziós tevékenység szervezését rendelte el.⁷⁴ Ugyanezen év decemberében a Dnyeperen való átkelés során valósult meg együttműködés a Vörös Hadsereg magasabbegységei és az irreguláris erők között.⁷⁵ 1944 nyarán pedig már a német Közép-hadseregcsoport ellen a támadást végrehajtó 4 szovjet front, a távolsági légierő és a partizánok egyidejűleg mértek csapásokat.⁷⁶ A közös tevékenység során a partizánok tevékenysége egyre szervezettebbé vált, és egyre szervezettebb keretek között zajlott. E folyamat gördülékeny átmenet biztosított akkorra, amikor a szovjet területe felszabadítása után a partizánereket feloszlatták, harcosaikat pedig besorolták a Vörös Hadsereg alakulataiba.

„Általánosságban az ellenségre mért csapásaink erejét nagyban fokozta a partizánhadsereg tevékenysége, amelyet a helyi illegális pártszervezetek állandó és fáradhatatlan munkája mellett a központból szerveztek és irányítottak. Erősödött a partizánok és a reguláris hadsereg együttműködése. A partizánok megszerezték az ellenségre vonatkozó adatokat, pusztították tartalékaikat, elvágták közlekedési útjait, meghíúsították csapat- és fegyverszállításait⁷⁷ – összegezte az irreguláris erők tevékenységének tapasztalatait Zsukov. A szovjet marsall véleménye szerint a partizánok tevékenysége „...nagy katonapolitikai jelentőségű tényezővé vált, amelyet hozzáértéssel kellett felhasználnunk az ellenség gyengítésére és megsemmisítésére.”⁷⁸ Ezekben a szavakból is kiolvasható a reguláris katonák elismerése, de egyben ambivalens hozzáállása az irreguláris harcokhoz.

A JUGOSZLÁVIA⁷⁹ TERÜLETÉN ZAJLÓ NÉPFELSZABADÍTÓ HARCOK TITO VISSZAEMLEKEZÉSEIBEN

A németek vezette támadás 1941. április 6-án indult meg Jugoszlávia ellen, és alig több mint két hét alatt megsemmisítette a jugoszláv hadsereget. A horvát függetlenség kikiáltása után két nappal, április 12-én Belgrád is elesett, majd 5 nap múlva az ország kapitulált. A lerohant délszláv állam területét a tengelyhatalmak fegyveres erői vonták ellenőrzésük és irányításuk alá, az elfoglalt területeken azonban hamarosan ellenállási mozgalmak bontakoztak ki.

⁷³ Uo. 133.

⁷⁴ Uo. 169–170.

⁷⁵ Uo. 221.

⁷⁶ Zsukov: i. m. I. k. 356.

⁷⁷ Zsukov: i. m. II. k. 150.

⁷⁸ Zsukov: i. m. I. k. 371.

⁷⁹ Hivatalos néven az első világháború után Szerb-Horvát-Szlovén, majd 1929-től Jugoszláv Királyság.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A Balkán-félszigeten komoly hagyományai voltak a megszállók elleni harcnak: az évszázadokig tartó török uralom ellen a területen élő népek szokatlan és könyörtelen irreguláris harcmóddal küzdöttek. E felkelések sikerének több tényezője a második világháború harcait is meghatározta: a Balkán erdős hegyvidékei, az ottani mély völgyek, valamint a tagolt tengerpart biztosították a kedvező feltételeket és a megszállókkal szembeni fölényt a hazai viszonyokat kiválóan ismerő és kihasználó irreguláris harcosok számára. Az átszegedett terep kitűnő búvóhelyként szolgált, de kiváló terepet biztosított a megszállók ellen végrehajtott rajtaütésekhez is. A térség időjárása (a hegyekben sokszor 5 hónapig elhúzódó zord tél, valamint a rövid, 3 hónapos nyár) is a felkelések résztvevőit segítette, nem adva lehetőséget a megszállóknak hosszú hadműveletek végrehajtására.⁸⁰

A Jugoszláviát megszálló erők ellen kibontakozó népi ellenállás eleinte dezorganizált és decentralizált volt. Először a szétszórta jugoszláv hadsereg szökött katonáiból szervezett csetnik mozgalma kezdett harcot, hamarosan azonban mozgalmuk meggyengült a Joszip Broz Tito (1892–1980) vezette jugoszláv kommunista partizánokkal szemben.

A kommunisták a népfelkelésre már évek óta tudatosan készültek, hiszen – a lenini elveket⁸¹ követve – a politikai hatalom megszerzésének eszközt látták ebben. Tito visszaemlékezései szerint Jugoszlávia Kommunista Pártja (JKP) már 1938-ban megkezdte a felkészülést a fegyveres harcra: utasította tagjait, hogy sajátítsák el a fegyverforgatást és a „harci fortélyokat”, megkezdődött az egyetemisták katonai felkészítése, betegápolói tanfolyamokat indítottak és megkezdődött a jugoszláv hadseregen belül a szimpatizánsok keresése.⁸² Az 1930-as évek közepén a párttagok közül sokan Spanyolországban átestek a tűzkeresztségen is, mely tapasztalat komoly segítségnek bizonyult Jugoszlávia megszállása után.⁸³ Elmondható tehát, hogy a jugoszláv kommunisták felkelése nem a semmiből alakult ki.

Jugoszlávia összeomlása után, de még a Szovjetunió elleni támadás előtt a jugoszláv kommunisták az 1939-es Molotov–Ribbentrop-paktum miatt viszonylag inaktívak maradtak, de a Központi Vezetőség tagjai szétszóródtak a tagállamokban, hogy az ottani felkészülést irányítsák. A párt központja egyelőre Belgrádban maradt, ahol június 22-ig megtették az utolsó előkészületeket a felkelés kirobantásához, valamint néhány helyen már diverziós tevékenységet (robbantások, katonai járművek elleni támadások) is folytattak. A Barbarossa hadművelet 1941. június 22-i elindulása után a Moszkva által irányított Komintern felszólította Titót, hogy késlekedés nélkül szervezzen partizánosztásokat és indítson partizánháborút a közös ellenség hátában.⁸⁴ A JKP Központi Vezetőségének politikai bizottsá-

⁸⁰ Asprey: i. m. I. 465–466.; Thomas – Abbott: i. m. 3.; Vuksic, Velimir: Tito's Partisans 1941-45. Osprey, Botley, 2003, 6.

⁸¹ Forgács Balázs: A néppel a népért – korai baloldali partizánelméletek (Marx, Engels és Lenin a forradalmi háborúról). *Hadtudomány*, 28. (2018/2) 50.

⁸² Tito, Joszip Broz: A párt harci felhívása a felkelésre. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megeremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalat, Újvidék, 1951, 47.

⁸³ Tito, Joszip Broz: Jugoszlávia megszállása 1941 áprilisában. A nép látta, hogy mi vár rá. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985, 216.

⁸⁴ Asprey: i. m. 470.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ga ennek megfelelően fegyveres harcra, általános népfelkelés kirobbantására hívta fel Jugoszlávia népeit. A népfelkelés kezdetén a fő cél a szovjet Vörös Hadsereg harcának támogatása volt, azáltal, hogy mind több német és velük szövetséges erőt kössenek le Jugoszlávia területén, így tehermentesítve a keleti fronton folyó harcot. E cél mellett persze megkezdődött a régi Jugoszlávia államszervezetének és apparátusának tudatos felszámolása, vagyis a kommunisták a háború utáni hatalomváltást is előkészítették.⁸⁵

A lenini tanoknak megfelelően e harcot a Párt irányította, katonai irányítására megalakult a Jugoszlávia Népfelszabadító Partizánosztagainak Főparancsnoksága, főparancsnoka pedig a Párt titkára, Tito lett.⁸⁶ Az ország területén megszerveződő partizánosztagokhoz pártkádereket küldtek (Tito szavaival „terepre mentek”⁸⁷), így biztosítva különböző harci egységek központi irányítását.

Tito a felkelés legfontosabb tényezőjének a kommunista párt irányító szerepét tartotta, mely felelős volt annak szervezettségéért és helyes vezetéséért.⁸⁸ A párt politikai irányító szerepét a partizánosztagokba küldött káderekkel biztosították, akikből századparancsnokok vagy politikai biztosok lettek. Az egykori reguláris katonaként is szolgáló Tito azonban azt is megjegyezte, hogy katonai kérdésekben is járatos káderekre is szükség van a harchoz.⁸⁹ A kommunista párt mellett jelentős szerepet játszott a partizánmozgalom kiteljesedésében a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség (JKISZ) is, mely képes volt megszólítani a lelkes és harcias és akár a szervezeten kívülálló fiatalokat. Ennek eredményeként az első partizánalakulatokban a fiatalok voltak többségben.⁹⁰ 1941-ben a kommunisták 12 000 „megbízható, fegyvelmezett” párttagot és 40 000 „igen jól szervezett” JKISZ-tagot voltak képesek mozgósítani a fegyveres harcra.⁹¹ A mozgalom kibontakoztatásához szükséges anyagiak előteremtéshez a partizánok lefoglalták a bankokban található készpénzt és nemesfém-készleteket.⁹²

A partizánmozgalom egységesítését szolgálta az 1941. augusztus 19-én kiadott partizáneskü: „Mi, Jugoszlávia népi partizánjai fegyvert ragadtunk, hogy kíméletlenül harcoljunk a vérengző ellenség ellen, aki leigázta hazánkat és írtja népeinket. Népünk igazsága és szabadsága nevére esküszünk, hogy fegyvelmezetten, kitaróan és rettenthetetlenül, vérünket és életünket nem kímélve harcolunk a fasiszta hódító és minden néparuló teljes meg-

⁸⁵ Tito: A párt harci felhívása a felkelésre i. m. 51.

⁸⁶ Uo., 49–50.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Tito, Joszิป Broz: Mik az új Jugoszlávia felszabadító harcának és forradalmi átalakulásának sajátosságai. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. i. m. 36.

⁸⁹ Tito, Joszิป Broz: Macedónia Kommunista Pártja Tartományi Pártvezetőségének. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. i. m. 76–77.

⁹⁰ Tito, Joszิป Broz: Támaszunk az ifjúság. A börtönben megfigyeltem, mennyire helytállnak a fiatalok. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. i. m. 1 k. 207.

⁹¹ Tito: Jugoszlávia megszállása 1941 áprilisában i. m. 217.

⁹² Az Užice-i Nemzeti Bankban kb. 60 millió dinár értékben foglaltak le papír- és ezüstpénzt. Tito, Joszิป Broz: Az 1941. évi szerbiai népfelkelés. A hősiesség csodái. In: Uő.: Önéletrajzi vallomások. i. m. 1. k. 223.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

semmissítésig.⁹³ A fenti célkitűzés eléréséért, a baloldali elkötelezettség kifejezésére és más irreguláris felkelőcsoportoktól való megkülönböztetés érdekében 1941. szeptember 12-én Tito elrendelte, hogy a zászlaja alatt harcoló irreguláris harcosok megnevezése a „partizán” legyen, és minden más elnevezést (pl. az azonos jelentésű „gerilla”) szüntessek meg.⁹⁴

A partizánok számára kijelölt feladatok főleg indirekt jellegűek voltak, azaz stratégiai szinten inkább az ellenség kifárasztását, mint megsemmisítését célozták. A megszállók elleni fegyveres harc formái igen sokfélék voltak: a rajtaütések mellett főleg a megszállókat szolgáló berendezések (vasút, közlekedési műtárgyak, gyárak, kommunikációs vonalak) elpusztítását kísérelték meg a partizánok. Tito jól ismerte Engels, de főleg Lenin műveit, akiknek a fegyveres harc megvívásához írt aprólékos tanácsai visszatükröződtek műveiben.⁹⁵ A jugoszláv partizánvezér Mao műveiből is sokat merített, ugyanis a meghatározott feladatok közül néhány (példamutatás a harcban, fegyelem az egységekben, az ellenség által rekvirált javak visszajuttatása, a termés védelme) kifejezetten a nép szimpátiájának megnyerését szolgálta. A nép támogatásának kulcsfontosságú szerepét tehát ő is felismerte, s felhívta a figyelmet arra is, hogy a partizánmozgalom személyi állományának növelése csak a nép köréből valósulhat meg. A harc ideális színtereként Tito a vidéket jelölte meg a városokkal szemben: egyrészt az itteni lakosságban látta mozgalmá tömegbázisát, másrészt a földrajzi adottságok kedvezőbbek voltak az irreguláris harcokhoz, harmadrészt a lakosság elleni megtorlás lehetőségét is kisebbnek tartotta, mint a nagyvárosokban koncentrálódott népe sséggel szemben. Megjegyzendő, hogy a későbbi marsall hosszan elhúzódó, ebből fakadóan kifárasztó jellegű harcokra számított.⁹⁶

Maóhoz hasonlóan Tito is kiemelte, hogy a fegyveres felkelés sikeréhez elengedhetetlen egy stratégiai bázis, azaz egy olyan földrajzi terület birtoklása, ahol az ország lakossága számára a kialakítandó új társadalmi rendet be lehet mutatni, valamint stabil katonai háttérrel lehet biztosítani a fegyveres felkelés számára. Az előbbinek, vagyis a néphatalom megalakításának politikai, míg az utóbbinak katonai jelentőségét hangsúlyozta a partizánvezér.⁹⁷ A nép meggyőzése, támogatásának megszerzése azért létfontosságú, mert ha a lakosság nem bízik a partizánokban, és ellenségként tekint rájuk, akkor a győzelem kivívása a legnehezebb feladattá válik. Emiatt fontosak a legapróbb katonai sikerek is, ugyanis a visszavonuló partizánok ellenérzést keltenek a nép soraiban. Ezért írta – megint csak a lenini elveket⁹⁸ követve – Tito, hogy „a háború folyamán minden egyes vereség után igye-

⁹³ Tito, Joszิป Broz: Jugoszlávia népfelszabadító osztagai minden parancsnokának és századparancsnokának. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. i. m. 58.

⁹⁴ Tito, Joszิป Broz: Kedves Brkó. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. i. m. 64.

⁹⁵ Lásd Tito, Joszิป Broz: A fegyveres felkelés stratégiája és taktikája.; Uő: A népfelszabadító partizánosztagok szerbiai főparancsnokságának.; Uő: A népfelszabadító partizánosztagok feladatai. Mindhármát lásd Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. i. m. 185–202.; 93–94.; 52–54.

⁹⁶ Tito, Joszิป Broz: Az 1941. évi szerbiai népfelkelés. A hősiesség csodái. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. i. m. 1. k. 221.

⁹⁷ Uo. 224–225.

⁹⁸ Forgács: A néppel a népért i. m. 51.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

keznünk kellett gyorsan sikert elérni. Gyorsan kellett sikert elérnünk, hogy a hangulat megint kedvező legyen. Ez a lényege, ez a titka minden sikerünknek.”⁹⁹ A bázis területen az irreguláris erők regularizálódása is megindult, vagyis a reguláris jugoszláv hadsereg magja született meg itt. E terület kezdetben a nyugat-szerbiai Užice volt, majd 1942-ben a boszniai Bihács lett.¹⁰⁰

A Jugoszlávia területén folyó irreguláris harcok sajátosságait Tito 9 pontban foglalta össze. Véleménye szerint a német támadás után 1. a nép vezetők és hadsereg nélkül maradt; 2. az állami gépezet összeomlott; 3. a fegyveres harc a JKP vezetésével indult meg; 4. a JKP-nak nem voltak szövetségesei a harcban; 5. a harc során „fejlődött és erősödött a népi hadsereg”, melynek magját a partizánosztatok alkották; 6. a háború folyamatos, és nem epizódyszerű volt; 7. az ellenségnek nem sikerült megsemmisíteni a népi erőket, így azok létszáma folyamatosan nőtt; 8. a fegyveres harc során a nép nem ingott meg és végig harcolt; 9. a harc a megszállók mellett a hazaárulók ellen is folyt, azaz a felszabadító harcok mellett polgárháború is zajlott.¹⁰¹ A háború időszakának felosztásában Tito eltért a Mao által rögzített hármaskorszakolástól¹⁰², az általa leírt négy periódus azonban – a kínai teoretikussal ellentétben – nemcsak katonai, de politikai eseményeket is magában foglalta. Az első időszakban megtörtént Jugoszlávia fegyverletétele, kezdetét vette a népfelkelés, és megalakultak az első partizánosztatok. A másodikban a partizánosztatok reguláris katonai egységekké alakultak, és megszületett a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg. A harmadik periódusban a népfelszabadító bizottságok átalakultak néphatósággá, és megalakult a Jugoszláv Nemzeti Felkelés Antifasiszta Tanácsa, a negyedikben ugyanez a szerv általános politika testületből legfőbb törvényhozó testületté alakult, és létrejött Jugoszlávia Nemzeti Felszabadítási Bizottsága, mint ideiglenes népi kormány.¹⁰³ A 4 ciklus jól mutatja, hogy Tito nemcsak a megszállók elleni fegyveres harcra koncentrált, hanem a harc utáni politikai helyzetre is, azaz számára a legfőbb cél a politikai hatalom megszerzése volt.

A politikai hatalom megszerzéséért vívott harc során szükség volt arra, hogy az irreguláris erők fokozatosan reguláris hadsereggé alakuljanak át. A regularizálás a fegyveres harc kezdetén megindult, ugyanis a partizánosztatok „kezdettől fogva katonai kötelékként:

⁹⁹ Tito, Joszip Broz: A jugoszláv hadsereg végső hadműveletei. Sikereink titka. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. i. m. 1. k. 341.

¹⁰⁰ Forgács Balázs: Tito háborúja. A partizán-hadviselés elmélete és gyakorlata Jugoszláviában. In: Kovács Bálint – Matevosyan, Hakob (szerk.): Politikai krízisek Európa peremén: a Kaukázustól a Brit-szigetekig. Magyar Napló, Budapest, 2014, 246.

¹⁰¹ Tito, Joszip Broz: Mik az új Jugoszlávia felszabadító harcának és forradalmi átalakulásának sajátosságai. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. i. m. 37–39.

¹⁰² A kínai partizánok szemszögéből tekintve 1. a stratégiai védelem időszaka, 2. a stratégiai patthelyzet időszaka, 3. a stratégiai ellentámadás időszaka.

¹⁰³ Tito, Joszip Broz: A jugoszláv népfelszabadító harc fejlődése és a nemzetközi események. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. i. m. 153.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

zászlóaljakként, századokként, szakaszokként, rajokként alakultak meg”.¹⁰⁴ Ezek az osztagok azonban még csak területiális jellegűek voltak,¹⁰⁵ így csak lokálisan, a saját vidék, falu és ház védelmére voltak használhatóak. Ezzel szemben a reguláris egységek komolyabb kiképzettségük és felszereltségük miatt ütőképesebbeknek bizonyultak, már képessé váltak a mozgó háború megvívására, ezek ugyanis oda mentek, ahová irányították őket.¹⁰⁶ Tito szerint a partizánok regularizálása jelentette az egyetlen helyes megoldást a háború sikeres megvívása érdekében.¹⁰⁷ Ezért hozták létre az Első Proletár Rohambrigádöt 1941. december 21-én, és emiatt szervezték át a már meglévő egységeket 2 hadtestbe, és ezen belül 8 hadosztályba 1942 novemberében. A fegyveres erő neve is megváltozott: a kezdetben Jugoszlávia Népfelszabadító Partizánosztagai és Önkéntes Hadserege elnevezést felváltotta a Jugoszlávia Népfelszabadító Hadserege és Partizánosztagai, ezt 1945-ben pedig már Jugoszláv Hadseregre változtatták, így is kifejezve annak reguláris jellegét.¹⁰⁸ Az elnevezés mellett egyenruhát, egységes jelképeket (csapatzászlókat és a kommunista elkötelezettséget kifejező ötágú vörös csillagot a nemzeti hovatartozást kifejező színű szalagokkal), rendfokozati jelzéseket, valamint alaki szabályokat (pl. egységes tisztelgés) is bevezettek a partizánok között.¹⁰⁹ A fegyveres erő összhaderőnemiségben mutatkozó hiányát azzal próbálták orvosolni, hogy 1942. december 18-án Haditengerészeti Szakosztály néven a jugoszláv haditengerészet,¹¹⁰ 1943. október 14-én pedig Első Légi Támaszpont néven a légierő csíráit alakították meg.¹¹¹ Mindezek a reguláris fegyveres erő megeremítését szolgálták, melyre Tito nemcsak a háborúban, de a háború utáni időszakban is támaszkodni kívánt.

Liddel Hart szerint a második világháborúban „az ellenállási mozgalmak nem mindenütt jártak egyforma sikerrel. A leghatékonyabbnak a Tito vezette horvát (sic!) kommunista partizánok harca bizonyult Jugoszláviában.”¹¹² E jelzőre azért szolgálhatott rá e partizánmozgalom, mert 1943-ig szinte önmaga erejéből harcolt, s harcainak köszönhetőn képes volt megszerezni a szövetségesek kizárólag őket illető támogatását, mely a háború befejezése után is megmaradt. Tito vezetésével a partizánok legyőzték a tengelyhatalmak megszálló erőit és belső ellenségeiket, felszabadították Jugoszlávia területét, és megszerezték a politikai hatalmat is.

¹⁰⁴ Tito, Joszip Broz: Az új forradalmi hadsereg. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megeremítése és fejlődése. i. m. 88.

¹⁰⁵ Vő. Schmitt: i. m. 114–115.; Forgács Balázs – Szem Géza: A partizánság Magna Chartája. *Társadalom és Honvédelem*, 19. (2015/3) 22.

¹⁰⁶ Tito, Joszip Broz: Az 1. proletárbrigád megalakítása. Megkérdeztem a harcosokat, mi a véleményük róla. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. i. m. 1. k. 287.

¹⁰⁷ Uo. 279.

¹⁰⁸ Tito, Joszip Broz: A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg megeremítése. i. m. 293–295.; Forgács: Tito háborúja i. m. 247–250.

¹⁰⁹ Tito, Joszip Broz: Rendeletek. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megeremítése és fejlődése. i. m. 74–75.

¹¹⁰ Tito, Joszip Broz: Rendelet. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megeremítése és fejlődése. i. m. 200.

¹¹¹ Uo. 242.

¹¹² Liddel Hart, B. H.: Stratégia. Európa, Budapest, 2002, 552.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ÖSSZEFOGLALÁS

A második világháború európai hadszínterén zajló irreguláris harcok közül a kiemelt három, a francia belső, a szovjet és a jugoszláv ellenállási mozgalom küzdelmei számos közös vonást hordoztak. Közös volt az ellenség, azonos volt a harcmódor, mindhárom támogatták a szövetséges hatalmak, és a regularizálódásra való törekvés is megjelent mindhárom esetében. A vizsgált emlékiratok alapján megállapítható, hogy az irreguláris erők jelentős módon hozzájárultak az ellenség legyőzéséhez, sőt, amint azt a jugoszláv példa mutatta, a partizánok önerejükből még a politikai hatalom megszerzésére is képesek voltak. Hadtudományi szempontból tekintve kijelenthető, hogy e korszak irreguláris háborúiban felhasználták a megelőző korok katonai szakíróinak e témával foglalkozó munkáit, valamint a már lezajlott gerilla- és partizánháborúk gyakorlati tapasztalatait, vagyis szoros kapcsolatot, kontinuitást figyelhető meg közöttük. Ez a jelenség igaz volt a hidegháború időszakára is, amikor a gyarmattartók és a szuperhatalmak elleni küzdelem során a függetlenségükért harcolók jelentős módon támaszkodtak a 19. század elejétől íródó gerillaelméletekre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Andronyikov, N. G. (főszerk.): A második világháború története 1939–1945. 4. k. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977.
2. Asprey, Robert B.: War in the Shadows. The Guerrilla in History. Vol. 1., Doubleday & Co., Garden City (NY), 1975.
3. Beckett, Ian F. W.: Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies. Guerrillas and their Opponents since 1750. Routledge, London–New York, 2004.
4. Beckett, Ian F.: Encyclopedia of Guerrilla Warfare. Checkmark Books, New York (NY), 2001.
5. Békés Márton: A gerilla-hadviselésről. *Kommentár*, 11. (2016/4) 3–32.
6. Clausewitz, Carl von: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
7. de Gaulle, Charles: Háborús emlékiratok. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.
8. Eisenhower, Dwight D.: Keresztes háború Európában. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1982.
9. Forgács Balázs – Szem Géza: A partizánság Magna Chartája, *Társadalom és Honvédelem*, 19. (2015/3) 19–39.
10. Forgács Balázs: A néppel a népért – korai baloldali partizánelméletek (Marx, Engels és Lenin a forradalmi háborúról). *Hadtudomány*, 28. (2018/2) 41–55.
11. Forgács Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek. *Felderítő Szemle*, 15. (2016/1) 21–57.
12. Forgács Balázs: Emlékiratok és hadikultúrák, *Társadalom és Honvédelem*, 11. (2007/3–4) 151–164.
13. Forgács Balázs: Tito háborúja. A partizán-hadviselés elmélete és gyakorlata Jugoszláviában. In: Kovács Bálint – Matevosyan, Hakob (szerk.): Politikai krízisek Európa

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- peremén: a Kaukázustól a Brit-szigetekig. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2014, 255–271.
14. Gazdag Ferenc: Franciaország története 1918–1995. Kossuth Kiadó, Budapest, 2011.
  15. Hahner Péter: Franciaország története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2002.
  16. Keegan, John: A második világháború. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008.
  17. Laqueur, Walter: Guerrilla Warfare: a Historical and Critical Study. Transaction Publishers, New Brunswick (NJ), 2004.
  18. Liddell Hart, B. H.: Stratégia. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.
  19. Mayer-Csejkovits Károly: A hadviselés és a hadvezetés történelmi fejlődése. *Magyar Katonai Szemle*, 1. (1931/10) 1–23.
  20. Morozov, V. P. (főszerk.): A második világháború története 1939–1945. 5. k. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978.
  21. Ránki György: A második világháború története. 3. kiadás, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
  22. Schmitt, Carl: A partizán elmélete. In: Uő: A politikai fogalma. Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest, 2002, 103–173.
  23. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A honvédelmi népbiztos parancsa (130. sz. – 1942. május 1.). In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 45–54.
  24. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A honvédelmi népbiztos parancsa (345. sz. – 1942. november 7.). In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 74–77.
  25. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A Legfelsőbb Főparancsnok parancsa (95. sz. – 1943. február 23.). In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 83–91.
  26. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A Legfelsőbb Főparancsnok parancsa (195. sz. – 1943. május 1.). In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 92–99.
  27. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A Legfelsőbb Főparancsnok parancsa (309. sz. – 1943. november 7.). In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 122–127.
  28. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A Legfelsőbb Főparancsnok parancsa (316. sz. – 1944. február 23.). In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 128–135.
  29. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A nagy októberi szocialista forradalom 24. évfordulójára. In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 14–32.
  30. Sztálin, Jozsif Visszarionovics: A nagy októberi szocialista forradalom 26. évfordulójára, in: Uő., A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról, Szikra, Bp., 1949., 104–121.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

31. Sztálin, Joszif Visszarionovics: Beszéd a Vörös Hadsereg szemléljén 1941. november 7-én Moszkvában, a Vörös téren. In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 14–32.
32. Sztálin, Joszif Visszarionovics: Rádióbeszéd. In: Uő: A Szovjetunió nagy honvédő háborújáról. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949, 6–13.
33. Szűcs Anita: Mozgalomból állam? A francia ellenállási mozgalom szerepe a második világháborúban. *Múltunk*, 59. (2014/3) 38–61.
34. Thomas, Nigel – Abbott, Peter: Partisan Warfare 1941-45. Osprey Publishing, London, 1983.
35. Tito, Josip Broz: A fegyveres felkelés stratégiája és taktikája. In: Uő: Összegyűjtött művei. VI. k. 1940. október – 1941. április. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980, 174–209.
36. Tito, Joszip Broz: A JKP és a JKISZ valamennyi tartományi bizottságának. In: Uő: Az általános honvédelem és a nemzeti önvédelem. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980, 5–8.
37. Tito, Joszip Broz: A jugoszláv hadsereg végső hadműveletei. Sikereink titka. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985, 339–329.
38. Tito, Joszip Broz: A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg megteremtése. Tudja meg mindenki, ki mikor és hogyan kezdte a harcot. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985, 293–295.
39. Tito, Joszip Broz: A jugoszláv népfelszabadító harc fejlődése és a nemzetközi események. In: Uő: Az általános honvédelem és a nemzeti önvédelem. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980, 153–164.
40. Tito, Joszip Broz: A népfelszabadító harc és pártunk szervezeti kérdései. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 20–28.
41. Tito, Joszip Broz: A népfelszabadító partizánosztatok feladatai. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 52–54.
42. Tito, Joszip Broz: A népfelszabadító partizánosztatok szerbiai főparancsnokságának. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 90–95.
43. Tito, Joszip Broz: A párt harci felhívása a felkelésre. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 47–51.
44. Tito, Joszip Broz: A proletár népfelszabadító rohambrigádok statútuma. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 84–87.
45. Tito, Joszip Broz: Az 1. proletárbrigád megalakítása. Megkérdeztem a harcosokat, mi a véleményük róla. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985, 279–287.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

46. Tito, Joszip Broz: Az 1941. évi szerbiai népfelkelés. A hősiesség csodái. In: Uő: Őnéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985, 219–225.
47. Tito, Joszip Broz: Az Első Proletár Népfelszabadító Rohambrigád megalakítása. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 83.
48. Tito, Joszip Broz: Az új forradalmi hadsereg. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 88–89.
49. Tito, Joszip Broz: Brkónak és Vládónak. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 59–60.
50. Tito, Joszip Broz: Jugoszlávia Kommunista Pártja a mai népfelszabadító harcban. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 16–17.
51. Tito, Joszip Broz: Jugoszlávia leigázott népeinek harca. In: Uő: Az általános honvédelem és a nemzeti önvédelem. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980, 172–189.
52. Tito, Joszip Broz: Jugoszlávia megszállása 1941 áprilisában. A nép látta, hogy mi vár rá. In: Uő: Őnéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985, 215–218.
53. Tito, Joszip Broz: Jugoszlávia Népfelszabadító Hadseregének megteremtése. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 197–198.
54. Tito, Joszip Broz: Jugoszlávia népfelszabadító osztagai minden parancsnokának és századparancsnokának. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 58.
55. Tito, Joszip Broz: Kedves Brkó. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 64.
56. Tito, Joszip Broz: Macedónia Kommunista Pártja Tartományi Pártvezetőségének. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 76–77.
57. Tito, Joszip Broz: Mik az új Jugoszlávia felszabadító harcának és forradalmi átalakulásának sajátosságai. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 35–43.
58. Tito, Joszip Broz: Parancs valamennyi jugoszláv népfelszabadító partizánosztag törzskarának, politikai biztosának és harcosának – válaszul a megszállók és csetnikek gazzetteire. In: Uő: Az általános honvédelem és a nemzeti önvédelem. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980, 63.
59. Tito, Joszip Broz: Rendelet. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 200.
60. Tito, Joszip Broz: Rendelet. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 242.
61. Tito, Joszip Broz: Rendeletek. In: Uő: A jugoszláv hadsereg megteremtése és fejlődése. Testvériség – Egység Könyvkiadóvállalt, Újvidék, 1951, 74–75.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

62. Tito, Joszip Broz: Támaszunk az ifjúság. A börtönben megfigyeltem, mennyire helytállnak a fiatalok. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985. 203–209.
63. Tito, Joszip Broz: Tárgyalásaim Draža Mihailovićtyal. Elárultak bennünket. In: Uő: Önéletrajzi vallomások. 1. k. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985, 226–230.
64. Tito, Joszip Broz: Utasítás a partizán harcmódról frontális harcokra való áttérés fogyatékságainak kiküszöbölésére. In: Uő: Az általános honvédelem és a nemzeti önvédelem. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980, 197–198.
65. Tucker, Spencer C. (ed.): Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency. A New Era of Modern Warfare, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara (CA), 2013.
66. Vuksic, Velimir: Tito's Partisans 1941-45. Osprey Publishing Ltd., Botley, 2003.
67. Zsukov, G. K.: Emlékek, gondolatok. I–II. k. 4. átdolgozott kiadás, Zrínyi Katonai Kiadó–Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

HOLECZ JÓZSEF¹**A Krím-félsziget 2014. évi elfoglalásának kronológiája****Chronology of the Occupation of the Crimea in 2014****Absztrakt**

A 2014. július 3-án közzétett NATO Review video volt az első hivatalos NATO-sajtó, amely a hibrid hadviselést az ukrajnai helyzettel összefüggésében használta. 2014. szeptemberében a walesi csúcstalálkozón a „hibrid hadviselés”-t már több alkalommal említették Ukrajnával kapcsolatosan. Mára a legtöbb szakértő külön foglalkozik a hibrid hadviselés esetében a krími eseményekkel és a Kelet-Ukrajnában történetekkel. Ezen tanulmány elsőként igyekszik magyar nyelven összegezni és feldolgozni a Krím-félsziget elfoglalásának kronologikus történetét.

Kulcsszavak: hibrid hadviselés, Krím-félsziget, Ukrajna, Oroszország

Abstract

A NATO Review video posted on July 3 2014 was the first official NATO media release to use the term hybrid warfare in the context of the situation in Ukraine. In September 2014, during the Wales Summit, the term „hybrid warfare” was used on several occasions to mention in connection with Ukraine. Today, most experts deal specifically with the events of the hybrid warfare in Crimea and in the Eastern Ukraine. This study first attempts to summarize and process the chronological history of the occupation of the Crimea in Hungarian.

Key words: hybrid warfare, Crimea, Ukraine, Russia

A KÖZVETLEN ELŐZMÉNYEK

Janukovics ukrán elnök Európai Uniói társulási szerződése aláírásától való kihátrálása (2013. november 21.) már 2013. november végén ellenzéki megmozdulásokat és tüntetéseket váltott ki. Az ellenzéki tüntetések 2013. november 30-tól gyakorlatilag „háborús” jelzővel illethetők voltak. A rohamrendőrség az addig békés tiltakozókat meg-

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem – National University of Public Service, E-mail: holecz.jozsef@uni-nke.hu ORCID: 0000-0001-7880-1367

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

próbálta kiszorítani Kijev főteréről,² de az akció csak olaj volt a tűzre. Ettől kezdve a kijevi Függetlenség tere csataterré változott. Barikádok, könnygáz, összecsapások vezettek oda, hogy végül orvlövészek kezdtek szedni áldozataikat a tüntetők, vagy ekkor már inkább felkelők soraiból.³

Háborús tudósítók írásából és a tömegkommunikációs média segítségével napi szinten láthattuk, olvashattuk a zavargások eseményeit. Maszkos, álarcos emberek, szűrő és vágófegyverekkel — némelyikük löfegyverekkel —, repeszállómellényben, vagy csak egyszerű vaslemezt maguk előtt hordva igyekeztek ellenállni a rendőrségi nyomásnak. Elmondásuk szerint volt közöttük Afganisztánt megjárt katona, volt rendőr, a labdarúgó csapatok ultráinak tagjai, egyetemisták és még sokféle ember.⁴

A véres összecsapások⁵ már nem az EU csatlakozásról szóltak, hanem Janukovics elnök távozásáról, a korrupció és jövőtlenség befejezéséről. A döntő pont 2014. február 21-én Janukovics elnök távozásával érkezett el, aki elhagyva Kijevet Oroszországba menekült. 2014. február 22-én az ukrán parlament leváltotta Janukovics elnököt, majd a következő héten kinevezte a nyugatbarát Olekszandr Turcsinovot — az ukrán parlament elnökét, Julia Timosenko egyik legközelebbi munkatársát — ideiglenes elnöknek. Az új vezetést Oroszország nem fogadta el, illegitimnek tartotta, míg az Egyesült Államok és az Európai Unió elismerte.⁶

AZ ESEMÉNYEK KRONOLÓGIAI FELDOLGOZÁSA

A Krím-félsziget elfoglalását célzó művelet — minden valószínűség szerint — 2014. február 20-án indult. A két nappal ezelőtti események, a korábbiaknál súlyosabbá váló kijevi harcok, a mindkét oldalon növekvő számú halottak és sebesültek, illetve az ezzel ellentmondásba keveredő janukovicsi tájékoztatás Putyint döntésre készítette: lépni kell.⁷

² Az Euromajdan kifejezés ebben az időben született. A Függetlenség terét a tiltakozók Euro Majdan-ra keresztelték (a majdan ukránul teret jelent), ami az Európai Unió irányultságát fejezte ki tiltakozósaiknak. Ebből született — részben a médiának köszönhetően — az Euromajdan mozgalom elnevezés.

³ Sudár István: Az ukrán válság összefoglalása. 2014. július 21.

Forrás: http://azatlasz.hu/2014/07/az_ukran_valsg_osszefoglalasa, (Letöltés ideje: 2017. 04. 18.)

⁴ Sudár István: Az ukrán válság összefoglalása. 2014. július 21. Forrás:

http://azatlasz.hu/2014/07/az_ukran_valsg_osszefoglalasa, (Letöltés ideje: 2017. 04. 18.)

⁵ 2014. január 22-én vesztette életét a téren az első tüntető, ami forradalomná változtatta a tüntetéseket. A véres utcai megmozdulások folyamatosan fokozódtak, amely 2014. február 20-án vérfürdőbe torkollott. Ismeretlen orvlövészek harminckilenc tüntetőt és tizenhét rendőrt lőttek le, feltehetően egy olyan épületből, amelyet a felkelők birtokoltak. Mind a mai napig nem tisztázták, hogy az orvlövészek a tüntetők oldaláról lőtték-e mindkét oldalt. In: Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 138-145. o.

⁶ Isaszegi János: Ukrajna és a régió válsága, érdekek csatája. In: Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/4. 55. o.; Sudár István: Az ukrán válság összefoglalása. 2014. július 21. Forrás:

http://azatlasz.hu/2014/07/az_ukran_valsg_osszefoglalasa, (Letöltés ideje: 2017. 04. 18.)

⁷ 2014. január 22-én vesztette életét a téren az első tüntető, ami forradalomná változtatta a tüntetéseket. A véres utcai megmozdulások folyamatosan fokozódtak, amely 2014. február 20-án vérfürdőbe torkollott. Ismeretlen orvlövészek harminckilenc tüntetőt és tizenhét rendőrt lőttek le, feltehetően egy

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Politikai téren Vlagyimir Lukint bírta meg a Kijevbe érkező EU-s diplomaták⁸ és a kijevi elnök közötti tárgyalások követésével, miközben az orosz elnök tanácsadója, Vlagyiszlav Szurkov Kijevbe repült megbizonyosodni a helyzet tarthatóságáról, az ukrán elnök hatalmának, az ország irányíthatóságának helyzetéről. Nem tudjuk, hogy mit jelentett Szurkov az orosz elnöknek, de az ukrán köztereken folyó harcokból és csak a zsuljani repülőtérről felszálló (menekülő) hatvannégy VIP-járat azt mutathatta, hogy a folyamat visszafordíthatatlan.⁹

Érzékelt az orosz elnök a külpolitikai — amerikai és EU-s — nyomásgyakorlást is, ami szintén nem a fennálló rendet támogatták, azaz nem az orosz érdekeket tartották szem előtt. Szurkov jelentése minden bizonnyal egyértelműsítette, hogy a csupán diplomáciai eszközök ideje lejárt. A katonai erő alkalmazását már 2014. február 20-án eldöntötte az orosz elnök és elrendelte a kijelölt erők készenlétbe helyezését.¹⁰ Úgy tette ezt, hogy ekkor csupán szűk kör tudhatott szándékáról és a készenlét elrendésének valós célját sem fedték fel a katonák körében.¹¹

2014. február 21-én a belügyi erők – Vitalij Zaharcenko belügyminiszter utasítására — elvonultak nem csupán a közterületekről, de a kormányt és a parlamentet is védtelenül hagyták.¹² Ez mindent megváltoztatott. Ugyan Szurkov igyekezett — mint Putyin meg-

---

olyan épületből, amelyet a felkelők birtokoltak. Mind a mai napig nem tisztázták, hogy az orvlövészek a tüntetők oldaláról lőtték-e mindkét oldalt. In: Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 138-145. o.

⁸ Frank-Walter Steinmeier német, Laurent Fabius francia és Radoslaw Sikorski lengyel külügyminiszterek

⁹ Cathcart, Will: Putin's Crimean Medal of Honor, Forged Before the War Even Began, Forrás: <https://www.thedailybeast.com/putins-crimean-medal-of-honor-forged-before-the-war-even-began>, (Letöltés ideje: 2018.05.03.); Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 177.o.; Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 442-443. o.

¹⁰ Ezt több tény is alátámasztja. Egyrészt egy kép, amely Volodimir Prosin történész és újságíró Facebook-oldalán jelent meg, illetve egészen 2014. március 25-ig az orosz Védelmi Minisztérium honlapján is látható volt. A kép a Krím-félsziget visszacsatolására adományozott kitüntetést ábrázolta, melyen a következő szöveg volt olvasható: „A Krím visszatéréseért 2014.02.20-2014.03.18.” Sakwa szerint a kezdő dátum csak a készenlét kezdetét jelölte, hiszen az 5 napos készenlétű, azonnali reagálású orosz erők egy esetleges 2014.02.20-i riasztást követően körülbelül ennyi idővel később jelentek meg a félszigeten. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a feladatot — ha nem is a félsziget elfoglalását, de az arra való készenlét elérését — még akkor elrendelték, amikor csak valószínűsíteni lehetett Janukovics bukását, azaz már ekkor kész műveleti terv, és talán számos eshetőségi terv létezett Ukrajnával kapcsolatosan — benne a Krím-félsziget elcsatolásának lehetséges lépései is. In: Cathcart, Will: Putin's Crimean Medal of Honor, Forged Before the War Even Began, Forrás: <https://www.thedailybeast.com/putins-crimean-medal-of-honor-forged-before-the-war-even-began>, (Letöltés ideje: 2018.05.03.); Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 177.o.

¹¹ A hadseregben mind a mai napig bevett gyakorlat a készenlét fokozása, majd átcsoportosítást követően műveleti feladat kidolgozása és végrehajtása módszer útján történő alkalmazási készenlét ellenőrzése, azaz egy ilyen ellenőrzés során a katonák nem is sejhették a politikai vezetés valós szándékát.

¹² Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 444. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

hosszabbított keze — hatalmon tartani Janukovicsot, de küldetésében már nem lehetett sikeres. A kijevi politikai fordulat 2014. február 21-én este bekövetkezett — Janukovics elmenekült Kijevből¹³ — és még azonnal az orosz elnök magához rendelte országa legfontosabb biztonsági vezetőit¹⁴ megvitatni egy Ukrajna elleni művelet végrehajtását. Az estébe nyúló megbeszélés valószínűsíthetően minden addig függő kérdést eldöntött és meghatározta a következő hetek, hónapok és évek eseményeinek alakulását. Ettől kezdve egy stratégiai cél érdekében különböző nem-katonai tevékenységek és katonai műveletek kezdődtek el (bizonyos értelemben folytatódtak) egymást szinergikusan erősítve. Ekkor adta ki az orosz elnök a parancsot, hogy a készenlétbe helyezett különleges erők a teljes készenlét elérését követően kezdjék meg az átcsoportosítást a Krím-félszigetre.¹⁵

Nincs egyértelmű információ arra nézve, hogy a félsziget elfoglalására létezett-e forgatókönyv. A szándék természetesen már évek óta napirenden volt, sőt Putyin elnök nemzetközi fórumokon sem rejtette véka alá egy esetleges ilyenirányú orosz érdekvédelem lépést, azonban egyes kutatók úgy gondolják, hogy az eseményeket követve, azokra reagálva, előkészített tervek nélkül kezdtek meg az oroszok a félsziget elcsatolását.¹⁶ Megítélésem szerint ez valószínűtlen. Azt el tudom képzelni, hogy aktualizált, a helyzethez igazított műveleti tervvel nem rendelkeztek, de bizonyos, hogy a nem-katonai és katonai eszközök együttes alkalmazására rendelkeztek elgondolással, amihez konkrétan ismerték a vezetés-irányítási és hatásértékeléssel kapcsolatos kihívásokat is. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy mennyire gyorsan voltak képesek — elnöki döntést követően — a civil és katonai erőket mozgósítani, mobilizálni és alkalmazáskor tevékenységüket szinkronizálni.¹⁷

¹³ Kijevből mezsgorjei rezidenciájára ment, ahonnan egy búcsúvacsorát követően Harkovba indult egy politikai gyűlésre. Harkovban ekkor már nem lehetett biztonságban, így Donyeckbe utazott, ahonnan repülővel Oroszországba kívánt menekülni. A határőrök nem engedték magánrepülőjét felszállni, így a Krím felé vette az irányt, ahol felvette egy orosz helikopter. Putyin bevallása szerint kézi vezérléssel irányította Janukovics megmentését. Egy héttel később Rosztovban tűnt fel, ahonnan sajtótájékoztatót tartott. In: Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 445-447. o. és 454-455. o.

¹⁴ Öt vagy hat magas beosztású biztonsági személy vehetett részt a megbeszélésen, bár erről a források eltérően írnak. Ami bizonyos, hogy Szergej Sojgu, Szergej Ivanov, Alekszandr Bortnyikov és Nyikolaj Patrusev részt vettek a megbeszélésen. In: Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 169.o.; Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 455. o.

¹⁵ Az orosz Légideszant Csatapok kötelékébe tartozó 45. Gárda Önálló Különleges Rendeltetésű Ezred (más fordításban: Felderítő Ezred) különleges erői (Szpecnaz). In: Abbott, Katie: Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps for the North Atlantic Treaty Organization, University of Ottawa, API 6999 – Major Research Paper, 2016. 11. o. Forrás:

<https://www.ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/34813/1/ABBOTT,%20Kathleen%2020161.pdf>. (Letöltés ideje: 2017.03.30.)

¹⁶ Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 457. o.

¹⁷ Rendelkeztek felmérési eredményekkel a krími lakosság várható, egy elcsatolást követő viselkedését illetően, mint ahogyan ismerték a félszigeten állomásozó ukrán erők képességeit, harcképességi mutatóit, vezetés-irányítási gondjait. In: Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 457. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A művelet katonai irányítását Sojgura, a védelmi miniszterre bízta Putyin, ugyanakkor Zigar szerint a művelet politikai irányítását Oleg Belavencevre, aki számos alkalommal Sojgu segítője volt a kényesebb feladatok során.¹⁸

2014. február 22-én miközben Kijevben az Ukrán Parlament 328 támogató szavazattal és ellenszavazat nélkül leváltotta Janukovicsot az elnöki posztról¹⁹, Putyin elnök megkezdte az információs műveleteket: elsőként hangoztatta az ukrán elnök eltávolításának jogszerűtlenségét, valamint hangsúlyozta, hogy számára Janukovics még a regnáló elnök. A kijelölt orosz különleges erők egyes források szerint már 22-23-án átcsoportosítást hajtottak végre Oroszország nyugati határához, nem túl messze a félszigettől, ahol befejezheték a feladatra történő felkészülésüket.²⁰

2014. február 23-án Belavencev a Krímbe utazott, hogy a helyi politikai viszonyokat kiismerje. Ez azt valószínűsíti, hogy bár a katonai műveletek végrehajtására voltak tervek és valószínűsíthetően a politikai, diplomáciai, felforgató jellegű tevékenységek tekintetében is pontosan tudták, hogy mit fognak csinálni, de a katonai erő direkt módon történő alkalmazásának elkerülése érdekében kulcskérdés volt a nem-katonai eszközök lehető legbékésebb alkalmazása és a stratégiai cél ilyentén való biztosítása. Másként fogalmazva: a háborús küszöb alatti tevékenységek olyan elegyét kívánták alkalmazni, amiben a jogszerűség látszata és a direkt katonai képességek alkalmazásának kerülése mellett biztosítható a nem-katonai eszközök által kiváltott hatások maximalizálása, azaz háború nélkül területek elcsatolása. Ez csak a helyi politikai vezetés és irányító szervek — őszinte vagy kikényszerített — támogatása mellett valósulhatott meg, amely azt a látszatot biztosíthatja mind az orosz belpolitika, mind a krími lakosság, mind pedig a külföld számára, hogy ez egy alapvetően törvényes keretek között zajló, a történelemben már nem példa nélküli, egyedi módon és spontán szerveződő, a népek önrendelkezési jogán alapuló és alapvetően Ukrajna belpolitikai válságából, valamint belső törésvonalai mentén formálódó elszakadási folyamat.

Belavencev rendelkezett az alapvető információkkal a helyi politikai irányvonalak tekintetében, de az Euromajdan forradalom, illetve Janukovics menesztése bizonytalanná tette a vezető beosztásban lévők irányultságát, az orosz érdekeknek megfelelő várható tetteiket. A következő napok legfontosabb politikai feladatává vált, hogy megtalálják a megfelelő személyt, aki hivatalosan a törvényesség látszatát képes biztosítani a

¹⁸ Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 458. o.

¹⁹ Az ideiglenes elnök a nyugatbarát Olekszandr Turcsinov, az ukrán parlament elnöke lett. Az új vezetést Oroszország nem fogadta el, illegitimnek tartotta, míg az Egyesült Államok és az Európai Unió elismerte. In: Isaszegi János: Ukrajna és a régió válsága, érdekek csatája. In: Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/4. 55. o.; Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 8. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

²⁰ Ezt a dátumot cáfolni látszik Zigar, aki szerint Novorosszijszkból már 2014. február 20-án kihajóztak azon erők, akik Szevasztopolba indultak a művelet megkezdésére. In: Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 456. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

folyamathoz.²¹ Ez támasztja alá az a tény is, hogy ezen a napon a félszigeten is tüntetések kezdődtek az Euromajdan mozgalom támogatására, ami messze nem támogatta az orosz érdekeket, ráadásul ezen mozgalmak megrémisztették a krími vezetőket, hiszen nem tudták, hogy az Ukrajnát éltető tüntetések egy orosz beavatkozás során mit eredményeznének.²²

Másnap, 2014. február 24-e Szevasztopolról szólt. Egyrészt a Városi Tanács megválasztotta új oroszbarát polgármesterét, Alekszej Csalovot, másrészt megkezdődött az orosz katonai erők alkalmazása. Ezen a napon a szevasztopoli 810. Tengerészgyalogos Dandár páncélozott szállító harcjárművei megkezdték Szevasztopol fontosabb pontjainak birtokba vételét. Ez már jelezte mindenki számára, hogy Oroszország nyílt katonai lépéseket is kész tenni, habár mindezt azzal indokolták, hogy a belpolitikai helyzet veszélyezteti az orosz nyelvű lakosság biztonságát. A város katonai biztosítása mellett a tengerészgyalogos alegységek 2014. február 25-én megszállták a közeli Jalta városát.²³

2014. február 25-én Szevasztopol kikötőjébe behajózott 200 fő különleges műveleti katona az Alligátor-osztályú, Nyikolaj Filcsenkov partraszálló hajó fedélzetén. Elsősorban ők váltak a híres-hírhedt „kis zöld emberek”-ként a félsziget elfoglalásának kulcsává — legalábbis a média számára, de a folyamat során, a csatlakozásig orosz oldalról minden katona azonosítási jelzések nélkül tevékenykedett. Ők azok, akik már másnap elindulnak a félsziget közigazgatási központja, Szimferopol irányába. A bekövetkezett események alapján nem csupán feltételezés, hanem tény, hogy mindenféle felismerési jelzés nélkül, de orosz katonai terminológiát használva, orosz egyenruhát és egyéni fegyvereket viselve, orosz különleges erőkre jellemző eljárásrendet alkalmazva ezen erőnek két feladata lehetett. Egyrészt a félsziget központjában lévő politikai vezetés váltásának lehető legbékésebb biztosítása és egyben garانتásása, másrészt az esetlegesen ezt akadályozni szándékozó ukrán belbiztonsági, vagy katonai erőkkel szembeni fellépés, erő demonstráció.

A fentieket még egy tény indokolta, melyről az orosz vezetésnek minden bizonnyal tudomása volt. A krími közhangulat, a nyugat és kelet tekintetében egyáltalán nem volt teljességgel kiszámítható, így nem lehetett biztosan számítani az orosz erők feltétlen

²¹ Ezt támasztja alá az a tény is, hogy kezdetben a Krími Köztársaság regnáló miniszterelnökét tartották a folyamat helyi politikai kulcsszereplőjének, és kezdetben Anatolij Mogiljov megígérte, hogy nem akadályozza az orosz lépéseket, később azonban megijedt és Donyeckbe menekült. Később Leonyid Gracs lett a jelölt, mint a helyiek legtekintélyesebb oroszbarát politikusa, de Sojgunak nem felelt meg a személye. In: Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 458-459. o.

²² Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 169-170. o.; Crimean Tatars, pro-Russia supporters approach Crimean parliament building. Forrás: <https://en.interfax.com.ua/news/general/192882.html>, (Letöltés ideje: 2018.05.13.)

²³ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 7. o. Forrás: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

támogatására sem. 2014. február 25-én bebizonyosodott az orosz félelem, hiszen ettől a naptól kezdve Szevasztopolban, Szimferopolban, sőt Kercsben is egyszerre jelentek meg az Euromajdant támogató, illetve ellenző tüntetők, akik több alkalommal nyíltan összecsaptak egymással.²⁴ Ez bár a felforgatás szempontjából, illetve indoklásként az orosz ajkú lakosság megvédése érdekében alkalmazott orosz erő tekintetében jól jött az orosz vezetésnek, ugyanakkor szükségessé tette a „kis zöld emberek” alkalmazását is.

2014. február 26-án orosz katonák jelentek meg a félsziget különböző részén és megkezdték átvenni az ellenőrzést a stratégiai pontok felett. Első lépésben a Szevasztopol-Szimferopol-Jalta háromszög fő közlekedési útjait vették ellenőrzés alá. Ettől a naptól kezdve folyamatosan orosz hadgyakorlatok követték egymást Ukrajna keleti és északkeleti határa mentén. Két katonai körzet különféle katonai szervezetei, gyakorlatilag a teljes orosz-ukrán határ mentén — mintgy 150.000 fővel — hajtottak végre különböző harc feladatokat.²⁵ A kiképzés mellett kialakították azon határmenti logisztikai és egészségügyi pontokat, amelyek mind a műveletről visszaérkező, mind a támogatandó ukrán ellenzéki erők logisztikai és egészségügyi ellátását biztosíthaták. A későbbiekben a balti térségben is gyakorlatok sora zajlott, elsősorban a NATO gyakorlatok ellensúlyozása céljával.

2014. február 26-tól megkezdődött a orosz, illetve oroszbarát politikai elit nyilatkozat-háborúja. Az oroszok által alkalmazott információs hadviselés részeként számos orosz, vagy orosz szimpatizáns ország prominens vezetője szólalt meg elítélve az ukrainai helyzetet, a belpolitikai káoszt, az ezt eredményező hatalomváltás illegitimitását, elismerésének tagadását, illetve gyakorlatilag előkészítették az Ukrajnában élő oroszajkú lakosság támogatásának oroszoldali legitimitációját.²⁶

²⁴ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 86. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

²⁵ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 8. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.); Frizell, Sam: Russia Orders Troop Maneuvers Amid Ukraine Tensions.

Forrás: <http://time.com/9824/russia-orders-troop-maneuvers-amid-ukraine-tensions/>, (Letöltés ideje: 2018.05.18.); Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 9. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Biibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

²⁶ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 13-14. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Emellett még ezen a napon Krimbe repültek az FSZB és a GRU munkatársai — köztük Igor Girkin is —, hogy megszervezzék egy rendkívüli parlamenti ülést és új kormányfőt válasszanak. Ezt csak erőszak alkalmazásával lehetett biztosítani.²⁷

2014. február 27-én a fent említett rendfokozati és felségjelzés nélküli fegyveresek, az orosz különleges erők katonái körülvették az ukrán haditengerészeti bázist Szevasztopolban, ezzel egyidőben a félsziget közigazgatási központjában, Szimferopolban a korábban behajózott 200 különleges katonából 50 fő elfoglalta a fontosabb kormányzati épületeket, valamint kitérítették az orosz zászlót a parlament tetejére.²⁸ A krími parlament elfoglalását követően, az „udvarias kis zöld emberek” támogatása mellett a parlament leváltotta a krími kormányt és új oroszbarát kormányfőt választott, Szergej Akszjonov személyében. Megszavazták továbbá, hogy népszavazást írjanak ki a nagyobb autonómiáról (először május 25-ét jelölték ki, később a dátumot március 16-ra módosították).²⁹ A következő napokban a legfontosabb ukrán katonai támaszpontok bejáratánál szintén orosz katonák jelentek meg, mind a repülőterek, mind a tengerészeti bázisok, mind a szárazföldi szervezetek esetében.³⁰

Ezen a napon a 31. Különleges Műveleti Dandár katonái helyi rohamrendőri egyenruhában elfoglalták a legfontosabb biztonsági ellenőrző pontokat a félsziget északi bejáratánál: a Perekop és Chonhar földnyelvek krími oldalán. Ezzel gyakorlatilag a félszigetet fizikálisan — alig pár óra leforgása alatt — elválasztották az anyaországtól.³¹

2014. február 28-án folytatódottak a félsziget fontosabb katonai objektumainak és térségeinek elfoglalása. Még ezen a napon Szevasztopolba (egyes források szerint a Gvardejszkoje orosz használatú légbázisra) IL-76-os repülőgépekkel százhetven afganisztáni és csecsenföldi veteránt, valamint sportolókat, motoros és hazafias klubok tagjait szállítottak. Feladatuk egy „oroszbarát Majdan” eljátszása volt, ahol tüntetőket eljátszva biztosították a hatalomváltás támogató civil tömegeit.³² Eközben a Szevasztopol szomszédságában lévő Kacsza — szintén orosz használatú — repülőtéren 3 db MI-8 és 8

²⁷ Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 460. o.

²⁸ Itt számos forrás eltérően ismerteti az eseményeket. Egyes források a korábban hajóval érkezett különleges erőket említi, míg más forrás a 76. Gárdahadosztály deszantosainak tulajdonítja a Szimferopolban végrehatott akciókat.

²⁹ Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 9. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%2014.%20August.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

³⁰ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 8., 86. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

³¹ An Allied Command Operations NCO: Counterintelligence vs. the Russian Hybrid Warfare Model: An Arcane Tool Against a Serious New Threat, 2016. 6. o. Forrás: <https://www.shape.nato.int/command-senior/blog/counterintelligence-vs-the-russian-hybrid-warfare-model-an-arcane-tool-against-a-serious-new-threat>, (Letöltés ideje: 2016.04.20.)

³² Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 461-462. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

db MI-35M szállt le utánpótlást szállítva³³. Ezen a napon foglalták el és zárták le a főváros repülőterét is.³⁴

2014. február 28-án jelzi Ukrajna hivatalosan az Egyesült Nemzetek Szervezete részére aggodalmát és kéri a Biztonsági Tanács sürgős összehívását a Krím-félsziget integritásának veszélyeztetettségével kapcsolatosan.³⁵

2014. március 01-én Akszjonov, krími kormányfő bejelentette, hogy átvették a félsziget felett az irányítást, de a béke biztosítása érdekében kérte Putyin elnök segítségét. Putyin ezután erre hivatkozva kérte a Szövetségi Tanács jóváhagyását a csapatok bevetésére. 2014. március 06-ig újabb különleges erők — mindenfajta azonosító jel nélkül — érkeztek Szimferopolba, valamint elfoglalták a stratégiai fontosságú Kercs kompkikötőt — biztosítva a 06-án érkező követő lépcső zavartalan beérkezését.³⁶

Akszjonov ekkor szólította fel a Krímben állomásozó haditengerészeti erőket, hogy ne fogadjanak el parancsot Kijevtől. (Ugyanis ekkor már a flotta parancsnoka, Berezovszkij ellentengernagy — több más magas rendfokozatot viselő társával együtt — átállt a krími oroszbarát oldalra.)³⁷

2014. március első napjaiban Odesszában, Harkovban és Donyeckben is kormányellenes tüntetések kezdődnek. Ugyan a krími eseményekhez csak áttételesen kapcsolódnak ezen események, de a Kelet-Ukrajnában ekkor kirobbanó, és egyre inkább a tüntetésekből nyílt, irreguláris harccá fokozódó tüntetéssorozat éppen a kijevi vezetés

³³ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 9. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

³⁴ Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 170. o

³⁵ Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 9. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Biibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.); Ukrajna hivatalos levele az ENSZ részére. 2014. 02. 28. Forrás: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_136.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

³⁶ Ezekben a napokban a félsziget számos pontjára újabb és újabb megerősítő erő érkezett, biztosítva az utánpótlást, a feladatba bevont erők váltását és az ezáltal biztosított erődemonstrációt és elretentést. In: Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 9. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

³⁷Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 9. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

figyelmének megosztását, annak elterelését, a fokozódó zavarkeltést segítette, ezért kapcsolódása indirekt módon mégis lényeges.³⁸

2014. március 01-02. éjjelén Vlagyimir Putyin és Barack Obama másfél órán keresztül beszélgettek a kialakult helyzetről. Obama elszigeteléssel fenyegetőzött, Putyin tagadott mindennemű orosz részvételt a folyamatokban. A következő napok politikai nyilatkozatai is hasonlóak voltak.³⁹

2014. március 02-án egyes becslések szerint közel 16 000 orosz katona tartózkodott már a félszigeten a kezdeti 12 500 főhöz képest többen, azonban a szerződésben engedélyezett 25 000 fővel szemben attól még jócskán elmaradva⁴⁰. Miközben Ukrajna hivatalosan is sürgette az Oroszországi Föderációt, hogy vonja vissza csapatait a fekete-tengeri orosz bázisokra, addig az orosz külügyminiszter, Szergej Lavrov kijelentette, hogy Oroszország csupán az oroszajkú „honfitársai” jogainak védelmét tartja szem előtt.⁴¹ Még ezen a napon újabb erősítések érkeztek Oroszországból, továbbra is letagadható formában, mindenfajta azonosító nélkül.⁴²

2014. március 04-05-én politikai jellegű üzeneteket zajlanak az ukrán és az orosz politikai vezetés között, amelybe időnként az Amerikai Egyesült Államok is bekapcsolódik. Az orosz hivatalos álláspont egyértelmű: a Krímben csak „önvédelmi erők” tevékenykednek, az orosz politikai vezetés nem adott parancsot a félszigeten állomásozó orosz katonai erőknek bármilyen beavatkozására. Minden ami a félszigeten történik, az a krími nép akarata, amelynek egyébiránt joga van népszavazáson dönteni a térség sorát illetően.⁴³

³⁸ Egyes források szerint ezek a tiltakozások egyrészt Oroszország érdekeit képviselték, másrészt Janukovicsét. A volt ukrán elnök korábban Donyeckben kezdte politikai pályafutását, politikai és üzleti érdekeltségei, illetve kapcsolatai a teljes donyecki régiót átszöttek. A 2014. 03. 01-én kezdődő donyecki tiltakozások, melyek nagyon gyorsan tömegessé váltak, még nem voltak indokolhatóak a Majdan ideiglenes politikai vezetésének nacionalista politikájával. Sokkal inkább valószínűsíthető, hogy Janukovics korábbi kapcsolatait és vagyonát felhasználva pénzelték őket, ami tökéletesen segítette az orosz stratégiai célkitűzéseket.

³⁹ Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 468-469. o.

⁴⁰ Az eredeti szerződéshez képest 2010-ben megkötött új szerződés már 2032-ig biztosította a meghatározott bázisok orosz használatát. Ezen szerződés 25 000 főben maximalizálta a bázisokon állomásozatható orosz erők létszámát. In: Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 12. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

⁴¹ Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 10. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

⁴² An Allied Command Operations NCO: Counterintelligence vs. the Russian Hybrid Warfare Model: An Arcane Tool Against a Serious New Threat, 2016. 6. o. Forrás: <https://www.shape.nato.int/command-senior/blog/counterintelligence-vs-the-russian-hybrid-warfare-model-an-arcane-tool-against-a-serious-new-threat>, (Letöltés ideje: 2016.04.20.)

⁴³ Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 12. o. Forrás:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2014. március 06-tól — miközben a politikai nyomásgyakorlás, a médián keresztül üzengetések zajlanak — konkrét információs műveletek befolyásolják az eseményeket. A félsziget telekommunikációs központjait elfoglalva, a bejövő optikai kábeleket elvágva, illetve mesterségesen zavart okozva az orosz katonák elérik, hogy az ukrán televíziós csatornák elérhetetlenek legyenek⁴⁴, a telefonösszeköttetések megszakadjanak, megszűnjön az Internet-kapcsolat, a kormányzati szereplők, a belbiztonsági és katonai vezetők ne legyenek képesek Kijevvel egyeztetni, valamint hogy Kijev ne legyen képes parancsot adni.⁴⁵ Az ukrán televíziós csatornákat orosz csatornákkal helyettesítik, azokon az orosz stratégiai célnak megfelelő hírekkel látják el a félsziget lakosságát.^{46 47}

Még ezen a napon megkezdte a krími kormány az Ukrajnától történő elszakadás és az Oroszországhoz csatlakozás kezdeti lépéseit. Döntenek az elszakadás jogi lépéseiről, a már korábban kijelölt — a népakaratból fakadó legitimitációt leginkább kifejező — népszavazás időpontját ekkor változtatták meg 2014. március 16-ra. Valószínűsíthető, hogy az orosz vezetés által feltételezett — ukrán, EU, NATO — agresszív reakciók elmaradása miatt úgy ítélték meg, hogy felgyorsíthatók az események, mivel nincs érdemi ellenállás, a gyorsaság és kockázatvállalás több eredményt ígérhet, mint egy lassabb,

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.); Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 171. o

⁴⁴ 2014. március 09-én kilenc ukrán televízió csatorna nézését biztosító kábeleket vágnak el orosz fegyveresek. Ettől kezdve csak orosz csatornák foghatók, illetve az ukrán csatornák csak műholdvevő készülékkel érhetőek el. Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 13. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁴⁵ A mobil telefonokat — feltehetően — hajókról alkalmazott jammerek segítségével is zavarták. In: Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 10. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁴⁶ Abbott, Katie: Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps for the North Atlantic Treaty Organization, University of Ottawa, API 6999 – Major Research Paper, 2016. 14. o. Forrás: <https://www.ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/34813/1/ABBOTT,%20Kathleen%2020161.pdf>, (Letöltés ideje: 2017.03.30.)

⁴⁷ A későbbiekben az információs műveletek részeként számos kibertámadást intézett az orosz fél az ukrán kormányzati szereplők ellen, elsősorban oroszbarát hackerek felhasználásával, amely hasonlóan a krími információs műveletekhez a felforgatást, a zavarkeltést, a hatalommal szembeni bizalom aláásását célozta. In: Abbott, Katie: Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps for the North Atlantic Treaty Organization, University of Ottawa, API 6999 – Major Research Paper, 2016. 14. o. Forrás: <https://www.ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/34813/1/ABBOTT,%20Kathleen%2020161.pdf>, (Letöltés ideje: 2017.03.30.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kiszámíthatóbb, azonban a másik számára több reagálási időt biztosító cselekvési változat.⁴⁸

Nem lehet véletlen egybeesés, hogy ezen a napon, az aktív információs hadviselési lépések megtétele, az elszakadás nyíltabb politikai lépéseinek eldöntése mellett megkezdődött az orosz katonai oszlopok átcsoportosítása a kercsi kikötőbe. A katonai menetoszlopok olyan módon kerültek összeállításra, amelyek egy esetleges NATO, vagy ukrán katonai felvonulási, vagy támadó műveletet minimum megállításra sarkall, esetleg szándékától eltántorít, elrettent. Ennek megfelelően gépesített lövész dandárok, vontatott tüzér és légvédelmi alegységek, és partvédelmi rakéta ütegek soroltak be.⁴⁹

Az orosz katonai erő megkezdte a helyi viszonyok normalizálását. Az oroszbarát helyi lakosságból ún. „önvédelmi erőt” kezdett felállítani, miközben a különleges erők csoportjai rendőrnek öltözve látták el a belbiztonsági feladatokat. A hivatalos cél a kaotikus ukrániai helyzetben biztosítani a félsziget oroszajkú lakossága biztonságát.⁵⁰ A valóságban minden — a félsziget ellenőrzését biztosító — dimenzióknak az uralása valósult így meg.

2014. március 11-én a A krími parlament a népszavazás előtt 5 nappal deklarálta Ukrajnától való függetlenségét és szavazott az Orosz Föderációba történő felvétel érdekében. Ezután minden ukrán állami jelvényt eltávolítottak a parlament épületéből. Az ukrán törvényhozás, a Rada nyilatkozatot tett, miszerint a krími hatóságoknak felül kell vizsgálniuk a függetlenségi nyilatkozatot és kötelezte az ukrániai alkotmány betartására. A határidőként 2014. március 12-ét szabták meg.⁵¹

⁴⁸ Vannak, akik azt feltételezik, hogy a május 25-ről előbb március 30-ra, majd végül március 16-ra áttervezett referendum időpontja a krími kormány és a Kreml közötti koordináció hiányát bizonyítja. Azt gondolom, hogy a változtatás két alapvető tényezőtől függött, és mindkettő esetében az orosz vezetés volt a döntő tényező. Az egyik, hogy milyen reakciókat, elsősorban aktív ellenintézkedéseket fog eredményezni az ukrán és nemzetközi szereplők részéről a krími események napvilágra kerülése. Másrészt, hogy az orosz döntéshozó testületek milyen gyorsan lesznek képesek előkészülni a csatlakozás leggyorsabb, leggördülékenyebb, de mindenképpen a legitimitációt hangsúlyozó és erősítő lépések megtételére. Mindkét kérdésben az orosz vezetés lehetőséget látott a folyamatok gyorsításában és megítélésem szerint ez indokolta a két időpont változtatását, ami viszont az orosz vezetés teljes kontrollját feltételezi és az események részletes értékelését, és az ehhez igazított következő lépések megtervezését, végrehajtását.

⁴⁹Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 9-10. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁵⁰Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 10. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁵¹ Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 13. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Biibliotek/NR%204-15%2014.%20August.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.); Kofman, Michael-Migacheva,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2014. március 13-án Putyin orosz elnök újabb nagyszabású gyakorlatot rendelt el — ismét az orosz-urkán határ melletti térségbe kerültek összpontosításra a kirendelt erők. Sojgu védelmi miniszter már előzetesen azt nyilatkozta, hogy a katonai erők gyakorlatai március végéig tartanak majd.⁵²

Ugyancsak 2014. március 13-tól egyre rendszeresebbé váltak az ENSZ ülések, ahol a téma az ukrainai helyzet rendezése volt. Két nappal később az ENSZ hetedik ülésén Oroszország megvétőzza a Biztonsági Tanács döntés-tervezetét, mely felszólítana minden felet hogy tartózkodjanak az erőszak alkalmazásától, vitás ügyeiket tárgyalásos kereteken belül rendezzék, illetve aggodalmukat fejezték ki a másnapi krími népszavazással kapcsolatosan. Mindezek mellett Ukrajnát is felszólította, hogy tartsa tiszteletben a kisebbségek jogait. Az orosz állandó ENSZ képviselő hangoztatta, miszerint a krími népszavazás logikus következménye a kijevi alkotmányellenes puccsnak, mely egy vákumot hozott létre.⁵³

2014. március 16-án megtartották a népszavazást a Krím területi hovatartozásáról. Külső megfigyelők nem vettek részt az esemény szabályosságának biztosításában, a „kis zöld emberek” biztosították a szavazás békés lefolyását. Az ukrán és tatár többség bojkottálta a részvételt, ami azt jelenti, hogy valószínűsíthetően 30-50% körüli lehetett a részvételi arány. Előzetesen a krími hatóságok 83%-ot jelentettek be.⁵⁴

2014. március 17-én kihirdették a népszavazás eredményét, miszerint a szavazók 96,7%-a támogatta az Oroszországi Föderációhoz történő csatlakozást. Kikiáltották a Krími Köztársaságot, mely a korábbi autonóm köztársaság területét és Szevasztopol városát

Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 87. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁵² Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 13. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Biibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.); Kofman, Michael-Migacheva,

Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 87. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁵³ 2014. március 01-e óta már a hatodik ülésre került sor. In: Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 14. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Biibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

⁵⁴Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 88. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.); Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 172. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

foglalta magába. A népszavazást Oroszországon kívül nem ismerték el érvényesnek.⁵⁵ Ezzel együtt a Krími Köztársaság kérte felvételét az Oroszországi Föderációba.⁵⁶

Még aznap — a szavazás eredményeiről folyó nyilatkozatháború mellett — számos fontos esemény történt. Ukrajna megkezdte hadseregének mozgósítását, valamint kérte a NATO segítségét az ország szuverenitásának biztosításához. A mozgósítást később — a sorkatonai szolgálat visszaállításával — többször megismételték.⁵⁷

Ugyanezen a napon az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok szankciókat vezettek be számos orosz hivatali személlyel szemben.⁵⁸

2014. március 18-án a Krími Köztársaság Oroszországi Föderációba történő felvételéről szóló szerződést Putyin elnök az orosz politikai berendezkedés szabályait maximálisan figyelembe véve — nagy nyilvánosság előtt — még 18-án aláírta, majd a Duma 20-án, a Szövetségi Tanács 21-én ratifikálta. A csatlakozásról szóló törvényt Putyin csak ezt követően írhatta alá (2014. március 21-én), ugyanakkor a hivatalos dátuma a csatlakozásnak végül 2014. március 18-a lett.⁵⁹

⁵⁵ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 88. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.); Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 171. o.

⁵⁶ RácZ András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. Külügyi és Külgazdasági Intézet, KKI-tanulmányok, T-2014/1. Forrás:

<http://kki.gov.hu/download/2/80/c0000/R%20C3%A1cz%20Andr%C3%A1s%20hibrid%20h%C3%A1bor%C3%BA.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.12.21.)

⁵⁷ Még 2014. 03. 13-án döntött az ukrán parlament egy új, 60 000 főből álló Nemzeti Gárda létrehozásáról a Majdani tüntetők és az ukrán katonai akadémiák állományából. In: Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 88. o. Forrás: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁵⁸ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 88. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.); Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 14. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%202014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

⁵⁹ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 11-12.; 88-89. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.); Dominek Attila: Az ukrán biztonság- és védelempolitika változásai. In: Honvédségi Szemle, 2016/6. 52. o.; Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016. 176. o.; An Allied Command Operations NCO: Counterintelligence vs. the Russian Hybrid Warfare Model: An Arcane Tool Against a Serious New Threat, 2016. 6-7. o. Forrás:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2014. március 19-én a nyolcadik ENSZ BT ülésen a krími népszavazásról folyt a vita. Ukrán részről bizonygatták annak törvénytelenységét, orosz részről üdvözölték a már hat évtizede várt egyesülést, amely a nemzetközi jogszabályok szigorú betartása mellett, a népek önrendelkezési joga adta felhatalmazás alapján a nép szabad akaratának kinyilatkoztatásaként valósult meg — állították.⁶⁰

2014. március 19-25. között az orosz erők elfoglalták az összes — a félszigeten még ukrán kézen lévő — katonai bázist.⁶¹ Az ukrán katonáknak rendfokozatuk megtartását, jobb fizetést és juttatásokat ígértek. Sokan választották az átállást, mások családjukkal elhagyhatták a félszigetet⁶² és Ukrajnába távozhattak.⁶³

2014. március 21-én az Európai Unió újabb szankciókat vezetett be 12 megnevezett orosz személlyel szemben.⁶⁴

<https://www.shape.nato.int/command-senior/blog/counterintelligence-vs-the-russian-hybrid-warfare-model-an-arcane-tool-against-a-serious-new-threat>. (Letöltés ideje: 2016.04.20.)

⁶⁰ Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 15. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Biibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.); Dominek Attila: Az ukrán biztonság- és védelempolitika változásai. In: Honvédségi Szemle, 2016/6. 52. o.

⁶¹ 2014. 03. 19-én számos haditengerészeti bázis, köztük a szevasztopoli ukrán hadikikötő is megadta magát. 03. 22-én a belbeci légi bázis került orosz kézre. 03. 24-én számos kelet-krími támaszpont, köztük a Feodoszjában állomásozó 1. Tengerészgyalogos Ezred laktanyájára került orosz zászló. 03. 25-én az utolsó ukrán hadihajó, a Cherkassy is megadta magát (Novoozeroje). In: Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 11-12.; 89-90. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.); Isaszegi János: Ukrajna és a régió válsága, érdekek csatája. In: Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/4. 55. o.

⁶² Az anyaországba visszatérő katonák létszámában a források jelentősen eltérnek. Egyes források 25 000 főt, más források 16 000 fő ukrán katonát említene, miközben a krími ukrán haderő maximális létszáma 15-16 000 fő körül volt a válság kezdetén. Valószínűsíthető, hogy az orosz oldalra történő átállásokkal számolva, a 25 000 főt a hazaköltöző családtagjaikkal együtt kell érteni, ami így egy kb. 5-8000 főnyi katonát jelenthet. In: Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 11-12.; 89. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.); Rácz András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. Külügyi és Külgazdasági Intézet, KKI-tanulmányok, T-2014/1. Forrás:

<http://kki.gov.hu/download/2/80/c0000/R%C3%A1cz%20Andr%C3%A1s%20hibrid%20h%C3%A1bor%C3%BA.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.12.21.)

⁶³ Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 11-12.; 89-90. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁶⁴ Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 16. o. Forrás:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2014. március 24-én Oroszország újabb gyakorlatot rendel el az ukrán-orosz határ mentén lévő katonai egységei számára, míg Ukrajna hivatalosan is parancsot adott azon ukrán erők Krímből való kivonására, akik ukrán oldalon kívánnak élni.⁶⁵

2014. március 27-én az ENSZ-közgyűlés kiadta a nem kötelező erejű 68/262-es állásfoglalását, ami kimondja, hogy a krími népszavazás érvénytelen, és Krím Oroszországhoz csatolása jogszályellenes.⁶⁶

AZ ESEMÉNYEK RÖVID ÖSSZEGZÉSE, ZÁRÁSA

A Krím-félsziget elcsatolása gyors volt, pontos, maximális együttműködést és jó kommunikációt kívánt minden résztvevőtől, és egy központi hadműveleti vezetés alatt valósította meg a stratégiai végcélát. A műveletek elemzések és az abból levont következtetések még sokáig témául fognak szolgálni nem csupán a hadtudomány művelői, de a biztonsági és stratégiai tanulmányok szakértői számára is.

Még 2014. április 17-én kiderült, hogy kik is voltak „kis zöld emberek”. Amíg Ukrajna, az Egyesült Államok, Oroszország és az Európai Unió négyoldali találkozót tartott Genfben, addig Putyin orosz elnök az Egyenes kapcsolat műsorban elismerte, hogy a „kis zöld emberek” a Krímben orosz katonák voltak.⁶⁷ A siker óriási népszerűséget hozott az orosz elnöknek, aki 2014. május 09-én — a győzelem napján — Sojgu védelmi miniszter társaságában ellátogatott az — orosz nézőpontból visszafoglalt — új területre, a Krím-félszigetre, hogy megtekintsék a szevasztopoli Győzelmi Parádét.⁶⁸

Természetesen a négy éve lezajlott eseményeknek még mind a mai napig olyan szálai, amelyek még sokáig lezáratlanok maradnak. Ilyen az ENSZ jövőbeni olyan hivatalos állásfoglalása a kérdést illetően, amelyet mindenki elfogad, vagy legalább tiszteletben tart. A korábban Koszovó kérdésében kiadott határozat és a Nemzetközi Bíróság állásfoglalása

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%202014.%20August.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)

⁶⁵Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 11-12.; 89-92. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

⁶⁶Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 16. o. Forrás:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%202014.%20August.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.); Sudár István: Az ukrán válság összefoglalása. 2014. július 21. Forrás: http://azatlasz.hu/2014/07/az_ukran_valsaq_osszefoglalasa, (Letöltés ideje: 2017. 04. 18.)

⁶⁷Sudár István: Az ukrán válság összefoglalása. 2014. július 21. Forrás:

http://azatlasz.hu/2014/07/az_ukran_valsaq_osszefoglalasa, (Letöltés ideje: 2017. 04. 18.)

⁶⁸Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017. 11-12.; 89-93. o. Forrás:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

alapján már most látható, hogy a Krím-félszigetet Ukrajna csak katonai erővel foglalhatja vissza, ami minden szereplő számára egyértelműen öngyilkosság lenne. Ukrajna tudja, hogy bár sok a szimpatizánsa, Oroszországgal szemben sok barátta tett szert, de háborús műveletekben senki sem támogatná Oroszországgal szemben.

Mindeközben épül a híd Oroszország és a Krím-félsziget között, mely nem csupán a közúti és vasúti összeköttetést fogja biztosítani, de egyben lehetőséget ad az Ukrajna által négy éve elzárt ivóvízellátás és villamosenergia-rendszer anyaországtól történő biztosítására is a félsziget lakói számára, amely lassan-lassan mindenki számára visszafordíthatatlanul integrálódik az Oroszországi Föderációba.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Abbott, Katie: Understanding and Countering Hybrid Warfare: Next Steps for the North Atlantic Treaty Organization, University of Ottawa, API 6999 – Major Research Paper, 2016. Forrás: <https://www.ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/34813/1/ABBOTT,%20Kathleen%202016%201.pdf>, (Letöltés ideje: 2017.03.30.)
2. An Allied Command Operations NCO: Counterintelligence vs. the Russian Hybrid Warfare Model: An Arcane Tool Against a Serious New Threat, 2016. 6. o. Forrás: <https://www.shape.nato.int/command-senior/blog/counterintelligence-vs-the-russian-hybrid-warfare-model-an-arcane-tool-against-a-serious-new-threat>, (Letöltés ideje: 2016.04.20.)
3. Cathcart, Will: Putin's Crimean Medal of Honor, Forged Before the War Even Began, Forrás: <https://www.thedailybeast.com/putins-crimean-medal-of-honor-forged-before-the-war-even-began>, (Letöltés ideje: 2018.05.03.)
4. Crimean Tatars, pro-Russia supporters approach Crimean parliament building. Forrás: <https://en.interfax.com.ua/news/general/192882.html>, (Letöltés ideje: 2018.05.13.)
5. Dominek Attila: Az ukrán biztonság- és védelempolitika változásai. In: Honvédségi Szemle, 2016/6. 48-56. p.
6. Flikke, Geir- Bukkvoll, Tor: A timeline for the Conflict and War in Ukraine, Security Policy Library, 2015/4. 8. o. Forrás:
7. <http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/dnak/Documents/Publikasjoner/2015/Sikkerhetspolitisk%20Bibliotek/NR%204-15%2014.%20august.pdf>, (Letöltés ideje: 2018.05.10.)
8. Frizell, Sam: Russia Orders Troop Maneuvers Amid Ukraine Tensions. Forrás:
9. <http://time.com/9824/russia-orders-troop-maneuvers-amid-ukraine-tensions/>, (Letöltés ideje: 2018.05.18.)
10. Isaszegi János: Ukrajna és a régió válsága, érdekek csatája. In: Honvédségi Szemle, 142. évf. 2014/4. 50-61. p.
11. Kofman, Michael-Migacheva, Katya-Nichiporuk, Brian-Radin, Andrew-Tkacheva, Olesya-Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Ukraine, RAND Corporation, 2017. Forrás: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1498/RAND_RR1498.pdf, (Letöltés ideje: 2018.05.08.)
12. Rác András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. Külügyi és Külgazdasági Intézet, KKI-tanulmányok, T-2014/1. Forrás:
13. <http://kki.gov.hu/download/2/80/c0000/R%C3%A1cz%20Andr%C3%A1s%20hibrid%20h%C3%A1bor%C3%BA.pdf>, (Letöltés ideje: 2015.12.21.)
14. Sakwa, Richard: Háború a határon, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016.
15. Sudár István: Az ukrán válság összefoglalása. 2014. július 21. Forrás: http://azatlasz.hu/2014/07/az_ukran_valsg_osszefoglalasa, (Letöltés ideje: 2017.04.18.)
16. Zigar, Mihail: Putyin metamorfózisa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2016.

KOCSI JÁNOS GYULA¹**A hibrid hadviselés elemeinek megjelenése Kína és Tajvan konfliktusában****The Emergence of Hybrid Warfare Elements in the Conflict between China and Taiwan****Absztrakt**

Napjaink harcterei nagyban különböznek a 19. század harctereitől. Megjelentek új fenyegetések, új globális és regionális biztonsági kihívások. Az összetett műveleti környezetben, valamint a digitalizált világ keretei között új hadviselési formák jelentek meg, úgymint az aszimmetrikus hadviselés. A megszokott konvencionális műveletek alkalmazása megváltozott, és a műveletek kiegészültek újabb politikai, kiber és média elemekkel, amelyek együttesen kerülnek alkalmazásra, ezzel egy új hibrid hadviselési formát alkotva. A 2014-ben, a Krím-félszigeten lezajlott konfliktus rendezése és annak eredménye ennek egy eklatáns példája volt. A Kína és Tajvan között 1949 óta fennálló konfliktus nagyon hosszú és feszültségekkel teli probléma, melyet mind ez ideig egyik országnak sem sikerült semmilyen módszerrel sem megoldani. Az utóbbi évtizedekben a kínai egyesítési törekvések egy újabb fázisba léptek, és az orosz példán tanulva, a hibrid hadviselés eszközei segítségével igyekeznek érvényt szerezni akarataiknak. Jelen tanulmány célja bemutatni az erre irányuló lépéseket és felvázolni a lehetséges további kínai lépéseket és azok elhárításnak módját.

Kulcsszavak: Hibrid hadviselés, „egy Kína elv”, Kína–Tajvan konfliktus, új repülési utak Tajvan felett, kínai hadgyakorlatok Tajvan partjainál

Abstract

Today's battlefields are very different from the battlefields in the 19th century. New threats and new global and regional security challenges have emerged. In the complex operating environment and the digital world, new warfare forms have emerged, such as asymmetric warfare. The use of conventional, common operations has changed, and new political, cyber and media elements have been

¹, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, egyetemi tanársegéd - National University of Public Service, assistant professor, E-mail cím: kocsi.janos.gyula@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-9174-1466

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

added, which are combined to form a new hybrid warfare form. The settlement of the conflict in the Crimea in 2014 and the result of this were an exemplary example. The conflict between China and Taiwan since 1949 is a very long and tense problem that has not been solved by any means until now. China's unification efforts over the last decades have entered a new phase and learn from the Russian example, using hybrid warfare tools to enforce their unification aspirations. The purpose of this paper is to present the steps taken and to outline the possible additional Chinese steps and how to remedy them.

Keywords: Hybrid Warfare, "One China Policy", China-Taiwan Conflict, New Aviation Paths above Taiwan, Chinese Exercises on Taiwan's Coasts

BEVEZETÉS

„Vincent R. Stewart az USA korábbi Védelmi Ügynökségének (DIA) igazgatója megjegyzi, hogy a világ az ötödik generációs, azaz a hibrid hadviselés korszakába lépett, amely stratégiai szinteken katonai és nem katonai eszközök kombinációját, valamint az információ és a közvélemény ellenőrzésének kombinációját eredményezi. Az orosz–ukrán konfliktus rendezésében az orosz műveletek részeként a 2014-es Krím-kampányban tipikus példaként szolgáltak a nem hagyományos módszerek (felforgató tevékenységek és internetes támadások, dezinformáció stb.) és a hagyományos erők együttes alkalmazása a geopolitikai stratégiai célok elérése érdekében. Ez a jól felépített megtévesztő tevékenység mind a helyi lakosságot, mind pedig a nemzetközi közvéleményt is összezavarta.²Ez a helyzet fordulhat elő a Tajvani-szorosban Kína és Tajvan között évtizedek óta fennálló konfliktushelyzetben, amelynek megoldására a felek mindmáig nem találtak hatásos módszert.

A KONFLIKTUS TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEI

Tajvan a kínai polgárháború végén, a Kuomintang szigetre szorulása után került az amerikai érdekszférába. Csang Kaj-sek és másfél millió híve 1949-ben a kommunista csapatok elől átmenekült az amerikai katonai megszállás alatt álló szigetre. Ezen meghatározó momentum után Peking és a kínai felső vezetés folyamatosan jogot formált Tajvanra. Napjainkig is érdekes kettősség áll fenn a szigettel kapcsolatban: az államok többsége ugyan nem ismeri el Tajvant önálló országnak, és csak Pekinggel tart fenn diplomáciai kapcsolatokat, azonban a legtöbb fejlett ország kiterjedt gazdasági kapcsolatokat ápol Tajvannal. Ebben az ellentmondásos helyzetben a Peking által propagált „Egy Kína elvet”³ minden

² Ying Yu Lin: China's Hybrid Warfare and Taiwan How could use "fake news" and digital warfare in the preparations for engagement with Taiwan <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-hybrid-warfare-and-taiwan> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 25.)

³ Egy Kína elv: Ez azt jelenti, hogy Kína nem ismeri el Tajvan demokratikus kormányát és az ország önállóságát, hanem azt Kína részeként tekinti, és ezért tart rá területi igényt.

https://en.wikipedia.org/wiki/One-China_policy (A letöltés dátuma: 2018. 05. 25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

külföldi hatalom elfogadta, a gyakorlatban azonban Tajvan önálló államisága érvényesült. 1949-től kezdve azonban Kínának ebből egyre inkább elege van. Az utóbbi évtizedekben Peking többször is bejelentette, hogy a katonai erő alkalmazásától sem riad vissza, hogy ezt a szerinte törvénytelen állapotot megszüntesse, és ragaszkodik ahhoz, hogy Tajvan ismerje el az „Egy Kína” elvet.

A HIDEGHÁBORÚ UTÁNI KÖVETKEZMÉNYEK

Az elmúlt évtizedekben az egyébként is erős gazdasági verseny mellett a Tajvan-kérdés miatt is egyre nőtt Peking és Washington ellentéte, és ez a politikai szembenállás a Tajvani-szorosban a katonai konfliktus lehetőségét is mindvégig magában hordozta. A hidegháború után elsőként komolyabban az 1996. márciusi tajvani elnökválasztások alatt nőtt meg a katonai feszültség a Tajvani-szorosban, amikor a kínai hadsereg demonstratív felvonulást tartott, Washington pedig két amerikai repülőgép-anyahajót vezényelt a térségbe, bizonyítva ezzel aktív támogató jelenlétét. A 2004-es tajvani elnökválasztások idején Peking sokkal határozottabban lépett fel, és egy nagyszabású gyakorlat keretében már korszerű légi utántöltő gépeket, rádióadásokat blokkoló berendezéseket, atom-tengeralattjárókat és új típusú rakétákat vonultatott fel a Tajvani-szoros nyugati részén. A kínai légierő és haditengerészet azt gyakorolta, hogy hogyan veheti át az ellenőrzést a szorosban még akkor is, ha Tajvan segítségére siet egy katonai nagyhatalom. Ennek az incidensnek azonban nem lett komolyabb következménye.

A folyamatosan feszült, de mégis éveken át stagnáló helyzet legvalószínűbb oka, hogy az 1990-es években Kínának még nem volt meg a kellő ereje ahhoz, hogy ráerőszakolja politikai akarátát Tajvanra, de még ahhoz sem, hogy sikeres katonai inváziót indítson ellene. Annak ellenére sem, hogy mind a technikai eszközök számában, mind pedig a létszám tekintetében rendelkezett a sikeres támadáshoz szükséges háromszoros túlerővel. A tajvani haderő ugyanis létszámához képest lényegesen fejlettebb volt, mint a kínai haderő, főként a légierő és haditengerészet vonatkozásában. Mindezek mellett továbbá ott volt Tajvan legfontosabb katonai, politikai és gazdasági szövetségese, az Egyesült Államok, amely a hidegháború vége óta megkérdőjelezhetetlenül vezető szerepre tett szert az egész eurázsiai peremvidéken, és többször kijelentette, hogy egy kínai támadás esetén megvédi a szigetországot.

AZ EZREDFORDULÓ UTÁN

Az ezredfordulót követően azonban megváltoztak a gazdasági és katonai erőviszonyok a Tajvani-szorosban, a katonai erőviszonyok az 1990-es évek végétől kezdve módosulni kezdtek. Kína 1980 és 2006 között majdnem egynolcszorozta GDP-jét. Ez a példa nélküli óriási gazdasági növekedés lehetővé tette, hogy a kommunista felső vezetés utasítására Kína jelentősen fejlessze haderejét is, úgy, hogy közben annak létszámát az 1987-es 4,2

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

millióról 2006-ra 2,3 millió alá, azaz majdnem a felére csökkentette. Ez azt jelentette, hogy Kína is elkezdte követni a nyugati trendeket és áttért a képesség alapú haderőfejlesztésre.⁴ A kétezres évek elején rendszerbe állt modern – elsősorban orosz – haditechnikai eszközök jelentősen növelték a néphadsereg csapásmérő képességét. Mindezek mellett a kínai hadiipar az ezredfordulóra két harmadik generációs vadászgépet fejlesztett ki részben saját erőből, részben pedig máshol jól bevált technikák vásárlása vagy másolása alapján. Így hozták létre a J–10-es és JH–7-es, majd később, a nem olyan régen rendszerbe állított Chengdu J–20 típusú vadászgépeket. Ez a hatalmas fegyverkezési és fejlesztési ütem 2005-re a kínai haderőt a világ élvonalába emelte, míg a Tajvani haderő az első tíz ország közé sem került be.

A kiélesedett helyzetet az is tetézte, hogy Tajvan a nemzetközi diplomáciában nyíltan megfogalmazta függetlenségi szándékát, melyre válaszul Kína a 2000-ben kiadott „fehér könyvben” megfogalmazta az újraegyesülést. Ez a lépés az ideológiai szempontok mellett azért is vált fontossá számára, mert ezzel meg tudta volna törni az USA távol-keleti hegemóniáját, ami Japánra, Dél-Koreára és Tajvanra épült, és melyet a térségben aktív jelenlétet prezentáló haditengerészeti flották esetleges alkalmazásának lehetőségével erősített meg.

A kiélesedett légkör a 2008-as pekingi olimpia idejére enyhült, hiszen ez az esemény kiemelkedő fontosságú volt Kína számára, mert lehetősége nyílt megmutatni a nyugatnak az ország gyors gazdasági fejlődésének eredményét és a kínai emberek mérhetetlen szorgalmát. Az eseményt követő években újabb mérföldkőhöz érkezett a kínai hadiipar, hiszen 2011-ben bejelentették, hogy hivatalosan is repülőgéphordozót építenek. Ezzel a fejlesztések egy olyan szintre léptek, amellyel összekötötték a légi és a haditengerészeti fejlesztéseiket, megerősítve a térségben és a világban elfoglalt katonai pozíciójukat. Ez a lépés még inkább megszilárdította a Tajvannal szemben megfogalmazott törekvéseiket.

A 2016-OS VÁLASZTÁSOK HATÁSA

A katonai törekvések mellett Kína évről-évre igyekezett politikai téren is erősíteni befolyását a szigeten. Ezt a befolyást a Kína párti politikusok ellenzéki támogatásával érte el, akik minden igyekezetükkel azon voltak, hogy megakadályozzák a demokrata kormány függetlenségi törekvéseket támogató intézkedéseit. Ez a folyamat sikeresen zajlott egészen a legutóbbi választásokig, amikor is 2016-ban a két ország viszonya ismét fagyossá vált azt követően, hogy Caj Ing-ven, a függetlenség párti DPP (Demokratikus Haladás Párt) jelöltje lett az új elnök, leváltva a KMT (Nemzeti párt, Kuomintang) párt vezetőjét, Ma Jing-csiu-t. Eközben Peking egyre határozottabban követeli Tajvantól, hogy tartózkodjon a szerinte jogtalan függetlenségi törekvésektől, míg Caj Ing-ven – az állam első női elnöke – a két ország közötti „status quo” fenntartása és a sziget önvédelmi képességeinek erősítése

⁴ Dr. Borsányi András: Kína öt éven belül megtámadhatja Tajvant. <https://index.hu/kulfold/kintaj01/3/> (Lletöltés: 2018. 04. 28.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

mellett kötelezte el magát. „Kína befagyasztotta diplomáciai és külpolitikai kommunikációs csatornáit Tajvannal, amikor az új DPP kormány élesen és nyíltan visszautasította az „Egy Kína” elvét elfogadó úgynevezett 1992-es konszenzus elismerését, és kijelentette, hogy a korábbiaknál sokkal határozottabban igyekszik majd fellépni minden olyan esetben, ahol kifejeződhet Tajvan államisága.”⁵

POLITIKAI-KATONAI KÉNYSZER

A Kínai Népköztársaság Kínai Polgári Repülési Főigazgatósága (CAAC) 2018. január 4-én bejelentette, hogy négy olyan repülési útvonalat nyit meg, amelyek közel állnak a Tajvani-szoros középvonalaéhoz. Ez a kínai hatóságok egyoldalú döntése megegyezik egy olyan megállapodással, amelyet Peking és Taipei között 2015-ben kötöttek meg, miután egy hasonló, Peking által végrehajtott egyoldalú lépés tiltakozást váltott ki Tajvanban, és a két fél megállapodott abban, hogy a továbbiakban előzetesen konzultációt folytat a légi közlekedést érintő változásokról. Az új útvonalak közül a leginkább ellentmondásos az észak felé kötött M-503, amely három Taipei által átadott Kinmen és Matsu Tajvan közötti útvonalon metszi egymást. A tajvani kormány határozottan tiltakozott a pekingi egyoldalú fellépések ellen, és ismételten felszólította a 2015-ös megállapodás tiszteletben tartására, azonban ezt Peking figyelmen kívül hagyta, és lépését azzal indokolta, hogy az új repülési útvonalak szükségesek voltak a délkelet-kínai, Sanghaj körülötte forgalmas útvonalak nyomásának enyhítésére.

Kína a légtér folyamatos katonai ellenőrzés alatt áll, és a légi irányítást elsősorban a hadsereg végzi, tehát a polgári irányítás csak névlegesen létezik. „A légiforgalmi irányítás tényleges hatósága az Állami Légiforgalmi Ellenőrző Bizottságban (SATCC) és végül a Központi Katonai Bizottságban (CMC) található. És mivel a szóban forgó légtér egy diplomáciailag érzékeny terület, így az új járatok indításánál a Tajvani-szoros felett, meg kell kapnia a CMC jóváhagyását.

2016 óta Peking egyoldalú döntése, a Tajvani-szorosban megnyitott új repülési útvonalak eredményeként, a kapcsolatok elhidegülése és ezzel párhuzamosan kínai katonai gyakorlatok jelentős növekedése lett tapasztalható a sziget körül. A tajvani Nemzeti Honvédelmi Minisztérium (MND) által 2017 augusztusában és 2017 decemberéig kiadott 2017-es országos védelmi jelentés szerint a kínai hadsereg legalább 26 légi gyakorlatot hajtott végre Tajvan körül. Ezek a fellépések egyértelműen arra irányulnak, hogy Taipeiit kényszerítsék arra, hogy elfogadják Peking feltételeit a határokon átnyúló tárgyalásokra.”⁶

⁵ Kovácshegyi Lili: Merre tart ma Tajvan? http://mandiner.hu/cikk/20180506_tajvan_aktual (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)

⁶ Russell Hsiao: Cross-Strait aviation and Beijing's hybrid warfare. <https://taiwaninsight.org/2018/02/21/the-politics-of-cross-strait-aviation-and-beijings-hybrid-warfare/> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A HIBRID HÁBORÚ MODELLJE

Tajvan esetében is hasonló lépésekre került sor kínai részről, mint a 2014-es Krím-kampányban Oroszország részéről. Peking döntése, hogy egyoldalúan megnyitja az északi M-503-at, szintén összhangban van a hibrid hadviselés növekvő használatával. Ez a fajta hadviselés többféle hatalmi eszközt és befolyást alkalmaz, különös hangsúlyt fektetve a nem katonai eszközökre, annak érdekében, hogy nemzeti érdekeit a határain kívülre kiterjessze. Valójában Kína fokozta diplomáciai támadásait a tajvani nemzetközi tér ellen, és gazdasági erejét is felhasználja a tajvani és multinacionális vállalatokra nehezedő nyomás alkalmazásával. Az M-503 esetében egyértelmű, hogy a lépés politikailag jelzés értékű, amely kifejezni kívánja a kínai elégedetlenséget az új kormánnyal szemben, amely határozottan nem ért egyet az úgynevezett „1992-es konszenzussal,” mint a határokon átnyúló tárgyalások politikai alapja. Megtorlásként Peking visszavonta a 2015-ös megállapodást annak bemutatására, hogy nézetei szerint a tevékenységei által érintett területek kizárólagos illetékessége Kínának, és hacsak Taipei nem fogadja el az „Egy Kína” elvet, akkor a külpolitikai kérdésekkel kapcsolatos megbeszélések – mint a repülésbiztonság – napirenden kívül maradnak, ami egy rideg távolságtartó lépésként értékelhető.

Ahogy a PLA⁷ normalizálta a katonai gyakorlatokat a szigetet környező területeken, ezzel jelzésértékűen bizonyítja a világ felé egyesítési szándékát, és bemutatja az „Egy Kína” elvének megvalósulását. Peking az általa ellenőrzött technikai mechanizmusok segítségével felhasználja a nemzetközi szervezeteket a politikai céljainak elérése érdekében, ezzel demonstrálva, hogy a Tajvani-szoros kizárólagos illetékessége a KNK⁸-nak, és hogy a Tajvani-szoros körül a „belső vizek” is őt illetik meg.

TOVÁBBI LEHETSÉGES LÉPÉSEK

Hosszú távú hatás lehet, hogy politikai-katonai eszközöket használnak, amelyek idővel a status quo jogi változását idézik elő. Egyes feltételezések szerint a Tajvani-szorosban bekövetkező válsághelyzetben ideiglenes kormányt hozhat létre a szigeten működő pro-kínai elemekkel együttműködve. Bejelentené, hogy az ideiglenes kormány átveszi a katonaságot, és felváltja a jelenlegi kormányt. A bejelentés – legitimációjától függetlenül – jelentős zűrzavart hozna létre, és az ukrán példához hasonlóan akár csökkenthetné a katonaság lojalitását a harcban. Bizonyos médiumok közreműködésével az ideiglenes kormány bejelentheti a helyi embereknek, hogy irányítják az egész országot, miközben kijelentik a nemzetközi közösségnek, hogy a jelenlegi kormány átadja magát. Az ilyen intézkedések célja, hogy megzavarják az emberek lázadási szándékát, és csökkentsek más országok beavatkozási hajlandóságát.⁹ Ebben a forgatókönyvben a média – mint nem katonai erő –

⁷ PLA: People's Liberation Army – Kínai Népi Felszabadító Hadsereg.

⁸ KNK: Kínai Népköztársaság.

⁹ Ying Yu Lin: China's Hybrid Warfare and Taiwan How could use "fake news" and digital warfare in the preparations for engagement with Taiwan. <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-hybrid-warfare-and-taiwan> (Letöltés: 2018. 05. 25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

valószínűleg a végső döntő tényezővé válhat, függetlenül attól, hogy Tajvan meglévő válságkezelő mechanizmusa képes-e a médiafunkciók kaotikus helyzetben történő helyreállítására és a jelenlegi kormány legitimitásának megőrzésére. A médián keresztül történő nyilvánosság befolyásolása, nem pedig a közvetlen hadviselés ma már a nemzetek közötti verseny fő területe.

Napjainkban a technika segítségével új változatai vannak a hibrid hadviselésnek. A technológia terén elért előrehaladásával Kína túlmegy a múltbeli internetes blokádtaktikáján, és a különböző digitális platformok és technológiai előnyök révén képes aktívan befolyásolni a közvéleményt. Nem kíméli erőfeszítéseit akaratának előmozdításában a nemzetközi közösségekben a hivatalos és nem hivatalos csatornákon keresztül. A digitális közvélemény a kiber háború legfontosabb része, ami a céltárgy számítógép használati szokásainak, preferált témáinak, ideológiájának és politikai irányultságának ismeretén alapul. Az ilyen jellegű személyes adatok tökéletes bázist szolgáltatnak ahhoz, hogy számítógépes vírusokat és taktikákat tervezzen a közvélemény manipulálásához. A rosszindulatú programok továbbfejlesztett, tartósan fenyegető támadásokkal történő beágyazása mellett Kína képes kezelni a számítógépes felhasználók személyes adatait a hardver és a szoftver együttes használata révén.

Kína az elmúlt években az informatika terén elért haladással lehetővé tette fogyasztói elektronikai termékei számára, hogy olcsóbb árúknak köszönhetően belépjenek a globális piacra. A Kínában gyártott elektronikus termékek, köztük a routerek, a mobiltelefonok és a hordozható számítógépek, mind háttér támogató programokba ágyazódhatnak, amelyek automatikusan visszaadják a felhasználói adatokat a központi rendszerbe, ami a későbbiekben egyszerűen kinyerhető. Ez az információ nagymértékben az egyén használati szokásainak úgynevezett feltérképezéséről szól.

A szoftverhasználat tekintetében a Kínán kívüli emberek gyakran használnak bizonyos speciális kommunikációs alkalmazásokat – úgymint pl: Wechat – a kínai emberekkel való kapcsolattartás eszközeként. Regisztrálhatnak a kínai fejlesztésű közösségi médiaplatformok vagy alkalmazások felhasználóiként is. Ezek az alkalmazások tartalmazhatnak rejtett programokat, amelyek automatikusan visszaadják a felhasználói adatokat a központi adatbázisba, amelyeket később elemezhetnek és felhasználhatják a jövőbeli kibertámadásokra.

További módszer lehet még a digitális közvélemény befolyásolása. A digitális közvélemény-háború leggyakoribb formája a tartalmi gazdaságon alapszik, amelyek olyan weboldalakra vagy web alapú vállalatokra támaszkodnak, amelyek úgy realizálnak nyereséget, ha nagy számú oldalmegtekintést vonzanak. A tartalmi gazdaságok nagy mennyiségű cikket futtatnak weboldalukon, amelyeket az ellenőrzés alatt álló fiókok támogatnak, és kommunikációs alkalmazásokon keresztül küldenek az alkalmazások széles köréhez. Ebben a rendszerben sok ilyen felhasználó továbbítja a cikkeket másoknak, anélkül, hogy átolvasta volna őket, és ezzel társulnak a hamis hírek terjesztésében. A cikkeket és nyilatkozatokat is fegyverként használhatják. Ezek a cikkek gyakran megtámadnak bizonyos hírességeket vagy tudósokat egy lejárató kampány részeként. A nyilatkozó félreértelmezett megjegyzései gyorsan eltorzíthatók, és ez a korábban felsorolt csatornákon keresztül ví-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

rusként terjedhet el az interneten. A kritikus pillanatokban, mint a választások és a kormányzati bejelentések vagy a komoly állami döntések publikálása nagy mennyiségű hamis hírrel keverve képes arra, hogy befolyásolja a közvéleményt. Az embereket félrevezethetik a pletykák, a belső feszültség vagy akár erőszakos cselekvések sorozata, melyek okai és elkövetői ismeretlenek. Ennek következtében az ország megosztódik, és az ellenség eléri a stratégiai célt, hogy az ellenfelet harc nélkül szabályozza. A hagyományos és nem szokványos katonai fenyegetésekkel járó taktika kifejlesztésében a PLA különösen diverzifikáltabb és rugalmasabb eszközöket alkalmaz. Annak ellenére, hogy Pekingnek Tajvan ellen irányuló nyílt erőszakos megnyilvánulás nincs, a katonai légi járművek és hajók Tajvanon történő járőrözése és a propagandafotók készítése révén még mindig befolyásolhatják a tajvani közvéleményt. A digitális közvélemény háborúja szintén lehetőség. Mindezek a taktikák befolyásolhatják mindkét civil lakosságot és a tajvani katonákat.

TAJVAN SZÜKSÉGES VÁLASZLÉPÉSEI

Demokratikus országgként Tajvan jogi védelmet nyújt a szólásszabadsághoz. A tartalmi elemek nem centralizáltak és cenzúrázottak, ami megnehezíti a megtorpanást.

Válaszként Tajvannak meg kell erősítenie a nyilvánosság elérésére és befolyásolására irányuló erőfeszítéseit. Helyes és pontos információkat kell szolgáltatnia, és csatornákat kell létrehoznia a pletykák tisztázása és a félretájékoztatás megállítására érdekében. A kormánynak nyilvánosságra kell hoznia politikai irányait és releváns adatait rendszeres időközönként, miközben megfelelő elhárító csatornákat állít fel a pletykák megcáfolására, és előnyös helyzetben kell lennie az információkezelésben. A vonatkozó kormányzati szervezeteknek fejleszteniük kell a szóvivők válságkezelési képességeit, és kommunikációs csatornákat kell kialakítaniuk a hagyományos médiával és a közösségi médiával, hogy azonnal egyértelművé tegyék a nyilatkozatokat, megakadályozzák a téves információk terjesztését, és megakadályozzák, hogy Tajvant olyan külső erők manipulálják, akik belső zavartságot akarnak létrehozni a szigeten. Lehetséges egy független, harmadik féltől származó hitelesítési mechanizmust létrehozni, amely növeli az erőfeszítés hitelességét.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekből következik, hogy nem változott a feszült helyzet a két ország között. A hibrid hadviselés elemeinek megjelenésével egy olyan korszakba lépett a két ország konfliktusa, aminek végkimenetele megjósolhatatlan. Ami tisztán látszik, hogy Kína ezután sem hagy fel a Tajvannal szemben támasztott egyesítési követeléseivel, és minden eszközt megragad, hogy az „Egy Kína” elvet megvalósítsa. Tajvan jelenlegi vezetése azon van, hogy ezt a nyomást enyhítse, és a lakosság ebből ne érezzen semmit. Mindezt olyan környezetben teszi, ahol gyakorlatilag megvan a politikai támogatottsága, azonban Kína a digitális rendszerek manipulálásával azon van, hogy ezt a szilárd támogatási rendszert meggyengítse, amire Tajvannak minden erejével fel kell készülnie.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Dr. Borsányi András: Kína öt éven belül megtámadhatja Tajvant. <https://index.hu/kulfold/kintaj01/3/> (Letöltés: 2018. 04. 28.)
2. Kovácshegyi Lili: Merre tart ma Tajvan? http://mandiner.hu/cikk/20180506_tajvan_aktual (Letöltés: 2018. 05. 10.)
3. David Russell Hsiao: Cross-Strait aviation and Beijing's hybrid warfare. <https://taiwaninsight.org/2018/02/21/the-politics-of-cross-strait-aviation-and-beijings-hybrid-warfare/> (Letöltés: 2018. 05. 25.)
4. A. Shlapak – David T. Orletsky – Barry A. Wilson: Dire Strait? Military Aspects of the China-Taiwan Confrontation and Options for U.S. Policy. Santa Monica, Rand, 2000.
5. Ying Yu Lin: China's Hybrid Warfare and Taiwan How could use "fake news" and digital warfare in the preparations for engagement with Taiwan. <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-hybrid-warfare-and-taiwan> (Letöltés: 2018. 05. 25.)

LAJOS JÓZSEF KOMJÁTHY¹

The Establishment of the Stability of Democratic States during Peace Operations. Potential duties of Forces Participating at the Establishment of Stability. Experience gained during Stabilization Tasks in Afghanistan

A demokratikus államok stabilitásának megteremtése a békeműveletek során. A stabilitás megteremtésében résztvevő erők lehetséges feladatai. Az afganisztáni stabilizációs feladatok tapasztalatai²

'The state is made for man, not man for the state.... That is to say, the state should be our servant and not we its slaves'.

Albert Einstein

Abstract

The article gives an overview of the general stability characteristics of today's democratic states, of the main areas of state security, and of the main tasks that help to secure the safe operation of the state. It examines the major areas of implementation of peace operations for the sake of stabilization and possible tasks. It analyzes the potential duties of peacekeeping forces in order to create stability in the state. It summarizes the main peace-support tasks of the establishment of stabilization during peace operations, results and mistakes, shortcomings based on experiences in Afghanistan, suggestions and assessments.

Keywords: young democratic state, stability, operability, peace operations, preparation and training of law enforcement, experiences in Afghanistan

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem egyetemi tanársegéd, National University of Public Service, assistant professor, E-mail: komjathy.lajos.jozsef@uni-nke.hu ORCID:0000-0002-6486-9122

² The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled "Public Service Development Establishing Good Governance" in the Ludovika Research Group.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf „Gute Regierungsführung“ in der Ludovika Forschungsgruppe fertiggestellt.

Absztrakt

A cikk áttekintést ad a napjaink demokratikus államainak általános, stabilitási jellemzőiről az állam biztonságának főbb területeiről. azokról a feladatokról, amelyek biztosítják az állam stabilitását, működőképességét. Vizsgálja a békeműveletek végrehajtásának főbb területeit, a stabilizálás érdekében és a lehetséges feladatokat. Elemzi a békefenntartó erők lehetséges feladatait az állam stabilitásának megteremtése érdekében. Összefoglalja a békeműveletek során a stabilizáció megteremtésének főbb béketámogatói feladatait, az eredményeket és hibákat, hiányosságokat afganisztáni tapasztalatok alapján, ezekre alapuló javaslatokat, és összegzéseket.

Kulcsszavak: fiatal demokratikus állam, stabilitás, működőképesség, békeműveletek támogatása, kormányzati erők felkészítése, kiképzése, afganisztáni tapasztalatok, eredmények, javaslatok

INTRODUCTION

The end of the 20th century and the beginning of the 21st century was the era of changes in the world, during which numerous new states were established in a peaceful way (Slovakia, Czech Republic) or via an armed conflict (Serbia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, etc.), and Alliances also transformed (they broke off, altered or widened). In order to maintain their independency and ability to operate, the newly established states had to face several challenges in the altered environment, also due to the security policy issues present in the changing world. In my study, I issue the main areas which can determine the maintenance of viability of a state and examine how international organizations and peacekeeper forces can foster the reinforcement and operation of these states during peacekeeping operations, using the experience gained during peacekeeping operations of Afghanistan.

STABILIZATION OF THE OPERATION OF NEW STATES, MAIN TASKS AND POTENTIAL AREAS

By examining the duties of a state, two main areas can be determined. One of these is the assurance of operation of internal tasks limited to the area of the state, and the other is the representation of the interests of the state and the protection against external threats, the assurance of safety against global, regional and local challenges. In case of some countries, especially of recently established states, these tasks can only be performed with the support of external peacekeeping forces, which is inevitable to maintain their safety and ability to operate. Let's see the main tasks that are substantial for the states and their citizens. During the examination of the internal tasks of the state, the following ones can be identified that the state must carry out for the sake of its stabilization: consolidation of the

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

economy and the organization of its functioning (industry, agriculture, services), maintenance of the social order, the assurance of citizens' rights without ethnic or religious discrimination, the formation and actuation of the system of costs and revenues of the state. Among the external tasks of the state we can identify the organization and assurance of armed protection of the country, the representation of the interests of the State at international forum and occasions, protection against security policy threats (terrorism, migration, human trafficking, natural disasters), and the prevention from spreading crisis. Naturally, these liabilities cannot be taken over entirely by international forces and organizations, they can rather assist stabilization and peace operations by performing training and preparation, reconstructing the state and establishing the necessary infrastructure. Going forward, I intend to examine based on the experiences gained so far what tasks and support the peacekeeping forces can accomplish for the sake of the stabilization of the state. In his message sent on occasion of the day of peacekeepers,³ Antonio Guterres⁴ described this system of tasks the following way: "Peacekeeping operations have evolved from simply monitoring ceasefires to protecting civilians, disarming ex-combatants, protecting human rights, promoting the rule of law, supporting free and fair elections, minimizing the risk of land-mines and much more. They also work to ensure that women are fully represented in peace processes, political life, and in branches of government. All these investments are fundamental to building lasting peace."⁵

The establishment of an armed force and the ability of self-protection of a state have always been a symbol and guarantee of sovereignty⁶. For this reason, the ownership and acquisition of a timely and modern, effective home defense force which is in line with its purpose specified by law/regulations is a task of prominent importance. In his work 'The Prince', Niccolò Machiavelli⁷ pictured sovereignty the following way: 'No principality is secure without having its own forces; on the contrary, it is entirely dependent on good fortune, not having the valour which in adversity would defend it.' (XIII. Chapter). The states can use their armed force against internal or external enemies but must follow legal regulations in every case. International law (measures of Genf and Haga) regulates belligerents, applied processes and means, and the treatment of the injured and prisoners of war.

³ International Day of United Nations Peacekeepers, 29 of May every year.

⁴ António Manuel de Oliveira Guterres GCC GCL is a Portuguese politician and diplomat who serves as the ninth Secretary-General of the United Nations.

⁵ 29 May 2017 António Guterres' Message to Mark The International Day Of United Nations Peacekeepers.

⁶ Hungarian Definition Manual Dictionary: independent, unrestricted, free
Depending on the division, the sovereignty of the state can be internal and external. The decision-maker has the highest power, the rules it imposes (constitution, law) are binding on the people of the state. The state of independence of external sovereignty: the fact that it makes decisions without external control.

⁷ Niccolò di Bernardo dei Machiavelli (Italian; 3 May 1469 – 21 June 1527) was an Italian diplomat, politician, historian, philosopher, humanist, and writer of the Renaissance period.

POTENTIAL DUTIES OF PEACEKEEPING FORCES FOR THE SAKE OF ESTABLISHMENT OF THE EXTERNAL STABILITY OF A YOUNG STATE

One of the most important tasks of the state is the protection and maintenance of its independence and territorial integrity. A young or weeks states always have to face the fact that its neighbours tend to file territorial/economical claims. One of the most outstanding example was the multiple division of Poland⁸ (1772, 1793, 1795), and the Molotov-Ribbentrop pact⁹ signed by Russians and Germans during WW2. At the end of the 20th century, the occupation of Kuwait territories by Iraqi forces was a noted example of neighbour aggression.

New-sprung states formed during the breakup of the colonial system often met great-power influence and neighbour claims, which must be listed as a cause of the evolution of one of the most dangerous crisis centers of the world, the territory of Kashmir. This area is the target of opposing Indian and Pakistani claims and has been the scene of several armed conflicts since the declaration of independence of the two countries. Numerous countries define their territorial inviolability and relevant duties of armed forces by law¹⁰ on governmental level. Great powers, accepting the Monroe doctrine¹¹, support the operation of new states. During peace operations, peacekeeper forces can support these tasks of democratic governmental forces of new states on three main areas:

- Reorganization and training of national forces¹²
- Separation and demilitarization of opposing parties, control of disarmament and arsenal, delegation of observant, supervision of ceasefire in demilitarized zones¹³

⁸ Source: Soós István: A lengyel anarchia, Lengyelország felosztásai. In Poór János: A kora újkor története. Osiris, Budapest, 2009.
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_a_kora_ujkor_tortenete/ch01s07.h.tml

⁹ The German-Soviet Non-Aggression Treaty, on September 17, 1939, The Stalinist Soviet Union attacked the Polish army which was fighting opposite the Wehrmacht. The official reason for fraternal assistance is the protection of the Ukrainian and Belarusian minorities. But in fact, in its secret clause, the territory of Poland was divided between them.

¹⁰ For example. Basic Law of Hungary. 25. April. 2011. 45 article.

¹¹ James Monroe (1758. April 28. – 1831. Julius 4.) 5. President of United States, 1823. on December 2 congress in his message he drafted the very powerful position of the new states in the case of a "Monroe Doctrine" making a name for yourself, "We owe it, therefore, to candor and to the amicable relations existing between the United States and those powers to declare that we should consider any attempt on their part to extend their system to any portion of this hemisphere as dangerous to our peace and safety. With the existing colonies or dependencies of any European power, we have not interfered and shall not interfere."

¹² Following the defeat of the Taliban power in Afghanistan, the reconstruction and training of Afghan democratic forces (military, police, border defense forces) were carried out by ISAF with international cooperation.

¹³ In Cyprus, the demilitarized zone and the status of Turkish and Greek troop movements are supervised by observers and peacekeeper forces of UN.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- In absence of adequate national army, the protection of borders by operation against external invaders with the help of international forces¹⁴

To support the execution of these tasks, nations often delegate trainers, instructors and advisors to peace operation forces instead of armed troops, and provide military tools, equipment¹⁵ simulators and educational devices to the new states. Trainings are organized locally or are fostered by possibilities ensured at international courses. A good example may be the reconstruction in Afghanistan, during which the work of ISAF (International Security Assistance Force) was supported by Swedish, German, Dutch, etc. police instructors and Hungarian military advocates.¹⁶ Also, the leaders of Afghan army had the possibility to prepare and train together with the regional leaders of ISAF at the training center of NATO¹⁷ in Bydgoszcz, Poland, strengthening the cooperation between ISAF and new Afghan governmental forces.

The important task for peacekeeping forces: when they help to new states: increasing the State's security capability, to help provide security during the government when of other States the threats, deter, and assistance in the field of responses to this.

To aid the most effective advocacy of the interests of new states at international forums, countries supporting their stability often delegate advisors to assist the work of national representatives. Based on the Monroe Doctrine, many ex-colonizer states also support the independence of former colonies and their transformation into sovereign and strong states. This stabilization activity and duty is studied by several international organizations and independent foundations, who aids peacekeeping forces by providing orientation to the establishment of peace and security with the help of their investigation and research. For example, Polish "Casimir Pulaski Foundation" was formed with the purpose of assisting international conflict management and the preparation of programs of peace and stabilization strategies. The foundation studies the activities of national and non-national participants during peace operations and prepare efficient recommendations for stabilization and peace operation support:

- Assistance of training of armed forces and organizations;
- Provision and support with modern and up-to-date armature;
- Technical and legal support;
- Compilation, development of training program's method;
- Training of governmental members and forces
- The delegation of consultants and Subject matter experts(SME).

¹⁴ After the Iraqi invasion of Kuwait (02. august. 1990.), UN forces restored the country's independence and borders during the "Desert Storm" (1991. 01. 16–02. 28)

¹⁵ In 2004, the Hungarian state handed over 77 refurbished T-72 tanks to the re-organized Iraqi army.

¹⁶ Air Advisory Team (AAT) has been helping to prepare and train the Afghan helicopter drivers/operators since 2011 so that the independent Afghan National Army can use its own resources to maintain and consolidate stability and peace in the country.

¹⁷ Joint Force Training Centre (JFTC).

Naturally, these tasks are connected to and influence security and the establishment and assurance of internal stability. During the analysis of the peace operations of the present and the past (Iraq, Afghanistan), all of these tasks can be identified among the supporting activities of international forces and organizations.

POTENTIAL DUTIES OF PEACEKEEPER FORCES DURING THE ESTABLISHMENT OF THE INTERNAL STABILITY OF THE STATE

The establishment of the internal stability of the state and the support of its operation is one of the most versatile duties which sets up challenges for the state itself as well as for the supporting peacekeeping forces and international organizations. The operation of the national management system, the formation of functionary staff and the assurance of their work and its necessary conditions are inevitable conditions of the reconstruction and stabilization of the state. "The poverty, wealth, strength, weakness, orderliness and disruption of the state are determined by the physical, mental and moral qualities of people." (Jen Fu¹⁸)

According to the wording of RAND¹⁹, the nation has a duty to defend basic government, financial, energy, transport and other critical infrastructure operations against terrorist activities and natural disasters" The formation and operation of social order is a task of high importance of the internal stabilization of the state, without setting up priorities. For the sake of this task, public institutions and infrastructure systems are set up and operated, managerial and legal systems are established which are necessary to the functioning of the society, these are often partially or entirely taken over from working states. During the stabilization, this task can often be carried out only with the help of external economical and human resources. In the rest of this article, I analyze how the external peacekeeping forces assist and take part of the stabilization process and tasks of the state during the peacekeeping operation. From the aspect of the functioning of the state, one of the most important elements is the protection of citizen rights: right to life, to work, to religion, right to the protection of property, etc. These are ensured by national laws and regulations and are guaranteed by judiciary and law enforcement bodies that are independent of the state governance. Peacekeeper forces can assist this process by the training and preparation of members of law enforcement bodies, by the establishment of conditions of work, provision of equipment, and by the operation of consultant groups during the early phase. If active mutineer groups are present in the state, the protection of national lead officers must be attended as well, as they can be the potential targets of these groups, and if local forces are not able to ensure their protection, peacekeeper forces should take over this duty. [12. p. 5] The operation and protection of public institutions and the assurance of the security of the critical infrastructure establishments are important elements of the functioning of the

¹⁸ Yang Jen Fu, Taiwanese political science's teacher.

¹⁹ The RAND Corporation is a nonprofit institution that helps to improve policy and decision-making through research and analysis. The RAND is a research organization that provides solutions to public policy challenges and helps its communities to make the world safer and healthier.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

state. These institutions are targets of ceaseless threats and attacks during a mutineer war against a young democratic state. Offices and officers of international organizations supporting the state also become targets of attacks quite often.²⁰ During the asymmetrical warfare and effect-based operations of our days, the most highlighted methods of rioter groups are terrorists' acts against public institutions and locations visited by multitudes. The appearance of these crimes in public media escalates fear and panic among citizens. In the triplet of tasks defined for peacekeeper forces by the Peace Stabilization Program Published by the Canadian Government, the part of establishing security contains these duties. As part of its internal stability, the state has to operate important systems, the operation of which can only be ensured by the state itself, like the system of public utilities (electricity, water supply, etc.), public transportation, health care system, public education system, social system (pensions, subsidies, etc.), the determination and assurance of sources of revenue of the state (taxes and fees), and as an emphasized task during the establishment of stability, the formation and operation of communication systems and media. International peacekeeping forces can assist the state in these duties with expanding the tasks listed by 'Casimir Pulansky foundation' with the provision of industrial artifacts and technological appliances, the configuration of infrastructure and the assurance of its operation, the training of experts and the delegation of specialists and consultant groups. While examining the peace operations of the last few years, we can find that the best example of peace operation assistance is the reconstruction of the Afghan state. Before the start of the reconstruction, the state pursued a successful war against Soviet military forces and underwent a militarist and radical governance (Taliban system). In August 2003, NATO took over the high command of ISAF, and the establishment of the new democratic system of the state was started under its guidance. A few data from the beginning of the reconstruction: total population was 33 million, economical value was approximately 2 billion dollars, GDP per capita was 80 dollars.²¹ Main, non-agricultural activities consisted of smuggling and drug trafficking. The ratio of illiteracy was 80 %, and the rate of undernourished was 70%. The life-span expected at birth was 40 years, the number of homeless was 1,2 million, and the scale of school attendance was 39% in case of boys, and 3%²²in case of girls. This was the situation in which the international assistance activities led by ISAF began. The assistance of training of armed forces and organizations. It was carried out with the engagement of international military advisors and trainers, and by the handover of equipment. Today, Afghan governmental forces dispose of a national police force of 70 000 members, which can be increased to 80 000 in case of full mobilization. The main duties of Afghan reconstruction were defined at the Conference of Berlin, February 2002, including the method of assisting the future Afghan Police. Personnel were trained within the framework of Afghani-

²⁰ A terrorist attack in Afghanistan at the office of "Save the Children" International Assistance Organization in Dzsalamalabadi on 24 January 2018. Bomb attack against a Turkish government building in 2016. In the terrorist act, 9 people died and at least 26 were wounded.

²¹ In 1979 it was still \$ 200 / person.

²² Source: World Food Program, UNDP, Business Week (2001).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

stan Police Program. ANP, and was further trained by international preparation teams, called POMLTs (Police Operational Mentor and Liaison Team). In the northern regions, the same job was carried out by German, Dutch and Swedish trainers. The Afghanistan National Army (ANA) represents a military force of approximately 90 000 members, as planned, this number can be increased in a few years to 260 000 in case of full mobilization. Training was carried out by an international mentor team (Operational Mentor and Liaison Team, Operational Advisor Liaison Team OMLT²³), similarly to police training. The Hungarian advisor team executed this action in Afghanistan²⁴, together with the members of OHIO National Guard. Up to today, Hungarian mentors have supported and are supporting the preparation of aviators and flight control experts of Afghan Air Force, and there are logistic mentors working in Kabul as well. The main duties of the Afghanistan Border Police (ABP), an organization of 23090 members, are the protection of the border of 5529 km and of the 19 border crossing points, the impeding of cross-border crimes, drug trafficking and smuggling of arms, and the struggle against illegal migration. This organization supervises airports as well. [14. p. 6]

Provision and support with timely and modern equipment. International forces, organizations and nations support the military forces of new states by handing over technical devices and with the preparation for their usage. During the withdrawal of ISAF forces, numerous devices and weapons were handed over to new governmental forces, only the USA spent 76 B-n (?) dollars on the equipment and armament of Afghan security forces²⁵, approximately 5000 Humvee vehicles were delivered to Afghan national military force (source: June 4, 2014, US NEWS). According to the data of European External Action Service (EEAS) from 17.11. 2017, the European Union has supported the Afghan national police with more than 510 million euros since 2002, with the aim of fostering the formation of this organization, the establishment of professional and basic service, and the improvement of public confidence and security. In 2007, the European Union gave birth to its EUPOL mission, in order to support the Afghan government in their police service reform endeavors. The reform of the police is a substantial element of the Afghanistan reconstruction efforts. It contains the assistance of the establishment of a working system of constitutional state, including the supervision of the penal code and the thorough reform of the justice sector, the creation of legal information centers, the formation of computer-based administration, training of counsels and judges, and infrastructure and equipment support. In the framework of national bilateral support, German Minister of Home Affairs Klaus Dieter Fritsche handed over the Police Training Center of Kunduz to Afghan Ministry of Home Affairs on 21st of August 2013. After the withdrawal of ISAF forces, international advisors and their assistants have supported the consolidation of the Afghan democratic state by providing trainings and compiling training programs. The study 'Social and Economic Areas of Development in Afghanistan', written by Ferenc Molnar has outlined main tasks and

²³ In 1993, a cooperation agreement was signed between the Hungarian Defense Forces and the National Guard of OHIO State to deepen military relations. In the agreement of one of which is the Joint Operations Advisory Group in Afghanistan.

²⁴ In BAGHLAN province, the OMLT helped the 3. Battalion of 2. Brigade of 209. Afghan Corps. assisted the training of eight hundred soldiers of Baghlan.

²⁵ Source: CBS News August 10, 2017.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

developments which UN planned during the Afghan stabilization. These were executed with the help of PRTs (Provincial Reconstruction Teams). Besides the upbuilt of infrastructural establishments, the Hungarian PRT was responsible²⁶ for the support of educational, medical, public service and agricultural system. 'As a result of the activities of PRT on its areas of responsibility, energy sector was extended by approximately 10 kilometers of length, providing energy to 15 000 citizens by the end of function in Afghanistan. Road system was enlarged by 55 kilometers of length with bridges and traffic objects, the contribution to medical service was 9 hospitals and 13 medical stations, and educational system was supported with the buildup of 9 elementary schools. Governmental work was aided with equipment and by recovering buildings and making them safe.'²⁷ Naturally, stabilization activities are the common endeavors of not only peacekeeping forces, but other organizations and groups as well. These groups can be international, caritative and national organizations (IO NGO GO) and civilians. This mutual endeavor was worded by former Secretary General of UN, Dag Hammarskjöld: 'Peacekeeping is not a job for soldiers, but only soldiers can do it.' Mutual work can significantly accelerate the stabilization process; however, an erroneous decision or activity can result in an intense setback. One example of today's negative cases is the current sex scandal of OXFAM²⁸ aid organization, or that UN aids were delivered by caritative agencies in exchange for sex. As the goal is common, the erring of any participant, let it be a member of international, home organizations or peace operation forces, will have an influence on the work of the other party. Local inhabitants often associate the work of peace operation forces and caritative organizations. The members of aid organizations often do their job under the patronage of peace operation forces, and the building of peace is often led by them, without knowing the abilities and tasks of armed forces. Therefore, an error affect both parties. A noted negative example was the burning of Koran²⁹ in Afghanistan, as a result of which collaborators of multiple caritative/civilian organizations became targets of protesters due to the mistake of peace operation forces (ISAF). In Mazar-E Sarif, seven UN colleagues were killed by Muslims during the protests, and offices of several other organizations became targets of invasion.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The peace operation I have examined has enriched peace operation knowledge with several results and much experience, it can help to improve the efficiency of peace operations, and by avoiding the already exposed defects, peace stabilization in crisis areas can be accelerated. I have found that the recommendations of UN and independent organizations studying peace stabilization can be nicely applied and aid stabilization, for example the tasks and areas defined by Casimir Pulaski Foundation. However, peace operations and stabilization in Afghanistan have not ended yet, and the examination and analysis of opera-

²⁶ October 01 has worked since 2006. The Hungarian PRT base taken over from the Dutch, northern Afghanistan province of Baghlan Pol-e Khomri city.

²⁷ Source: Hungarian Defence Force complete report on the PRT mission in Afghanistan.

²⁸ British aid organization founded in 1942. In 1995, it became an International non-profit foundation, comprising 14 International organizations, and took over the OXFOM name with 3000 partners in more than 100 countries.

²⁹ In the prison complex at the air force base in Bagram Korans (saint documents) were burnt, which were suspected to be used for transmitting messages among the prisoners.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tions is augmenting continuously, eg. at the Conference About Afghanistan, Brussels, 4-5.10.2016, the status of Afghanistan and further steps of stabilization were discussed with the participation of 75 countries and 26 international organizations and agencies. The Afghan military force set up for the external protection of the stable state has not got involved in conflict with its neighbors, nonetheless, Pakistan cannot be ignored, which dislikes the establishment of a modern Afghan military force along the 'Duran line'³⁰ at their borders, and count with Afghan forces as potential enemies. The Afghan military forces often carry out law enforcement duties and fight against militants of the former Taliban government. It can be stated that these forces gain combat experience in the war against Taliban rioters and their training and equipment is evolving successively. Their work is continuously supported by international advisors and trainers.

Despite the ceaseless improvement of Afghan police and internal law enforcement forces and their provisioning of technical devices, the excessive corruption prevents these organizations from executing effectively their function; thereby military is often forced to carry out internal law enforcement tasks. The modernization of the legal system led by Italy is ponderous, and due to the social, religious, and cultural complexity, the formation of a unified legal regulation has not been terminated successfully yet. The principles of habits and traditions are often stronger than written law. Peter Dely analyses modernization and its tumblers in detail in his article 'The Analysis of the Afghan Police', published in National Security Review. Social order and civil service in Afghanistan has been established unevenly. Representatives of numerous fiducially groups of society were missing from the Conference about Afghanistan of 2002, as a result, decisions were made without them. American foreign secretary Rex Tillerson stated during his visit in Afghanistan in 2017, that 'Talibans also have a place in the Afghan government'³¹. The time of the withdrawal of ISAF forces driven by political decision was considered too early and is issued as a severe mistake, as a result of which mutineer groups have managed to increase their influence in the regions (source: HVG.HU;2017; UNAMA³² report 2015), there has not been sufficient stability in the country. Part of public administration institutions and social establishments can only operate with the support of international and caritative organizations. For example, the hospital built by Hungarian PRT is standing empty, due to lack of crew, in 2012 the northern railway line constructed with international support has not operated yet as there was no operator staff³³ and regional leaders threatened employees, that they would be attacked during train service usage (it was against their economic interest, as unlike road traffic, railway transport did not offer the possibility of collecting tribute-money).

³⁰ The border was established in 1893 by the British colonial government and Afghan leaders, and was named after the British Foreign Minister Henry Mortimer Durand.

³¹ Available at: <https://mno.hu/kulfold/tillerson-a-taliboknak-is-helyuk-van-az-afgan-kormanyban-2423045> (downloaded: 05. feb. 2018.)

³² United Nations Assistance Mission in Afghanistan.

³³ Available at: http://medicalonline.hu/cikk/ures_korhazat_epitettunk_afganisztanban (downloaded: 05. 03. 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

In my opinion, the evaluation of of Afghan stabilization as good or erroneous would be too early, however, some definite mistakes can be identified, which influenced it in a significantly negative manner. I assess the use of Afghan aids as such a failing, as according to the report of KKI, only 38 cents of every dollar of subsidy get to those in need. [13.p.4] This was already highlighted in 2008 by Jozsef Bali in his article, according to which: 'However, the establishment of functioning economic and political structures will take years, especially as the use of large amounts of funding flowing into the country is uncoordinated, ineffective, and what is more, a significant part of the aid gets lost due to excessive corruption.[9.p.9]' I evaluate the speeding up of the stabilization until a certain target date (2015) as a leading error, as the substantive structures and organizations has only been shaped partially. Ethnical and religious conflicts has not been dissolved, legal harmonization and renewal is uneven, as the democratic values supported by EU and elements of the traditional religious order (Saria) are mixed up in the legal system. There has not always been harmonization and connection between forces and organizations participating in the stabilization. The importance of this was pictured by the article of ARCANUM³⁴ about peacekeeping: 'Conventional peacekeeping is more and more replaced by complex, integrated operations, which require the careful harmonization of political, military and humanitarian activities. This explains why great numbers of police forces, electoral observers and other civilian experts join soldiers under the banner of UN, to fight for peace with their own individual means.' In numerous cases, humanitarian operations caused latencies in military actions against Talibans the coordination was complicated and uneasy. The deceleration of the stabilization process was occasioned by the lack of cognition of members of peace operation forces about the country's culture and religion (burning of Koran, trampling on prayer-mats with boots etc.).

What are the experience and conclusions that can be drawn from the stabilization operations of Afghanistan up to now? Since the was of 2001 of Afghanistan, during which the talib regime was defeated, international organizations and states have spent billions on the Afghan stabilization, which called forth the considerable improvement of the health care and education system of the state, the abrupt growth of its population, some significant improvements of the equipment and formation of Afghan governmental forces. However, the rollback of drug production has not been not successful, establishment of democratic social system and public administration has not been completed, and the religious and ethnical reconciliation and the harmonization of the legal system have had dubitable results. The number of corruption cases and violent acts is high (especially after the withdrawal if ISAF forces), as a result, the abandonment of residence has increased, and the migration has escalated. The withdrawal of peace operation forces from Afghanistan was early; the internal peacekeeping tasks were partially taken over by the military, for which they were not prepared for.

---

³⁴ Digital Science Database.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Suggestions based on operations in Afghanistan, for the sake of making stabilization activities of peace operation forces more efficient:

- The phases of the stabilization process should only be defined, and peace operation forces can only be revoked after a thorough evaluation of the characteristics of the stable state in every case.
- The cooperation and coordination between international, governmental and charitable organizations should be made more efficient. In Afghanistan, most parts of ISAF forces were rotated after 3 or 6 months of service. The service time of coordinator or connective personnel should be extended to 12 months at least, similarly to African operations.
- Cultural and anthropological knowledge of peace operation forces should be extended and amplified both during national preparation and arrival to the operation area (newcomers).
- A stabile, functioning state can only be established with the cooperation of religious and ethnical groups living on its territory, by support and not by direction, and during peace operations CIMIC and PSYOPS forces have emphasized importance.
- The activities of international governmental and charitable organizations and the cooperation with these cannot influence the operational security or the success of the operations.

In my article, I aimed to summarize the main experience and knowledge I gained and studied during the Afghan stabilization and peace operations, taking into consideration the not public, controls of certain documents.

REFERENCES

1. Bali József: A NATO afganisztáni szerepvállalásának keretei, a bővüléséhez vezető tényezők, *Hadtudomány*, 2008/3. 4–9.
2. Bekes Katalin: Magyarország többnemzeti feladatokban való részvételének áttekintése feladatvállalási háttér szerint 1994-től napjainkig. *Hadtudományi Szemle*, 7 (2014/2). 87–94.
3. Bihari Mihály: Politológia, Nemzedékek Tudása. Tankönyvkiadó, Budapest Internet, Aviable at: http://ofi.hu/sites/default/files/schoolbook/documents/40137_Betekintdc14.pdf (downloaded: 12. december. 2017.)
4. Boda József: A Rendvédelmi Békefenntartás Kialakulása fejlődése, helye szerepe a XXI században. Doktori (PhD) értekezés ZMNE, Budapest, 2006.
5. Dely Péter: Afganisztán Nemzeti Rendőrsége II. A rendőrségi rendszer felépítése, és a szervezetiépítés nehézségei. *Nemzetbiztonsági Szemle*, MMXV. III (2015/4).
6. Farkas Ádám: A fegyveres erőszak az államról és a jogról alkotott fogalmaink körében. *Államtudományi tanulmányok* (Budapest Nemzeti Közsolgálati Egyetem National University of Public Service Budapest), 2016/3.
7. Fukuyama Francis: Államépítés, Kormányzás és világtrend a 21. században. Ford. Kitta Gergely. Századvég, Budapest, 2005.
8. Horváth Tibor: Az ISAF Északi Regionális Parancsnokság felépítése, törzse és működése. Budapest, 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

9. Huntington Samuel: A Katona és az Állam. Zrínyi kiadó, Budapest, 1994.
10. Kiss Álmos Péter: Háború a nép között – Esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
11. Kiss Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi kiadó, Budapest, 2011.
12. Komjáthy Lajos: Hatásalapú műveletek előkészítése a felkelők elleni tevékenységek során. *Honvédségi Szemle*, 144 (2016/3). 64–74.
13. Komjáthy, Lajos: Training of Experiences, Method and Peculiarities of the Training of Law Enforcement Organizations of Young Democratic States During in Peace Operations. *Hadtudományi Szemle*, 10 (2017/4). 98–111.
14. Komjáthy, Lajos: The Nature and History of Cooperation of Military and Police Members and their Tasks during Crisis Management. *Hadtudományi Szemle*, 10 (2017/2). 193–206.
15. Lamm Vanda: Az emberi jogok nemzetközi védelme és az államok szuverenitása. *Magyar Tudomány*, 2013/4. 401–411.
16. Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
17. Molnár Ferenc: Segélyezés és fejlesztés Afganisztánban a nemzetközi közösség esélyei. Internet, available at: [http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK_Nézopontok_2011_2_Segélyezés_és_fejlesztés_Afganisztánban%20\(MolnárF.\)pdf](http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK_Nézopontok_2011_2_Segélyezés_és_fejlesztés_Afganisztánban%20(MolnárF.)pdf) (downloaded: 20. december 2017.)
18. Pál Kata: A Békefenntartás legújabb aspektusai: A Rendvédelmi Békefenntartás a XXI. században. Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Szakdolgozat, Budapest, 2005.
19. Papp Imre: Az állam szervezet felépítése. Budapest, 2015. Internet, Aviable at:
20. http://alkjog.elte.hu/wp-content/uploads/2015_Allamszervezet_eavazlat.pdf (downloaded: 12. december. 2017)
21. Soós István: A lengyel anarchia, Lengyelország felosztásai. In Poór János: A kora újkor története. Osiris, Budapest, 2009.
22. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_a_kora_ujkor_tortenete/ch01_s07.html
23. Szabó József – Gabriel Győző – Horváth Ferenc (szerk.): Hadtudományi Lexikon I–II kötet. Magyar Hadtudományi társaság, Magyar Honvédség, Budapest, 1995.
24. Wagner Péter: Donorkonferencia Brüsszelben: biztonság és segélyezés Afganisztánban. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2016.
25. Arcanum: Békefenntartó erők a világban. Internet, available at: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/nato-16647/bekefenntartas-17A4D/az-iforsfor-erok-magyarorszagon-es-szerepek-a-magyar-nato-csatlakozasban-17A4E/bekefenntarto-erok-a-vilagban-17A59/> (downloaded: 05. március 2018.
26. A Civil/katonai választóvonal a békefenntartásban és azon túl. *NATO Riewiew*, 2007. Internet, available at: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/analysis1.html> (downloaded: 05. március 2018.)
27. Government of Canada: The Peace and Stabilization Operations Program 2017. Internet, Aviable at: http://international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/response_conflict-reponse_conflits/psop.aspx?lang=eng (downloaded: 06. február 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

28. A stabilitás építése Afganisztánban. *NATO Review*, 2006. Internet, available at: <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/hungarian/art2.html> (downloaded: 19. február 2018.)
29. Az igazságszolgáltatási reform folyamata Afganisztánban: mindenkinek érdeke. *NATO Review*, 2009.9 Internet, available at: <https://www.nato.int/docu/review/2009/Afghanistan-law-order-elections/Judicial-Reform-Process/HU/index.htm> (downloaded: 05. március 2018.)
30. RAND: Stabilization in Afghanistan Trend in Violence, Attitudes Well-being and Program Activity. Internet, available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/working_papers/WR1100/WR1192/RAND_WR1192.pdf (downloaded: 06. március 2018.)

KOVÁCS PETRA¹**Az angliai csata és szembenálló felei****The Battle of Britain and the opponent****Absztrakt**

Az angliai csata (1940. július 10 – október 31.) a történelem legnagyobb és legfontosabb légi csatája volt a második világháborúban, melyben a brit Royal Air Force (továbbiakban: RAF) és a német légierő (Luftwaffe) pilótái csaptak össze. Négy nagy szakaszra oszthatjuk a csatát, minden szakasz alatt komoly technológiai fejlesztés ment végbe, ami jelentősen befolyásolta annak végkimenetelét.

Kulcsszavak: angliai csata, második világháború, RAF, Luftwaffe

Abstract

The Battle of Britain was the biggest and the most important air battle during the second World War (10. July 1940 – 31. October 1940) in which the pilots of Royal Air Force and the Luftwaffe fought against each other. It can be divided into four major sections where serious technological advances took place, influencing its outcome.

Keywords: Battle of Britain, II. World War, RAF, Luftwaffe

1. A CSATA SZAKASZAI

Az első szakasz Franciaország kapitulációjától (1940. június 22.) 1940. augusztus 7-ig tartott. Ez alatt az idő alatt a Luftwaffe kiépítette bázisát Franciaországban a 2. és 3. Légiflotta számára, illetve Norvégiában állomásozott az 5. Légiflotta. Utóbbi egy kisebb kötelék volt, viszont annál fontosabb szereppel bírt, ugyanis a RAF így kénytelen volt Észak-Angliában is állomásoztatni egy kisebb csapatot. A britek kiépítették a rádiólokátorrendszerüket a déli és délkeleti területeken. Ekkortól kezdve az angliai csata már anyagháborúba ment át.

A második rész (1940. augusztus 13–30.) nagyrészt a Luftwaffe kísérleteiről szólt, mely során megpróbálták Angliát megadásra bírni.

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student, E-mail: kovpet1991@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6783-0979

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1940. augusztus 15-re tüzték ki a Seelöwe (Oroszlánfóka) hadműveletet, mely Németország nagy tervei közé tartozott, Anglia megszállásának részletesen kidolgozott terve volt.

Főbb pontjai a következők:

- a RAF és a brit repülőgépipar megsemmisítése,
- az angol élelmiszerellátás megakadályozása,
- az angol kereskedelmi és hadiflotta megrongálása.²

„Az első komolyabb támadásra már augusztus 8-án sor került. Ekkor 2669 gépet vetettek be a németek. Elsődleges céljuk a repülőterek, radarállomásokat, illetve légi vezetési pontokat támadtak.

A német légierő hiába volt fejlettebb, a gépek hatósugara, terhelhetősége és üzemanyag-tartalékai csak egy viszonylag rövid tartózkodást tettek lehetővé az ellenséges légterben.

Augusztus 24. és szeptember 6-a között a RAF pilótái közül 233-an haltak meg, gépeik közül pedig 466 pusztult el. Ez a brit légierő közel felét jelentette, hiszen az alig valamivel több, mint 1000 géppel rendelkezett. Ugyanakkor az angolok válasza sem váratott sokáig magára: a németek számbeli fölényét a hadvezetés fejlesztésével és egységesítésével igyekeztek ellensúlyozni. Gyakorlatilag ekkor vetették be először azt a légvédelmet, mely példaként szolgált a későbbiekre nézve. Ugyancsak jelentős előrelépés volt, hogy a radarállomások adatait viszonylag gyorsan és nagy pontossággal egy egységes központból juttatták el a légvédelemnek. Az első szakasz gyakorlatilag szeptember 7-én zárult le, amikor is Hermann Göring, a Luftwaffe parancsnoka az angol nagyvárosok ellen fordította a légierőt.”³

A harmadik rész (augusztus 31. – szeptember 17.) továbbra is Anglia megadásra kényszerítéséről szólt, a Luftwaffe egészen addig tervezte Anglia bombázását, míg az fel nem adja a háborút.⁴

A német pilóták a katonai célpontok mellett civil területeket is eltaláltak a bombázások során, megindult a láncreakció. Az angolok Berlint kezdték el bombázni, melyre a németek London bombázásával válaszoltak. A londoni csata a légi hadtörténelem legvéresebb csatája. Már az első napon összesen 337 tonna robbanóanyagot dobtak le Londonra a Luftwaffe pilótái.⁵

A légi bevetések egyre sűrűbbek lettek, már nem csak nappal, hanem éjszaka is támadtak a németek, de nem tudták megtörni a brit légierőt. A veszteségeket látva Hitler elhalasztotta az angliai partraszállás tervét.

² Groehler, Olaf: A légi háborúk története. Második, átdolgozott kiadás, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1983, 169.

³ <http://www.honvedelem.hu/cikk/12408> (Letöltve: 2018. 04. 13.)

⁴ Groehler: i. m. 168.

⁵ http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1940_szeptember_7_megkezdodik_nagy_britannia_terrorbombazasa/ (Letöltve: 2018. 04.13.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1940. október végére teljesen megszűntek a légitámadások, így a háború ezen szakasza lezárult. A történészek az 1940. szeptember 18-tól 1941. június 22-ig tartó időszakot a negyedik szakaszként tartják számon.⁶

2. A SZEMBENÁLLÓ FELEK ÉS REPÜLŐGÉPEIK

ROYAL AIR FORCE

A RAF légierjét elsősorban önálló haderőnként kezelték, mivel Anglia egyetlen jelentősebb hadereje ez volt a haditengerészen kívül.

1936-ban létrehozták a következő szerveket: Bombázó-parancsnokság (*Bomber Command*), ez volt a légierő magja; Vadászrepülő-parancsnokság (*Fighter Command*), feladata a légvédelem, valamint ők működtek együtt a szárazföldi erőkkel, illetve a Parti Parancsnokság (*Coastal Command*) – akik támogatták a haditengerészetet, végül a *Training Command* a kiképzési feladatok ellátására.

1937-ben a RAF az Admiralitásnak átadta a haditengerészeti repülői egy részét. Létrehozták az Ellátó-parancsnokságot (*Maintenance Command*) a beszerzési és ellátási feladatok végrehajtására. A polgári repülés és az önkéntesek a Tartalékok Parancsnoksága alá tartoztak (*Reserve Command*), a Léggömbparancsnokság (*Balloon Command*) szintén.

A RAF alapegysége a repülőszázad (*squadron*) volt. Ez a háború előtt 12 egymotoros gépből vagy 10 kétmotoros gépből állt. 2-3 repülőszázad alkotott egy repülőegységet (*wing*), több wing pedig egy csoporttá (*group*) szerveződött.

Már csak a légvédelem kérdése maradt. 1935-ben az angol Robert Watson-Watt beadványt nyújtott be a Légügyi Minisztériumnak, ami a repülőgépek rádióval történő helymeghatározásának elvét tartalmazta, továbbá ennek katonai felhasználhatóságának jelentőségét.

Még ugyanebben az évben elkezdtek telepíteni az első öt-öt radarállomást a Temze mindkét oldalán. A háború kezdeti szakaszára ez a szám 20-ra nőtt. A lokátorok a háború alatt már akkor érzékelték a német gépeket, mikor azok Franciaországban felszálltak. A németek eleinte nem értették, hogyan lehetséges, hogy az angolok mindig a legmegfelelőbb helyen vannak.

A légvédelem négy vadászrepülő-csoportra támaszkodott. A Vadászrepülő-parancsnoksághoz tartozott hét légvédelmi tüzérhadosztály, fényszórós egységek, a figyelő- és jelzőhadtest és a Léggömbparancsnokság (*Balloon Command*). Parancsnoka Hugh Dowding (négycsillagos) repülőtábornok (*Air Chief Marshal*), harcálláspontja Stanmore-ban volt.

Az angolok kifejlesztették a „Hurricane” és a „Spitfire” típusú gépeket, amelyeket igen nagy hatékonysággal vetettek be a háború során.⁷

⁶ Groehler: i. m. 168.

⁷ Groehler: i. m. 108–119.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A Hawker Hurricane repülőgépet Sir Sydney Camm tervezte. A Légügyi Minisztérium a berepülést követő hetedik hónapban, 1936 februárjában 600 darabot rendelt belőle, ugyanakkor, amikor a Spitfire-ből 500-at.⁸ A későbbiekben további hét típust gyártottak belőle.⁹

Reginald J. Mitchell a Légügyi Minisztérium pályázati kiírására tervezte a Spitfire elnevezésű egylüléses vadászgépet, amely hasonló motorikus adottságokkal rendelkezett, mint a Hurricane. (Mindkét típust a Rolls-Royce Merlin motorja hajtotta.¹⁰) 19 modell készült belőle, a legnagyobb számban eladott a V-típusú Spitfire volt (6479 darabot gyártottak le). A típuszám utáni A-F betűk a szárny fajtáját jelölték, ezek csak felszereltség tekintetében különböztek.¹¹

LUFTWAFFE

A német Légierő Szabályzata (Luftwaffendienstvorschrift [LDV] 16) a következőképp határozta meg a Luftwaffe feladatkörét: „A Luftwaffe feladata, hogy a háború egészén belül légi hadműveletek végrehajtásával a háború célkitűzéseit szolgálja”, valamint: „Az erőforrások elleni harc döntő befolyást gyakorol a háborúra. Gyökerében semmisíti meg az ellenség harci lendületét és ellenálló erejét... az erőforrások elleni harc, illetve az erők hadszíntér felé áramlásának lefogását rendszerint csak akkor alkalmazzák, ha azok a szárazföldi és haditengerészeti hadműveletek előkészítését szolgálják, ha a harctevékenység befejezését segítik, vagy ha a döntést kizárólag az erőforrások szétrombolásától várják.”¹²

1939-ben a német légierőben négy légiflotta (légihadsereg) volt a Luftwaffe-parancsnokságnak alárendelve. Harcászati alapegysége szintén a repülőszázad volt, amely kilenc bevető és három tartalék repülőgépből állt. A repülőcsoportba 3 század tartozott, így 36 repülőgépből állt, míg 120 repülőgép – 3 repülőcsoport és egy tartalék repülőszázad – alkotott egy repülőezredet. A repülőhadosztály volt a legnagyobb harcászati szervezeti egység, amelyet több repülőezredet foglalt magába.

A német légiflották abban különböztek a többtől, hogy bombázó-, csata-, vadász- és felderítő-repülőgépek mellett légvédelmi, ejtőernyős- és tüzéregységeket is alkalmaztak.

Repülőgépeik a következők voltak: Messerschmitt Bf-109,-110; Junkers-87 zuhanóbombázó gép, illetve a Dornier Do-17 könnyűbombázó.¹³

A Wilhelm Emil „Willy” Messerschmitt által tervezett és róla elnevezett Messerschmitt Bf-109-es repülőgépből kilenc típust gyártottak. A Supermarine Spitfire és a Hawker Hurri-

⁸ Robson, Martin: The Hurricane pocket manual – All marks in service 1939–45. Bloomsbury Publishing, London, 2016, 6–7.

⁹ Robson: i. m. 19.

¹⁰ Robson, Martin: The Spitfire pocket manual – All mark sin service 1939–45. Bloomsbury Publishing, London, 2015, 8–9.

¹¹ Robson: The Spitfire... i. m. 10–11.

¹² Groehler: i. m. 109–110.

¹³ Groehler: i. m. 109–121.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

cane egyik legnagyobb ellensége volt. Gyengesége, hogy sokkal lassabban fordult, mint angol ellenfelei.¹⁴

Az egyik legreménytelibb fejlesztése a Luftwaffénak a Junkers–87 Stuka zuhanóbombázó repülőgép volt. A jellegzetes sirály szárnyformáról felismerhető repülőgép képes volt egy 450 kilogramm tömegű bombát célra juttatni 80 fokos zuhanás közben. A nevét a zuhanás közben a gép által kiadott jellegzetes sivító hangról kapta, melyre ráerősítettek szíréával is, hogy még jobban megfélemlítsék az ellenségét.¹⁵

3. LENGYELEK A CSATÁBAN

1940. június 22-én Franciaország aláírta a fegyverszüneti egyezményt Németországgal. Nem sokkal később, 1940. július 16-án Hitler kiadta az „Anglia elleni deszant hadművelet” direktíváját.¹⁶ 1940. július 19-én békeszerződést ajánlott Angliának, de az nem fogadta el, így Németország támadásba lendült. Az első fázisban nem voltak jelentős műveletek a németek részéről, ám augusztus 13-ától (Sas hadművelet¹⁷) az események kialakulni látszottak. A brit radarok német bombázókat észleltek Franciaország felett. A RAF 74. és 609. repülőszázadát vetették be ellenük. Henryk Szcześny lengyel repülőhadnagy lelőtt egy Dornier 17-es bombázógépet (Szcześny hadnagy 1940. augusztus 5-én csatlakozott a 609. repülőszázadhoz – K. P.). Tadeusz Nowierski és Piotr Ostraszewski-Ostoja repülő hadnagy is részt vett a hadműveletben Spitfire típusú vadászrepülőjén. Ennek során a 609. repülőszázad vezetőjének, H. S. Darley őrnagynak meggyűlt a baja a lengyel pilótákkal való kommunikációval; még a naplójába is bejegyezte: „...bár egyikőjük sem beszélt ebben az időben angolul, mindannyian gyorsan megszerezték a tapasztalatot a Spitfire-re”¹⁸

Augusztus 15-én ismét ellenséges gépeket észleltek a lokátorok, ezúttal Dover fölött. 11:20 körül Wojciech Kloziński repülő őrmester gépe találatot kapott, a sebesült pilóta kórházba került. Az egyik legeredményesebben küzdő pilóta Antoni Głowacki repülő őrmester lett aznap, melyet Fekete csütörtökként is emlegetnek.¹⁹ Az 501. repülőszázadot négy alkalommal riasztották, és ennek során Głowacki repülő őrmester Chatham felett repülve lelőtt egy Dornier 215-ös könnyűbombázót. Egy másik pilóta, Stefan Witorzeńc, bár a Hurricane-jét találat érte, lelőtt két Junkers 87-est.²⁰ Ezalatt nyugaton Bolesław Własnowolski repülőtiszt lelőtte élete első ellenséges gépét. Własnowolski a 32. repülőszázad pilótája volt, Hurricane-n repült. Ebben az ütközetben a 151. repülőszázad is harcolt. A fent

¹⁴ <https://www.luftkrieg-ueber-europa.de/en/comparison-of-the-supermarine-spitfire-mk-ia-with-the-messerschmitt-bf-109-e/> (Letöltve: 2018. 04. 20.)

¹⁵ http://2vilaghaborufegyverei.blog.hu/2017/09/28/junkers_ju-87_stuka_zuhanobombazo (Letöltve: 2018. 04. 20.)

¹⁶ Król, Wacław: *Polskie Dywizjony Lotnicze w Wielkiej Brytanii 1940–1945*. Wydawnictwo M. O. N., Warszawa, 1976, 20.

¹⁷ Gretzyngier, Robert – Matusiak, Wojtek: *Polacy w obronie Wielkiej Brytanii 1940–1945*. Wydanie I. Dom Wydawniczy REBIS, Poznań, 2007, 44.

¹⁸ Uo. 48.

¹⁹ Uo. 49.

²⁰ Uo. 54.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

említett egységeknél szintén szolgáltak lengyelek, mint például Mieczysław Rozwadowski, Tadeusz Wilhelm Kawalecki, Franciszek Surma, Jerzy Solak, Gustaw Radawski és Franciszek Czajkowski repülőtest, Wilhelm Szafraniec és Feliks Gmur repülő őrmester.²¹

1940. szeptember 14–15-én a 234. repülőszázad St. Eval bázisról Middle Walltrop-ra települt át. Ezen idő alatt ütközetekben négy Spitfire-t lelőttek, hármat pedig eltaláltak. Zygmunt Klein repülő őrmester találatot kapott, de túlélte. A 234. repülőszázadnál szolgáló Janusz Żurkowski repülő hadnagy erről a napról így írt naplójában: „Megtámadtam egy csapat Me 110 utolsó repülőgépét felülről, az ellenséges gép lebukott a föld felé. A hátsó lövész megszüntette a tüzet. Lent az út mentén a másik Spitfire a 609. repülőszázadból megtámadta, de miután kiugrott, én még ötször megtámadtam, és az ellenséges repülő felrobbant a Wight szigeten.”²²

Żurkowski repülő hadnagynak Piotr Ostaszewski repülő hadnagy volt a segítségére, aki szintén megörökítette naplójában az ütközetet: „... A németek ismét támadásba lendültek a Messerschmitt 109-ikkel 1940. augusztus 16-án Portsmouth környékén. A 234. repülőszázadot riadóztatták. Zygmunt Klein őrmester lelőtte az egyik Messert.”²³

Augusztus 18-a egy nagyobb ütközet napja volt. Az 501. repülőszázadot reggel Canterbury felé irányították. Nem volt szerencsés nap a század számára, mivel néhány lengyel pilótát lelőttek, többek között Franciszek Kozłowski repülőtestet. A pilóta túlélte a támadást és kórházba került. A bombázók támadásának második hulláma délután érkezett. A 32. repülőszázadot vetették be, melynek során Własnowolski repülőtest egy angol pilótával lelőtt egy Junkers Ju-88 típusú ellenséges repülőgépet.²⁴ Własnowolski aznap még Peter Malam Brothers repülő hadnaggyal lelőtt egy Messerschmitt Bf-109-est is.²⁵

Mialatt a brit-lengyel pilóták megnyerték az ütközeteket, Franciszek Gruszka repülő hadnagy és Władysław Szulkowski repülőtest harcba szállt a Messerschmittekkel. Utána Gruszka hadnagy eltűnt. Egészen 1971-ig eltűntként tartották nyilván, amikor néhány régész megtalálta a Spitfire roncsát, valamint a holttestét.²⁶

Tadeusz Kawalecki, valamint Franciszek Czajkowski repülőtest számára nem ez volt az első csata, amelyben részt vettek, 1939-ben Lengyelországban szerezték meg korábbi tapasztalataikat.²⁷

Az 501. repülőszázad számára a következő jelentőségteljes nap 1940. augusztus 24-e volt, amikor lengyel és angol pilóták sok sikert értek el. Antoni Głowacki repülő őrmester lelőtt egy ellenséges repülőgépet (Messerschmitt Bf-109), de Pawel Zenker repülőtestet, a B raj pilótáját lelőtték.²⁸

²¹ Uo. 58.

²² Gretzyngier – Matusiak: i. m. 58–59.

²³ Uo. 61.

²⁴ Uo. 62.

²⁵ Uo. 63.

²⁶ Uo. 65.

²⁷ Uo. 68.

²⁸ Uo. 78.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Délután egy óra körül az 510. repülőszázadot riadóztatták Manston repülőterére, ugyanis a 151. repülőszázadot megtámadták a német repülőgépek. Glowacki repülő őrmester lelőtt egy Messerschmitt 109-t és egy Junkers Ju-88-ast.²⁹ Aznap összesen öt ellenséges gépet semmisített meg.³⁰

Az 501. repülőszázad pilótái kettőt lőttek le. Az egyik pilóta, Karol Priak repülőtest is a 32. repülőszázadból Hurricane-nel repülve Folkestone felett lelőtt egy Messerschmitt Bf-109-est, azonban katapultálnia kellett. Az ellenséges gép a Csatorna másik oldalán landolt.³¹

Janusz Żurakowski repülőtest is nem volt olyan sikeres, mint a többi lengyel, de lelőtt néhány német pilótát. Katapultált, az ejtőernyőjével a Wright szigeten ért földet.³² A 609. repülőszázad pilótája, Tadeusz Nowierski repülő hadnagy is megsebesült, de túlélte.

Ekkortájt hozták létre a 307. Éjszakai Vadászrepülő-századot. Blackpoolban volt a bázisuk, és az első és egyetlen ilyen lengyel csoport a Brit Királyi Légierőben.³³

1940. augusztus 27-én a szeptemberi hadjárat egyik legnagyobb ásza, Stanisław Skalski repülőtest is csatlakozott az 501. repülőszázadhoz. Augusztus 28-án a németek megint megtámadták Angliát. A 79. repülőszázadnak segítségére volt szüksége. Ennek során, Glowacki repülő őrmester az 501. repülőszázadból ismét lelőtt egy Messerschmitt Bf-109-est.³⁴ A repülőszázad kanadai, de lengyel felmenőkkel rendelkező pilótája: Aleksander Zatoński repülőtest is megsebesült, de túlélte. 1940. december 4-én tért vissza csapatához. Később a 238. repülőszázadhoz irányították.

Augusztus végén alakult meg a 306. vadászrepülő-század.

1940. augusztus 2-án alapították meg a 303. repülőszázadot, és már augusztus 3-án megkezdték a kiképzést először Miles „Master”, majd Hawker „Hurricane” gépeken. Zdzisław Krasnodębski őrnagy volt a parancsnoka a századnak, az A raj vezetője Witold Urbanowicz főhadnagy, a B rajé pedig Tadeusz Opulski százados, majd Ludwig Paszkiweicz főhadnagy. A 303. repülőszázadnak volt angol parancsnoka is: Ronald Kellett őrnagy.³⁵

A németek nagy támadást indítottak Anglia ellen. Már reménykedtek, hogy Nagy-Britannia be fog lépni a háborúba. Az 501. repülőszázadot 10 óra körül riadóztatták. Négy ellenséges repülőgépet lőttek le (két Heinkel He-111-est és két Messerschmitt 110-est), ezek közül az egyiket Antoni Glowacki őrmester.³⁶

Nem sokkal később, Croydon támadásakor a 253. repülőszázadot is bevetették. Az A raj pilótája, Tadeusz Nowak repülőtest is lelőtt egy Dornier Do-215-ös ellenséges repülőgé-

²⁹ Uo. 80.

³⁰ Uo. 81.

³¹ Uo. 82–83.

³² Uo. 84.

³³ Uo. 85.

³⁴ Uo. 86.

³⁵ Cumft, Olgierd – Kujawa, Hubert Kazimierz: Księga lotników polskich-poległych, zmarłych i zaginionych. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1989, 57.

³⁶ Gretzyngier – Matusiak: i. m. 92.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

pet. A B rajban lengyel pilótaként Michał C. Samoliński repülőtszázad repült.³⁷ Néhány lengyel pilótát a csata után sajnos eltűntnek nyilvánítottak. Feliks Gmur repülő őrmester Jacks Hatch környékén tűnt el.³⁸ Antoni Glowicki őrmester és Stanisław Skalski repülőtszázadot megsemmisítették egy Heinkel He-111 repülőgépet.

Ekkoriban a 303-as repülőszázad pilótái még a kötelékrepülést tanulták. 1940. augusztus 30-án gyakorlórepülés közben Ludwik Paszkiewicz repülő hadnagy ellenséges gépeket észlelt.³⁹ Jelentette, majd támadásba lendült a század többi tagjával együtt. A németek 10, a lengyelek két gépet veszítettek, de pilótáik idejében katapultáltak, és szerencsésen földet értek.

Másnap már éles bevetésen vettek részt, ahol igen nagy hatékonysággal és sikerrel vették fel a harcot a Luftwaffe ellen. Már az első héten 40 biztos és 12 valószínűleg lelőtt⁴⁰ német gépet könyvelhettek el a harci naplóban.⁴¹ 1940. szeptember 2-án az 501. repülőszázadot a közelgő légi támadás riadója verte fel. 8 óra körül a németek ledobták az első bombát a repülőtérré. Két katona meghalt. A Hurricane-ek 30 Dornier 17-essel és Dornier 215-össel találták szembe magukat, melyeket Messerschmitt 109-esek védtek.⁴² A 303. repülőszázad két repülője 17:30 perckor szállt fel Northolt-ról. Az egész repülőszázad Dover védte a német támadásoktól. Józef František lelőtt egy ellenséges Messerschmitt 109-est. Mirosław Ferić repülőtszázadot és Zdzisław Karol Hennenberg repülő hadnagy egy Messerschmittet egészen Franciaországig üldöztek.⁴³

1940. szeptember 5-én az 501. repülőszázad pilótái megtámadtak egy Messerschmitt 109-es köteléket. Aznap Stanisław Skalski repülőtszázad repülőgépe találatot kapott, ezért ki kellett ugrania a gépből.⁴⁴

14:40 körül a 303. repülőszázad összes pilótája a levegőben volt. Ebben az összecsapásban az alábbi eredményeket jelentették: Ronald Kellett őrnagy lelőtt egy és eltalált egy Messerschmitt 109-est; Forbes hadnagy egy Junkers 88-as repülőgépet lőtt le; Karubin őrmester két Messerschmitt 109-est, Waclaw Łapkowski repülő hadnagy lelőtt egy Junkers 88-ast, Kazimierz Wünsche repülő őrmester pedig egy Messerschmitt 109-est, František repülő őrmester lelőtt egy Junkers 88-ast, és majdnem lelőtt egy Messerschmitt 109-est de vissza kellett térnie Northoltba, mivel a gépe találatot kapott.⁴⁵

1940. szeptember 9-e könnyű napnak indult. 17 óráig. 17:35-kor azonban a 303. repülőszázad pilótái felszálltak London légtérének ellenőrzésére.⁴⁶ Beachy Headnál a járőrök

³⁷ Uo. 94.

³⁸ Uo. 96.

³⁹ Uo. 98.

⁴⁰ Uo. 514–517.

⁴¹ Kovács István: Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél. Európa Kiadó, Budapest, 2006, 198–201.

⁴² Gretzyngier – Matusiak: i. m. 112.

⁴³ Uo. 114–115.

⁴⁴ Uo. 131.

⁴⁵ Uo. 133.

⁴⁶ Uo. 136.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

negyven ellenséges bombázót vettek észre. Megkezdődött a csata, de csak három lengyel pilótának sikerült ellenséges gépet lelőnie.⁴⁷

Az egyik Messerschmitt Me–109-es megtámadta Jan Zumbach repülőisztet, de ő szerencsésen vissza tudott repülni Angliába.⁴⁸

František ōrmester lelőtt két ellenséges gépet, de találatot kapott, és egy káposztamezőn landolt nem messze Woodingdrine-től.⁴⁹

A németek folyamatosan támadták Angliát, és a pilóták tartották az arcvonalat, ahogy tudták.

Október első fele támadásokban igen intenzív volt, a legvéresebb ütközeteket 15–16-án vívták. Október 19-től a németek csökkentették a támadásokat, majd 1940. október végére a légi műveletek megszűntek.⁵⁰

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Cumft, Olgierd – Kujawa, Hubert Kazimierz: Księga lotników polskich – poległych, zmarnych i zaginionych. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1989.
2. Gretzyngier, Robert – Matusiak, Wojtek: Polacy w obronie Wielkiej Brytanii 1940–1945. Wydanie I. Dom Wydawniczy REBIS, Poznan, 2007.
3. Groehler, Olaf: A légi háborúk története. Második, átdolgozott kiadás, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1983.
4. Kovács István: Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél. Európa Kiadó, Budapest, 2006.
5. Król, Waclaw: Polskie Dywizjony Lotnicze w Wielkiej Brytanii 1940–1945. Wydawnictwo M. O. N., Warszawa, 1976.
6. Robson, Martin: The Hurricane pocket manual – All marks in service 1939–45. Bloomsbury Publishing, London, 2016.
7. Robson, Martin: The Spitfire pocket manual – All marks in service 1939–45. Bloomsbury Publishing, London, 2015.
8. <http://www.honvedelem.hu/cikk/12408> Letöltve: 2018.04.13.
9. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1940_szeptember_7_megkezdodik_nagy_britannia_terrorbombazaa/ (Letöltve: 2018. 04. 13.)
10. <https://www.luftkrieg-ueber-europa.de/en/comparison-of-the-supermarine-spitfire-mk-ia-with-the-messerschmitt-bf-109-e/> (Letöltve: 2018. 04. 20.)
11. http://2vilaghaborufegyverei.blog.hu/2017/09/28/junkers_ju-87_stuka_zuhanobombazo (Letöltve: 2018. 04. 20.)

⁴⁷ Uo. 156–157.

⁴⁸ Uo. 159.

⁴⁹ Uo. 160.

⁵⁰ Uo. 168.

MOLNÁR GÁBOR¹**Britain's Defence Strategy and her Home Defence Forces
between the 17th and 19th Century****Brit védelmi stratégia és honvédelmi erők a 17–19. században****Abstract**

The main goal of this study is to introduce Great Britain's unique defence strategy and her empire's militia type home defence forces. In the following, this paper introduces the British Empire's strategic position, her international relationships and in this context her armed forces' proper military organization, which was different during this era in many aspects compared to other nations.

Keywords: strategy, recruitment, expeditionary capabilities, expeditionary forces, militia forces, volunteer forces, colonial forces, auxiliary troops

Absztrakt

Jelen tanulmány célja Nagy-Britannia egyedi védelmi stratégiájának és a birodalom milícia típusú honvédelmi erőinek ismertetése. Bemutatásra kerül a Brit Birodalom stratégiai helyzete, nemzetközi kapcsolatai, valamint ezzel összefüggésben sajátos hadszervezete is, amely ebben az időszakban több tekintetben különbözött a többi országtól.

Kulcsszavak: stratégia, hadkiegészítés, műveleti képességek, műveleti erők, milícia erők, önkéntes erők, gyarmati erők, segédcsapatok

PROLOGUE

At the beginning of the 17th century the Kingdom of England was barely considered to be a real great power. Although kings of England hold the title of king of Scotland and Ireland as well, kingdoms of the British Islands was not unified, and their connection based on loose personalunion only. During that century, there were many internal conflicts in the British Islands and because of that, the England-led personalunion – or under the Cromwell era the Commonwealth (1649–60), which was a short attempt to establish a united but republic form of government in the British Islands – the state's foreign affairs was of secondary in

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student, Email: molnar.gabor.zoltan27@gmail.com ORCID: 0000-0002-7227-9405.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

importance to internal security. During these years the latter defined the former. Although the Commonwealth and later the restored kingdom took part in many wars usually successfully, yet the rise of the British realm began truly in the 18th century. At the end of the Seven Years' War (1756–63) Great Britain obviously became the most powerful realm on Earth. During the mentioned conflict she managed to consolidate her internal affairs and successfully ended the colonial struggle with France for a while. The French supported Scottish and Irish independence movements ceased, while in the colonies Britain conquered many of former French territories. Although the American War of Independence (1775–83) was a failure for Britain, it didn't mean that she lost her international leading role. After the French Revolutionary and Napoleonic Wars (1792–1815) Britain's power further increased and it seemed, only in the last third of the 19th century to began appearing realms, that might have had enough power to challenge her. In the following, this paper analyzes Britain's strategic position, her home defence forces and their role in the British strategic thinking.

THE GEOSTRATEGIC POSITION OF BRITAIN

Britain has always been a maritime power. The realm's core territory, the British Islands did not have neighboring countries on land. The island's population between 1648 and 1815 was far lower than their rival's, except Prussia, and the British had the smallest field force. (Table 1.) The first line of defence was the Royal Navy, but its hegemony was not cleared up to the 18th century. On sea, Britain's main strategic goal was to secure the Low Countries from the French influence. The French Navy was a threat for Britain in itself, as the French coasts lied close to the British Islands and the French field forces were more numerous, so in case of a great invasion it could have been difficult to resist on land. Though before the end of the 1670's, for colonial and maritime trade reasons, the Dutch Republic was Britain's main rival, and the two had fought three wars against each other, the French expansion in the Lower Rhine region was a common threat for both countries. Thus, they made a mutual defense pact against France, and after 1689, when the Dutch stadtholder, William of Orange became the ruler of the Three Kingdoms of the British Islands, the two country developed an even closer alliance. The Lower Rhine region and the Low Countries were also important for the British because in 1714 the North German Hannover dynasty inherited the throne, and this region acted as a communication line between the British Islands and Hannover. This was even more important if we take into consideration that, Britain often hired mercenary and auxiliary forces from the Northern German states during her wars, so it needed to use these lands as a marching line. Though later, during the American War of Independence (1775–83) the two countries' relationship worsened, they remained allies afterwards, and when the French forces occupied the Low Countries in the late 18th century, the Dutch resistance was supported by Britain. Finally, the establishment of the United Kingdom of the Netherlands in 1815 as a neutral state, was also a highly

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

supported plan by the British, because its neutral status guaranteed the security of this region.²

		1648–1789	1790–1815	1816–1866	1870's
Russia	a.	1–5,5 million	5,5–10,5 million	10,5–19 million	41 million
	b.	10–190 000 (1–3,4%)	190–250 000 (3,4–2,5%)	140–210 000 (1,3–1,1%)	401 000 (1%)
France	a.	20–28 million	28–40 million	29–38 million	36 million
	b.	72–175 000 (0,3–0,6%)	175–600 000 (0,6–1,5%)	240–350 000 (0,8–0,9%)	490 000 (1,3%)
Austria	a.	7–24,5 million	24,5–30 million	30–37,5 million	36 million
	b.	20–240 000 (0,2–1,2%)	200–250 000 (0,8%)	220–250 000 (0,6–0,7%)	280 000 (0,7%)
Russia	a.	14–30 million	30–48 million	48–77 million	82 million
	b.	130–195 000 (0,9–1,1%)	295–800 000 (1,1–1,6%)	800–600 000 (1,6–0,7%)	532 000 (0,6%)
Great Britain	a.	7,5–14 million	14–18 million	18–30 million	31 million
	b.	10–50 000 (0,1–0,4%)	50–130 000 (0,4–0,9%)	80–145 000 (0,4%)	184 000 (0,6%)
a.		population			
b.		army strength (compared to population %)			

Table 1: population and (peacetime) army strength of the Great Powers³

The other important regions in Europe for the British were the Iberian Peninsula and the Baltics. In the Peninsula Britain's main ally was Portugal. Their trade relationships had its origins in the Middle Ages, but from the 17th century they made military treaties as well. Britain had the right to use Portuguese ports, and after the occupation of Gibraltar in 1704, she could establish a permanent Mediterranean Fleet in the region. Later the British conquered some other islands in the region, for example Malta, which made possible for them, that they could to take part in the Mediterranean conflicts and to open new fronts against the French if necessary.⁴ In the Baltics, Britain did not need to occupy territories, as

² Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedűs Ernő – Molnár Gábor: *Haderők és hadviselés az előltöltő fegyverek korában*. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2015, 26–29.

³ Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadse-
regek kialakulásáig. III. rész. *Hadtudományi Szemle*, 2017/3. (78 – 106.) 100.

⁴ *Ibid.* 30–32.

the most powerful realms in this region were her allies, or at least were neutrals. The region's importance based on its resources, as most of the essential goods for shipbuilding were transported from there.⁵

Though the British defence policy primarily depended on the Royal Navy, and after the end of the 17th century Britain was the leading power on sea, to defend her homeland and her colonies, she needed to establish and maintain an adequate field force as well. Therefore, Britain was constrained to increase the number of her field forces disproportionately during wars, but as usual, it was not enough, so generally it became necessary to hire foreign mercenary and auxiliary forces. Besides, the easiest and probably the cheapest solution was to keep up militia-type forces throughout the Empire. Consequently, local militias existed in every part of the realm, in the British Islands and in the colonies too. These militias, though could not be sent to serve outside their localities without their agreement, still played a vital role in the defence of the realm, as they were very useful in garrisons and in law enforcement, which meant, that Army units during wartime could leave their dislocation, and in this way it became possible to increase the strength of the expeditionary forces.⁶

HOME DEFENCE FORCES AND THEIR ROLES

England's oldest military force was the English militia. Its origins can be traced back to the Middle Ages, to the ancient military institution of the Anglo-Saxon tribes, the so-called fyrd. In principle, under this system, every freeman could be mobilised to defend their local community against invaders. In reality, the fyrd was an ad hoc-type military institution, which means it did not exist in peacetime, and only formed in case of emergency, when attackers threatened the security of the country or the local community. In later centuries this system was improved by the English kings. During the reign of Elisabeth I (1588–1603) the largest cities already had quasi semi-professional militia units. These units were called to be *trained bands* as they already had administrative units, commanders and their members had to assemble at particular times to muster and drill. The military recruitment was based on conscription, although volunteers also served in these units. The role of militias did not change, and their main task remained to defend their own settlements and territories, so they worked as a territorial defence force, since sending militia units abroad was unstatutable.⁷

Roughly similar militia systems existed in the colonies, but these were directly under the command of the local colonial government not the Crown. Therefore their inner organizati-

⁵ Ibid. 35–37.

⁶ Black, Jeremy: *European Warfare 1660–1815*. University of Durham, London, 1994, 106 – 113.

⁷ Clode, Charles M.: *The Military Forces of the Crown; Their Administration and Government*. London, 1869, Vol. I. 31–32.; Fortescue, John: *A History of the British Army*. Vol. I–XII. Macmillan and Co., London, 1899–1930, Vol. I. 5–6., 12., 16.; Manning, Roger B.: *An Apprenticeship in Arms. The Origins of the British Army, 1585–1702*. Oxford University Press, 49., 55., 127–128., 131–132.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

on was a bit different as well as their recruitment. In the colonies there were many native and non-freemen (originally slaves or servants), whom could not serve in militia units, but sometimes were obliged to do forced military labor, support service or used as scouts. In general, only free white European colonists served in militia units, and as it was in England, service could either be compulsory or voluntary. The colonial militias had the same function as the English militia.⁸

During the English Civil War (1642–51) militia units were used primary as recruitment pool for the newly established first English professional army, the so-called New Model Army. As its leader, Oliver Cromwell backed by his army, later established a dictatorial government, after the Restoration English politicians thought that, a standing army threatened the freedom of people and parliamentarism, so they were opposed to maintain it and they preferred the militia instead. At the same time, England already had many colonies overseas, and if she wanted to retain her international status, maintaining of a permanent army was inevitable because the Royal Navy alone wouldn't have been adequate for this. Finally, the House of Commons recognized this, and they authorized to establish a small permanent army, thanks to William of Orange's (1689–1702) authority.⁹

During the second half of the 17th century, though the militia system functioned and there were some reforms within its organization, after the turn of the century for almost six decades it wasn't used as military force, so it existed mostly on paper. In these times the Royal Navy and the Royal Army seemed to be sufficient to defend the realm, although Britain was forced to hire tens of thousands of foreign mercenary troops and auxiliary units into her service in every conflicts.¹⁰ The only militias which actually took part in military operations in these times were the colonial militias, as the British armed forces did not have enough men to deal with every foe in Europe and in the Colonies at the same time.

Changes occurred during the Seven Years' War (1756–63) when the men supply problems was getting critical for the British. More and more British and foreign mercenary soldiers were needed in the war on foreign soil, but without them, it was impossible to keep up the British Islands' internal security and home defence system. Hence, in 1757, the Parliament decided to mobilize the English militia in order that it would take over some duties from the Royal Army. According to contemporary sources that meant patrol, guard and garrison duties. The bills and laws from this time established a new regular militia system. The rank and file of the units were conscripted by ballot, and in principle every freeman was liable to serve, except the nobles, officials, and those who had a special profession or more than a certain number of legitimate children. Initially only protestants were

⁸ Hummel, Jeffrey Rogers: *The American Militia and the Origin of Conscription: A Reassessment. Journal of Libertarian Studies*, 2001/4. (29–77.) 32–34.; Sheppard, Ruth (ed.): *Empires Collide. The French and Indian War 1754–63*. Osprey Publishing, 2007, 27.; Stewart, Richard W. (ed.): *American Military History. Vol. I. The United States Army and the Forging of a Nation, 1775–1917*. Washington, D. C., 2005, 30–32.

⁹ Clode: *ibid.* Vol. I. 36–37.; Fortescue: *ibid.* Vol. I. 257., 385.; Manning: *ibid.* 266–268., 288–289.

¹⁰ Black: *ibid.* 106–109.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

conscripted but later this rule was abolished. Despite the conscription, the militia units did not recruit under the idea of the universal military obligation, as balloted men had the opportunity to pay a fee or provide a person as a substitute. The militia units' commanders were local nobles appointed by the Crown. The militia force consisted exclusively of infantry units.¹¹

This reform came into force just in England and Wales at first, whereas in Scotland and Ireland the Parliament found it too dangerous to arm the populace and create a conscripted militia force. At the same time, both of these countries' had other kinds of territorial defence forces. For example in Scotland, from the Seven Years' War the Crown allowed Scottish gentlemen to recruit volunteers at their own expense and raise so-called Fencible units in war time. These had the same tasks as the English militia, but they did not have a peacetime organization, so these units existed only in time of wars, and after that, their rank and file were discharged.¹² In Ireland there were neither an English type militia nor Fencibles, but only small local watchmen and constable units in the cities and some Protestant Militias which were rather used as a police force. During wars and especially during the American War of Independence (1775–83) when it was thought, there would be a French invasion, many irregular Volunteer units were raised by local landholders not just to keep up the order in Ireland but also to defend it against the French.¹³

During the French Revolutionary and Napoleonic Wars Britain's militia system improved a lot. The government extended it to Ireland (1793) and Scotland (1797) as well, and in the early stages of the war many Fencible units were raised again. The militia units became more mobile, as many of them were sent to other parts of the British Isles, so they did not only serve in their recruitment districts. At the same time, the militia became one of the Army's main reserve force. The Government authorized, that specified portion of militiamen to volunteer from their own militia unit to a particular army unit to serve, and also let entire militia units to join while keeping their own structure within the Army.¹⁴ As the militia was used as a quasi reserve force during this war, besides their traditional role, it became necessary to establish a new truly territorial defence force. Thus, the Government allowed its citizens to raise volunteer units – these were the Volunteers which consisted of infantry and artillery and the Yeomanry consisted of cavalry units – similarly to the French National Guard, and a new militia force was also established in 1808. This latter was the Local Militia, as the above mentioned militia then was called to be Regular Militia thanks to that, it was mobilized for years and its Army reserve role. The Local Militia was truly local, as its mem-

¹¹ Clode: *ibid.* Vol. I. 39–41.; Fortescue: *ibid.* Vol. II. 301–302.

¹² Fortescue: *ibid.* Vol. III. 294.; Scobie, I. H. MacKay: *An Old Highland Fencible Corps. 1794–1802.* William Blackwood and Sons, Edinburgh and London, 1914, 2–3.

¹³ Connolly, S. J.: *Divided Kingdom. Ireland 1630–1800.* Oxford University Press, 403–404.; Fortescue: *ibid.* Vol. III. 294–295., 300–301.

¹⁴ Clode: *ibid.* Vol. I. 284–285., 296–297.; Fortescue: *ibid.* Vol. IV. 209–201., 640–642., 888–889.; Linch, Kevin: *Britain and Wellington's Army. Recruitment, Society and Tradition, 1807–15.* Palgrave Macmillan, 2011, 57.; Scobie: *ibid.* 1–7.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

bers were trained in their home county, and had to leave it to serve other parts of the empire in times of danger, and were only sent abroad in very exceptional case. Their recruitment based on voluntary enlistment, but if there were not enough volunteer, conscription by ballot was legal as well. This method also became common in the Regular Militia by this time.¹⁵

After 1815, a relatively long peace began in Europe, so the British Government demobilized most of these forces, even the Regular Militia. The only home defence units which continued their service were the Yeomanry, but even they were rather used as police and not as a military force. In the 1850's, Regular Militia and Volunteer forces were „born again” and began their amalgamation with the Army unit sin the early 70's.

<i>country</i>	<i>army (peacetime)</i>	<i>army reserve</i>	<i>territorial reserve forces</i>	<i>total</i>
Germany	401 700 (31,2%)	528 900 (41,2%)	353 000 (27,5%)	1 283 600 (100%)
France	490 300 (28,3%)	659 700 (38,1%)	580 000 (33,5%)	1 730 000 (100%)
Austria	280 300 (27,6%)	473 700 (46,7%)	259 800 (25,6%)	1 013 800 (100%)
Russia	531 500 (29,8%)	734 200 (41,3%)	512 000 (28,8%)	1 777 700 (100%)
Great Britain	184 000 (31,8%)	110 000 (19%)	283 000 (49%)	577 000 (100%)

Table 2: The five great power and their reserve forces during the 1870's¹⁶

Territorial military districts were formed and every Army infantry brigade within these had two Army, two Militia and one or two Volunteer battalions. These so-called linked battalions were trained and drilled together, which further increased the fighting skills of these territorial defence forces. The Militia's primary function remained to serve as a garrison force in Britain and in the Mediterranean, but there was a special Militia Reserve which in case of emergency was liable to serve anywhere with the Armies. The militiamen were called out to drill and train from three to eight weeks annually. The Volunteers's tasks were roughly the same but they had to serve only within the borders of the Kingdom and their drill time per

¹⁵ Clode: *ibid.* Vol. I. 311–319., 323–332.

¹⁶ Upton, Emory: *The Armies Europe & Asia: embracing official reports on the armies of Japan, China, India, Persia, Italy, Russia, Austria, Germany, France, and England.* 1878, 146–148., 161–162., 191–192., 235., 250–255.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

year was less. The Yeomanry cavalry was the same, but they functioned further as a military police force.¹⁷

EMPLOYMENT OF HOME DEFENCE FORCES IN MILITARY OPERATIONS

During the 17th century there were many internal conflicts in the British Islands. Naturally, militia forces were also involved in these and on every side we can find militia units which supported one or other side. As the combatants this time usually tried to establish regular forces on their own side, thus they used militia units primarily as auxiliary forces or as a recruitment pool for their regular forces. First of all, auxiliary service for a militia unit meant supporting and securing supply lines and march routes of the armies, raiding and attacking the enemy's rear and supply lines, scouting, fighting irregulars, and serving as garrison force. From the 1630's to the end of the century there were several armed conflicts when militia forces played crucial role in military operations. For example during the Wars of the Three Kingdoms (1639–51) England, Ireland and Scotland used militia based armed forces against each other and only England had enough money to establish a real regular army later, while the other two fought their wars with their own militia. From these times it would be very difficult to mention a campaign in which militiamen did not take part as Ireland's and Scotland's armed forces consisted of almost exclusively militiamen, while the English regular New Model Army also often used militia units as auxiliary force, or recruited soldiers from their rank and file.¹⁸

Though after the Restoration (1660) the militia system in every Kingdoms of the British Islands declined, they still played very important role during the Glorious Revolution (1688–89) when William of Orange, the Dutch stadtholder conquered the British Islands and after that in his Irish Wars (1688–91). In Protestant England and Scotland there was not great resistance, but in Catholic Ireland a very bloody fight began. On the Jacobite Catholic side, Irish irregulars, the so-called rapparees caused many problems for William's forces. They constantly attacked their rear, their supply lines, decimated their forces and did important reconnaissance duties. Probably the best-known example is the siege of Limerick (1690), when the famous rapparee leader, „Galloping” Hogan led the Irish Jacobite forces' military leader, Patrick Sarsfield and his troops against a Williamite siege train. After the successful skirmish the attackers were forced to begin the siege only with field artillery and finally, after serious casualties, they had to lift the siege. It is important to note here, that Williams's forces was one of the best in Europe, as the Dutch soldiers were famous for their courage and their skills, yet they could not fight against rapparees as successful as the local

¹⁷ Clode: *ibid.* Vol. I. 282–283., 305–311.; Raugh, Harold E.: *The Victorians at War, 1815–1914. An Encyclopedia of British Military History.* ABC-CLIO, 2004, 237., 275–276., 297–298., 333.

¹⁸ Carpenter, Stanley D. M.: *Military Leadership in the British Civil Wars, 1642–1651.* Frank Cass, 32., 36–42.; Wheeler, James Scott: *The Irish and British Wars, 163 –1654: Triumph, Tragedy and Failure.* Routledge, 2002, 29., 57., 96.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Protestant militias, that supporting William did. The latter knew the land, the foe, and their way of warfare and tactics much better.¹⁹

During the years of the Glorious Revolution and the above-mentioned militia reform in 1757, the lack of adequate militia force caused many strategic problems for the British, especially during the Jacobite Risings (1715, 1719, 1745). Because there were loyal local militia forces that the Government could mobilize against the enemies, they were forced to use regular units to deal with them, but as the Royal Army's number was very low, these deployments had their cost. Important garrisons had to be left without sufficient forces, but even that was not enough, so it became necessary to call local people to arms, which was just an ad hoc measure. When number of the regulars was insufficient during the Seven years' War, the Government finally decided to establish a permanent militia system. This proved to be a successful plan, as the British, thanks to their new militia system, managed to increase the strength of their expeditionary forces without the problem, that it would weaken the home defence capabilities.²⁰ Though before the French Revolutionary and Napoleonic Wars (1792–1815) the militia's top priority was to substitute the Regulars in garrisons and to keep up peace within the realm, yet they saw action against foreign enemies too. During the American War of Independence (1775–83) the French two times attempted to invade the island of Jersey on the English channel. Both times the local Jersey Militia played important role in the defence. During the first invasion that occurred in 1779, the Jersey Militia fought as a coastal guard beside the regulars, while during the second in 1781, they took part in a close quarter combat against the French, who had earlier successfully embarked on the island and occupied the market square of the island's capital.²¹

The age of French Revolutionary and Napoleonic Wars (1792–1815) was a very important period in the history of home defence forces. During this conflict the Irish and Scottish Militia were established, the Volunteer forces and the Yeomanry, and the Militia became the most important reserve force of Britain. According to contemporary statues, militiamen could volunteer to Army units as individuals, but whole militia units or sub-units also served abroad with the Army, if members of a militia unit above a particular proportion agreed to be sent on foreign soil. As individuals, whereas militiamen had the option to choose in which Army unit they wanted to serve, they usually volunteered to light infantry regiments. Especially the 95th regiment was very popular, which recruited so many militia volunteers, that it became necessary to create an additional battalion for the regiment.²² It is not surprising, because in militia units the training was not on the same level as in the Army. Army soldiers had to fight in higher formations with other combat arms, while militia units were drilled on company or on battalion level, so their members were more suitable to fight in loose tactical formations as the light infantry did. On the other hand, as they were

¹⁹ Conolly: *ibid.* 179–191.; Manning: *ibid.* 382–399.

²⁰ Clode: *ibid.* Vol I. 38–43.; Roberts, John L.: *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745.* Polygon, 2002, 7., 25., 106–109.

²¹ *London Gazette*, 4 May 1779. 2–3.; *London Gazette*, 13 Jan. 1781, 1.

²² Linch: *ibid.* 71–72., 97.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

deployed generally in riot control and in *petite guerre*, therefore they had some experience in that way of warfare. According to the famous British military historian, John W. Fortescue, the history of the regular British light infantry actually began within the rank and file of the North Riding Militia of York in 1795.²³ Strictly speaking, during the French Revolutionary and Napoleonic Wars British militiamen could be found everywhere within the World as so many of them volunteered to foreign service. TABLE

Of course, home defence forces' main task remained the territorial defence of the British Islands. They played active role in the Battle of Fishguard (1797) when a small French expeditionary force landed on Welsh territory, and in the next year in the suppression of the Irish Rebellion. During the latter conflict not just local Irish militias and Yeomanry took part in actions, but many English as well, as the Parliament had authorized, that 10 000 militiamen from the English Militia could volunteer to serve in Ireland against the rebels.²⁴

After the peace home defence forces were demobilized, except the Yeomanry cavalry which was kept up as a riot force or as a military police in peacetime. During and after the Crimean War (1853–56) the British Government mobilized the Militia and Volunteer forces again, and from this time they remained, though renamed later, integral part of the armed forces. The practice, that home defence forces could volunteer to serve abroad continued. Approximately 30 000 militiamen volunteered to serve in the Crimea, while at the end of the century many Volunteers and Yeomanry did the same and chose to fight in South Africa in the Boer Wars.²⁵ Similarly the practice of recruit men for light infantry regiments from the Militia and the Volunteer units continued. In the 1880's every Army infantry regiment already had a particular military district, from where they recruited men. An infantry brigade belonged to each district, which composed of Army and Militia battalions and local Volunteer units. Only the true light infantry Rifle Regiments and the elite Foot Guards did not have own recruiting district, but the former usually recruited volunteers from other districts' Militia and Volunteer units.

EPILOGUE

Early in the 20th century the British Militia renamed as Special Reserve, while Volunteers and Yeomanry as Territorial Force. Though after the Great War they were disbanded, but shortly thereafter reconstituted as a Territorial Army and Militia. In reality, just their name changed, but their function did not. Today the Army Reserve of the United Kingdom proudly claims these home defence forces to its predecessor. Interestingly, it seems that, the 17–19th century British strategic thinking and their military system is becoming a mainstream these days. This is due to the fact that, the security challenges of nowadays need special

²³ Fortescue: *ibid.* Vol. IV. 917.

²⁴ Clode: *ibid.* Vol. I. 284., <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofWales/The-Last-Invasion-of-Britain/>

²⁵ Norfolk, R. W. S.: *Militia, Yeomanry and Volunteer Forces of the East Riding 1689–1908.* East Yorkshire Local History Society, 1965, 39–40.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

solutions. The danger of total wars is minimal, and for NATO members and great military powers the most important factor is to have adequate expeditionary forces in order to they can deal with armed conflicts worldwide. For this, it is necessary to keep up a small, but technically modern and mobil force with highly skilled men, which is suitable to operate on foreign soil. Besides, it is also important to establish and maintain a proper reserve force, which can be used as a territorial defence force. It is important in many aspects. First, territorial reserve units can support the expeditionary forces as auxiliary troops, since their limited yearly service time do not make possible that, they take part actively in military operations abroad. Second, tendencies show us, it is more and more important to use militia type territorial defence forces in law enforcement and in homeland security because of the threat of terrorism. As a result, modern western states' geostrategic position is getting to be similar to the 17–19th century British, since they have to fight their armed conflicts as if they were also an „island country”.

BIBLIOGRAPHY

1. Black, Jeremy: *European Warfare 1660–1815*. University of Durham, London, 1994.
2. Carpenter, Stanley D. M.: *Military Leadership in the British Civil Wars, 1642–1651*. Frank Cass.
3. Clode, Charles M.: *The Military Forces of the Crown; Their Administration and Government*. Vol. I–II. London, 1869.
4. Connolly, S. J.: *Divided Kingdom. Ireland 1630–1800*. Oxford University Press.
5. Fortescue, John: *A History of the British Army*. Vol. I–XII. Macmillan and Co. London, 1899–1930.
6. Hummel, Jeffrey Rogers: *The American Militia and the Origin of Conscription: A Reassessment*. In: *Journal of Libertarian Studies*. 2001/4. pp. 29–77.
7. Linch, Kevin: *Britain and Wellington's Army. Recruitment, Society and Tradition, 1807–15*. Palgrave Macmillan. 2011.
8. *London Gazette*, 4 May 1779.
<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/11976/page/2> (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)
9. *London Gazette*, 13 Jan. 1781.
<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/11976/page/2> (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)
10. Manning, Roger B.: *An Apprenticeship in Arms. The Origins of the British Army, 1585–1702*. Oxford University Press.
11. Molnár Gábor: *A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig*. III. rész. *Hadtudományi Szemle*, 2017/3. 78–106.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

12. Norfolk, R. W. S.: Militia, Yeomanry and Volunteer Forces of the East Riding 1689–1908. East Yorkshire Local History Society, 1965.
13. Raugh, Harold E.: The Victorians at War, 1815–1914. An Encyclopedia of British Military History. ABC-CLIO, 2004.
14. Roberts, John L.: The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745. Polygon.
15. Scobie, I. H. MacKay: An Old Highland Fencible Corps. 1794–1802. William Blackwood and Sons, Edinburgh and London, 1914.
16. Sheppard, Ruth (ed.): Empires Collide. The French and Indian War 1754–63. Osprey Publishing, 2007.
17. Stewart, Richard W. (ed.): American Military History. Vol. I. The United States Army and the Forging of a Nation, 1775–1917. Washington, D. C., 2005.
18. Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedűs Ernő – Molnár Gábor: Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.
19. Upton, Emory: The Armies Europe & Asia: embracing official reports on the armies of Japan, China, India, Persia, Italy, Russia, Austria, Germany, France, and England. 1878.
20. Wheeler, James Scott: The Irish and British Wars, 163 –1654: Triumph, Tragedy and Failure. Routledge, 2002.

NÉGYESI IMRE¹**A csapatvezetési rendszerek automatizálásának első eredményei az USA fegyveres erőinél III.****First Results of Automation of Command and Control Systems in the US Army III.****Absztrakt**

Ez a cikk egy hosszú időre tervezett kutatás következő részeredménye. A kutatás végső célja az informatikai szolgálat történetének megírása a rendszeresített technikai eszközök szemszögéből. Ebben a cikkben az előző részek² folytatásaként a háborús vezetés automatizálásának tervezett programjai közül az amerikai szárazföldi csapatoknál a tábori (összefegyvernemi) hadsereg automatizált csapatvezetési rendszerének harmadik alrendszere, a hadtápellátás automatizált adatfeldolgozó rendszere a CS3 rendszer kerül bemutatásra a rendszer technikai hátterének szemszögéből.

Kulcsszavak: számítástechnika, információ, vezetés, történelem

Abstract

This article is the next partial result of a planned long-term research. The ultimate goal of the research is to present a history of the REVA service from the point of view of technical devices. Continuing the previous part, this article presents the Combat Service Support System (CS3), one of the three subsystems of the field army automated command and control systems in the US Army, and some other the military supply system to automate tasks.

Keywords: Computers, Information, Management, History

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, associate professor, E-mail: negyesi.imre@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0003-1144-1912

² Négyesi Imre: A csapatvezetés automatizálásának első eredményei az USA fegyveres erőinél I. *Hadtudomány*, XXV 2015 (elektronikus szám). 139–151.; Uő: A csapatvezetés automatizálásának első eredményei az USA fegyveres erőinél II. *Hadtudomány*, XXV. 2015 (elektronikus szám). 194–203.

BEVEZETÉS

A második világháború utáni hatalmas technikai fejlődés annyira gyors helyzetváltoztatásokat eredményezett a hadügyben is, hogy a harchelyzet folyamatos nyilvántartása és értékelése csak nagy mennyiségű információ feldolgozásával volt lehetséges, amit azonban manuális módszerekkel csak korlátozott mértékben lehetett végrehajtani. A probléma megoldására legtöbb haderőben, de különös a vezető nagyhatalmaknál nagy erőfeszítéseket tettek az elektronikus számítógépek tábori alkalmazásának vizsgálata területén. Ennek a cikknek a célja az volt, hogy bemutassam az USA szárazföldi erők tábori adatfeldolgozó rendszerének a harmadik fő rendszerét a CS3-rendszert (CS3: *Combat Service Support System*, Hadtápellátás automatizált adatfeldolgozó rendszer), elsősorban az automatizálást elősegítő informatikai eszközök szemszögéből nézve. A leírás során törekedtem arra, hogy a hadtápszolgálat szakfeladatait csak olyan szinten tárgyaljam, amely elősegíti a technikai háttér bemutatását, és alapot teremtsen a következő elemzésekhez is. Mindezek mellett a cikk célja volt az is, hogy bemutassam és elemezzem azokat a korabeli amerikai és a magyar elveket, módszereket, amelyek kihatással voltak az automatizálás irányaira, jövőképre.

A HADTÁPELLÁTÁSI FELADATOK AUTOMATIZÁLÁSÁNAK ALAPELVEI AZ
1950/1960-AS ÉVEKBEN

Az USA szárazföldi erők automatikus tábori adatfeldolgozó rendszereinek harmadik fő rendszere a hadtápellátás automatizált adatfeldolgozó rendszer (CS3) volt.³ [3] A rendszert azzal a szándékkal hozták létre, hogy mind békében, mind háborúban kielégítse az alapvető adatfeldolgozási rendszerek automatizálásával kapcsolatos igényeket. Már az 1950-es évek elején megkezdték egy tanulmány összeállítását a hadtápellátás automatizálásával kapcsolatosan. Megállapították, hogy a hadtápműveletek megjavításának lehetőségét az automatikus adatfeldolgozó eszközök felhasználása a személyi, közigazgatási, számviteli és ellátási területeken igen nagy mértékben biztosíthatja. A CS3 az érvényben levő ellátási elveken és eljárásokon alapult, ennek megfelelően nem a támogatási módszereket illetően, hanem a hadtáp adatok adminisztratív feldolgozásának területén jelentett teljesen új felfogást. A rendszer célja az volt, hogy:

- növelje az összefgyvernemi parancsnokok hatását az ellátási, személyi és közigazgatási kérdésekben a nagy mennyiségű adminisztrációs munka csökkentésével;
- lehetőséget teremtsen a rendelkezésre álló eszközök maximális kihasználásra a leltározások és személyi szükségletek (feltételek) csökkentésével;

³ Négyesi Imre: A csapatvezetés automatizálásának egyes tapasztalatai az USA fegyveres erőinél az 1950-es évek közepétől az MN REVA Szolgálat szemszögéből. *Hadtudományi Szemle*, 7 (2014/4). 33–42.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- eszközt jelentsen nagy gyorsasággal válaszolni az előjárók információs igényeire.

A rendszer létrehozásával az alábbi területek automatizálását tették lehetővé:

- a csapatok anyagi technikai harckészültsége;
- rendszeres és különleges jelentések elkészítése;
- pénzgazdálkodás;
- katonai fizetések;
- katonai rendőrségi szolgálat;
- élőerő veszteségeinek jelentése;
- egészségügyi szolgálat;
- tér nyilvántartás;
- mindennemű anyagellátás;
- anyagi készenlét, feltöltöttség és karbantartási szolgálat;
- műszaki építkezések;
- hadseregméretű szállítások.

A magyar politikai és katonai vezetés is hamar felismerte, hogy a korszerű háború megvívásához elengedhetetlenül szükséges a nagy mennyiségű haditechnika alkalmazása, amely csak a vezetés automatizálásával lehetséges. A vezetésgépesítés problémája a hadtáp számára különös jelentőséggel bírt, mivel a számítási, adatközlési feladatok nagy terjedelemben jelentkeztek. A hadtápvezetéssel szemben támasztott fokozott követelmények egyöntetűen vonatkoztak a vezetési tevékenység valamennyi folyamatára, melyeket a következőkben foglaltak össze:

- a feladat tisztázása, a hadtápbiztosításra vonatkozó adatok gyűjtése;
- a rendelkezésre álló adatok gyors és pontos feldolgozása;
- az elhatározás meghozatala a hadtápbiztosításra;
- a hadtápbiztosítással kapcsolatos intézkedések, parancsok gyors eljuttatása az alárendeltekhez;
- a feladatok nyilvántartása, a végrehajtott feladatok ellenőrzése;
- elemzések, következtetések levonása a végrehajtott feladatok alapján.

Mindezek a feladatok akkora terhet jelentettek a vezetés számára, amely már nem nélkülözhetette a korszerű gépi és automatikus vezetési eszközöket. A jó példa már magyar viszonylatban is ott lebegett a hadtápvezetés előtt, hiszen a tűzvezetés automatizálása, illetve a csapatok mozgásának gépesítése már ekkor viszonylag magas szintű volt. Természetesen a vezetéstechnikai eszközök tökéletesítése egymagában nem biztosíthatta a hadtáp-biztosítási feladatok gyors végrehajtását. Fokozatosan, a vezetési eszközök korszerűsítésével párhuzamosan tökéletesíteni kellett a hadtáp vezető szervek szervezeti formáit, valamint változtatni kellett a hadtáp törzsek állományán és munkaszervezésén is. (Ez a két utóbbi terület nem képezte a cikk témáját.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A HADTÁPELLÁTÁSI FELADATOK AUTOMATIZÁLÁSÁNAK ESZKÖZEI AZ 1950/1960-S ÉVEKBEN

Az USA szárazföldi erők automatikus tábori adatfeldolgozó rendszer részeként funkcionáló, a hadtápellátás automatizált adatfeldolgozó rendszerének alapját egy mobilizált IBM 360/40 számítógép képezte, amelyet négy darab nyerges-vontatású pótkocsiba építettek a „TOS”⁴ rendszerhez hasonlóan. Az IBM 360/40 számítógép rendszerhez az amerikai szárazföldi haderőben az alábbi egységek tartoztak:

- *IBM 2040 típusú központi adatfeldolgozó rendszer* (IBM System 360 Model 40, kibocsátás éve: 1964, alkalmazott gyártási technológia: integrált áramkörökből felépült, utasításrendszere: kétcímű, amely tartalmaz szöveges (byte) és fixpontos (16 és 32 bites szavak) utasítások mellett lebegőpontos (64 bites) utasításokat is, alkalmazott operációs rendszerei: DOS,⁵ amely csak lemezen létezett, TOS,⁶ amely lassú volt, és csak szalagon létezett, BOS,⁷ amely kifejezetten a 360-as családhoz készült, BPS,⁸ amely már tartalmazott compilert, alkalmazott programnyelvek: COBOL, FORTAN, ASSEMBLY)
- IBM 2540/1 típusú lyukkártya-olvasó/lyukasztó egység;
- IBM 1403-N1 típusú sorkiíró egység;
- IBM 2821 típusú vezérlő egység a sorkiíró vezérlésére;
- *IBM 1443 –N1 típusú sorkiíró egység* (600 sor vagy 10 oldal nyomtatása percenként);
- IBM 2520 típusú lyukkártya-olvasó/lyukasztó egység;
- IBM 2314 típusú cserélhető lemeztároló egység;
- IBM 2401 típusú mágnesszalag tároló egység;
- IBM 2702 típusú adatátviteli ellenőrző egység (a 2702 akár 31 kommunikációs vonalat tudott befogadni, de lassabb sebességgel, mint az IBM 2701);
- *IBM 2701 típusú adat-adapter* (az adat-adapter biztosította a kapcsolatot és ellenőrizte az információk eljutását a különböző távoli és a helyi külső eszközök felé);
- IBM 1012 típusú lyukszalag lyukasztó egység;
- IBM modulátor-almodulátor egység;
- IBM 557 típusú lyukkártya lyukasztó egység;
- IBM 029 típusú lyukkártya lyukasztó egység;
- IBM 059 típusú lyukkártya ellenőrző egység;
- IBM 1056-1 típusú kártya beolvasó egység;

⁴ TOS: Tactical Operations System, Hadműveleti-harcászati vezetés automatizált adatfeldolgozó rendszere.

⁵ DOS: Disk Operating System.

⁶ TOS: Tape Operating System.

⁷ BOS: Basic Operating System.

⁸ BPS: Basic Programming System.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- IBM 1013 típusú lyukkártya adatátviteli végberendezés;
- IBM 1058-1 típusú nyomtató és kártyalyukasztó egység;
- IBM 1051 típusú ellenőrző egység;
- *IBM 2740 típusú adatközlő végberendezés* (az IBM 2740 egy Selectric típusú írógépbe ágyazott kisméretű szekrény volt tele elektronikai huzalkötegekkel, képes volt 134,5 bit másodpercenkénti kommunikációra, fél-duplex módban).

A felsorolt egységekből és berendezésekből állították össze az alkalmazástól (hadosztály, hadtest, hadsereg) függően a számítógépközpontokat, valamint a különböző típusú adatátviteli állomásokat. A rendszer kiépítése lehetővé tette a szárazföldi, légi és vízi szállítást egyaránt. A rendszer tesztelése a Fort Hoodban állomásozó 3. hadtestnél történt oly módon, hogy a hadtesthez tartozó 1. és 2. páncélos hadosztályokhoz 1-1 számítógépet adtak ki kipróbálásra. A kísérleteken részt vettek az IBM cég munkatársai, mint a hardware-k szállítói és az URS⁹ cég munkatársai, akik a szállított software-ket tesztelték.

Magyar viszonylatban a hatvanas évek elején még elég jelentős lemaradást tapasztalhattunk az automatizálás területén.¹⁰ A hadtápvezetés gépesítésében két alapvető feladatkört érintett a folyamat, az ügyvitelt és az adatközlést. Az ügyvitel egyszerűsítése, az adatok rögzítése és tárolása terén már elértek bizonyos eredményeket. Ezek közé tartozott:

- az operatív nyilvántartások kialakítása;
- a mozgósítási tervek egységesítése;
- a jelentések, parancsok tartalmának, formájának kialakítása;
- a rejtjelzett úton való adattovábbítás előkészítése.

A felhasználásra került technikai eszközöket az alábbiak szerint csoportosították a végrehajtandó feladatok figyelembe vételével:

- *hangrögzítés (magnetofonok, diktafonok)* (Intézkedések, jelentések rögzítése és rekonstruálása katonai célra fejlesztett hordozható eszközökkel.)
- *grafikus adatok (képek, vázlatok, rajzok stb.) továbbítása (képtávírók)* (Az adatközlés gyorsítása a harcállásponttól a hadtáp-vezetési pontra. A képtávíron adott közlések titkosítása nem volt megoldott.)
- *hang alapú adatközlés (vezetékes diszpécser, rádiódiszpécser)* (A vezetékes diszpécser rendszer menetben nem volt használható. A rádiódiszpécser használatát korlátozta a lehallgatás veszélye.)
- *gépi titkosító technika (perforált szalagos berendezések)* (A jeltovábbítás sebessége 350-400 jel volt percenként. A gépiró által papírra gépelt közlemény párhuzamosan szalagra perforálódott, amely telexen volt továbbítható.)

⁹ URS: United Research Services.

¹⁰ Bertalan József: Az amerikai szárazföldi csapatok automatikus tábori adatfeldolgozó rendszereinek fejlődése. *Honvédelem*, XXI (1970/2). 38–50.; Damó László: A hadtápvezetés gépesítésének eszközei (Tudományos konferencia a vezetés korszerűsítéséről) *T. Honvédelem*, XVII (1966/4). 51–62.; Négyesi Imre: Az Informatikai Szolgálat megalakulása I. *Hadtudományi Szemle*, 7 (2014/4). 42–50.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- *grafikus reprodukciós technika (hektográfok: színes sokszorosítógépek és DOKUFO: dokumentumfotó alkalmazások)* (Színes sokszorosítógép [hektográf] használatával a grafikus dokumentumokról színes másolat volt készíthető 2-3 perc alatt. Tempocop típusú másolóberendezéssel pedig fekete-fehér másolat volt készíthető 1,5-2 perc alatt.)
- *nyilvántartó eszközök (szegélylyukkártyás nyilvántartó lapok)* (A nyilvántartó lapok szegélyein osztályozó, manipulációs nyílások voltak, így rendezés után a szükséges adatok gyorsan összesíthetővé váltak. Először a szállítószolgálat használta.)
- *asztali mechanikus, elektromechanikus számológépek* (Négy alapművelet elvégzésére voltak alkalmasak hadműveleti viszonyok között is. A számítások eredményei lyukszalagra rögzítve jutottak el [telex, géptávíró, futár] az adatfeldolgozó központba. A következő lépést a könyvelő-automaták [pl.: ASCOTA¹¹] jelentették, amelyek segítségével már összetettebb számvetési feladatok is megoldhatóak voltak.)
- *asztali elektronikus számítógépek* (IME-84, HUNOR-131 és leszármazottai)

A fejezetrészt zárásaként csak néhány szóban nézzük meg milyen paraméterekkel rendelkeztek az IME-84 számítógépek (vagy számológépek?). Az IME-84 volt a világ egyik első asztali számológépe, amely teljes egészében első generációs tranzisztorokkal működött, és mágneses mag memóriát használt. A gyártását 1963-ban kezdte meg az Industria Macchine Elettronica¹² cég. Tartalmazott 400 germánium tranzisztort, 2000 germánium diódát, vasmag memóriát, és Nixie csöves kijelzőt használt. Már lehetőséget nyújtott arra is, hogy távoli billentyűzet és kijelző eszköz csatlakoztatásával mások is igénybe vegyék az eszközt, de egyszerre csak egy személy használhatta. (A továbbfejlesztett változata az IME-86 volt, amely már 16 munkaállomást tudott csatlakoztatni, de még mindig csak egy kiszolgálására volt képes.) Az IME gépek fejlesztésével párhuzamosan több asztali számítógép fejlesztése is lezajlott. Az USA-ban készültek például a Friden EC modellek, amelyek közül az EC-130 1964-ben került bevezetésre. (Ezt a gépet a világ második elektronikus számológépének nevezték.)¹³ A legelső fejlesztés egyébként elismerten az Anita MK VII volt, amelyet a Bell Puncs Co. of Uxbridge készített Angliában, és amelynek fejlesztése 1956-ban indult, de csak 1961 októberében került piacra. (Az Anita név, a *New Inspiration To Arithmetic* vagy a *New Inspiration To Accounting* elnevezés rövidítését takarta.) Ugyanerre az időszakra esett az első japán fejlesztés piacra kerülése is, amely a Sharp Compet CS10A nevet kapta, és 1964-ben jelent meg.

¹¹ Az ASCOTA könyvelő-automatáról kiemelt szerepe miatt egy későbbi cikkben részletesebben is írok.

¹² Székhelye: Róma (Olaszország).

¹³ A Friden EC-130-ról bővebben a http://www.vintagecalculators.com/html/friden_ec-130.html címen olvashatunk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A bemutatás teljesebbé (de közel sem teljessé) tételének érdekében nézzünk egy magyar fejlesztést is. A HUNOR asztaligép-család még mindig sokkal inkább volt nevezhető számológépnek, mint számítógépnek. Az EMG (Elektronikus Mérőkészülékek Gyára) gyártotta ezeket a számológépeket, majd később ebben a gyárban a „Számítástechnikai program” keretein belül gyártottak digitális vezérlőket és számítógépeket is. Az alkalmazott gyártási technológia a következő volt: teljesen tranzisztoros felépítés, EDS logikai elemek, Nixie csöves számkijelzés. Technikai jellemzői: 220 voltos váltóárammal üzemelt, 23 kg-ot nyomott, mérete 51 x 48 x 23 cm volt, 11 számbillentyűvel és 11 műveleti billentyűvel rendelkezett, kb. 95 Wattot fogyasztott, tudott összeadni, kivonni, osztani és szorozni, és ezek kombinációját is el tudta végezni, kapacitása 13 számjegy volt és a túlsordulást hang- és fényjelzés mutatta. A Hunor 131 továbbfejlesztett változata a Hunor 157/158, melyre már négy munkaállomást lehetett rákötni, így egy irodában akár 4 íróasztalról is lehetett használni. (Egyéb HUNOR géptípusok voltak:¹⁴ HUNOR 81, HUNOR 81B, HUNOR 81C [asztali számológép], HUNOR 82, HUNOR 83, HUNOR 86:[zsebszámológép], HUNOR 88 [1979], HUNOR 101, HUNOR 102, HUNOR 103, HUNOR 121, HUNOR 121B [asztali számológép, 1978] HUNOR 126 [asztali számológép nyomtatóval], HUNOR-252, HUNOR-301.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bertalan József: Az amerikai szárazföldi csapatok automatikus tábori adatfeldolgozó rendszereinek fejlődése. *Honvédelem*, XXI (1970/2). 38–50.
2. Damó László: A hadtápvezetés gépesítésének eszközei (Tudományos konferencia a vezetés korszerűsítéséről) *T. Honvédelem*, XVII (1966/4). 51–62.
3. Kovács Győző: Válogatott kalandozásaim Informatikában / Történetek a magyar (és a külföldi) számítástechnika (h)őskorából. GÁMA-GEO Kft. Masszi Kiadó, Budapest, 2002.
4. Dr. habil. Négyesi Imre: A csapatvezetés automatizálásának első eredményei az USA fegyveres erőinél I. *Hadtudomány*, XXV/2015 (elektronikus szám) 139–151. DOI 10.1704/HADTUD.2015.25.E139
5. Dr. habil. Négyesi Imre: A csapatvezetés automatizálásának első eredményei az USA fegyveres erőinél II. *Hadtudomány*, XXV/ 2015 (elektronikus szám) 194–203. DOI 10.1704/HADTUD.2015.25.E194
6. Dr. habil. Négyesi Imre: A csapatvezetés automatizálásának egyes tapasztalatai az USA fegyveres erőinél az 1950-es évek közepétől az MN REVA Szolgálat szemszögéből. *Hadtudományi Szemle*, 7 (2014/4). 33–42.
7. Dr. habil. Négyesi Imre: Az Informatikai Szolgálat megalakulása I. *Hadtudományi Szemle*, 7 (2014/4). 42–50.
8. http://www.vintagecalculators.com/html/friden_ec-130.html (2015. május 7.)

¹⁴ Kovács Győző: Válogatott kalandozásaim Informatikában / Történetek a magyar (és a külföldi) számítástechnika (h)őskorából. GÁMA-GEO Kft. Masszi Kiadó, Budapest, 2002.; http://www.vintagecalculators.com/html/friden_ec-130.html (2015. május 7.)

ISTVÁN PARÁDA¹**Cyberstrategy of United States – Chronology Process in the Light of the Goals****Az Egyesült Államok Kiberstratgiája – a kronológia folyamata a célok fényében****Abstract**

Thanks to continuous technological progress and the emergence of new security challenges and threats, they become part of the daily activities of military activities. The capabilities and the ever-increasing tendencies have been recognized by NATO (North Atlantic Treaty Organization), the European Union, the United States of America and Hungary. Our country, the National University of Public Service and the Hungarian Defense Forces are facing major challenges in the development, creation and application of cyber-security and cybercrime capabilities. It is therefore important to examine the US strategy for the United States, to systematize the documents adopted at the meetings, which are related to the cyber defense efforts.

Key Words: Cyberstrategy, Critical Infrastructure, Department of Defense

Absztrakt

A folyamatos technológiai fejlődésnek köszönhetően, valamint, az újabb biztonsági kihívások és fenyegetések megjelenésével a kiberműveletek a katonai tevékenységek mindennapi részévé váltak. Ezen képességek létjogosultságát és folyamatosan növekvő tendenciáit a NATO (North Atlantic Treaty Organization), az Európai Unió, az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország is felismerte. Hazánk, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (mint felsőoktatási szereplő), valamint a Magyar Honvédség is jelentős kihívásokkal áll szemben a kiberhadviselésen és

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: parada.istvan@uni-nke.hu
ORCID: 0000-0002-3083-6015 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült. *The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance.*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

a kiberműveleteken belüli képességek fejlesztése, létrehozatala és alkalmazása terén. Éppen ezért fontos megvizsgálni az Amerikai Egyesült Államok kiberstratégiáját, rendszerezni a találkozókön elfogadott dokumentumokat, melyek kapcsolódnak a kibervédelmi erőfeszítésekhez.

Kulcsszavak: Kiberstartégia, Kritikus Infrastruktúra, Védelmi Minisztérium

INTRODUCTION

In the information society, information infrastructures encompass our everyday lives. This results in the people connect to a network, to the cyberspace. We are online every hour of the day. Thanks to the continuous technological advances and the emergence of new security challenges and threats, cybercrime has become a daily part of private life, public service, and military activities. We live in the world of network connections. Companies and countries rely on cyberspace the movement of the military forces and internal security up to financial transactions. The computer technology blurs the line between the digital, cyber and the physical world. The justification and the ever-increasing tendencies of these capabilities have been recognized by NATO (North Atlantic Treaty Organization), the European Union, the United States of America and Hungary. The United States military service relies on secure networks and data to carry out its missions. The United States (in the following US) is committed to an open, secure, interoperable and reliable Internet enabling prosperity, public security and the free flow of trade and ideas. These are the properties the Internet reflects the fundamental American values. Worldwide, the US stands at the forefront of cybersecurity policy and strategy. Already in 2003, the government issued the first national computer security strategy.² *The National Cyber Security Strategy of 2003* established three strategic objectives: preventing cyber-attacks against critical infrastructures; minimize vulnerability to cyber-attacks; decrease the damage done to cyber-attacks and reduce the recovery time. To achieve these goals, five national priorities have been defined: provision of federal computer systems and networks; development of reaction power; creating a threat and vulnerability reduction program; awareness-raising and training program for cybersecurity; and the system of international cooperation. In the next sections, chronologically, you will review the most important strategic documents and federal legislation, including enforceable executive orders by US Presidents on cybersecurity. These documents include the protection of national critical infrastructure and the security of federal computer systems and networks; designating the role and responsibilities of federal, state, local, tribal, territorial and private partners; as well as cyber security aspects of international and national security, defense, and counterintelligence.

---

² The White House, 'The National Strategy to Secure Cyberspace', 2003
https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

US CYBER STRATEGY CHRONOLOGICAL PROCESS

Cybersecurity in the early nineties became an uncomfortable problem with vital national security. The US cybersecurity directive is rooted in critical infrastructural defense efforts that he has even published under a Clinton administration. In 1996, President Bill Clinton

<i>Critical Infrastructure Protection</i>	1996	<p>issued the Executive Order 13010 on "Critical Infrastructure Protection"³. The decision set up the Critical Infrastructure Presidency Committee, which drew attention to cyber-attacks and national security threats. The United States Strategic approach to <i>Critical Infrastructure Protection</i> (CIP) focuses on public-private partnerships, while government agencies coordinate and define responsibilities. The 63rd Presidential DECISION DIRECTIVE (in the following PDD) of 1998⁴ established a structure under the leadership of the White House to coordinate the activities of the federal government to protect critical infrastructures against cyber-attacks. PDD 63 established many cybersecurity-related organizations within the government including the National Coordinator for Security, Infrastructure Protection, and Counterterrorism with an Office of Critical Infrastructure to support the Coordinator and the</p>
<i>Presidential Decision Directive 63</i>	1998	
<i>Federal Information Security Management Act (FISMA), National Institute of Standards and Technology (NIST)</i>	2002	
<i>National Strategy to Secure Cyberspace</i>	2003	
<i>National Infrastructure Protection Plan (NIPP) National Military Strategy for Cyberspace Operations</i>	2006	
<i>Comprehensive National Cybersecurity Initiative (CNCI)</i>	2008	
<i>60-Day Cyberspace Policy Review</i>	2009	
<i>National Security Strategy USCYBERCOM</i>	2010	
<i>Quadrennial Homeland Security Review</i>		
<i>International Strategy for Cyberspace Department of Defence Strategy for Operating in Cyberspace</i>	2011	
<i>Presidential Policy Directive EO 13636</i>	2012	
<i>National Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection (NCCIP)</i>	2013	
<i>Critical infrastructure cyber security framework FISMA update</i>	2014	
<i>Quadrennial Homeland Security Review update Joint Cyberspace Operations (JP 3-12) National Cybersecurity Protection Act</i>		
<i>Department of Defense Cyber Strategy</i>	2015	

1. Figure the main documents regarding the development of cyberstrategy

³ Executive Order 13025 - Amendment to Executive Order 13010, the President's Commission on Critical Infrastructure Protection November 13, 1996, [https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1996-11-18-Pg2390-3.pdf](https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1996-11-18/pdf/WCPD-1996-11-18-Pg2390-3.pdf) (Download 2018. 01. 11)

⁴ PRESIDENTIAL DECISION DIRECTIVE/NSC-63 THE WHITE HOUSE WASHINGTON May 22, 1998 <https://fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-63.pdf> (Download 2018. 01. 11)

National Infrastructure Protection Center.⁵

The *Federal Information Security Management Act* (in the following FISMA), as part of the *2002 E-Government Act*⁶, applied a risk management framework developed by the *National Institute of Standards and Technology* (in the following NIST) to standardize cybersecurity processes among US governmental organizations. As a result of this event, Federal Chief Information Officer (OMB), this is responsible for overseeing the government's technological use, both in terms of spending and strategy. It clarified and strengthened NIST's responsibility to develop security standards for federal computer systems (with the exception of defense and intelligence systems), established a central federal incident headquarters and made OMB responsible for publishing federal cybersecurity standards.

In the beginning, the George W. Bush administration continued the Clinton approach, but because of the attacks of 11 September, their point of view was significantly redirected to the physical attacks of terrorist groups. The *National Strategy to Secure Cyberspace*⁷ was published in 2003 but has been criticized as a comprehensive strategy paper that is bound to the ends, modes, and tools. The *Homeland Security Act*⁸ established the *Department of Homeland Security* (in the following DHS) in 2002, inter alia, by coordinating the national infrastructure of critical infrastructure protection within the IT and communications sectors.⁴⁵

The *Homeland Security Presidential Directive 7* of 2003⁹ established the identification and prioritization of critical infrastructures in the physical world and cyberspace in order to protect against terrorist attacks.⁴⁷ The directive updated the role and responsibilities of different agencies outlined in the *Homeland Security Act in 2002* and in other documents. Confirmed DHS's responsibility to coordinate total critical infrastructure protection efforts and designated the class as the leading IT and communications industry agency to share threat information, evaluate vulnerability and take appropriate security action and emergency measures, plans. Furthermore, he instructed DHS to produce a *National Infrastructure Protection Plan* (in the following NIPP), which is a federal government y and the Critical Infrastructure Owners and Operators. Therefore, they published The *National Infrastructure Protection Plan* in 2006¹⁰. During the Bush administration, a cybersecurity was complicated, with limited leadership and divided responsibility between the White House, Homeland Security and Department of Defense (in the following DoD). Homeland Security

⁵ Who Should Lead U.S. Cybersecurity Efforts? By Kevin P. Newmeyer 2012, pp. 118-119
http://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_3-2/prism115-126_newmeyer.pdf

⁶ The United States Congress, 'H.R.2458 – E-Government Act of 2002. 107th Congress (2001-2002)', 2002 <https://www.congress.gov/107/plaws/publ347/PLAW-107publ347.pdf> (Download 2018. 01. 15)

⁷ The White House, 'The National Strategy to Secure Cyberspace', 2003
https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf (Download 2018. 01. 21)

⁸ PUBLIC LAW 107–296—NOV. 25, 2002 107th Congress an Act To establish the Department of Homeland Security, and for other purposes.
https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf (Download 2018. 01. 21)

⁹ U.S. Department of Homeland Security, 'Homeland Security Presidential Directive 7: Critical Infrastructure Identification, Prioritization, and Protection', 2003 <http://www.dhs.gov/homeland-security-presidential-directive-7> (Download 2018. 01. 21)

¹⁰ National Infrastructure Protection Plan 2006
https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/NIPP_Plan_noApps.pdf (Download 2018. 01. 21)

has been given a comprehensive coordination role, but responsibility remains with each agency.

In 2006, the *National Military Strategy for Cyberspace Operations*¹¹, issued by the Supreme Command, is the first comprehensive document describing the US military's approach to cyberspace operations. The document outlined the role of US armed forces in protecting American interests in the execution of military operations in cyberspace. According to the strategy, DoD "military, intelligence and business operations rely on cyberspace to reach national military targets."

The National Security Presidential Directive 54 and the *Homeland Security Presidential Directive 23*¹² The President of George W. Bush signed in January 2008, authorized DHS and OMB to set minimum operating standards for federal government civil networks. Both directives emphasized the whole governance approach followed by the *Comprehensive National Cybersecurity Initiative* (in the following CNCI)¹³ guidelines. CNCI states that it provides protection against the most direct and complete spectrum of threats and strengthens the future security environment by providing a comprehensive approach that includes law enforcement, intelligence/countermeasure, counteraction and military capabilities.

Main activities of CNCI:

- relations between federal government and state government, as well as the private sector;
- Creating or enhancing rapid reaction capability;
- developing anti-counterfeiting capabilities;
- expanding a cyber course, coordinating and redirecting research and development efforts; and
- development of deterrence strategies.

To establish a strategic framework to ensure that CNCI is properly integrated, funded and coordinated with Congress and the private sector, President Obama has initiated a cyber-governance review named *60-Day Cyberspace Policy Review*¹⁴ in 2009. The review advised a stronger White House as well as to strengthen federal leadership and accountability for cyber security. It also identified 10 short-term actions and 14 medium-term measures to support CNCI's overall objectives.

Wider national security and defense strategies also outline the objectives of cyber security. The 2010 *National Security Strategy*¹⁵ was the first US national security strategy to pay attention to cyber threats, and the federal government has highlighted cyber threats, emphasizing non-state terrorism, up to the activities supported predominantly by the political

¹¹ National Military Strategy for Cyberspace Operations Chairman of the Joint Chiefs of Staff Washington December 2006 <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-023.pdf> (Download 2018. 01. 21)

¹² National Security Presidential Directive 54/ Homeland Security Presidential Directive 23 The White House Washington 2008 <https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-54.pdf> (Download 2018. 01. 21)

¹³ Comprehensive National Cybersecurity Initiative (CNCI) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-034.pdf> (Download 2018. 01. 21)

¹⁴ Cyberspace Policy Review <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-028.pdf> (Download 2018. 01. 21)

¹⁵ National Security Strategy <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf> (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

and economic state. The *2010 Quadrennial Homeland Security Review*¹⁶ has highlighted the "protection and security of cyberspace" as one of the five major national security missions.

Based on military defense considerations approaching cyber security processes USCYBERCOM was established in 2010 and started its operation in the same year. Its military components include Military Headquarters representing military service: Army Cyber Command (ARCYBER), US Flotta Cyber Command (FCC / C10F), US Marine Corps Forces Cyberspace (MARFORCYBER), 24. Air Force (AFCYBER) Cyber Command Command CGCYBER).¹⁷

To implement the *National Security Strategy* and to achieve the goals set out by the *Quadrennial Homeland Security Review*, the DHS developed an action plan which named *Blueprint for Secure Cyber Future*¹⁸ in 2011 covering two areas: critical information infrastructure and the cyber environment.

In May 2011, the White House issued *International Strategy for Cyberspace*¹⁹ reflecting the United States' approach to international relations and the communication of national priorities. The general objective of the strategy is as follows: *The United States will operate an international, open, interoperable, secure and reliable information and communication infrastructure that supports international trade and trade strengthens international security and promotes free expression and innovation. To achieve this goal, we build and maintain an environment in which norms of responsible behavior govern the activities of states, maintain partnerships, and support the rule of law in cyberspace.*

Because of the *International Strategy for Cyberspace*, *The United States National Military Strategy* (2011) recognized that cyberspace was transformed into a warship in its own right and that the United States "will increase the deterrence of air, space, and cyberspace and improve the United States' ability to defeat attacks on systems or infrastructures." The DoD published the first *Department of Defence Strategy for Operating in Cyberspace*.²⁰

In 2012, the Obama administration backed the legislation that would provide DHS the permission to protect critical infrastructure networks; however, the bill failed twice to concede Congress.⁵³ In response, Obama issued the – *Improving Critical Infrastructure Cyber Security* (EO 13636).²¹ This binding document for the Presidency completes all previous documents and provides a better exchange of information between the federal government and the private sector. It also sets minimum criteria for improving the security of critical

¹⁶ Quadrennial Homeland Security Review https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/qhsr_report.pdf (Download 2018. 01. 21)

¹⁷ US Department of Defense U.S. Cyber Command Fact Sheet <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-038.pdf> (Download 2018. 01. 21)

¹⁸ Blueprint for Secure Cyber Future <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nppd/blueprint-for-a-secure-cyber-future.pdf> (Download 2018. 01. 21)

¹⁹ International Strategy for Cyberspace https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf (Download 2018. 01. 21)

²⁰ Department of Defence Strategy for Operating in Cyberspace <https://csrc.nist.gov/CSRC/media/Projects/ISPAB/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf> (Download 2018. 01. 21)

²¹ Improving Critical Infrastructure CyberSecurity (EO 13636) <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/EO-13636-Improving-Critical-Infrastructure-Cybersecurity-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

infrastructures. The *Presidential Policy Directive The Critical Infrastructure Security and Resilience* (PPD-21)²², issued under *EO 13636*, did not make any major changes in politics, roles, responsibilities, and programs; but called for an assessment of the existing public-private partnership model, the baseline data and system requirements for effective information exchange, and the development of situational awareness.²³ He also called for the revision of the *National Infrastructure Protection Plan (NIPP)*, and finally the highlight of the third revision of the plan in 2013. *National Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection (NCCIP)*²⁴ 2013 ensure the role of DHS in cyber security prevention and response and establishes an information exchange partnership between DHS and critical infrastructure owners and operators.

*The Quadrennial Homeland Security Review*²⁵ was revised in 2014. The investigation revealed the responsibility of DoD to develop new and expanded full-spectrum cyberspace capabilities to protect their country and to support military missions worldwide. The 2014 DoD *Quadrennial Defense Review* defines DoD's most important role in cyberspace: "Protect the integrity of DoD's networks, protect our key systems and networks, implement overseas operations at their command, and defend the nation against an impending, destructive cyber-attack."

*Cyber Electromagnetic Activities (FM 3-38)*²⁶, published by the US Army in 2014, provides instructional guidance for cyber-electromagnetic activities, and tactics and procedures for planning, integration and synchronization. The doctrine compares Army operations with electronic warfare. In addition, *the Joint Cyberspace Operations (JP 3-12)*²⁷, deals with the uniqueness of military operations in cyberspace, clarifies cyberspace operations. In 2014 the federal government created a voluntary cybersecurity framework, named *Framework for Improving Critical Infrastructure*²⁸, which includes guidelines, practices and voluntary standards for the private sector to ensure critical infrastructure protection. In addition to the listed documents, the four bills on critical infrastructure protection were adopted in 2014:

²² Presidential Policy Directive The Critical Infrastructure Security and Resilience 55
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/ISC-PPD-21-Implementation-White-Paper-2015-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)

²³ Executive Order (EO) 13636 Improving Critical Infrastructure Cybersecurity Presidential Policy Directive
(PPD) 21 Critical Infrastructure Security and Resilience

<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/EO-13636-PPD-21-Fact-Sheet-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)

²⁴ National Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection (NCCIP)
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/national-infrastructure-protection-plan-2013-508.pdf>
(Download 2018. 01. 21)

²⁵ The Quadrennial Homeland Security Review
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/2014-qhsr-final-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)

²⁶ U. S. Department of Army, 'Cyber Electromagnetic Activities', No. 3-38, Washington, 2014
<http://fas.org/irp/doddir/army/fm3-38.pdf> (Download 2018. 01. 21)

²⁷ Joint Cyberspace Operations Cyberspace Operations
http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_12R.pdf (Download 2018. 01. 21)

²⁸ Framework for Improving Critical Infrastructure
<https://www.nist.gov/sites/default/files/documents/cyberframework/cybersecurity-framework-021214.pdf> (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- *National Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection Act of 2013*
- *Federal Information Security Modernization Act of 2014*²⁹, which, clarifies the role of DHS in providing federal agencies' digital information, specifies that OMB is responsible for federal enforcement of FISMA requirements and creates cyber incidents reporting requirements.
- *The National Cybersecurity Protection Act of 2014*³⁰ was signed by President Obama in December 2014. This law allows DHS to share information with the private sector.
- *The Cybersecurity Enhancement Act of 2014*³¹ allows the National Institute of Standards and Technology to authorize and support the development of voluntary standards for cyber-attacks to reduce the risk of critical infrastructure.

In military terms, the current national security strategy, adopted at the beginning of 2015, an updated version of the earlier 2011 release, recognizes the growing threat of destructive cyber-attacks and announces the United States' intention to strengthen the cyber security of critical infrastructures. The document focuses primarily on the US's intention to promote international standards in cyberspace. The new strategy offers greater transparency regarding DoD's own offensive and operational capabilities.

On the other hand, the federal interspecific cyber defense strategy provided by DHS. It was published in January 2018, commonly known as EO 13800.³²

In the US, the Cyber Security Directive nowadays consists of partial measures; Likewise, legislation is less comprehensive and more local. More than 50 statutes deal with different aspects of cyber security. Since there is no comprehensive framework or national cyber security strategy that synthesizes these documents or comprehensively describes the current strategy, clear understanding and overall strategic goals and priorities are a complicated task. Most existing documents address the national priorities of the narrower cyber security domains, which at the same time promote deviation from the priorities and the structure, and do not determine whether or not they are related to or overwrite other policy documents. Most of these documents do not describe how they fit into the overall national cyber security strategy.³³

STRUCTURAL QUESTIONS

²⁹ Federal Information Security Modernization Act of 2014
<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-113s2521es/pdf/BILLS-113s2521es.pdf> (Download 2018. 01. 21)

³⁰ The National Cybersecurity Protection Act of 2014
<https://www.congress.gov/113/plaws/publ282/PLAW-113publ282.pdf> (Download 2018. 01. 21)

³¹ PUBLIC LAW 113–274—DEC. 18, 2014 113th Congress An Act
<https://www.congress.gov/113/plaws/publ274/PLAW-113publ274.pdf> (Download 2018. 01. 21)

³² A Report to the President on Enhancing the Resilience of the Internet and Communications Ecosystem Against Botnets and Other Automated, Distributed Threats 2018
https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/ea_13800_botnet_report_for_public_comment.pdf
 (Download 2018. 01. 21)

³³ National Cyber Security Organization: UNITED STATES 2016
https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_USA_122015.pdf (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

The US federal government's bureaucracy is huge and complicated; the exact number of agencies, offices is unknown. Each federal organizational unit and agency is responsible for the protection of its own ICT systems. The regulatory mandate of various organizational units and agencies varies; most departments have a general responsibility in the constituency, others have rules on cyber security, while some have no clear mandate to regulate cyber security. In some cases, computer security strategy papers provide high levels of responsibility and responsibilities to federal government agencies and their perception.

While the responsibility of the lead cyber-directive is widely distributed, the primary policy coordination role is brought to the White House by the *Information and Communication Infrastructure Commission (in the following ICI-IPC)* of the *National Security Council*. The ICI-IPC Co-Chair of the *Cyber Security Coordinator (in the following CSC)* at *National Security Council Cyber Security Office* and the *Home Security Council*. CSC leads the development of the national cyber security strategy and policies and oversees the implementation of these policies by agencies. As the main adviser to the chair of the *National Security Council*, CSC reports to the council, launches a consultation process at the White House and coordinates US cyber security policies and activities. National cyber security naturally involves DoD, DoJ, and DHS, but each has a different mandate to fulfill. Despite the established "supported vs. supporting" roles, the extent to which DHS or DoD attains primacy in practice remains unanswered. The existing cybersecurity connections between DHS, DoD, and DoJ provide an adequate starting point for analyzing the interagency dynamics regarding cyber organization and policy.³⁴

DHS

The Department of Homeland Security is the main institution responsible for cyber security within the US borders. DHS five key tasks are to strengthen the security and resilience of critical infrastructure; provides assistance to federal civil agencies on cyber security procurement and supports the adoption of common risk-based policies and best practices; advance law enforcement, responding to events and reporting abilities; and provides a healthy cyber-ecosystem. DHS shows a direction and coordinates federal efforts to protect critical infrastructure. Among the DHS 22 agencies, the National Defense and Program Directorate (NPPD), which includes the National Cybersecurity & Communications Integration Center its mandate focuses on cyber security.³⁵

DOJ

The Department of Justice (DoJ) is mainly responsible for implementing cyber security laws. The DoJ fights again cyber threat by investigating and persecuting incursions, pro-

³⁴ Michael Daniel, 'Assessing Cybersecurity Regulations', The White House Blog, 2014 <http://www.whitehouse.gov/blog/2014/05/22/assessing-cybersecurity-regulations> (Download 2018. 01. 21)

³⁵ The Quadrennial Homeland Security Review <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/2014-qhsr-final-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

moting the commitment of the nation-state, and delivering legal and political support to other departments. This institute investigates, attributes and disrupts cybercrime under its jurisdiction; conducts national security operations on cyber threats, including disruption of foreign intelligence, terrorism or other national security threats; and provides home collection, analysis, and dissemination of cyber threats.³⁶ In order to ensure a comprehensive governmental approach to the fight against national cyber threats, the DoJ National Security Department works in co-operation with the rest of the department. DoJ's Computer Crime and Intellectual Property Section prevents, investigates and punishes cybercrime with other government agencies, the private sector, university institutes and their foreign counterparts.³⁷

DOD

Understood thing is DHS protects .gov infrastructure and civilian government networks, the Defense Ministry (DoD) is responsible for protecting the .mil domain and DoD global information infrastructure from cyber-attacks. DoD also has the responsibility to gather information on foreign cyber threats, to provide national security and military systems, and to detect cybercrime in military jurisdiction. DoD's cyber activities and missions are lead by the 2015 Department of Defense Cyber Strategy, which holds DoD's three main mission in computing: computer security and operational capabilities for DoD's networks, systems and information protection; the defense of cyber-attacks of "significant consequences" to the nation; and supports military operations and contingency plans. The role and responsibility of DoD's cybersecurity are provided by the USCYBERCOM Joint Operations Center (see 3.3.2), the National Security Agency / Central Security Service Center, the Defense Cyber Crime Center, and the Defense Information System Agency (DISA).^{38 39}

USCYBERCOM

Each military service is provided with a cyber component, which reported to the US Cyber Command (USCYBERCOM), which belongs to the US Strategic Command (USSTRATCOM). On June 23, 2009, the Secretary of Defense directed the Commander of U.S. Strategic Command to establish a sub-unified command, United States Cyber Command (USCYBERCOM). Full Operational Capability (FOC) was achieved Oct. 31, 2010. USCYBERCOM plans, coordinates, integrates, synchronizes and conducts activities to: direct the operations and defense of specified Department of Defense information networks and; prepare to, and when directed, conduct full-spectrum military cyberspace operations in order to enable actions in all domains, ensure US/Allied freedom of action in cyberspace and deny the same to our adversaries. The Command has three primal areas: Defending

³⁶ U. S. Department of Justice, 'Cyber Security', 2014 <http://www.justice.gov/jmd/2014factsheets/cyber-security.pdf> (Download 2018. 01. 21)

³⁷ U. S. Department of Justice, 'Computer Crime & Intellectual Property Section', 2014 <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/> (Download 2018. 01. 21)

³⁸ The Quadrennial Homeland Security Review <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/2014-qhshr-final-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)

³⁹ National Cyber Security Organization: UNITED STATES 2016 https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_USA_122015.pdf (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

the DoDIN, providing support to combatant commanders for execution of their missions around the world, and strengthening our nation's ability to withstand and respond to cyber-attack. The Command unifies the direction of cyberspace operations, strengthens DoD cyberspace capabilities, and integrates and bolsters DoD's cyber expertise. USCYBERCOM improves DoD's capabilities to operate resilient, reliable information and communication networks, counter cyberspace threats and assure access to cyberspace. USCYBERCOM is a sub-unified combatant command subordinate to USSTRATCOM. Its service elements include Army Cyber Command (ARCYBER), Fleet Cyber Command (FLT-CYBER), Air Force Cyber Command (AFCYBER) and Marine Forces Cyber Command (MARFORCYBER). Coast Guard Cyber Command (CGCYBER), although subordinate to the Department of Homeland Security, has a direct support relationship to USCYBERCOM. The Command is also standing up dedicated Cyber Mission Teams to accomplish the three elements of our mission.⁴⁰

The above is described the best way with *March 2, 2017, Cyber Strategy and Policy the Committee on Armed Services, the United States Senate, the One Hundred Fifteenth Congress, the First Session.*

“At the end of that process, we assigned the responsibilities as follows: The Justice Department would, among other things, “investigate, attribute, disrupt, and prosecute cyber-crimes; lead domestic national security operations; [and] conduct domestic collection, analysis, and dissemination of cyber threat intelligence;” Department of Homeland Security (DHS) would, among other things “coordinate the national protection, prevention, mitigation of, and recovery from cyber incidents; disseminate domestic cyber threat and vulnerability analysis; [and] protect critical infrastructure;” and DoD would “defend the nation from attack; gather foreign threat intelligence and determine attribution; [and] secure national security and military systems.” Moreover, the “bubble chart,” as this document was called, assigned the following lead roles: DoJ: investigation and enforcement; DHS: protection; and DoD: national defense.”⁴¹

STRATEGIC GOALS OF DOD AND DHS VIEWPOINT

DOD STRATEGIC GOALS

1. Build and maintain ready forces and capabilities to conduct cyberspace operations;
2. Defend the DoD information network, secure DoD data, and mitigate risks to DoD missions;
3. Be prepared to defend the U.S. homeland and U.S. vital interests from disruptive or destructive cyber-attacks of significant consequence;

⁴⁰ U. S. Cyber Command (USCYBERCOM) Sept. 30, 2016, <http://www.stratcom.mil/Media/Factsheets/Factsheet-View/Article/960492/us-cyber-command-uscycybercom/> (Download 2018. 01. 21)

⁴¹ March 2, 2017, *Cyber Strategy and Policy the Committee on Armed Services, the United States Senate, the One Hundred Fifteenth Congress, the First Session.* <https://www.hsdl.org/?view&did=800207> pp. -3 (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

4. Build and maintain viable cyber options and plan to use those options to control conflict escalation and to shape the conflict environment at all stages;
5. Build and maintain robust international alliances and⁴²

To work effectively in a cyberspace, DoD needs the strength and staff, which are trained highest quality, ready and have the highest technical capabilities. In 2013, a DoD the CMF initiative has initiated a significant investment in computer personnel and technology; Most- DoD needs to improve this investment by building people and building effective organizations and the full development of command and control systems and the capabilities required by DoD they work in a cyberspace. Although DoD cannot protect every network or system against any intrusion - DoDs entire network attack surface is too big to protect every threat and is too large to close every vulnerability - DoD needs to take steps to identify, prioritize and protect most networks and data to efficiently fulfill your mission. The DoD should also design it practice operating in a corrupt and disturbed cyber environment in the event that one attacks DoD networks and data, or if it is a critical infrastructure aspect in which it is DoD relies on its operational and emergency plans. Finally, DoD needs to raise technology and innovation to prevent the threat increases cyber-defense capabilities, including by building and employing a defendable network architecture and common information environment. DoD should work with a private sector to assist the defense industry's basic trading and be prepared to help other agencies against US networks. The Department of Defense must work with business partners, a private sector and an ally and partner nations to prevent and, if necessary, overcome it a cyber-attack with significant consequences in the US domestic and American interest. DoD should develop its intelligence, warning, and operational capabilities of a sophisticated, malicious cyber-attacks. In accordance with all applicable laws and DoD has a granular, detailed, predictive, and an intelligence capable of acting on global networks and systems, opponents' abilities and malware brokers and markets. In the event of increased tension or open-mindedness, DoD must be able to ensure the President with a wide variety of escalation management solutions. If instructed to do so, DoD must be able to do so use cyberoperations to disrupt the enemy's command control system and military networks. As part of the critical infrastructure and the full range of available tools, DoD has to develop and integrate usable cyber opportunities and integrate these opportunities Ministerial plans. In the interest of, DoD allows combat commands to design and synchronize cyberoperations with kinetics in all areas of military operations. DoD's cyber mission requires close cooperation with its foreign allies and partners. The international Internet engagement DoD aims to build partner capacity in cyber security and to deepen cyber-protection and, where appropriate, operational partnerships. Given the high demand and relative scarcity of cyber resources, the DoD make firm choices, and partner-capacity initiatives should focus on areas where basic U.S. national interests play a role. Over the next five years, with the ongoing partner capacity, DoD focuses on international commitment to the Middle East Asia and the most important NATO allies. DoD will follow this strategy continuously evaluates the international environ-

⁴² FACT SHEET: THE DEPARTMENT OF DEFENSE (DOD) CYBER STRATEGY APRIL 2015
https://www.defense.gov/Portals/1/features/2015/0415_cyber-strategy/Department_of_Defense_Cyber_Strategy_Fact_Sheet.pdf (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ment and develops innovative partnerships respond to the challenges and opportunities that arise.⁴³

DHS STRATEGIC GOALS

The chapters identified five complementary and mutually supportive goals that have been dramatically gone reduces the risk of automated, distributed attacks and improves the elasticity of ecosystems. A list the measures proposed by key stakeholders will reinforce each of the objectives. The goals are as follows:

- 1: To achieve clear adaptive, sustainable and secure technology marketplace
- 2: Encourage innovation in infrastructure to adapt to changing threats dynamically
- 3: Encourage innovation at the perimeter of the network to prevent, detect and mitigate the problem behavior
- 4: Creating coalitions between security, infrastructure and operational technology communities and around the world
- 5: Increasing awareness and education through the entire ecosystem

These goals and actions aim at presenting a comprehensive portfolio solution, that would improve the nausea of the ecosystem when implemented. Recommended actions and options include ongoing and upgraded activities as well as new initiatives. No investment or activity can harm, but organize discussions and stakeholders feedback allows us to re-evaluate and prioritize these activities based on their expected returns the ability to measurably influence investment and ecosystem flexibility. Since the draft report has been issued public comments, stakeholders are looking to help us refine value, utility and investment potential the proposed activities, support and leadership opportunities, and obstacles implementation. In order to increase the flexibility of the Internet and the communication ecosystem, it is essential that we do support and rewarding technology market support is continuous development, acceptance, and development innovative security technologies and processes. When market incentives encourage manufacturers functionality and performance complements security innovation the tools and processes that produce extremely safe products can be more easily verified. As these devices are sophisticated, they will be cheaper manufacturers and integrators to accept the components of a safe development lifecycle, encouraging it more manufacturers can compete with safety. Developing a more flexible Internet and communication ecosystem, standards and practices it is necessary to prevent, prevent and/or mitigate botnets and distributed threats and must be improved in all areas of the ecosystem in response to changing hazards and foresight. Creating a flexible web and communication ecosystem, the goal of infrastructure services protection against attacks should be complemented by increased detection and mitigation of weakened person devices the home or corporate networks, and these networks connect to the Internet. More context from local knowledge can improve your discovery and make it easier to select a segment firewall-specific devices or services behave abnormally. Improve the flexibility of the Internet and the communication infrastructure in order to implement coordinated actions geopolitical, public-private, industrial and technical boundaries should

⁴³ THE DEPARTMENT OF DEFENSE CYBER STRATEGY April 2015
https://www.defense.gov/Portals/1/features/2015/0415_cyber-strategy/Final_2015_DoD_CYBER_STRATEGY_for_web.pdf (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

be made easier to realize. Increasing the flexibility of the Internet and the communication ecosystem against distributed threats stakeholders need to recognize and be prepared to carry out their roles and responsibilities.⁴⁴

CONCLUSION

This publication summarizes the process of evolving the cyberspace directive and summed up the most decisive documents. Summing up the continuous cyber-detection and the growing response of the US government and departments, the US has clearly recognized the new security challenges and wants to respond to the events and situations that have emerged. There are many examples of the need for a cyber defense directive through the Korean night up to the presidential election scandals.

In addition, you want to develop your skills and competencies that you have achieved so far and to support your educational, scientific, and research orientations. In addition, it intends to provide technical support to the Member States and to their own organization by providing adequate skills. It also recognizes the civil and private expertise and cooperates in both this and other international organizations. The interpretation and organization of the US process of building a cyberspace requires the development of a transfer test model, the establishment of a methodology and the creation of a professional framework.

BIBLIOGRAPHY

1. The White House, 'The National Strategy to Secure Cyberspace', 2003, https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf (Download 2018. 01. 21)
2. Executive Order 13025 - Amendment to Executive Order 13010, the President's Commission on Critical Infrastructure Protection November 13, 1996, <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1996-11-18/pdf/WCPD-1996-11-18-Pg2390-3.pdf> (Download 2018. 01. 11)
3. PRESIDENTIAL DECISION DIRECTIVE/NSC-63 THE WHITE HOUSE WASHINGTON May 22, 1998, <https://fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-63.pdf> (Download 2018. 01. 11)
4. Who Should Lead U.S. Cybersecurity Efforts? By Kevin P. Newmeyer 2012, pp. 118–119 http://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_3-2/prism115-126_newmeyer.pdf
5. The United States Congress, 'H.R.2458 – E-Government Act of 2002. 107th Congress (2001-2002)', 2002, <https://www.congress.gov/107/plaws/publ347/PLAW-107publ347.pdf> (Download 2018. 01. 15)
6. The White House, 'The National Strategy to Secure Cyberspace', 2003, https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf (Download 2018. 01. 21)

⁴⁴ A Report to the President on Enhancing the Resilience of the Internet and Communications Ecosystem Against Botnets and Other Automated, Distributed Threats 2018 https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/eo_13800_botnet_report_for_public_comment.pdf (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

7. PUBLIC LAW 107–296—NOV. 25, 2002, 107th Congress an Act To establish the Department of Homeland Security, and for other purposes.
https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf (Download 2018. 01. 21)
8. U. S. Department of Homeland Security, 'Homeland Security Presidential Directive 7: Critical Infrastructure Identification, Prioritization and Protection', 2003, <http://www.dhs.gov/homeland-security-presidential-directive-7> (Download 2018. 01. 21)
9. National Infrastructure Protection Plan 2006,
https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/NIPP_Plan_noApps.pdf (Download 2018. 01. 21)
10. National Military Strategy for Cyberspace Operations Chairman of the Joint Chiefs of Staff Washington December 2006,
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-023.pdf> (Download 2018. 01. 21)
11. National Security Presidential Directive 54/ Homeland Security Presidential Directive 23 The White House Washington 2008, <https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-54.pdf> (Download 2018. 01. 21)
12. Comprehensive National Cybersecurity Initiative (CNCI)
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-034.pdf> (Download 2018. 01. 21)
13. Cyberspace Policy Review
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-028.pdf> (Download 2018. 01. 21)
14. National Security Strategy <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf> (Download 2018. 01. 21)
15. Quadrennial Homeland Security Review
https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/qhsr_report.pdf (Download 2018. 01. 21)
16. US Department of Defense U.S. Cyber Command Fact Sheet
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-038.pdf> (Download 2018. 01. 21)
17. Blueprint for Secure Cyber Future <https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nppd/blueprint-for-a-secure-cyber-future.pdf> (Download 2018. 01. 21)
18. International Strategy for Cyberspace
https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf (Download 2018. 01. 21)
19. Department of Defence Strategy for Operating in Cyberspace
<https://csrc.nist.gov/CSRC/media/Projects/ISPAB/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf> (Download 2018. 01. 21)
20. Improving Critical Infrastructure CyberSecurity (EO 13636)
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/EO-13636-Improving-Critical-Infrastructure-Cybersecurity-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)
21. Presidential Policy Directive The Critical Infrastructure Security and Resilience 55
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/ISC-PPD-21-Implementation-White-Paper-2015-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

22. Executive Order (EO) 13636 Improving Critical Infrastructure Cybersecurity Presidential Policy Directive (PPD) 21 Critical Infrastructure Security and Resilience-
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/EO-13636-PPD-21-Fact-Sheet-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)
23. National Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection (NCCIP)
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/national-infrastructure-protection-plan-2013-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)
24. The Quadrennial Homeland Security Review
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/2014-qhsr-final-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)
25. U.S. Department of Army, 'Cyber Electromagnetic Activities', No. 3-38, Washington, 2014 <http://fas.org/irp/doddir/army/fm3-38.pdf> (Download 2018. 01. 21)
26. Joint Cyberspace Operations Cyberspace Operations
http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_12R.pdf (Download 2018. 01. 21)
27. Framework for Improving Critical Infrastructure
<https://www.nist.gov/sites/default/files/documents/cyberframework/cybersecurity-framework-021214.pdf> (Download 2018. 01. 21)
28. Federal Information Security Modernization Act of 2014,
<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-113s2521es/pdf/BILLS-113s2521es.pdf> (Download 2018. 01. 21)
29. The National Cybersecurity Protection Act of 2014,
<https://www.congress.gov/113/plaws/publ282/PLAW-113publ282.pdf> (Download 2018. 01. 21)
30. PUBLIC LAW 113–274—DEC. 18, 2014, 113th Congress an Act To provide for an ongoing, voluntary public private partnership to improve cybersecurity, and to strengthen cybersecurity research and development,
31. A Report to the President on Enhancing the Resilience of the Internet and Communications Ecosystem Against Botnets and Other Automated, Distributed Threats 2018,
https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/eo_13800_botnet_report_for_public_comment.pdf (Download 2018. 01. 21)
32. National Cyber Security Organization: UNITED STATES 2016,
https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_USA_122015.pdf (Download 2018. 01. 21)
33. Michael Daniel, 'Assessing Cybersecurity Regulations', The White House Blog, 2014,
<http://www.whitehouse.gov/blog/2014/05/22/assessing-cybersecurity-regulations> (Download 2018. 01. 21)
34. The Quadrennial Homeland Security Review
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/2014-qhsr-final-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)
35. U. S. Department of Justice, 'Cyber Security', 2014,
<http://www.justice.gov/jmd/2014factsheets/cyber-security.pdf> (Download 2018. 01. 21)
36. U. S. Department of Justice, 'Computer Crime & Intellectual Property Section', 2014,
<http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/> (Download 2018. 01. 21)

37. The Quadrennial Homeland Security Review
<https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/2014-qhsr-final-508.pdf> (Download 2018. 01. 21)
38. National Cyber Security Organization: UNITED STATES 2016,
https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_USA_122015.pdf
(Download 2018. 01. 21)
39. U. S. Cyber Command (USCYBERCOM) Sept. 30, 2016,
<http://www.stratcom.mil/Media/Factsheets/Factsheet-View/Article/960492/us-cyber-command-uscycbercom/> (Download 2018. 01. 21)
40. March 2, 2017, Cyber Strategy and Policy the Committee on Armed Services, the United States Senate, the One Hundred Fifteenth Congress, the First Session.
<https://www.hsdl.org/?view&did=800207> pp. -3 (Download 2018. 01. 21)
41. FACT SHEET: THE DEPARTMENT OF DEFENSE (DOD) CYBER STRATEGY APRIL 2015,
https://www.defense.gov/Portals/1/features/2015/0415_cyber-strategy/Department_of_Defense_Cyber_Strategy_Fact_Sheet.pdf (Download 2018. 01. 21)
42. THE DEPARTMENT OF DEFENSE CYBER STRATEGY April 2015,
https://www.defense.gov/Portals/1/features/2015/0415_cyber-strategy/Final_2015_DoD_CYBER_STRATEGY_for_web.pdf (Download 2018. 01. 21)
43. A Report to the President on Enhancing the Resilience of the Internet and Communications Ecosystem Against Botnets and Other Automated, Distributed Threats 2018,
https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/eo_13800_botnet_report_for_public_comment.pdf (Download 2018. 01. 21)

TURCSÁNYI KÁROLY¹ – HEGEDŰS ERNŐ² – BÁN ATTILA³

**A nagyhatalmak tengeri hadviselése az elöltöltő fegyverek
korában
V. rész**

**The Naval Warfare of the Great Powers in the Age of Muzzle-
loading Weapons (1648–1866)
part V.**

*A haditengerészetek szervezete a sorhajók korszakában
(1648–1865)*

A brit flotta „számbeli fölényével oly mértékben múlta felül francia ellenfelét, hogy annak alapvetően más stratégia alapján kellett működnie... beérve a tengerek egy részének bizonyos időre korlátozódó ellenőrzésével.”⁴

Absztrakt

A cikksorozat első része Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország, illetve a Habsburg Birodalom haditengerészetének haditechnikai eszközeit és szervezeteit mutatta be az elöltöltő ágyúval felszerelt sorhajók korszakában. A második és a harmadik rész ugyanezeknek az államoknak a geostratégiai pozícióját, a gyarmatosításban betöltött szerepét, illetve gazdasági potenciálját tárgyalta, különös tekintettel e tényezők haditengerészet fejlődésére gyakorolt hatására. A negyedik

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem/National University of Public Service, E-mail: turcsanyi.karoly@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-0161-6718

² MH Logisztikai Központ, Kutatás-fejlesztési Tudományos és Szabványosítási Osztály/HDF Logistic Center, Department of Research Development, Scientific and Standardisation E-mail: hegedus.erno@hm.gov.hu; ORCID: 0000-0001-8457-5044

³ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, E-mail: ban.attila@hm.gov.hu, ORCID: 0000-0002-8254-1139

⁴ Somorjai Miklós: Napóleoni háborúk, tengeri csaták. <http://www.publikon.hu/htmls/cikkek.html?ID=17&articleID=87> (2018. 02. 09.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

rész az ipari forradalom hatásait vizsgálja a haditengerészetekre. Az ötödik rész a brit, francia és amerikai haditengerészet szervezetét mutatja be a sorhajók korszakában.⁵

Kulcsszavak: haditengerészeti hadviselés, elöltöltő fegyver, sorhajó, haditengerészet szervezete

Abstract

The first part of the article series introduced the military-technical means and organizations of the naval forces of Great Britain, France, Russia and the Habsburg Empire in the era of ship of the line equipped with muzzle-loading cannons. The second and third part presents the geostrategic position of the same states, their role in the colonization and also their economic potential in the same period with particular reference to the effect of these factors on the development of the naval forces. The fourth part studies the effects of industrial revolution on the navies. The fifth part studies the British, French and US naval organizations in the era of ships of the line.

Keywords: naval warfare, muzzle-loading gun, ship of the line, naval organization

4. A NAGYHATALMAK HADITENGERÉSZETEI SZERVEZETFEJLESZTÉSÉNEK JELLEMZŐI

4.1. A TENGERI NAGYHATALMAK NYÍLT TENGERI FLOTTÁINAK LÉTREJÖTTE

4.1.1. Nagy-Britannia haditengerészete

A tengeri hadviselés eszköz- és eljárásrendjének kialakulása a 17–19. század haditengerészeti küzdelmeihez, azon belül is leginkább a britek abszolút tengeri hatalmának kialakulásához köthető. A brit haditengerészetet és az Admiralitást 1546-ban hozta létre VIII. Henrik, mindössze 58 hajóegységgel.⁶

Már a harmadik angol–holland háborútól, de különösen a napóleoni háborúk korától a brit haditengerészet alapját már a nagyobb és nehezebb, összevont harcászati egységben alkalmazott nagy értékű sorhajók alkották. A tengeri ütközetek megívásában – a hajók

⁵ Az amerikai haditengerészetet ismertető rész főként az 1861–1865 között zajló polgárháborúval foglalkozik, amelyben már megjelentek a gőzhajtású, páncélos hajók, illetve a hátultöltő lövegek is – alkalmazásuk azonban még messze nem vált kizárólagossá. (Ilyen módon ez a háború már közel volt a korszakhatárhoz.)

⁶ Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedűs Ernő – Molnár Gábor: Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában. HM HIM, Budapest, 2015, 261.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

közötti kommunikáció (hatékony jelzőzászló-rendszer és jó minőségű távcsövek elterjedése) dinamikus javulása következtében – éppen a napóleoni háborúk időszakára javultak meg a hajókötelékek tengeri csata során lefolytatott manővereinek feltételei. Ennek következtében az addig csak kis veszteségek okozására alkalmas, felőrli jellegű harceljárások – kedvező esetben, azaz a támadó erőfölénye vagy már kialakult üldözés esetén – egyre megsemmisítőbb jellegűvé váltak. A brit haditengerészet 1697 és 1797 között írásban is rögzítette a hajóegységek összevonásán, az átkaroláson, illetve az áttörésen alapuló harceljárást, amelyek már jóval hatékonyabbnak bizonyultak a csatasor-csatasor elleni hagyományos küzdelemnél.⁷ Még akkor is ezeket a támadó harceljárásokat alkalmazták, ha számszerűleg kisebb erejű hajókötelékekkel bocsátkoztak harcba (pl. Trafalgar is ilyen csata volt).

A britek a haditengerészet nagy részét különböző flottákra osztották. A fontosabb flották magját általában 20-30 sorhajó alkotta. A két legfontosabb a Csatorna Flotta és az Északi-tengeri Flotta volt, ezek védtek Nagy-Britannia déli és keleti partjait, illetve tartották fenn az ellenség atlanti kikötőinek blokádját. A Balti Flottát, mely a balti kereskedelmet volt hivatott biztosítani, csak akkor állították fel, amikor a stratégiai helyzet megkívánta. Fontos volt viszont a Földközi-tengeri Flotta. A Royal Navy 1793-ban összesen 418 hajóval rendelkezett, ebből a sorhajók mennyisége 123 volt.⁸ A brit flotta Trafalgart követően még jobban megerősödött, mivel 1806–1814 között nagy mennyiségben bocsátották vízre az új, 74 ágyús III. osztályú sorhajókat, és mellettük megkezdődött a 120 ágyús I. osztályú sorhajók építése („Caledonia”, majd a „Nelson”-osztály tagjai). (Utóbbiak zöme viszont csak a napóleoni háborúkat követően állt szolgálatba.) 1815-re a brit flotta hajóinak száma 1017-re növekedett.⁹

Ugyanakkor a brit haditengerészet továbbra sem mondott, mondhatott le az önálló távolsági (kereskedelmi-ellenőrző és portyázó) feladatok végrehajtására alkalmas, könnyű és mozgékony fregattok alkalmazásáról. Az Admirális 1812-re – a francia cirkáló hadviselés ellenszereként, a kereskedelmi konvojok hatékony biztosítása érdekében – megkértszerezte, 277-re növelte a fregattok számát.¹⁰ A fregattok egy másik területen is hasznosak bizonyultak: a britek a napóleoni háborúk korában is sikerrel alkalmazták a haditengerészeti blokádot.¹¹ A „brit haditengerészet erőt általában a blokádot fenntartására vetették be.”¹² A blokádot fregattokkal szembeni biztonságos zárása, illetve a konvojokísérő-biztosító feladatok miatt a brit flottában „kisméretű hajók sokaságára volt szükség, így az 1812-ig tartó

⁷ Uo. 78–79. és 89.

⁸ Rodger, N. A. M.: *The Command of the Ocean: A Naval History of Britain 1649–1815*. W. W. Norton & C. Inc., New York, 2006., továbbá Hobson, Rolf – Kristiansen, Tomas (szerk.): *Navies in northern waters 1721–2000*. Frank Cass, London, 2004. 47. o.

⁹ Lavery, B.: *Nelson's Navy: The Ships, Men, and Organization, 1793–1815*. London: Conway Maritime Press. 1989, 40.

¹⁰ Bencze László: *Az állóháború harcászati és hadászati előzményei*. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2009, 77.

¹¹ Eredményesen tették ezt már a hét éves háborúban is.

¹² Holmes, Richard: *A napóleoni háborúk kora*. Alexandra Kiadó, Budapest, 2006, 26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

időszakban a flotta több mint 1000 hajóra duzzadt.¹³ A britek a blokádlétrehozásának igénye, illetve a franciák cirkáló hadviselése miatt is rákényszerültek a dinamikus létszám-bővítésre a fregatt kategóriában, ami jelentősen leterhelte hajóépítő kapacitásait, és valamelyest lassította a sorhajók építésének ütemét. Ugyanakkor a hajógyártás részben gépesített folyamatainak (pl. a kötélcsigák tömeggyártása gőzgép meghajtású „automata” másolósztergákon) hatására gyártókapacitásuk teljesítőképessége a háború egész időtartama alatt fölényben maradt kontinentális ellenfeleikkel szemben.

A brit tengeri hatalmat a napóleoni háborúk során éppen a direkt és megsemmisítő jellegű műveletek folytatásához szükséges számszerű fölény jellemezte. Számszerű és – fejlettebb öntéstechnológiájuknak köszönhetően – a tüzerő területén jelentkező fölényük birtokában olyan módszer kidolgozására törekedtek, amely egyértelmű győzelemre vezet az ellenféllel szemben. A 18. század végén, az 1782-ben a Saintes-szigetek közelében vívott tengeri csata hozott fordulatot, amikor – ekkor még mindössze Rodney admirális spontán felismerésétől vezéreltetve, egyúttal kihasználva a szélirány hirtelen változását – a brit flotta egyes hajói áttörték a francia hajóhad vonalát és öt hajót elfogtak. Lord Richard Howe a csatasor áttörésének harceljárását 1783-ban már szabályzatban rögzítette.¹⁴ 1794-ben, a később „Dicsőséges Június Elseje” néven emlegetett csatában az új harceljárást immár tudatosan alkalmazó Howe felismerte, hogy az ellenfél legyőzéséhez nem elég egyik ponton áttörni vonalát, s az áttört hajókkal keresztműzbe fogni hajóit. Ehelyett úgy döntött, hogy minden egyes hajója törjön át az ellenfél egy-egy hajója mögött, s ezután a szélalatti oldalról bocsátkozzon azzal közelharcba. A csatában a britek elfogtak hat ellenséges hajót, egyet pedig elsüllyesztettek.

A brit hadihajók méretének, belső terének és szállító kapacitásának növekedésével lehetővé vált az állandó tengerészgyalogság felállítása (1664). Ez lehetővé tette a partraszálló műveletek megvalósítását, kulcsfontosságú pontok – szigetek, szorosok, fontos kikötők – lerohanását, megszállását, védelmét és megerősítését, ezáltal is biztosítva a hajózás feletti, szinte teljes körű ellenőrzést. (Ezt szolgálta Gibraltár, Minorca, Málta, Port Royal, Fokváros, Madras és Bombay birtokba vétele.) Egy 100 ágyús sorhajó 850 fős legénységéből 110 volt a tengerészgyalogos, egy 74 ágyús 600 fős legénységéből pedig 100. A napóleoni háborúk korára a brit haditengerészet már rendkívül nagy létszámú (tengerészgyalogosok és könnyűlövészek vegyes alkalmazására épülő), 7000 fős haditengerészeti deszantok harcszerű partraszállásának végrehajtására is képes volt – méghozzá a világ szinte bármely távoli pontján (Martinique 1809, New Orleans, 1814.).

A brit haditengerészet az 1690-ben Beachy Headnél (Bévéziers) a franciáktól elszenvedett vereséget követő száz évben nem veszített el egyetlen jelentősebb tengeri csatát sem, majd az 1793–1805 között zajló tengeri háború végére – elsősorban Nelson győzelmeinek köszönhetően – komoly kihívó nélkül maradván egy évszázadra biztosította Nagy-Britannia senki által meg nem kérdőjelezett uralmát a világ tengereken felett. (A napóleoni

¹³ Lavery, Brian: *Hajók. M-érték* Kiadó Kft., Budapest, 2005, 130.

¹⁴ Sweetman, Jack: *Admirálisok*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999, 89.

háborúk alatt a britek egyetlen alkalommal, 1810 augusztusában, Mauritius előtt szenvedtek egyértelmű vereséget a franciáktól, egy fregattok közötti összecsapásban, ám ez nem döntött el semmit.¹⁵ Csak az 1914. november 1-én, a chillei Coronel város közelében vívott tengeri csatában szenvedett el ismét egyértelmű vereséget egy brit hajóraj egy német köteléktől.¹⁶)

4.1.2. Az Egyesült Államok haditengerészete

Az amerikai haditengerészet a függetlenségi háború (1775–1783) során született meg. Erőit ekkor mindössze néhány korvett és brig, illetve nagyobb számú felfegyverzett halászszkúner alkotta. Ilyen jellegű haditengerészettel kizárólag portyázásra és korzárhadviselésre vállalkozhattak. Ezen a területen viszont kétségtelenül sikereket értek el, hiszen „a függetlenségi háború alatt az amerikai portyázók mintegy 2200 hajót ejtettek zsákmányul.”¹⁷ Néhány szlúppal, szkúnerrel és ágyúnaszáddal eredményes harcot folytattak a britek ellen a Nagy-tavak és a Szent Lőrinc-folyó térségében.

Az amerikai kongresszus 1794-ben rendelte el hat nehézfregatt építését (USS United States, USS Constellation, USS Constitution, USS Chesapeake, USS Congress és USS President). 1801-re a haditengerészet 5600 fős állománnyal és 54 hajóegységgel rendelkezett.¹⁸ 1806-ra már 9 db 24-44 ágyús fregattból, 3 briggből, 2 szlúpból, 2 szkúnerből és egy kutterből, illetve 69 db ágyúnaszádból állt Washington tengeri hadereje.¹⁹

Az amerikai haditengerészet az 1812-es brit–amerikai háború számos csatájában vett részt, amely során nehézfregattjaival hajó-hajó elleni párbajokban számos esetben győzedelmeskedett. Néhány brig, szkúner és szlúp harcba vetésével feltartóztatták a brit haderő előrenyomulását a Nagy-tavak és Champlain-tó vidékén, azonban nem tudták megakadályozni a brit flotta amerikai kikötők elleni blokádját és a brit szárazföldi erők partraszállását sem. (1814. augusztus 24-én – egy sikeres tengeri deszant műveletet követően – került sor Washington középületeinek britek általi felégetésére is.) Ugyanakkor a háború során a reguláris haditengerészet és a polgári hajózásból toborzott korzárók is sikeresen alkalmazták a cirkáló hadviselést és a portyázást, gátolva a brit kereskedelmi hajók tevé-

¹⁵ A pontosság kedvéért megemlíteném, hogy 1801 júliusában az algecirasi-öbölben vívott első, a francia flotta és a brit hajóhad között vívott csata során a franciák foglaltak el egy brit sorhajót – ám ez a francia győzelemmel végződő kis összecsapás szinte jelentéktelennek volt mondható a háború egészét tekintve. (Ráadásul a közvetlenül ezt követő második algecirasi csatában a britek győztek, mivel elsüllyesztettek két spanyol hajót, egy franciát pedig elfoglaltak.) Kaiser Ferenc: Thomas Cochrane, a tengeri farkas. In: Kovács Zoltán – Püski Levente (szerk.): Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 80. születésnapjára. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2010, 112.

¹⁶ Corbett, J. S.: Naval Operations. History of the Great War Based on Official Documents by Direction of the Historical Section of the Committee of Imperial Defence. Imperial War Museum and Naval & Military Press ed. London: Longmans, 1920.

¹⁷ Helfers, John: Kézikönyv az Egyesült Államok haditengerészetéről. Gold Book Kiadó, Debrecen, 2005, 29.

¹⁸ Uo. 47.

¹⁹ Uo. 57.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kenységét. (Azonban ez fordítva is igaz volt: a kanadai és karibi kikötőkből kifutó brit korrárhajók is eredményesen fosztogatták az amerikai kereskedelmi hajókat.)

A mexikói–amerikai háború (1846–1847) során a haditengerészet blokád alá vette a mexikói kikötőket, illetve a Kaliforniai-öbölben zsákmányul ejtette vagy felgyújtotta a mexikói flottát, továbbá elfoglalta a Baja California összes jelentősebb városát is. Az amerikai haderők első nagyméretű partraszállására a mexikói Veracruznál került sor 1847. március 9-én, amikor egy nap alatt 13 000 katonát és azok felszerelését vitték a partra. Az itt használt, kimondottan partraszállás céljára kifejlesztett, 8 fős kezelőszemélyzettel ellátott lapos fenekű csónakok 40 főnyi gyalogság partra tételére voltak alkalmasak. A művelethez annyi csónakot vontak össze, amellyel az első partraszálló hullámban 2500 főt, az első órában pedig 8600 főt tehettek partra.²⁰ Egy kisebb, 1000 fős deszant műveletre Tabasconál is sor került, júniusban.

Az amerikai haditengerészeti hadviselés a polgárháború (1861–1865) időszakában jelentősen átalakult. Az Unió hadereje már teljes értékű flottákkal operált, és széles körben alkalmazta a tengeri blokádot. Az északi államok – kezdetben még csak csekély számú, majd a polgárháború során felfuttatott, 1862-től jelentős létszámú flottájukra támaszkodva – már 1860 áprilisában blokád alá vették a déli államokat, az Atlanti partvidéktől a Chesapeake-öblön át Floridáig, illetve a Mexikói-öblöt egészen a Mississippitorkolatáig. Így akarták lehetetlenné tenni a dél számára lényegében egyetlen bevételt jelentő gyapot és a dohány exportját, illetve a külföldről történő hadianyag-vásárlást. Mindössze 80 olyan kikötő volt a déliek kezében, amelyhez vasútvonal is csatlakozott, így Északnak ezek blokádjára kellett koncentrálni. Ez jelentős mértékben megnehezítette ellenfelük gazdaságának és haderejének működését, mivel meggátolta a gyapot kivitelét Európa felé, miközben megakadályozta az ott beszerzett fegyverszállítmányok behajózását is. Az északi flotta 1860-ban – a háborút megelőzően – még csak 60 hajóval rendelkezett, ez a szám 1862-re 260-ra növekedett, ám 1865-re már 670 – részben gőz- vagy gőz-segédhajtású, illetve páncélozott – hajóegységgel folytatott hadműveleteket.²¹ (Ebbe a mennyiségbe azonban beleértendő a kizárólag folyókon alkalmazott lapátkerékes gőzhajtású egységek is, míg a tengeren alkalmazható – jellemzően vitorlás vagy vitorlás, gőz segédhajtású – hajók száma nem haladta meg a félezeres mennyiséget.) Az Unió ebből 500 hajót mozgósított a blokádszolgálatra – köztük felfegyverzett polgári vitorlás hajókat is.

„A blokád meg hirdették, és azt érvényesíteni is igyekezett az Egyesült Államok Haditengerészete, amelynek majdnem száz hajója volt, amikor ugyanebben az időben a Dél még egyáltalán nem rendelkezett haditengerészettel. A blokád könnyörtelenül, fokról fokra mind eredményesebbé vált, részben az Unió flottájának tengeri tevékenysége révén, részben úgy, hogy katonaság partra szállításával sorra foglalták el a Dél kikötőit, és part menti vizeinek mind nagyobb részére terjesztették ki az Unió fennhatóságát.”²² A haditengerészet

²⁰ Uo. 88–89.

²¹ Uo. 101., 110.

²² Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998, 501.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

már 1861 áprilisában 12 nagyobb kikötőt vett blokád alá, mintegy 90 hajóegységgel. Az 1861-es hajóforgalom már 1862-re töredékére csökkent. Ekkor már 384 északi hajó tevékenykedett a blokád zárása érdekében. A gyapjúexport 1864-re az 1861-es érték 10%-ára csökkent.

Az északi hajók összesen több mint 1100 blokádtörő kereskedelmi hajót fogtak el, illetve mintegy 300-at semmisítettek meg a háború folyamán. 1861-ben még csak minden tízedik csempészhajót sikerült feltartóztatni, míg 1864-ben már minden harmadik hajót elfogtak vagy elpusztítottak a blokádban részt vevő északi hajók. A háború utolsó két évében mindez a hiánygazdaság kialakulásához és erős inflációhoz vezetett délen. Észak öt év alatt közel hétszeresére növelte flottája létszámát, a hajógyárak mintegy 580 új hajót gyártottak le – köztük 170 gőz segédhajtású, illetve kis részben tisztán gőzhajtású, tehát igen költséges hajó volt. Az Unió jelentős ipari kapacitására támaszkodva hozta létre ezt a flottát, megbénítva ezzel a déli államok gazdaságát, ellehetetlenítve a déli hadiipar működését. Végül ezek az indirekt haditengerészeti hadviselési módszerek – a sikeres szárazföldi műveletek mellett – jelentős mértékben járultak hozzá a déliek haderejének vereségéhez.²³

A ritka szárazföldi úthálózat miatt csak a tengeren, illetve a folyókon lehetett hatékonyan csapatokat és utánpótlást szállítani. „A Dél elleni hadviselés kulcsát a folyók jelentik, hiszen vasúthálózata ritka, így a Konföderáció belső területei felé csak a Mississippi és mellékfolyói mentén lehetett előrenyomulni.”²⁴ A Mississippi alsó folyásának elfoglalásával is számoltak, a folyó mentén előrenyomulva, a támadást vízi úton szállított csapatokkal támogatva. Vicksburg 1863-as ostrománál – és az azt megelőző környékbeli ütközetek megvívása során – „a haditengerészet és a hadsereg összefogott az... első kombinált, összhaderőnemi hadművelet végrehajtására.”²⁵ A haditengerészet csapatszállítási és tűztámogatási feladatokat látott el, a szárazföldi haderő gyalogsága megvívta a szükséges ütközeteket és az ostromot, míg a magasabbegység szinten, önállóan alkalmazott lovaság egy nagy távolságú (mélységi behatoló) műveletet hajtott végre az ellenség mögöttes területein, és több helyen elvágta Vicksburg vasúti utánpótlását.

Északi részről számos esetben került sor jelentősebb létszámú csapatok tengeri úton végrehajtott szállítására (pl.: 1862. március – Virginia-félsziget). A hajón szállított csapatok nem egy esetben hajtottak végre közvetlen harctevékenységgel járó partraszállásokat is, amelyeket egyes esetekben már a tengerészgyalogság erőinek bevetése is kiegészített (1865. január – Fisher-erőd).²⁶ A flotta bőséges szállítási kapacitására alapozva 82 partraszálló művelet során juttattak ki erőket az ellenfél mögöttes területeire, összesen mintegy 400 000 főt. Az Unió haditengerészete egyre nagyobb partszakaszt tartott ellenőrzése alatt. „Az Unió hadserege bárhol, ahol jónak látta, csapatokat tehetett partra, hogy akár

²³ Uo.²⁴ Uo.²⁵ Uo. 115.²⁶ Helfers: i. m. 119.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

egyszerre több nagy kiterjedésű enklávét is elfoglaljon, majd tartósan megszálljon. Partvidékének elvesztése a Konföderáció végső bukását jelezte előre.”²⁷

4.2. A FÉL-KONTINENTÁLIS FRANCIAORSZÁG FLOTTAFEJLESZTÉSE

A francia haditengerészet fejlesztése érdekében a 17. század második felében Jean-Baptiste Colbert (1619–1683) pénzügyminiszter jelentős beruházásokba kezdett. Az ország 1660-ban mindössze 18 sorhajót és néhány gályát tudott felsorakoztatni, ám egy 10 éves fejlesztési program során ezt az erőt 111 sorhajóra, 22 fregatra, 30 gályára, illetve 36 szállítóhajóra növelték, miközben átépítették Brest és Toulon kikötőjét, illetve újjáépítették Dunkerque, Rochefort és Marsellie kikötőit.²⁸ Mindennek köszönhetően 1677-től néhány évig a francia flotta volt a legnagyobb a világon, állománya mintegy 40 000 főt tett ki.²⁹ Ebben az időben 135 hadihajója még nem maradt el lényegesen Anglia mögött a tengeren. A 17. században, egyes rövidebb időszakokon – amikor a brit költségvetés „gyengélkedett” – a franciák még számszerű haditengerészeti fölény megteremtésére is képesek voltak. Azonban már Colbert politikusi tevékenységének utolsó éveiben elkezdődött a flotta hanyatlása, ami a halála után zuhanásba ment át. 1690-ben a Beachy Headnél vívott csata során a francia Tourville tengernagy még 75 hajót tudott felvonultatni. Két évvel később azonban már csak 44-et volt képes felszerelni és legénységgel ellátni, így 1692-ben a britek és a hollandok tönkreverték a franciák hajóhadát Barfleur-nél és La Hogue-nál. Vauuban marsall doktrínája végül hivatalosan is kimondta, hogy a haditengerészet másodlagos jelentőségű a szárazföldi haderővel szemben. A vereség után a franciák haditengerészeti taktikát változtattak, korzárhajókat szereltek fel, ezek a brit kereskedelmi hajókat fosztogatták. A brit haditengerészet – hiába uralta a tengert – nem volt képes tökéletesen megvédeni a kereskedelmi hajózást. A korzárók tevékenysége ugyanakkor érdemben nem hatott a háború kimenetelére – habár kétségtelenül bevételt termelt. Az állandó szárazföldi háborúk miatt a francia flotta költségvetését egyre inkább lecsökkentették. A haditengerészet 1713-ban csupán 62 sorhajót tudott csatasorba állítani a 119 sorhajót felvonultató britekkel szemben.³⁰ 1714-ben pedig már csak 25 hadra fogható nehéz egysége volt Párizsnak, a többi kivonták, vagy leszerelve állt a kikötőkben.

„XV. Lajos (1715–1744) és különösen XVI. Lajos (1744–1791) nagyon jelentős fejlesztéseket hajtott végre a haditengerészet területén... a 18. század második felében tapasztalható a francia haditengerészet fellendülése, amely azonban az államkincstár óriási ös-szegeit emésztette fel.”³¹ Erre a bázisra alapozva már érthető, hogyan lehetett „a 18. szá-

²⁷ Keegan: i. m. 502.

²⁸ Marjai Imre – Pataky Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973, 232.

²⁹ Uo. 232.

³⁰ Hobson – Kristiansen: i. m. 47.

³¹ Tóth Ferenc recenziója Michel Depeyre „Tactiques et strategies navales de la france et du royaume-uni de 1690 a 1815 (Bibliotheque Stratégique, Ed. Economica, Paris, 1998.)” című könyvéhez In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 2008/3–4. 802.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

zad tengeri története a hegemoniáért vívott brit–francia harcok sorozata.”³² A brit–francia tengeri háború intenzitását serkentette az 1739-ben kitört gyarmati háború („Jenkins füle háború”) is. A század során gyakran került sor a két nagyhatalom között tengeri összecsapásra: 1744-ben Toulon térségében, 1756-ban Minorca szigeténél, 1759-ben Lagosnál és a Quiberon-öbölben zajlottak le brit–francia tengeri ütközetek, amelyek rendszerint francia vereséggel végződtek (kivéve a minorcai tengeri ütközetet). Végül azonban a hétéves háború (1756–1763) idején Franciaország a gyarmatokért folytatott haditengerészeti vetélkedés során alulmaradt Nagy-Britanniával szemben: lényegében minden indiai birtokát elveszítette, emellett szinte összes észak-amerikai területe is brit birtokba került.

Franciaország 1763 után ismét megkezdte új hadihajók építését, így 1774-től flottája már jelentős számú hajóegységgel rendelkezett. 1778–1782 között az összecsapások először brit kudarcokkal végződtek, míg 1778-ban Ouessantnál döntetlennel végződött egy ütközet. Végül 1782-ben a Saintes-szigetekenél megvívott tengeri csatában a brit hajók egyértelműen legyőzték a franciákat. 1792-ben a francia haditengerészetnek 241 hajója volt, ebből 83 sorhajó és 77 fregatt. 1794-ben a „dicsőséges június elsejei” csatában a britek ismét áttörték a csatasort és megverték a franciákat. A francia haditengerészet – a cirkáló hadviselés kivételével – ekkortól veszítette el a kezdeményezés lehetőségét. 1795-ben a franciák már 101 fregattal rendelkeztek, és a következő két évtizedben ez a hajóka-tegória képezte haditengerészetük gerincét.

A haditengerészeti hadviselés kiemelt szerepet kapott a fél-kontinentális napóleoni francia császárság stratégiájában is. Napóleon gondolkozásától nem álltak távol a haditengerészeti kérdések, hiszen fiatalkorából ismeretesek a Korzika történetét és az ott végrehajtott 1736-os inváziót tárgyaló írásai, illetve egy Egyiptom irányába végrehajtott tengeri hadjárat tervei.³³ Hatalomra kerülését követően így nem hanyagolta el a flottafejlesztés kérdéseit sem, melynek során már a meghódított területek kikötőire és gazdasági erőforrásaira is támaszkodhatott. Ennek ellenére a flotta sorhajóállománya 1800-ra jelentősen lecsökkent, elsősorban az állandó veszteségek hatására. Ekkor a francia haditengerészet mindössze 46, 1804-ben pedig 51 sorhajóval rendelkezett. Az 1805-ös trafalgar vereség szertefoszlatta a korábbi francia gyarmatok visszaszerzésére vonatkozó ambíciókat is. A flotta Trafalgar után, 1807-ben érte el a mélypontot, amikor csak 35 sorhajója volt. Maga Napóleon mutatott rá 1805-ben, hogy „ábránd azt remélni, hogy tíz éven belül a britekével egyenrangú tengeri haderőnk legyen!”³⁴ A francia flotta azonban túlélte a trafalgar vereséget. Amikor az austerlitz győzelem után a francia szárazföldi haderő kiterjesztette ellenőrzését szinte az egész kontinensre, megkezdődött a hajóépítő anyagok felhalmozása és az új francia hajók építése. Az ezután megindult programnak köszönhetően 1813-ban már ismét 71 sorhajója volt a franciáknak (miközben további 22 építés alatt állt). Mindezek ellenére – defenzív haditengerészeti harceljárásuknak megfelelően – továbbra sem szálltak

³² Marjai – Pataky: i. m. 260.

³³ Feleki László: Napóleon. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976, I. k. 42.

³⁴ Uo. 1976, II. k. 29.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

szembe nyílt csatákban Nagy-Britanniával a tengeren, ehelyett főként cirkáló hadviselésükre támaszkodtak.

Franciaország kizárólag klasszikus, teljes értékű flották összecsapása során nem nyerte meg a tengeri hatalom birtoklásáért folytatott versenyt, mivel Nagy-Britannia flottájára a franciáknál jóval többet költött.³⁵ Franciaország részéről ez az aránytalan fegyverkezési verseny a klasszikustól eltérő, ugyanakkor versenyképes haditengerészeti eljárások alkalmazását követelte meg. A brit flotta „számbeli fölényével oly mértékben múlta felül francia ellenfelét, hogy annak alapvetően más stratégia alapján kellett működnie... beérve a tengerek egy részének bizonyos időre korlátozódó ellenőrzésével.”³⁶ Ennek érdekében a franciák – a hagyományosnak mondható brit modellhez képest – módosításokat végeztek a haditengerészet haditechnikai eszközein, szervezetén és stratégiáján. Céljuk nem az volt, hogy sorhajó-flottákkal nyílt tengeri ütközetekben győzzék le az ellenséget, hanem az, hogy könnyű és gyors hajóegységekkel nagy területeket ellenőrizve – ott folyamatosan járőrözve, cirkálva – lehetetlenné tegyék annak kereskedelmi hajóforgalmát.

A francia flotta tehát – belátható időn belül – még a legjobb esetben is csak közepes erejű és korlátozott célú haderőnémmé fejlődhetett, így ehhez a jellemzőhöz kellett megválasztani a megfelelő hadászati célokat és haditengerészeti stratégiát. Rövidtávon nem kellett teljes értékű, a világtengerek uralására képes flotta kialakítására törekedni, elegendő volt a korlátozott haditengerészeti célokat – az Európa körüli beltengerek és az Atlanti óceán közelebbi területeinek ellenőrzését, illetve a Földközi-tengeri térség szigetei és partszakaszai elleni inváziót – biztosítani és támogatni képes hadiflotta fenntartása is. Még 1695-ben az „új tengeri stratégiát Sebastian de Vauban, a szárazföldi hadsereg tábornoka, és jeles hadmérnök határozta meg, *Mémoire sur la course* címmel közreadott értekezésében... Vauban úgy vélte, Franciaország alapvetően szárazföldi nagyhatalom, s alapvető érdekeltségei is az európai kontinensen vannak. Ebből következően erőforrásai javát a szárazföldi hadseregre kell fordítania, s haditengerészete emellett csupán másodlagos jelentőséggel bír. Miután pedig Franciaország nem tud olyan flottát felállítani, amely a siker reményében vehetné fel a harcot a britekkel a tengeri hatalom megszerzése érdekében, nem is szabad a meglévő hajókat egy reménytelen tengeri ütközetben kockára tenni. Mivel az ellenség hadiflottájának legyőzése nem lehet reális célkitűzés, értelemszerűen a kereskedelmi flottáját kell támadni, hogy ezzel megfosszák a számára nélkülözhetetlen tengeri utánpótlástól. Ezt a feladatot a kisebb hadihajók és az állam által megbízott »magánvállalkozók«, a korszak kalózhajói látták volna el... Vauban elgondolásai – a »guerre de course« – igazából csak később értek be.”³⁷ Harcászati elképzelései a napóleoni háborúk során bontakoztak ki igazán.

³⁵ MacGregor, Knox: Tömegpolitika és nacionalizmus mint hadügyi forradalom: a francia forradalom és ami utána következett. In: Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005, 187.

³⁶ Somorja: i. m.

³⁷ Horváth Zoltán: A dicsőséges június elseje, 1794. acelmonstrum.host22.com/elseje.html (2016. 03. 11.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

„A védekező taktika... a defenzív megközelítés... hangsúlyozása, mely a legtöbb 18. századi tengeri összecsapásban meghatározta a francia tengernagyok hozzáállását... Audibert Ramatuelle: *Cours élémentaire de tactique navale*, Bonaparte Napóleonnak ajánlott, 1802-ben megjelent könyvében is megjelenik.”³⁸ E stratégia lehetővé tette, hogy a francia haditengerészet a britekénél kisebb hatótávolságú műveletek tervezésére alapozza tengeri hadviselését. A korlátozott célú stratégia emellett azt is jelentette, hogy a franciák az esetek döntő többségében „lemondtak a hajórajonkénti hadviselésről, vagyis a flotta-hadműveletekről és elfogadták a portyázó hadviselést, azaz a kereskedelmi hajók megtámadásának stratégiáját.”³⁹ Ezzel „a francia tengernagyok... új stratégiát próbáltak megalkotni. Figyelemre méltónak találták, hogy az állami megbízólevéllel hajózó korzárók komoly sikereket értek el a brit kereskedelmi hajózás ellen. Ebből azt szűrték le, hogy a francia flottát nem az ellenséges hajóhad, hanem az ellenség kereskedelmi hajózása ellen kell alkalmazni. Azaz indirekt módon, az ellenség gazdasági bázisát – tengeri kereskedelmét – kell szétzúzni, így győztesen lehet befejezni a háborút. Ezzel megszületett a kereskedelmi háború (*Guerre de Course*) elmélete... Az előnyök teljesen egyértelműnek tűnnek, minimális kockázattal a lehető legnagyobb veszteséget lehet okozni az ellenségnek.”⁴⁰ A francia flotta legfontosabb elemét ekkortól a cirkáló hadviselésre leginkább alkalmas fregattok alkották. „A francia tengernagyok... nem indultak flottájukkal ellenséges hajóhadak megsemmisítésére, hogy elnyerjék a tenger feletti uralmat. Ellenben a *guerre de course* (cirkáló-hadviselés) eredményei lényegében igen tekintélyesek voltak. Az állami és a privát francia felfegyverzett kereskedelmi hajók... a hétéves háborúban 4000 hajót, a francia forradalom és a császárság háborúiban körülbelül 11 000 hajót fogtak el. A *course* tehát nyilvánvalóan sikeresnek bizonyult.”⁴¹ A franciák stratégiájukban „a kereskedelmi hajók elleni korzárakciókra helyezték a hangsúlyt... ezzel érzékeny veszteséget okoztak a brit kereskedőknek.”⁴²

Ugyanakkor ez a stratégia nem támogatta a nagy hajóegységek leszerelését, hiszen az ezekből felállított kisebb létszámú erő „azzal, hogy egyáltalán létezik, olyan ellenséges erőket köt le, amelyet máskülönben bevethetnének a portyázó hadviselés ellen. Azonkívül megbízhatják a háborús erőfeszítések támogatására irányuló feladatok teljesítésével... alkalmazhatják egy-egy konvoj kíséretére, egy-egy invázió fedezésére, szárazföldi erők támogatására.”⁴³ A korlátozott célú haditengerészeti stratégia a klasszikus tengeri hatalmakétól gyökeresen eltérő haditechnikai eszközökkel rendelkező flotta létrehozásához

³⁸ Somkuti Bálint: A francia hadiflotta a 18. században

http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1277413606_somkuti_balint_a_francia_hadiflotta_a_18_szadban_-_biztonsagpolitika.hu.pdf 5. (2018. 02. 10.)

³⁹ Sweetman: i. m. 74.

⁴⁰ Kaiser Ferenc: A blokádmélete és gyakorlata a tenderi hadviselésben. *Aetas*, 22 (2007/4). <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/049-068.pdf> (2018. 02. 10.)

⁴¹ Sweetman: i. m. 73. és 75.

⁴² Krámlí Mihály: A tralalgari csata kétszázadik évfordulójára. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118 (2005/4). 955.

⁴³ Sweetman: i. m. 75.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

vezetett: a flottafejlesztés gerincét a cirkáló-hadviselésre alkalmas kisebb hajóegységek (fregatt, korvett) és a britekénél kisebb hatótávolságú, könnyebb építésű, de gyorsabb sorhajók építése képezte.

Napóleon a védettséget a sebesség oltárán feláldozó, gyors sorhajókat rendelt a hajógyáraktól. A meghódított területek gazdasági potenciáljára is támaszkodó flottafejlesztési program eredményeképpen 1813-ra, a Trafalgarnál elszenvedett vereség és a jelentős veszteségek ellenére is 71 sorhajót számlált a francia flotta. A Napóleon haditengerészeti stratégiájában megfogalmazott tíz év letelte után, a stratégia korlátozott és defenzív jellegét figyelembe véve a francia flotta – saját defenzív stratégiája szerint – már szembenézhetett volna brit ellenfelével. Ezalatt azonban a brit hajógyártó ipar sem tétlenkedett: 1812-re a sorhajók számát a 113-ról 152-re növelte.⁴⁴ A francia és a brit flotta között a sorhajók számát tekintve fennálló arányokat tehát a legnagyobb gazdasági erőfeszítések mellett is csak fenntartani lehetett, javítani nem. Ugyanakkor a gyorsan építhető, a britek hajójánál jóval kevesebb faanyagot tartalmazó, olcsóbb és könnyebb, ezáltal alacsonyabb védettséggű, de nagyobb sebességű francia sorhajók képesek voltak hatékonyan megvalósítani a defenzív harcászati doktrínát. A francia fregatt-program és a korzárhadviselés pedig indirekt módon szintén a francia hajógyártó ipar versenyesélyeit növelte. „A franciák stratégiája kezdetben rendkívül sikeresnek bizonyult, mivel rákényszerítették ellenfelüket, hogy a kereskedelmi konvojok kísérésére kisméretű hadihajókat építsenek.”⁴⁵ A napóleoni háborúk során „a francia haditengerészeti taktika egyik fő céljává a harc elkerülése vált.”⁴⁶ A francia sorhajóflottának nem volt más feladata, mint hogy jelen legyen és kerülje az összecsapást – közepes hatótávolságú partraszálló műveletek támogatására tartalékolva erősít. „A francia sorhajók általában gyorsabbak és könnyebben manőverezhetőek voltak, mint brit ellenfeleik.”⁴⁷ A britekénél jóval gyorsabb francia hajók kimondottan alkalmasak voltak a defenzív sorhajó-harcászat feladatára, könnyen ellillahattak az ellenfél hajói elől. Harceljárásuk óvatos és védekező volt. Minden esetben fenntartották maguknak a csatából való kiválás lehetőségét, ami – gyorsabb hajóik következtében – teljesen reális harcászati lehetőség volt számukra. „A britek mindig a szél felőli oldalt, míg a franciák a szél alatti részt szívesebben.”⁴⁸ Természetesen a defenzív, óvatos francia taktika csak ritkán vezetett látványos eredményre, ritkán segítette győzelemhez alkalmazóit. Azonban „nem mondhatni, hogy ez a taktika teljesen sikertelen lett volna. Ütközetet ugyan nem nyertek vele, de az általuk elsődleges fontosságúnak tekintett célokat – konvojok célba juttatása stb. – rendszerint sikerült elérniük... tengeri csatában nem is szenvedtek átütő vereséget (nem számítva Aboukir), egészen Trafalgarig.”⁴⁹ (Aboukir nem volt nyílttengeri ütközet, ugyanúgy, ahogy a korábban a Quiberon-öbölben vívott tengeri csata sem, amiben azért tudtak súlyos

⁴⁴ Bencze: i. m. 77.

⁴⁵ Lavery: i. m. 118.

⁴⁶ Krámlí: i. m. 913.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Horváth: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

vereséget mérni a franciákra, mert azok a part közelsége miatt nem tudták a szokásos taktikájukat alkalmazni, vagyis a szélbe fordulni és elmenekülni.) A francia haditengerészet stratégiájának offenzív oldalát a cirkáló hadviselést folytató fregattok alkották.

A gyors és könnyű szerkezetű sorhajók mellett inkább a fregattoknak és a luggernek – mint kisméretű, gyors, ugyanakkor olcsó és nagy darabszámban gyártható hajóegységeknek – szántak igazán kiemelkedő szerepet. (A fregatt eredendően francia eredetű hajótípus volt.⁵⁰) A francia stratégia alapját képező potyázó hadviselés ugyanis főként a fregattokon, a felfegyverzett kereskedelmi hajókon és a halászfloattától elvont, vagy külön erre a célra épített korzár luggereken alapult. A napóleoni háborúk idején 86 sorhajó és 118 fregatt, továbbá nagyszámú korzár lugger épült Franciaországban.⁵¹

A francia stratégia egyik legfontosabb eleme a partraszállások végrehajtása volt az Európához közel eső térségekben (Málta, Egyiptom, Korfu stb.). Napóleon haditengerészeti gondolkodásának szükségszerűen központi elemét képezte egy Nagy-Britannia elleni invázió, mivel „mindenkinél világosabban látta, hogy ha ki akarja vívni az Európa feletti tartós uralmat, elsősorban Nagy-Britanniát kell térdre kényszerítenie”.⁵² Tervet dolgozott ki Nagy-Britannia inváziójára. A szigetország elfoglalásának ambiciózus terve mögött – az európai hegemonia megteremtésének szándéka mellett – gazdasági indíttatású világkereskedelmi törekvések húzódtak meg. „Amikor Nagy-Britannia térdre hull... megindulhat a mindent megoldó világkereskedelem, tíz és tizezernyi francia kereskedelmi hajón.”⁵³ A Nagy-Britannia elleni invázió elősegítése érdekében nagyszámú prame (evező és vitorlahajtású, nehézfegyverzetű csapatszállító bárka) gyártására került sor. Partraszállás végrehajtására a polgári életből elvont folyami hajókat is igénybe vettek. Ezek a csatornahajózástól a tervezett invázió idejére elvont polgári hajók voltak. „1801-ben... gyakorlat keretében tesztelték az inváziós sereg átkelésének lehetőségét, majd 1803. május 18-án kétezernél több szállítójárművet – túlnyomórészt lapos fenekű dereglyét – gyűjtöttek össze.”⁵⁴

Az invázió végrehajtására jelentős erőket mozgósított a francia haderő és a flotta. Már 1799-ben egy 40 000 főnyi expedíciós haderő és nagyszámú szállítóhajó várakozott francia kikötőkben. A bresti hajóraj és a spanyol flotta egyesülése révén ekkor az egyesült francia–spanyol flotta lehetett volna a La Manche-csatorna ura. Végül azonban járvány tört ki a hajókon, ami arra kényszerítette a franciákat, hogy letegyenek partraszállási szándékaikról.⁵⁵ A francia inváziós sereg ismételt összegyűjtésére 1803-ban került sor Boulogneban. Napóleon 163 700 katonát, 9100 lovat és nagyszámú tüzérségi eszközt, emellett 2300 kisebb-nagyobb evezős és vitorlás bárkát gyűjtött össze a Csatorna partján.⁵⁶ A várakozás időszaka másfél éven keresztül tartott. Nem volt teljes mértékben megalapozatlan a Nagy-

⁵⁰ Marjai – Pataky: i. m. 207.

⁵¹ Uo. 268.

⁵² Feleki: i. m. I. k. 615. és II. k. 22–23.

⁵³ Uo. II. 558.

⁵⁴ Krámlí: i. m. 917.

⁵⁵ Sweetman: i. m. 72.

⁵⁶ James, William: Naval History of Great Britain. London, 1837, Vol III. 315.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Britannia elleni francia partraszállás terve. Az inváziót – a hadműveleti események kedvezőtlen alakulása miatt – végül hosszú távra el kellett halasztani. (Nehéz megítélni, hogy egy ilyen hadművelet a kor technikai színvonalán mennyire lehetett volna sikeres.) Végül Napóleon 1805-ben feladta a Nagy-Britannia elleni invázióval kapcsolatos, haditengerészeti erőforrásait messze meghaladó terveit.

Napóleon kidolgozta földközi-tengeri stratégiáját is. Ennek megvalósítása során a kiemelkedő stratégiai jelentőségű Málta elfoglalására, az egyiptomi hadműveletre útbaindított expedíciós erők tengeri szállításakor – mintegy másodlagos műveletként – adódott lehetőség 1798-ban. Az egyiptomi partraszálló művelet végrehajtása során a francia haditengerészet 300 hajója 37 000 főt juttatott célba.⁵⁷ A térséget uraló Málta megszállása után „Szicília megszerzése lebegett a szeme előtt. Tervei szerint hadsereget küld majd Spanyolországon át Gibraltárba és Észak-Afrikába, elragadja a Földközi-tenger térségét a britektől.”⁵⁸ Egy erőteljes flottafejlesztést követően, a kulcsfontosságú szigetek, szorosok és partszakaszok megszállásával kombinálva ez a korlátozott haditengerészeti stratégia – a Földközi-tenger, mint a spanyol–francia koalíció által bekerített és uralt beltenger feletti uralom megszerzése – nem tűnt irreálisnak, annál is inkább, mert az e térség megszerzéséért folytatott küzdelemben Franciaország kontinentális haderejét is mozgósíthatta. A francia haditengerészeti hadviselés „a Földközi-tengeren kívül tisztán tengeri stratégia volt, a Földközi-tengeren szárazföldi és tengeri elemek kombinálásából állt. Napóleon... a tengeren Cartagenából és Toulonból indított folyamatos kitörésekre készült... eközben az olaszországi Apulia tartományban állomásozó szárazföldi hadserege... invázióval fenyegeti Nápolyt, Sziciliát, Görögországot, a Ión-szigeteket, Egyiptomot és Konstantinápolyt.”⁵⁹ Tekintettel arra, hogy – a felderítési rendszerek kezdetleges volta miatt – a napóleoni háborúk során jelentős flottakötélekek tehettek meg az ellenség számára észrevétlenül nagy távolságokat, ez a tengeri hadviselés szempontjából fontos szárazföldi területek megszerzésére irányuló stratégia nem volt megalapozatlan.

A francia haditengerészet nagyszámú könnyű hajóegységgel megkezdte az Nagy-Britannia elleni cirkáló-hadviselést. A reguláris haditengerészethez tartozó „francia vízi járművek vagy »korzárhajók« (a kormány megbízólevelével rendelkező magánhajók) gyakran kiszöktek az elzárt kikötőkből, hogy brit kereskedők hajóit támadják... 1793 és 1800 között 2861 brit kereskedőhajó esett ellenséges (francia) támadás áldozatául.”⁶⁰ Ugyan a korszerű gépi háború eredményességi mutatóit nem sikerült megközelíteniük, lebecsülni mégsem célszerű ezeket az eredményeket, annál is inkább, mert a közel háromezer megsemmisített brit hajó mellett a franciák felfegyverzett könnyű privát hajóegységei további nagyszámú „...hajót fogtak el. A portyázó hadviselés tehát nyilvánvalóan sikeresnek bizonyult.”⁶¹ Rá kell mutatni ugyanakkor a korzár hadviselés korlátaira is. Az ehhez szükséges

⁵⁷ Holmes: i. m. 18.

⁵⁸ Uo. 38.

⁵⁹ Keegan: i. m. 29.

⁶⁰ Holmes: i. m. 26.

⁶¹ Sweetman: i. m. 75.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

hajóegységek elvonása következtében a saját kereskedelmi konvojok védelmezésére jóval kevesebb kísérőhajó jutott. Részben ugyanennek köszönhetően a zsákmányolt (általában francia) hajók egy részét az ellenfél vissza- vagy elfoglalta.

A korzár hadviselés és a defenzív sorhajó-harcászat kombinációjával nem lehetett megnyerni a tengeri háborút, mindössze gazdasági károk okozására, illetve kisebb kisegítő flottaműveletek végzésére nyílt lehetőség. Ez azonban csak néhány évig volt igaz. Hosszú távon ugyanis a brit ellenintézkedések – a kereskedelmi konvojok hatékony biztosítása, illetve ennek érdekében a fregatt-gyártás felfuttatása – eredményeképpen – illetve a kereskedelmi hajógyártás felfuttatása miatt – a brit kereskedelmi hajók száma a háború második felében már nem csökkent, hanem 15 000-ről 18 000-re emelkedett.⁶² Ugyanakkor ezekkel az intézkedésekkel a britek elaprózták gyártási erőforrásaikat és hajóikat, ami a brit–francia flottaegyensúly bizonyos fokú kiegyenlítődsét idézte elő a napóleoni háborúk egyes szakaszaiban.

Vajon valóban volt lehetőség egy, a britekétől eltérő modellen alapuló, ugyanakkor hatékony francia haditengerészet létrehozására a napóleoni háborúk alatt? Ezt a lehetőséget a francia haditengerészet állományának kiképzetlenségére hivatkozva számos esetben egyszerűen eleve megkérdőjelezi a szakirodalom, mondván, hogy a francia „hajórajok nem voltak gyakorlottak a manőverezésben... legénységüknek nem volt tényleges tengeri tapasztalata.”⁶³ E vélemények szerint minden francia intézkedés – a stratégiai célok korlátozása, a hajótípusok méretének racionalizálása, a számos haditechnikai újítás és a jó minőségre törekvés – eleve hiábavalónak bizonyult, mivel „a régóta tengereket járó, személyzetét rendszeres kiképzésben részesítő királyi haditengerészet (szakmai) fölényben volt ellenfelével szemben, akit gyakran kárhoztattak arra, hogy kikötőiben vesztegeljen.”⁶⁴ A kikötőbe zárt francia flotta újonc állománya eszerint soha nem szerezhette meg azt a kiképzettségi szintet és harcban való jártasságot, ami a britek legyőzéséhez lett volna szükséges. Ezek a megállapítások részben igazak lehetnek, ám a valós helyzet – visszatekintve a napóleoni háborúkat megelőző évtizedekre – némiképp árnyaltabb. Ugyanis arra is rá kell mutatni, hogy a francia haditengerészet szakembergárdájának kiképzettségi hiányosságai nem eleve elrendelt adottságok voltak, hanem a forradalom éveiben alakultak ki. Francia hajók már a napóleoni háborúkat megelőzően is harcoltak a világtengereken, és nem is eredménytelenül.

Franciaországban „a 18. század második felében hozott rendkívüli intézkedések után éledtek újjá a hajóépítő és felszerelésgyártó műhelyek, futottak ki tömegesen kereskedelmi-, kalóz- és hadihajók, gyarapodtak a francia tengeri bázisok és kolóniák. Bigot de Morogues kézikönyvet írt tisztí iskolája hallgatóinak a manőverek végrehajtásának módjairól, az arzenálok ismét megteltek és 10 000 tüzér kapott beosztást a fedélközi lövegek mellett. A francia politika spanyol szövetségessel a háta mögött támogatta az amerikai független-

⁶² Feleki: i. m. II. k. 549.

⁶³ Keegan: i. m. 28.

⁶⁴ Holmes: i. m. 26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ségi háborút, a harcokban lekötött britekkel szemben sikereket ért el a Nyugat-indiai Szigetek, és átmenetileg fölényt harcolt ki a tengereken.⁶⁵

A francia flotta ebben az időszakban általában legalább döntetlen eredményre vívta csatáit a britekkel. 1778-ban a brit és a francia flotta a Csatornán, Ushant-nál egyenlő erővel ütközött meg, az eredmény döntetlen lett. 1781 szeptemberében a brit és a francia flotta „döntetlen csatát vívott Santo Domingónál”.⁶⁶ Ugyanebben az évben, szeptemberben és októberben az amerikai vizeken, a Chesapeake-öbölnél szintén döntetlen kimenetelű csatákat vívtak a franciák a britekkel. 1782–1783 között egy francia admirális „Pierre-André de Suffren Saint-Tropez gyakorlatilag hátország nélkül, mindössze a britek ellen küzdő Hyder Ali és a kis ceyloni holland kikötő, Trincomalee segítségével jelentős erőt kötött le Kelet-Indiában. Számos eldöntetlenül végződő összecsapásban sikerült elkerülnie a komoly veszteségeket, és gyakorlatilag a békekötésig a sajátjánál nagyobb erőt kötött le ezen, a britek számára rendkívül, fontos területen.”⁶⁷ Az 1794. június 1-jén vívott, a britek által később „dicsőséges június elsejének” nevezett tengeri csatában a franciák a brit Howe azonos erejű hajórajával vették fel a harcot. Az elkeseredett, hosszú csatában a franciák hét hajót veszítettek, de a brit hajók is súlyos sérüléseket szenvedtek, tehát a francia flotta ekkor még egyáltalán nem bizonyult könnyű ellenfélnek.

Világos, hogy Napóleon francia sorhajó-flottája a kikötőben vesztegelve nem tudta képezni újoncait – de hol voltak a korábbi évtizedek magasan kvalifikált haditengerésztisztjei, professzionális tiszthelyettesei és harcedzett veterán matrózai a napóleoni háborúk alatt? Maguk a franciák tehetnek eltűnésükről. „A hivatásos tisztek, a hadnagyok és az első kapitányok nemesi családból származtak, amelyekben gyakran hagyománya volt a tengerészeti szolgálatnak... Az arisztokrata hivatásos tisztekből álló... régi tisztikart 1791-ben feloszlatták, és rendeletileg egy új testületet hoztak létre... 1793 októberében Jean-Bon Saint-André, a Közbiztonsági Bizottmány haditengerészettel foglalkozó tagja, általános tisztogatást hajtott végre. A tengerésztisztek névsorát kitépték honi kikötőjünkben, azzal a felhívással, hogy a városi közösség és a tengerészek leplezzék le közülük azokat, akik a Köztársaság iránti hűtlenséggel gyanúsítanak, és a nép szavazással döntsön a sorsukról. E rendelkezés hatására ugrásszerűen megnőtt a leköszönők és az emigránsok száma.”⁶⁸ A képzett szakemberek tömegesen emigráltak. „A tisztai állomány háromnegyede esett a tisztogatások áldozatául. Helyükre... a hajózáshoz semmit nem értő, de politikailag megbízható, elvhu és buzgó forradalmárok kerültek... Nagy számban vezényeltek a hajókra az ország belső területein frissen besorozott, tengert addig sokszor még nem is látott újoncokat is.”⁶⁹

Miután feloszlatták a régi tisztikart, „helyette új testületet állítottak fel, amelyben... a létszámbeli hiány kitöltésére sok tisztet vettek át a kereskedelmi tengerésztől is, és ekkor kez-

⁶⁵ Bencze: i. m. 84.

⁶⁶ Uo. 77.

⁶⁷ Somkuti: i. m. 7.

⁶⁸ Keegan: i. m. 39., 45. és 47.

⁶⁹ Horváth: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

dődött meg sok, korábban alacsony rangú tisztként, altisztként, vagy éppen matrózként szolgáló tengerész gyors karrierje... A szakmailag sok esetben erősen megkérdőjelezhető tudású, újsütetű főtisztok nem mindig voltak igazán jó hatással a flotta ütőképességére. Tovább nehezítette a helyzetet a matrózok „öntudatra ébredése”. A forradalmi szövegeken, az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatán, és a „Szabadság, egyenlőség, testvériség!” jelszavain kikosodott tengerészekből... szerte a flottában matróztanácsok alakultak a hajókon, amelyek megvitatták, és alkalmasint felülbírálták a kapott parancsokat, melyekből csak azokat hajtották végre, amelyeket a matróztanács is jóváhagyott, imígyen érvényesítve a népfeltség elvét. A tisztok rövidesen azt vették észre, hogy már nem parancsokat osztogatnak, hanem kérésekkel fordulnak a matróz polgártársakhoz, amelyeket azok pillanatnyi hangulatuktól függően vagy végrehajtottak, vagy nem. Ugyanakkor viszont a felelősség továbbra is teljes egészében a tisztok nyakán maradt. A matróztanácsok ahhoz is jogot vindikáltak maguknak, hogy a népszerűtlen tisztet leváltásák, és a helyükbe nekik tetszőket nevezzenek ki. Ilyen körülmények között a fegyelem a flottában hamarosan a nullára csökkent, a haditengerészet organizációja gyakorlatilag szétesett, a vezetés megbénult. A bresti flotta zászlóshajója például egy ízben azért vesztette el vitorlázata nagy részét, mert sem a hajó kapitánya, sem a flotta tengernagya nem tudta rábeszélni a matrózokat, hogy a viharos időben másszanak fel az árbocokra a vitorlákat kurtítani.⁷⁰

A nagy francia forradalmat követően „a francia haditengerészet legmélyebb válságperiódusa 1795-ig tartott. Ebben az időszakban sikerült, részben képletesen, részben szó szerint lefejezni az 1789 előtti tisztikart. A flották parancsnokai, illetve az egyes kapitányok mellé politikai agitátorokat delegáltak, akik minden döntést felülbírálhattak. Ebben az időszakban többet számított a politikai hűség, mint a szakmai hozzáértés ... A legénység képzettségének hiánya különösen a tüzérlegénység esetében volt súlyos probléma.”⁷¹ A francia hajófedélzeti tüzérség ugyanis lényegében megszűnt létezni, „amikor Saint-André 1793-ban eltörölte a tengerész tüzérek 5400 fős létszámú testületét, azon az alapon, hogy »a tenger arisztokratái« voltak, döntése végzetes következményekkel járt a köztársasági haditengerészet harcképességére.”⁷² Hiába volt a korszak haditengerészeti harcászatának kulcseleme a tüzerő, „a tüzérek állományát a tisztogatások ugyancsak megtizedelték.”⁷³ A kiképzett szakszemélyzeteket képzetlen, gyakran tengert sem látott állománnyal pótolták, ezért „a francia tüzéreknek átlagosan kétszer annyi időre volt szükségük egy sortűz leadására, mint brit társaiknak, ezen felül sokkal rosszabbul céloztak.”⁷⁴ (A britek percenként tudtak egy-egy sortűzet leadni, ellenfeleiknél két-három perc is eltelt két sortűz között.) Mindez egy olyan flottánál történt, ahol a nagy távolságról vívott, nagy pontosságú (árbcok és vitorlák elleni) tüzérségi harc volt a harceljárás kulcseleme. A haditengerészet a legnagyobb igyekezet mellett sem volt képes hatékonyan üzemeltetni a számára átadott –

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Krámlí: i. m. 921–922.

⁷² Keegan: i. m. 39., 45. és 47.

⁷³ Horváth: i. m.

⁷⁴ Krámlí: i. m. 921–922.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

egyébként korszerű és hatékony, nagy értékű haditechnikai eszközöket – sorhajókat, fre-gattokat és korvetteket, hiszen képzett tisztek hiányában problémák adódtak a navigáció-val, a manőverezéssel és a hírközléssel, míg kiképzett tengerész tűzerek nélkül töredékére csökkent a hajók lövegeinek tűzgyorsasága és tűzvezetési pontossága. Ilyen módon tehát a francia flottát már Trafalgart megelőzően legyőzték, saját hazai politikusai.

A britek tisztában voltak a napóleoni haditengerészet új keletű gyengeségeivel, ezért Trafalgnál a brit haditerv éppen a franciák manőverezés és tűzvezetés terén mutatkozó hiányosságaira épült. Nem kiegyenlített haditengerészeti küzdelem volt ez: „Trafalgar két-ségkívül tömegmészárlás volt.”⁷⁵ A trafalgari csatát ugyanakkor nem célszerű túlértékelni. „Tengerészeti témájú könyvekben gyakran olvashatók olyan állítások, melyek szerint Tra-falgar megtörte a francia Császári Haditengerészet gerincét, illetve, hogy Nelson – úgy-mond – elpusztította a francia flottát. Ez így, ebben a formában természetesen nem igaz. Trafalgart a kortárs franciák kezdetben nem is tartották többnek annál, ami valójában volt, azaz egy jókora vereségnek. A kudarc inkább csak felbőszítette és bosszúvágygal töltötte el őket... hatalmas hajóépítési programot indítottak be, és ezzel egy időben jelentős szer-vezeti átalakítások is történtek a haditengerészetnél... a változtatások végre valóban kor-szerű, modern és ütőképes haditengerészetté tehetők volna a Császári Haditengerészet-t.”⁷⁶ Emellett „volt egy rövid időszak, amikor Napóleon – miután Friedlandnál 1807-ben legyőzte Oroszországot, és mielőtt a cár 1812 márciusában visszatért volna a Szövetség-hez – elméletben mintegy 160 francia és szövetséges hadihajóra számíthatott, szemben a britek mintegy 110 egységből álló hajóhadával.”⁷⁷ A könnyű hajóegységek területén a fran-ciák Trafalgart követően is bizonyos fölényt élveztek a britekkel szemben – hozzávetőleg 1812-ig. Nem helytálló tehát az az állítás, amely szerint a francia haditengerészeti hadvise-lés Trafalgar után egyszerűen jelentőségét veszítette. Ez legfeljebb csak a csatát követő néhány évre lehet csak igaz.

Végezetül a napóleoni haditengerészeti hadviseléssel kapcsolatban választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy a helyesen megfogalmazott korlátozott haditengerészeti célok és az e célokhoz igazított, a sebességet előterbe helyező sorhajó konstrukcióval, illetve a cirkáló-hadviselés kiterjedt alkalmazásával megnyerhette-e Franciaország a hagyományos ellenfe-lével, a brit flottával szembeni haditengerészeti versenyt? Elméletileg – a felforgató jellegű forradalom hatására elkövetett politikai-szervezési hibáktól eltekintve – egyenértékű volt-e a napóleoni haditengerészeti hadviselés a brittel? Véleményünk szerint a napóleoni hadi-tengerészeti stratégiát, a flotta szervezetét és haditechnikai eszközeit reális elképzelések alapján alakították ki.

A francia sorhajó-harcászatban a siker elmaradása, Abukirnál, majd Trafalgnál a ku-darc – elsősorban – a kiképzett szakszemélyzetek eltávolítása miatt jelentkezett. Ehhez kötődően bizonyos mértékig mindenképpen célszerű módosítani a francia flotta kiképzett-

⁷⁵ Keegan: i. m. 92.

⁷⁶ Horváth Zoltán: Jean Bart. <http://acelmonstrum.host22.com/bart.html> (2017. 02. 15.)

⁷⁷ Keegan: i. m. 95.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

ségével kapcsolatos általánosan elterjedt, elmarasztaló véleményt. Eredetileg egyáltalán nem volt lehetetlen feladat egy harc képes flotta felállítás, ám a folyamat során egy a haderőn kívül álló tényező – a francia polgári társadalmat átszövő forradalmi politika – rendkívüli károkat okozott a már kiképzett állományban, olyannyira, hogy az újoncok felkészítése sem volt többé hatékonyan megoldható. Ilyen módon az a kétségtelenül igaz megállapítás, hogy a nagyobb hajóegységek csak ritkán futottak ki a francia kikötőkből a háború folyamán, jelentéktelen részizgagszággá válik, különösen annak fényében, hogy a kisebb hajóegységek mindvégig folyamatos és sikeres cirkáló-hadviselést folytattak a nyílt tengereken, lehetőséget kínálva a kiképzésre. Az igazi problémát a haditengerészet évtizedek, sőt, generációk alatt kinevelhető szakszemélyzeteinek a szervezettől történő elmozdítása jelentette. Trafalgarnál rendkívüli mértékben hiányoztak a professzionális hajótűzerek. Ellenkező esetben könnyen „előfordulhatott volna, hogy az Egyesített Flotta tüzérsége harc képtelenné teszi a vezérhajókat, és szétzilálja az oszlopokat.”⁷⁸ A személyi állomány tudatos szétzillesztésének hibája nélkül tehát lett volna lehetőség a brit flottával folytatott kiegyensúlyozott és egyenrangú harctevékenységre. Végül Napóleon kontinentális hatalmának megingása már nem tette lehetővé a francia tengeri hatalom Trafalgar utáni megerősítését, a történelem nem adta meg a lehetőséget a flotta stratégiájának ismételt kibontakoztatásához.

A Napóleoni háborúk során elszenvedett veresége ellenére az 1840-es években Franciaország sikerrel modernizálta flottáját, amely a brit flotta utáni legnagyobb és legütőképesebb haditengerészetté vált.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bencze László: Az állóháború harcászati és hadászati előzményei. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2009.
2. Lavery, Brian: Hajók. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005.
3. Corbett, J. S.: Naval Operations. History of the Great War Based on Official Documents by Direction of the Historical Section of the Committee of Imperial Defence. Imperial War Museum and Naval & Military Press ed. London: Longmans, 1920.
4. Feleki László: Napóleon. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976, I–II. k.
5. Helfers, John: Kézikönyv az Egyesült Államok haditengerészetéről. Gold Book Kiadó, Debrecen, 2005.
6. Horváth Zoltán: A dicsőséges Június elseje, 1794. acelmonstrum.host22.com/elseje.html (2017. 01.28.)
7. Horváth Zoltán: Jean Bart. <http://acelmonstrum.host22.com/bart.html> (2017. 01. 28.)
8. Kaiser Ferenc: A blokád elmélete és gyakorlata a tenderi hadviselésben. *Aetas*, 22. (2007/4). 49–68. <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/049-068.pdf>

⁷⁸ Sweetman: i. m. 88.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

9. Kaiser Ferenc: Thomas Cochrane, a tengeri farkas. In: Kovács Zoltán – Püski Levente (szerk.): Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 80. születésnapjára. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2010.
10. Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998.
11. Krámlí Mihály: A trafalgarai csata kétszázadik évfordulójára. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118. (2005/4).
12. Lavery, B.: Nelson's Navy: The Ships, Men, and Organization, 1793–1815. London: Conway Maritime Press. 1989.
13. MacGregor, Knox: Tömegpolitika és nacionalizmus mint hadügyi forradalom: a francia forradalom és ami utána következett. In: Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.
14. Marjai Imre – Pataky Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973.
15. Holmes, Richard: A napóleoni háborúk kora. Alexandra Kiadó, Budapest, 2006.
16. Rodger, N. A. M.: The Command of the Ocean: A Naval History of Britain 1649–1815. W. W. Norton & C. Inc., New York, 2006.
17. Hobson, Rolf – Kristiansen, Tomas: Navies in northern waters 1721–2000. Frank Cass, London, 2004.
18. Somkuti Bálint: A francia hadiflotta a 18. században.
http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1277413606_somkuti_balint_a_francia_hadiflotta_a_18_szazadban_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (2017. 01.28.)
19. Somorjai Miklós: Napóleoni háborúk, tengeri csaták.
<http://www.publikon.hu/htmls/cikkek.html?ID=17&articleID=87> (2017. 01.28.)
20. Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999.
21. Tóth Ferenc: Recenzió Michel Depeyre „Tactiques et strategies navales de la france et du royaume-uni de 1690 a 1815. (Bibliothèque Stratégique, Ed. Economica, Paris, 1998.)” című könyvéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2008/3–4.
22. Turcsányi – Bán – Hegedűs – Molnár: Haderők és hadviselés az előtöltő fegyverek korában. HM HIM, Budapest, 2015.
23. James, William: Naval History of Great Britain. London, 1837, Vol III.

KIRÁLY ISTVÁN MIHÁLY¹**A Neturei Karta és a Sikrikim közösség hatása Izrael Állam biztonságára****The Effect of the Neturei Karta and Sikrikim on the Security of the State of Israel****Absztrakt**

Az ultra-ortodox zsidóság vallási csoportok többségéről kijelenthető, hogy valamilyen mértékben anti-cionista nézeteket vall. Ez a hozzáállás az Énekek Énekének (2,7; 3,5; 8,4) verseit magyarázó sorok szigorú értelmezéséből ered: eszerint Isten megtiltotta a zsidóságnak az Izraelbe való tömeges visszatérést egészen addig, amíg el nem jön a Messiás. Ebből következik, hogy egy zsidó állam megalapítását Izrael földjén nem lehet a nemzeti önrendelkezésre alapozni, az csupán a vallási prófécíák beteljesülésével jöhet el. Ezen csoportok közül a Neturei Karta számít a legszélsőségesebben anti-cionistának. A Neturei Kartán belül azonban van egy kisebb közösség, a Sikrikim, amely még radikálisabbnak számít. Mindkét csoport működése tartalmaz bizonyos mértékű biztonsági kihívásokat, főleg a közbiztonság és a hírszerzés/elhárítás területén.

Kulcsszavak: ultra-ortodox zsidók, Izrael, Neturei Karta

Abstract

Most of the ultra-orthodox Jewish groups have anti-Zionist views to certain extent. This attitude stems from the strict interpretation of the lines of the Song of Songs (2.7; 3.5; 8.4), according to which God forbade the mass return of Jews to Israel until the Messiah came. It means that the establishment of a Jewish state in the land of Israel can not be based on national self-determination, it can only be achieved by the fulfillment of religious prophecies. Among these groups, the Neturei Karta is the most extremely anti-Zionist. Within the Neturei Karta, there is, however, a smaller community, the Sikrikim, which is even more radical. The operation

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola PhD hallgató, National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kiraly.istvan@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-9405-5843

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

of both groups involves certain security challenges, especially in the area of public security and intelligence / counter-intelligence.

Keywords: ultra-orthodox Jews, Israel, Neturei karta

Izrael Államot megalakulása óta számtalan veszély fenyegeti. Az ország rengeteg fegyveres konfliktust vívott meg túlélése érdekében, és habár nemzetközi és regionális helyzete az idő múlásával javul, új ellenségek is felbukkannak (például Irán). A legtöbb fenyegetés az államhatáron kívülről, illetve a megszállt területekről éri az ország biztonságát, ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lennének olyan elemek az izraeli társadalmon vagy a világ zsidóságán belül, akik problémát jelenthetnek az államnak. Ez az írás az egyik ilyen „belső ellenség”, a Neturei Karta nevű vallási csoport hatását vizsgálja az ország biztonságára nézve.

A NETUREI KARTA TÖRTÉNETE

Ahhoz, hogy megértsük, miért jött létre a szervezet, vissza kell tekintenünk az időben legalább az európai felvilágosodás koráig. Egészen odáig ugyanis a világ zsidósága (habár voltak különbségek az egyes csoportok között, gondoljunk csak az askenázi-szefárd ellentétre²) nagyjából egységes volt: vallási és nemzeti kisebbséget alkottak a különböző társadalmakban, főszabály szerint elkülönülve, saját szokásaikat megtartva. A zsidó közösségek széles körű autonómiát élveztek: gazdasági, vallási, jogi, társadalmi és kulturális önállósággal rendelkeztek.³ A felvilágosodás, illetve az ezen elvek mentén átalakuló európai társadalmak azonban e helyzetben változásokat hoztak, amelyek a zsidóságon belül újabb törésvonalakat okoztak. Kelet- és Kelet-Közép-Európa egy részében megjelent a haszidizmus (a zsidó vallásnak egy pietista irányzata⁴), illetve Európa szerte (igaz különböző mértékben és ütemben) elkezdődött a zsidók integrációja, asszimilációja a nemzetállamokba és birodalmakba. Ez utóbbi okozta a nagyobb változást, hiszen a felvilágosult zsidóság a zsidó vallás megreformálását, a modern időkhöz való adaptálását is kívánatosnak tartotta. Lényegében ez vezetett az ortodoxia és a különböző reformirányzatok szakadásához.⁵

² A két csoport között elsősorban nyelvi és liturgia különbségek vannak. [Ashkenazic and Sephardic Jews](http://www.jewfaq.org) [online]. <http://www.jewfaq.org> [2018. 05. 30.]; David Shasha: [Understanding the Sephardi-Ashkenazi Split](http://www.huffingtonpost.com) [online]. www.huffingtonpost.com [2018. 05. 30.]

³ Carsten Schapkow: How Jews Modernized: The Western Nations. In: Alan T. Levenson (szerk.): *The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism*. Wiley-Blackwell, 2012, (327–342) 327.

⁴ Rabbi Aryeh Wineman: *The Hasidic Parable: An Anthology with Commentary*. The Jewish Publication Society, 2001, xiii.

⁵ Schapkow: i. m. 333–340.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Jelen írás számára azonban a legfontosabb újdonság az európai nacionalizmusokból kinövő zsidó nacionalizmus, a cionizmus megjelenése volt.⁶ Ezen ideológia megjelenéséig ugyanis a zsidó nemzeti otthon kérdését a vallási megközelítés jelentette: a Talmud szerint a zsidók szétszórását a nép bűnei eredményezték, és majd a Messiás eljövételkor térhetnek vissza a zsidók Izrael földjére, hogy újra létrehozzák államukat. Ezzel a felfogással szemben áll a cionizmus, amely szekuláris alapon, a gyakorlati tapasztalatokból levezetve (vissza-visszatérő zsidóüldözések Európában) érvel a zsidó nemzeti haza létrehozásának szükségessége mellett.⁷ Ez az eltérés az alapja annak az ellentétnek, amely az ultra-ortodox (más néven haredi⁸) vallási csoportok, illetve a szekuláris erők között a mai napig fennáll Izraelen belül és a nemzetközi szinten is.

Ez a konfliktus a cionizmus megjelenése után szinte azonnal megjelent, 1912-ben Katowiczében (a mai Lengyelország területén, amely akkoriban a Német Császárság területéhez tartozott) létrejött az Agudat Yisrael (Izrael Egysége) párt, amely a cionizmust elutasító zsidók politikai érdekérvényesítő fóruma volt. E pártnak volt helyi szervezete az akkori Palesztina mandátumterületen is, amely a cionisták szervezett közösségének (az úgynevezett Jisuvnak) ellenzékeként működött.⁹ Az idő előrehaladtával azonban különböző kompromisszumokat kötött a szervezet előbb a Zsidó Ügynökséggel, majd Izrael Állammal.¹⁰ A holokauszt után a szervezet felmérte a szükségességét az önálló zsidó állam megteremtésének, ezért habár továbbra sem támogatta Izrael létrejöttét, és annak felépi-

⁶ Habár voltak előfutárok, a modern cionizmus atyjának a Budapesten született Theodor Herzlt tekintik, aki az eszmével kapcsolatos elképzeléseit a 19. század legvégén fejtette ki. Dan Cohn-Sherbok: *Introduction to Zionism and Israel: From Ideology to History*. Continuum, New York, 2012, 8–10.

⁷ Herzl írja „A zsidó állam” című művében: „Nép vagyunk, mert külső ellenségeink kovácsoltak bennünket egy összetartozó néppé ... Asszimilálódni nem tudunk és nem fogunk soha, mert a népek ezt lehetetlenné teszik számunkra... Az antiszemitizmust leküzdeni nem lehet, mert ott, ahol zsidók nagyobb számban élnek, ott az antiszemitizmus okait megszüntetni nem lehet... A megoldás csak egy lehet: az önálló zsidó állam!” „Az egész terv végtelenül egyszerű a maga alap-formájában, de annak is kell lennie, ha igényt tart arra, hogy mindenki megérthesse. Adjanak nekünk szuverenitást a földkerekségnek egy, a mi igazolt népi szükségleteinknek megfelelő darabján, minden egyébről magunk fogunk gondoskodni.” Theodor Herzl: *A zsidó-állam: A zsidó-kérdés modern megoldásának kísérlete*. Fordította: Dr. Schönfeld József. Jövőnk, Budapest, 1919, 4., 15.

⁸ Haredi vagy más néven ultra-ortodoxoknak nevezzük azon zsidó csoportokat, akik a modern szekuláris kultúrát elutasítják, a vallási szövegeket fundamentalista módon értelmezik. A legtöbb ilyen csoport anticionista nézeteket vall, vagy valamiféle vallási fenntartása van a zsidó állammal kapcsolatban, azonban Izrael Állam elfogadásának és támogatásának mértéke rendkívül széles skálán mozog a különböző közösségek között. A Chábád Lubavics haszid irányzat például sok tekintetben kifejezetten Izrael barátjának tekinthető. Lauren Markoe: [Should ultra-Orthodox Jews be able to decide what they're called?](http://www.washingtonpost.com) [online]. www.washingtonpost.com [2018. 05. 30.]; Sholom Kesselman: [Chabad & Zionism – Complicated Relationship](http://www.chabadcurrents.wordpress.com) [online]. www.chabadcurrents.wordpress.com [2018. 05. 30.]

⁹ Gadí Sagiv: *A History of Hasidism: Origins and Developments*. In: Alan T. Levenson (szerk.): *The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism*. Wiley-Blackwell, 2012, (277–290.) 288.

¹⁰ David: [Israel's Status Quo Agreement](http://www.strangeside.com). [online]. www.strangeside.com [2018. 05. 30.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tésében nem igazán vett részt, de a korábbiaktól eltérően nem is ellenezte azt, így egyfajta semleges pozíciót képviselt.¹¹

Voltak azonban olyanok, akik számára ez a kompromisszum kész politika nem volt elfogadható: 1937-ben Rabbi Amram Blau az Agudat Yisraeltől kilépve Rabbi Aharon Katzenelbogenel megalapította a Chevrat HaChayim (az Élet Társadalma) nevű szervezetet, amely hamarosan Neturei Karta (a Város Őrzői) néven vált ismertté.¹² A Neturei Karta arámi elnevezés, amely a Jeruzsálemi Talmud egyik történetéből ered, amely során Rabbi Judah haNasi két rabbit küldött el egy ellenőrző útra. Amikor elértek egy településre, azt mondták, hogy látni szeretnék a város őrzőit, a fegyveres városi őrseg pedig ennek megfelelően díszbemutatót tartott nekik. Ekkor a két rabbi azonban azt mondta, hogy ők nem a város őrzői, hanem annak elpusztítói. A polgárok erre megkérdezték, hogy ha ők nem, akkor kik tekinthetők őrzőknek? A rabbik így feleltek: az írástudók és a tudósok. Ebből kiindulva a Neturei Karta tagjai úgy tekintenek magukra, mint akik beteljesítik a védelmét annak, ami szerintük a „Tóra és a hagyományos, meg nem változtatott zsidó vallás álláspontja”.¹³

A Neturei Karta tagjainak nagy részét két csoport tette/teszi ki: azon magyar zsidók le származottai, akik a 19. század elején telepedtek le Jeruzsálem óvárosában, illetve azon litván zsidók le származottai, akik a Vilnai Gaon¹⁴ követői voltak, és valamivel korábban tették ugyanezt. A 19. század végén e két csoport részt vett a városfalon kívüli új lakónegyedek létrehozásában (ezt az óváros túlzásúfoltsága tette szükségessé), napjainkban pedig tagjaik főleg két ilyen negyedben, Batei Ungarinban és Meah Shearimban laknak. Létszámukat nagyjából 5000 főre becsülik. A két csoport tagjai természetesen már a kezdetektől ellenezték a cionizmust, illetve a cionista ideológia által vezérelt bevándorlók érkezését.¹⁵

VALLÁSI NÉZETEK

A Neturei Karta a cionizmust vallási okokból ellenzi. A Smóna Eszre (Énekek Éneke) bizonyos zsidó ünnepeken mondott változata tartalmazza, hogy a zsidó nép szétszórására Izrael földjéről annak bűnei miatt került sor. Ezzel összefüggésben a csoport tagjai fenntartják a Babilóniai Talmudból származó, úgynevezett „három eskü” szigorú értelmezését.¹⁶

¹¹ Judith R. Baskin (szerk.): *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*. Cambridge University Press, 2011, 304.

¹² Motti Inbari: Rabbi Amram Blau Founder of the Neturei Karta Movement: An Abridged Biography. *Hebrew Union College Annual*, Vol. 81, 2010, 11–12.

¹³ [What is the Neturei Karta?](http://www.nkusa.org) [online]. www.nkusa.org [2018. 05. 30.]

¹⁴ A Vilnai Gaon (Elijah ben Solomon Zalman) a 18. század legnagyobb zsidó vallástudósa volt, aki ellenezte az akkor megjelenő haszidizmust, ragaszkodott a zsidó vallási szövegek tradicionális értelmezéséhez. Rabbi Samuel Yaniv, Givat Shmuel: [The Vilna Gaon and his Vision of Redemption](http://www.biu.ac.il) [online]. www.biu.ac.il [2018. 05. 30.]

¹⁵ [Neturei Karta](http://www.jewishvirtuallibrary.org) [online]. www.jewishvirtuallibrary.org [2018. 05. 30.]

¹⁶ [Because we are Jews](http://www.nkusa.org) [online]. www.nkusa.org [2018. 05. 30.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

„Ez a három eskü mire [van]? Egy [arra], hogy ne menjen fel Izrael a Falra, egy [arra], hogy megeskette a Szent, áldott Ő, Izraelt, hogy ne lázadjon a világ népei ellen, és egy [arra], hogy megeskette a Szent, áldott Ő, a világ népeit, hogy ne sanyargassák Izraelt a kelleténél jobban.”¹⁷

A Neturei Karta tehát (és az anticionista ultra-ortodox zsidóság) a fenti, az Énekek Énekének (2,7; 3,5; 8,4) verseit magyarázó sorokat úgy értelmezte, hogy Isten megtiltotta a zsidóságnak az Izraelbe való tömeges visszatérést egészen addig, amíg el nem jön a Messiás. Ebből világosan következik, hogy egy zsidó állam megalapítását Izrael földjén szerintük nem lehet a nemzeti önrendelkezésre alapozni, az csupán a vallási próféciák beteljesülésével jöhet el. Nézeteik szerint e három eskü az Örökkévalóval kötött, megsejgésük (Izrael Állam megalapítása) tehát az isteni akarat semmibevétele, eretnkség.¹⁸

A NETUREI KARTA ÉS A SIKRIKIM HATÁSA IZRAEL ÁLLAM BIZTONSÁGÁRA

Habár a Neturei Karta tagjainak Izrael ellenes tevékenysége széles skálán mozog, csak kevesen jelentenek biztonsági problémát az államra nézve. Sokan „csupán” ignorálják Izrael Állam létét, és legfeljebb Purim ünnepekor izraeli zászlókat égetnek.¹⁹ Vannak azonban, akik tovább mennek. Az egyik ilyen volt a Neturei Karta jeruzsálemi vezetője, Moshe Hirsch, aki Jasszer Arafat kabinetjében volt zsidó ügyekért felelős tanácsadó.²⁰ Más tagjai a csoportnak olyan holokauszt konferencián vettek részt 2006-ban Teheránban, amelyen több ismert holokauszttagadó is jelen volt.²¹ Ezzel kapcsolatban megemlítendő, hogy egy másik ismert anticionista ultra-ortodox zsidó vallási csoport, a szatmári haszidok (akik egyébként szintén magyar gyökerekkel rendelkeznek, és a legnagyobb létszámú ultra-ortodox csoportnak tekinthetőek²²) hivatalos közleményt adott ki, amelyben emberiség elleni bűnténynek nevezik a konferencián való részvételt.²³

Ami valódi veszélyt jelenthet az izraeli társadalomra, az annak a lehetősége, hogy a Neturei Karta tagjai ellenséges országok szolgálatába állnak. Erre is volt már példa: 2014-ben a csoport egy tagja az Iráni Iszlám Köztársaságnak ajánlotta fel szolgálatait.²⁴ Egy másik esetben a közösség delegációja magas rangú Hezbollah vezetőkkel találkozott.²⁵ A Neturei Karta tagjai ilyen szempontból potenciális nemzetbiztonsági fenyegetést jelenthet-

¹⁷ Ketubot 111a [online]. www.sefaria.org [2018. 05. 30.]

¹⁸ [A három eskü \(Talmud, Ketubot 110b-111a\)](#). [online] www.zsido.com [2018. 05. 30.]

¹⁹ [Neturei Karta around the World](#). [online] www.nkusa.org [2018. 05. 30.]

²⁰ Dennis Hevesi: [Rabbi Moshe Hirsch, Israel Opponent, Dies at 86](#). [online]. www.nytimes.com [2018. 05. 30.]

²¹ [Why are Jews at the 'Holocaust denial' conference?](#) [online]. www.news.bbc.co.uk [2018. 05. 30.]

²² Jerome R. Mintz: *Hasidic People: A Place in the New World*. Harvard University Press, 1998, 27–30.; Michael Powell: [Succession Unclear After Grand Rebbe's Death](#). [online] www.washingtonpost.com [2018. 05. 30.]

²³ Neta Sela: [Satmar court slams Neturei Karta](#). [online] www.ynetnews.com [2018. 05. 30.]

²⁴ [Israeli Neturei Karta member sentenced for spying for Iran](#). [online] www.jta.org [2018. 05. 30.]

²⁵ Joanna Paraszczuk: [Eldad to A-G: Investigate Neturei Karta in Beirut](#). [online] www.jpost.com [2018. 05. 30.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

nek, azonban az is valószínű, hogy az izraeli titkosszolgálatok is tisztában vannak ezzel a helyzettel. A tagok viszonylag alacsony létszáma miatt könnyebb őket ellenőrizni, illetve a közösség rendkívül zárt, a sorkötelezettség alól felmentést élveznek, és állami hivatalokat elvi okokból nem viselnek. Ha mégis így tennének, az már önmagában gyanús lenne. Ezek a körülmények mind az ellenőrzésüket segíti, az esetleges észrevétlen beépülésüket pedig nehezíti. Ettől függetlenül természetesen potenciális kockázatként érdemes őket kezelni.

Van egy másik szervezet is, amely szintén az izraeli társadalomra káros tevékenységet végez: a „Sikrikim”²⁶ nevű csoport. Ez egy, a Neturei Kartánál is radikálisabb közösség, amely magához a Neturei Kartához is inkább lazábban, mint szorosabban kapcsolódik. Ez egy olyan, lényegében szervezett bűnözői csoporthoz, vagy egyféle helyi maffiához hasonló szervezet, amely olyan (akár ortodox) zsidó szervezeteket, egyéneket támad meg, amelyek valamilyen oknál fogva nem felelnek meg az általuk követendőnek vélt vallási parancsoknak.²⁷ A Sikrikim taglétszámát nagyjából 100 főre becsülik, és főleg Jeruzsálem ultra-ortodox negyedeiben, Meah Shearimban és Ramat Beit Semeshben koncentrálnak.²⁸ A csoport 2005 környékén tűnt fel,²⁹ és azóta többször is elkövetett nagy médiafigyelmet kiváltó eseményeket. 2011-ben például egy vallásos-cionista lányiskola nyílt Ramat Bet Shemeshben. Természetesen több haredi csoport ellenezte ezt, de (feltételezhetően) a Sikrikim tagja tettekben is kimutatták nemtetszésüket: rendszeresen az iskola előtt álltak, zaklatták az ott tanulókat, kövekkel és tojásokkal dobálták diákokat, azt állítva, hogy illetlenül öltözködnek.³⁰ Szintén 2011-ben történt, hogy a csoport tagjai megrongáltak egy helyi üzletet, amely jégkrémeket árult, mivel szerintük a jégkrém elfogyasztás illetlen viselkedést testesít meg. A bolt ezután táblákat tett ki, amelyeken arra kérik a vendégeket, hogy a férfiak és nők üljenek külön asztalnál, és ne fogyasszanak jégkrémeket nyilvánosan.³¹ Az Or HaChaim könyvesboltot pedig azért rongálták meg, mert az „cionista” anyagokat árult.³² Ez utóbbinak következményeként majdnem „utcai háború” alakult ki, ugyanis a bolt egy másik haredi csoport (a Gerrer vagy Guri haszidok) tagjának üzlete volt, és a tulajdonos közösségre bosszút akart állni a Sikrikim tagjain.³³

²⁶ A Sikrikim név a latin Sicarii szóból ered, magyar elnevezése szikáriusok, jelentése törrel rendelkező ember. A szikáriusok eredetileg a zélóták radikális csoportja volt, akik lényegében politikai terrorista akciókat hajtottak végre a megszálló rómaiak ellen, mivel úgy gondolták, így rábírhadják őket a távozásra. Israel Kasnett: [Extreme or Mainstream?](#) [online] [www.ipost.com](#) [2018. 05. 30.]

²⁷ Maayan Lubell: [Religious zealots attack „immodest” Jerusalem shops.](#) [online] [www.reuters.com](#) [2018. 05. 30.]

²⁸ Melanie Lidman: [Police Arrest one of the leaders of Mea Shearim mafia.](#) [online] [www.ipost.com](#) [2018. 05. 30.]

²⁹ Israel Kasnett: [Extreme or Mainstream?](#) [online] [www.ipost.com](#) [2018. 05. 30.]

³⁰ Uo.; Allison Kaplan Sommer: [Throwing Eggs and Jeers at Little Girls.](#) [online] [www.forward.com](#) [2018. 05. 30.]

³¹ [Ultra-strict Jewish sect trashes ice cream parlour claiming licking cones in public promotes promiscuity.](#) [online] [www.dailymail.co.uk](#) [2018. 05. 30.]

³² [Jerusalem bookshop targeted by „mafia-like” extremists](#) [online] [www.theguardian.com](#) [2018. 05. 30.]

³³ [Sikrikim/ Gur Warfare Escalates – One Person Seriously Beaten.](#)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A Sikrikim tevékenysége azonban az alacsony taglétszám miatt szintén nem tekinthető komoly biztonsági kihívásnak, megjelenésük azonban mérsékelt aggodalomra adhat okot. A gúri haszidokkal fennálló, már-már bandaháború jellegű szembenállásuk ugyanis veszélyeztetheti a környéken lakó állampolgárok biztonságát, és idővel akár továbbgyűrűzhet, más, hasonló ellentétek kiéleződéséhez vezethet egyéb csoportok között.

ÖSSZEGRÉS

Habár a Neturei Karta és a Sikrikim tevékenysége hordoz magában némi biztonsági kockázatot, biztonságpolitikai kihívásról a szervezetek alacsony létszáma miatt nem igen beszélhetünk. A Neturei Karta tagjaira mindemellett nyilvánvalóan érdemes odafigyelnie az izraeli elhárításnak. Mindazonáltal az a feszültség, amely az izraeli társadalmon belül az egyre növekvő létszámú, illetve mind nagyobb politikai érdekérvényesítő képességre szert tevő ultra-ortodox csoportok és a többségi társadalom között áll fenn, a jövőben még élesebb társadalmi szembenálláshoz vezethet. Az ultra-ortodoxok többségi megítélését pedig a Neturei Karta, de még inkább a Sikrikim tevékenységei csak tovább rontják. Ezek a kis, szélsőséges csoportok látványos és még az ultra-ortodox többség ellenszenvét is kiváltó tevékenységük miatt nagy médiafigyelmet kaptak, és ez egészen odáig vezetett, hogy megjelentek olyan hangok, amelyek (valószínűleg jogosan) a két közösséget terrorista szervezetté nyilvánítanák. Az ország stabilitása szempontjából azonban sem a Neturei Karta, sem a Sikrikim nem jelent rendszerszintű fenyegetést.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A három eskü (Talmud, Ketubot 110b-111a) [online] www.zsido.com [2018. 05. 30.]
2. Allison Kaplan Sommer: Throwing Eggs and Jeers at Little Girls. [online] www.forward.com [2018. 05. 30.]
3. Because we are Jews. [online] www.nkusa.org [2018. 05. 30.]
4. Carsten Schapkow: How Jews Modernized: The Western Nations. In: Alan T. Levenson (szerk.): The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism. Wiley-Blackwell, 2012, 327–342.
5. Dan Cohn-Sherbok: Introduction to Zionism and Israel: From Ideology to History. Continuum, New York, 2012, 8–10.
6. David Shasha: Understanding the Sephardi-Ashkenazi Split. [online] www.huffingtonpost.com [2018. 05. 30.]
7. David: Israel's Status Quo Agreement. [online] www.strangeside.com [2018. 05. 30.]
8. Dennis Hevesi: Rabbi Moshe Hirsch, Israel Opponent, Dies at 86. [online] www.nytimes.com [2018. 05. 30.]
9. Gadi Sagiv: A History of Hasidism: Origins and Developments. In: Alan T. Levenson (szerk.): The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism. Wiley-Blackwell, 2012, 277–290.
10. Israel Kasnett: Extreme or Mainstream? [online] www.jpost.com [2018. 05. 30.]

[online]. www.theyeshivaworld.com [2018. 05. 30.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

11. Israeli Neturei Karta member sentenced for spying for Iran. [online] www.jta.org [2018. 05. 30.]
12. Jerome R. Mintz: *Hasidic People: A Place in the New World*. Harvard University Press, 1998, 27–30.
13. Jerusalem bookshop targeted by 'mafia-like' extremists. [online] www.theguardian.com [2018. 05. 30.]
14. Joanna Paraszczuk: Eldad to A-G: Investigate Neturei Karta in Beirut. [online] www.jpost.com [2018. 05. 30.]
15. Judith R. Baskin (szerk.): *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*. Cambridge University Press, 2011.
16. Ketubot 111a. [online] www.sefaria.org [2018. 05. 30.]
17. Lauren Markoe: Should ultra-Orthodox Jews be able to decide what they're called? [online] www.washingtonpost.com [2018. 05. 30.]
18. Maayan Lubel: Religious zealots attack „immodest” Jerusalem shops. [online] www.reuters.com [2018. 05. 30.]
19. Melanie Lidman: Police Arrest one of the leaders of Mea Shearim mafia. [online] www.jpost.com [2018. 05. 30.]
20. Michael Powell: Succession Unclear After Grand Rebbe's Death. [online] www.washingtonpost.com [2018. 05. 30.]
21. Motti Inbari: Rabbi Amram Blau Founder of the Neturei Karta Movement: An Abridged Biography. *Hebrew Union College Annual*, Vol. 81, 2010, 11–12.
22. Neta Sela: Satmar court slams Neturei Karta. [online] www.ynetnews.com [2018. 05. 30.]
23. Neturei Karta around the World. [online] www.nkusa.org [2018. 05. 30.]
24. Neturei Karta. [online] www.jewishvirtuallibrary.org [2018. 05. 30.]
25. Rabbi Aryeh Wineman: *The Hasidic Parable: An Anthology with Commentary*. The Jewish Publication Society, 2001, xiii.
26. Rabbi Samuel Yaniv, *Givat Shmuel: The Vilna Gaon and his Vision of Redemption*. [online] www.biu.ac.il [2018. 05. 30.]
27. Sholom Kesselman: *Chabad & Zionism – Complicated Relationship*. [online] www.chabadcurrents.wordpress.com [2018. 05. 30.]
28. Sikrikim/ Gur Warfare Escalates – One Person Seriously Beaten. [online] www.theyeshivaworld.com [2018. 05. 30.]
29. Theodor Herzl: *A zsidó-állam: A zsidó-kérdés modern megoldásának kísérlete*. Fordította: Dr. Schönfeld József. Jövönk, Budapest, 1919.
30. Ultra-strict Jewish sect trashes ice cream parlour claiming licking cones in public promotes promiscuity. [online] www.dailymail.co.uk [2018. 05. 30.]
31. What is the Neturei Karta? [online] www.nkusa.org [2018. 05. 30.]
32. Why are Jews at the 'Holocaust denial' conference? [online] www.news.bbc.co.uk [2018. 05. 30.]

KOZMA KLEMENTINA¹**Románia geostratégiai szerepe a NATO keleti határán****Geostrategic role of Romania on the NATO's Eastern Flank****Absztrakt**

A tanulmány célja, hogy összegezze azokat a lényegesnek számító kérdéseket, melyek meghatározzák Románia NATO-ban vállalt és betöltött szerepét. Figyelembe véve a 2014 óta zajló ukrán válság hatásait főként a kelet-európai határ védelmének erősítésére, illetve a Fekete-tenger stratégiai jelentőségére vonatkozóan, a regionális biztonság egyre kiemelkedőbb szereppel bír. Románia kulcsfontosságú partnerévé vált az Egyesült Államok és a NATO számára nem csupán napjainkban, hanem a Szövetséghez való csatlakozását megelőzően is.

Kulcsszavak: Románia, Fekete-tenger, biztonsági környezet, geostratégia

Abstract

The aim of this paper is to collect those essential questions which determine Romania's role in NATO. Taking into account that since 2014 there is a crisis in Ukraine the purpose of strengthening the Eastern European borders and the strategic role of the Black Sea, makes the regional security more important. Romania became a key partner of the United States of America and the NATO not only in these days, but before it has joined the Alliance as well.

Keywords: Romania, Black Sea, security environment, geostrategy

BEVEZETÉS

Románia 14 éve csatlakozott az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez (NATO), melynek meghatározó szerepe van az ország kül- és biztonságpolitikájára. A szervezet kollektív védelmet biztosító jellege a rendszerváltás utáni iránykeresésben számos volt szocialista ország számára, így Romániának is reményt nyújtott biztonságának garantálására. Románia Európa keleti részén fekszik, de földrajzi elhelyezkedéséből adódóan három régióhoz is

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola PhD hallgató, National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kozma.klementina@uni-nke.hu; kozmaklemi@gmail.com ORCID: [0000-0001-5746-7048](https://orcid.org/0000-0001-5746-7048)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kapcsolódik. Erdély révén, mely a Kárpátok vonulatát és az attól nyugatra eső területeket foglalja magába, a közép-európai államok körébe sorolható. A Kárpátoktól keletre eső Moldova a kelet-európai régióhoz, míg a délen fekvő Havasalföld és Dobrudzsa a balkáni térséghez köti. Az ország elhelyezkedésének összetettsége számos előnnyel és hátránnyal jár Románia számára. Egyrészt összekötő szereppel bír Kelet–Nyugat–Dél irányvonalon, továbbá a fekete-tengeri kijáratával utat biztosít a kaukázusi országok, Közép-Ázsia és a Közel-Kelet felé. Másrészt ugyanez kockázatokat is jelent számára. Ezekben a régiókban változó intenzitással, de majdhogynem állandó jelleggel konfliktusok jönnek létre. 1990 után háború tört ki a Balkánon (1991–1995), melynek következménye Jugoszlávia felbomlása és új államalakulatok keletkezése volt, később pedig Koszovó kiválása (1999).² A Moldovai Köztársaságban (1992) ugyancsak háború tört ki a Dnyeszter menti területek elszakadása miatt, amely egy elfelejtett, megoldatlan kérdésnek számít a mai napig. Polgárháború dúlt a függetlenedni kívánó Csecsenföldön (1994–1996), majd újabb háborús helyzet alakult ki a Balkánon Koszovó elszakadásával Szerbiától (1999).³ A 2000-es évek sem indultak békésebben, mint a kilencvenes évek. Az Amerikai Egyesült Államok (USA) ellen irányuló 2001. szeptember 11-i terrorista támadás és az azt követő újabb merényletek Európa szerte, Románia számára is új biztonsági kihívásokat teremtettek. Az ország NATO-hoz való csatlakozási folyamatának elősegítése miatt igyekezett megfelelni a szervezet kritériumainak, és segíteni az USA terrorizmus elleni háborúját. Bukarest még azt megelőzően csatlakozott az afganisztáni és az iraki műveletekhez, hogy a szervezet tagjává vált volna. Napjainkra Európa keleti területén egy újabb konfliktus alakult ki a 2013 óta zajló ukrainai válság következtében.

Európa biztonságának garantálása szempontjából Románia szerepe felértékelődött az elmúlt évtizedben, és a jelenlegi folyamatok is azt bizonyítják, hogy NATO-nak szüksége van egy erős keleti határra. Kelet-Európa a NATO és az Oroszországi Föderáció érdekeinek ütközőzónájává vált. A kérdés az, hogy milyen módon közelíti meg a román politika az egyes események jelentőségét, és milyen szerep jutott számára ebben a hatalmi harcban. Célom, hogy bemutassam Románia szerepét a NATO-ban, biztonsági környezetének alakulását 2000-től napjainkig, figyelembe véve Bukarest szerepét a kelet-európai térség biztonságának garantálásában. Fontos megemlíteni mindezek mellett a Fekete-tenger ellenőrzéséért folytatott versenyt az Oroszországi Föderációval, valamint Románia és az Egyesült Államok egyre erősebb partnerségének alakulását. A vizsgált kérdések alapjául

² Balkans war: a brief guide. <http://www.bbc.com/news/world-europe-17632399> (Letöltés: 2018. 01. 04.)

³ Kosovo conflict (1998–1999). <https://www.britannica.com/event/Kosovo-conflict> (Letöltés: 2018. 05. 01.)

Kovács Zoltán: A Hágai Nemzetközi Bíróság Koszovóra vonatkozó döntésének háttere, valamint regionális és nemzetközi következményei. 1. http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1302076511_Kovacs_Zoltan_Koszovo_fuggetlensegenek_k_erdesei_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (Letöltés: 2018. 05. 01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

szolgálnak többek között a 2000-es évek után keletkező román stratégiai dokumentumok és az eddigi román tapasztalatokat összegző tanulmányok feldolgozása.

ROMÁNIA ÁTALAKULÓ BIZTONSÁGI KÖRNYEZETE

Az elmúlt 28 év eseményei lehetőséget kínáltak Románia számára, hogy bizonyítsa határozottságát és elszántságát a NATO-hoz való csatlakozási szándékában. A kilencvenes évek elején jelentkező belpolitikai válság több szempontból rossz fényt vetett az országra és számos bírálatot váltott ki a nemzetközi közösség részéről. Ezek főként a demokratikus reformfolyamatok lassú ütemére, a kisebbségek jogainak háttérbe szorítására, azok hátrányos megkülönböztetésére, a privatizáció lassúságára, a politikusok korruptségára, illetve a Romániának nyújtott hitelek és segélyek „hatékonyaságot mellőző” felhasználására vonatkoztak.⁴ Többek között ezek a tényezők szolgáltak alapjául annak is, hogy 1999-ben nem csatlakozhatott Lengyelországgal, Magyarországgal és Csehországgal egy időben a szövetséghez. A belpolitikai tényezők mellett azonban szerepet játszott az is, hogy a NATO nem szerette volna az Oroszországi Föderáció aggodalmát még inkább növelni azzal, hogy határait ilyen gyors ütemben kitolja keleti irányba.⁵

A román döntéshozók részéről fontos, hogy a felmerülő problémákat megfelelően értelmezzék és közvetítsék a társadalom felé. Az alkotmány értelmében az államfő, aki egyben a Román Haderő főparancsnoka is, felelős a nemzeti biztonsági stratégia kiadásáért és annak betartásáért. Az első stratégiát 1999-ben adták ki Emil Constantinescu államfő jóváhagyásával, melyben egyértelműen rögzítésre került Románia „Nyugathoz” történő csatlakozásának szándéka. A 2001-ben Ion Iliescu államfő által kiadott nemzeti biztonsági stratégia újra megerősítette az ország NATO-hoz és EU-hoz történő csatlakozási szándékát. A 2006-ban és 2010-ben Traian Băsescu által kiadott stratégiák már az európai és euro-atlanti tagság fényében vizsgálták a biztonsági kihívásokat, az intézményi struktúrák modernizációjának szükségességét és a nemzeti biztonsági rendszer professzionalizációjának kérdését. A 2015-ben kiadott nemzeti biztonsági stratégia az ötödik a sorban. Valamennyi stratégia megegyezik abban a vonatkozásban, hogy leszögezi a nemzetközi biztonságot és stabilitást erős szövetségi keretek között lehet garantálni, amelyben a román állam aktív szerepet kíván vállalni.

Bukarest a szövetség munkájában való megfelelő mértékű szerepvállalás és a kötelezettségek teljesítése érdekében a védelmi és biztonsági szféra számos területén változásokat kezdeményezett. Egyre nagyobb figyelmet kezdtek fordítani a kiberbiztonságra, az energetikai és kritikus infrastruktúrára vonatkozó kérdésekre, valamint a titkosszolgálatok működése is folyamatosan átszerveződött nyugati mintára. A 2015-ös Nemzeti Biztonsági

⁴ Geoffrey Swain, Nigel Swain: *Eastern Europe Since 1945*. Palgrave Macmillan 3rd edition, 2003, 247.

⁵ Jane Perlez: *EXPANDING ALLIANCE: THE OVERVIEW*; Poland, Hungary and the Czechs Join NATO.

<http://www.nytimes.com/1999/03/13/world/expanding-alliance-the-overview-poland-hungary-and-the-czechs-join-nato.html> (Letöltés: 2018. 01. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Stratégia egy évvel azt követően született, hogy az Oroszországi Föderáció elfoglalt a Krím-félszigetet. Klaus Johannis, Románia jelenlegi államfője az új stratégiához írt előszavában hangsúlyozta azon képességek szükségességét az ország számára, melyek segítségével egy kívülről érkező támadással szemben képesek megvédeni saját és a szövetség határait.⁶

Az ország biztonsága a szövetségi rendszer közös érdekein, értékein és céljain alapul. A 2006-ban kiadott Nemzeti Biztonsági Stratégia kimagasló hangsúlyt fektet az európai és euro-atlanti szövetségi rendszerekben történő részvételre és együttműködésre. Ugyanakkor, még az Európai Unió csatlakozás előtt, megjelenik az Amerikai Egyesült Államokkal való stratégiai partnerség fontossága is, mely a későbbiekben még inkább felértékelődött. A fő szempontjai közé tartozik az integritás, egység és szuverenitás, függetlenség, illetve az ország területének feloszthatatlansága, demokratikus értékeinek védelme, piacgazdaság, az oktatási rendszer modernizálása, az egyéni képességek megfelelő módon történő hasznosítása és a jólét növelése.⁷

Jelen tanulmányban nem szerepel a NATO csatlakozást megelőzően létrejött stratégiák összefoglalója, mivel a csatlakozást követően számos ponton a szövetség céljaihoz igazodtak a román stratégiák is. A 2006-os stratégia értelmében a konfliktusok fő forrása az erőforrásokért zajló hozzáférési törekvésekben és az identitásbeli különbségek találkozásában rejlik. Ugyan nem tartja valószínűnek egy hagyományos értelemben vett nagyméretű katonai konfliktus lehetőségét, ám kiemeli a regionális és belső szinteken jelentkező konfliktusokat és feszültségeket s azok biztonságra gyakorolt negatív hatásait is. Legfőbb fenyegetésnek a nemzetközi terrorizmust határozta meg a stratégia, mely a 2001. szeptember 11-én az Amerikai Egyesült Államokat ért, később pedig Európa szerte bekövetkezett merényletek hatására a legsúlyosabb fenyegetésnek bizonyul az emberek életére és szabadságára vonatkozóan világszerte. Ennek a világméretű problémának a kezelése mindazon államok számára, melyek a demokratikus értékek mellett elkötelezettek, így Románia számára is, kiemelkedő fontossággal bírnak.⁸

A 2010-es Nemzeti Védelmi Stratégia mottója egy olyan Románia megteremtését vetíti elő, melyben garantált a biztonság és fejlődés a jövő generációi számára.⁹ Az állam nemzetközi érdekérvényesítő képességének növelését nagyban meghatározta a 2000-2010 közötti integrációs folyamatok sikeressége is. Mind a NATO-hoz, mind pedig az Európai Unióhoz való csatlakozása Romániának, a korábbiakhoz képest számtalan új lehetőséget kínált melyet a stratégia előszavában leszögeznek. A biztonsági problémák különböző

⁶ Lulian Fota: Importanța unei strategii de securitate națională. www.revista22.ro/importanta-unei-strategii-de-securitate-naționala-56765.html (Letöltés: 2018. 05. 01.)

⁷ Strategia de Securitate Națională a României – București, 2006. <http://old.presidency.ro/static/ordine/CSAT/SSNR.pdf> (Letöltés: 2018. 05. 01.)

⁸ Strategia de Securitate Națională a României, București 2006. <http://old.presidency.ro/static/ordine/CSAT/SSNR.pdf> (Letöltés: 2018. 05. 01.)

⁹ Strategia Națională de Apărare. http://ccpic.mai.gov.ro/docs/Strategia_nationala_de_aparare.pdf (Letöltés: 2018. 05. 01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

jellegeből adódóan az európai államokkal együttműködve az európai biztonsági közösség aktív részese kíván lenni az ország. A stratégia kiemeli, hogy a globalizáció által megjelenő kockázatok csökkentése érdekében a nemzetközi intézmények és szervezetek tevékenységét támogatja az ország, és részt vesz ezen feladatokban.¹⁰

Románia 2015-ös Nemzeti Védelmi Stratégiája mindjárt az első oldalon egy víziót vetít előre: „O Românie puternică în Europa și în lume” – azaz „Egy erős Románia Európában és a világon”. A jelmondat egy olyan ország képét igyekszik megalkotni, mely képes hatékonyan működni és reagálni a globális és regionális szinteken jelentkező változásokra. Megtestesíti azokat az értékeket, érdekeket és szimbólumokat, melyek meghatározzák a nemzet jövőjét, erőforrásainak hatékony felhasználását és intézményeinek érdekérvényesítő képességeit. Mindemellett egy olyan ország jellemvonásait is sugallja, amely a kollektív védelem, demokrácia és szabadságjogok biztosítása érdekében tevékenykedik. Ezen tényezők mentén az ország megbízhatóságának, stabilitásának alapjait igyekszik a nemzetközi közösség irányába közvetíteni.¹¹

ROMÁNIA ÉS A NATO

A román stratégiai gondolkodás fő irányvonalait már a kilencvenes évek elejétől az euróatlanti közösséghez való tartozni akarás és az egyre erősödő atlantizmus hatotta át. Az ország lakossága a kezdetektől támogatta az integráció megvalósulását. 1991-ben Adrian Năstase külügyminiszterként részt vett az Észak-atlanti Együttműködési Tanács ülésén, majd 1993-ban elkezdődött Románia teljes körű tagságra történő jelentkezésének folyamata. 1994-ben elsők között csatlakozhatott a Partnership for Peace programhoz, melynek legfőbb hozományaként egy sor modernizációs és átalakulási program vette kezdetét az országban. Romániának hosszas folyamat volt a csatlakozást elérnie. A román politika sérelemként élte meg, hogy 1999-ben nem sikerült Lengyelországgal, Csehországgal és Magyarországgal egyszerre csatlakoznia. Az országot csak 2002-ben hívták meg, hogy vegyen részt a prágai csúcson, ahol rajta kívül még hat állam kapott tagsági meghívást a szövetségbe. 2003-ban a csatlakozást megelőzően Románia alkotmányába foglalták azokat a részeket, melyek a kollektív védelemhez való hozzájárulás alapjait képezik. A 2004-es csatlakozás jogi alapjává a 2004/22. számú törvény vált.¹²

Románia missziós szerepvállalási hajlandóságát rögtön a hidegháború végét követően bizonyítani szerette volna, ezért részt vett különböző ENSZ, EBESZ és EU-s műveletekben is. Négy külön korszakra lehet osztani a különböző nemzetközi missziókban való részvételét: PfP előtti (1991–1994), PfP alatti (1994–2000), NATO tagságot megelőző (2000–2004)

¹⁰ Strategia Națională de Apărare, București 2010.

http://ccpic.mai.gov.ro/docs/Strategia_nationala_de_aparare.pdf (Letöltés: 2018. 05. 01.) 5–6.

¹¹ Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015–2019.

http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_1.pdf (Letöltés: 2018. 05. 09.) 3.

¹² Romania – NATO. <https://www.mae.ro/en/node/2066> (Letöltés: 2018. 05. 10.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

és NATO tagságot követő (2004–) időszakokra.¹³ A balkáni műveletek kiemelkedő jelentőséggel bírtak Románia számára. Egyrészt közvetlen szomszédját, Szerbiát érintette a háborús helyzet, másrészt kiváló alkalom volt, hogy elkötelezettségét bizonyítsa a NATO felé. 1997-ben az első „nem kéksisakos” azaz nem ENSZ keretekben zajló misszióján vett részt a román haderő, ahol nem NATO tagországgént volt jelen a NATO műveletében. 2002-ben zászlóalj nagyságú erővel járult hozzá az afganisztáni műveletekhez is. A misszióban részt vevő csapatok feladata elsősorban a Zabul tartományon áthaladó A1-es autópálya biztosítása volt, majd a NATO csatlakozást követően részt vettek az afgán kormányerőkkel való kapcsolattartási és kiképzési feladatok ellátásában is. A missziós feladatok ellátása hosszú távon Románia érdekeit is szolgálja. A Balkán és a Fekete-tenger térségében történő együttműködési törekvéseinek megvalósulását egyértelműen egy stabil, ütőképessé szövetség keretén belül látja kivitelezhetőnek, mely hatékonyan képes reagálni a biztonsági kihívásokra. Bukarest támogatja a tagsággal nem rendelkező balkáni és kelet-európai országok csatlakozásra történő felkészülését, és közben igyekszik aktív regionális szereplővé válni.¹⁴

Felvetődik a kérdés, hogy készen áll Románia a Keletről érkező kihívások kezelésére, és képes-e dél-keleti határait védeni? A nemzetközi elemzések alapján a jövőben Romániának kiemelkedő szerepe jut a NATO Oroszországgal történő konfrontációjában. 2017 szeptemberében Krajovában (Craiova) felállításra került egy NATO többnemzeti dandár, annak érdekében, hogy az Oroszországi Föderáció irányából érkező fenyegetésekre felkészüljön az Észak-atlanti Szerződés Szervezete. Szintén 2017-ben Bukarest adott otthont a NATO 63. Közgyűlésének, ahol Jens Stoltenberg, a NATO főtitkára kijelentette, hogy a szárazföldi, légi és haditengerészeti jelenlét megerősítése mintegy válaszként szolgál a megnövekedett orosz jelenletre a Fekete-tengeren.¹⁵

A Krím elfoglalását követően Oroszország A2AD (behatolás-védelmi és területvédelmi) rendszereket telepített a balti államoktól kiindulón, egészen a Krímig, melyek légvédelmi és támadó képességgel is el vannak látva. Ezeknek hatósugara az Északi-sarktól egészen Szíriáig terjed.¹⁶ A már említett NATO közgyűlésen elhangzottakra válaszként Moszkva további Iskander típusú rakétákat, Sz–400-as légvédelmi rakétarendszert és Bastion-P part menti rakétavédelmi rendszereket telepített a Krímbe. A 2010-ben rendszeresített Bastion-P vagy más nevén K–300P rendszerek jellegzetessége, hogy mozgatható telepítésűek,

¹³ Lt. Gen. Dr. Ștefan Dănilă: The Romanian Armed Forces – ten years in the big family of NATO. *Romanian Military Thinking*, 1/2014, 8.

¹⁴ Cartea Albă a Apărării 2017. Ministerul Apărării Naționale, București, 2017, 21.

¹⁵ Fergus Kelly: NATO launches new multinational division in Romania.

<https://thedefensepost.com/2017/10/09/nato-romania-multinational-division-southeast/> (Letöltés: 2018. 05. 02.)

¹⁶ Ian Williams: NATO A2AD Environment. <https://missilethreat.csis.org/russia-nato-a2ad-environment/> (Letöltés: 2018. 05. 02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

rakétáinak hatótávolsága elérhetik a 300 km-t is, feladatuk többnyire, hogy hadihajókat, anyahajó-kötelékeket és partraszálló hajókat fogjanak el.¹⁷

Azt követően, hogy az Oroszországi Föderáció elfoglalta a Krim-félszigetet, a NATO négy dandárméretű harccsoportot telepített Lengyelországba és a Balti államokba. A hidegháború óta most először jelenthető ki egyértelműen, hogy két egymással rivalizáló hatalom került szemtől-szembe egymással Kelet-Európában. A NATO keleti határainak megerősítési részeként Románia a dél-keleti és Fekete-tengeri irány védelmében számít kiemelkedően fontosnak. Köszönhetően az ország stratégiai elhelyezkedésének és az Amerikai Egyesült Államokkal való szoros együttműködésének, az utóbbi években a kulcsfontosságú katonai bázisokat korszerűsítettek. 50 millió eurót költöttek a konstancai Mihai Kogălniceanu repülőbázis felújítására, ahová amerikai hadieszközöket telepítettek, többnyire harcokcsikat és járőrhajókat. A Deveselun található NATO rakétavédelmi komplexum a legmagasabb összegű, mintegy 680 millió eurós befektetésnek számít, amely többek között egyik fő forrása az Oroszországi Föderáció bizalmatlanságának, mind Románia, mind pedig a NATO irányába. Mindemellett szükséges azt is megemlíteni, hogy az aktív szerepvállalás egyre több kiadással is jár az ország számára.¹⁸

A NATO tagállamok közül csak kevés ország tartja be a védelmi költségvetésre fordítandó 2%-os GDP hozzájárulást, amiért az utóbbi hónapokban komoly bírálatokat is megfogalmazott Donald Trump amerikai elnök a szövetség országaival szemben. Románia 2017–2026-os időszakra céljai közé tűzte a védelmi kiadások 2%-os teljesítését, melyet az elmúlt három év védelmi költségvetésének növekedése is alátámaszt. 2017-ben 16,3 Mrd lejt, 2018-ban pedig 22,5 Mrd lejt különítettek el erre a célra.¹⁹ 2020-ig számos haditechnikai eszköz beszerzését és cseréjét indítványozták. Többek között lecserélik a MiG–21-es gépeket, új harcihelikoptereket szereznek be, a haditengerészet fejlesztése érdekében korvetteket vásárolnak, és a műveleti képességek növelése érdekében Patriot típusú légvédelmi rakétákat vásárolnak. Az első európai állam Románia, aki HIMARS (High Mobility Artillery Rocket System – Gyorsvezérlésű Tüzérségi Rakétarendszer) és GMLRS (Guided Multiple Launch Rocket Systems – Gyorstűzelésű Irányítható Rakétarendszer) rendszereket vásárol az Egyesült Államoktól, mintegy 1,5 milliárd dollár értékben.²⁰

¹⁷ Bastion-P. http://www.military-today.com/missiles/bastion_p.htm (Letöltés: 2018. 05. 02.)

¹⁸ Romania takes key role as NATO prepares to face off with Russia.

<http://www.euronews.com/2017/10/17/romania-takes-key-role-as-nato-prepares-to-face-off-with-russia> (Letöltés: 2018. 05. 02.)

¹⁹ Ministerul Apărării Naționale – Buget. <http://www.mapn.ro/buget/index.php> (Letöltés: 2018. 04. 30.)

²⁰ (2018) Chapter Four: Europe. *The Military Balance*, 118:1, 65–168, DOI: 10.1080/04597222.2018.1416980.

Jen Judson: Romania signs off on US deal to become first European HIMARS customer.

<https://www.defensenews.com/land/2018/03/01/romania-signs-off-on-deal-to-become-first-european-himars-customer/> (Letöltés: 2018. 05. 02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A különböző haditechnikai fejlesztések mellett, fokozódott a feszültség Románia és az Oroszországi Föderáció között.²¹ Vlagyimir Putyin orosz államfő 2017-ben Oroszország biztonságára nézve fenyegetésként ítélte meg Romániát, és azt, hogy kvázi „előőrse” lett a NATO-nak és otthont ad az Amerikai Egyesült Államok által üzemeltetett rakétavédelmi rendszer komponensének.²² Az aggodalom lényegében véve mindkét fél részéről fennáll, és a hasonló jellegű kijelentések csak további olajat öntenek a tűzre. A román politikusok és szakemberek zöméből Oroszország hasonló jellegű kijelentései és lépései időről-időre azt a következtetést váltja ki, hogy a NATO-nak fokozott ellenőrzésre és védelmi felkészültségre van szüksége egy esetleges keleti irányú támadással szemben.

AZ UKRAJNAI VÁLTSÁG HATÁSA ÉS A FEKETE-TENGER JELENTŐSÉGE

A hidegháború óta nem látott feszültség bontakozott ki Oroszország és az Egyesült Államok között azt követően, hogy 2014-ben az oroszok elfoglalták a Krím-félszigetet.²³ A folyamat kialakulása nem előzménymentes, hiszen már az első NATO bővítést követően nehezményezte az orosz fél a NATO határainak keleti irányba történő kiterjesztését. Szergej Ivanov, volt védelmi miniszter és Putyin jelenlegi tanácsadóinak egyike, a 2000-es évek vége felé egyre hevesebben hangoztatta azon álláspontját, hogy a Lengyelországba és Csehországba telepítésre szánt rakétavédelmi rendszer komponensei negatív hatással lesznek a teljes euro-atlanti térség biztonságára nézve.²⁴ Majd mintegy tíz évvel később, 2016-ban az Egyesült Államok által kiépített európai rakétavédelmi pajzs részeként megkezdte működését a deveselui rakétavédelmi bázis is Romániában.

Az egyre növekvő orosz agresszió Keleten és a Közél-Kelet háborús övezeteiben zajló műveletek, ahol Oroszország aktív szereplőként van jelen, Romániát fontos támaszponttá teszi a NATO és az Egyesült Államok számára. Az orosz felfogás szerint Kelet-Európa egy része és a Fekete-tenger saját érdekszférájába tartozik, amely fölött befolyásának megőrzése kulcsfontosságú kérdés. Így a régió továbbra is ellentétes érdekek ütközésének helyszíne.

A Fekete-tenger menti államok közül hosszú éveken át kiemelkedett Törökország jelentősége, azonban az utóbbi évek instabil belpolitikai helyzete, köztük említve a 2016-os katonai puccskísérletet és a török külpolitika Oroszországgal való enyhülési folyamatait, egyre nagyobb szerepet juttatott Romániának. Noha a szakirodalomban olykor ellentmon-

²¹ Cristian Gherasim: Romania takes key role as NATO prepares to face off with Russia. <http://www.euronews.com/2017/10/17/romania-takes-key-role-as-nato-prepares-to-face-off-with-russia> (Letöltés: 2018. 05. 10.)

²² Russia calls Romania a 'clear threat' and Nato outpost for hosting US missile shield. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-romania-clear-threat-nato-outpost-us-anti-missile-shield-putin-tensions-a7571031.html> (Letöltés: 2018. 01. 06.)

²³ Palmer, James H.: Rising tides: The strategic importance of the Black Sea and Romania for U. S. Naval strategy. Dissertation, Naval Postgraduate School Monterey, CA 93943-5000. V. o. <http://hdl.handle.net/10945/55512> (Letöltés: 2018. 05. 01.)

²⁴ Palmer: i. m. 29.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

dásosság tapasztalható e kérdéssel kapcsolatosan, a realista megközelítések hagyományos biztonsági dilemmáival írják le Románia történelmének nyomon követésével a térségben zajló hatalmi harcokat. A Nyugat befolyásának felerősödése áll szemben az orosz érdekekkel. A világpolitikai szinten végbemenő változások azt mutatják, hogy az Oroszországi Föderáció nem csupán a Fekete-tenger térségében szándékozik meghatározó szereplőként jelen lenni, hanem a Közel-Keleten is. Az ukrán és grúz konfliktusok, a szíriai területeken zajló műveletek legfőképpen azt a célt szolgálják, hogy Oroszország kiterjeszse befolyási övezetének fennhatóságát Európa szomszédságában.²⁵ Továbbá ezen állapotok instabilitásának fenntartásával, mintegy gátolja is azok lehetőségeit, hogy csatlakozhassanak az euro-atlanti térség szervezeteihez. A 2016-os varsói csúcs megállapításai szerint az orosz erőalkalmazás és azzal való fenyegetés lényegesen növelte a térség instabilitását.²⁶

Mivel egyre inkább egy újabb hidegháború folyamatai rajzolódnak ki Európa keleti határain, az Egyesült Államok továbbra is fenntartja jelenlétét a Balti-államok, Lengyelország, Románia és a Fekete-tenger mentén, függetlenül attól, hogy erőinek jelentős része átcsoportosul a csendes-óceáni térségbe.

Románia aggodalmát az orosz fenyegetéssel szemben még inkább fokozhatja a jövőben, hogy az Oroszországi Föderáció az elkövetkező 20 évben 43 Mrd USA dollár értékben kívánja fejleszteni haditengerészeti képességeit, továbbá hajógyárak és javítóközpontok létrehozását tervezi a Fekete-tenger partjainál.²⁷ A lépés legfőképpen azzal indokolható, hogy az orosz hajóipari képességek az ország északi, észak-nyugati és távol-keleti szegleteiben koncentrálnak.²⁸ Mivel stratégiai pozícióját nem kívánja elveszíteni a Fekete-tenger térségében, ezért nyomós oknak számít a Krim-félszigeten beruháznia Oroszországnak.

Románia, mint a Fekete-tengerre kijáráttal rendelkező európai ország, fontos hidat képez a Kaukázus, Közel-Kelet és Közép-Ázsia, így Afganisztán irányába is. Regionális biztonsági szerepe számos szempontból fontos.²⁹ A térség szeparatista mozgalmakban és konfliktusokban gazdag része Európának. Ilyennek számítanak Transznisztria, Abházia és Dél-Oszétia, Hegyi-Karabah, Csecsenföld és az Észak-Kaukázus egyéb köztársaságainak autonóm törekvései is.³⁰

2016-ben, még a varsói csúcs előtt Dacian Ciolos román miniszterelnök – egy közös tállalkozón Jens Stoltenberg NATO főtitkárrel és az USA honvédelmi miniszter helyettesével – hangsúlyozta, hogy a Romániában lévő rakétavédelmi rendszer védelmi feladatokat lát

²⁵ Palmer: i. m. 2.

²⁶ Uo. 3.

²⁷ Peter Dunai, Guy Anderson: Russia commits to building Black Sea naval shipyards. *Janes*, Vol. 50. Issue 5. 2013, January, 20 o.

²⁸ Dunai, Anderson: i. m.

²⁹ Ministry of Foreign Affairs – Romania-NATO. <https://www.mae.ro/en/node/2066?page=2> (Letöltés: 2018. 05. 01.)

³⁰ Strategia de securitate națională a României. București, 2006, 20 o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

el, és nem azzal a céllal építették, hogy Oroszország ellen irányítsák.³¹ Orosz szemszögből tekintve azonban a NATO az agresszor, aki folyamatosan kitolja Keletre a határait, rakéta-védelmi pajzzsal veszi körül magát, amely bármikor átalakítható támadó fegyverzetté, s ezáltal mintegy kikényszeríti az egyre erősebb orosz védelmi reakciókat. Oroszország csapdába csalva érzi magát, melynek az Ukrajnával való egyre szorosabb nyugati kapcsolatok kezdeményezése az egyik legnyilvánvalóbb bizonyíték volt számára.³² Az utóbbi években számos provokatív katonai lépés történt Oroszország részéről a NATO államok területének közelében, beleértve a Balti-térséget, a Fekete-tenger régióját és a mediterráneum keleti részét is.³³

A Fekete-tengeri flotta korszerűsítése évek óta várat magára, hiszen a közelmúltig teljesen elhanyagolták. Noha a kérdés, már a 2008-as orosz–grúz háború kitörésekor előke-rült Moszkvában, lényegi elhatározást a Krím elfoglalása hozott. 2010 májusában Kiev és Moszkva aláírta az ún. Harkovi Egyezményt, melynek értelmében Oroszország 2017-ig bérelte Szevasztopol kikötőjét Ukrajnától, hogy a Fekete-tengeri Flottát ott állomásoztathassa.³⁴ A flotta korszerűsítését az Állami Fegyverbeszerzési Program 2011–2020-ra szóló időszakra vonatkozóan kívánják teljesíteni. Ennek keretében hadihajókkal és tengeralattjárókkal egészítenék ki a flotta felszereléseit.³⁵

Románia egyike volt azoknak, akik 1990 után elsőként ismerték el Ukrajna függetlenségét. 1992. február 1-jén létesített diplomáciai kapcsolatot a két ország egymással. Kiemelkedő figyelmet fordít az Ukrajnával való kapcsolataira és annak Európai Unióval kapcsolatos együttműködési szándékaira, mivel regionális viszonylatban élen szeretne járni a nem tagállamokkal való párbeszéd elősegítésében.³⁶ Georgia 2008-as invázióját és a 2014-es ukrán válságot megelőzően az európai államok leginkább a gazdasági kapcsolatok elmélyítésére törekedtek Moszkvával. Románia esetében azonban, már az említett eseményeket megelőzően is voltak problémás kérdések Oroszországgal, mivel a Moldovai Köztársaság keleti részén található Transznisztria kérdése 1992 óta megoldatlan. Az Ukrajna keleti részén zajló fegyveres összetűzéseket és a Krím elfoglalásának bekövetkezését új regionális fenyegetésként értelmezték Bukarestben, ezért a nemzetközi jog szabályaira hivatkozva, Románia nem ismeri el a Krím félsziget Oroszországi Föderáció általi elfoglalását.

Az orosz–ukrán határon kialakult háborús helyzetre senki sem számított azt követően, hogy a Balkán félszigeten is elcsitulni látszanak a feszültségek. A meglepetésszerű ese-

³¹ Palmer: i. m. 4.

³² Uo. 5.

³³ Uo. 4.

³⁴ F. Stephen Larrabee, Stephen J. Flanagan: The Growing importance of Black Sea Security. <https://www.rand.org/blog/2016/07/the-growing-importance-of-black-sea-security.html> (Letöltés: 2018. 05. 10.)

³⁵ Alex Schneider: Russia's Black Sea Fleet Build Up and Modernization. <http://cimsec.org/russias-black-sea-fleet-buildup-modernization/31632> (Letöltés: 2018. 05. 08.)

³⁶ Ministerul Afacerilor Externe – Ucraina. <http://mae.ro/node/1734> (Letöltés: 2017. 11.11.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

mények, mint a Krím elfoglalása és a távolság leszűkülésének ténye Oroszország és Románia között (160 tengeri mérföld), felkorbácsolta a térség államainak bizalmatlanságát az Oroszországi Föderációval szemben.

Az Oroszországi Föderáció hadihajóinak megjelenése a szevasztopoli kikötőben és a Krím-félszigetre telepített orosz rakétarendszerek, továbbá az orosz haderő közelségének ténye aggasztja a román kormányzatot, s ennek következtében a politikai vezetés szükségességét látta egy esetleges támadás esetére kidolgozandó tervnek. Traian Băsescu államfő egy 2014-es nyilatkozatában hivatkozott arra, hogy a NATO felkészül rá, hogy amennyiben Romániát támadás érné Oroszország részéről, milyen szükséges ellenlépéseket kell megvalósítania.³⁷

ÖSSZEGRZÉS

Számos hadgyakorlatra került sor az elmúlt másfél évben Románia és a Fekete-tenger területén. 2018 májusában 21 állam részvételével vette kezdetét a Sea Shield hadgyakorlat a Fekete-tengeren. A gyakorlaton részt vesznek ukrán erők is, Románia pedig két fregattal, két korvettel és két rakétahordozó gyorsnaszáddal képviselteti magát a közös többnemzeti gyakorlaton.³⁸

Az események alakulása rávilágított azon képességek hiányára, melyekre szüksége lenne Kelet-Európának a védekezéshez. Románia e téren legfőbb szövetségese, az Egyesült Államokra és a NATO szövetségi rendszerére kíván támaszkodni, hiszen önmagában képtelen lenne felvenni a harcot Oroszországgal. A haditechnikai eszközök fejlesztésének folyamata, illetve az erős amerikai jelenlét a térségben egyben kedvező hatást is gyakorol Románia regionális szerepére. Azonban figyelembe kell venni azt az eshetőséget is, hogy amennyiben tényleges fegyveres összeütközésre kerülne sor a NATO és Oroszország között, Románia lehet az egyik olyan ország, ahol elsőként kell reagálni a keleti irányú támadásra.

³⁷ Valentina Pop: Romania has contingency plan for Russian attack.

<https://euobserver.com/foreign/125504> (Letöltés: 2017. 11. 01.)

³⁸ Răzvan Mihaeanu: Începe Sea Shield 18, cel mai mare exercițiu multinațional NATO din Marea Neagră.

<https://www.rumaniamilitary.ro/incepe-sea-shield-18-cel-mai-mare-exercițiu-multinational-nato-din-marea-neagra> (Letöltés: 2018. 05. 10.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Balkans war: a brief guide. <http://www.bbc.com/news/world-europe-17632399> (Letöltés: 2018. 01. 04.)
2. Bastion-P. http://www.military-today.com/missiles/bastion_p.htm (Letöltés: 2018. 05. 02.)
3. Cartea Albă a Apărării 2017. Ministerul Apărării Națională. București, 2017, 21.
4. Chapter Four: Europe. *The Military Balance*, 118 (2018/1), 65–168, DOI: 10.1080/04597222.2018.1416980
5. Lt. Gen. Dr. Ștefan Dănilă: The Romanian Armed Forces – ten years in the big family of NATO. *Romanian Military Thinking*, 1/2014, 8.Julian
6. Fota: Importanța unei strategii de securitate națională www.revista22.ro/importanta-unei-strategii-de-securitate-nationala-56765.html (Letöltés: 2018. május 1.)
7. Peter Dunai, Guy Anderson: Russia commits to building Black Sea naval shipyards. *Janes*, Vol. 50. Issue 5. 2013, January, 20 o.
8. Cristian Gherasim: Romania takes key role as NATO prepares to face off with Russia. <http://www.euronews.com/2017/10/17/romania-takes-key-role-as-nato-prepares-to-face-off-with-russia> (Letöltés: 2018. 05. 10.)
9. Palmer, James H., Rising tides: The strategic importance of the Black Sea and Romania for U. S. Naval strategy. Dissertation, Naval Postgraduate School Monterey, CA 93943-5000. V. <http://hdl.handle.net/10945/55512> (Letöltés: 2018. 05. 01.)
10. Jen Judson: Romania signs off on US deal to become first European HIMARS customer. <https://www.defensenews.com/land/2018/03/01/romania-signs-off-on-deal-to-become-first-european-himars-customer/> (Letöltés: 2018. 05. 02.)
11. Fergus Kelly: NATO launches new multinational division in Romania. <https://thedefensepost.com/2017/10/09/nato-romania-multinational-division-southeast/> (Letöltés: 2018. 05. 02.)
12. Kosovo conflict (1998–1999). <https://www.britannica.com/event/Kosovo-conflict> (Letöltés: 2018. 05. 01.)
13. Kovács Zoltán: A Hágai Nemzetközi Bíróság Koszovóra vonatkozó döntésének háttere, valamint regionális és nemzetközi következményei. http://old.biztonsagpolitika.hu/document/1302076511_Kovacs_Zoltan_Koszovo_fuggetlensege_nek_kerdesei_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (Letöltés: 2018. 05. 01.)
14. F. Stephen Larrabee, Stephen J. Flanagan: The Growing importance of Black Sea Security. <https://www.rand.org/blog/2016/07/the-growing-importance-of-black-sea-security.html> (Letöltés: 2018. 05. 10.)
15. Răzvan Mihaeanu: Începe Sea Shield 18, cel mai mare exercițiu multinațional NATO din Marea Neagră. <https://www.rumaniamilitary.ro/incepe-sea-shield-18-cel-mai-mare-exercitiu-multinational-nato-din-marea-neagra> (Letöltés: 2018. 05. 10.)
16. Ministerul Afacerilor Externe – Ucraina. <http://mae.ro/node/1734> (Letöltés: 2017. 11.11.)
17. Ministerul Apărării Naționale – Buget. <http://www.mapn.ro/buget/index.php> (Letöltés: 2018. 04. 30.)
18. Ministry of Foreign Affairs – Romania-NATO. <https://www.mae.ro/en/node/2066?page=2> (Letöltés: 2018. 05. 01.)
19. Jane Perlez: EXPANDING ALLIANCE: THE OVERVIEW; Poland, Hungary and the Czechs Join NATO.
20. Valentina Pop: Romania has contingency plan for Russian attack. <https://euobserver.com/foreign/125504> (Letöltés: 2017. 11. 01.)
21. Romania – NATO. <https://www.mae.ro/en/node/2066> (Letöltés: 2018. 05. 10.)
22. Romania takes key role as NATO prepares to face off with Russia. <http://www.euronews.com/2017/10/17/romania-takes-key-role-as-nato-prepares-to-face-off-with-russia> (Letöltés: 2018. 05. 02.)
23. Russia calls Romania a 'clear threat' and Nato outpost for hosting US missile shield.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

24. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-romania-clear-threat-nato-outpost-us-anti-missile-shield-putin-tensions-a7571031.html> (Letöltés: 2018. 01. 06.)
25. Alex Schneider: Russia's Black Sea Fleet Build Up and Modernization. <http://cimsec.org/russias-black-sea-fleet-buildup-modernization/31632> (Letöltés: 2018. 05. 08.)
26. Geoffrey Swain, Nigel Swain: Eastern Europe Since 1945. Palgrave Macmillan, 3rd edition, 2003, 247.
27. <http://www.nytimes.com/1999/03/13/world/expanding-alliance-the-overview-poland-hungary-and-the-czechs-join-nato.html> (Letöltés: 2018. 01.07.)
28. Strategia de Securitate Națională a României. București, 2006.
29. <http://old.presidency.ro/static/ordine/CSAT/SSNR.pdf> (letöltés: 2018. május 1.)
30. Strategia Națională de Apărare, București 2010
31. http://ccpic.mai.gov.ro/docs/Strategia_nationala_de_aparare.pdf (Letöltés: 2018. 05. 01.) 5-6.
32. Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015–2019.
33. http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_1.pdf (Letöltés: 2018. 05. 09.) 3.
34. Ian Williams: NATO A2AD Environment. <https://missilethreat.csis.org/russia-nato-a2ad-environment/> (Letöltés: 2018. 05. 02.)

MAROSI ZSUZSANNA¹**The National Security Structure in Spain****A spanyolországi nemzetbiztonsági struktúra****Absztrakt**

There has been crisis management and critical infrastructure protection within the Spanish government since the 1990s, but in the wake of the new challenges, a National Security Office (Departamento de Seguridad Nacional) was established in the Prime Minister's Office in 2012, to coordinate the national security activity of the government institutions at the highest possible political level.

The Spanish government issued a National Security Strategy in 2011 for the first time, followed by the second in 2013, and by the third, current strategy in December 2017. In addition to the National Security Strategy, the Cyber Security Strategy (2013), the Maritime Security Strategy (2013) and the Energy Security Strategy (2015) were created as separate documents under the coordination of the National Security Office.²

The Spanish National Security Strategy of 2013 launched a new National Security System in which the Prime Minister is responsible for the management, direction and promotion of the national security policy. In 2013, the National Security Council (Consejo de Seguridad Nacional) was set up with the participation of the the Deputy Prime Minister, the relevant State Secretaries, the Director of the Prime Minister's Office and the heads of the military, law enforcement and intelligence agencies. The Council has met 15 times since its creation. In 2015 the National Security Act codified the structure and it obliges the government to report on the implementation of the national security strategy annually and to renew the national security strategy every five years.

Special committees have been established to support the National Security Council in specific areas of National Security Strategy. These committees are activated in situations where the coordination of various agencies of the Public

---

¹ Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: marosizs@t-online.hu; ORCID: 0000-0002-9552-4012

² El Sistema de Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/es/sistema-seguridad-nacional> (Download: 7 February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

*Administration are necessary, therefore they comprise the appropriate public authorities and private agents when required.*³

Keywords: national security, public administration, Spain

Abstract

A spanyol kormányzat az 1990-es évektől foglalkozott válságkezeléssel és az érzékeny infrastruktúrák védelmével, de az újabb típusú kihívások kezelésére 2012-ben létrehozták a Nemzetbiztonsági Irodát (Departamento de Seguridad Nacional) a Miniszterelnöki Hivatalon belül annak érdekében, hogy a lehető legmagasabb politikai szinten hangolják össze a kormányzati intézmények nemzetbiztonsági tevékenységét.

A spanyol kormányzat 2011-ben bocsátott ki először nemzetbiztonsági stratégiát, amit 2013-ban újabb követett, majd 2017 decemberében a jelenleg érvényben lévő. A nemzetbiztonsági stratégia mellett a Nemzetbiztonsági Iroda koordinálásával külön dokumentumokban alkották meg a kiberbiztonsági stratégiát (2013), a tengerbiztonsági stratégiát (2013) és az energiabiztonsági stratégiát (2015).

A 2013. évi nemzetbiztonsági stratégia új nemzetbiztonsági struktúrát hozott létre, melyben a miniszterelnök felelős a nemzetbiztonsági politika kezeléséért, irányításáért és fejlesztéséért. 2013-ban a miniszterelnök-helyettes, az illetékes államtitkárságok, a Miniszterelnöki Hivatal vezetője, a katonai, rendvédelmi és titkosszolgálati szervek vezetőinek részvételével létrejött a Nemzetbiztonsági Tanács (Consejo de Seguridad Nacional). Létrehozása óta a Tanács 15 alkalommal ülésezett. 2015-től a Nemzetbiztonsági Törvény szabályozza a struktúrát, és kötelezi a kormányzatot arra, hogy évente számoljon be a nemzetbiztonsági stratégia rendelkezéseinek végrehajtásáról, valamint hogy ötévente újítsa meg a nemzetbiztonsági stratégiát.

A nemzetbiztonsági stratégia által meghatározott területeken különleges bizottságokat hoztak létre a Nemzetbiztonsági Tanács munkájának támogatására. A bizottságok olyan helyzetekben kezdik meg tevékenységüket, melyekben össze kell hangolni a közigazgatás különböző intézményeinek munkáját, és az illetékes közintézmények mellett szükség esetén részt vesznek bennük a civil szervezetek is.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, közigazgatás, Spanyolország

³ Cendoya, Alexander: National Cyber Security Organization: Spain. NATO CCD COE publication, Tallin, 2016, 9.
https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_SPAIN_092016.pdf (Download: 2 May, 2018.)

THE NATIONAL SECURITY STRUCTURE

The National Security System is responsible for evaluating the factors and situations that may affect the national security. Its organs and agencies collect and analyze intelligence and information necessary for any decision to be taken to direct and coordinate the response to crisis situations envisaged in the *National Security Act*. To guarantee the availability and the appropriate operation of the resources, these agencies also detect the needs and they propose the measures about planning and coordination with the Public Administrations.

The interconnection and coordination mechanisms of the organs, agencies, resources and procedures in the *National Security System* are determined by the *National Security Council*, which acts under its own structures and procedures. The National Security System is directed by the Prime Minister who is assisted by the National Security Council. The National Security Council, on its regular meetings, provides the Prime Minister with integrated analysis to facilitate the political-strategic decision making.⁴

1. THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF 2017

The strategy defines the integrated approach to national security as a public service in the inner circle of which the freedom, the rights and the prosperity of the Spanish nationals are ensured. The second category of security implies the protection of the Spanish state and the constitutional system while the external circle consists of the Spanish contribution to the international security, in cooperation with the allies and partners of Spain. The strategy outlines of the main aspects of national security in six chapters.⁵

2. THE NATIONAL SECURITY ACT

The National Security Act aims to regulate the basic principles, superior organs and authorities, and the fundamental components of National Security; the National Security System, its management, organization and coordination; the crisis management and the allocation of resources to National Security.

In the National Security Act appears as a field for public action in the harmonization of objectives, of the resources and of the existing policies on security. National Security is a shared objective of the different administrations, the autonomous and local governments, the constitutional bodies, especially the parliament, as well as of the private sector and the civil society. The Act defines situations affecting National Security whose dimension, trans-

⁴ El Sistema de Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/es/sistema-seguridad-nacional> (Download: 7 February, 2018.)

⁵ Spanish National Security Strategy, 2017. Gobierno de España. In English: http://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf in Spanish: http://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/Estrategia_Seguridad_Nacional_2017.pdf pp. 120–124. (Download: 7 February, 2018.)

versal character and the risks and threats they imply require responses of different agents and instruments in a coordinated way. Therefore, the Act addresses the national interest to improve the coordination of the different Public Administrations, the private sector and the society in general to create prevention and response frameworks that solve the problems posed by a compartmentalized action, to organize the coordinated action of the National Security agents and instruments at various levels and in an integrated manner.

It does not affect the regulation of the different agents and instruments that are already subject to specific sectoral rules, but it facilitates their harmonious insertion in the general organization scheme, established by the National Security Strategy, under the title National Security System, and led by the Prime Minister.

The Act is structured in five titles. In the preliminary title, in addition to the provisions related to its object and scope, the Act establishes the definitions and general principles that inspire the concept of National Security as State Policy, the Culture of National Security, the cooperation with the Autonomous Communities, the private collaboration, the fundamental components, as well as the areas of special interest and their obligations.

Title I details the organs of the National Security and the powers assigned to them in this matter. Title II is dedicated to the creation and definition of the National Security System and the National Security Council, its functions and organization.

Title III regulates crisis management, as a general framework for the operation of the National Security System, and establishes definitions and competences in that area. Finally, title IV regulates the allocation of resources to National Security, and it refers to a new law to be developed. The final part of the law includes four additional provisions on coordination with international crisis management instruments, on the standardization of crisis management instruments and public communication. A transitory provision refers to the activity of the already existing special committees; and four final provisions regulate the competencies, the regulatory development, the legislative mandate and the entry into force.⁶

2.1. THE NATIONAL SECURITY COUNCIL

The National Security Council (NSC), in its capacity as a Government Delegate Commission for National Security, is responsible for assisting the Prime Minister in the direction of the National Security policy and of the National Security System, and it performs functions established by the National Security Act and assigned by its regulations.

At the proposal of the Prime Minister, the National Security Council informs the King at least once a year. The NSC holds regular meetings which are chaired by the Prime Minister unless the King is present.⁷

⁶ Spanish National Security Act, 2015 (Law 36/2015) <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-10389> (Download: 18 April 2018.)

⁷ El Sistema de Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/es/sistema-seguridad-nacional> (Download: 7 February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

COMPOSITION OF THE NATIONAL SECURITY COUNCIL

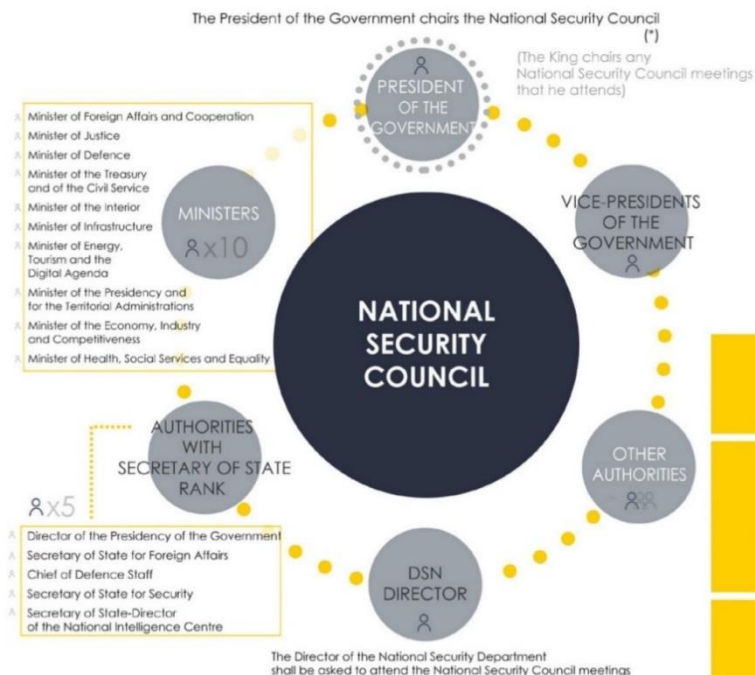

Fig. 1: (Source: National Security Strategy of 2017, 124.)

The composition of the National Security Council is determined in accordance with the provisions of the National Security Act.

In any case, the following must be part of the National Security Council:

- The Prime Minister, who chairs it.
- The Deputy Prime Minister, if any.
- The Ministers of Foreign Affairs and Cooperation, of Justice, of Defense, of the Treasury and Public Finance, of the Interior, of Development, of Energy, Tourism and Digital Agenda, of the Presidency and for the Territorial Administrations, of Economy, Industry and Competitiveness and of Health, Social Services and Equality.
- The Director of the Cabinet of the Presidency of the Government, the Secretary of State for Foreign Affairs, the Chief of Defense Staff, the Secretary of State for Security and the Secretary of State-Director of the National Intelligence Centre.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

The Director of the Department of National Security is summoned to the meetings of the National Security Council.

The members of other ministerial departments and of the autonomous authorities affected by any decision or action of Council may also be part of the Council depending on the matters to be discussed.

Likewise, the representatives of the superior and directive bodies of the General State Administration, of the public organs, of the autonomous communities and of the cities with the Statute of Autonomy, as well as the authorities of the local administration, are summoned to the meetings of the National Security Council when their contribution is considered necessary, or in any case when the matters to be discussed affect their respective competences.

Individuals or legal entities whose contribution is considered relevant in view of the matters to be dealt with on the agenda may also be called.

The actual composition, organization and functions of the National Security Council is to be changed within the framework of the provisions of the National Security Act, through a Royal Decree agreed upon in the Council of Ministers, at the proposal of the Prime Minister.

The National Security Council meets at the initiative of the Prime Minister at least on a bimonthly basis or as many times as necessary or when the circumstances that affect the National Security require so.⁸

The National Security Council has the following functions:

- It determines the necessary guidelines in matters of the planning and the coordination of the National Security policy.
- It directs and coordinates the management of crisis situations in the terms provided in title III of the National Security Act.
- It supervises and coordinates the National Security System.
- It verifies the degree of compliance with the National Security Strategy and promotes its revisions.
- It promotes the development of the necessary second level strategies, and it proceeds, where appropriate, to their approval, as well as their periodic reviews.
- It organizes the allocation of resources to National Security in accordance with the provisions of the law.
- It approves the Annual National Security Report before its presentation in the parliament (*Cortes Generales*).
- It creates and strengthens support bodies necessary to perform its functions.
- It promotes the normative proposals necessary to strengthen the National Security System.

⁸ El Sistema de Seguridad Nacional. Consejo Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/consejo-seguridad-nacional> (Download: 7 February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- It carries out any functions attributed to it by the applicable legal and regulatory provisions.⁹

2.2. SPECIAL COMMITTEES

The support bodies of the National Security Council are called Special Committees, which function as Delegated Committees to the government for National Security, within the framework of Governmental Law 50/1997.¹⁰ The Special Committees aid the Prime Minister in the direction of the National Security Policy in their respective field. The Committees have approved their own plan, pursuant from the national strategies created for their scope of action. The composition of each Committee reflects the spectrum of the departments and agencies of the Public Administrations with competences in matters represented by the respective body. Their objective is the coordination of actions in order to respond jointly and in a timely, optimal and coordinated way to the emerged situations. Relevant actors of the private sector and specialists whose contribution is considered necessary may as well participate in the Committees.¹¹

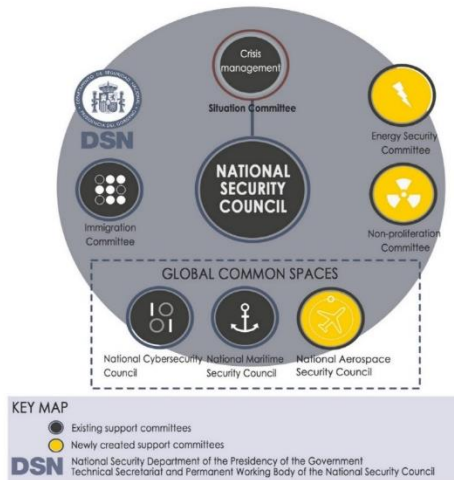

Fig. 2.: (Source: National Security Strategy of 2017, 121.)

⁹ Spanish National Security Act, 2015 (Law 36/2015) Article 21. <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-10389> (Download: 18 April 2018.)

¹⁰ Ley, 50/1997, de 27 de noviembre, del Gobierno. Article 6. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1997-25336 (Download: 20 May, 2018)

¹¹ El Sistema de Seguridad Nacional. Comités especializados. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados> (Download: 7, February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

The Situation Centre of the National Security Department support the special committees as a Technical Secretariat and permanent working body of the National Security Council to ensure their interconnection with the centres involved, and to develop an optimal response to the crisis. The Situation Centre can also be reinforced by specialists coming from relevant agencies, thus forming a coordination cell that is unique to the situation. In this sense, the powers of the special committees are defined in the provisions applicable to the given situation.¹²

Other committees can also be created if necessary, and they perform functions in the areas of action envisaged in the National Security Strategy, or in accordance with the requirements in crisis management. Depending on the needs, assignments may be given to other public or private organs and entities as well.

The Special Committees perform the following functions:

- They support the decision making of the National Security Council in their respective fields by directing and coordinating the management of transversal crisis situations, which can contain a high degree of uncertainty or whose effects may extend significantly. They perform their tasks through analyses, studies, and both national and international initiatives. They act in accordance with the political-strategic guidelines of the National Security Council, and they respect the competences assigned to the different Public Administrations in the relevant legislation.
- They provide support to the National Security Council in its function of verifying the degree of compliance with the National Security Strategy in questions related to the scope of their respective activity, and of promoting its revisions.
- They strengthen the coordination, the collaboration and the cooperation of the different Public Administrations with competences related to the respective fields of each Committee, as well as those of the public and private sectors.
- They promote international cooperation measures if necessary.
- They assess risks and threats, analyze potential crisis scenarios, study their possible evolution, prepare and improve response plans and keep them updated. They formulate guidelines for crisis management exercises in their own scope of activity and evaluate the results of their execution, all in coordination with the directly affected organs and authorities.
- They verify the degree of compliance with their respective specialized security strategies and inform the National Security Council about their findings.
- They participate in the elaboration of normative evaluation and regulatory proposals in matters of their scope of activity, so that the consequences and the im-

---

¹² Cendoya, Alexander: National Cyber Security Organization: Spain. NATO CCD COE publication, Tallin, 2016, 10.
https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_SPAIN_092016.pdf (Download: 2 May, 2018)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

plications of any crisis can be anticipated, and that the response to the actual phenomenon can evolve in an appropriate time and with an integral vision.

- They arrange for the availability of resources. They carry out studies on the tools and capacities of the different Public Administrations and Agencies and elaborate effective response measures in line with the available resources and with the missions to be carried out, all this in coordination with the bodies and authorities directly competent and in accordance with the competences of the Public Administrations involved. They help the optimal, integrated and flexible use of the means and resources available to the State in crisis situations that give rise to its action.
- They facilitate operational coordination between the competent bodies and authorities when situations require it and until the Special Situation Committee takes action.
- When the circumstances require it, they support the actions developed by the Situation Committee.
- They exercise any functions entrusted to them by the National Security Council.¹³

2.2.1. National Cybersecurity Council

The National Cybersecurity Council is created by the National Security Council Agreement of 2013. Pursuant from the National Cybersecurity Strategy, the Council is the first level in the planning process, and develops, through derivative action plans, the lines of action foreseen in the Strategy. These derived plans address different aspects of cybersecurity in order to increase the capabilities of prevention, defense, detection, analysis, response, reconstruction and coordination in countering cyber threats, with an emphasis on Public Administrations, critical infrastructures, military and defense capabilities and other national systems, on the investigation and prosecution of cyberterrorism, cyber espionage and cybercrime, as well as on cybersecurity in the private sector or the culture of cybersecurity.

It meets at the initiative of its chairperson at least on a bimonthly basis or as many times as it deems necessary, considering the circumstances that affect Cybersecurity.¹⁴

2.2.2. Special Committee on Immigration

The Special Committee on Immigration is created by the National Security Council Agreement of 2014. The Committee assists the Prime Minister with the implementation of the National Security Policy concerning immigration as it has been established in the National

¹³ El Sistema de Seguridad Nacional. Comités especializados. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados>

¹⁴ El Sistema de Seguridad Nacional. El Consejo Nacional de Ciberseguridad. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados/consejo-nacional-ciberseguridad> (Download: 7, February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Security Strategy, not only from the perspective of security but also from the various approaches that this complex phenomenon embodies.

The Special Committee meets at the initiative of its chairperson at least on a quarterly basis or as many times as it deems necessary, considering the concurrent circumstances regarding immigration.

At the strategic political level, the Committee strengthens the efforts of all the Public Administrations and other actors that are involved in addressing the phenomenon of immigration with a comprehensive approach in which the security dimension is dealt with in a way that, among other objectives, favors the promotion of full integration of foreigners in the Spanish society.

In addition to the general functions of the Special Committees, the Special Committee on Immigration involves the civil society in general in the management of different aspects of immigration.¹⁵

2.2.3. Situation Committee

The Situation Committee was first formed under the chairmanship of the Deputy Prime Minister and the Minister of the Presidency in April 2014, within the framework of the exercise Gamma Luñol 2014, planned by the Military Emergency Unit.

The chairperson convenes the Special Situations Committee in case of situations whose transversality or dimension affect the National Security and exceed the already operated channels, as well as in any other cases of derivation from normality, always respecting the powers assigned to the different Public Administrations in the current legislation.

In addition to the general function of the Special Committees, the Situation Committee performs the following functions:

- Based on its anticipatory vision, it coordinates the contribution of the necessary resources with the competent bodies in order to give adequate responses to the emerged crisis.
- It boosts the compliance with the measures adopted in crisis situations.
- It promotes the integration of existing plans in crisis situations when, due to their transversality, it is considered necessary.
- It provides guidelines for carrying out crisis management exercises at national level and evaluate the results of its execution.
- It establishes guidelines on the information policy in the cases in which the Situation Committee acts.

¹⁵ El Sistema de Seguridad Nacional. El Comité especializado de Inmigración. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados/comit%C3%A9-especializado-inmigraci%C3%B3n> (Download: 7, February 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- It proposes the extraordinary convocation of the National Security Council in a crisis.¹⁶

2.2.4. The National Maritime Security Council

The National Maritime Security Council was created by the National Security Council Agreement of 2013.

It meets at the initiative of its chairperson at least on a bimonthly basis or as many times as it considers necessary, in view of the circumstances that affect maritime safety. It prepares a bimonthly analysis of maritime threats and risks, it develops the Comprehensive Maritime Security Plan in the Strait of Gibraltar and it formulates the Action Plan of the National Maritime Security Strategy

In addition to the general function of the Special Committees, the National Maritime Security Council prepares studies and makes proposals so that the National Maritime Security Strategy evolves in accordance with the Integrated Maritime Policy, with European Union Maritime Security Strategy and with other strategies of an international dimension. It provides guidelines for management exercises in the field of maritime safety and evaluates the results of its execution, all in coordination with the directly competent bodies and authorities.¹⁷

2.2.5. Energy Security Committee and Non-Proliferation of Arms of Mass Destruction Committee

At the beginning of 2018 the National Security Council agreed to create two more special committees: the Energy Security Committee¹⁸ and the Non-Proliferation of Arms of Mass Destruction Committee.¹⁹

¹⁶ El Sistema de Seguridad Nacional. El Comité especializado de Situación. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional.

<http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9-especializados/comit%C3%A9-especializado-situaci%C3%B3n> (Download: 7, February, 2018.)

¹⁷ El Sistema de Seguridad Nacional. Consejo Nacional de Seguridad Marítima. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional.

<http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9-especializados/consejo-nacional-seguridad-mar%C3%ADtima> (Download: 7, February, 2018.)

¹⁸ Orden PRA/30/2018, de 22 de enero, por la que se publica el Acuerdo del Consejo de Seguridad Nacional, por el que se crea y regula el Comité Especializado de Seguridad Energética. ANEXO Acuerdo por el que se crea y regula el Comité Especializado de Seguridad Energética. https://boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2018-796 (Download: 20 May 2018.)

¹⁹ Orden PRA/29/2018, de 22 de enero, por la que se publica el Acuerdo del Consejo de Seguridad Nacional, por el que se crea y regula el Comité Especializado de no proliferación de armas de destrucción masiva. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2018-795 (Download: 20 May, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

The last chapter of the *Spanish National Security Strategy of 2017* outlines some proposals for improving the effectiveness of national security governance and internal coordination. It proposes

- to draw up an action plan for strengthening the culture of national security so that public awareness could be raised, and civil society actors are involved;
- to create a crisis management model and to develop related national regulations;
- to establish a Space and Space Security Advisory Board in addition to the currently operating ones under the National Security Council;
- to revise the strategies for certain sub-areas of national security (cyber strategy, maritime safety strategy, energy security strategy);
- to assign the National Security Council as the only contact point in the field of information systems and networks security in the cooperation with the EU Member States.²⁰

3. THE DEPARTMENT OF NATIONAL SECURITY

The Department of National Security (DSN) of the Cabinet of the Government Presidency is the advisory body to the Prime Minister in matters of National Security. The Department of National Security was created by Royal Decree 1119/2012 of July 20, to amend Royal Decree 83/2012, of January 13, which restructures the Government Presidency.

The functioning of DSN is regulated by the Law 36/2015, of September 28, on National Security;²¹ the Royal Decree 1886/2011, of December 30, which establishes the Delegated Commissions of the Government²² and by the Royal Decree 766/2017, of July 28, which restructures the Government Presidency.²³

The Deputy Director of the Cabinet of the Government Presidency, with the rank of Assistant Secretary is the Director of the DNS. With the rank of Deputy Director General, there is an Operational Director of the DNS. Organically and functionally the Department of National Security depends on the Cabinet of the Government Presidency.

The DSN assumes the functions of the Technical Secretariat and the permanent working body of the National Security Council. The DSN ensures that its Situation Centre executes and monitors crisis management, as well as special communications from the Government Presidency. It assists the Situation Committee, which, under the chairmanship of

²⁰ Spanish National Security Strategy, 2017. Gobierno de España. In English: http://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf in Spanish: http://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/Estrategia_Seguriad_Nacional_2017.pdf p. 123. (Download: 7 February 2018.)

²¹ Spanish National Security Act, 2015 (Law 36/2015). <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-10389> (Download: 18 April 2018.)

²² Real Decreto 1886/2011, de 30 de diciembre, por el que se establecen las Comisiones Delegadas del Gobierno. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-20640> (Download: 20 May, 2018.)

²³ Real Decreto 766/2017, de 28 de julio, por el que se reestructura la Presidencia del Gobierno. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2017-9007> (Download: 20 May, 2018.)

the Deputy Prime Minister seeks to improve coordination between the different Public Administrations, to favor the speed and the flexibility in crisis response, an objective for which it is necessary to organize crisis management exercises, which involve decision making in the political-strategic level.

Finally, the DSN carries out activities that are necessary to ensure the collaboration, the cooperation and the coordination of the competent bodies of the National Security System in accordance with the applicable legal and regulatory provisions and it conducts studies and makes proposals to encourage private /civil collaboration and participation in matters of National Security

The functions assigned to the DSN are the following:

Advisory to the Prime Minister

- It prepares studies and reports on the National Security Policy, without harming the functions that correspond to other organs.
- It assists the Prime Minister in their function as the chairperson of the National Security Council, as well as the Director of the Cabinet of the Government Presidency.
- It prepares the strategic planning of National Security.
- It contributes to the preparation of normative proposals on National Security.
- It promotes the legal and regulatory development of the National Security Act in coordination with the competent bodies and authorities.
- It analyzes risks and threats and their enhancers.

Management of crisis situations

- It carries out early warning and monitors risks, threats and crisis situations in coordination with the appropriate organs and authorities.
- It provides adequate support and coordination in the management of crisis situations, using interconnection, coordination and information mechanisms with the different authorities of Public Administrations.
- It maintains and ensures the proper functioning of the Situation Centre of the Department of National Security and the special communications of the Presidency of the Government, and it protects its documentation.
- It directs and coordinates the execution of the crisis management exercises planned by the Department, and it addresses others as well when it is required.
- It contributes to the preparation, maintenance and updating of the contingency plans and the necessary human and material resources plans and it analyzes the crisis scenarios in coordination with other agencies.
- It supports, in the field of crisis management, the proper performance of the functions of the Special Situation Committee for the entire National Security System in accordance with the provisions of the National Security Act.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Interdepartmental coordination

- It carries out activities that are necessary to ensure the collaboration, cooperation and coordination of the agencies and organs of the National Security System in accordance with the applicable legal and regulatory provisions.

National security culture

- In the field of the National Security culture, it carries out studies and makes proposals to encourage private collaboration and citizen participation in the affairs of National Security.²⁴

ANNEX

LEGISLATION AND REGULATIONS²⁵

National security

- Royal Decree 1008/2017, of December 1, which approves the National Security Strategy 2017 (Real Decreto 1008/2017, de 1 de diciembre, por el que se aprueba la Estrategia de Seguridad Nacional 2017.):
https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2017-15181
- Law 36/2015, of September 28, on National Security (Ley 36/2015, de 28 de septiembre, de Seguridad Nacional): https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-10389
- Agreement of the National Security Council approving the procedure for the preparation of the National Security Strategy 2017 (Acuerdo del Consejo de Seguridad Nacional por el que se aprueba el procedimiento para la elaboración de la Estrategia de Seguridad Nacional 2017) <http://www.boe.es/boe/dias/2017/02/14/pdfs/BOE-A-2017-1459.pdf>
- Agreement of the National Security Council for the implementation of mechanisms to guarantee the integrated functioning of the National Security System (Acuerdo del Consejo de Seguridad Nacional de implementación de los mecanismos para garantizar el funcionamiento integrado del Sistema de Seguridad Nacional) <http://www.boe.es/boe/dias/2017/02/14/pdfs/BOE-A-2017-1460.pdf>

²⁴ El Sistema de Seguridad Nacional. El Departamento de Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional.
<http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/departamento-seguridad-nacional> (Download: 7, February, 2018.)

²⁵ Legislación y normativa. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional.
<http://www.dsn.gob.es/es/estrategias-publicaciones/legislaci%C3%B3n-normativa> (Download: 7, February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Department of National Security

- Royal Decree 1094/2011, of July 15, which restructures the Government Presidency (Real Decreto 1094/2011, de 15 de julio, por el que se reestructura la Presidencia [del Gobierno](http://www.boe.es/boe/dias/2011/07/22/pdfs/BOE-A-2011-12629.pdf))
<http://www.boe.es/boe/dias/2011/07/22/pdfs/BOE-A-2011-12629.pdf>
- Royal Decree 1119/2012, of July 20, of modification of Royal Decree 83/2012, of January 13, which restructures the Government Presidency (Real Decreto 1119/2012, de 20 de julio, de modificación del Real Decreto 83/2012, de 13 de enero, por el que se reestructura la Presidencia del Gobierno)
<https://www.boe.es/boe/dias/2012/07/23/pdfs/BOE-A-2012-9816.pdf>
- Royal Decree 385/2013, of May 31, of modification of Royal Decree 1886/2011, of December 30, by which the Delegated Commissions of the Government are established (Real Decreto 385/2013, de 31 de mayo, de modificación del Real Decreto 1886/2011, de 30 de diciembre, por el que se establecen las Comisiones Delegadas del Gobierno)
https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-5771
- Royal Decree 766/2017, of July 28, which restructures the Government Presidency (Real Decreto 766/2017, de 28 de julio, por el que se reestructura la Presidencia del Gobierno)
<http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2017-9007>

*Documents related to National Security*²⁶

Cybersecurity

- National Cybersecurity Strategy, 2013. (Estrategia de Ciberseguridad Nacional)
<http://www.dsn.gob.es/estrategias-publicaciones/estrategias/estrategia-ciberseguridad-nacional>
- *Maritime Security*
- National Maritime Security Strategy, 2013. (Estrategia de Seguridad Marítima Nacional)
<http://www.dsn.gob.es/estrategias-publicaciones/estrategias/estrategia-seguridad-mar%C3%ADtima-nacional>
- *Energy Security*
- National Energy Security Strategy, 2015. (Estrategia de Seguridad Energética Nacional)
<http://www.dsn.gob.es/estrategias-publicaciones/estrategias/estrategia-seguridad-energ%C3%A9tica-nacional>
- *Others*²⁷

²⁶ Estrategias. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional.

<http://www.dsn.gob.es/es/estrategias-publicaciones/estrategias> (Download: 7, February, 2018.)

²⁷ Documentos relacionados con la Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional.

<http://www.dsn.gob.es/es/estrategias-publicaciones/documentos-relacionados-con-seguridad-nacional> (Download: 7, February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

State External Action Strategy, 2014. (Estrategia de Acción Exterior del Estado). <http://www.exteriores.gob.es/Portal/es/SalaDePrensa/Multimedia/Publicaciones/Documents/ESTRATEGIA%20DE%20ACCION%20EXTERIOR%20castellano.pdf>

REFERENCES

1. Cendoya, Alexander: National Cyber Security Organization: Spain. NATO CCD COE publication, Tallin, 2016. 9 o. https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_SPAIN_092016.pdf (Download: 2 May, 2018.)
2. Documentos relacionados con la Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/es/estrategias-publicaciones/documentos-relacionados-con-seguridad-nacional> (Download: 7, February, 2018.)
3. El Sistema de Seguridad Nacional. Comités especializados. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados> (Download: 7, February, 2018.)
4. El Sistema de Seguridad Nacional. Consejo Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/consejo-seguridad-nacional> (Download: 7 February, 2018.)
5. El Sistema de Seguridad Nacional. Consejo Nacional de Seguridad Marítima. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados/consejo-nacional-seguridad-mar%C3%ADtima> (Download: 7, February, 2018.)
6. El Sistema de Seguridad Nacional. El Comité especializado de Inmigración. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados/comit%C3%A9-especializado-inmigraci%C3%B3n> (Download: 7, February 2018.)
7. El Sistema de Seguridad Nacional. El Comité especializado de Situación. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados/comit%C3%A9-especializado-situaci%C3%B3n> (Download: 7, February, 2018.)
8. El Sistema de Seguridad Nacional. El Consejo Nacional de Ciberseguridad. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/sistema-seguridad-nacional/comit%C3%A9s-especializados/consejo-nacional-ciberseguridad> (Download: 7, February, 2018.)
9. El Sistema de Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional <http://www.dsn.gob.es/es/sistema-seguridad-nacional> (Download: 7 February, 2018.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

10. El Sistema de Seguridad Nacional. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional <http://www.dsn.gob.es/es/sistema-seguridad-nacional> (Download: 7 February, 2018.)
11. Estrategias. Sitio oficial del Departamento de Seguridad Nacional. <http://www.dsn.gob.es/es/estrategias-publicaciones/estrategias> (Download: 7, February, 2018.)
12. Ley, 50/1997, de 27 de noviembre, del Gobierno. Article 6. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1997-25336 (Download: 20 May, 2018.)
13. Orden PRA/30/2018, de 22 de enero, por la que se publica el Acuerdo del Consejo de Seguridad Nacional, por el que se crea y regula el Comité Especializado de Seguridad Energética. ANEXO Acuerdo por el que se crea y regula el Comité Especializado de Seguridad Energética. https://boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2018-796 (Download: 20 May 2018.)
14. Orden PRA/29/2018, de 22 de enero, por la que se publica el Acuerdo del Consejo de Seguridad Nacional, por el que se crea y regula el Comité Especializado de no proliferación de armas de destrucción masiva. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2018-795 (Download: 20 May, 2018.)
15. Real Decreto 1886/2011, de 30 de diciembre, por el que se establecen las Comisiones Delegadas del Gobierno. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-20640> (Download: 20 May, 2018.)
16. Real Decreto 766/2017, de 28 de julio, por el que se reestructura la Presidencia del Gobierno. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2017-9007> (Download: 20 May, 2018.)
17. Spanish National Security Act, 2015 (Law 36/2015) <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-10389> (Download: 18 April 2018.)
18. Spanish National Security Strategy, 2017, Gobierno de España. In English: http://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf in Spanish: http://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/Estrategia_Seguriad_Nacional_2017.pdf pp. 120–124 (Download: 7 February, 2018.)
19. Spanish National Security Strategy, 2017. Gobierno de España. In English: http://www.dsn.gob.es/sites/dsn/files/2017_Spanish_National_Security_Strategy_0.pdf in Spanish: http://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/Estrategia_Seguriad_Nacional_2017.pdf p. 123. (Download: 7 February 2018.)
20. Spanish National Security Act, 2015 (Law 36/2015) <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-10389> (Download: 18 April 2018.)

PÉNZVÁLTÓ NIKOLETT¹**Kritikus információs infrastruktúrák kibertámadások elleni védelme Törökországban: kiberbiztonság versus internetszabadság?****Protecting Critical Information Infrastructures from Cyber Attacks in Turkey: Cybersecurity versus Internet Freedom?****Absztrakt**

A tanulmány Törökország kiberbiztonsági környezetét, fő szereplőit, intézményeit és stratégiáit mutatja be. Az elemzés rámutat a globális trendek, a növekvő regionális instabilitás, a török belpolitikai fejlemények és a török kibervédelmi képességek közötti összefüggésre. Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy az államok kibervédelmi képességeinek fejlesztése megfelelő jogi garanciák hiányában nem csak a kiberbűnözők és a kiberterroristák elleni harcot könnyíti meg az autoriter rezsimek számára, hanem a politikai ellenvélemények elhallgattatását is.

Kulcsszavak: Törökország, kiberbiztonság, internetszabadság

Abstract

The study introduces Turkey's cybersecurity environment, main actors, institutions and strategies. The analysis highlights the connection between global trends, the growing regional instability, the Turkish internal political affairs and the development of the Turkish cyber defense capabilities. The paper draws attention to the fact that without proper legal guarantees the development of the states' cyber defense capabilities can make it easier for authoritarian regimes not just to fight against cybercriminals and cyberterrorists but to silence the political opposition.

Keywords: Turkey, cyber security, internet freedom

---

¹ Nemzeti Közszerológálati Egyetem – National University of Public Service; E-mail: penzvalto.nikolett@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0002-1114-1488

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

BEVEZETÉS

Az elmúlt években felértékelődött a kiberbiztonság szerepe a török biztonságfelfogásban (is). Okai között az általános világpolitikai trend mellett szerepet játszottak a török belpolitikai fejlemények, valamint a feszültségek növekedése Törökország közvetlen földrajzi környezetében. A török kiberbiztonsági intézményrendszer folyamatos fejlődése mellett ezt támasztja alá az is, hogy bár a török nem egy „stratégiaalkotó nemzet”, 2016-ban mégis már a második kiberbiztonsági stratégiát fogadták el, amit nyilvánosan, angol nyelven közlé is tettek.

Jelen tanulmány célja kettős: egyrészt, hogy áttekintést nyújtson Törökország biztonságának kiberszektoráról; másrészt, hogy rámutasson azokra a morális aggályokra ezen összefüggésben, melyek a jelenlegi, rendkívüli mértékben biztonságiasított török politikai környezetet jellegéből fakadnak.

A NATO-tag Törökország geopolitikai és geostratégiai feszültségek középpontjában áll.² A Szövetség számára ezért is kiemelten fontos a törökországi kiberviszonyok ismerete, különösen miután 2014-ben a kibertámadás bekerült a washingtoni szerződés kollektív védelmet előhívó 5. cikkelyének hatálya alá.

TÖRÖKORSZÁG ÉS A KIBERBIZTONSÁG

Törökország 2016-ban 46 millió fővel a 14. legtöbb internetfelhasználóval rendelkezett a világ országai közül.³ Az internet-penetráció tekintetében azonban korántsem birtokolt ennyire előkelő helyezést: lakosságának mindössze 58%-a bírt hozzáféréssel az internethez.⁴ Különböző statisztikák adatai szerint világszinten a kibertámadásoknak egyik legkitettebb ország. Az amerikai FireEye kimutatása alapján 2016-ban Törökországban több célzott malware-támadást észleltek, mint egész Európában összesen.⁵ Az egyik török védelmi cég, az STM (*Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A. Ş.*) jelentése a 9. helyre rangsorolja az országot a legtöbb kibertámadást elszenvedő országok listáján.⁶ A török napilap *Daily Sabah* szerint Törökország 2017-ben 90 millió kibertámadást szenvedett el. A cikk kiemeli, hogy a támadások száma a 2016. júliusi törökországi puccskísérlet után meg-

² Egyetlen példát kiemelve: azt követően, hogy átmenetileg elhidegült a török–orosz viszony – miután a szíriai háború részeként a török légierő F–16-os repülőgépe 2015. november 24-én lelőtt egy Szu–24-es orosz vadászbombázót –, a két állam között több kiber-incidensre is sor került. 2016. december 7-én egyórás, úgynevezett túlterheléses támadás érte a Sputnik Törkiye weboldalát; illetve 2016. január elején török hackerek (Börtecine Cyber Team) feltörték az orosz kommunikációs miniszter Instagramját. [Turkish hackers break into Russian minister's Instagram account](#), 2016. 01. 03. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

³ [Internet Users by Country \(2016\)](#), internetlivestats.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

⁴ Uo.

⁵ Chris Bing: [Why Turkey, a NATO ally, is a huge target for malware](#), 2017. 02. 03. cyberscoop.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

⁶ [Turkey ninth most targeted by cyberattacks](#), 2016. 02. 08. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

sokszorozódott.⁷ Egy másik helyen egy török tisztviselő úgy nyilatkozott, Törökország az Egyesült Államok és Brazília után a világon a harmadik támadásoknak leginkább kitett ország, évi közel 25 millió kibertámadással.⁸

AZ ELMÚLT ÉVEK NAGYOBB ELSZENVEDETT KIBERTÁMADÁSAI

Az elmúlt években Törökországot számos jelentős kibertámadás érte. 2012 júliusában például a Török Külügyminisztérium honlapját törte fel politikai indítékból a török kormányellenes RedHack Csoport. A támadás során 65 gigabájtnyi belső fájlt szereztek meg, illetve kiszivárogtatták a török külügyi hatóságok által külföldi diplomatáknak kiadott személyazonosító igazolványok adatait.⁹ 2016 februárjában a török rendőrség rendszerét törte fel a The Cthulhu nicknevet viselő elkövető, szintén politikai okokból. Több millió török állampolgár mintegy 17,8 gigabájtnyi szenzitív személyes adatát töltötte le, majd tette közzé.¹⁰ 2016 decemberében pedig Berat Albayrak energiaügyi miniszter megerősítette, hogy az isztambuli áramkimaradásokat szintén külső támadás okozta.¹¹

Az eddigi legjelentősebb támadásra 2015 decemberében került sor. Az Anonymus¹² által felvállalt támadás indítékaként az a vád szolgált, miszerint Törökország a kőolajvásárláson keresztül, valamint fegyverekkel támogatja az „Iszlám Államot” a szíriai harcokban. A török médiában megjelent spekulációk az oroszokat gyanították a támadás mögött.¹³ A tíz napon keresztül tartó, úgynevezett túlterheléses (*Distributed Denial of Service*, DDoS) támadás mintegy 400 ezer, „.tr” domáinnal végződő török weboldalt tett hozzáférhetetlenné. Ez magában foglalta szinte az összes kormányzati oldalt, de érintette a török bankrendszert is, ellehetetlenítve például az online tranzakciókat. A 40 gigabit / másodperces támadás közvetlenül a szolgáltató Türk Telekom szervereit blokkolta, ezért lehetett ilyen sikeres.¹⁴

⁷ Bariş Şimşek: [Turkey to prop up cyber defense with new law](#), 2017. 07. 06. dailysabah.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

⁸ [Cyberattacks against Turkey increase sharply](#), 2017. 12. 02. trtworld.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

⁹ [RedHack discloses IDs of foreign diplomats in Turkey](#), 2012. 07. 03. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

¹⁰ Jason Murdock: [Anonymous: Hacker unleashes 17.8GB trove of data from a Turkish national police server](#), 2016. 02. 16. ibtimes.co.uk (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

¹¹ [Major cyber-attack on Turkish Energy Ministry claimed](#), 2016. 12. 31. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

¹² [Anonymous - Message to Turkey \[Those who support ISIS\]](#), 2015. 12. 23. youtube.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

¹³ Lásd például [Turkey under cyberattack by Russia: Report](#), 2015. 12. 17. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

¹⁴ Ahmet Sabanci: [Did a single hacker – not Anonymous – cripple Turkey's Internet?](#), 2015. 12. 28. dailymail.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

TÖRÖK HACKTIVISTA ÉS HACKERC SOPORTOK – TÖRÖKORSZÁG MINT A KIBERTÁMADÁSOK FORRÁSA

Az Akamai informatikai cég értékelése szerint 2016 első negyedévében és 2017 második negyedévében is Törökország volt a 3. legnagyobb forrása a kibertámadásoknak a világon, Kína és az Egyesült Államok után.¹⁵ Ezért mindenképpen indokolt röviden áttekintenünk a jelentősebb törökországi hacker-, illetve hacktivistá csoportokat is.

A RedHack csoport küldetésnyilatkozata szerint céljuk egy egyenlő, igazságos és ki-zsákmányolástól mentes világ megteremtésének támogatása. 2012–2013-ban deface támadást (honlaprongálás) hajtottak végre kis túlzással az összes állami szerv weboldala ellen, emellett főként adatszivárogtatások jellemzik a tevékenységüket.

A B3yaz Hacker nevű szerveződés tevékenysége két csoportra osztható: egyrészt se-bezhetőségi tesztek (Pentesteket) végeznek, másrészt értékeikkel ellentétes tartalmú oldalakat támadnak.¹⁶

A Turk Hack Csoport az egyik legismertebb és legjobban szervezett hacktivistá társaság. Öndefiníciójuk szerint tagjaik „Muszlimok, akik szeretik a hazájukat”. Jelentősebb támadásaik között említhető a *The New York Times*, illetve a *The Guardian* honlapja elleni akció, melyeket a török elnök kritizálása miatt hajtottak végre; de feltörték a Szentszék weboldalát is, miután a pápa népirtásként hivatkozott az 1915-ös örmény tragédiára.

A Türk Güvenliği ideológiája nem egyértelmű, a jelek szerint egy nacionalista csoport. Nemzetközi támadások kötődnek hozzájuk, például a fuse.microsoft.com, a The Register és a Vodafone ellen.

Az Ayyıldız Csoport tagjai „patrióták”, akik támadásaikat általában az állam céljaival párhuzamosan hajtják végre.

A Cyber Warrior (Akıncılar) csoport bizonyítékok szerint szoros kapcsolatot ápol a török állammal és rendőrséggel. Közleményeik szerint nem támadnak török weboldalakat. Hajtottak már végre támadást többek között Izrael, Örményország, Egyiptom és Ausztria ellen.

Végül érdemes megemlítenünk a Kurdisztáni Munkaspárthoz (PKK) köthető PKK Hack Teamet, akikhez a Zone-H weboldal 279 deface támadást köt.¹⁷

TÖRÖK KIBERBIZTONSÁGI INTÉZMÉNYRENDSZER ÉS STRATÉGIÁK

A török kiberbiztonsági szervezet- és intézményrendszer csúcán politikai döntéshozó szervként a Közlekedési Tengerészeti és Kommunikációs Minisztérium (*Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı*, a továbbiakban UDH) áll. A telekommunikációs szektor szabályozó hatósága az Információs- és Kommunikációs-technológiai Hatóság (*Bilgi Tek-*

¹⁵ [Q4 2017 State of the Internet Security Report](#). akamai.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

¹⁶ A [Zone-H](#) összesítése szerint 540 defacement kötődik bizonyíthatóan hozzájuk, főként 2015-ből. Zone-H.org (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

¹⁷ Salih Biçakçı, Doruk Ergun, Mitat Çelikpala: The Cyber Security Scene in Turkey. In Sinan Ülgen, Grace Kim (szerk.): A primer on cyber security in Turkey: and the case of nuclear power. 2015, 22–51.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

nolojileri ve İletişim Kurumu, a továbbiakban BTK), amely olyan feladatokat lát el, mint az engedélyezés, felügyelet, fogyasztói jogok védelme, versenyszabályozás, technikai előírások megalkotása vagy a spektrum-menedzsment.¹⁸ A 2016. júliusi törökországi puccskísérletet követő („gülenista” vádak miatti)¹⁹ megszüntetéséig a telekommunikációs eszközökön keresztül végrehajtott jelinformációk és kommunikáció felügyeletét, nyomon követését, értékelését és rögzítését, valamint az internetes tartalom és szolgáltatók szabályozását a BTK alá rendelt Telekommunikációs Elnökség (*Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı*, TİB) látta el. A kritikus infrastruktúra védelmében, különösen a válságkezelésben kiemelt szerepe van a Katasztrófa- és Vészhelyzet-kezelési Elnökségnek (*Afet ve Acil Durum Başkanlığı*, a továbbiakban AFAD). Katasztrófák esetén (melynek két típusát különítik el a török jogszabályok:²⁰ természeti és technológiai katasztrófákat) az AFAD a fő koordináló szerv, ami közvetlenül a miniszterelnök irányítása alatt áll. Ki kell emelnünk továbbá a 24/7-ben működő TR-CERT (török nevén *Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi*, a továbbiakban USOM) szerepét. A török kiberbiztonsági célkitűzések között szerepel, hogy minden állami intézmény, illetve kritikus infrastruktúrát üzemeltető magánvállalat rendelkezzen továbbá saját Szektorális Kiber-incidenskezelő Csapatokkal (*Siber Olaylara Müdahale Ekipleri*, a továbbiakban SOME). A SOME-k működését, az USOM, létrehozását az UDH koordinálja. 2015 januárjáig 245 intézményi SOME megalakítására került sor, melyeket 720 fő személyzettel töltöttek fel. A katonai szektort illetően a legfontosabb kibervédelmi szerv a 2013 óta működő Török Fegyveres Erők Kibervédelmi Parancsnoksága. Emellett Törökország 2016 óta rendelkezik Cyber Fusion Központtal is.²¹

2012. október 20-án a 2012/3842 számú kormányhatározat (A nemzeti kiberbiztonsági erőfeszítések implementációja, menedzselése és koordinálása) hozta létre a Kiberbiztonsági Tanácsot, mely 2013-ban elkészítette az első török kiberstratégiát, a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia és 2013–2014 Akcióterv elnevezésű dokumentumot. A Kiberbiztonsági Tanács elnöke az illetékes miniszter, tagjai között pedig helyet kapnak többek között államtitkárok a kül- és belügyminisztériumból, a vezérkar, valamint a nemzetbiztonsági szervek képviselői, illetve a Török Tudományos és Technológiai Kutatási Tanács (TÜBİTAK) és a BTK elnöke.

A 2013-as kiberstratégia kiemelt hangsúlyt fektet a kritikus infrastruktúra, a humán tőke és a hazai technológia fejlesztésére. Hiányosságként emeli ki a szakemberek és megfelelő infrastruktúra, a koordináció hiányát, valamint a törvényi szabályozás elégtelenségét. A dokumentum 29 különálló intézkedési javaslatot sorol fel, melyek között szerepel például K+F laborok létrehozása az egyetemeken; egy olyan teszt-infrastruktúra kifejlesztése és telepítése, amely a kulcsfontosságú állami szervezetek adatvesztésének felderítésére

¹⁸ Bıçakcı et. al.: i. m.

¹⁹ [Turkey shuts down telecommunication body amid post-coup attempt measures](http://turkeydailynews.com), 2016. 08. 17. turkeydailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

²⁰ Lásd a 2009. évi 5902. számú törvény definícióit: [Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun](http://www.mevzuat.gov.tr). [ecolex.org](http://www.ecolex.org) (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

²¹ Bıçakcı et. al.: i. m.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

szolgál; illetve a Török Nyelvi Szövetség megbízása egy kiberbiztonsági fogalmakat tartalmazó szótár megalkotásával.²²

A 2013-ast követő, 2016-ban elfogadott „Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia 2016–2019” felépítését tekintve négy fő részre tagolódik: 1. Bevezetés, 2. Elvek, 3. Kiberbiztonsági kockázatok, 4. Stratégiai kiberbiztonsági célkitűzések és intézkedések. A dokumentum alkotói felismerik, hogy az abszolút kiberbiztonság napjainkban már nem elérhető, ezért a cél ehelyett a kiberbiztonsági kockázatok kezelhető és elfogadható szinten tartása. A stratégia explicit módon kimondja, hogy a kiberbiztonság a nemzeti biztonság integráns része. Az egyes kockázatok értékelése előtt a dokumentum megfogalmazza, hogy más országok stratégiai dokumentumainak vizsgálata alapján a potenciális kiberbiztonsági kockázatok és alapelvek nem térnek el jelentősen az egyes országok között. E megállapításra hivatkozva, illetve tekintettel elemzésünk fókuszára, a következő fejezet relevanciája szempontjából a stratégiában említett kockázatok és célkitűzések közül itt mindössze egyet-egyét emelünk ki. A kiberbiztonsági kockázatok között negyedik pontként említi a dokumentum a „különböző intézmények és szervezetek reputációjának megsértését”; a célkitűzések fejezet 18. pontja pedig kiemeli az anonimitás megszüntetésének (eliminate) célját.²³

HACKER, HACKTIVISTA, KIBERTERRORISTA; BŰNÖZŐ VAGY ÁLLAMPOLGÁR? – MORÁLIS AGGÁLYOK A TÖRÖK JOGI ÉS POLITIKAI KÖRNYEZET TÜKRÉBEN

Közhely, hogy a biztonság és szabadság közötti megfelelő egyensúly megtalálása nem könnyű feladat. A kibertámadások elleni védekezés kapcsán is felmerül, hogyan lehet hatékonyan fellépni a támadók ellen úgy, hogy közben ne korlátozzuk a szükségesnél jobban az internethasználó állampolgárok jogait? Kérdéseket vet fel az is, hol húzódik a határvonal hacktivismus (politikai aktivizmus) és (kiber)terrorizmus között?

A kibertér Törökországban a kormánypárt és a tevékenységét kritizáló állampolgárok közötti küzdelem egy újabb színterévé vált. Ahhoz azonban, hogy megértsük ennek a kijelentésnek a jelentőségét, legalább nagy vonalaiban ismernünk kell a jelenlegi török politikai és jogi környezetet. Különböző nemzetközi szervezetek régóta kritizálják Ankarát a török terrorizmus elleni törvény rendkívül kiterjesztő terrorizmus-értelmezése miatt. Terrorizmusnak számít például minden olyan cselekedet, aminek célja a Köztársaság az alkotmányban meghatározott (politikai, jogi, társadalmi, gazdasági és szekuláris) jellegének megváltoztatása, az állam oszthatatlan (területi, nemzeti) egységének megkárosítása, az államhatalom meggyengítése vagy megragadása. Külön szabályozás vonatkozik a terrorizmus pártolóra. Az egyik leggyakoribb vád a szintén tágan értelmezett „terrorizmus párti propaganda” folytatása.²⁴ Törökország valóban sokat szenvedett a terrorizmustól az utóbbi években. A

²² [National Cyber Security Strategy and 2013-2014 Action Plan](https://enisa.europa.eu). enisa.europa.eu (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

²³ [National Cyber Security Strategy 2016–2019](https://udhb.gov.tr). udhb.gov.tr (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

²⁴ A jogszabály szövege török nyelven: [Terörle Mücadele Kanunu](https://www.mevzuat.tr), 1991. mevzuat.tr (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Global Terrorism Database adatai szerint 2016-ban 540 terrormerényletben 1004 ember halt meg.²⁵ A 2016. júliusi törökországi puccskísérletet követően megkezdődött letartóztatási hullám volumene azonban mégis politikai motivációt (is) sejtet. Nem egészen két év alatt több mint 77 ezer embert tartóztattak le, és mintegy 152 ezer embert bocsátottak el az állásából terrorizmus vádja miatt.²⁶ A török politikai-jogi környezet felvázolásakor még egy jogszabályt mindenképpen ki kell emelnünk: akár négyéves börtönbüntetésre is ítéltető az, aki megsérti az elnök (jelenleg, 2014 óta Recep Tayyip Erdoğan) személyét. Az elnök megsértéséért indított perek száma 2015-ben elérte az 1953-at.²⁷

A Freedom House 2017-es *Freedom on the Net* című jelentése Törökországot a „nem szabad” kategóriába sorolja. A jelentés a hozzáférés, a tartalomkorlátozás és a felhasználói jogok szempontjából értékeli az egyes államokat.²⁸

A török hatóságok hatékonyan alkalmazzák eszközként az internethez való hozzáférés akadályozását. Az egyes korlátozások bevezetésének időzítésből kiténik a politikai motiváció. Gyaníthatóan többnyire azért éltek ezzel az eszközzel, hogy megakadályozzák a lakosság önszerveződését és ellenállását. 2016. szeptember 11-én például hat órán keresztül, tíz délkelet-törökországi városban (12 millió embert érintve) felfüggesztették a telefon- és internet-szolgáltatást. Minderre azt követően került sor, hogy 28 kurd kormányzót eltávolítottak a pozíciójából. Egy hónappal később tizenegy városban több napra felfüggesztették az internet-szolgáltatást. A lépés egybeesett a kurd politikusok letartóztatása miatti tömegtüntetésekkel valószínűleg azzal a szándékkal, hogy megakadályozza, illetve késleltesse a rendőri fellépés mikéntjéről való tudósítást. A „hozzáférés akadályozása” kategóriát a Freedom House jelentése Törökország esetében 25-ből 13 pontra értékelte, ahol minél magasabb az érték, annál kevésbé számít egy terület „szabad”-nak.²⁹

A „tartalomkorlátozás” területén 35-ből 23 pontra értékelték az országbeli viszonyokat. Ankara rendszeresen blokkolja a hozzáférést bizonyos weboldalakhoz. 2016 novemberében hozzátétőlegesen 114 ezer weboldal nem volt elérhető. 2016 folyamán legalább 7 alkalommal került sor a Facebook, a Twitter, illetve a YouTube blokkolására. Az időzítés többnyire itt is köthető valamilyen politikailag érzékeny eseményhez, például terrortámadásokat, letartóztatásokat követően került sor a tiltó kormányzati lépésekre. Az internetes tartalmak szabad elérését tovább akadályozandó, 2016 novemberében a BTK elrendelte több, mint 10 VPN szolgáltatás (*Virtual Private Network*), köztük a Tor betiltását. 2017 májusában pedig sor került a Wikipedia blokkolására is. A tilalmat az ankarai büntetőbíróság hagyta jóvá, hogy megakadályozza a hozzáférést két, Törökország szíriai szerepvállalásáról szóló, a török hivatalos narratívától eltérő tartalmú cikkhez. A hozzáférés akadályozásán felül a török kormány esetenként tartalmak eltávolítását is kezdeményezi. 2016

²⁵ Ez a szám tartalmazza a júliusi puccskísérletben életüket veszítették számát is.

²⁶ [Turkey Purge](http://turkeypurge.com). turkeypurge.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 02.)

²⁷ ECHR (2016): [European Court of Human Rights Judgment in the Case of Artun and Güvener v. Turkey](#). aihmiz.org.tr (A letöltés dátuma: 2018. 04. 12.)

²⁸ [Freedom on the Net 2017, Turkey](http://freedomhouse.org). freedomhouse.org (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

²⁹ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

második felében például a Twitterhez érkező összesen 5925 kérelemből, mely valamelyik poszt eltávolítására irányult, 3067 származott a török hatóságoktól. A Facebookon 2016 júliusa és decembere között 1111 tartalom törlését érték el. Ankara mindemellett kísérletet tesz az internetes tartalom „manipulálására” is. A hírek szerint egy körülbelül 6 ezer fős „trollhadserget” tartanak fenn.³⁰

Végezetül a Freedom House jelentése a „felhasználói jogok megsértése” területén 40-ből 30 pontra értékelte Törökországot. Online tevékenysége alapján számos embert vettek őrizetbe, általában az elnök megsértésének vagy terrorista propaganda terjesztésének vádjá miatt. Arra, hogy a nemzetközi közösség részéről érkező aggályoknak van alapja, jó példa a ByLock nevű telefonos üzenetküldő alkalmazás esete. A 2016. júliusi puccskísérletet követően a letartóztatások alapjául, terhelő bizonyítékként szolgált pusztán az, ha valakinek a telefonján megtalálták az alkalmazást, amit a gyanú szerint egymás közötti kommunikációjuk során a puccsisták használtak. A probléma az, hogy a ByLock egy 41 országban elérhető, népszerű, az Apple és Google áruházakból ingyenesen letölthető alkalmazás volt.³¹ Két további példát kiemelve, a nemzetközi médiában is nagy visszhangot kapott, hogy a török hatóságok elítéltek egy korábbi török szépségkirálynőt, Merve Büyüksaraçot az elnök megsértéséért. Büyüksaraç bűne az volt, hogy megosztott a saját Instagramján az egyik újságban megjelent satirikus költeményt.³² A török belügyminisztérium közleménye szerint Törökország 2018. januári szíriai katonai beavatkozásának (Olajág hadművelet) kezdetét követően pedig két hét alatt 449 embert vettek őrizetbe a közösségi médiában való terrorista propaganda terjesztésének vádjával, köztük a Török Orvosszövetség 11 tagját, akik háború helyett békére szólitottak fel. Erdoğan árulóknak nevezte a testületet.³³

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az elmúlt években felértékelődött a kiberbiztonság szerepe a török biztonságfelfogásban. Ezt bizonyítja a folyamatosan fejlődő intézményrendszer és a két elfogadott kiberstratégia. Az okok között az általános világpolitikai trend és a külpolitikai feszültségek mellett meghatározó szerepet játszottak a török belpolitikai fejlemények is.

A kiberbiztonsági eszköz- és szervezetrendszer fejlődése a jelenlegi török belpolitikai és jogi környezetben (tekintetbe véve azt is, hogy a legtöbb törökországi kibertámadás hacktivisták támadás, azaz politikailag motivált) a kiberterroristák helyett, illetve mellett az állampolgárokkal szembeni hatékonyabb fellépéshez és szigorúbb korlátozásokhoz vezetett. Megfelelő jogállami garanciák hiányában az állam kibervédelmi képességeinek fejlesztés-

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² [Former Miss Turkey found guilty of insulting Erdogan](#), 2016. 06. 01. aljazeera.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

³³ Tuvan Gumrukcu, Dominic Evans: [Turkey detains nearly 600 for opposing Syrian offensive](#), 2018. 02. 05. Forrás: reuters.com com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tése az autoriter politikai rendszerekben lehetőséget ad arra, hogy egy alapvetően legitim cél (kiberterrorizmus, kiberbűnözés elleni védelem) elérése mellett megkönnyítse a rezsim számára a politikai ellenvélemények elhallgattatását. A törökországi médiaszerkezetet (értsd a törökországi médiumok döntő részének kormányközei kezekben összpontosulása)³⁴ és a médiát érintő egyéb korlátozásokat³⁵ is figyelembe véve a jelenlegi gyakorlat elősegíti a politikai hatalomnak azt a célját, hogy Törökország-szerzte egyetlen narratíva érvényesüljön, mégpedig a hivatalos kormányzati narratíva.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. [Anonymous - Message to Turkey \[Those who support ISIS\]](#), 2015. 12. 23. youtube.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
2. Salih Bıçakçı, Doruk Ergun, Mitat Çelikpala: The Cyber Security Scene in Turkey. In: Sinan Ülgen, Grace Kim (szerk.): A primer on cyber security in Turkey: and the case of nuclear power. 2015, 22–51.
3. Chris Bing: [Why Turkey, a NATO ally, is a huge target for malware](#), 2017. 02. 03. cyberscoop.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
4. [Cyberattacks against Turkey increase sharply](#), 2017. 12. 02. trtworld.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
5. ECHR (2016): [European Court of Human Rights Judgment in the Case of Artun and Güvener v. Turkey](#). aihmiz.org.tr (A letöltés dátuma: 2018. 04. 12.)
6. [Former Miss Turkey found guilty of insulting Erdogan](#), 2016. 06. 01. aljazeera.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
7. [Freedom on the Net 2017](#), Turkey. Freedom House, 2017. freedomhouse.org (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
8. Tuvan Gumrukcu, Dominic Evans: [Turkey detains nearly 600 for opposing Syrian offensive](#), 2018. 02. 05. reuters.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
9. [Internet Users by Country \(2016\)](#). internetlivestats.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
10. [Major cyber-attack on Turkish Energy Ministry claimed](#), 2016. 12. 31. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
11. [Media Ownership Monitor](#). turkey.mom-rsf.org (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
12. Jason Murdock: [Anonymous: Hacker unleashes 17.8GB trove of data from a Turkish national police server](#), 2016. 02. 16. ibtimes.co.uk (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
13. [National Cyber Security Strategy 2016–2019](#). udhb.gov.tr (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
14. [National Cyber Security Strategy and 2013-2014 Action Plan](#). enisa.europa.eu (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

³⁴ Az RSF és a Bianet által összeállított [Media Ownership Monitor](#) szemléletesen levezeti a tulajdonosi helyzetet. Forrás: turkey.mom-rsf.org (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

³⁵ Lásd például a terrorcselekményekről való tudósítás korlátait. [Turkey's TV watchdog introduces new measures limiting terror attacks broadcasting](#), 2017. 02. 02. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

15. [RedHack discloses IDs of foreign diplomats in Turkey](#), 2012. 07. 03. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
16. Ahmet Sabanci: [Did a single hacker – not Anonymous – cripple Turkey's Internet?](#), 2015. 12. 28. dailymail.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 08.)
17. Barış Şimşek (2017): [Turkey to prop up cyber defense with new law](#). dailysabah.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
18. [Terörle Mücadele Kanunu](#), 1991. mevzuat.tr (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
19. [Turkey ninth most targeted by cyberattacks](#), 2016. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
20. [Turkey Purge](#). turkeypurge.com (A letöltés dátuma: 2018. 04. 02.)
21. [Turkey shuts down telecommunication body amid post-coup attempt measures](#), 2016. 08. 17. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
22. [Turkey's TV watchdog introduces new measures limiting terror attacks broadcasting](#), 2017. 02. 02. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
23. [Turkey under cyberattack by Russia: Report](#), 2015. 12. 17. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
24. [Turkish hackers break into Russian minister's Instagram account](#), 2016. 01. 03. hurriyetdailynews.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
25. [Q4 2017 State of the Internet Security Report](#). akamai.com (A letöltés dátuma: 2018. 05. 07.)
26. Zone-H: <http://www.zone-h.org/>

FORGÁCS JUDIT¹**A fogvatartottak kártalanítása az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata tükrében****Compensation for Prisoners in the Light of the Case-law of the European Court of Human Rights****Absztrakt**

Dolgozatom témája annak vizsgálata, hogy a nemzetközi követelményrendszer tükrében a bebörtönzés körülményei – különös tekintettel az élettér elégtelenségére – miként sértik/sérthetik az emberi méltóságot, a büntetés-végrehajtási rendszerben fennálló strukturális problémák megoldására milyen szakmai eljárások bevezetésével kíséreljük meg kártalanítani a sérelmet szenvedett fogvatartottakat és végül néhány javaslattal élek a lehetséges túltelítettség szakmai módszerekkel való csökkentésére.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, kártalanítás, túltelítettség, minimális élettér

Abstract

In my paper, I intend to examine how the circumstances of imprisonment are or may be detrimental to human dignity, with particular focus on the inadequate living space, in the light of the international requirement system, the professional processes we intend to introduce in order to compensate the damaged prisoners and find a solution to the structural problems of the penitentiary system, and finally, I make some proposals to address the possible overcrowding with professional methods.

Keywords: law enforcement, compensation, overcrowding, minimal living space

---

¹ NKE Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék, PhD-hallgató, ME Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola - Faculty of Law Enforcement Department of Corrections, NUPS, PhD student, UM Deák Ferenc Doctoral School of Law, E-mail: foragacs.judit@uni-nke.hu
ORCID: 0000-0003-4490-5875

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A büntetés-végrehajtás során érvényesítendő – az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen – alapvető jogai, mint az emberi méltóság tiszteletben tartása, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma és az egyenlő bánásmód elve a büntetés-végrehajtás egészét át kell, hogy hassák, korlátokat állítva és feltételeket szabva a kényszer alkalmazásának lehetőségét is magában foglaló állami büntetőhatalom gyakorlásának. Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogait,² valamint egyéb jogait és kötelezettségeit – a törvényben, a bíróság ítéletében, valamint a bíróság és az ügyészség egyéb határozatában meghatározott korlátozásokkal vagy tilalmakkal – a büntetés-végrehajtás rendjével összhangban gyakorolja, illetve teljesíti. Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alapvető érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.

Abban az esetben, amikor egyáltalán szükséges az elkövető bebörtönzése, a szabadságvesztés körülményeinek biztosítaniuk kell az emberi méltóság tiszteletét és érvényre kell juttatniuk azokat az elveket és értékeket, amelyek a szabadságvesztés végrehajtását keretezik. (Pallo, 2016) Ebből a szempontból különösen fontos kérdések: egy elítélre eső minimális lakóter meghatározása; a börtöncellák figyelésének problémája, érteve ezen a kémlelőnyíláson és a kamerával történő figyelést; a magánzárkába, vagy maximális biztonságú részlegbe történő elhelyezést; valamint az elítéltek személyes szükségleteit biztosító, mindennapi alapvető életvitelükhöz szükséges feltételek biztosítását.

1. AZ ELÍTÉLTEK JOGI HELYZETÉT ÖVEZŐ NEMZETKÖZI KÖVETELMÉNYRENDSZER VÁZLATA

A büntetés-végrehajtás jogi szabályozása kezdetekben a világon alacsonyabb szintű jogforrásokban történt, általában a végrehajtást irányító országos hatóság részéről. Az elítéltek jogi helyzetének átfogó szabályozása hosszú évszázadokon át mellékes tényezőnek számított. Angliában, Belgiumban és Hollandiában azonban már a múlt század végén önálló törvények szabályozták a büntetés-végrehajtás alapkérdéseit, így az elítéltek jogi helyzetét is. A nemzetközi büntetőjogi és börtönügyi bizottság az 1920-as években felállította a minimális követelményeket, amelyeket az elítéltek emberséges és szociális kezelése szempontjából minden kultúrállamnak kötelessége volt betartani. A bizottságban részt vett államok – közöttük hazánk is – és a Népszövetség elfogadta 1929-ben az „Az alapelvek az elítélt kezelésére” címen kiadott nemzetközi dokumentumot, amely a korabeli leglényegesebb börtönügyi követeléseket foglalta össze. (Vókó, 2014)

² Alaptörvényünk a nemzetközi joggal összhangban állította fel szabályait, III. cikke értelmében „(1) Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani.”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Európai börtönpolitikáról, illetve börtönügyről a II. világháborút követő időszakról kezdve beszélhetünk. „*Ettől az időszaktól figyelhetők meg ugyanis Európában (illetőleg nemzetközi szintén is) olyan határozott erőfeszítések, amelyek egy új, az alapvető emberi jogokat felölelő világrend létrehozására irányultak.*” (Juhász, 2014, 139. o.) A fogvatartáshoz köthető alapelvek az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikkében jelenik meg először „*minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van (...)*”, az 5. cikk fogalmazta meg a kínvallatás, kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetés vagy bánásmód tilalmát. Döntő mérföldkő volt az emberi jogok fejlődésében és védelmében a Londoni Szerződés 1949-ben történő aláírása, és ezzel az Európa Tanács létrejötte. Az Európa Tanács tevékenységének egyik legfontosabb eredménye az 1950. november 4-én megkötött *Emberi Jogok Európai Egyezménye* (továbbiakban: Egyezmény).³ Az Egyezmény forradalmisága mégsem az állampolgári jogok és kötelességek felsorolásában rejlik, hanem abban, hogy azok betartásának ellenőrzésére különleges mechanizmust alakított ki. Az Egyezmény keretében (II. fejezet) állították fel az *Emberi Jogok Európai Bíróságát*⁴ (továbbiakban: EJEB), amely az emberi jogok legfőbb európai bírói fóruma és feladata az Egyezmény érvényesítése. Az Egyezmény tehát keretjellegű, melyet a bíróság esetjoga tölti ki tartalommal, döntései egyben tájékoztatást is nyújtanak a jogalkotók és jogalkalmazók számára. A nemzetközi egyezmények új generációjához tartozott a *Polgári Jogok Nemzetközi Egységokmánya* (továbbiakban: Egységokmány), mely a kínzás tilalma mellett foglalkozik a szabadságuktól megfosztott személyek jogaival. Az Egységokmány kimondja, hogy a szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni (10. cikk 1.), illetve olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és társadalmi visszailleszkedésük elősegítése (10. cikk 3.).

Az ENSZ 1955. augusztus 23. és szeptember 2. között tartott kongresszusa a bűnözés megelőzése és a bűnözőkkel való eljárás keretében kivételes jelentőségű nemzetközi szintű okmányt fogadott el. A *Minimum Standard Szabályok*⁵ néven ismertté vált szabálygyűjtemény, hosszú időn keresztül egyedüliként foglalkozott a börtönstandardokkal és a börtönpolitikával. A bebörtönözöttekkel való bánásmóddhoz kiadott minimális szabályok olyan jogeszköz, amely nem kötelező érvényű, de a legvégső esetben lehet alkalmazni.

A 70-es évek végére uralkodóvá vált felfogás, mely más törekvésekkel együtt a büntetés-végrehajtás központi kategóriájává a börtönviszonyok humanizálását tette. E törekvésnek két igényt kellett kielégítenie: az egyik a társadalom biztonságához való joga, a másik a fogvatartott személye emberi méltóságának tisztelete. 1984 májusában a Bűnmegelőzési és Ellenőrzési Bizottság több ajánlást terjesztett elő, amelyek azt célozták, hogy a bebörtönözöttekkel való bánásmódban a minimális alapelveket minél hatékonyabbá tegyék a

³ Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke tartalmazza a kínzás tilalmát

⁴ European Court of Human Rights (ECtHR) Az emberi jogok védelmére felállított bíróság strasburgi székhellyel működik, jelenlegi formájában (a korábbi kétfokozatú Bizottság és Bíróság helyett) 1998. november 1-jén jött létre.

⁵ United Nations, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

gyakorlatban. Az „*eljárások a minimális szabályok alkalmazására*” című ajánlás tartalmazza, hogy az államok öt évenként számoljanak be arról, milyen haladást értek el az alapelvek alkalmazása terén. (Vókó, 2014) Pozitívan lehet értékelni, hogy a „bebörtönzöttekhez való bánásmóddhoz” kiadott minimális szabályokat kötelező normának ismerik el mindazok az államok, amelyek képviselői részt vesznek az ENSZ által a bűnözés megelőzésének és a bűnözéssel kapcsolatos eljárásnak a kérdéseiről időszakonként megrendezett kongresszusokon. A nemzetközi fórumokon egyetértés alakult ki a büntetés-végrehajtási politika három lényeges irányát illetően:

- a szabadságvesztés büntetésnek a szabadságtól való megfosztásból kell állnia, a büntetéshez többletként hozzáfűzött kényszer vagy szenvedés nélkül;
- a büntetés végrehajtásának elvileg a bűnelkövető újbóli beilleszkedését kell céloznia;
- a büntetés-végrehajtási rendszernek és tevékenységnek biztosítania kell az ember alapvető jogainak betartását. (Földesi, 1988)

Az európai büntetés-végrehajtási jog szempontjából kiemelt jelentőséggel bír az Európa Tanács egyik fő szerve a *Miniszterek Bizottsága* (továbbiakban: Bizottság), amely a tanács döntéshozó testületének szerepét tölti be. Hatáskörébe tartozik többek között az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéletei végrehajtásának ellenőrzése is. A Bizottság kötelező jogi erővel nem bíró határozatokat, illetve ajánlásokat bocsát ki, közülük mindenképpen kiemelendő az *Európai Börtön szabályok* (továbbiakban: EBSZ) néven ismert ajánlás, melynek közvetlen előzménye a már hivatkozott ENSZ Minimum Standard Szabályok⁶ volt. Az EBSZ az időközben felmerülő hiányosságok kiküszöbölése és jelentős korszerűsítések után 1987-ben nyerte el végső formáját. Ezt követően 2006-ban ismét szükségessé vált az EBSZ átdolgozása és aktualizálása annak érdekében, hogy megfeleljen a végrehajtási joganyagban és a gyakorlatban egyaránt bekövetkezett fejlődésnek.⁷

Az Emberi Jogok Európai Egyezményén kívül az Európa Tanács még egy végrehajtási relevanciával bíró egyezményt fogadott el, a „*Kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai Egyezményt*” (továbbiakban: Kínzás elleni Egyezmény), amely 1989. február 1-jén lépett hatályba. A Kínzás elleni Egyezmény kínzásként értelmez minden olyan cselekményt, amelyet „szándékosan testi vagy lelki fájdalom kiváltása céljából alkalmaznak” valakivel szemben. A nemzetközi tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy a tilalom önmagában nem elegendő a jelenség megszüntetéséhez, ezért a hatékonyság elősegítésére a megfigyelő és jogorvoslati mechanizmusok mellett megelőzési törekvések is jelentkeztek. Ennek eredményeként jött létre a *Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai*

⁶ Ezt a szabálygyűjteményt ajánlotta a tagállamok figyelmébe ugyanis némi módosításokkal az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1973-ban.

⁷ Az EBSZ szerteágazó fejlődésében kulcsszerep jutott az EJEB döntéseinek, valamint a CPT általános jelentéseinek

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

*Bizottság*⁸ (továbbiakban: CPT), mely a Kínzás elleni Egyezmény végrehajtását ellenőrzi. A kínzás tilalma az ember életét, testi és lelki épségét, az emberi méltóságot védi. A tilalom sérelme többnyire polgárháborús, diktatórikus, rendezetlen társadalmi viszonyok között, alárendeltségi helyzetben fordul elő, de különös jelentőséggel bír a szabadságuktól megfosztott személyek védelmének érdekében is.

A CPT látogatásai periodikusak és ad-hoc jellegűek, a bizottság időszakonként, előre rögzített időpont és program alapján szervez látogatásokat egyes tagállamokban, míg ad-hoc jellegű, konkrét célú látogatásokra akkor kerül sor, ha a körülmények ezt megkívánják. Ilyenkor a látogatás a tagállam értesítését követően azonnal végrehajtható. A Kínzás elleni Egyezmény kötelezi a tagállamokat, hogy a bizottság küldöttségét a látogatások alkalmával akadályozás nélkül, bárhová beengedjék. A bizottság emellett felhatalmazással rendelkezik arra is, hogy a fogvatartottakkal tanúk vagy örök jelenléte nélkül beszélgessen. Funkciójának teljesítése során a CPT-nek jogában áll hasznosítania nem csupán az emberi jogokra vonatkozó európai egyezményben foglalt jogi normákat, hanem számos más ide vonatkozó emberi jogi dokumentumot is (valamint azoknak az érintett emberi jogi szervezetek általi értelmezéseit). Ugyanakkor nem köti az ugyanezen a területen bírói vagy félig jogalkalmazói szervek esetjogi megközelítése, de kiindulópontként vagy referenciaként alkalmazhatja azt a szabadságuktól megfosztott személyekkel kapcsolatos bánásmód értékelésénél az egyes országokban. A látogatásokat követően megfogalmazott jelentésekben a bizottság észrevételeket, megjegyzéseket, javaslatokat, ajánlásokat tehet a fogvatartottak körülményeinek javítása érdekében. A jelentés emellett magába foglal egy írásos válaszkérést is az adott állam részéről, melyben válaszol a bizottság javaslataira, illetve információkérésére, és egyúttal kifejti, hogy milyen intézkedéseket fog érvénybe léptetni a CPT észrevételei alapján. (Pallo, 2017)

A rendszerváltást követően Magyarország több globális és regionális emberi jogi nemzetközi egyezmény részes államává vált. Szükséges kiemelni az univerzális konvenciók közül az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányát, valamint a Kínzás Elleni Egyezményt. Magyarország 1990. november 6. óta tagja az Európa Tanács nemzetközi szervezetének, Hazánk az Emberi Jogok Európai Egyezményét 1992. november 5-i hatállyal ratifikálta és az 1993. évi XXXI.⁹ törvénnyel hirdette ki.

Az ENSZ Közgyűlése 2002 decemberében fogadta el a „*Kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai Egyezmény*” fakultatív jegyzőkönyvét¹⁰ (továbbiakban: OPCAT). A jegyzőkönyv két alapvető fontosságú rendelkezést foglal magába: egyrészt felállítja a Megelőzési Albizottságot, másrészt minden szerződő fél számára előírja a nemzeti szinten kialakított prevenciók mechanizmus működteté-

⁸ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

⁹ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

¹⁰ Optional Protocol to the Convention Against Torture

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

sét. (Nagy, 2017) Ennek értelmében a fakultatív jegyzőkönyvet aláíró országoknak az un. *Nemzeti Megelőző Mechanizmus* (NMM) intézményét kellett létrehozniuk a dokumentum ratifikálásától számított egy éven belül, amely rendszeres monitorozó látogatásokat tesz a fogva tartásra szolgáló helyszíneken. Az NMM rendszeresen megvizsgálja a szabadságuktól megfosztott személyekkel szemben foganatosított bánásmódot a fogva tartás helyszínén, ajánlásokat tesz a megfelelő hatóságoknak a szabadságuktól megfosztottakkal való bánásmód és a fogva tartás körülményeinek javítása érdekében, illetve javaslatokat vagy észrevételeket nyújt be meglévő vagy tervezett szabályozásokkal kapcsolatosan. A látogatások gyakoriságát az NMM saját hatáskörében dönti el. (Pallo, 2012) Magyarország 2012. január 1-vel¹¹ csatlakozott a fakultatív jegyzőkönyvhöz, hazánkban a nemzeti ellenőrző mechanizmus feladatát az alapvető jogok biztosa látja el.

2. NETKÖZI NORMÁK MEGJELENÉSE A ZSÚFOLTSÁG¹² MEGÍTÉLÉSÉBEN

Európában az emberi jogok védelmének strasbourgji rendszere – a zsúfoltság megítélésével kapcsolatban – az Egyezmény 3. cikkére hivatkozik, mely tartalmazza a kínzás tilalmát: *„Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”* Az EJEB számos, a börtönkörülményekkel kapcsolatos korábbi ítéletére hivatkozva¹³ idézte fel a 3. cikk megsértésének lehetséges kiváltó okait: (1) rendelkezik-e minden fogvatartott saját alvóhellyel a zárkában, (2) rendelkeznek-e fejenként 3 négyzetméternyi személyes térrel, illetve (3) elég nagy-e a teljes zárkaméret ahhoz, hogy a zárkában tartózkodó fogvatartottak szabadon tudjanak mozogni a berendezési tárgyak közt. Bármely feltétel hiánya a 3. cikk megsértését alapozza meg. *A fejenkénti 3 négyzetméter meglétének hiánya pedig önmagában is a 3. cikk megsértését eredményezi.*¹⁴ Ugyanakkor az EJEB számos egyéb körülményt is figyelembe vesz az egyezményesértés megítélése és a kártérítés összege szempontjából, mint a fogva tartás hosszát, a szabadtéri mozgási lehetőségeket, vagy a fogvatartott testi- és lelki állapotát. A fogva tartás körülményei, akár már egy rövidebb, 10 napos fogva tartás mellett is elegendőek lehetnek a 3. cikk sérelmének megállapításához, ha azok a kérelmező által állítottan rosszak és az érintett kormány által nem cáfolhatóak (*Karapetyan v. Örményország*, 27 October 2009, 22387/05). *„Akár már néhány órán keresztül a bírósági tárgyalásra történő várakozás is egyezményesértő lehet, egy 1-2 négyzetméteres helyen, amennyiben itt a kérelmező sokadmagával kényszerül szorongani, nem kap vizet, élelmet és nem jogosult WC használatra (Valeriu és Nicolae Rosca v. Moldova, 20 October 2009, 41704/07)”. (Pázsit -Tallódi, 2017, 125. o.)*

¹¹ 2011. évi CXLIII. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről

¹² A zsúfoltság – a hozzáadott többszörös negatív tartalom miatt – kevésbé nevezhető szakmailag megfelelő terminus technicusnak. Pontosabb fogalmunk a telítettség, amely az elhelyezési kapacitás és az aktuális létszám egymáshoz való viszonyát írja le. Dolgozatomban mindkét fogalmat, egymás szinonimáiként használom.

¹³ pl.: Ananyev és mások kontra Oroszország, 42525/07 és 60800/08, § 98

¹⁴ Nieciecki kontra Görögország, 11677/11, §§ 49-51.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az ellátási normák sarokpontja az Európai Börtönszabályok szempontjából is az elszállítás. A EBSZ erre vonatkozó elvárása, hogy minden egyes fogvatartottat éjszaka, elvben egyszemélyes zárkában kell elhelyezni azon esetek kivételével, amikor vélelmezhető, hogy más fogvatartottakkal együtt elhelyezése kívánatosabb. Az *egyágyas zárkában történő elhelyezés* biztosítása az emberi méltóság védelmezésén keresztül a fogva tartás alatti káros hatások megakadályozását, az egymás ellen elkövetett nemkívánatos cselekmények megelőzését célozná. Az egyszemélyes elhelyezés biztosítása komoly financiai gátakba ütközik a nálunk gazdagabb tagállamok esetében is, ennek ellenére törekedni kell a zsúfoltság elkerülésére. A fogvatartott személyek elsősorban a személyes komfortjukon keresztül tudják értékelni a túltelítettséget. Ez még akkor is így van, ha más és más életviszonyokból kerültek a börtönbe. A bebörtönzéssel együtt járó mentális és pszichés stressz minden kellemetlenséget, eltérő élethelyzetet extrém módon felerősít. A zsúfolt elhelyezés kedvezőtlenül hat a higiénias körülményekre, túlterheli a szolgáltató rendszert, így például az egészségügyi ellátást és az oktatást. (Pázsit-Tallódi, 2017) Ez a helyzet pedig növeli a feszültséget a személyzet és a fogvatartottak között, miközben a mindennapokban erre van a legkevésbé szükség.

2.1. MINIMÁLIS ÉLETTÉR MEGHATÁROZÁSA A NEMZETKÖZI NORMÁKBAN

Az EBSZ rendelkezései szerint az elhelyezésre vonatkozó minimum követelményeket¹⁵ be kell építeni a nemzeti szabályozásba, és a belső jognak garantálnia kell a megfelelő jogvédelmi mechanizmusokat. Fontos rögzíteni azt is, hogy sem az EBSZ, sem más nemzetközi egyezmény nem írja elő az elhelyezés minimális négyzetméterét, miközben utal arra, hogy a minimális értékeket a hazai szabályozásban rögzíteni kell. A nemzetközi normarendszerben mégis van egy általánosan elfogadott érték, amely először az CPT 2. számú általános jelentésében¹⁶ nyilvánult meg. A szervezet rögzíti, hogy *egyszemélyes elhelyezés esetén hat, míg közös elhelyezés során négy négyzetméter* az elfogadható terület. Esetjogában, a zsúfoltságához köthető konkrét ügyekben pedig az EJEB¹⁷ következetesen hivatkozik erre a CPT- jelentésre,¹⁸ így a bíróság jogalkalmazó tevékenysége jogforrássá erősödött. (Pallo - Forgács, 2015) Mindazonáltal a CPT a legideálisabbnak a 9-10 m²-es egyszemélyes zárkákat tartja. Az Európa Tanács ugyan elvárja a tagállamoktól, hogy intézkedéseket tegye-

¹⁵ R(99) 22. ajánlása a börtönök túltelítettségéről és a börtönnéesség növekedéséről.

¹⁶ CPT 2nd General Report[CPT/INF(92) 3. 1992. április 13.

¹⁷ Az emberi jogok védelmére felállított EJEB strasburgi székhellyel működik, jelenlegi formájában (a korábbi kétfokozatú Bizottság és Bíróság helyett) 1998. november 1-jén jött létre.

¹⁸ A 2013-as CPT- ellenőrzés megállapításairól lásd részletesebben Ruzsonyi Péter: Presentation. TAIEX Workshop on prevention of ill-treatment by Prison and Police Officers. Podgorica, Montenegro, 2015.

http://ec.europa.eu/enlargement/taieux/dyn/taieux-events/library/detail_en.jsp?EventID=60228 Letöltve 2016. 03. 14.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

nek a túlszűfolttság leküzdésére, azonban azt már magukra a kormányzatokra, illetve a hatóságokra bízta, hogy ennek milyen módon tesznek eleget.

Az EJEB Nagykamarája 2016. október 20-án hozott ítéletében¹⁹ oldotta fel azt az elentmondást, mely a saját esetjoga alapján kialakult gyakorlat és a CPT által irányadó értékek között feszült. Ekkor határozta meg pontosan a börtönzsűfolttság értékelése során irányadó elveket és követelményeket a többszemélyes zárákakra vonatkoztatva. A Nagykamara megerősítette, hogy az *irányadó minimum követelmény a 3 m² élettér biztosítása, amelynek számítása során a rendelkezésre álló térből le kell vonni a mosdó és illemhely területét, ugyanakkor bele kell számolni a bútorokat*. A 3 m²-es standard irányadó az előzetes letartóztatásban lévőkre és az elítéltekre is.

Amennyiben egy többszemélyes zárákban 3 m² alá esik a rendelkezésre álló élettér, erősen vélelmezhető az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének megsértése. Ebben az esetben az érintett államnak lehetősége nyílik megcáfolni a vélelmet annak bemutatásával, hogy fennálltak olyan tényezők, amelyek képesek voltak megfelelően kompenzálni a szükséges élettér hiányát. A Nagykamara ezzel feloldotta a korábbi esetjogában meglévő ellentmondást, mivel elutasította azt a megközelítést, miszerint a 3 m²-nél kisebb élettér automatikusan a 3. cikk sérelmét eredményezi.

Ha egy többszemélyes zárákban 3 m² és 4 m² közé esik az egy főre jutó élettér, az EJEB fontos tényezőként veszi figyelembe az életteret a megfelelő fogva tartási körülmények értékelése során. Az ilyen esetekben akkor állapítható meg a 3. cikk megsértése, ha a szűk élettér a nem megfelelő fogva tartási körülmények más aspektusaival párosul: ilyenek tekinthető például a természetes fény vagy levegő hiánya, a szoba nem megfelelő hőmérséklete, a mosdók és illemhelyekre vonatkozó követelményeknek való meg nem felelés. E szerint 3 m² feletti elhelyezés esetén csak egyes körülmények együttes fennállása esetén állapítható meg a jogsérelem. (Pázsit – Tallódi, 2017) A fenti ítéletben a Nagykamara kifejtette, hogy habár továbbra is figyelemmel van a CPT minimum standardjaira, nem tartja azokat döntő jelentőségűnek a CPT és az EJEB által ellátott különböző feladatokra tekintettel.

3. MAGYARORSZÁG A TÚLTELÍTETTSÉG CSAPDÁJÁBAN

Hazánkban a szabadságelvonással járó szankciókat – a törvényi rendelkezéseknek megfelelően – a büntetés-végrehajtási intézetekben hajtják végre. Jelenleg a büntetés-végrehajtás intézményrendszerében megyei és országos intézetek működnek. A megyei intézetek főként az előzetes letartóztatást az elzárás különféle fajtáit, illetve a rövid tartamú szabadságvesztést hajtják végre. Az országos büntető intézetben a jogerősen elítélteket helyezik el. Az országos intézetek vegyes jellegűek, közöttük találhatóak a fegyházak és börtönök, valamint a börtönök és fogházak.

¹⁹ Muršić kontra Horvátország (7334/13) ügy

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Visszatekintve az elmúlt évekre megállapítható, hogy 2008 óta emelkedő, majd stagnáló tendenciát mutat hazánkban a fogvatartotti létszám. Ehhez hozzájárul az is, hogy a magyar bíróságok jellemzően szabadságvesztés-centrikus büntetés kiszabás gyakorlatot folytatnak, sőt gyakrabban alkalmaznak fegyház és börtön végrehajtási fokozatot, mint fogház fokozatot. A zsúfoltság külső és belső megítélése természetesen ennél árnyaltabb képet mutat a valóságban. Jellemző rá egyfajta dinamikus változás, megfigyelhető, hogy mértéke az év elején és év végén csökkenő tendenciájú, mindemellett jelentős eltérés tapasztalható intézetenkénti bontásban is. Szakemberek számára nyilvánvaló, hogy az előzetes letartóztatást is végző büntetés-végrehajtási intézetekre nagyobb nyomás nehezedik e téren, mint a klasszikusan szabadságvesztés végrehajtására berendezkedett börtönökre. Tovább színesíti a túltelítettség megítélését az a tény, hogy akár egy intézetben belül, objektumonként jelentős, hatvan-hetven százalékos eltérést mutat az aktuális létszám és a rendelkezésre álló elhelyezési kapacitás aránya.

Az négy legzsúfoltabb bv. intézet átlagtelítettségi mutatója (%)²⁰

Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	155%
Fővárosi Bv.	152%
Budapesti Fegyház és Börtön	150%
Márianosztrai Fegyház és Börtön	150%

A 2008 óta növekvő, majd stagnáló, de még mindig megterhelő magyarországi börtönzsúfoltsággal kapcsolatos ítéletét az EJEB első alkalommal 2012. január 17-én hozta. A *Kovács István Gábor kontra Magyarország* (15707/10) ügyben állapította meg az Egyezmény 3. cikkének megsértését, melyben leszögezte, hogy a kérelmező elhelyezése huzamosabb ideig a CPT által meghatározott minimum, azaz 4 négyzetméter alatt volt. Az EJEB ítéletében jelezte, hogy a börtönök túlzásfokúsága olyan, más strasbourgi döntésekben (pl. *Szél kontra Magyarország* ügy, 30221/06. sz. kérelem, 2011. június 7-én kelt ítélet) is kifogásolt súlyos probléma, amelyet a magyar hatóságoknak hatékony intézkedésekkel mielőbb ki kell küszöbölniük. A fenti ítéletek hatására egyre több fogvatartott fordult az EJEB-hez, mely azt a feltételezést eredményezte, hogy Magyarországon tömeges, strukturális és rendszerszintű probléma alakult ki.

Figyelemre méltó és kiemelési igényel a *Varga és mások kontra Magyarország* ügyben 2015. március 10-én nyilvánosságra hozott ítélet,²¹ melyben az EJEB megállapította: a hat kérelmező fogvatartási körülményei sértették az embertelen, megalázó bánásmódot az Em-

²⁰ Országos összesítő a büntetés-végrehajtási intézetek telítettségéről (2017. 08. 02.) Forrás: BvOP

²¹ *Varga és mások kontra Magyarország*. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete, 2015. márc. 10.

http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Varga_v_Hungary_osszefoglalo.pdf Letöltve 2016.10.14.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

beri Jogok Európai Egyezménye 3. cikkében foglalt tilalmát.²² Az EJEB emellett kimondta: a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttsága Magyarországon *rendszerszintű probléma*, és ezért ún. *pilot ítéletet* hozott az ügyben. A testület megállapította, hogy a büntetés-végrehajtási hatóságok a panaszosok számára nem biztosították az őket megillető személyes mozgásteret. A szűfolttsághoz további nem megfelelő fogvatartási körülmények társultak (leválasztás nélküli WC, a szellőzés hiánya stb.). Határozat született arról is, hogy a megalázó körülmények miatt elszenvedett sérelmek hazai jogorvoslati lehetőségei nem kellő hatékonyságúak, mivel az elítéltek kizárólag polgári peres/nem peres eljárás keretében érvényesíthetik kártalanítási igényüket. A pilot ítéletben az EJEB arra kötelezte a magyar államot, hogy 6 hónapon belül dolgozzon ki egy akciótervet a büntetés-végrehajtási rendszerben fennálló strukturális problémák megoldására. Az EJEB javaslatai szerint ennek módja a fogvatartottak számának csökkentése pl. a szabadságelvonással nem járó büntetések és kényszerintézkedések (házi őrizet, stb.) szélesebb körű alkalmazásával – a megoldás tehát nem egyszerűen új férőhelyek létesítése. Az EJEB emellett úgy határozott, hogy a további, túlszűfolttságot sérelmező kérelmek elbírálását a pilot ítélet ellenére nem függeszti fel, vagyis a kb. 600 hasonló ügyben folytatja az eljárást – ezzel is emlékeztetve Magyarországot fenti kötelezettségére.

A döntés elfogadva, több szinten is látványos intézkedést tett a kormányzat a jogsértés felszámolására. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényt²³ (továbbiakban: Bv. tv.) által bevezetett reintegrációs őrizet jogintézménye a saját lakhelyen történő, elektronikus felügyeletet (annak tervezett további bővítését) hozta magával. A magyar kormány kötelezettséget vállalt arra vonatkozóan, hogy 2019-re több új börtön építésével, több mint 4500 új férőhely biztosításával járul hozzá a fogvatartás zsűfolttságának csökkentéséhez.²⁴ A sérelmes ügyekben az eljárás megkönnyítését célozza *2016 októberében*²⁵ az Országgyűlés által elfogadott törvény, melynek értelmében *lehetővé vált a nemzeti szintű jogorvoslat*. A fogvatartási körülményeikkel elégedetlen elítéltek immáron hazai szinten is kaphatnak jogorvoslatot, nem kell a strasbourgi székhelyű bírósághoz fordulniuk.

4. A KÁRTALANÍTÁS LEHETSÉGES INDOKAI

Legfontosabb kérdés a fogvatartottak számára, hogy kinek, miért jár a kártalanítás? Az egyik kiemelt hivatkozási pont a *jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya*, ennek

²² A magyar államnak összesen 73900 eurót kellett megfizetnie hat panaszosnak.

²³ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

²⁴ Az új börtönök építése 2017-ben nem kezdődött el.

²⁵ 2016. október 25. napján elfogadott a büntetések, az intézkedések egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2016. évi CX. törvényt meghozatalával kívánt elegendet tenni annak az elvárásnak, hogy biztosítsa az elítéltek számára a hatékony jogorvoslati rendszert az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények következtében elszenvedett sérelmeik miatt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kapcsán szabályozandó kérdésként vetődött fel, hogy mit is tekintsen a magyar jog zsúfolt elhelyezési körülménynek. 2016. december 31. napjáig hatályban lévő szabályozás²⁶ értelmében, a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kellett meghatározni, hogy minden elítélre 6 köbméter légtér, férfi elítélt esetén legalább 3 négyzetméter, női elítélt és fiatalkorú esetén 3,5 négyzetméter mozgástér jusson. Problémaként merült fel, hogy az akkor hatályos a magyar jogszabályban meghatározott többes elhelyezés esetén minimum mozgástér az előzetesen letartóztatottak kivételével kevesebb volt, mint a CPT által elvárt 4 m², amely viszont irányadó az EJEB joggyakorlatában. Ez a helyzet további jogvitára adhatott volna alapot, mivel az EJEB rendszerszintű probléma fennállása miatt a 3 és 4 m² közötti elhelyezés esetén az utóbbi időben elbírált ügyekben nem vizsgált egyéb kompenzáló körülményt (szabad levegőn tartózkodás, több kapcsolattartási lehetőség biztosítása, több hasznos elfoglaltsági lehetőség), hanem megállapította az egyezményesértést.

A kártalanításról szóló rendelkezések hatálybalépéséhez igazodóan 2017. január 1-jétől a magyar jogi szabályozásban a fogvatartottak együttes elhelyezése esetén az egy főre biztosítandó élettér egységesen a CPT ajánlásainak megfelelő 4 m²-ben határozták meg. A CPT újabb gyakorlata alapján azonban nem mozgástér (nettó alapterület), hanem *élettér* (bruttó alapterület) került meghatározásra, *amelyből csak az illemhely és a mosdó elhelyezésére szolgáló terület* – függetlenül attól, hogy a leválasztás fizikailag megtörtént-e vagy sem – vonandó le.

Másik lehetséges kárigény a fogvatartottak oldaláról, ha az *elhelyezés körülményei* nem megfelelőek, jelesül a *kinzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköznek*.²⁷ Nem mellesleg sértik a szabadságvesztés végrehajtásának elveit is, különösképpen a normalizáció tekintetében. (Pallo, 2017) A törvény kitér az illemhely elkülönítésének hiányára, a nem megfelelő szellőztetésre, a nem megfelelő világításra, a nem megfelelő fűtésre vagy a nem megfelelő rovarirtás által előidézett sérelmekre.²⁸ A jogszabályi megfogalmazás alapján a bírói gyakorlatra hárul annak meghatározása, hogy mit tekint kinzás tilalmába ütköző elhelyezési körülménynek. Az illemhely elkülönítésének a

²⁶ Lásd a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (1) bekezdését, miszerint férfi elítélt esetén legalább 3 m², női elítélt és fiatalkorú esetén 3,5 m² mozgástér volt biztosítandó.

²⁷ 1988. évi 3. törvényerejű rendelet, 1. cikk 1 pontja definiálja a kinzás fogalmát: minden olyan cselekmény, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, hogy tőle, illetőleg harmadik személytől értesüléseket vagy vallomást csikarjanak ki, vagy hogy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő, vagy harmadik személy követett el, illetőleg amelynek elkövetésével őt vagy harmadik személyt gyanúsítanak, hogy megfélemlít-sék, vagy nyomást gyakoroljanak rá, illetőleg hogy harmadik személyt félemlítsenek meg, vagy hogy harmadik személyre gyakoroljanak nyomást, valamint bármilyen megkülönböztetési formára alapított más okból alkalmaznak, ha az ilyen fájdalmat vagy szenvedést közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatólagos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával bárki más okozza.

²⁸ Bv. tv. 10/A. § (1) bekezdés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

hiánya, objektív, egyszerűen megállapítható tény (biztosított, vagy nem az elítélt számára) ugyanakkor a többi felsorolt körülmény bizonyítása, tisztázása a jogalkalmazót kihívások elé állítja. Míg a fűtés vonatkozásában jelenleg a 26/2016. OP szakutasítás VIII. fejezetének 57. pontja tartalmaz előírásokat, útmutatásokat,²⁹ addig a többi körülmény vonatkozásában erre előírás nincs, a bírói gyakorlatnak kell majd tisztázni pl.: mi minősül megfelelő rovarirtásnak, szellőztetésnek, ami komoly bizonyítási nehézségeket vet fel. (Sörös, 2017) Itt kell megjegyezni, hogy a Bv. tv. alapján kizárólag a kínzás tilalmába ütköző elhelyezését jár kártalanítás, magáért az elítélt által a büntetés-végrehajtási intézetben elszenvedett kínzásból eredő kárért a polgárjogi kártérítési szabályok az irányadók.

5. A KÁRTALANÍTÁSI ELJÁRÁS

A kártalanítási eljárás tárgyalását megelőzően lényeges szólni arról a különbségről, mely elhatárolja a kártalanítást a kártérítéstől. A kártalanítás során a *jogszerűen okozott hátrányt, veszteséget kell megtéríteni*, ezzel szemben a kártérítés a Polgári Törvénykönyv fő szabálya szerint jogellenes károkozásról dönt, mely során a károkozó köteles az okozott kárt megtéríteni. Akkor mentesülhet a megtérítési kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Kártalanítási eljárást indíthat:

- az elítélt – a kényszergyógykezelt, illetve az ideiglenesen kényszergyógykezelt kivételével – vagy más jogcímen fogvatartott személy (közérdekű munka, pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést, elzárást töltő személy, őrizetben, előzetes letartóztatásban lévő személy, szabálysértési elzárást töltő személy stb.),
- védője,
- jogi képviselő az elítélt szabadulása után.³⁰

Ha a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiányából eredő alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény megszüntetése az adott büntetés-végrehajtási intézeten belül nem oldható meg, az intézet parancsnoka soron kívül megkeresi a BvOP elhelyezésért felelős szakterületét és kezdeményezi az elítéltnak a jogszabályban előírt élettér biztosítására alkalmas más intézetbe való átszállítását.³¹ A megtett intézkedés vagy annak elmulasztása miatt, továbbá,³² ha az átszállítás az elítélt kapcsolattartási jogát sérti, az elítélt és a védője a határozattal szemben a büntetés-végrehajtási bíróhoz felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. A felülvizsgálati kérelemnek az átszállításra halasztó hatálya van.

²⁹ OP szakutasítás értelmében pl. ameddig az elítélt a lakóhelyiségben, zárkában tartózkodik 20C°, fürdőhelyiségben, zuhanyzóban 24 C°, étkező helyiségben 18 C° -nak kell lennie. Míg a belső folyosón, sportolásra alkalmas helyiségekben 18 C°, WC helyiségben 16C° hőmérsékletet kell biztosítani.

³⁰ Bv. tv. 10/A. § (5) bekezdés

³¹ Bv. tv. 144/B. § (5) bekezdés

³² Bv. tv. 144/B. § (6) bekezdés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Kártalanítási eljárás megindítására a jogalkotó egy 6 hónapos jogvesztő határidőt állapított meg, mely a kártalanítás alapját képező körülmények megszűnésétől számítandó, azzal, hogy ha az elítélt alapvető jogait sértő elhelyezési körülményekben átmenetileg, maximum 30 napig pozitív változás állt be (pl. biztosítva volt az elhelyezése során az előírt élettér) az nem jelenti az alapvető jogokat sértő körülmények megszűnését, azaz az elítélt kártalanítási igénye érvényesítésre nyitva álló határidő nem telik el.³³ Az átmenti rendelkezések között található meg a módosítást megelőző időszakokkal kapcsolatos kártalanítási igények érvényesítése, akként, hogy a 6 hónapos jogvesztő határidő 2017. január 01. napjával kezdődik azon elítéltek esetében,

- akinek az alapvető jogait sértő elhelyezési körülményei 2017. január 01. napját megelőző 1 évben szűntek meg, illetve
- aki kérelmet nyújtott be az EJEB-hez 16 és azt 2017. január 01. napjáig nyilvántartásba vették, kivéve, ha 2015. június 10. napját követően nyújtotta be a kérelmét, és ekkorra már több mint 6 hónapja megszűnt az alapvető jogait sértő elhelyezés körülmények.³⁴

5.1. A KÁRTALANÍTÁSI ELJÁRÁS FOLYAMATA

Kártalanítási kérelmet kizárólag azután lehet benyújtani, hogy bv. intézetnél panaszt terjesztett elő a fogvatartott, vagy védője az alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatt, kivéve:

- ha az alapvető jogait sértő körülmények között eltöltött idő nem haladja meg a 30 napot,
- a Bv. tv. az átmenti rendelkezésben szabályozott – fentebb részletezett – esetet.

A panaszt a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának 15 napon belül kell határozattal elbírálnia, mely ellen bírósági felülvizsgálatnak van helye. (Sörös, 2017) Ezt követően a kártalanítási igényt írásban kell előterjeszteni annál a bv. intézetnél, ahol fogva tartják, szabadulását követően pedig ahonnan szabadították, azzal a megkötéssel, hogy a kérelemben nyilatkozni kell, hogy az EJEB vagy polgári bíróság ítélte-e már meg kártérítést, sérelem díjat, feltűntetve az erre vonatkozó adatokat. Értelemszerűen, amennyiben már részére kártalanítást ítéltek meg, akkor arra ismételtlen nem tarthat igényt. Az intézet ezt követően a kérelmet – rendkívül rövid határidővel számolva – 15 napon belül (ha a kérelem több bv. intézetet is érint 30 napon belül) továbbítja véleményével, és az elítélt elhelyezési körülményeire vonatkozó adatokat tartalmazó kivonattal a büntetés-végrehajtási bírónak.

Ezt követően a *büntetés-végrehajtási bíró*

- 15 napon belül az iratok alapján dönt, vagy
- 15 napon belüli időpontra meghallgatást tűz ki, vagy
- 30 napon belüli időpontra tárgyalást tűz ki.

³³ Bv. tv. 10/A. § (4) bekezdés

³⁴ Bv. tv. 436. § (10) – (12) bekezdés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A büntetés-végrehajtási bíró az iratok alapján

1) a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül elutasítja (pl.: kérelem elkésett, azaz 6 hónapon túl nyújtották be, kérelmet nem a jogosult nyújtotta be, vagy már az EJEB/polgári bíróság a kérelemre érintett időszakra már megítélt a kártalanítást), vagy

2) az eljárást felfüggeszti (ha polgári bíróság előtt már per van folyamatban, illetve az EJEB előtt márt nyilvántartásba vett kérelem van, ezek érdemi elbírálásáig).

3) érdemben elbíráhatja az elítélt kártalanítási igényét.

Büntetés-végrehajtási bíró meghallgatást tart, ha az elítélt meghallgatását tartja szükségesnek, vagy tárgyalást tűzhet ki.

Amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró kártalanítást ítél meg az elítéltnek, akkor határozatában:

- dönt a kártalanítás napi tételének összegéről (minimum 1.200,- Ft/nap, maximum 1.600,- Ft/nap),
- a kártalanítással érintett napok számáról. (Ezt ugyan a Bv. tv. 70/A. § (4) bekezdése nem említi, de a pénzbüntetés kiszabásához hasonlóan, a logika szabályai, és az egyértelmű határozatszerkesztés követelményének ez felel meg.)
- a kettő szorzataként megállapított kártalanítás összegéről.
- A határozatban kötelezettséget vállal az állam vonatkozásában a kártalanítás összeg megfizetésére a határozat *kézbeküldésétől számított 60 napon belül*.

5.2. A KIFIZETÉST MEGELŐZŐ INTÉZKEDÉSEK

Amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró határozata jogerőre emelkedik, akkor azt megküldik az Igazságügyi Minisztériumnak, mely intézkedik a kártalanítási összeg kifizetéséről, de mielőtt az kártalanítási összege kifizetésre kerülne az elítélt részére, annak *összegét csökkentik* az alábbiak szerint:

- az elítéltet terhelő végrehajtási eljárás keretében érvényesített *gyermektartásdíj összegével*,
- a sértetteknek megítélt, *a kártalanítási eljárás során érvényesített (végrehajtás alá nem vont) polgárjogi igénye szerinti összeggel*,
- a sértet(ek)nek megítélt, végrehajtási eljárás során érvényesített követelésének összegével.³⁵

Ha a kártalanítás összege nem fedezi a kielégítendő követeléseket, elsősorban a gyermek-tartásdíj iránti követelést, majd a polgári jogi igényt és vele egy sorban a bűncselekmény

³⁵Az IM ugyanis a határozat kézhezvétele után a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar által szolgáltatott adatok alapján értesíti az illetékes végrehajtót az elítéltnek megítélt kártalanítás összegéről, és az mely követelés kielégítése végett foglalhatja le.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

miatt megállapított kártérítést vagy sérelemdíjat kell kielégíteni. Az elítéltnak *kizárólag az ezek után fennmaradó összeg kerül kiutalásra*, vagy letéti számlájára történő átutalására.³⁶

6. AZ ÚJONNAN BEVEZETETT KÁRTALANÍTÁSI MECHANIZMUS A GYAKORLATBAN

A Belügyi Szemle 2017 végén megjelent - büntetés-végrehajtásra fókuszáló - tematikus lapszáma tartalmazza *Pázsit és Tallódi* kutatását a kártalanítási mechanizmus hatályosulást követő 6 hónapos időszak vizsgálatán keresztül.³⁷ A szerzők megállapításai között szerepel, hogy *„A kártalanítás iránti kérelmek száma erős korrelációt mutat az adott bv. intézetben uralkodó elhelyezési körülményekkel, vagyis a zsúfoltság mértékével... (Pázsit-Tallódi, 2017, 139. o.)* A korrelációt befolyásoló körülményként határozható meg az intézetben elhelyezhető férőhelyek száma. Ezt alapozhatja meg a benyújtott kérelmeknek a férőhelyekhez mért eltérő aránya, amiből a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy *„a nagyobb létszámú bv. intézetekben a fogvatartottak fokozottabbnak élethetik meg a zsúfoltságot.”* (Pázsit-Tallódi, 2017, 139. o.) Példaként szolgált az alábbi állítás bizonyítására a vizsgált időszakban kiemelkedő kártalanítási kérelemmel szereplő néhány intézet: Szegedi Fegyház és Börtön (telítettség 142%), benyújtott kérelmek száma 675, a Budapesti Fegyház és Börtön (telítettség 152%), benyújtott kérelmek száma 635, Márianosztrai Fegyház és Börtön (telítettség 150%), benyújtott kérelmek száma 523.

Továbbá, vizsgálatukban 149 büntetés-végrehajtási bírói határozat indokolása alapján csoportosították az egyéb sérelmezett elhelyezési körülményeket:

- nincs elkülönített illemhelye a fogvatartottaknak,
- rovarok jelenléte a zárkában (csótányok, poloskák),
- kizárólag hideg víz áll rendelkezésre a zárkában,
- heti egyszeri zuhanyzási lehetőség adott a fogvatartottaknak,
- nem megfelelő a zárka szellőztetése,
- nem megfelelő intenzitású a téli időszakban megállapított fűtés (ritkábban fordult elő),
- szabadlevegőn végezhető testmozgás hiánya,
- megfelelő orvosi ellátás hiánya (kivételesen fordult elő),
- természetes fény hiánya (ritkábban fordult elő). (Pázsit-Tallódi, 2017, 141. o.)

A szerzők az elhelyezés körülményeire vonatkozó büntetés-végrehajtási bírói döntések vizsgálatakor megállapították, hogy a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütközés ténye nagyban függ attól, hogy azok tekintetében létezik-e kötelező előírás, pl. építésügyi szabályok, fűtési paraméterek, illetve hogy objektív alapon megítélhető-e. *„Az iratok tanulmányozása alapján – bár az nem terjedt ki valamennyi törvényszékre – úgy tűnik, a bíróságok nem tekintik az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények közzé tartóznak a sétáló udvar méretét, az élelmezés minőségét, a kapcsolattar-*

³⁶ Bv. tv. 10/A. § (8) bekezdés

³⁷ A kutatás 2017. január 1.- 2017. július 14. közötti adatokat veszi figyelembe, 5202 kártalanítási kérelem vizsgálatával.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tás gyakoriságát vagy például a telefonálás díját” (Pázsit-Tallódi, 2017, 142. o.) A kutatási eredményeit felhasználva megállapítható, hogy a kártalanítás kifizetésének teljesítése érdekében az Igazságügyi Minisztériumhoz 2017. július 15. napjáig 149 kártalanítási határozat érkezett be.

A pénzbeli kártalanítás napi tétele minimumának és maximumának (1.200-1.600,- Ft) törvényi rögzítése mellett, a kártalanítás mértékét a magyar szabályozás szerint a büntetés-végrehajtási bíró a napi tétel összegének meghatározásával és annak az egyezmény-sértő körülmények között töltött fogvatartási napok számának szorzataként számítja ki. A kutatás során nyilvánvalóvá vált, hogy a bírói gyakorlat tükrében a kártalanítás mértékét jelentősen befolyásolja az elvárnál kisebb élettér és ehhez kapcsolódó magánszféra hiánya, melyet tovább ronthat a rossz elhelyezési körülmények jelenléte. *„A kialakulóban lévő gyakorlat szerint, ha nagyon súlyos fokú volt a zsúfoltság, főként, ha hosszabb időn át fennállt, már önmagában megalapozza a napi tétel felsőhatárának, vagyis az 1.600,- forintos összeg megállapítását. Ugyanerre vezet, ha a zsúfoltság mellé társul az illemhely elkü-löntetésének vagy önálló szellőzésének a hiánya.”*(Pázsit-Tallódi, 2017, 146. o.)

ÖSSZEGZÉS

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, az eltelt egy éves időszakról – a zsúfoltság fel-számolását célzó intézkedéseiről és azok hatásairól – 2017. augusztus 31-ig vár tájékozta-tást hazánktól. Ekkor dönt arról, hogy Magyarország által bevezetett intézkedések megfele-lőnek bizonyultak-e. Negatív döntés esetén a fogvatartottak, illetve jogi képviselőik ismétel-ten az EJEB-hez nyújthatják be kártérítési kérelmeiket.

Statisztikai adatok alapján 2016 novemberéig az EJEB-hez benyújtott kérelmek száma meghaladja a 6800-at. A magyar jogi szabályozás megfelelőségének téje nem csekély, vajon a Bíróság visszaadja-e nemzeti elbírálásra az ügyeket, vagy lefolytatja az eljárásoka-t. *„A Bíróság által kiszabott legkisebb összeg a magyar ügyekben 5000 euro (7-10 hóna-pos időtartamra), a legnagyobb kiszabott összeg 26.000,- euro (8 évtől 19 évig terjedő időtartamra) volt. Átlagban mintegy 15.000,- euro/fő kártérítés összeggel lehet számolni, ami a potenciális 6800 kérelmezőre számítva 102.000.000,- eurós költségvetési terhet jelenthet.”*(Pázsit-Tallódi, 2017, 146. o.)

A kártalanítási eljárást és az azt övező személyi és anyagi forrást igénylő állami ráfordítást központba állítva újra felmerül a kérdés, hogy elégségesnek bizonyul-e a kormányzato-k által a kártérítésbe és a jövőbeni börtönépítésekbe investált milliárdok elköltése. Len-ne-e más, leginkább szakmai válasz a felmerült helyzetre? Ezt felismerve és erre reagálva született meg az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a túltelítettség kezelésével kapcsolatos ajánlása 1999-ben.³⁸ Mely szerint minden tagállamnak egy racionális és koherens büntetőpolitikát kell kialakítania, amely az elkövető bűnmegelőzésére, a fogvatartottak reintegrációjára és az egyéniesített büntetés-kiszabásra koncentrál. Ugyancsak a fent emlí-

³⁸ R(99) 22. ajánlás a börtönök túltelítettségéről és a börtönnépesség növekedéséről.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tett ajánlás fogalmaz meg néhány sarkalatos alapelvet a túltelítettség csökkentése érdekében. A legfontosabb talán ezek közül, hogy a személyi szabadságtól való megfosztás csak végső esetben lehetséges alkalmazni. Az ajánlás kiemeli, hogy a börtönök építése csak kivételesen történjen, ugyanis nem ez a megoldás a túltelítettség csökkentésére, e mellett utal arra, hogy dekriminalizálni kell bizonyos bűncselekménytípusokat. Fontos szerep hárul a szakmai elemzőkre, a túltelítettséghez vezető okok vizsgálatakor (milyen típusú bűncselekmények vezetnek a hosszú távú szabadságvesztéshez, melyek a bűnözés előnyei, és milyen társadalmi attitűdök érvényesülnek). Végül, de nem utolsó sorban a túltelítettség szubjektív élményének csökkentésére a lehető legnagyobb mértékben lehetővé kell tenni a családdal való kapcsolattartást. Mindezek elérhetővé teszik, hogy azok a princípiumok és értékek érvényre juthassanak, amelyek garanciális jellegűknél fogva biztosítják a végrehajtás törvényességét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Börtönstatisztikai Szemle. 2015/1. BvOP kiadványa
bv.gov.hu/download/3/c2/f0000/Bortonstatisztikai%20Szemle%202015%201.pdf
letöltve: 2018.01.22.
2. Földesi Tamás (1988): Az emberi jogok univerzalitása és az állampolgári jogok partikularitása. *Fundamentum* 4/1998
3. Juhász Zsuzsanna (2014): FORUM: ACTA JURIDICA ET POLITICA 4. Az európai börtönügy alapelvei acta.bibl.u-szeged.hu/36364/1/juridpol_forum_004_001_139-155.pdf letöltve: 2017. 12. 20.
4. Nagy Anita (2016): A túlzásúfoltosság a büntetés-végrehajtási intézetekben, figyelemmel a nemzetközi szabályozásra. *Jogelméleti Szemle*, 2016/1.
5. Nagy Anita (2017): Büntetés-végrehajtási jog európai kitekintéssel. Bíbor Kiadó
6. Pallo József (2012): Modernizációs csomópontok "da lege ferenda" a magyar büntetés-végrehajtási jogban. www.uni-kolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Pallo%20J%F3zsef.pdf
/letöltve: 2017. 11.23./
7. Pallo József - Forgács Judit (2015): Vonzások és választások. Aktuális kihívások és lehetséges válaszok a magyar börtönügyben. *Belügyi Szemle*, 2015/11.
8. Pallo József (2016): Új horizontok a büntetés-végrehajtási jogban. In: Hack Péter, Horváth Georgina, Király Eszter (szerk.) *Kodifikációs Kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 2016.
9. Pallo József (2017): Karakteres elvek és értékek napjaink büntetés-végrehajtási jogában. *Belügyi Szemle*, 2017/10.
10. Pázsit Veronika – Tallódi Zoltán (2017): Börtönzsúfoltosság kontra nemzetállamok, *Belügyi Szemle* 2017. 11-12. sz.
11. Sörös László (2016): Napidíj az elítéltnék, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekért - avagy 2017. január 01. napján hatályba lépő kártalanítás szabályok a 2013. évi CCXL törvényben. *Jogi Fórum. Publikáció.*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

www.jogiforum.hu/files/publikaciok/soros_laszlo_napidij_az_eliteltnek_2017-es_kartalanitasi_szabalyok%5bjogi_forum%5d.pdf /letoltve: 2017.08.02./

12. Varga és mások kontra Magyarország. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete, 2015. márc. 10.
13. [helsinki.hu/wp-content/uploads/Varga v Hungary_osszefoglalo.pdf](http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Varga_v_Hungary_osszefoglalo.pdf)
letöltve 2016.10.14.
14. 13. Vókó György (2014): Magyar büntetés-végrehajtási jog.
www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Voko_Gyorgy_Magyar_buntetes_vegrehajtasi_jog/ch01s03.html /letoltve: 2017. 11.23./

HAJNAL PIROSKA¹

Remembering Joshua in the Book of Ben Sira: Man of Valour or Prophet?

Emlékezés Józsuéra Ben Sira könyvében: hős vagy próféta?

Abstract

The deutero-canonical Book of Ben Sira is considered a collection of wisdom sayings as it belongs to biblical wisdom literature. Attached to the collection of sayings we find a hymn, a so-called anthology „The Praise of the Fathers” representing the author’s view on Israel’s history. Ben Sira’s main concern appears to be the Law (the Torah) and the relation of man to God. The author considers the influence an exceptional individual can exercise over society in general. The heroes are discovered by Ben Sira in four offices: patriarch, priest, judge and king. The portrait gallery includes nevertheless one warrior, a man of valour, Joshua. Joshua’s glory and greatness is described by Ben Sira as depending on Joshua’s prophetic office: his military success is due to God’s intervention on his behalf. Thus, the author of the hellenistic period confirms the biblical view on war: war is always holy, it is part of the cult led by God and fought with God’s help.

Keywords: prophet, wisdom, warrior, biblical warfare, hero

Absztrakt

A bibliai bölcsességirodalom műfaját képviselő deuterokanonikus Sirák fiának könyve lazán felfűzött praktikus bölcsességi mondások gyűjteménye. A szerző egyfajta történelemszemléletet is képvisel a könyv végén olvasható „Az atyák dicsérete” című himnikus antológiában. Sirák fia érdeklődésének középpontjába a Törvényt helyezi, és ezen keresztül az embereknek Istenhez való viszonyát. Felteszi azt a kérdést, milyen hatással lehet a kiváló tulajdonságokkal rendelkező individuum, a pátriárcha, a pap, a bíró, a próféta és a király a társadalomra, a történelemre, amelyet Isten irányít. A történelmi képcsarnokban egyetlen hadvezér kap helyet, Józsué, aki Mózes örököse a prófétaságban. Az izraelita törzsek

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student, E-mail: hajnal.piroska@t-online.hu ORCID: 0000-0003-2736-312X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

honfoglalásának legbravúrosabb csatáit vezető József hadvezéri nagyságát a szerző abban látja, hogy kérésére – mert istenfélő ember volt – maga az Úristen siet segítségére csodáival. A Kr. e. II. században élt szerző az ószövetségi szemléletet visszhangozza: a háború szent, a kultusz része és Isten vezetésével vívják.

Kulcsszavak: próféta, hadvezér, bibliai hadviselés, hős, bölcsesség

In Old Testament literature - and it is especially true concerning the narratives describing the events preceding the times of the ancient israelite kingdom- war (milchama) is given a religious aspect: Israelites considered war a sacred act, an inherent part of the cult itself.² Men prepared themselves for war with observing laws of cultic purity. War against the foes of the Israelites, i. e. the enemies of Yahweh was led by God/Yahweh Himself.³

When the biblical/Old Testamental descriptions of military conflicts are placed in the narrative of biblical history writing a fair number of characteristic features of this unique ancient „national history writing” appear. In this historical approach the emphasis is placed not on individuals or acts of heroism and their influence on the future of the people of God. The driving force of the history of ancient Israel is not the need of heroic Israelites fighting against a wicked enemy. Rather the promise given by God to His people – this is indeed the starting point of this history. War has always been regarded sacred, the enemies of the people of Israel are also the enemies of God. There is a duality in the history of ancient Israel: God is faithful towards his people, but these people too often turn away from their God.⁴ It could be nevertheless stated that in biblical historiography the history of Israel is represented as a continuous manifestation of God’s faithfulness, mercy and loving kindness towards his people.⁵

JESUS BEN SIRA AND HISTORIOGRAPHY

The Old Testament wisdom literature focuses on the individual, his/her lifestyle, practical and moral problems and recounts the various impressions and effects an individual might have to face in everyday life. The *Book of Job*, the *Book of Proverbs*, *Ecclesiastes* and the deuterocanonical⁶ *Book of Wisdom* and *Book of Ben Sira*) emphasize the influence an individual can exert on the community and on wider scale society. It is indisputable that

² *Jeremiah* 6:4; *Micha* 3:5; *Joel* 4:9.

³ *Isaiah* 13:3-4 (it is Yahweh Sabaoth marshalling the troops for battle) and *Jeremiah* 51:33.

⁴ Haag, Herbert, *Bibliai Lexikon*, Szent István Társulat, Budapest, 1989, 522-523.

⁵ See the lecture given by István Karasszon depicting the Deuteronomical History from the acquirement of the homeland (Joshua) to the loss of the kingdom (1-2 Kings). http://www.orzse.hu/karasszoneload_kgre2009.htm; Letöltve 2018. június 24.

⁶ The Palestinian canon (completed in 1. century A.D.) and the Alexandrian canon (based on the Septuagint, the Greek translation of the Hebrew Bible and used from 2. century A.D. and received its final form at the Council of Trent, in 1546) differ – among other things – in the number of the canonized books. Thus, the *Book of Jesus ben Sira* and the *Book of Wisdom* – preserved in Greek and missing from *Biblia Hebraica* are designated as deuterocanonical (in the Catholic terminology).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

wisdom and knowledge are the attributes of a military leader, a „man of valour”. It is well illustrated in a saying of the impersonated Wisdom in the *Book of Proverbs*:

*By me monarchs rule and princes decree what is right;
by me rulers govern, so do nobles, the lawful authorities.*⁷

Later the author declares:

*The wise is mighty in power, strength is reinforced by science;
for it is by strategy that you wage war, and victory depends on having many counsellors.*⁸

Another statement from Ecclesiastes meditating on the value and futility of human life:

*Wisdom is worth more than weapons of war, but a single sin undoes a deal of good.*⁹

The Book of Ben Sira belongs to the corpus of biblical wisdom literature and - as is characteristic to this genre - the author whose basic concept is wisdom (*hochma*) judiciously shares practical knowledge as well as religious and moral problems with his readers. The Wisdom of Jesus ben Sira may rightfully be considered an anthology of loosely connected proverbs (*mashal*) and wisdom sayings and poems. In a so-called post-script at the end of the book the name of the author is revealed: „*Jesus, ben Sirach, the grandson of Eleazar from Jerusalem*”.¹⁰ The author’s basic concept is wisdom. Scripture, tradition, the prophets, and above all the Law (the Torah) and faithfulness to the Law – these are his main concerns. He becomes the first in Jewish literature to identify divine wisdom with Law

⁷ *Proverbs* 8:15-16. https://www.catholic.org/bible/book.php?id=24&bible_chapter=8; letöltve 2018. 07. 01.

⁸ *Proverbs* 24:5-6.

⁹ *Ecclesiastes* 9:18.

¹⁰ According to the Greek inscription this book is the wisdom of Jesus, son of Sirach. This identity is supplemented with a „signature” in the appendix: *Jesus, son of Sirach, grandson of Eleazar from Jerusalem*. 50:27, cf. 51:30. The book found in the Catholic Bible today has been translated into Greek by the grandson of the author of the Hebrew Text. He calls his grandfather Jesus (*Prologue*, verse 7). The Hebrew title of the book is Ben Sira (50:27; 51:30). The latin title is Liber Ecclesiasticus. The Hebrew text exists in a shorter and a longer form. In the present study the shorter version is used which is supported by manuscripts discovered in Qumran and Masada (from 1. century B.C.) as well as a much later manuscript which was found in the Geniza of the Cairo Synagogue (this covers about two third of the text and dates from the 12/13 centuries). It is possible to date the Book of Ben Sira rather accurately and the dating is based on a comment of the grandson-translator: he lived during the years of Ptolemy Physcon VII Euergetes (170-116 B.C.) He arrived in Egypt in the 38th year of Ptolemy’s rule, i. e. in 132 B.C. His grandfather must therefore have lived and written circa 190-180 B.C., in Jerusalem. According to the Greek inscription this book is the wisdom of Jesus, son of Sirach. This identity is supplemented with a „signature” in the appendix: *Jesus, son of Sirach, grandson of Eleazar from Jerusalem*. 50:27, cf. 51:30. In: Schürer, E. – Vermes, G. – Millar, F. – Goodman, M.: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ*, III/1, Edinburgh, 1986, 198-200, és Rózsa Huba: *Bevezetés az Ószövetség könyveibe*, Szent István Társulat, Budapest, 2016, 839-847.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

(the Law of Moses)¹¹ and also with *tremendum* (the fear of God).¹² Real wisdom is revealed in the written Law.¹³ The vivid interest of Ben Sira in the past events of Israel's history must be noted as a new phenomenon in wisdom literature and it introduces a new aspect in the genre, namely historical perspective and historical approach.¹⁴ We may therefore conclude that in Ben Sira's concept of wisdom Law, history, faithfulness to God and tradition appear as the four most distinctive principles.

HISTORICAL BACKGROUND

Everyday life in Palestine under the rule of the *Ptolemies* (301-198 B.C) seems to have been peaceful, spent in relative security and the Persian administrative system exercised religious tolerance. The Ptolemies did not much interfere in internal affairs in Palestine. This peaceful existence seems to have continued for a while after the battle of Panium (198 B.C.) when as part of the peace treaty between Ptolemy V. Epiphanes (204-180 B.C.) and the Antiochus the Great (222-187 B. C.) Palestine became part of the Seleucid empire. The peaceful albeit permanent expansion of Greek culture, i.e. hellenism presented the greatest danger considering faith and tradition: hellenistic culture became fashionable, made a great impact on the upper stratum of society (especially in priestly circles) and implied a challenge for traditional religious belief. Ben Sira makes a serious effort to strengthen the confidence of Jewish people and to convince his readers that true wisdom is found in Jerusalem and in the Law of God and not in Athens with hellenistic humanism.¹⁵ Ben Sira supports tradition against the liberalism of hellenistic influence.¹⁶ Problems in Seleucid Palestine started with the financial difficulties the Seleucid monarchs had to face (due to their military encounters with Rome) which became worse later during the rule of Antioch IV Epiphanes (175-174 B.C.) whose intolerance towards the monotheistic faith of the Jews led to the Maccabean-revolt.¹⁷

THE PRAISE OF THE FATHERS (44:1-50:26)

As noted above, in regards to subject and form the model of this book of wisdom sayings, proverbs, poems was without any doubts the Bible. Attached to this wisdom anthology we find a „historical portrait gallery”, a survey of the history of Israel from the beginnings to the present day of Ben Sira. The hymn praising the forefathers of ancient Israel is implanted in

---

¹¹ 24:8-22.

¹² 31:13-20;39:12-35.

¹³ Rózsa, Huba, *op. cit.*, 843-844.

¹⁴ See Schürer, III/1, 198-200.

¹⁵ See Di Lella, A. A., *The Anchor Bible, The Wisdom of Ben Sira*, 9-16.

¹⁶ Schürer III/1, 200. Fergusson, Everett, *A kereszténység bölcsője*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999, 341-345.

¹⁷ 1Macc 2:1-30. The main reason behind the revolt is found in the thinking of the faithful: observance of the Law and the devotion to God ready to sacrifice their life.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

a comprehensive concept – a hymn describing God of the creation of world and mankind¹⁸ precedes the praise of the fathers. Israel is part of the creation and as in such divine wisdom is manifested in the deeds of forefathers and ancient heroes who shaped the history of the nation. The literary structure and the framework of the hymn is formed similarly to the rest of Ben Sira's work: it is a loose structure of poems woven together by the wisdom of God. The reinterpretation of the history of ancient Israel is described in a chain of separate poems connected by the wisdom of God. Ben Sira is convinced in his belief in the continuity of history. History is presented as a continuous presence of God, a bond between God and His people. God is the driving force of history via the mighty men, the heroes who fulfilled their historical task with the help of divine wisdom.¹⁹ Ben Sira places the very existence and presence of Israel in historical perspective – this is undoubtedly a novum in biblical literature. Some people will be remembered in historical recollection and others will be lost in the mists of time. The pious men faithful to God and the glorious heroes will be remembered.²⁰

Ben Sira constructs the prophile of the hero through five types of great men who shaped history each in his own potential: *the patriarch, the priest, the judge, the prophet and the king*. A glimpse at this list makes it clear that it was not the individual excellence or merit, not even heroism that were considered as the main criteria of the selection. It was much rather centered around a distinctive office and the concept of office determines the pattern as a whole.

The general pattern of characterization:²¹

- a designation of office,
- the mention of divine approbation or election,
- a reference to covenant,
- mention of the person's character or piety,
- an account of the deeds,
- reference to the historical situation of the hero's time,
- mention of rewards.

The introductory lines appoint the „*man of glory*” worthy of mention²², moreover a list of the criteria of this glory is offered. Although bravery and valour are found among the criteria, not one warrior or military leader is represented in this historical portrait gallery. In Ben Sira's historical perspective neither battles nor victorious or disastrous military campaigns

¹⁸ From 42:12 onwards.

¹⁹ Rózsa, Huba, *ibid.*

²⁰ The two qualities used in the Hebrew text are *chesed* (piety) and *chavod* (glory).

²¹ This system was set up by Burton L. Mack. In: Mack, Burton L.: *Wisdom and the Hebrew Epic. Ben Sira's Hymn in Praise of the Fathers*, Chicago Studies in the History of Judaism, The University of Chicago Press, 1985. 11-26.

²² 44:3-6. The Hebrew manuscript calls them „*anshe hashem*” („men who have acquired a name”). In Genesis the expression is used to designate the descendants of the unity of the sons of God and the daughters of men (Gen 6:4).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

bear importance. Military success is nevertheless an inherent part of Israel's history due to Joshua, king David and king Hezekiah.

JOSHUA (46:1-8)

Mighty in war was Joshua son of Nun, successor to Moses in the prophetic office, who well deserved his name, and was a great saviour of the chosen people, wreaking vengeance on the enemies who opposed him, and so bringing Israel into its inheritance.

Ben Sira regards Joshua as a servant and an aid to Moses in the prophetic office²³ – the reason he was given a place in the anthology. Most likely an Old Testament reference to Joshua as a wise man has not escaped Ben Sira's attention who held wisdom in very high esteem:

*Joshua son of Nun was filled with the spirit of wisdom, for Moses had laid his hands on him, and him the Israelites obeyed, carrying out the order which Yahweh had given to Moses.*²⁴

Except for a reference in Deuteronomy²⁵ Joshua's (Hebrew „Yahweh is salvation”) military talent and success are not mentioned in the Torah, his portrait as a warrior is depicted in the Book of Joshua and in the Book of Judges.²⁶ The first step in his military career is recalled in the Book of Numbers – Joshua appears among the 12 men appointed to investigate and gather information about the land of Canaan.²⁷ In the unrest of the people after hearing the account of the spies Joshua stays with the loyal Caleb²⁸ who supported Moses and Aaron, thus both were rewarded by God and could enter the Promised Land.²⁹ Joshua is praised in biblical tradition, as military leader and prophet, he led the people of God to their new homeland and as the perpetrator of the conquest of Canaan he is regarded a significant personality in the historical tradition of Israel.³⁰

*How splendid he was when, arms uplifted, he brandished his sword against cities!
Who had ever shown such determination as his? He himself led the battles of the Lord.
Was not the sun held back by his hand, and one day drawn out into two?
He called on the Most High, the Mighty One, while pressing the enemies from all directions,
and the great Lord answered him with hard and violent hailstones.*

²³ Exod 32:17, 24, 13; 33:11, 24:13, Numbers 11:28.

²⁴ Deut 34:9.

²⁵ Deut 17:9-13.

²⁶ Josh 6; 8; 10; 12:7-23 and Judges 2:21-23.

²⁷ Numbers 13:8.

²⁸ Numbers 14:6.

²⁹ Numbers 14:30-38, 26:65, et al.

³⁰ Biblical accounts depict Joshua as the example of the charismatic leader: he is the last representative of the great generation who actually was present at the Exodus. Joshua is indeed a gibbor chail (Hebrew, brave warrior) as described by Ben Sira as well. He fights together with his men, he is an aide to Moses in the prophetic office. See Haag, Herbert, *Bibliai Lexikon*, Szent István Társulat, Budapest, 1989, 246-249, 889-891.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

He fell on that enemy nation, and at the Descent destroyed all resistance to make the nations acknowledge his warlike prowess and that he was waging war on behalf of the Lord.³¹

According to biblical tradition it was Joshua who led the Israelite tribes to the land of Canaan and the successful conquest of the western bank of the River Jordan is also attributed to him. The crossing of the Jordan must be regarded the first successful military action achieved by the tribes led by Joshua, which was followed by another military success: the siege and the destruction of Jericho. The acquisition of preliminary information and practical knowledge was regarded remarkably important in devising the strategy of the city's capture, although victory was achieved without any doubt by following God's commands.³² Ben Sira chooses not to make mention of any of these important motives (the creativity of Joshua's military mind and his obedience to God) and perhaps he does not wish to accentuate the rather merciless end of the city and her inhabitants.³³ Recalling the most important and glorious military achievements of Joshua Ben Sira describes the siege and occupation of Ai, and Joshua's intervention in the siege of Gibeon to give military aid to the allies of the Israelites. Ben Sira also reflects on the events at the valley of Beth-Horon.³⁴ Lacking superior possession of information the first attack against the city of Ai failed. At that point Joshua revealed great psychological sense not letting the force of the attack slow down and keeping his warriors' high spirit he ordered a further attack based on a maneuver of deception. The attack surprised and overwhelmed the exhausted defending force in the city. As a military leader he displayed his extraordinary bravery: he personally led the main force of his army in the act of pretence of trying to flee desparately.³⁵ Ben Sira's words - *How splendid he was when, arms uplifted, he brandished his sword against cities!* – recalls the moment when Joshua lifted up his sword thus signalling to the warriors in ambush.³⁶ In compliance with the rules of biblical historiography Ben Sira emphasizes that Joshua's

³¹ Ecclus 46:3-6. In the Hebrew text we read: *The Lord was watching over His people's battles*. Contrary to the Greek translation which accentuates the hopelessness of fighting against God Ben Sira emphasizes God's presence in His people just wars and battles demonstrating that the chosen people receives divine support in these wars.

³² Yahweh then said to Joshua, 'Look, I am putting Jericho, its picked troops and its king, at your mercy (6:2) and following this statement the instructions are revealed. Joshua follows God's orders thus Yahweh was with Joshua, whose fame spread throughout the country (6:27).

³³ The only people saved from death were Rachab and her family and Rachab was a prostitute as well as a traitor of her own people after all (6:25).

³⁴ Joshua 7.

³⁵ His extraordinary talent as a military leader is well demonstrated by the quality of his forces. He led an irregular army force and he played without any doubt an important role in the training of his troops and finally he could set up a potent military force which was able to react to unexpected situations and bear the stress and depression of defeat. The most comprehensive study of Joshua's military campaigns is offered in Gabriel, Richard A., *The Military History of Ancient Israel*, Praeger, Westport, Connecticut London, 2003, 109-152.

³⁶ *Joshua* 8:18-19.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

military success and the force of his right hand originates in the will of God. This assertion fits well in Ben Sira's conception.

The repeated siege of the city of Ai has not presumably been incorporated in the anthology for its strategic value or importance in military history, on the contrary, Ben Sira valued this event for his own perception of history. Military success, the heroic deeds of warriors, the genius of a commander – these are all mere tools in the hand of God who controls and rules everything. The failure of the first siege of Ai was the consequence of Achan's sin. Israel was to experience the impact of the sin of a person - *But the Israelites were unfaithful to the curse of destruction. Achan son of Carmi, son of Zabdi, son of Zerah, of the tribe of Judah, took something that fell under the curse of destruction, and the anger of Yahweh was aroused against the Israelites*³⁷ - on the whole of the people.³⁸

In Ben Sira's anthology the portrait of Joshua becomes complete with the interpretation of the siege of Gibeon (which was an act of military aid to the allied forces in need) and the killing of the fleeing enemy in the valley of Beth-Horon. In the siege and destruction of Ai the rulers of Canaanite cities saw a warning sign, then followed the example set by the Gibeonites and Joshua - they also formed an alliance to stop the advance of the conquering force of the Israelites. The besieged Gibeon asks the help of his dynamic and forceful ally. Joshua's tactic was based on speed and surprise – he took advantage of the geographical situation and led an overwhelmingly forceful attack against the armed Canaanites besieging Gibeon. Once again, Ben Sira's interest lays not in the military aspects and details of the event, he focuses and accentuates divine presence and divine intervention³⁹ on behalf of the chosen people in their fights and battles, failures and victories. To complete the military operation Joshua and his men are set to pursue the fleeing Amorites who become entrapped in the valley of Beth-Horon. In order to be able to keep the territory conquered so far and to take advantage of previous military success Joshua faces an extremely difficult situation. There is not much time however, a decision needs to be made concerning the enemy. And Joshua orders the destruction of the Canaanites.⁴⁰ The miracle described in the Bible is recalled by Ben Sira as if to justify the cruel outcome of the siege:

*There was never a day like that before or since, when Yahweh obeyed the voice of a man -- for Yahweh was fighting for Israel.*⁴¹

The basic principle of the historian's concept –according to Ben Sira – appears here: if the past is made present the historical events of the past would be placed in a kind of timeless era and the recollection of events of the past simultaneously becomes the historian's

³⁷ Joshua 7:1.

³⁸ God reveals to Joshua that the people had to become free of the object under curse and sanctify themselves and punish the sinner to become worthy of the covenant of God. The account of Achan's sin is recalled in Joshua 7:16-26. The need for the warriors to sanctify themselves before going into battle is similarly emphasized in the Maccabean tradition in 1Macc 3:46-59.

³⁹ Joshua 10:10. Yahweh threw them into disorder at the sight of Israel, defeating them completely at Gibeon.

⁴⁰ Herzog-Gihon, *Bibliai csaták*, 57.

⁴¹ Joshua 10:14. God intervened on Joshua's plea.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

assessment at the same time. Two different historical and temporal sections appear side-by-side: the age of the events of the narrative (c. second half of 13. cent. B.C.) and the age of the author, Ben Sira (first half of 2. cent. B.C.). For the author of the biblical narrative the task of the chronicler was the ultimate goal. And he gives a detailed description of the events. Ben Sira, on the other hand, although appreciates Joshua's talent and extraordinary qualities never seems to emphasize human achievement, bravery, boldness or the force of arms. The emphasis is transferred: God's presence and influence in war is unquestionable. The hero is in direct contact with God, seeks His advice and intervention if needed. In his interpretation of the conquest of Canaan instead of giving a detailed account of the events Ben Sira highlights the moments illustrating and proving his historical perspective, his vision of the past. The conquest of the Promised Land is regarded as a problem of theology and not a mere historical event.⁴² Thus it becomes clear why Joshua steps in front of us as a prophet and why he is praised for his heroic fights as a „*man of valour*” at the same time. We must note that each and every victory and successful military move is achieved via divine intervention. Joshua appears as an intermediary, an agent to implement God's wonders. Victory comes not a result of human efforts, it is the gift of God. Ben Sira reveals the secret behind Joshua's great deeds: he was a man of God and the instrument of God in devising and carrying out military operations in order to realize His plan. It was God who fought for His people. This hymn, „Praise of the Fathers” was intended to keep and cherish the memories of these religious, pious men who were loyal to tradition in thus shaping the collective memory of the nation. According to Ben Sira this appears to be the ultimate goal of historiography.

BIBLIOGRAPHY

1. Books of the Bible, https://www.catholic.org/bible/books_bible.php; Letöltve 2018. július 2.
2. Bright, John: Izráel története, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983.
3. Di Lella, A. A.: The Wisdom of Ben Sira. The Anchor Bible. Doubleday, New York, 1987.
4. Ferguson, Everett: A kereszténység bölcsője, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
5. Gabriel, Richard A.: The Military History of Ancient Israel, Praeger, Westport, Connecticut London, 2003
6. Haag, Herbert: Bibliai Lexikon, Szent István Társulat, Budapest, 1989.
7. Herzog, Chaim – Gichon, Mordechai: Bibliai csaták, Gold Book Kft., Debrecen, é.n.

⁴² Gerhard von Rad points out the importance of the narrative method employed in the accounts recalling the conquest of Canaan (Joshua 1-10). Each episode reaches its climax in the emphasis of the miraculous aspect of the action (crossing the Jordan, the siege of Jericho, the victorious battles of Joshua) but the narrator maintains the realistic atmosphere and reacts to the psychological aspect of the events at the same time. In: *Az Ószövetség teológiája*, I-II, Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 238-242.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

8. Mack, Burton L.: Wisdom and the Hebrew Epic. Ben Syra's Hymn in Praise of the Fathers, Chicago Studies in the History of Judaism, The University of Chicago Press, 1985.
9. Rad, Gerhard von: Az Ószövetség teológiája, I-II, Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
10. Rózsa, Huba: Bevezetés az Ószövetség könyveibe, Szent István Társulat, Budapest, 2016.
11. Schürer, E. – Vermes, G. – Millar, F. – Goodman, M.: The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ, III/1, Edinburgh, 1986.
12. http://www.or-zse.hu/karaszoneload_kgre2009.htm

KUN SZABÓ ISTVÁN¹

Honvédelmi nevelés történeti távlatokban

Patriotic Education from Historical Point of View

Absztrakt

A társadalom tagjainak, különösen a fiatal generációknak a honvédelem ügye iránti érzékenyítése hosszú idő óta kiemelt állami feladat. A tanulmány a XIX. századtól a kétezres évek elejéig tekinti át a honvédelmi nevelés legfontosabb színtereit.

Kulcsszavak: honvédelmi nevelés, levente mozgalom, MHSZ

Abstract

To make the members of the society, especially the younger generations more affective towards national defence has been an important state activity for a long time. The study reviews on the most important areas of patriotic education from the beginning of the 19th century till the beginning of the millenium.

Key words: patriotic education, Levente movement, Hungarian Defence League

HONVÉDELMI NEVELÉS A XIX. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON

A kiegészítést megelőző időszakban a hadsereg létrehozásához és fenntartásához szükséges, a tisztai állomány utánpótlási bázisát alkotó katonai oktatási intézmények jöttek létre először. Ahogyan Hajdicsné Varga Katalin fogalmaz a XVIII-XIX. század neveléstörténeti jellemzőit összegezve: „...a katonai szakma ismerete, a hozzáértés államilag megfogalmazott igény lett; az oktatás, a katonai oktatás is köz- és állami ügy lett, az iskolarendszer módot adott a szelekcióra, új iskolatípusok alakultak ki. A reáliskola, valamint a „fő-” és az „al-” szintek a későbbiekben a katonai képzésben is megjelentek. Ebben az iskolatípusban számos katonai szakmai ismeret is a tananyagba került...”²

¹ Magyar Honvédség Egészségügyi Központ – Hungarian Defence Forces Medical Center, E-mail: kunszabo.istvan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3086-3184

² Hajdicsné Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig – In: Képzés és gyakorlat. 2015. 13. évfolyam 1-2. szám, 70.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az 1790/91.évi országgyűlés határozatot hozott a magyar tisztképzés létrehozásáról, amely szerint „A katonai nevelés előmozdítására nemzeti hadi-iskolát állítanak a nemes ifjúság részére, hol elméleti és gyakorlati képzést nyerhet, „a neustadtihoz hasonlót”. Ezt Budán állítják fel és a megyék az alapítványhoz való járulásuk arányában ajánlhatnak oda nemes ifjakat.”³ A megvalósítás azonban csaknem két további évtizedet várattott magára. Az 1807. évi országgyűlésen elhangzottak szerint annak az okát, hogy „az ifjúság idegenkedik a Katonaságtól, a nevelésben kell keresni. Kevés tekintet van ebben a Katonai Tudományokra. A Katona Oskolák, vagy is Academiák által kívántunk ezen segíteni. Egyikben sem érvén el eddig célunkat, nints egyéb hátra... Méltoztasson Ő Felsége Katona Oskolát állítani az Országban. Mert a Bétsibe sem fel nem vétetnek mindnyájan, sem, ottan a Nemzet tulajdonságához képest sem neveltetnek.”⁴ Végül az 1808. évi VII. törvény-cikk a katonai Ludovika-akadémiáról hívta életre az első magyar katonai oktatási intézményt.⁵

A későbbiekben a fiatalok hazaszeretetre nevelésének fontossága az 1848-as forradalom és szabadságharc időszakában is tetten érhető. Gróf Batthyány Lajos úgy fogalmazott: „Minden remélhető jobblétnek föltétele a gyermekek jobb nevelése: azon kell tehát lennünk, hogy ezek úgy neveltessenek, miszerint főképpen politikai feladatuknak megfelelni képesek is, hajlandók is legyenek.”⁶

Az ifjúság nevelésének állami szintű szabályozása a népiskolai közoktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. törvény-cikk által történt meg. A tankötelezettség hattól tizenkettő, illetve tizenöt éves korig tartott. A jogszabály a kötelezően elsajátítandó tantárgyak körét is meghatározta, amelyek között egyebek mellett szerepelt a polgári jogok és kötelességek rövid ismertetése, valamint „a testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatra.”⁷

Az ifjúság nevelésével kapcsolatosan ugyancsak figyelemre méltó Vagányi Kálmán katolikus néptanító 1890-ben született jutalmazott pályaműve, amely „A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában” címet viselte. Ebben a mintegy harminc oldalas munkában a szerző úgy fogalmazott: „Jézus, midőn általános szeretetre tanított, példájával megoktatott, hogy van még egy szorosabb ölelés is, melylyel a szülőt, barátot, illetőleg a szüvünkhöz közelebb forrtakat átkarolnunk kell; ... hogy a szív tiszteletre méltó érzelmei között ott van és ott kell lennie a hazaszeretet szent érzelmének is.”⁸ Részletesen tárgyalta a tanítók

³ Marczali Henrik: Az 1790-91. országgyűlés. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata. Új folyam, LXXI. kötet. 1905-1907. cyclus. Idézi: Ács Tibor et. al. (2): 1808 2008 A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008, 9.

⁴ Ács Tibor et. al. (2) i.m. 10.

⁵ A tanulmánynak nem tárgya a katonai oktatás és nevelés történetének további bemutatása, azonban megjegyzendő, hogy az önálló katonai oktatási intézmény megjelenése a honvédelem és a társadalom kapcsolatának szempontjából jelentős mérföldkőnek számított.

⁶ sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. 29.

⁷ 1868. évi XXXVIII. törvény-cikk a népiskolai közoktatás tárgyában.

<https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5360> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

⁸ Vagányi Kálmán kath. néptanító: A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában. Nagybányán nyomtatott Molnár Mihály könyvnyomdájában, 1890., 6.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

feladatait a hazafiság érzelmének ápolása vonatkozásában. Meglátása szerint a hit- és erkölcsstan, a történelem, a földrajz, az állampolgári jogok és kötelességek, az anyanyelv-tan, a természettani tárgyak és az énektanítás mind lehetőséget nyújtanak a hazafiság érzelmének ápolására, elmélyítésére.

Bár az 1868-ban alapított népiskolák fokozatosan átadták a helyüket a polgári iskoláknak, a test- és fejtorna gyakorlat, mint tantárgy az oktatás része volt.⁹

A CSERKÉSZET ÉS A LEVENTE MOZGALOM MEGJELENÉSE

A XX. század elején hazánkban is megjelent a cserkészlet, amelynek első szervezetét brit mintára Ifj. Szilassy Aladár doktor és Megyericsy Béla református lelkész alapította a Budapesti Ifjúsági Egyesületen belül. A szerveződés vallásérkölcsei alapokra építve zászlójjára tűzte a fiatalok életre nevelését, amely a természet ismeretén és szeretetén keresztül számos, a gyakorlati életben is hasznosítható tudást adott át, amely által a cél a közösségépítés és a jobb állampolgárrá történő nevelés volt.¹⁰

Tekintettel arra, hogy a trianoni békediktátumot követően nem lehetett sorozást és képzést folytatni, megoldást kellett találni a felnövekvő generációk és a fiatal lakosság honvédelmi előképzetségének a kialakítására.

Lövészegyleteket működtettek, emellett az Országos Testnevelési Tanács III. szakosztályának vezetésével létrejött a levente mozgalom.¹¹ Kihirdetésre került az 1921. évi LIII. törvényekről a testnevelésről, amely a 21. életév betöltéséig minden férfi számára előírta a testnevelési foglalkozásokon történő kötelező részvételt. Ennek érdekében előírták az iskolák, a települések és a vállalatok, üzemek részére a sportolási lehetőség biztosításának kötelezettségét, és támogatták a testneveléssel foglalkozó társadalmi szervezeteket.¹²

A leventeintézmény megalakításának szükségességét a korabeli újságban így magyarázták: *„Törvényhozásunkat hazánk rossz egészségügyi viszonyai kényszerítették ennek az intézménynek törvényileg való biztosítására. Belátták, hogy az egyre rosszabbodó általános egészségügyi állapotnak, különösen az Alföldön hatalmas mértékben terjedő tüdővésznek, nem drága kórházak építésével és berendezésével, hanem a polgárság, az ifjúság testének és szervezetének edzésével lehet gátat vetni. Így gyökerében szűnik meg a baj, sőt az talajt sem találhat, melybe befészkelődve megkezdheti roncsoló munkáját.”*¹³

⁹ sz.n.: A magyar iskoláztatás története a 19-20. században.

http://www.igypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/v4_polgri_iskolk.html Letöltés időpontja: 2017.04.05.

¹⁰ G. Merva Mária (szerk.): A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009, 7-8.

¹¹ Csikány Tamás et. al.: A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848-2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006, 168.

¹² 1921. évi LIII. törvényekről a testnevelésről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=7509> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

¹³ Schiller Károly (főszerk.): Levente, A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évfolyam 6. szám, Budapest, 1926. június, 17.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Országszerte alakultak leventeegyesületek, ahol a törvény erejénél fogva minden 12-21 év közötti fiúnak heti kettő, 1938-tól pedig heti négy órában kötelező volt a foglalkozásokon történő részvétel, ha nem járt rendszeres testnevelési foglalkozást biztosító oktatási intézménybe. A kötelezetteket nyilvántartásba vették, és amennyiben igazolatlanul elmulasztották a foglalkozásokon történő részvételt, a szülőknek, hozzátartozóknak pénzbüntetést kellett fizetni.

A leventeegyesületekben a szakmai munkát bűjtött aktív, valamint tartalékos tisztek és altsztek végezték. Ennek megfelelően a cserkészethez képest jóval militánsabb légkör jellemezte a foglalkozásokat.

Már 1920-tól megjelent a *Levente* című nyomtatott újság, amely a leventeegyesületek hivatalos lapjaként járult hozzá a fiatalok szellemi neveléséhez. A kiadvány általában havi, majd 1927-től kétheti rendszerességgel jelent meg, időnként különszámokkal. Témáját tekintve kiemelt figyelmet fordítottak a nevelés-tesztelés, a gyakorlati ismeretek (pl. lövészet), a történelem, az irodalom és a szépirodalom területeire, ezen kívül közzétették a mindenkori versenyeredményeket és versenykiírásokat is. 1929-től kezdve már színes elő- és hátlappal nyomtatták, a harmincas években pedig rejtvényekkel, találós kérdésekkel is gazdagították a lapot a fiatalok igényeinek figyelembevételével. Az újságok lapjain számos nevelő szándékú írás, tanulságos történet is megjelent, emellett egészségügyi és elsősegélynyújtási ismereteket, kulturális híreket és nemzetközi kitekintéseket is lehetett olvasni. Emellett a Leventeegyesületek Országos Központja külön kiadványokat, könyveket, segédleteket adott ki, amelyek részletesen tartalmazták az egyes szakterületekre vonatkozó tudnivalókat a versenyszervezéstől a sportgyakorlatok végrehajtásáig.

Az 1939. évi honvédelmi törvény már deklarálta a honvédelmi kötelezettségek közé sorolta a leventekötelezettséget. A szervezet nagyságrendjét jól szemlélteti, hogy egy 1943-ban kiadott előadásgyűjtemény szerint „10 600 leventecsapatban – melynek 90%-a iskolán kívüli, 7%-a iskolai és 3%-a vállalati – tömörül 1 300 000 levente, azaz Magyarország férfilakosságának 18%-a; Magyarország 6690 községének 84%-ában működik leventeegyesület.”¹⁴

A második világháború azonban végül elsodorta a leventemozgalmat is. 1944-ben kiterjesztették a kötelező katonai szolgálatot a leventékre is, „november közepe táján falragaszok adták tudtul, hogy 16-tól 50 évesig a férfi lakosság azon része, mely nem tölt katonai szolgálatot, köteles jelentkezni az illetékes kerületi elöljáróságoknál.”¹⁵ A leventék a védelmi munkák ellátása mellett együtt harcoltak a honvédséggel. A mintegy 15 ezer halott mellett sokuk került ausztriai és németországi hadifogságba. Később, 1945-ben Pozsony köze-

¹⁴ vitéz Solymosy Ulászló vezérőrnagy: A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventein-tézményre. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H.M. 137.642/eln. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Budapest, 1943, Attila-nyomda részvénytársaság, 13.

¹⁵ sz.n.: Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése. <http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm>
Letöltés időpontja: 2017.11.15.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

lében irreguláris csapatok mészárolták le a német hadifogságból hazatérő leventék egy csoportját, másokat pedig a szovjet csapatok hurcoltak el a GULAG táborokba.¹⁶

AZ MHSZ ÉS JOGELŐD SZERVEZETEI

A második világháborút követő időszakban rövidesen új szerveződés kezdődött. 1948. február 29-én a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége és a Magyar Partizánbarátok Szövetsége a Magyar Szabadságharcos Szövetségben (MSZHSZ) egyesült.¹⁷ Felhívásukban az egész magyar néphez, de különösen az ifjúsághoz szóltak. Céljaik között határozták meg a tagok szabadságharcos szellemének növelését, a testedzést, a népi kultúra terjesztését és a népi demokrácia továbbfejlesztéséhez és védelméhez szükséges képességek és tudás átadását. A szövetség szervezetei országszerte megalakultak, céllovó, motoros, sí- és lovas szakosztályokat, színjátszó csoportokat, ének- és zenekarokat hoztak létre. A lakosság, különösen a nagyüzemi dolgozók honvédelmi felkészítése érdekében úgynevezett „százas csoportokat” hoztak létre. Kezdeményezték a különböző versenyszámokból álló küzdőjátékok hazai bevezetését, ahogyan az MHK (Munkára, Harcra Kész) tömegsport mozgalom elindítását is, melynek keretében különböző honvédelmi és technikai sportágakkal ismerkedhettek meg a tagok.

1948. február 14-én az addig önálló egyesületekben működő sportrepülőket az Országos Magyar Repülő Egyesület (OMRE) tömörítette. Az OMRE ötvenórás repülővezető képzést nyújtott a fiataloknak, akik így már felkészülten vonultak be a hadsereg légieréhez. Az OMRE 1951-es megszűnését követően a Magyar Repülő Szövetség (MRSZ) vette át a repülőklubok központi irányítását, 1952-ben az ejtőernyőzés szervezése is hozzájuk került.

Az MSZHSZ és a MRSZ 1955-ig párhuzamosan végezte a fiatalok hazafias, honvédelmi nevelését és a katonai előképzést, mígnem a Magyar Dolgozó Pártja Központi Vezetőségének titkársága a két szervezet egyesítéséről határozott, és létrejött a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ). A MÖHOSZ alapszervezetei szakkörök, tanfolyamok és tanulócsoportok szervezésével adták át az általános katonai és szakmai ismereteket a bevonulás előtt álló fiataloknak, sportcsapatokat, valamint harci tőrakat és tömegversenyeket szerveztek. Sportklubokat hoztak létre a lővész, motorkerékpáros, modellező, rádiós, vitorlázó- és motorosrepülő, ejtőernyős, lovas és a különböző vízi sportok legjobb képviselői számára, akik a minősített versenyzői utánpótlást biztosították.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei kettészakították a MÖHOSZ-t, és csak 1957-ben egyesült újra a két rész Magyar Honvédelmi Sportszövetség néven. Az új szervezet eredményeit mutatták a számok, mely szerint az 1963 nyarán megrendezett

¹⁶ sz.n.: Főhajtás a leventék előtt. Múlt-kor Történelmi Magazin.

https://mult-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott Letöltés időpontja: 2017.10.25.

¹⁷ Bótkos Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1988, 9.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kongresszus idején 3337 alapszervezetben és 185 klubban több mint 143 ezer tag dolgozott.¹⁸

A kormány 1967. augusztus 8-i határozatában elrendelte az MHS átalakítását egy egy személyi vezetés és felelősség elve mentén felépített, társadalmi alapokon álló szervezeté. Így jött létre a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ).

Az MHSZ-ben alapszervezetek helyett klubok alakultak, amelyek élére nem választott, hanem kinevezett vezetők kerültek, az országos szervezet élén a főtitkárral, biztosítva a központi akarat érvényesülését. A már korábban is meglévő sportági szervezetek mellé létrehozták az MHSZ gépjárművezető-képző iskoláit is.

Az 1976. évi honvédelemről szóló I. törvény kötelezővé tette a fiatalok számára a honvédelmi nevelésben történő részvételt, így 1978-ban 4912 klubban 197 ezer klubtag és 25 ezer pártoló tagot számlált a szervezet.¹⁹

Az 1980-as évek végére ugrásszerűen megnőtt a tanintézeti klubok száma is, az ország egyetemének felében, a főiskolák és középiskoláknak pedig több mint egyharmadában működtek honvédelmi klubok.²⁰

A Magyar Honvédelmi Szövetség hármass feladatrendszerére ekkorra már markánsan kialakult:

„1. Az ifjúság körében végzett erkölcsi-politikai nevelőmunka erősítésének feladata: a haza védelmére való tudati felkészítés, az állampolgári fegyelemre, a munka megbecsülésére, a közösségi életre való készség fokozása, valamint a szocialista közösség ügye iránti elkötelezettség növelése.

2. A sorköteles fiatalok általános és szakhonvédelmi oktatása színvonalának és minőségének folyamatos növelése, a technikai ismeretek iránti érdeklődés, a tanulási készség fokozása. A fiatalok – a katonai szolgálat ellátásához – szükséges alapismereteinek és szakképzettségének bővítése és ezzel a honvédelmi törvényben előírt kötelezettségek jobb végrehajtásának segítése.

3. Az egyetemes magyar sport érdekeinek megfelelően a szövetséghez tartozó sportágak minőségi erősítése azért is, hogy a sportágak az eddiginél még alkalmasabb bázisai legyenek a honvédelmi, technikai felkészítésnek. Az ifjúság részvételének fokozása a honvédelmi sportokban, segítve ezzel is fizikai állóképességük fokozását, biztosítva szabadidejük hasznos eltöltésének lehetőségét.”²¹

A klubokban tehát a politikai propagandatevékenység mellett általános és szakmai honvédelmi oktatás, valamint minőségi és tömegsport egyaránt folyt. A Magyar Honvédelmi Szövetség „főbb irányait tekintve egyfelől honvédségi előképzést biztosító intézményesített klubmozgalmat jelentett, másfelől a tartalékos katonákat fogta össze és társadalmi

¹⁸ Bővebben lásd Bötkös Ferenc i.m.

¹⁹ Bötkös Ferenc i.m. 72-73.

²⁰ Bötkös Ferenc i.m. 78.

²¹ Bötkös Ferenc i.m. 79-82.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

alapon szervezett számukra ismeretfrissítő felkészítést.²² Emellett nem lebecsülendő a szervezet közösségépítő szerepe és pozitív társadalmi hatása sem, hiszen a fiatalok számára ténylegesen értékes szabadidő eltöltési lehetőségeket kínált a szervezet az ország teljes területén.

A szervezet létszáma 1987-re – a különböző szervezeti átalakítások miatt – 4579 klubban 334 776 főre változott. A klubok közül „2078 a lakóterületeken, 1759 az ipari és mezőgazdasági üzemekben, 70 a felsőfokú tanintézetekben, 385 a középiskolákban, 190 a szakmunkásképző intézetekben, 97 pedig az általános iskolákban”²³ tevékenykedett. A számok tehát azt mutatják, hogy mind a településeken, mind a termelési ágazatban jelentős számú szervezeti egység működött, emellett pedig az iskolai jelenlét is markáns volt.

Nagy hagyománya volt a különböző versenyeknek is. Az úttörő összetett honvédelmi versenyeken, az úttörő honvédelmi kupa és lövészversenyeken, a sorkötelesek általános honvédelmi versenyén, a tartalékosok honvédelmi versenyén, a tartalékosok lövészversenyén, az ejtőernyős többtusa versenyen, a rádiós többtusa versenyen, a rádiós forgalmi versenyeken, a rádió-iránymérő versenyeken, a könnyűbúvár összetett honvédelmi bajnokságon a sorköteles és ifjúsági korcsoportban, valamint az úttörő modellező versenyeken 2 268 682 versenyző indult 1986-ban. Emellett 86 000 hallgató vett részt gépjárművezető-képzésben, és 11 822 hallgató szerzett motorkerékpár-vezetői engedélyt.²⁴ Figyelembe véve, hogy ezek a számok egy év tevékenységének az eredményeit hivatottak bemutatni, látható, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség által szervezett események és képzések a társadalom széles rétegeihez eljutottak.

A rendszerváltást követő időszak politikai, gazdasági és társadalmi változásai az 1990-es évek elején a Magyar Honvédelmi Szövetséget is elsodorták. Ennek előszeleként értelmezhető a szervezet 40 éves múltját áttekintő kiadványban az 1980-as évek tevékenységekre vonatkozóan megjelent utalás is, amely szerint „a társadalomban végbement változásokkal is lépést tartva, ebben az időszakban a szövetségen belül is kiszélesedett a szocialista demokratizmus. A klubokban a tagok által választott szakosztály- és klubtanácsok, felsőbb szinteken a tanácsadó testületek és társadalmi szakbizottságok tagjai tartalmas munkát végezve segítették elő a feladatok végrehajtását.”²⁵ Ebből a megfogalmazásból az is kitűnik, hogy az MHSZ egy óriási országos szervezetté nőtte ki magát, amely az alapvető taglétszámon felül kiterjedt apparátussal rendelkezett.

A Minisztertanács a 1022/1990. (II.14.) MT határozatában köszönetét fejezte ki az MHSZ-nek „az ifjúság hazafias nevelésében és a honvédelmi sporttevékenység szervezé-

²² Hautzinger Gyula ezredes, Dr. (univ.): Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2002, 24.

²³ Bótkös Ferenc i.m. 90-91.

²⁴ Bótkös Ferenc i.m. 91-93. és 95. alapján

²⁵ Bótkös Ferenc i.m. 86.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

sében és irányításában több évtizeden át végzett eredményes munkájáért,²⁶ és ezt követően 1990. október 1-jei hatállyal megszüntette azt. Annak a szem előtt tartásával, hogy az évtizedek során összegyűlt anyagi és szellemi értékek ne sérüljenek, támogatták, hogy az MHSZ szervezetei önkéntes alapon társadalmi szervezetekké alakuljanak át. A vagyontárgyakról részletes leltárt kellett összeállítani 1990. szeptember 30-ig az akkori honvédelmi és a művelődési miniszternek. A határozat rendelkezett arról is, hogy az MHSZ jogutódjaként megalakuló szervezetek a kezelésükben lévő állami vagyont tovább használhatják, ahol pedig nem alakul társadalmi szervezet, ott az állami tulajdon kezelői joga a Művelődési Minisztériumra és a Néphadseregre szállnak. Ezzel a döntéssel gyakorlatilag elkezdődött a negyven éven át működő szervezet feldarabolása. Volumenét tekintve érdekes adat, hogy az 1990. május 31-i helyzetnek megfelelően az MHSZ vagyona akkori értéken több mint 10,5 milliárd forintot tett ki, amely összeg nem tartalmazta a Honvédelmi Minisztérium és más vállalati vagy egyéb tulajdonú területeken lévő MHSZ létesítmények értékét, amely további mintegy 0,8-1,5 milliárd forintra rúgott.²⁷

Az 1990. október 2-án keltezett, Dr. Für Lajos honvédelmi miniszter részére készült dokumentumban, amely a 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról szólt, a Honvédelmi Minisztérium miniszteri biztosa azt jelentette, hogy az MHSZ összes vagyonának értéke 10 423 millió forint volt, melyből az ingatlanok becsült forgalmi értéke 8 545 millió forintot tett ki. A felszámolással kapcsolatos munka nagyságrendjét jelzi, hogy az MT határozat kiadását követő fél évben csak a Magyar Honvédség részéről több mint 400 fő vett részt a feladatokban, és több mint 3600 ellenőrzést hajtottak végre a különböző MHSZ szervezeteknél. Az MHSZ-nél foglalkoztatott 161 fő hivatásos katona vezényletét megszüntették, a főfoglalkozású MHSZ alkalmazottak munkaviszonyát pedig az MHSZ ügyvezető főtitkára szüntette meg 1990. szeptember 30-ig.²⁸

A honvédelmi miniszter 1990 októberében előterjesztést készített a Kormány részére az MHSZ felszámolásával összefüggő feladatokról. A dokumentum szerint az MHSZ szervezeteiből önkéntes alapon társadalmi szervezetek alakultak. A legjelentősebbekként a Magyar Repülő Szövetséget, valamint a Magyar Technikai és Tömegsportklubok Szövetségét, ezek mellett a szakmai, azaz a rádiós, lövész, modellező és könnyűbúvár klubok egy része szintén önálló társadalmi szervezetté alakult át. Az MHSZ gépjárművezető kép-

²⁶ A Minisztertanács 1022/1990. (II.14.) MT határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII.8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.

<http://www.pannondxc.hu/mk/mk1998/9806torv.html> Letöltés időpontja: 2017.02.10.

²⁷ A hivatkozott adatokkal kapcsolatos dokumentációt Kelemen József nyugállományú altábornagy bocsátotta a szerző rendelkezésére kutatási céllal. Kelemen József a tárgyalt időszakban az MH vezérkari főnök általános helyettese, miniszteri biztos volt vezérőrnagyi rendfokozatban. Magyar Honvédség Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség. 111/28/1990 számú irat. Budapest, 1990. július 31.

²⁸ Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Jelentés az 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról. 163/250/1990. Budapest, 1990. október 2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

zését az 1989 végén az MHSZ autósiskoláiból megalakított kft-k folytatták a Kulturált Közlekedésért Alapítvány keretein belül.²⁹

Látható tehát, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség sok kisebb civil szervezetre bomlott, amelyek egy része túlélte az átszervezés időszakát, és továbbra is életképes maradt, más részük elhalt. Mindenesetre a korábban egy központi irányítás alatt működő honvédelmi nevelési bázis a Magyar Honvédelmi Szövetséggel együtt végleg megszűnt.

Egy 1998-ban született tanulmány szomorú képet fest a hazafiasság és a honvédelmi nevelés helyzetének alakulásáról: *„nincs szerves kapcsolat a hazaszeretet és a honvédelem, a társadalmi, nemzeti haladás, a hadsereg, a történelmi múlt pozitív hagyományai és az új eredmények, valamint a ma hazafisága, a nemzet biztonsága és honvédelme között. (...) A középiskolás tanulóknak nincs közvetlen katonai élményük, még a honvédelmi napok megtartása is háttérbe szorult, nincs pályaválasztás címén tehető laktanya-látogatás, sem katonai pályákat ismertető osztályfőnöki óra.”*³⁰

A Magyar Honvédelmi Szövetség, mint „az elmúlt rendszerhez kötődő társadalmi szervezet”³¹ – annak elvitathatatlan politikai színezetén túlmenően – egyedülálló jelentőséggel bíró társadalmi és sportmozgalom volt. A megszűnése óta eltelt időszakban nem indult el olyan nagyszabású kezdeményezés, amely állami felügyelettel és központi szervezéssel ilyen mértékű területi, létszám- és vagyonbeli képességeket tudna felmutatni. A honvédelmi nevelés szempontjából az MHSZ megszűnése éppen ezért óriási űrt hagyott maga után.

ÖSSZEFOGLALÁS

A rendszerváltozás óta eltelt időszak nemzetközi és hazai eseményei rendkívül jelentősen befolyásolták a honvédelem ügyének alakulását. Az elmúlt két és fél évtized történései, valamint a dinamikusan változó, kihívásokkal teli környezet folyamatos gondolkodásra és cselekvésre készíteti a honvédelemmel foglalkozó szakembereket és döntéshozókat annak érdekében, hogy az ország szempontjából legmegfelelőbb struktúrákat működtetve legyen garantálható hazánk biztonsága.

Alaptörvényünk kimondja, hogy *„minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére,”*³² azaz a honvédelem a nemzet alapvető ügye. Egy olyan komplex rendszer, amely a haza védelmére létesült állami szervezet vezetésével, a nemzetközi szervezetekben vállalt

²⁹ Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere: Előterjesztés a Kormánynak a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII. 8.) Kormány határozat hatályon kívül helyezéséről és az ezzel kapcsolatos további feladatokról szóló 1022/1990. (II. 14.) MT határozat végrehajtásáról. 16/32/1990., Budapest, 1990. október

³⁰ Fürstné Kólyi Erzsébet: Identitás, biztonság. A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. In: Iskolakultúra, 1998/4, 96.

³¹ A kifejezést az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról szóló 1990. évi LXXIII. törvény használta a szabad választásokat megelőző korszakhoz kapcsolódó társadalmi szervezetek azonosítására.

³² Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV Letöltés időpontja: 2017.04.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tagság adta jogokkal és kötelezettségekkel összhangban, az állampolgárok tudatos és felelősségteljes közreműködésével válik hatékonyá.

A Magyar Honvédség elsődlegesen nemzeti hadsereg, amely számára fontos kérdés a tudati megalapozottsága, tagjainak elköteleződése, hivatástudata, szakmai ismeretei. A haderő szervezeti kultúrája, amelyet egyebek mellett meghatároz története, mérete, technológiája, mint kohéziós erő hangsúlyozhatja tagjai számára az identitástudat jelentőségét, biztosíthatja a hovatartozást.

A magyar haderő számára is felértékelődött a humán erőforrás, amely az egyik legfontosabb befektetéssé válhat a jelenben és a jövőben egyaránt. A honvédelemhez szükséges kompetenciákkal rendelkező minél nagyobb számú jelentkező és azok felkészítése, kiképzése, alkalmazása alapvető érdeke a szervezetnek és az államnak egyaránt.

A felkészítésre, kiképzésre fordított energia megtérülése, illetve hogy a haza védelméért felelős társadalmi szervezet vonzó legyen a munkaerőpiacon, szükséges, hogy a hivatás megtartó képességét maximalizáljuk, ennek érdekében az anyagi ösztönzés és elismerés mellett a szolgálatot teljesítők elkötelezettségének megteremtésére, identitásuk kialakítására is hangsúlyt kell fektetni.

A társadalom tagjai a bennük kialakult értékrendszerüknek, képességüknek, elvárásainak megfelelően érzéseik által vezérelve választják ki saját szerepüket a közösségben. A köztudatban ma is jelen vannak azok a szimbólumok, amelyeket az emberek összekapcsolnak a „katonasággal”, mint például a dicsőség, a megbecsülés vagy az önvédelem képessége.

A fenti áttekintés alapján elmondható, hogy a társadalomban mindig is voltak és vannak olyan elkötelezett emberek, akik belső indítástól vezérelve választották, választják a katonai hivatást. Az ő létszámuk azonban soha nem volt elegendő a hatékony működéshez, így a haderő feltöltését, kiegészítését különböző módszerekkel az államnak kellett megoldania időről időre.

Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a történelem folyamán a társadalom tagjainak a honvédelmi feladatok ellátására történő felkészítése is fontos volt. Ez a tevékenység egyfelől megkönnyítette a katonai utánpótlás biztosítását, másfelől pedig megteremtett egy olyan társadalmi bázist, amely szükség esetén a honvédelmi előképzettségnek köszönhetően rövidebb idő alatt volt bevonható a honvédelembe. Megállapítható, hogy a hazafias és a honvédelmi nevelésnek hazánk történelme folyamán meghatározó volt a jelentősége, és az ehhez kapcsolódó szervezetekben nagyon komoly szakmai munka folyt. Az is tény azonban, hogy – különösen a XX. században – e tevékenységek szorosan összekapcsolódtak az aktuális politikai-ideológiai befolyásoltsággal, így a politikai rendszerek változásával e szervezetek létjogosultsága is időről időre megkérdőjeleződött.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Ács Tibor et. al. (2): 1808 2008 A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2. Bötkös Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1988
3. Csikány Tamás et. al.: A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848-2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006
4. Fürstné Kólyi Erzsébet: Identitás, biztonság. A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. In: Iskolakultúra, 1998/4, 95-100. p.
5. G. Merva Mária (szerk.): A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009
6. Hajdicsné Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig – In: Képzés és gyakorlat. 2015. 13. évfolyam 1-2. szám, 69-84. p.
7. Hautzinger Gyula ezredes, Dr. (univ.): Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2002
8. Schiller Károly (főszerk.): Levente, A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évfolyam 6. szám, Budapest, 1926. június
9. vitéz Solymosy Ulászló vezérőrnagy: A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventeintézményre. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H.M. 137.642/el. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Budapest, 1943, Attila-nyomda részvénytársaság
10. Vagányi Kálmán kath. néptanító: A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában. Nagybányán nyomtatott Molnár Mihály könyvnyomdájában, 1890
11. sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. Hiteles kuffökből s kortársak emlékezéseiből összeállítva. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv, 1870
12. 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5360> Letöltés időpontja: 2017.10.10.
13. sz.n.: A magyar iskoláztatás története a 19-20. században
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/v4_polgri_iskolk.html
Letöltés időpontja: 2017.04.05.
14. 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=7509> Letöltés időpontja: 2017.10.10.
15. sz.n.: Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése.
<http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm> Letöltés időpontja: 2017.11.15.
16. sz.n.: Főhajtás a leventék előtt. Múlt-kor Történelmi Magazin.
https://mult-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott Letöltés időpontja: 2017.10.25.
17. A Minisztertanács 1022/1990. (II.14.) MT határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VII.8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.
<http://www.pannonxdc.hu/mk/mk1998/9806torv.html> Letöltés időpontja: 2017.02.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

18. Magyar Honvédség Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség. 111/28/1990 számú irat. Budapest, 1990. július 31.
19. Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Jelentés az 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról. 163/250/1990. Budapest, 1990. október 2.
20. Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere: Előterjesztés a Kormánynak a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII. 8.) Kormány határozat hatályon kívül helyezéséről és az ezzel kapcsolatos további feladatokról szóló 1022/1990. (II. 14.) MT határozat végrehajtásáról. 16/32/1990., Budapest, 1990. október
21. 1990. évi LXXIII. törvény az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról.
22. Magyarország Alaptörvénye.

FARKAS ANDREA¹**Fenntarthatósági jellemzők változása Magyarországon
1990 és 2017 között****Changing of Sustainability Characteristics in Hungary between
1990 and 2017****Absztrakt**

A tanulmány a különböző természeti erőforrások magyarországi felhasználásán keresztül tekinti át hazánk környezeti állapotának fenntarthatóságát. Az energia-gazdálkodás két oldalát, a termelést és a fogyasztást vizsgálja. A felhasznált energia mix összetételét a széndioxid kibocsátás változásán keresztül értékeli. Az elfogyasztott energia mennyiségét az egyes nemzetgazdasági ágazatokban is, és azok között arányaiban is vizsgálja. A vízgazdálkodásban a felszíni vizek vízhozamát vetjük össze a fúrt kutakból kiemelt és a felhasznált víz mennyiségével. A vízigényes és környezetszennyező nehézipar leépülése után a hazai vízgazdálkodás hosszú ideig fenntarthatónak tűnt. A mezőgazdaság fenntarthatóságát az ágazatban foglalkoztatottak számával, illetve a művelés alatt lévő területek nagyságával, annak változásaival méri.

Kulcsszavak: energia mix, üvegházhatású gázok kibocsátása, energiatermelés, energiafogyasztás, háztartások, közlekedés, mezőgazdaság, területhasználat, beépített területek, nemzeti biztonság, kritikus infrastruktúra, biztonsági kockázatok

Abstract

The article examines the sustainability of our country's environmental status through the use of various natural resources in Hungary. Both sides of energy management are focused on production and consumption. The mix of energy used is

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student, E-mail: andrea.farkas@klimaklub.hu ORCID: 0000-0002-1820-7988

evaluated through the change in carbon dioxide emissions. The amount of energy used is also analysed in the proportions of the individual economic sectors. In water management, the water flow of surface water is compared with the amount of water from the drilled wells and the amount of water used. After the demise of water-intensive and polluting heavy industries, domestic water management seems to be sustainable for a long time. The sustainability of agriculture is measured by the number of agricultural employees and by the size of the cultivated land or its changes.

Keywords: energy mix, greenhouse gas emission, energy production, energy consumption, households, transport, agriculture, land use, built-up areas, national security, critical infrastructure, risks of security

BEVEZETÉS

A tanulmányban a fenntarthatóság szempontjából fontos természeti erőforrásokat és azok felhasználását tekintem át Magyarországon a rendszerváltástól napjainkig. A vizsgált területek az energiatermelés és felhasználás, a savasodást és a felmelegedést okozó gázok kibocsátása, továbbá a vízkitermelés és felhasználás, illetve a mezőgazdasági területek hasznosítása. Az energiahordozókon kívül más ásványi nyersanyagokkal, azok kitermelésével nem foglalkozom, mert azok jelentősége Magyarország szempontjából elhanyagolható.

A témakör társadalmi kérdéseket is felvet, mint például a megszűnt iparágakban dolgozók helyzete, a fenntarthatóság szociális vetületeivel azonban itt és most nem szeretnék foglalkozni, csupán utalok rá, hogy a fenntarthatóság egésze szempontjából ezek a kérdések is fontosak. Három társadalmi és gazdasági mutató vizsgálata mégis fontos lehet a fenntarthatóság szempontjából: Magyarország népessége, a foglalkoztatottak száma, és a GDP.

AZ ENERGIAGAZDÁLKODÁS ÉS A FENNTARTHATÓSÁG

A hagyományos, fosszilis energiahordozók – szén, kőolaj, földgáz – hazai termelése 2000 óta alig több mint a felére esett vissza. Ezzel szemben az éghető megújuló energiaforrások (a felhasznált biomassza) mennyisége ugyanebben az időszakban megháromszorozódott, pótolva az ezredforduló óta kiesett széntermelés mennyiségét. A Paksi Atomerőmű korszerűsítésének köszönhetően a nukleáris energia mennyisége növekedett, miközben az ország teljes energia termelése 12 százalékkal csökkent. (KSH, 2017)

Magyarország saját természetes készleteiből való energiatermelése jelentős mértékben visszaesett a rendszerváltás óta. A folyamat legnagyobb vesztese a szénbányászat. 1991 után az elsők között zárták be az EOCÉN programban megnyitott szénbányákat, ahol a szénmezők a karsztvíz szintje alatt helyezkedtek el. Ezeken a lelőhelyeken a szén kitermelését csak úgy lehet folytatni, hogy a karsztvizet folyamatosan szivattyúzták és

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

felszínre hozták, amivel – többek között – a különböző magyarországi gyógyfürdők, így Budapest, vagy Hévíz utánpótlását veszélyeztették. (Bora et al.) Többek között ezért zárták be az Ajkai és a Tatabányai szénbányákat. A bezárások következő ütemében azokat a bányákat zárták be, ahol rossz geológiai adottságokkal rendelkező szénmezők voltak, ahol gyenge fűtőértékű fekete vagy barna szén volt, illetve magas volt a kitermelt energiahordozó kéntartalma. Ezért szüntették meg a pécsi, a várpalotai, a dorogi és a Kazincbarcika melletti szénbányákat. (Tóth L. et al. 1999) Ez a folyamat 1990 és 1994 között tartott, amelyet jócskán megnehezített, hogy egyes magyarországi hőerőművek csak azoknak a szeknek az eltüzelésére voltak alkalmasak, amiket helyben termeltek ki. A bányák bezárása így magával hozta a helyi széntüzelésű hőerőművek bezárását is.

A szénbányák bezárását nem csak környezetvédelmi szempontok indokolták, hanem a megváltozott piaci feltételek is, megszűnt a nagy szénfelhasználónak számító Borsodi kohászat, s ezzel egy időben nagyon erősen visszaesett a lakossági szénfelhasználás is 1990 és 1992 között. Az akkori kormányzat, támogatva a vidéken élő emberek igényeit –, hogy háztartásaikat a városokban élőkhez hasonlóan, kényelmesen, földgázzal fűthessék – jelentős összegeket áldozott a vidéki települések földgázzal való ellátására, a megfelelő vezetékek kiépítésére.

A földgázra történő áttérés gyakorlatilag felszámolta a hazai szénbányászat piacának egyharmadát, a maradék felhasználás szinte kizárólag a villamos energia termelés lett. 2013 után viszont már ez a piac is megszűnni látszik az importálható villamos energia alacsony ára miatt. A hazai szénbányászat visszaesése (majdnem teljes megszűnése) a fenntarthatóság szempontjából – önmagában – nagyon kedvező fejlemény, mert megszűntek a hozzá kapcsolódó negatív piaci és környezeti hatások, kezdve a karsztvizek kitermelésétől a mezőgazdasági területek bányászati művelés alá vonásán át, a savasodást, illetve a felmelegedést okozó gázok kibocsátásának jelentős csökkenéséig. (Tóth et al.)

A hazai szénhidrogén bányászat teljesítménye 1990 óta a felére csökkent. A kitermelés visszaesésének fő oka a hazai készletek kimerülése. Zala megyében a helyi szénhidrogén mezők már csak bitumen alapanyagot tudnak adni. Az algyői kőolaj és földgáz mezők még 20 évig termelésben tarthatóak. A jelenlegi kitermelés szinten tartása mellett az Alföld további részén található (Kardoskút, Hajdúszoboszló) szénhidrogén mezői mára már lényegében kimerültek, így csak az importált földgáz átmeneti tárolására használhatóak. (OGSZ. 2010) A hazai kitermelés 20 év múlva szinte biztosan megszűnik, ha nem sikerül újabb lelőhelyeket feltárni. A Magyarországon bányászott kőolaj környezetbarát felhasználását a Százhalombattai finomítóban épített kéntelenítő berendezések biztosítják. Az utóbbi időben a fosszilis eredetű energiahordozók helyét részben a biomassza felhasználása vette át, a pécsi és a kazincbarcikai hőerőműveket hulladék fa és szalma eltüzelésére állították át. A hazai energiatermelésben egyre fontosabb a Paksi Atomerőmű, amelynek szerepe és jelentősége folyamatosan növekszik. A már működő négy reaktor blokk teljesítményét megnövelték, így az erőmű termelése abszolút értelemben is nőtt, körülbelül 15%-kal. Ma a hazai energiatermelés legbiztosabb szereplője, amelynek jelentőségét csak

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

növeli, hogy minden más nem megújuló nyersanyagon alapuló hazai energiatermelés visszaesett, vagy megszűnt. (PAV, 2015)

Megnevezés	2000	2005	2010	2015
Szén	121,1	73,2	66,7	63,6
Kőolaj és kőolajtermékek	70,4	59,4	45,4	36,3
Földgáz	103,6	97,6	93,5	57,3
Éghető megújulók és hulladékok	31,7	47,9	77,2	90,6
Nukleáris	155,3	151,6	172,5	173,6
Víz	0,6	0,7	0,7	0,8
Szél	0,0	0,0	1,9	2,5
Egyéb nem éghető megújulók	3,6	3,7	4,4	5,3
Összesen	486,3	434,1	462,3	429,9

1. táblázat Alapenergiahordozók termelése hőértékben (2000–) [PJ]

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

Az elmúlt bő negyedszázadban szinte minden gazdasági ágazat energia felhasználása csökkent, ám a közlekedésé 70%-kal bővült. Országosan jelentősen csökkent a felhasználás 1985 óta, a fogyasztói szokások és a gazdasági szerkezet megváltozása miatt. Mindenhol előtérbe kerültek az energiatakarékos technológiák, így változatlan termelés, sőt növekvő lakossági komfort érzet mellett is csökkent a felhasznált energia mennyisége. Magyarországon ennél viszont lényegesen többről van szó. Megszűntek a leginkább energiaigényes és pazarló kohászati üzemek Salgótarjánban, Ózdon, Diósgyőrben, Ajkán, Tatabányán, s leépültek, átalakultak az elavult technológiákat alkalmazó gépgyárak, hadiüzemek. Megszűntek a jelentős energiafelhasználónak számító termelőszövetkezeti állattartó telepek, cukorgyárak és néhány vegyipari üzem. Ezek eredményeképpen egy évtized alatt az ipar energiafelhasználása 27%-kal esett vissza. (Perczel et al., 1997) A hazai feldolgozóiparban ugyanakkor nagy energiafelhasználónak számító autószerelő üzemek, motorgyártó és elektronikai üzemek jelentek meg. Összességében elmondható az ipar energiafelhasználásáról, hogy a kohászat és a vegyipar teljesítményének visszaesése jelentkezik az ipar által felhasznált energia mennyiségének csökkenésében.

A magyarországi háztartások energiafelhasználása is átalakult és nagymértékben csökkent. Ennek jellemzően három oka van. Az első a környezettudatosság és ehhez kapcsolódóan az energiatakarékosság társadalmi elfogadottságának a növekedése, amiben szerepet játszik az energiahordozók árának emelkedése is. Második ok, hogy a vidéki háztartásokban is megszűnt a széntüzelés és a földgáz fűtésre való átállás nem csak fűtőanyagváltást jelentett, hanem az energiahatékonyság növekedését is eredményezte. A jellemzően 15-20 százalékos hatásfokú széntüzelésű kályhák helyett a földgázüzelésű kazánok hatásfoka már a 40 %-ot is eléri. Így energia egyenértékre számítva lényegesen kevesebb hőenergiát használunk el a háztartások fűtésére. Ebben szerepet játszik az is,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

hogy az egyes nagyvárosok távfűtő műveit átállították földgázüzelésre, illetve a hatásfok növelése érdekében kapcsoltan villamos energiát is termelnek. (Perczel et al. 1997) A harmadik tényező az épületek, lakások energiahatékonyságának a javítása a nyílászárók cseréjével és a falak hőszigetelésével. Ezek következtében a lakossági energia felhasználás több mint 2%-kal csökkent. Megfontolandó ugyanakkor, hogy a fűtésre felhasznált energia mennyisége jelentősen csökkenjen, viszont erősen növekszik, különböző háztartási eszközök – például a klímaberendezések – energia fogyasztása. Ezek energiatudatos használatát mindenképpen oktatni, tanítani kellene. (Kerekes, 2010)

Az energia felhasználásban növekvő szerepe van a közlekedésnek, mint ágazatnak. A növekedés több tényező együttes eredménye, még mindig növekszik a Magyarországon üzembe helyezett és forgalomban lévő gépkocsik száma. Nagyon sokan élnek a személygépkocsi nyújtotta előnyökkel. Budapesten, illetve a vidéki nagyvárosokban megfigyelhető trend a szuburbanizáció, amelynek keretében a tehetősebb városi polgárok kiköltöznek a csendesebb lakóhelynek számító nagyvároson kívüli településekre. A folyamatnak környezeti szempontból kettős hatása van, egyrészt megnöveli az elővárosokba kiköltözők munkahelye és lakóhelye közötti távolságot, fokozva a közlekedési szükségleteket, növeli a közlekedés energiafelhasználását és szennyezőanyag kibocsátását. (Rédei, 2005)

A közlekedés energiafelhasználásának és szennyezőanyag kibocsátásának növekedésében a termelési rendszerek átalakulásának és a közlekedési módok változásának van jelentősebb szerepe. Az egykori szocialista nagyvállalatok közötti áruforgalom megszűnése, illetve a volt szocialista országok irányába menő áruforgalom visszaesése, sőt megszűnése a kilencvenes években a hazai közlekedési ágazat nagymértékű visszaesését eredményezte. A megváltozott külkereskedelmi orientáció, illetve az, hogy a hazai termelési értékláncok egyre nagyobb mértékben válnak a nyugat-európai nagyvállalatok termelési folyamatainak részévé teljesen átalakította a magyar ipar szerkezetét. A területi munkamegosztás ma nem országon belül zajlik, hanem az európai gazdasági térben. Ez okozza azt is, hogy a balkáni országok Nyugat-Európával folytatott külkereskedelmi forgalma is hazánkon keresztül bonyolódik. Ez a hazánkon átmenő, és jellemzően közúti tranzitforgalmat sokszorosára növelte. Ennek a hatása jelenik meg a hazai töltőállomások növekvő forgalmában és az országutakon kibocsátott növekvő mennyiségű szennyezőanyag emisszióban. (Erdősi 2006, Kerekes 2010)

Év	Ipar	Közlekedés	Kereskedelem és közcélú szolgáltatások	Lakosság	Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	Összes végső felhasználás
1995	4 174	2 469	2 930	6 413	660	16 645
2000	3 389	3 165	3 142	5 701	645	16 042
2005	3 447	4 086	3 510	6 440	558	18 041
2010	2 858	4 172	3 134	5 714	492	16 370
2015	3 962	4 214	2 269	4 846	583	15 874

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Év	Ipar	Közlekedés	Kereskedelem és közcélú szolgáltatások	Lakosság	Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	Összes végső felhasználás
1995	25%	15%	18%	39%	4%	100%
2000	21%	20%	20%	36%	4%	100%
2005	19%	23%	19%	36%	3%	100%
2010	17%	25%	19%	35%	3%	100%
2015	25%	27%	14%	31%	4%	100%

2. táblázat Végső energiahordozó felhasználás (1995–) [ezer toe]

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

A savasodást okozó gázok kibocsátásában hazánk minden vállalatát felülmúlva 1990 óta 80%-os csökkenést ért el.

Nemzetgazdasági ág		1990	1995	2000	2005	2010	2015
A 01-03	Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	277 628,3	166 546,1	170 359,5	152 861,4	134 525,8	150 450,4
B 05-09	Bányászat, kőfejtés	4 059,1	446,8	317,8	342,0	272,6	247,4
C 10-33	Feldolgozóipar	128 978,5	71 031,9	51 493,1	27 266,9	18 461,3	17 093,4
D 35	Villamosenergia- gáz-, gőzellátás, légtudicionálás	474 511,1	496 879,9	390 205,8	33 225,6	26 966,5	19 102,3
H 49-53	Szállítás, raktá- rozás	40 904,0	23 811,6	31 526,2	29 389,8	22 043,6	23 633,7
Nemzetgazdaság összesen		963 793,0	788 934,8	663 354,3	263 594,5	221 943,6	229 747,4
Háztartás		296 205,5	112 391,5	57 003,2	51 798,6	51 605,4	43 308,4
Teljes kibocsátás		1 259 998,5	901 326,3	720 357,5	315 393,1	273 549,0	273 055,8

3. táblázat Nemzetgazdasági ágak savasodást okozó gáz-kibocsátása 1990-től tonna SO₂-ekvivalensben számolva Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

A hazai széndioxid kibocsátás 1990 óta a felére csökkent.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Megnevezés	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Szén-dioxid (CO₂) (bruttó)								
összesen	92 000	86 396	73 448	61 608	58 545	60 488	52 217	46 778
energiaipar	..	25 670	20 611	22 393	23 577	19 793	17 783	13 816
ipar	..	27 056	21 764	14 796	10 435	10 726	8 369	9 074
szállítás/közlekedés	..	7 975	8 678	7 304	8 912	11 840	11 503	12 042
háztartások	..	16 608	15 798	11 126	9 148	11 139	8 849	6 878
Biomassza szén-dioxid (CO₂)								
összesen	..	2 729	3 133	3 628	6 049	7 386	11 797	12 492
Dinitrogén-oxid (N₂O)								
összesen	..	37	28	16	18	19	13	14
mezőgazdasági talajok	..	16	12	8	8	9	9	11
salétromsavgyártás	..	15	10	4	6	6	0	0
Metán (CH₄)								
összesen	1 115	510	470	352	357	336	323	305
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.								
hulladékkezelés	..	118	145	155	164	167	159	141
mezőgazdaság	..	231	200	118	116	105	97	109
(tűzelőanyagok kitermelése, szállítása és gyártása közben) szivárgó emisszió (metán)	..	111	86	58	53	42	38	26
Fluorozott szénhidrogén (HFC)								
összesen	..	..	..	38	259	798	1 223	2 267
Perfluor-karbon (PFC)								
összesen	..	367	376	223	283	281	2	1
Kén-hexafluorid (SF₆)								
összesen	..	5	11	52	84	94	87	112

4. táblázat: Üvegházhatású gázok kibocsátása (1980–) [ezer tonna] Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A VÍZGAZDÁLKODÁS ÉS A FENNTARTHATÓSÁG

„Az élelmezés problémakörével szoros összefüggésben van az ivóvízkészletek feltárásának és elosztásának kérdésköre... – figyelembe véve a népesség növekedésének ütemét is – hozzáférhetőségének és minőségének biztosítása minden állam alapvető nemzeti érdeke kell, hogy legyen.” (Resperger, 2014)

Év	Karsztvíz	Rétegvíz	Talajvíz	Parti szűrésű víz	Összesen	m ³ /s
1985	1 239	1 830	132	1 157	4 358	50,44
1990	950	1 847	137	1 142	4 076	47,18
1995	508	1 317	137	998	2 960	34,26
2000	384	1 277	123	864	2 648	30,65
2005	254	1 216	101	787	2 358	27,29
2010	187	1 080	97	671	2 035	23,55
2015	175	1 077	95	710	2 057	23,81

5. táblázat: A napi vízkivétel mennyisége és forrásai 1000 m³/nap Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

A hazai vízfogyasztás az 1985-ös szint 45%-ára esett vissza. A teljes hazai felhasználás a Duna magyarországi szakaszán mért vízhozam kevesebb, mint 5%-ból megoldható lenne. A Duna vízjárása azonban meglehetősen szélsőséges. A Budapesten mért legkisebb vízhozam, a kisvíz mennyisége 600 m³/s, míg az árvizek időszakában ez akár 8000 és 10000 m³ is lehet másodpercenként. (OVFIG, 2017).

Megnevezés	Mértékegység	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
DUNA, Rajka mintavételi hely								
Vízhozam	m ³ /s	293	429	418	418	384	479	539
DRÁVA, Drávaszabolcs (közúti híd) mintavételi hely								
Vízhozam	m ³ /s	479	549	474	633	442	528	638
TISZA, Tiszabecs mintavételi hely								
Vízhozam	m ³ /s	286	161	190	272	142	135	176

6. táblázat: Magyarországi folyók vízhozama Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

Az ember természetre gyakorolt hatását az úgynevezett ökológiai lábnyommal szokás mérni, amely azt mutatja meg, hogy az egyes lakosokra jutó természeti erőforrások hányadát, vagy hány-szorosát használják bizonyos országok polgárai. A vízlábnyom megmutatja a vízfogyasztás mértékét, mégpedig a fogyasztó vagy a termelő közvetlen és közvetett vízhasználatát is beleértve. (Resperger, 2014)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

FENNTARTHATÓSÁG A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGBAN

A fenntarthatóság vizsgálatában kiválasztott harmadik erőforrás a termőföld, ami hazánk legértékesebb erőforrása. „A kutatók az első főbb ütközőpontként említik az egy főre jutó földterület nagyságát. Míg a Föld területéből Kr. e. 7000-ben 15 km² állt egy személy rendelkezésére, addig ez a terület ma 0,043 km²-re csökkent.” (Resperger, 2014) A termőföld hasznosításban fontos mutató a művelés alatt álló termőföldek nagyságának változása, illetve a beépített területek nagysága. A termőföld korlátos erőforrás, mert nem növelhető, sokszorozható. Az egyszer már beépített területek a mezőgazdaság számára végleg elvesztek. Ha a hazai szántóföldek területének változását nézzük, akkor az még nem tekinthető aggodalomra okot adónak, hogy 1990 óta a szántóterületek nagysága 8%-kal csökkent. Az azt megelőző negyedszázadban a csökkenés mértéke 20%-ot meghaladó volt. A mezőgazdasági területek termelésből való kivonásában szerepet játszottak az autópálya építések (1500 km hosszúságban), a betelepülő vállalatok zöldmezős beruházásai, a városok szélére kitelepülő kereskedelmi funkciók, áruházak és a szuburbanizáció keretében felépülő új lakóövezetek. A terület felhasználás extenzív jellegét mutatja, hogy 1990 óta a beépített területek nagysága 80%-kal nőtt. Jelentős mezőgazdasági területeket építenek be a nagyvárosok környékén. Ez a területrendezés, a területekkel való gazdálkodás számára jelent a korábbinál nagyobb feladatot.

Év	Megnevezés	Szántóterület	Konyhakert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági terület	Erdő	Művelés alól kivett terület	Összesen
1990	Gazdasági szervezetek	4 116,4	39,6	61,1	47,1	1 072,0	5 336,2	1 684,0	930,8	8 014,4
	Egyéni gazdaságok	596,4	301,6	34,0	91,4	113,6	1 137,0	11,4	136,7	1 288,8
	Összesen	4 712,8	341,2	95,1	138,5	1 185,6	6 473,2	1 695,4	1 067,5	9 303,2
1995	Gazdasági szervezetek	2 444,7	1,7	26,2	13,9	486,9	2 973,4	1 331,8	448,8	4 801,2
	Egyéni gazdaságok	2 271,2	88,5	67,7	117,4	661,1	3 205,9	431,1	376,6	4 034,7
	Egyéb	..	..	..	..	..	..	..	467,1	467,1
	Összesen	4 715,9	90,2	93,9	131,3	1 148,0	6 179,3	1 762,9	1 292,5	9 303,0
2000	Gazdasági szervezetek	2 019,3	0,3	21,2	8,7	314,0	2 363,5	1 197,8	272,4	3 871,4

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Év	Megnevezés	Szántó-terület	Konyhakert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági terület	Erdő	Művelés alól kivett terület	Összesen
	Egyéni gazdaságok	2 355,4	67,1	72,1	94,3	532,2	3 121,1	571,8	197,4	3 902,4
	Egyéb	125,0	34,2	202,0	2,8	205,0	369,3	0,0	1 117,7	1 529,3
	Összesen	4 499,8	101,6	95,4	105,9	1 051,2	5 853,9	1 769,6	1 587,5	9 303,0
2005	Gazdasági szervezetek	1 872,7	0,1	27,1	12,8	302,3	2 215,0	1 237,7	352,8	3 845,5
	Egyéni gazdaságok	2 135,1	37,7	66,0	55,8	403,1	2 697,7	239,6	37,3	2 983,6
	nem mezőgazdasági hasznosítású terület	86,4	30,1	1,3	1,9	156,6	276,4	0,0	1 007,8	1 316,5
	Összesen	4 513,2	95,9	102,8	86,0	1 056,9	5 854,8	1 836,4	1 516,3	9 303,4
2010	Gazdasági szervezetek	1 840,0	0,0	21,4	13,5	283,6	2 158,6	1 292,2	274,5	3 778,2
	Egyéni gazdaságok	2 096,5	33,1	59,5	47,4	277,9	2 514,3	228,9	265,7	3 016,4
	nem mezőgazdasági hasznosítású terület	–	16,2	0,9	0,7	98,2	116,1	–	1 002,1	1 144,1
	Összesen	4 322,1	81,5	93,7	82,8	762,6	5 342,7	1 912,9	1 947,0	9 303,4
2015	Gazdasági szervezetek	1 722,9	0,5	20,0	14,0	234,4	1 991,8	1 197,2	323,5	3 554,0
	Egyéni gazdaságok	2 247,0	37,1	65,4	52,5	390,8	2 792,8	245,2	210,4	3 262,7
	nem mezőgazdasági hasznosítású terület	5,5	13,2	0,0	0,3	72,9	91,9	–	910,1	1 032,1
	Összesen	4 331,7	80,5	92,2	80,6	761,5	5 346,4	1 939,3	1 915,8	9 303,4

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Év	Megnevezés	Szántó-terület	Konyhakert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági terület	Erdő	Művelés alól kivett terület	Összesen
2017	Gazdasági szervezetek	1 645,3	0,5	19,4	14,2	228,2	1 907,5	1 203,9	204,3	3 358,3
	Egyéni gazdaságok	2 527,0	24,4	62,8	47,7	494,6	3 156,4	170,1	69,7	3 412,5
	nem mezőgazdasági hasznosítású terület	–	–	–	–	–	–	–	1 658,8	1 658,8
	Összesen	4 334,3	47,3	93,4	73,4	803,8	5 352,3	1 939,7	1 932,8	9 303,4
	Változás 1990-hez képest	92%	14%	98%	53%	68%	83%	114%	181%	100%

7. táblázat: Magyarország termőterületei Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

A magyar mezőgazdaságban a fenntarthatósággal kapcsolatos legnagyobb probléma a kertgazdálkodás nagymértékű – 86%-os – csökkenése. Másik oldalon a termőföld pazarlás figyelhető meg, mert a művelés alól kivett területek nagysága 1990-től 80%-kal nőtt, az autópálya, a zöldmezős beruházások, és az új lakások építése miatt.

Év	Növénytermesztési és kertészeti termékek	Ebből:			Élő állatok és állati termékek	Ebből:		Mezőgazdasági termékek összesen
		gabonafélék	zöldség	gyümölcs		élő állatok	állati termékek	
\$2000 = 100,0%								
2001	127,8	125,0	130,6	96,2	98,7	98,5	99,0	110,1
2002	121,7	121,5	166,6	94,8	101,2	100,5	102,3	108,8
2003	124,5	111,3	181,8	114,6	109,4	115,7	96,0	115,2
2004	144,8	133,9	144,7	118,5	98,1	102,3	88,9	115,5
2005	131,6	125,7	133,6	67,8	92,4	93,1	88,9	106,8
2006	116,3	121,9	128,2	75,8	90,7	97,2	75,5	99,7
2007	109,9	98,0	146,2	60,6	97,2	103,0	83,2	101,2
2008	119,6	119,0	131,6	116,8	93,3	96,0	85,7	102,7
2009	127,8	137,7	117,0	113,8	84,2	87,3	76,3	102,4
2010	96,6	110,0	72,8	72,9	81,5	87,9	67,4	87,8

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Év	Növény- termesztési és kerté- szeti ter- mékek	Ebből:			Élő álla- tok és állati termékek	Ebből:		Mezőgazda- sági termé- kek összesen
		gabo- nafélék	zöldség	gyümölcs		élő álla- tok	állati ter- mékek	
2011	90,6	96,5	84,7	53,7	86,0	92,1	72,5	87,9
2012	90,2	87,4	91,5	56,5	90,0	95,9	76,8	90,0
2013	105,8	102,5	88,0	69,8	88,2	95,1	73,0	96,2
2014	127,5	125,1	97,4	73,3	94,5	101,7	78,5	109,8
2015	131,2	127,5	98,6	66,1	99,8	106,0	85,8	114,6
2016	154,0	157,4	100,2	73,0	104,5	112,2	87,4	126,9

8. táblázat A magyar mezőgazdaság termelési értékei és a foglalkoztatottak számának alakulása

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmányban vizsgált, a fenntarthatóság szempontjából fontos négy terület – energiafelhasználás, szennyezőanyag kibocsátás, vízgazdálkodás és a mezőgazdasági területek nagysága – alapján azt mondhatjuk, hogy Magyarország az 1990 óta eltelt időszakban jelentősen haladt a környezeti fenntarthatóság felé. 30%-ot meghaladóan visszaesett az energia- és a vízfogyasztás, illetve a savasodást és a felmelegedést okozó gázok emissziója. A termőterületek nagyságát többé-kevésbé sikerült megőrizni. A kedvező jelenségek mellett szót kell ejtenünk néhány negatív tendenciáról is: a közlekedés energiafelhasználásának és szennyező anyag kibocsátásának növekedéséről, illetve a beépített területek rohamos bővüléséről is. Összességében nézve azonban a környezeti fenntarthatóság kedvezően alakul.

IRODALOMJEGYZÉK

Boda J. – Boldizsár G. – Kovács L. – Orosz Z. – Padányi J. – Szenes Z. (2010): Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. Hadtudomány

1. Bora Gy. – Bernát T. – Kollarik A. (1989): Magyarország természeti erőforrásai. AULA, Budapest
2. Bora Gy. – Korompai A. (2003): A természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza. AULA, Budapest
3. Erdősi F. (201): Európa közlekedése. Dialóg Campus, Pécs
4. Krajnc Z. - Csengeri J. A hadviselés és a hadtudomány komplexitása a XXXI. században.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

5. Krajnc Z. – Csengeri J. (2014): A hadviselés és a hadtudomány komplexitása a XXI. században. Nemzeti Közszerológati Egyetem
6. Kerekes S. (2010): Válságkezelés és fenntartható fejlődés. In Halm Tamás (szerk.): A válság kezelése a világban és Magyarországon: Válogatás a magyar Közgazdasági Társaság Vándorgyűlésének előadásáiból.
7. Kerekes S. (2010): Klímaváltozás, externáliák, fenntarthatóság. In. Bozó Imre (szerk.): Környezeti Jövőkép, környezeti stratégiák.
8. Központi Statisztikai Hivatal. Magyarország környezeti mutatói. (www.ksh.hu)
9. Országos Vízügyi Főigazgatóság (2014): A Duna részvízgyűjtő területének vízgazdálkodási stratégiája.
10. Perczel Gy. (1996): Magyarország gazdaság és társadalom földrajza. Eötvös Kiadó, Budapest
11. Resperger I. (2014): Hadműveleti környezet értékelése, nemzetbiztonsági aspektusok?: Biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések 2030-ig.
12. In Krajnc Zoltán: A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája 2030-ig. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest
13. Tóth L. F. (1994): A savasodást okozó gázok magyarországi csökkentésének stratégiája és várható hatásai. OTKA kutatási jelentés, Budapest

TIBOR FARKAS¹

Studying the Possibilities of Postgraduate Specialisation Programme Collecting Governmental Aimed Info-communication Systems and Services:

Presentation of Research Program

A kormányzati célú infokommunikációs rendszereket és szolgáltatásokat összefoglaló szakirányú továbbképzési program lehetőségének vizsgálata

Kutatási program bemutatása

Abstract

During the recent national and international level crises, danger situations and other emergency events, a strong cooperation is required among the defence organisations maintaining the response activity. Thus info-communication support of command and control activity is put into focus, which can be a key feature to success. To the purpose of helping this, high level preparation of info-communication experts with a focus on complex activities is inevitable. In this recent paper the author wishes to draw up the necessary knowledge material for the creation of a possible postgraduate specialisation programme, and to present the subject, aim and basics of a research in interest of it.

Keywords: research project, postgraduate specialisation programme, info-communication, defence sector, defence communication

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar - National University of Public Service Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: farkas.tibor@uni-nke.hu
ORCID: 0000-0002-8868-9628

„Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-4-III-NKE-76 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült” „Supported by the ÚNKP-17-4-III-NKE-76 New National Excellence Program of the Ministry of Human Capacities”

Absztrakt

Napjainkban bekövetkező nemzeti- és nemzetközi válsághelyzetek, veszély helyzetek és egyéb vészhelyzeti események során szoros együttműködésre van szükség a felszámolást végző védelmi szervezetek között. A vezetés és irányítási tevékenységek infokommunikációs támogatása ez által külön figyelmet követel meg, amely a siker záloga lehet. Ennek elősegítése érdekében fontos az infokommunikációs szakemberek magas szintű felkészítése a komplex tevékenységek szem előtt tartásával. Jelen közleményben a szerző egy lehetséges szakirányú továbbképzés kialakításához szükséges ismeretanyag behatárolását, valamint az ennek érdekében végrehajtott kutatás tárgyát, célját és alapjait kívánja bemutatni.

Kulcsszavak: kutatói project, szakirányú továbbképzés, infokommunikáció, védelmi kommunikáció, védelmi szektor

1. INTRODUCTION

In recent times the international events, just like those on national level back it just well, that upon each emergency, danger situations (disaster, migration issues, other sort of emergencies) cooperation of each defence organisation is inevitable in the interest of a successful approach to their task, which has to be supported by communication and information backing. One of the key features to this is the preparation and postgraduate specialisation programme of info-communication personnel. (Farkas & Hronyecz, 2018, pp. 1-2)

Within the frame of his HAS János Bolyai Scholarship for Research, won in 2015 (for three years) the author analysed the basic info-communication requirements, and info-communication system services of command and control for counter-disaster and – emergency activities.

Based on the results of the research until now, and according to the strategic directions and aims define in the Institutional Development Plan of National University of Public Service (NUPS IDP), the more efficient research of info-communication services and postgraduate specialisation programme in the recent topic is important. Thus, the execution of a new research in the above topic, based on the existing results but with other field in scope is inevitable. According to this will the above mentioned research direction be analysed within the *New National Excellence Program of the Ministry of Human Capacities* between 2017-2018.

2. GENERAL INTRODUCTION OF NNEP PROGRAM

Ministry of Human Resources in Hungary has announced an open scholarship within New National Excellence Program in 2017, to win „National Higher Education Excellence Scholarship – Higher Education Young Lecturer, Researcher Scholarship”, with the aim of sup-

porting the new generation of Hungarian researchers, their first steps on scientific and arts field, also their stay on this field later on, and the research work of experienced researchers and artists on international level as well. The scholarship aimed several circles of researchers from university students to young researchers.

The announced scholarships of the program in 2017 support the research excellence by helping young teachers and researchers, who maintain a successful research and creative work in institutions of higher education. The program wishes to help scientific research and innovation with a view on research and creative excellence on all fields of science and arts.

Goal of the program is to support the research and creative activity and professional development of young and talented lecturers, researchers and artists, showing exceptional successes, with the result of a high value publication, or other – relevant in the given field – scientific, engineering or artistic creation. (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2017)

During the time of the program, the researcher has to execute obligatory tasks, as follows: *„maintaining research activity in the scholar period, within the frame of the receiving higher institution, connected to the work of a research team, or on their own, further making the outcome of their scientific research, or development work accessible for the receiving institute in the period of scholarship.”* (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2017)

The task has to be fulfilled according to the following:

- in case of scientific application one publication in foreign language within the research plan;
- introduction of the outcome of research in the scholar period, within a NNEP event in the receiving institute;
- introduction of the same on a conference outside the institute (national/international).

3. INTRODUCING ÚNKP-17-4-III-NKE-76 RESEARCH PROGRAM

Subject of the ÚNKP-17-4-III-NKE-76 research program won by the author comprises from the new fields of research generated by earlier research, like the definition of knowledge material concerning the operation and organisation, also the services of information systems in the sectors of public service, defence control, and each governmental defence related sectors, and the defining of a new education within the research, with a scope on the unity of education and research.

Title of the program is: „Analysis on shaping a postgraduate specialisation programme, that summarises the different governmental aimed info-communication systems and services.”

Motivation of the research can be defined as follows. The postgraduate specialisation programmes defined in the NUPS IDP, which provide a certificate in accordance with the National Law on Higher Education (NLoHE), contribute largely to the ongoing postgraduate specialisation programme, or possible retraining of professionals, thus to the increase of

efficiency in governmental info-communication sector. In my view this is not entirely the case on the field of info-communication, hence this field has also to be strengthened in order to increase the level of knowledge competency. This also strengthens the contribution of NUPS to the innovation of public service. Existence of such knowledge increases the possibility that each segment of public info-communication sector cooperates easier, also supports and eases the possibly necessary flow of experts within the public sector.

Aim of the research program is beyond the definition of subsystems within governmental sector info-communication system, also the analysis of fitting professional postgraduate specialisation programme into the recent postgraduate specialisation programme system of NUPS. All this I wish to fulfil with a scope on development of quality teaching material, with a view on complex state research, within the research program, also with the definition of knowledge competency level.

The pace of research activity can be divided twofold as follows:

- *Step I. (months 1-5.):*
  - To localise and shortly analyse all the state info-communication networks and systems which can be part of the research subject.
  - To define, analyse and interpret the regulation and connecting other documents.
  - To define all the knowledge material, that helps broaden the knowledge of professionals.

- *Step II. (months 6-10.):*
  - To analyse the peculiarities and requirements of the national postgraduate specialisation programme system.
  - To define matching points, which enable the processed postgraduate specialisation programme to fit into the postgraduate specialisation programme system of NUPS.
  - To define the basic elements of the request regarding the start of postgraduate specialisation programme training, preparation of the process work (goal, form, timeframe, certification, verification, etc.)
  - Preparation for processing a education plan pattern, definition of basic courses and knowledge material.

Publishing of the expected outcome happens beyond the obligatory (as described above), also based on voluntary commitment, as described below:

- foreign language publication of the research outcome
- presentation of the results on national/international conference.

4. FIELDS OF RESEARCH AT NATIONAL UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE, STRATEGIC LINE DEFINING THE RESEARCH

NUPS has set the aim to become the scientific base of good state, good governance, and good public service that executes the approach of constant development. Performing basic activity is defined by uniform approach and forward-looking task execution for the common goals. Dedication towards quality teaching and research work is one of the most important aims of the institute. (Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2012)

In order to reach this, the main direction is the definition and standardising of main process in the fields of education, research and other auxiliary work, which also founds the reach of the goals set. One of the main lines within research and education tasks is the strengthening of international R+D activity and the realisation of research performed in network. Most important element of this is the definition and unifying of main process in the fields of training/education, research and functional operation, and the definition of requirements regarding the prescribed outcomes. NUPS has set these basic fields and the actual subfields in its quality development program, a stressed point of which, also strengthening internationalisation gives a good summary of basic guidelines:

„Aim of the University during the maintaining of international competitiveness, the internationalisation of education and research work, and the development of scientific success and international embedding, is the strengthening of research system within network. Goal is that the researcher connects to the education, teaching material developing, and education-organiser activity of the University, and on the base of mutuality, also provides connection to the teachers and researchers of the university into their international network.” (Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2016, p. 18)

The plans of NUPS regarding the development of the institute provide a fundament to the education and research activity, which is inevitable in order to contribute to the common goals of European integration through the development of Hungarian public service, also to the cause of international peace, security and solidarity. (Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2015, p. 2)

NUPS IDP prescribes, that the University requires and means the unified and mutually aware prosecution of three activities, everything else is connected to these, or are supporting them. The three activities are as follows:

- research, which means basic and utilised research activity as well;
- creation of knowledge, which means the development and foundation of knowledge material;
- education.

In the focus of scientific goals and activity at NUPS, are standing research activities based on the innovative, general, multidisciplinary, comparative and utilised approach to the state and public service. NUPS IDP prescribes nine strategic fields of target, to which the matching goals have to be defined. These are as follows (Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2015, p. 19):

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Efficient cooperation
- Institute of higher education in the field of state science
- Public service Development 2020
- Excellent education and postgraduate specialisation programme training
- Successful research
- International value
- State of the art infrastructure and services
- Reasonable institutional work and „good governance”
- The culture of value and excellence

Present research has been defined according to these nine fields as follows. Efficient cooperation is inevitable between each state and defence organisation, just like between institutes of research and education. The research topic meets the requirements of research stemming from the existence as an institute of higher education on state science, which is a fundament to the development of public service. Since the aim of the research is to analyse the realisation of a professional postgraduate specialisation programme, it has to be processed with focus on *excellent education and postgraduate specialisation programme*, which can be executed through *successful research*. It is inevitable to utilise the international connections and earlier outcomes, also to publish the new successes on international level, in order to secure *international value*. NUPS as the platform of the research provides *state of the art infrastructure and services*, which is supporting both the research and the recent research outcome (postgraduate specialisation programme). All these require a focus on *reasonable institutional work and „good governance”* and on *value and excellence* from the researcher and the outcome of his work.

Furthermore, NUPS IDP prescribes, that the strategic outcomes of state science research have to be introduced into the programs of public service postgraduate specialisation programme and leadership education. Importance of the discussed research is further supported by the fact, that this field of research is included in Point 5. of NUPS IDP. The document defines 23 fields of research, from which those below are connected to the research discussed (Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2015, pp. 24-28):

- *„An indicator-system has to be developed at Faculty of Military Science and Officer Training founding the regular and general evaluation and measuring of defence sector capabilities*
- *Digital state and cyber-defence as a strategic aim of the University: strengthening of engineer and informatics education and research capabilities. The fields of priority have to provide excellent performance, have to show uniqueness and through that they have to make good relationship with the representatives of engineer higher education*
- *The engineer field of military science goes on to strengthen the engineer orientation of the University and also serves to support the defence capabilities.”*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

The basics of the research are also greatly affected by the research, development and innovation strategy of the University (NUPS Research, Development and Innovation Strategy 2016-2020; NUPS RDIS), which provides a frame for the fields of research and education keeping the IDP in mind. NUPS is member of European University Association² and International Association of Universities³ both with the aim of creating European value in the field of education and research. R+D+I on the University goes on in several fields of science, which secure the strategic goals in a coordinated way. NUPS RDIS defines research priorities in symphony with the NUPS IDP. Lines of research are identified in two fields, as *accentuated fields of research in social science*, and *accentuated fields of research in engineering science*. These are described in detail as follows (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016, pp. 16-18):

- „*Accentuated fields of research in social science*
  - *Efficiency in the practice of ruling*
  - *State and governing in national and international economical, judiciary and social context*
  - *New challenges on the field of state and governance*
  - *Research on professional traditions*
- *Accentuated fields of research in engineering science*
  - *digital state;*
  - *cyber-security;*
  - *environmental security;*
  - *defence against disasters;*
  - *research on defence meant engineering;*
  - *logistics and traffic;*
  - *water economy.”*

Research colleagues of NUPS define each subfields of research, which are described in detail in the annexes of the NUPS RDIS document. Resent NNEP research topic involves several matching pints to those described above, thus verifying its importance. New environmental challenges, state and good governance, also the scientific analysis of each professional activity as research priority is present in all the defined fields of research. According to this, Military Science Collective defined the following five strategic directions (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016, p. 34):

- strategic command,
- armed forces of the future,
- challenges of hybrid warfare,

²„Our vision of European universities of the future is that of a system of academic institutions with highly diversified profiles, providing a wide spectrum of graduate qualifications and facilitating the mobility of staff and students.”(European University Association, 2018)

³„IAU works to enhance higher education community's role and actions in advancing societies worldwide. As a global membership organization, IAU represents and serves the full spectrum of higher education institutions and their associations.” (International Association of Universities, 2018)

- human issues of armed forces,
- modern technology in the armed forces,
- regional geopolitical crises.

Beyond strategic directions, also research priorities are important to define future research (Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2016, pp. 35-38):

- Theory of warfare,
- Strategy development and defence planning,
- Future vision of HDF 2025,
- Home defence and good governance,
- Home defence,
- Human resource work,
- International crisis management and piece keeping,
- Military history, traditions, civil-military relations.

The realisation of the above on the short and middle term serves the defence interests and tasks of Hungary, also the meeting of new challenges the military science is facing on the fields of defence policy and development of the armed forces. Detailed definition of these fields of research can be found in the article in *Military Science Review*. (Boda J. et.al, 2016)

Next to Military Science Collective also the Collective of Engineering Science is maintaining engineering connected research, also about info-communication technology within. Within engineering field of science, the matching lines of research can be described as follows (Bleszity [et al.], 2016):

- digital state,
- cyber-security,
- environmental security,
- disaster management,
- research on defence meant engineering,
- logistics and traffic.

Based on the above it can be said, that the connection of state science and engineer science is present within the research activity of NUPS, in coexistence and complementing each-other. The recent research topic thus fits well to the research fields of NUPS, by the creation of efficient education and knowledge competency it comprises several subfields of research, which supports the further strengthening of the University in national and international comparison. Thus in my view the researched topic fits well into the research portfolio of NUPS, and its outcomes can be utilised further on the fields of state science and engineer science as well.

5. THE INFO-COMMUNICATION SYSTEMS GIVING THE SUBJECT OF THE RESEARCH

The utilisation of state of the art info-communication devices and systems is inevitable in order to process and transmit information, further to realise up-to-date governmental control and command of organisational activity. To meet the constantly changing and broadening array of challenges, the use of modern tools and systems is necessary, in order to maintain efficient service to control⁴, command⁵ and the successful execution of activities.

The info-communication network in Hungary doesn't show a uniform picture, since some elements are under central management, others but belong under the supervision of the given organisation. This can of course be different in each sub-system and functions (e.g. information security) and requires collective supervision.

With the development of information technology, the possibilities a given info-communication system can provide to the user, are changing constantly, just like those, which secure the reliable operation of the system. Based on this, also the reliability and disposability of the consuming organisations can increase thus meeting the expectations.

Earlier research and also the result of the recent author verify, that governmental info-communication systems have to maintain high level disposability, accentuated security and high level ability to cooperate in order to fulfil their basic tasks, also to make each defence organisations able to cooperate, and serve each other during the given defence activity. (Farkas & Hronyecz, 2017), (Farkas, 2016)(Farkas & Hronyecz, 2016)

According to this, and based on the first goal of the research program (definition of info-communication subsystems within governmental sector) the process of following systems and subsystems is necessary during the shaping of knowledge material:

- info-communication systems supporting services;
- each subsystem with special operation and task;
- services provided by the systems;
- technology and devices building up the systems.

Government level command and control is realised with the use of governmental info-communication systems, which is basically defined by 346/2010. (XII.28) Gov. order on governmental aimed networks, and by 88/2016. (VII. 13.) Gov. order changing the above. According to these, governmental aimed networks are as in Appendix No.1.:

- National Broadcasting Main line (earlier called Electronic Governmental Main line);
- Standard Digital Radio Broadcast System;

⁴*Control* is an activity resulting in an intervention to the operation of a system, in order to maintain outer dominance of the controller through an inner process on all fields of operation of the organisation. Control is always hierarchic, making the conditions of control mean the state of superiority for one party.

⁵*Command* is an activity, during which the leader maintains dominance within the organisation, being part of it at the same time, in order to achieve the goals prescribed by the controller, but doesn't change the aim of the activity for the organisation. (control within the organisation)(Honvédelmi Minisztérium, 2010, p. 52)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Closed Law Enforcement Network;
- Common Network;
- K-600/KTIR News and Information System.

Furthermore, the regulation also defines the network called as closed network earlier, which means the network comprising of special systems and restricted services. These government aimed networks created and maintained by those authorised to execute separated transmitting activity, are called government aimed separate broadcasting network. Such a network is also maintained by Hungarian Defence Forces with the name Government Aimed Separate Broadcasting Network of HDF (HDF GASBN) (Farkas, 2016)

Governmental aimed networks are operating separated from common networks in all cases, which is defined by the (2) section of 1§ in the according regulation as follows:

„This recent law is applied to all electronic broadcasting networks providing public service defined by law, which are separated from the public broadcasting network physically or logically (further government aimed network), ...” (2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről, 2003, p. 1§ (2))

Governmental networks are based on the National Broadcasting Main line (NBML), which supports the reach to the services as physical media. According to the above, electronic broadcasting services provided by NBML are maintained by state owned organisations and companies, thus enabling independence from the „market providers”. This of course has many positive outcomes, like cost efficiency or the utilisation of reliable state organisations. Naturally the network services are also increased greatly, like endpoints and band broadness as well. To meet this, also the experts of the state owned organisations have to possess enriched knowledge on info-communication systems and their services. The necessity of new type postgraduate specialisation programme system is thus further supported.

The other subsystem, *TETRA*, is providing radiobroadcast support for emergency tasks as a standardised system. Its main aim is to provide highly disposable, secure radio-communication to the emergency and law enforcement organisations. Since *TETRA* is utilised broadly, several organisation has authorisation to use it, the place within the system is also of high importance. Of course, this provides sound and data service as a mobile communication network. Further importance of this system is, that it works based on EU standardisation, thus enabling great possibilities during international cooperation as well.

Integration of law enforcement organisations into the national network is realised through NBML, which is enabled by the network of MVM Net PLC, and the services of NISZ PLC with the control of Ministry for Inner Affairs. High accessibility secured is inevitable to the internal organisations, because the main network between the different bases of these organisations founds the possibility of information sharing. According to this, the easily realised connecting and solid connection is inevitable, also to provide a physical base for transmitting of any type of information (voice-, data-, video service); and also the sharing of services among the cooperating organisations. (Farkas & Prisznyák, 2017, p. 593)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

K600/KTIR system is an info-communication system securing special operational conditions for the Home Defence Council and the Government, and also the information support of decision preparing and making within Hungary's defence control organisations. The three level system (central: e.g. Ministries; regional: e.g. County Defence Councils; settlement: Local Defence Councils) is a country-size network, which enables full spectrum leadership in emergency cases. It is easy to see also from this, that it is a multiply combined system comprising of several organisations, the knowledge of which can help the work of governmental experts during the planning and organising of possible cooperation.

NBML provides the connection of governmental organisations to the common governmental platform, thus reaching the info-communication services of it, and also the necessary sharing of information. In classified cases with some tasks, like disaster situations and emergencies, it gives the first step of control and info-communication support, which makes the sharing and processing of information necessary for coordination, from the alert to the ending of activities.

Another separated element of the government aimed systems is the *network of the Hungarian Defence Forces*, which is based on totally different principles of organisation, also it isn't using NBML as surface. It operates independent from that, but the integration to the governmental system is secured through a connection surface. Thus we are talking from an absolutely different shaped and serving system, which provide info-communication services to the HDF and her organisations. HDF GASBN comprises of two subsystems, which differ in the regional form of utilisation. The *stationery network*, which provides voice- and data connection to different organisations through different services, with the utilisation of different aimed systems. Typically there are two technological levels utilised in its network. These are the earlier ISDN technology and the joint package IP technology. Beyond that, also other connections, using different rented services can be found, like VSAT satellite system, EDR direction... In order to keep connection with each cooperating organisation, like ministries, international allied organisations, communication in 'outer direction' is also realised. The other subsystem is the *field network*, which is connected strongly to the permanent network, but involves more special military device, thus realising a special operational environment. Several elements of the system comprise also from analogous technology beyond ISDN and IP. According to this, the info-communication system requires a broader spectrum of knowledge from the operator personnel compared to a homogenous system.

The governmental networks above utilised the approach from the defence organisational side. Beyond that, also the sub-networks servicing other governmental and civilian organisations (ministries, offices, etc.) can provide important knowledge material during the training of experts. This element of the *governmental info-communication sector* can also be divided into additional fields, defining all the sub-fields, which provide service to the users. National Info-communication Strategy has measured and analysed the info-communication situation, and defined the most necessary guidelines of development. Situation analysis and the shaping of toolkit has been created following four pillars in the strat-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

egy, which shows just well the complex system, its users and the subfields of use. (Figure No.1.)

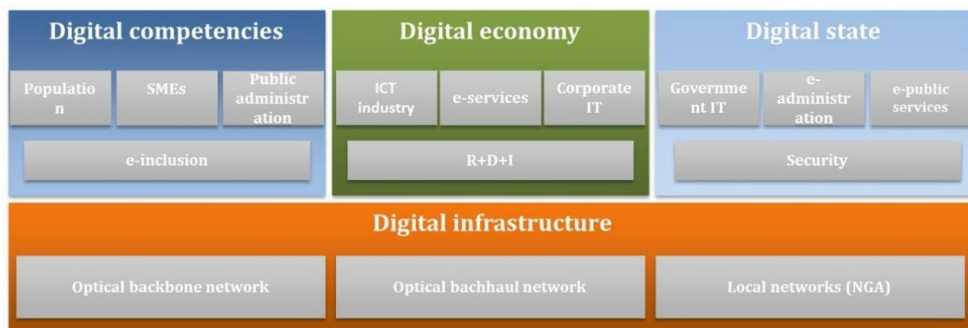

Figure no. 1: Pillars of the National Info-communications Strategy (Hungarian Government, 2014, p. 6)

The four pillars comprise of the following: (Hungarian Government, 2014, pp. 18-19)

- ***“Digital infrastructure:** availability of the electronic communications infrastructure with a bandwidth required for the supply and use of digital services in all segments of the network (backbone, backhaul and local network);*
- ***Digital competences:** development of the digital competences of the population, micro, small and medium-sized enterprises and public administration employees, reduction of the primary (digital illiteracy) and secondary (low degree of utilisation) digital divide, enabling micro and small enterprises and public administration employees to recognise business opportunities resulting from the introduction of ICT systems and to make use of those opportunities, as well as making available the benefits of the digital ecosystem to those lagging behind durably (e-inclusion)*
- ***Digital economy:** development of the external and internal information systems of the ICT sector in a narrow sense of its definition and the enterprises using the electronic (commercial, banking, etc.) services of the sector, and incentives to ICT development and research-development and innovation activities for development based on ICT*
- ***Digital state:** supply of internal IT services supporting the operation of the government, electronic public administration services for the population and corporate target groups and other electronic services within the scope of interest of the state (e.g., health, education, library, cultural heritage related services or services aimed at the division of the state data and information assets), as well as ensuring the security of those services.”*

In the recent research, pillars one (digital infrastructure) and four (digital state) are of more significance, which secure e-public service from state- and public utilisation part as well.

According to this, the knowledge gained in this field provide a broad expertise to the operators during the process of training.

Based on these, during the specialised training it is necessary to introduce the systems of defence organisations (police, disaster management, possibly law enforcement and military) and also that of the governmental (civilian) sector as well.

„Through the above described it is also easy to see, that it is necessary to get to know the info-communication systems, networks and technology (digital competency and infrastructure) of other public, and defence organisations following organising and planning principles. In order to that, those infrastructure and system elements have to be defined, which serve as the base for this knowledge. These can be as follows:

- basics of defence operations and their support;
- info-communication infrastructure;
- planning and organising of info-communication systems;
- government aimed networks (based on 188/2016. (VII. 13.) Gov. Degree; a 346/2010. (XII. 28.) Gov. Degree);
- broadcast network of law enforcement organisations;
- separated governmental aimed broadcast networks (HDF GASBN)
- public service networks and systems;
- development and strategic directions;
- information security issues.”(Farkas & Hronyecz, 2018, p. 77)

Thus it can be seen, that great number of networks are present within the governmental info-communication system, which has to provide broad support towards the users to grant access to each service. In my perspective, possessing the knowledge on these elements, the operating personnel is able to provide the high level of accessibility to the users on sufficient level.

6. SPECIAL AIMED SYSTEMS WITHIN THE GOVERNMENTAL AIMED INFO-COMMUNICATION SYSTEM

Info-communication networks and systems always comprise of several subsystems. The *physical media, the network* is built up from centrally operated and also individually operated connections, just as described above, which contain of course different ways of transmission (copper wire, microwave, optics, etc.) according to distance, environment, etc. Next to networks, the other such main element tor subsystem is the *different services and aimed systems*, which support the task execution of the given organisation with the realisation of capabilities provided through special applications. Beyond these two, a third subsystem is to be differentiated, which can be called as *traffic maintaining network*. The purpose of this is to control data, and assure it to reach its destination through the network.

Beyond the network segment described in the last chapter, also the common analysis of traffic managing network, aimed systems and users' network can be done, since the different utilised technologies (traffic managing network) are greatly effecting the aimed

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

systems to be used. Of course these are mutually dependent, creating a single unity, also complemented by the transmitting network.

According to this, it has to be held in focus during the process of postgraduate specialisation programme material, that the state of each system and network can be different if compared to each-other. This system of relations can be differed as follows:

- *autonomous system;*
- *a subsystem with relative autonomy but being part of another system*
- *independent system providing services (possibly also using services for that)*
- *system connecting and cooperating to further systems (networks) in order to realise services*(Munk & Horvayné, 2011, p. 221)

The education material to be processed has to contain the introduction of services reachable within the network, the aim and purpose of those, the utilised technology and its place within the system. In order to make the expert attending the training know the governmental systems in the required broadness, they have to learn the place and role of each aimed systems and subsystems within the „big” governmental info-communication system.

To this purpose, they have to get known with the following aimed systems, services and info-communication capabilities (with a less than exhaustive listing).

The info-communication network of *HDF* differs from any other governmental network also in its built up, just as regarding its operation greatly. In my aspect, minimally the following elements and subsystems have to be processed:

- HDF long distance call network;
- HDF internet and intranet service;
- Services on rented line;
- satellite services (VSAT, satellite phone)
- HDF G2 system;
- Blue force Tracking System;
- HDF KGIR system (HDF Budget Management Information System);
- basic field network;
- VTC (Video TeleConference);
- Joint Tactical Radio System (JTRS)
- NIAR (office automation system);
- mailing and monitoring system;
- HDF Secure Command and Control System;
- information services of the border defence system.

The other defence organisation, Police possesses also wire and radio frequency broadcast, connection technology, telecasting, and long distance data and information processing, frequency user, ciphering supervision and matching security technology tasks, also containing several special aimed systems, some of them being listed below (Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeld. és elektronikus iratkezelő rendszer egységes és kötelező használatáról, jogosultsági rendjéről, az adatvédelem, valamint a rendszerfejl. előírásairól szóló 18/2011. (IX. 23.) ORFK ut. módosításáról, 2017):

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

- Robotzsaru NEO („Robocop” office, case processing and electronic document processing system) and its subsystems;
- VÉDA (traffic monitoring system);
- electronic processing system;
- AFIS (automatic finger and palm print identifying system);
- ROVER (Police Training and Examining Uniform System);
- NOVA Integrated System (NIR-reporting portal);
- other scanning and detecting systems.

Because of its complex organisation and goals, the *National Directorate General for Disaster Management* possesses universal and special aim systems as well. It maintains broadcasting, operation control, information systems and also measuring, detecting and alarming systems covering the whole of the country, and manages the data processing connected to these as well. The place and integrity of these within the system has to be present as an important part of the knowledge material within the training as well. The following subsystems belong to the most important ones:

- disaster management information system;
- storm forecasting systems at greater lakes;
- public information system;
- MoLaRi (Monitoring and Public Alarming System);
- Marathon Terra (closed communication channel);
- help calling and alarm systems with disaster management aim;
- public and other alarm systems;
- ONER (National Nuclear Accident Relief System);
- OSJER (National Radiation Detecting, Signalling and Checking System);
- other disaster management information systems, emergency systems.

Beyond those of the three primary organisations, also the systems used by the National Command of Law Enforcement can be fitted within the knowledge material of the training, with the following elements:

- computer systems;
- broadcasting and security technology systems;
- FÓNIX (database of inmates providing non-classified data procession);
- FANY (Basic Inmates Data Recording System);
- Systems realising biometric identification;
- Marathon Terra (closed communication channel);
- other systems and technology of databases.

Other additional info-communication and information systems used by governmental and defence organisations can also be fitted into the knowledge database, in order to make the experts to see the utilised systems through in the required broadness, to increase efficiency. The constant development of governmental and public service info-communication systems and their spreading secures the service of public and organisation level require-

ments and needs, also wealth. This means that *governmental and local systems* have to be processed with a view on complexity.

Also each information security issues have to be addressed with a great emphasize, which regards the whole of the network and its subsystems as well. Thus, basics of electronic information security have has to be one of the most important part of learning material during the training, of course with a scope on the fact that this field is also present as an independent specialisation with NUPS as base.

7. SUMMARY

„The command and control method of an organisation is affected by several inner and outer environmental factor. Important question is the feature of the supporting technical subsystem, in what quality and by which level of security it provides data and information to the workers of the organisations, in other words to the users. This feature naturally has its effect on the success as well.”(Dorkó, 2015, p. 5) According to this and those in the earlier chapters, it can be seen, that a successful organisation can only operate efficiently, if a sufficient leadership sets clear goals, and the efficient info-communication support is granted to achieve them as well. During their work, the cooperativeness of governmental and defence organisations is mainly affected by the compatibility of their info-communication systems, and the similarity of their organising and planning procedures. In order to maintain these fields ore precise, more efficient, I understand the professional specialisation training of the info-communication personnel and the teaching of common knowledge material inevitable. In the recent paper I presented the most important Hungarian directions and goals of development by summarising the primary aims of the info-communication strategy, I listed the most important networks and subsystems, followed by the knowledge base of the planned education, which enables the process of knowledge material and a whole education plan for the postgraduate specialisation programme.

Of course all these have to be realised in a complex unity so the system and the professional personnel becomes to be able to provide a complex support, and through that the achieving of strategic goals as well.

REFERENCES

1. Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeld. és elektronikus iratkezelő rendszer egységes és kötelező használatáról, jogosultsági rendjéről, az adatvédelem, valamint a rendszerfejl. előírásairól szóló 18/2011. (IX. 23.) ORFK ut. módosításáról, 35/2017. (XII. 13.) (XII. 13, 2017).
2. 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről (2003).
3. Bleszity [et al.]. (2016). Műszaki kutatások és hatékony kormányzás. *Hadmérnök*, 221-242. Retrieved 2015
4. Boda J. et.al. (2016). Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladata. *Honvédségi Szemle*, 3-19. Retrieved 2016

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

5. Dorkó, Z. (2015). *A rendőrség informatikai rendszerét befolyásoló tényezők vizsgálata; Doktori (PhD) értekezés*. Budapest: NKE.
6. Emberi Erőforrások Minisztériuma. (2017). *Pályázati kiírás az Emberi Erőforrások Minisztériuma által az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében meghirdetett Felsőoktatási Fiatal Oktatói, Kutatói Ösztöndíjhoz*. Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma.
7. *European University Association*. (2018). Retrieved 02 10, 2018, from <http://www.eua.be/about/what-we-do>
8. Farkas, T. (2016, szeptember). A katasztrófavédelmi és válságkezelési tevékenységek általános elemzése az irányítás és az infokommunikációs támogatás tükrében. *Hadmérnök*, 3, 135-148. Retrieved from http://hadmernok.hu/163_11_farkas.pdf
9. Farkas, T., & Hronyecz, E. (2016). Basic information needs in disaster situations (capabilities and requirements). In B. Enikő (Ed.), *Proceedings of the XXI-th International Scientific Conference of Young Engineers* (pp. 153-156). Kolozsvár, Románia.
10. Farkas, T., & Hronyecz, E. (2017). Info-Communication Areas of Modernizing Field C2 Systems and Command Posts in the Interest of Successful Home Defense- Peace Operations- and Disaster-Management Tasks. In S. Anikó (Ed.), *IEEE 15th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics : SISY 2017* (pp. 353-358). Szabadka, Szerbia.
11. Farkas, T., & Hronyecz, E. (2018). Info-communication experts in the defence sector: Vocational training program. In B. Enikő (Ed.). (pp. 75-79). Cluj: Erdélyi Múzeum-Egyesület.
12. Farkas, T., & Prisznyák, S. (2017). Kormányzati célú infokommunikációs hálózatok: A rendészeti szervek infokommunikációs rendszere. *Hadtudományi Szemle*, 10.(4.), 583-596. Retrieved from http://epa.oszk.hu/02400/02463/00037/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_04_583-596.pdf
13. Honvédelmi Minisztérium. (2010). *Ált/27. MH Összhaderőnemi Doktrína 3. (tervezet) kiadás*.
14. Hungarian Government. (2014). *National Info-communication Strategy 2014-2020*.
15. *International Association of Universities*. (2018). Retrieved 02 11, 2018, from <https://www.iau-aiu.net/Vision-Mission>
16. Munk, S., & Horvayné, F. J. (2011). A rendőrségi informatikai hálózat fogalma, értelmezése. *Hadmérnök*, VI(2), 217-226. Retrieved from http://hadmernok.hu/2011_2_horvayne_munk.pdf
17. Nemzeti Közszerológiai Egyetem. (2012). *A Nemzeti Közszerológiai Egyetem minőségpolitikája*. Budapest: NKE.
18. Nemzeti Közszerológiai Egyetem. (2015). *Nemzeti Közszerológiai Egyetem Intézményfejlesztési Terv 2015-2020*. Budapest: NKE.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

---

19. Nemzeti Közszerológáti Egyetem. (2016). *Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2016-2020*. Budapest: NKE.
20. Nemzeti Közszerológáti Egyetem. (2016). *Nemzeti Közszerológáti Egyetem Minőségfejlesztési Program (2016-2018)*. Budapest: NKE.

GEREVICH JÁNOS¹ – NÉGYESI IMRE²**A Military Scrum követelményelemző módszerének alkalmazása létfontosságú rendszerek fejlesztése során****The Application of Military Scrum Requirement Analysis Method during Critical Infrastructure Developments****Absztrakt**

Az Európai Unió már az előző évtizedben definiálta a kritikus infrastruktúrák – a magyar terminológiában létfontosságú rendszerek – fogalmát. A dolgozat feltárja az Európai Unió szabályozás fejlődését a 2000-es évek elejétől napjainkig, valamint a kapcsolódó hazai jogszabályokat is görcső alá veszi. Ezt követően betekintést nyerhetünk a szoftvertechnológia egy lassan húsz éves múltra visszave-zethető, napjainkban meghatározó irányvonalára az agilis szoftverfejlesztésre is. A tanulmány végén a kibertér szigeteiben tapasztalható külső és belső eredetű kockázatok kezelésére is használható módszert, a Military Scrum követelményelemző módszerét mutatják be a szerzők

Kulcsszavak: kritikus, létfontosságú, infrastruktúra, rendszer, agilis, követelmény, elemzés

Abstract

In the previous decade, the European Union defined the notion of critical infra-structures – vital systems in Hungarian terminology. This article explores the development process of the European Union regulations from the beginning of the 2000s to present days, as well as the related domestic legislation. After that, we can take an insight into the two decades old agile software development which has a decisive direction in the software technology nowadays. At the end of the study, we can see the requirement analysis method of the Military Scrum what

¹ Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: gerevich.janos@agilexpert.hu; ORCID: 0000-0001-7236-4514

² Nemzeti Közszoigálati Egyetem, tanszékvezető – National University of Public Service, E-mail: negyesi.imre@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0003-1144-1912

can be used to decrease the external- and internal risks in the islands of the cyberspace.

Keywords: critical, vital, infrastructure, system, agile, requirement, analysis

LÉTFONTOSSÁGÚ RENDSZEREK VÉDELME AZ EU-BAN

Az infokommunikációs rendszerek biztonságával legmagasabb szinten elsőként 2001-ben foglalkozott az Európai Közösségek Bizottsága.³ A *Javaslat egy európai hálózat- és informatikai biztonsági politikára*⁴ című dokumentum „a témakör átfogó megközelítésére épült, amely abból indult ki, hogy a hálózatok, és informatikai rendszerek széles körben alkalmazott támogató infrastruktúrákká, a gazdasági és társadalmi fejlődés kulcstényezőivé váltak, így biztonságuk alapvető prioritás” – olvasható Munk Sándor kapcsolódó tanulmányában.⁵ Az ezt követő években a kritikus infrastruktúrákkal kapcsolatos feladatrendszer kidolgozását tagállami és uniós szinten is megkezdték. 2006 decemberében az Európai Közösségek Bizottsága egy 3 tevékenységi irányból álló cselekvési tervet fogalmazott meg a létfontosságú rendszerek azonosítási és kijelölési folyamatának kidolgozásához.⁶ Az egyes tevékenységi irányokhoz az alábbi fázisok kapcsolódtak.⁷

1. tevékenységi irány

a Kritikus Infrastruktúra Védelem Európai Programjának (*European Programme of Critical Infrastructure Protection*, röviden: EPCIP) stratégiai aspektusai és a létfontosságú rendszerek védelmére horizontálisan alkalmazható intézkedések kidolgozása.

1. fázis: a szabályozás kidolgozására vonatkozó ágazati sorrend, definíciók és fogalmak meghatározása. Létfontosságú rendszerek védelméhez szükséges azonosítási-, együttműködési-, iránymutatási-, adatmegosztási-, kockázat-elemzési- eszközök és módszerek feltárása az EPCIP megvalósításához;
2. fázis: a cselekvéshez szükséges pénzügyi alapok megteremtése, melyből uniós szintű szakértői csoportok, tevékenységek finanszírozhatók;
3. fázis: harmadik országokkal és nemzetközi szervezetekkel történő együttműködés megteremtése;

³ Európai Közösségek Bizottsága – 2007-től Európai Bizottság.

⁴ Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach; Commission of the European Communities, COM(2001) 298, Brussels, 2001. 06. 06.

⁵ Munk Sándor: Kiberbiztonsági célok, jövőképek, szabályozók az EU-ban és kapcsolatrendszerük az interoperabilitással. In: *Hadmérnök*, XIII. (2018) KÖFOP különszám, 205–217.

http://hadmernok.hu/180kofop_12_munk.pdf (Letöltve: 2018. 04. 05.)

⁶ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION on a European Programme for Critical Infrastructure Protection 786 final, COM(2006), Brussels, 2006. 12. 12.

⁷ Uo. 4.1.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2. tevékenységi irány

az európai létfontosságú rendszerek védelme és az ágazati kérdések kezelése.

1. fázis: ágazati követelmények meghatározása az európai szintű létfontosságú rendszerek azonosításához;
2. fázis: a létfontosságú rendszerek azonosítására és vizsgálatára vonatkozó alapok kialakítása ágazatonként. Európai létfontosságú rendszerek kijelölése, sérülékenységek, kockázatok azonosítása. Szabályozások és biztonsági szintek harmonizációja;
3. fázis: európai létfontosságú rendszerek minimális védelmi képességére vonatkozó javaslatok kidolgozása és a megfelelő intézkedések foganatosítása.

3. tevékenységi irány

tagállamok támogatása a saját nemzeti létfontosságú rendszereikkel kapcsolatos tevékenységük során.

1. fázis: nemzeti létfontosságú rendszerek azonosításához használt követelmények megosztása a tagállamok között;
2. fázis: a létfontosságú rendszerek azonosítására és vizsgálatára vonatkozó alapok kialakítása ágazati szinten, tagállami szintű létfontosságú rendszerek kijelölése, biztonsági rések elemzése;
3. fázis: tagállami szintű létfontosságú rendszerekre vonatkozó védelmi programok kialakítása és fejlesztése, védelmi intézkedések kialakítása, valamint a tulajdonosok, illetve üzemeltetők felügyelete.

A cselekvési terv megjelenése után két évvel, 2008. december 8-án a kritikus infrastruktúrák azonosításával, kijelölésével, valamint védelmük értékelésével és javításával foglalkozó 2008/114/EC számú Európai Tanács által meghatározott irányelv⁸ fektette le és kötötte határidőhöz a létfontosságú rendszerek európai szintű nyilvántartásba vételét, melynek végrehajtására 2011. január 12-ét szabta határidőként a tagállamok számára. Első lépésben az energetika és a szállítmányozás⁹ jelent meg kiemelt területként, ugyanakkor az infokommunikációs szektor már itt is említésre került, mint vizsgálandó terület. Az irányelv az alábbiak szerint definiálta a kritikus infrastruktúra védelemmel kapcsolatos fogalmakat:¹⁰

1. Kritikus infrastruktúra (*Critical Infrastructure*, röviden: CI) – Egy adott Európai Unió tagállam területén működő létesítmény, rendszer vagy rendszerem, amely alapvetően szükséges a létfontosságú társadalmi, egészségügyi, biztonsági, védelmi, gazdasági és szociális jóléti funkciók ellátásához. Egy kritikus infrastruktúra sérülése vagy megsemmisítése esetén az adott tagállam nem tudná megfelelően ellátni a funkcióit az érintett területeken.

⁸ COUNCIL DIRECTIVE 2008/114/EC of 8 December 2008 on the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection.

⁹ Uo. 5. pont.

¹⁰ Uo. 2. cikk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2. Európai kritikus infrastruktúra (*European critical Infrastructure*, röviden: ECI) – olyan kritikus infrastruktúra, melynek sérülése vagy megsemmisülése legalább 2 tagállamra hatással van.
3. Kockázatelemzés – egy kritikus infrastruktúra sérülésének vagy megsemmisülésének hatásvizsgálata.
4. Védelem – olyan tevékenység, amely a fenyegetések megelőzését, enyhítését, illetve semlegesítését célozza meg egy adott létfontosságú rendszer vagy rendszerelem folyamatos fenntartása, működtetése, és integritásának megőrzése céljából.
5. Védelmi tevékenység során keletkező érzékeny információ – olyan tények és adatok, melyek felhasználásával célzott támadás indítható egy adott kritikus infrastruktúra ellen.
6. Európai kritikus infrastruktúra tulajdonosa, illetve üzemeltetője – azok az érintett felek, akik valamilyen formában (anyagi vagy üzemeltetési) felelősséggel tartoznak egy adott kritikus infrastruktúrára vonatkozóan.

A további cikkelyekben (3–9 cikk) az európai kritikus infrastruktúrák azonosítása, kijelölése, a védelemhez szükséges biztonsági tervek és a biztonsági összekötő tisztviselők (*Security Liaison Officer*) szerepe, a védelmi tevékenységről készült beszámolók és a védelmi tevékenység során keletkező érzékeny adatok kezelése került tárgyalásra. Az azonosítási eljárás során az adott ECI sérülése vagy megsemmisülése következtében bekövetkező halálesetek vagy sérülések száma, a gazdasági-, illetve társadalmi hatás került meghatározásra kijelölési szempontként. A kijelölés támogatását a tagállamok közötti együttműködés megszervezésével, két- illetve többoldalú szerződések megkötésével javasolta az Európai Tanács. A kijelölési folyamat tárgyalását követően a biztonsági terveknek megfelelő üzemeltetés fenntartása kapott hangsúlyt.

Elmondható, hogy az Európai Tanács egy átgondolt, jól strukturált és következetes előkészítést követően megalapozta a létfontosságú rendszerek védelmének szabályozását az Európai Unió egészére és a tagállamokra vonatkozóan is. Ennek az előkészítési folyamatnak eredménye a magyar szabályozás is, melyről az alábbiakban olvashatunk.

LÉTFONTOSSÁGÚ RENDSZEREK VÉDELME MAGYARORSZÁGON

Mielőtt a létfontosságú rendszerekkel kapcsolatos magyar szabályozást áttekintենk, érdemes rövid pillantást vetni a jelenleg érvényes hazai biztonsági stratégiákra a biztonság és ezen belül is a kiberbiztonság szemszögéből. Az alábbiakban a tanulmány szempontjából lényeges pontokat, gondolatokat olvashatjuk, némi magyarázattal kibővítve.

MAGYARORSZÁG NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIÁJA¹¹

1. fejezet:

Magyarország biztonságpolitikai környezete. A dokumentum leszögezi, hogy a „21. század elején is előfordulhat, hogy a katonai erő kap elsődleges szerepet egy

¹¹ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

regionális konfliktusban”, ugyanakkor „a biztonság katonai szegmense is új hangsúlyokkal jelenik meg”. Az iménti két megállapítás a hagyományos értelemben vett katonai fenyegetéseken túl, a kibertérben megjelenő fenyegetésekre is teljes mértékben értelmezhető. A hibrid hadviselés¹² szerves részeként megjelenő kiberhadviselés¹³ erre a legjobb példa. Ezen túlmenően a terrorizmus és az illegális bevándorlás napjainkban is valós és folyamatosan jelenlévő fenyegetést jelent, ezért gondoljuk úgy, hogy a Biztonsági Stratégiában tett megállapítás manapság megállja a helyét, miszerint „globalizált világunkban a biztonság nem a határainknál kezdődik” – legyen az a valóság vagy a kibertér.

2. fejezet:

Magyarország helye és biztonságpolitikai érdekei a világban. A Biztonsági Stratégia megállapítja, hogy „Az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke, a kollektív védelem Magyarország biztonságának sarokköve” [13], valamint „Magyarország NATO- és EU-keretekben folytatott biztonságpolitikai tevékenysége globális és átfogó jellegűt ölt” [18]. A különböző missziós tevékenységen túl a nemzetközi- és különösen a magyar kibertér biztonságának óvása is nemzeti ügy. Még nagyobb jelentőséggel bír a kibertér védelme 2016 júliusát követően, amikor is a NATO a kibertér hadszíntérré nyilvánította. Így a NATO-nak ugyanolyan hatékonyan meg kell tudnia védenie magát a kibertérben, mint a levegőben, a szárazföldön vagy a tengeren.¹⁴

3. fejezet:

A Magyarországot érintő biztonsági fenyegetések, kihívások és azok kezelése. A klasszikus fenyegetéseken túl megjelenik a Kiberbiztonság megóvásának kérdése is a Biztonsági Stratégiában. A dokumentum úgy fogalmaz, hogy „egyre sürgetőbb és összetettebb kihívásokkal kell számolnunk az informatikai- és telekommunikációs hálózatok, valamint a kapcsolódó kritikus infrastruktúra fizikai és virtuális terében” [31]. Az infokommunikációs hálózatok, informatikai szolgáltatások sérülékenységét kihasználva ellenségesen fellépő államok, terrorista csoportok jelentős

¹² Hibrid hadviselés: „a hibrid fenyegetések a hadviselés számos formáját magukban foglalják, beleértve a konvencionális képességeket, irreguláris harceljárásokat és képződményeket, valamint a válogatás nélküli erőszakot alkalmazó terrorista akciókat és bűnözői tevékenységeket. Hibrid háborúkat egyaránt folytathatnak állami és a legkülönbébb nem állami szereplők. Az egymástól elszigetelten működő egységek, vagy akár ugyanaz a csoport is folytathat »multimodális« tevékenységeket, de ezek általános, műveleti, valamint harcászati irányítása és koordinálása a fő hadszíntéren megy végbe, annak érdekében, hogy a szinergikus hatások bekövetkezzenek a konfliktusok pszichológiai és fizikai dimenzióiban. Ezen hatások a háború valamennyi szintjén jelentkezhetnek.” Rubin K. S.: *Essential Scrum*. Pearson Education, Inc., Ann Arbor, Michigan, USA, 2013.

¹³ Kiberhadviselés: a (kritikus) információs infrastruktúrák bizalmasságának, sértettségének és rendelkezésre állásának befolyásolására irányuló tevékenység informatikai, fizikai és emberi eszközökkel. Gerevich János: Az agilis szoftverfejlesztés alkalmazásának lehetőségei a Magyar Honvédség számára. *Hadmérnök*, XII (2017/1). 170–181.

¹⁴ NATO Cyber Defence Topic. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm (Letöltve: 2018. 03. 20.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

károkat okozhatnak. A dokumentum a hazai kibervédelem megteremtésén túl a nemzetközi védelemben történő részvételt határozza meg elérendő célként.

4. fejezet:

A Nemzeti Biztonsági Stratégia végrehajtásának eszközrendszere: a felbukkanó fenyegetések ellen történő hatékony fellépés érdekében „erősíteni kell a honvédelmi, nemzetbiztonsági, rendvédelmi, igazságszolgáltatási, katasztrófavédelmi és polgári válságkezelési intézmények szoros és hatékony együttműködését” [43]. Az említett együttműködés magas szintű támogatása többek között a kibertér egy speciális, védelmi célú szektorában valósulhat meg az érintett szereplők közötti magas szintű információcsere révén – az együttműködést támogató védelmi célú informatikai szolgáltatások segítségével.

Habár a dokumentum 2012-ben lépett hatályba, és lényeges biztonsági kérdéseket tárgyalt a kiberbiztonság témakörében, az alkalmazható eszközrendszerre még nem tért ki megfelelő mélységben. A Nemzeti Biztonsági Stratégia megjelenését követően egy új katonai stratégia is napvilágot látott, a dokumentum kiberbiztonságot érintő pontjait az alábbiakban olvashatjuk.

MAGYARORSZÁG NEMZETI KATONAI STRATÉGIÁJA¹⁵

A Katonai Stratégia bővebben tárgyalja Magyarország biztonsági környezetét, hasonlóan a Biztonsági Stratégiához a NATO-és az EU tagságot határozza meg Magyarország biztonságának zálogaként, különös tekintettel a NATO Washingtoni Szerződés 5. cikke alapján megvalósuló kollektív védelemre és az EU Lisszaboni Szerződés kölcsönös segítségnyújtási és szolidaritási klauzúljaira. A Magyar Honvédség működési környezetén belül is megjelenik a kibertér fogalma, mely új kihívások és potenciális veszélyek forrása lehet [33]. A haderő várható alkalmazási területei között megjelenik a kibertérhez kapcsolódóan a hálózatalapú hadviselés a különböző válságok kezelése során [41]. A technikai területen túlmutatva az információs műveletek súlya drasztikusan növekedik, a megfelelő tájékoztatás, a média, a digitális információáramlás eszközeinek magas szintű felhasználása kulcsfontosságúvá válik [51]. A Katonai Stratégia megállapítja, hogy a digitális eszközök, szolgáltatások, a lakosság vagy akár a védelmi feladatot ellátó erők ellen elkövetett, nem kimondottan fegyveresen – inkább technikai-, digitális eszközökkel – végrehajtott támadások aránya növekedik. Ezt a fajta új hadviselés jelentős anyagi károkat és káoszt okozhat, megközelítve a hagyományos fegyverek potenciálját [52].

A Magyar Honvédség kialakítandó képességeivel kapcsolatban a stratégia valamennyi hadrendi elemre vonatkozó legalább alap szintű támadási képesség meglétét célozza meg [69]. A Katonai Stratégia végén a hálózatalapú hadviselés feltételeinek megteremtése jelenik meg célként, mely a kibertér egy speciális katonai célú alkalmazását jelenti, ahol már nem csak a védelmi feladatok ellátása a cél, hanem különböző jellegű műveletek ki-

¹⁵ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

bertérben történő támogatása is. Ezen a területen a technikai eszközök beszerzése, fejlesztése, valamint az állomány felkészítése, továbbképzése egyaránt feladat.¹⁶

A Katonai Stratégiában megjelenik kibetér és a kiberhadviselés fogalma. Napjainkra a stratégiában említett védelmi képességeken túl az alapszintű támadási képességek fejlesztése is cél lehet. A megfelelő követelmények megfogalmazása és a technológiai eszközök kiválasztása a hálózat alapú hadviselés, az információs műveletek és a kiberhadviselés területén is kulcsfontosságú kérdésnek tekinthetők.

A bemutatott két stratégia lényeges gondolatokat tartalmaz a kibervédelem témakörében, de ahhoz hogy teljes képet kaphassunk a létfontosságú információs rendszerek védelméről röviden érdemes néhány szót ejteni a 2012. évi CLXVI. Törvényről [8], mely a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről rendelkezik, a törvény végrehajtását a 65/2013. (III. 8.) Korm. Rendelet¹⁷ szabályozza. Az alábbi főtevékenységek jelennek meg az imént említett két dokumentumban a létfontosságú rendszerekre vonatkozóan:

1. Azonosítási eljárás – „az a folyamat, amely során a lehetséges létfontosságú rendszer elemeket kockázatelemzés, valamint az ágazati és horizontális kritériumok alapján meghatározzák” [1.1];
2. Kijelölés eljárás – a nemzeti és az európai létfontosságú rendszer elemé történő nyilvánítás folyamata. Abban az esetben indítható, ha az azonosítási eljárás eredménye pozitív, tehát az adott rendszer elem megfelel valamely ágazati és horizontális kritériumnak.
3. Visszavonási eljárás – a nemzeti és az európai létfontosságú rendszer elem státusz megszüntetésére vonatkozó folyamat, melyet nemzeti szinten a kijelölő hatóság folytat le, pozitív eredmény esetén az adott létfontosságú rendszer elem törlésre kerül a nyilvántartásból. Európai szinten egy EGT tagállam kezdeményezheti, és a Kormány dönt a státusz megszüntetéséről.
4. Nyilvántartás – a kijelölt nemzeti és európai létfontosságú rendszerek nyilvántartása.
5. Üzemeletetói biztonsági terv [9; 2. melléklet] – a létfontosságú rendszer elemek nyilvántartásba vételéhez szükséges dokumentum, melynek tartalmaznia kell az általános-, a környezeti- és a kijelölt rendszer elemre vonatkozó leírást. A biztonsági terv további fejezetei a kockázatelemzés, a kockázatkezelés és megvalósításhoz szükséges eszközrendszer bemutatása.

¹⁶ Négyesi Imre.: Die Überprüfung der Voraussetzungen COTS system. *Hadmérnök*, VII (2012/2). 371–376. http://hadmernok.hu/2012_2_negyesi.pdf (Letöltve: 2018. 04. 30.); Uő: Informatikai rendszerek a védelmi szférában. In: Informatika korszerű Technikai Konferencia. DUF Konferencia kiadvány, 2010, 1–10. ISBN: 978-963-9915-38-1, <http://www.duf.hu/fooldal/2010-februar/ikt-2010-konferencia> (Letöltve: 2018. 04. 30.)

¹⁷ 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről. Vő. Négyesi: Informatikai rendszerek a védelmi szférában. i. m.

A bemutatott folyamatos tevékenységeken túl, a Kormány éves jelentést nyújt be az Európai Bizottságnak az európai létfontosságú rendszerekkel kapcsolatos statisztikai adatokról, valamint a kapcsolódó sebezhetőségi pontokról. [8; 13] Megállapítható, hogy a bemutatott eljárási rend a 2008/114/EC számú Európai Tanács által meghatározott irányelv magyar leképezése.

Az eddig szemléltetett létfontosságú rendszerekre vonatkozó folyamatok alapvetően fizikai infrastruktúra védelemre vonatkoznak, és nehéz ebben a formában interpretálni őket az infokommunikációs rendszerekre. Ezt a problémát az Európai Unió is külön kezelte, külön szabályozást hozott létre a kibertér védelmére vonatkozóan. A létfontosságú infokommunikációs rendszerek és a kibervédelem témakörének további részletes elemzése meghaladja jelen tanulmány kereteit, ugyanakkor ezen a ponton célszerű egy pillantást vetni az informatikai rendszereket önálló modulként, szolgáltatásként használó létfontosságú rendszerekre. A kérdés az, hogy létezik-e olyan módszer, mellyel hatékonyan lehet támogatni a tervezés, kockázatelemzés és a kockázatkezelés feladatait?

AGILIS KRITIKUS INFRASTRUKTÚRA VÉDELEM

Mit értünk agilis kritikus infrastruktúra védelem alatt? A törvényi háttér feldolgozása során jól meghatározott követelményekhez jutottunk a létfontosságú rendszerek azonosítását, kijelölését és nyilvántartásba vételét illetően. Minden esetben szükséges az üzemeltetői biztonsági terv megléte, melyet akár iteratív követelményelemzés segítségével is el lehet készíteni. Itt jön képbe az agilitás, konkrétan az agilis szoftverfejlesztés és a hozzá kapcsolódó dokumentációs technikák. Az említett módszerek alkalmazási lehetősége a szoftverfejlesztést részben, illetve azt egyáltalán nem érintő területeken is lehetséges az alábbiak szerint.

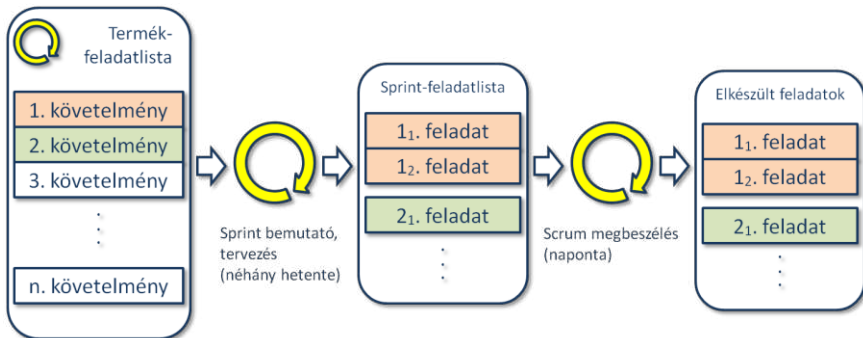
Az agilis szoftverfejlesztés egy iteratív szoftverfejlesztési technológia, ahol egy terméket – alapvetően szoftvert – rövid megvalósítási időszakokkal, folyamatosan állítanak elő. A rendszerrel szemben támasztott követelmények egy termékre vonatkozó feladatlistában, fontossági sorrendben kapnak helyet. A fejlesztési iterációkban implementálandó feladatok a követelmények apró részekre bontásával jönnek létre. A termék fejlesztése során kiemelt szerepet kap a folyamatosan működő szoftver és az ügyféllel tartott szoros kapcsolat. A folyamatos működést automatizált tesztelés segítségével lehet elérni, az elérendő cél, hogy minden funkcióhoz automatizált tesztek tartozzanak. Az egyik legelterjedtebb agilis szoftverfejlesztési módszertan a Scrum.¹⁸ A témakörrel részletesebb leírást Gerevich János munkájában találhatunk.¹⁹

¹⁸ Rubin K. S.: Essential Scrum. Pearson Education, Inc., Ann Arbor, Michigan, USA, 2013.

¹⁹ Gerevich: i. m. 172–175.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1. sz. ábra: A Scrum folyamata²⁰

A Scrum és a *Military Scrum*²¹ alapvetően szoftverfejlesztést támogató módszerek, ugyanakkor mindkét módszer használja a termékre vonatkozó feladatlista – Scrum terminológiában *product backlog* – fogalmát. Ha a Scrumot tekintjük, akkor a product backlog egyfajta rendszerfejlesztés-indító projektdokumentumként is felfogható. Ezzel az agilis technikával hardver- és szoftverkomponenseket tartalmazó rendszerfejlesztést is lehet támogatni, csak a product backlogban megfogalmazott követelmények finomsága határozza meg a felhasználás lehetőségeit. Azokban az esetekben, ahol fizikailag létező egységek jelennek meg, nem értelmezhető az automatizált tesztelés, így ezekben az esetekben más projekt-módszertan szükséges a megvalósításhoz. Ezzel párhuzamosan egyéb műszaki specifikációs módszerekre van szükség. A hagyományos Scrum kapcsán elmondható, hogy alap szinten használható a követelmény-elemzéshez bármilyen rendszer esetében.

A *Military Scrum* kiegészíti a Scrum feladatrendszerező és feladatrendező módszerét, azzal, hogy a követelmények elemzését a követelményhalmazok összeállításával kezdi meg. A *Military Scrum* az egyes követelményhalmazokat hozzárendeli a követelmény formálójához, ennek akkor van jelentősége, ha egy nagyobb hierarchikus szervezet fogalmazza meg azokat, ugyanis ekkor az egyes témakörökben keletkező követelmények tisztázása alapvető jelentőséggel bír.

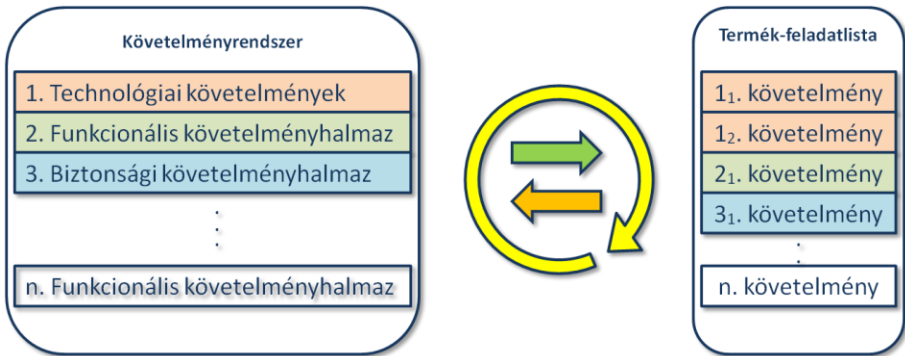
²⁰ Uo. 174. o.

²¹ Uo.; Hoffman, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Wars. 8.; Krasznay Cs.: A Kiberhadviselés elvei és gyakorlata előadás, 2011, 2

http://krasznay.hu/presentation/kiberhadviseles2011_krasznay.pptx

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2. sz. ábra: A Military Scrum követelményhalmazainak és követelményeinek kapcsolata (saját szerkesztés)

A 2. ábra a követelmények azonosításának, illetve finomításának folyamatát mutatja be. Egy biztonsági követelményhalmaz egy vagy több követelményt jelenthet a termékre vonatkozó feladatlistában, ugyanakkor a termékre vonatkozó feladatlista összeállítása során egy biztonsági követelmény alapján szükségessé válhat a követelményhalmazok áttekintése és tisztázása a követelményt megformáló entitások között. A Military Scrum követelményelemzési módszerének sikere a követelményhalmazok és termék-feladatlista közötti logikai ellentmondások iteratív feloldásán alapszik. Ha szoftverfejlesztést érintő kérdésekről beszélünk, akkor az automatizált tesztelés segítséget nyújthat a problémák feloldásában. Ekkor, de egyéb esetekben is a követelményrendszer – a követelményhalmazok és a termékre vonatkozó feladatlista – megértése, feltárása és tisztázása a siker záloga.

Egy önállóan működő, fizikailag létező létfontosságú rendszer esetében is kiemelt fontossággal bír az általa használt informatikai rendszerek megfelelő működése. Példaként gondolhatunk egy vízszolgáltatást biztosító vízhálózati vezérlő rendszerre. Egy ilyen rendszer esetében a háttérben nagy valószínűséggel megjelenik valamilyen vezérlési feladatot ellátó célszoftver. Általában ez egy szeparáltan működő informatikai rendszer, amely különböző programozható eszközök vezérlésére alkalmas.

Egy ilyen rendszer tervezésénél, továbbfejlesztésénél, illetve létfontosságú rendszerré nyilvánításakor is alkalmas választás lehet a Military Scrum követelményelemző módszere a szükséges dokumentációk elkészítéséhez, mert a módszer lehetőséget biztosít a követelmények strukturált gyűjtéséhez és az iterációk révén egy kifinomult, minden követelményformáló által teljesnek vélhető feladatlista összeállítását teszi lehetővé.

Az üzemeltetői biztonsági tervek kötelező elemei kockázatelemzés, kockázatkezelés és megvalósítás eszközeire vonatkozó fejezetek. A Military Scrum fázisai párba állíthatók az üzemeltetői biztonsági terv fejezeteivel az alábbiak szerint.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1. kockázatelemzés → biztonsági követelményhalmazok meghatározása
2. kockázatkezelés → biztonsági követelmények és reagálás meghatározása
3. eszközrendszer → automatizált tesztelés, szakterület specifikus eszközök

ÖSSZEGZÉS

A létfontosságú rendszerek védelme és ezen belül a kibertérben megjelenő kockázatokra való felkészülés az Európai Unióban két évtizedes múltra tekint vissza, a folyamat hatásait Magyarországon is érezhetjük. A fizikailag létező és az infokommunikációs létfontosságú rendszerek védelme külön szabályozás alá esik, de az előbbi esetében is jellemző az elkülönülten működő informatikai rendszerek megléte. Mindez azt jelenti, hogy a kibertér szeparált szigetein is szükségesek a megfelelő informatikai követelményelemzést, dokumentációt támogató eljárások.

Ha van ilyen jellegű kapcsolódási pont, akkor lehetőség nyílik az agilis szoftverfejlesztésből eredeztethető, termék-feladatlista igénybevételére. A létfontosságú rendszerek biztonsági terveinek elkészítésénél hasznos lehet a Scrum által nyújtott product backlog vezetése. A product backlog nyújtotta lehetőség kimerül a követelmények egyetlen listában történő felsorolásában. Ezen túlmenően a Military Scrum nyújt egy kétszintű, iteratív követelményelemző módszert a követelmények és a kockázatok gyűjtéséhez és azok együttes megértéséhez is. A bemutatott módszer lehetővé teszi az együttműködést a tervezést és kockázatelemzést folytató műszaki és biztonsági szakemberek számára, így egy teljes követelményrendszert létrehozva.

Ha a biztonsági követelmények megjelennek a követelményhalmazokban és a termékre vonatkozó feladatlistában, akkor a külső és belső eredetű kockázatok csökkenthetők, mert kialakított rendszerek tartalmazni fogják a megfelelő biztonsági követelmények kielégítéséhez szükséges funkciókat, illetve fizikai elemeket. Végső következtetésként levonható, hogy a létfontosságú rendszerek védelme, ezen belül a biztonsági tervek előállítása agilis eszközök segítségével magas szinten támogatható.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION on a European Programme for Critical Infrastructure Protection 786 final, COM(2006), Brussels, 2006. 12. 12.
2. COUNCIL DIRECTIVE 2008/114/EC of 8 December 2008 on the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection.
3. Gerevich J.: Az agilis szoftverfejlesztés alkalmazásának lehetőségei a Magyar Honvédség számára. *Hadménök*, XII (2017/1) 170–181. http://hadmernok.hu/171_14_gerevich.pdf (Letöltve: 2018. 04. 26.)
4. Gerevich J.: Híradó-informatikai fejlesztést támogató agilis dokumentációs módszerek. 1. rész. *Hadménök*, XII (2017/3). 210–222. http://hadmernok.hu/173_19_gerevich.pdf (Letöltve: 2018. 04. 28.)

5. Gerevich J., Négyesi I.: Híradó-informatikai fejlesztést támogató agilis dokumentációs módszerek. 2. rész. *Hadmérnök*, XIII (2018/1). 230–244. http://hadmernok.hu/181_18_gerevich.pdf (Letöltve: 2018. 04. 30.)
6. Hoffman, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Wars. 8.
7. Krasznay Cs.: A Kiberhadviselés elvei és gyakorlata előadás, 2011, 2. http://krasznay.hu/presentation/kiberhadviseles2011_krasznay.pptx
8. Munk S. Kiberbiztonsági célok, jövőképek, szabályozók az EU-ban és kapcsolatrendszerük az interoperabilitással. *Hadmérnök*, XIII (2018) KÖFOP különszám 205–217. http://hadmernok.hu/180kofop_12_munk.pdf (Letöltve: 2018. 04. 05.)
9. NATO Cyber Defence Topic. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm (Letöltve: 2018. 03. 20.)
10. Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach; Commission of the European Communities, COM(2001) 298, Brussels, 2001. 06. 06.
11. Négyesi I.: Die Überprüfung der Voraussetzungen COTS system. *Hadmérnök*, VII (2012/2). 371–376. http://hadmernok.hu/2012_2_negyesi.pdf (Letöltve: 2018. 04. 30.)
12. Négyesi I.: Informatikai rendszerek a védelmi szférában. In: Informatika korszerű Technikai Konferencia. 2010, DUF Konferencia kiadvány, 1–10. <http://www.duf.hu/fooldal/2010-februar/ikt-2010-konferencia> (Letöltve: 2018. 04. 30.)
13. Rubin K. S.: Essential Scrum. Ann Arbor, Michigan, USA, Pearson Education, Inc., 2013.
14. 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
15. 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról.
16. 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről.
17. 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról.
18. Az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény.

KATONA ISTVÁN¹

A 101. felderítőrepülő-század beosztott állománya hazai átképzésének, a repüléstechnikai jártassága helyreállításának körülményei

Assigned Strength Home Re-training of the No. 101 Flying Squadron, Circumstances of Flying Technical Routine Recovery

Absztrakt

A hazai gyakorlati átképzés megkezdése a Szovjetunióban átképzett repülőgép-vezetői állomány repüléstechnikai jártasságának helyreállítása az átvételi berepüléseket követően. Az oktatói jártasság helyreállítása. A repülés és a repülőgép-vezetők főbb okmányai. A repülések vezetése, a repülésvezetők. A zónás repülést kiszolgáló rendszer. A repülési váltás szolgálatai.

Kulcsszavak: repüléstechnikai jártasság, hazai állomány átképzése, átvételi berepülés, rendeltetésnek megfelelő jártasság, oktatói jogosultság, repülési lap, lövészet földi célokra, bombavetés, légi felderítés, légi fényképezés, repülésirányító szolgálat, ügyeletes mérnök, zónaparancsnok

Abstract

Beginning of home practical re-training, Flying technical routine recovery of the flying personnel re-trained in SU after flight tests. Recovery of trainer routine. Documents of pilots and flights. Leading of flights, flight leaders. Zone flight service system.

Keywords:

Flying technical routine, home personnel re-training, acceptance flight test, proper procedure routine, trainer licence, paperwork for flights, shooting ground targets,

---

¹ Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: goldensoldier.pilot@gmail.com ORCID: 0000-0002-9865-3530

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

bombing, reconnaissance flight, aerial photography, flight requests, flight management service, engineer on duty, zone commander

A gyakorlati repülés a hazai állománnyal – itthon, Magyarországon, 1984. április 25-én² kezdődött el a szovjet oktatókkal: Jevgenyij Ovcsinnyikov és Szergej Gridnyev századosokkal.³ A századtörzs Szovjetunióban átképzett állománya repüléstechnikai jártasságának helyreállítása, visszaállítása is elkezdődött a repülőgépen – már a hazai állomány átképzésének megkezdése, 1984. április 25-e előtt. Ők:

- Katona István százados, a 101. felderítőrepülő-század repülő-harciképzési alosztályvezetője;
- Lőrincz István százados, a 101. felderítőrepülő-század légilövész-szolgálat főnöke;
- Vámos József százados, a 101. felderítőrepülő-század megfigyelőszolgálat főnöke;
- Racskó Mihály százados, a 101. felderítőrepülő-század I. rajparancsnoka;
- Guti István százados, a 101. felderítőrepülő-század II. rajparancsnoka;
- Vincze Péter főhadnagy, a 101. felderítőrepülő-század III. rajparancsnoka.

A repülőgépek átvételi berepülését⁴ követően, őket a repüléstechnikai jártasságukban a Csapatrepülő Parancsnokság szemlélője: Éberhardt György őrnagy, Balogh Imre őrnagy, a felderítőrepülő-század parancsnoka, Vigh Miklós őrnagy, parancsnokhelyettes, és Máté László őrnagy, a parancsnok felderítő-helyettese állította helyre.

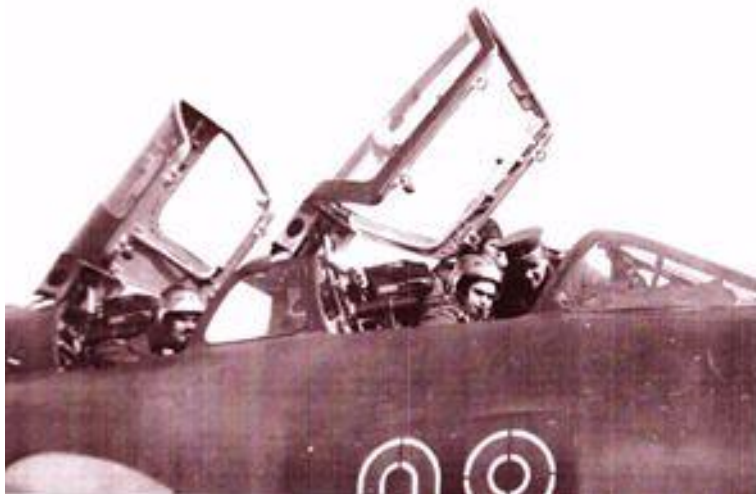
² A magyarországi gyakorlati repülőátképzés kezdetének időpontja 1984.04.25. volt. A Szovjetunióban átképzést kapott repülőgép-vezetői állomány ekkor már repüléstechnikailag a Szu-22-es repülőgéptípuson helyreállította a jártasságát és többnyire harci repülőgéppel repült.

³ Jevgenyij Ovcsinnyikov és Szergej Gridnyev. Az orosz oktatók nevei Máté László alezredes, a 101. felderítőrepülő-század felderítőfőnökének visszaemlékezései alapján.

⁴ Átvételi berepülés – ez az új repülőgép-típusoknál van. A Szu-22M3 és Szu-22UM leszállított típusokat a Szovjetunióból érkezett gyári összeszerelő csoport összeszerelte, majd egy – szintén a repülőgépgyártól érkezett berepülőpilóta (ő a mi esetünkben egy katonatiszt, őrnagy volt) – berepülte. Ezután került sor a 101. felderítőrepülő-század parancsnoka, Balogh Imre őrnagy, s a felderítőrepülő-század parancsnokának felderítő-helyettese, Máté László őrnagy által végrehajtott átvételi berepülésre. S csak ez után – természetesen, csak, ha minden rendben volt a repülőgépen – kerülhetett sor az adott repülőgép repültetésére. Így történt ez a 101. felderítőrepülő-század minden egyes repülőgépével.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1. számú fénykép: A legelső felszállás a Szu–22UM3 repülőgép-típussal Magyarországon magyar pilótákka.⁵ A kabinba behajoló ellenőrző személy a Magyar Légvédelmi és Repülő Parancsnokság repüléstechnikai főszemlélője Bada Gyula ezredes. (Horváth István törzsszászlós fényképgyűjteményéből)

A hazai átképzősállomány átképzését a Szu–22M3-as típuson „lépcsőzve”⁶ kellett elkezdeni. Egyszerre ugyanis képtelenség lett volna, hiszen a nagy időkihagyás miatt ugyanabban az időben állította helyre repüléstechnikai jártasságát a Szovjetunióban átképzett állomány is. Amikor az átképzés mind a három rajjal úgymond „beindult,” szinte majdnem egyszerre jutott arra a szintre a Szovjetunióban átképzett repülőgép-vezetői állomány, hogy el tudta kezdeni a rendeltetésnek megfelelő jártasság megszerzését. Itt a probléma az oktatóhiány lett. Ezt a parancsnok – Balogh Imre őrnagy – a csapatrepülő parancsnok irányába tett kéréssel oldotta meg. Engedélyt kért a gyorsabb előrehaladás érdekében az oktatói jogosultság kibővítésére. Így, Vigh Mikós és Máté László, valamint Éberhardt György őrnagy, amint a két szovjet oktató kiképezte őket és megszerezték jártasságukat, az előljáró engedélyvel megkapták az oktatói jogosultságot, így ők is „beszálltak,” részt vettek az állomány oktatásában. Később már a század törzs, valamint a rajparancsnokok is részt vettek, részt vehettek a beosztott repülőgép-vezetői állomány oktatásában.

⁵ A Magyarországon összeszerelt legelső Szu–22UM3 repülőgép átvételi berepülése. Az első kabinban Balogh Imre őrnagy, a 101. felderítőrepülő-század század-parancsnoka, a hátsó – ellenőrző kabinban – Máté László őrnagy, a 101. felderítőrepülő-század parancsnokának felderítő-helyettese ült.

⁶ Lépcsőzve – azaz kezdett az első raj, majd a második, s végül a harmadik raj két-három repülési váltással, egy-két repülési váltással „eltolva”.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A századtörzshöz tartozó repülő-harciképzési alosztályvezető, a század légilövész-szolgálat főnöke, valamint a század megfigyelő-szolgálat főnöke a teljes repülőgép-vezetői állományt oktathatta, míg a repülőrajok parancsnokai a saját beosztott repülőgép-vezetőiket – nyilván a jobb megismerhetőség, és az összeszokás érdekében – oktathatták. Ez a későbbiekben – amikor a század teljes repülőgép-vezetői állománya megszerezte a repülőgép rendeltetésének megfelelő jártasságát – változott. Ekkor már minden oktató repülőgép-vezető oktathatott mindenkit – így, a megszerzett jártasságunkat minden téren sokkal könnyebb volt fenntartani.

A repülőgép-vezetők repülést engedélyező repülési lapja⁷.

Behelyezendő a 82/641 cikkszámu szolgálati könyv 3. melléklete helyett.

_____ számú **Repülési lap**

3. Melléklet
Nappal
Éjjel

Az alakulat megnevezése: _____

A gépszemélyzet pk-a (rgv): _____

A gépszemélyzet tagjai (ell. pk.): _____

A repülőgép típusa és száma: _____

Betervezett feladat: _____

Diszpécser szolgálat bejegyzései:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

A fel- és leszállás időjárási feltételei:

A repülés időjárás viszonyai	nappal			éjjel		
	Felhő alaps (m)	Látás (km)	Szélsebesség erőssége (m/s)	Felhő alaps (m)	Látás (km)	Szélsebesség erőssége (m/s)
Egyszerű						
Bonyolult						
Minimum alatti felkészülés						

Megjegyzés: _____

A feladatra felkészült – repülését engedélyezem.

19 ____ év ____ hó ____ nap.

(aláírás, rendfokozat, beosztás)

63—2759, T. H. - Műve - Magyar Nyelv - G. 800.001.1

2. számú fénykép: A repülőgép-vezetők számára az URV-71 által előírt, repülést engedélyező dokumentum. (Az URV-71 szabályzat melléklete)

⁷ Repülési lap – a repülőgép-vezető repülését engedélyező hivatalos okirat. A repülésre felkészítő parancsnok írta alá, s mindig arra a repülési váltásra adott repülési engedélyt, amelyikre a felkészítő parancsnok az adott repülőgép-vezető felkészülését ellenőrizte. A repülési felkészülés ellenőrzésére értelemszerűen kitöltve kellett aláírásra odaadni a felkészítést végző ellenőrzőparancsnoknak. Ezt a repülés folyamán a repülést szervezőparancsnok, valamint a repülésvezető, illetve a repülési váltásra érkező előjáró ellenőrzőparancsnokok kérhették. (Nekem mindig a repülési térképem tokjában volt, így sohasem hagytam el.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A rendeltetésnek megfelelő jártasság Szu–22M3-as típuson történő megszerzéséhez a légi- és földi célokra végrehajtott lövészet,⁸ a bombavetés, valamint a légi-felderítés és a légi-fényképezés tartozott nappal és éjjel is. Még javában folyt a típusátképzés, amikor az előljáró már 1984. május 30-án a 049/1984 számú⁹ intézkedésében rendelkezett a nádudvari lőtér igénybevételének szabályozásáról.

3. számú fénykép: Nádudvar állami lőtér¹⁰ (A HM 029/1973 számú intézkedésének melléklete)

Ehhez tudni kell: Magyarországon minden lőtér-igénybevételt tervezni, egyeztetni és engedélyeztetni kellett a Magyar Néphadsereg légvédelmi és repülőparancsnok (MN. Lé. és Re.

⁸ Lövészeti feladatok – fedélzeti gépágyúval, Nem Irányított Rakéta (NIR) lövészetet felfüggesztett Univerzális Blokkokból (UB-blokkok) történő lövészetet, valamint a konténerünk gépágyújából végrehajtott lövészetet értem.

⁹ Hadtörténeli Levéltár Központi Irattár Csapatrepülő Parancsnokság (HL. KI. CSRK) parancsok 1980-1989. 2689. doboz (d.) 3891. Őrzési egység (ő. e.) Magyar Néphadsereg csapatrepülő parancsnok (MN. CSRK) 049/1984. számú intézkedése. A nádudvari lőtér igénybevételének szabályozására. (1984. 05. 30.)

¹⁰ Nádudvar állami lőtér – mi, a 101. felderítőrepülő-század állománya – a 3. számú ábrán látható nyíl hegyénél lévő bombavetési és lövészeti lőtérrel lőttünk, illetve bombáztunk. A lőtérrel a hazánkban ideiglenesen államosozó szovjet csapatok állománya kezelte és rendezte be. A lőtéri repülésvezetőnek csak az orosz személyzet jelentését kellett meghallgatnia, más teendője a lőtérrel és annak be rendezésével nem volt. A mindenkori „lőirányt” az ábrán a nyíl mutatja.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Pk.) elgondolásával, valamint a Magyarországon ideiglenesen állomásozó szovjet csapatokkal, de volt, amikor a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek Főparancsnokságával (VSZ. EFEF.) is. A tervezés miatt szükséges volt ismerni, hogy ki, milyen igényt jelentett be a nádudvari állami lőtér¹¹ igénybevételére (az adott évben tervezett hazai és nemzetközi gyakorlatok végrehajtása szerint). A Nádudvar állami lőterre más nemzetek is hajtottak végre egyes gyakorlatok¹² alkalmával, sőt egyes esetekben gyakorlatok nélkül is éleslövészetet,¹³ levegő-föld rakétalövészetet,¹⁴ valamint élesbombavetési¹⁵ feladatokat). Ehhez igazítva készítette el a Magyar Néphadsereg csapatrepülő parancsnoksága (MN CSRP.) az éves kiképzési tervét, és annak kiegészítéseként a Nádudvar lőtér igénybevételének szabályozását saját alárendelt alakulatainak részére. Minden szervezet, alakulat ez szerint tervezett, és készítette el a saját kiképzési tervét.

A REPÜLÉSIGÉNYLÉSEK FELTERJESZTÉSÉNEK ÉS TÁJÉKOZTATÁSÁNAK RENDJE¹⁶

MN. HONI Légvédelmi SEREGTEST
RISZ

¹¹ Lőtér: én itt csak a repülőgépek által igénybe vehető – hazai és nemzetközi viszonylatban is használható – állami lőteret, Nádudvar lőteret említem. Ezen kívül volt még a repülőgépek számára igénybe vehető több lőtér is az MNK területén. Pl: Hajmáskér és Várpalota, ahová mi, – a Szu–22-es felderítőrepülő-század – mind éles gépágyú-, mind NIR (Nem Irányítható Rakéta) lövészeteket, valamint éjszakai és nappali légi-fényképezést is végrehajtottunk.

¹² Gyakorlatok: a Szu–22-es felderítőrepülő-század is hasonló gyakorlat keretében hajtott végre éles-rakéta-lövészetet a Lengyel Népköztársaság (LNK) állami lőterén, amikor századunk 1986-ban áttelepült Píla repülőterre, és az ottani diszlokációból végrehajtottuk lövészeinket és levegő-föld rakétaindításainkat.

¹³ Éleslövészet: éles-, valódi, harci töltetű (lőszerezrel) lövedékkel, rakétával vagy bombával végrehajtott lövészet, illetve bombavetési gyakorlat.

¹⁴ Levegő-föld rakéta: a repülőgépről földi célok megsemmisítésére szolgáló rakétafegyverzet.

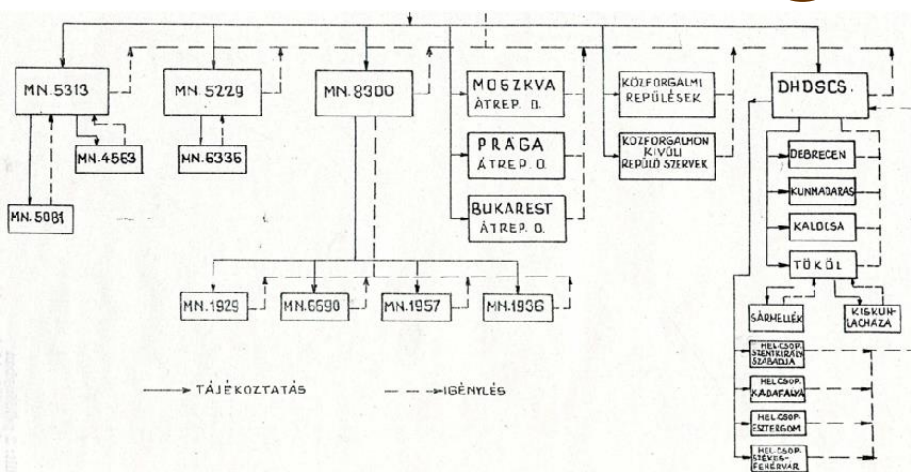
¹⁵ A rendeltetésnek megfelelő jártasság megszerzése: kiképzési tervünkben szerepelt az éjjel, világitóbomba mellett végrehajtott bombavetési gyakorlat, valamint a különleges harci töltettel ellátott eszközök speciális manőverből (pl. fél bukfcncból - Immelmannból) végrehajtott bomba (nukleáris töltetű bombavetés) célba juttatása is.

¹⁶ A 029/1973. számú HM intézkedése szerint – itt látható, hogyan illeszkedett rendszerünkbe a hazánkban ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok – a Déli Hadsereg Csoport (DHDSCS) – alakulatainak repülése. (Eredeti írásmóddal. K. I.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

1. számú ábra: A repülésigénylések felterjesztésének és tájékoztatásának rendje.¹⁷

A repülésigénylések felterjesztése és a tájékoztatás – bennünket, a 101. felderítőrepülő-századot érintő – rendjének jobb megértése és pontosítása végett, az ábrán található megnevezések közül a számunkra fontosabbak:

- MN 8300 – a Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnoksága;
- DHDSCS – a Déli Hadsereg Csoport – a hazánkban ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok (repülőegységei);
- MN 1929 – a 101. felderítőrepülő-század;
- MN 5313 – az I. Honi légvédelmi hadosztály – (Veszprém);
- MN 5229 – a II. Honi légvédelmi hadosztály – (Miskolc).

Ahhoz, hogy egy repülési váltás¹⁸ létrejöhessen, azaz a század repülni tudjon, szükség volt kiképzett repülésvezetőkre,¹⁹ akik képesek voltak levezetni egy repülési váltást. Minden

¹⁷ A HM 029/1973. számú utasításból átvett ábra.

¹⁸ Repülési váltás: a repülési szakszargon egyik szava, egy adott repülési napon a konkrét repülések számára biztosított időtartam. (Az orosz „смена” (jelentése: váltás, csere, műszak) szóból eredeztethető. 1945 után, mivel a magyar repülés talpra állításában a Szovjetunió igen tevékenyen vett részt, repülési szakkifejezéseinket főleg az orosz szakterminológiából, szakszargonból vettük át. Ez főleg 1956 után következett be, hiszen a magyar pilótaképzés is az 1950-es évek végétől egészen az 1980-as évek elejéig a szovjet repülőbázisokon történt. Ekkor a magyar katonai vezetésben ismét felvetődött a hazai pilótaképzés gondolata.) A repülési váltás általában hat, vagy hét óra volt. Szombati napokon tervezett repülések esetén ez öt órára csökkent. Egy repülési napra lehetett tervezve délelőtti, délutáni, éjszakai és átmeneti repülési váltás (Ez lehetett nappalból éjszakába, vagy éjszakából nappalba való átmeneti repülési váltás.) Nekem volt szerencsém mindenféle váltásban repülni.

¹⁹ Repülésvezető: egy adott repülőtéren a repülésirányító torony munkaponton a repüléseket irányító szakember, aki a repüléseket érintő tevékenységeket illetően a repülés alatt az egész repülőtéren pa-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

repülőalakulatnál megvoltak az erre kijelölt szakemberek, a repülésvezetők. A jártasságot ehhez a feladathoz, a repülésvezetéshez is meg kellett szerezni, és évenként vizsgákkal lehetett (kellett) meghosszabbítani. A 101. felderítőrepülő-századnál először Éberhardt György őrnagy, a Csapatrepülő Parancsnokság felderítőrepülő-szemlélője, valamint Balogh Imre őrnagy, a 101. felderítőrepülő-század parancsnoka vezethetett repülést.²⁰ Kétsős vegyes repüléseket is – mivel mindketten repültek és ismerték a MiG–21-es repülőgépet – vezethettek.

A repülésvezetési jártasságot mindig az előjáró írta elő, és annak sikeres vizsgáját parancsban tette közzé az érintett állomány részére. A vizsgát tett repülésvezető pedig a hajózó hajózáskönyvében²¹ rögzítette jogosultságát.

A repülőgép-vezető hivatalos okmánya a hajózáskönyv. A repülőgép-vezető repülésre történő felkészülési okmánya a felkészülési munkafüzet,²² amelyben a repülési váltásokra készült fel. Ebben írta le repülési feladatait, a végrehajtás rendjét, a kapott feladatokat. A felkészítő parancsnok ellenőrző kérdések után a felkészülési munkafüzet és a repülési lap aláírásával engedélyezte a repülési váltáson történő részvételt. Ezek után a repülőszázad parancsnoka ellenőrizte le a repülőgép-vezetői állomány felkészültségét. Ezt, volt, amikor szűrőpróba-szerűen, volt, amikor alapos részletességgel, minden hajózára kiterjedően végezte. Ez a repülés jelentőségétől függött, mint pl. Repülő Harcászati Gyakorlat (RHGY), vagy pedig nagy jelentőségű új feladat előtt (lövészeti, bombavetési, felderítési vagy éppen légi fényképezési, éjszakai légi fényképezési gyakorlatok) végrehajtása előtt. Ilyen volt pl. a RHGY-vel egybekötött áttelepülés és lövészet a Lengyel Népköztársaság (LNK) állami löterére végrehajtásra kerülő éles légi- és földi lövészeti feladatok teljesítése előtti felkészülés visszaellenőrzése. Az ilyen nagyságrendű visszaellenőrzéseken részt vett az előjáró részéről a repüléstechnikai illetve a felderítőrepülő-szemlélő – Éberhardt György őrnagy – is. Aktív részvételével ő is ellenőrizte a felkészülésünket, valamint a feladat végrehajtásunkat is.

---

rancsnoka a repülést szervező parancsnok után. Az is előfordult, hogy a repülésvezető egyben a szervező parancsnok is volt.

²⁰HL. KI. MN. CSR parancsok 1980-1989. 2689 d. 3891 öe. A Magyar Néphadsereg Csapatrepülő parancsnokának 011/1984. számú parancsa a hajózó parancsnoki (sic!) állomány év végi vizsgáztatásának végrehajtásáról és a repülések vezetésének engedélyezéséről.

²¹ Hajózáskönyv: a repülőgép-vezető hivatalos dokumentuma, okmánya. Ebben a könyvben rögzítették a repülőgép-vezető pályafutása alatti minden vizsgáját, minden repülőgép-típuson repült idejét, minden jogosultságát. Ezzel a könyvecskével igazolt minden repülési időt. Ehhez a könyvhöz hasonlóan a repülőgép-vezetőnek egészségügyi könyvecskéje is volt, mellyel az összes egészségügyi vizsgálatát és az összes kórimét is igazolhatta, akár hivatalosan is, hiszen abba csak a Repülő Orvosi Vizsgáló és Kutató Intézet (ROVKI) jegyezhetett bele.

²² Hajózó-felkészülési munkafüzet: a repülőgép-vezető hivatalos felkészülési munkaokmánya. Repülési esemény, vagy katasztrófa esetén a kivizsgáló bizottság elsőként a repülési felkészülési munkafüzetet, a repülési lapot és a repülőgép-vezető hajózáskönyvét kérte el, ezeket és az egészségügyi könyvecskéjét vizsgálta.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

4. számú fénykép: A taszári repülésvezetői torony, a legfelső szinten a repülésvezető munkapontjával, egygel alatta a diszpécscserszolgálat, egy emelettel lentebb a szinoptikus szolgálat, és legalul a sorálmány. (A taszári repülőmúzeum gondozója, Kontsag Sándor fotóarchívumából)

A repülésvezetési jogosultság meghosszabbítását a szuhojos²³ repülésvezetői csoportnak minden évben a csapatrepülő parancsnok – erre vonatkozó – parancsa által meghatározott időpontban és helyen kellett megtennünk. E csoport tagjai nagy repülési tapasztalattal rendelkező – többnyire aktívan repülő – repülőgép-vezetők voltak. Kiképzésükre, kinevezésükre parancsnokaik, előljáróik javaslata alapján került sor.

A 101. felderítőrepülő-századnál repülésvezetői szolgálatot adhatott az előljárótól Éberhardt György, a Csapatrepülő Parancsnokság felderítőrepülő-szemléllője. A századtól a század-parancsnok – Balogh Imre őrnagy; a századparancsnok repülőhelyettese, (vagy általános helyettes) – Vígh Miklós őrnagy; a századparancsnok felderítő-helyettese, a felderítőfőnök – Máté László őrnagy, míg a századszintű repüléseknél, a repülő-harckiképzési alosztályvezető – Katona István százados is. A századtörzs állományából: a század légilövész-szolgálat főnöke – Lőrincz István százados, a század megfigyelő-

²³ Szuhojosok: más repülőgéptípuson repülő repülőgép-vezetők, sokszor pejoratív szakmai zsargonjának megkülönböztető jelzője azokra, akik a Szu-22M3-as repülőgépet repülték, vagy a 101. felderítőrepülő-századnál teljesítettek szolgálatot. Mi büszkén viseltük ezt a jelzőt. Volt még a megnevezéseink között a „Cserepesek” – utalás a Csapatrepülő Parancsnokságra – jelző is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

szolgálat főnöke – Vámos József százados; később János Béla százados, aki később került a repülő-harciképzési alosztályra, és repülésvezetőnek nevezték ki.

Szükség volt még lőtéri repülésvezetőkre is. Ez különösen a mi századunk esetében volt nagyon fontos, mert a rendeltetésünknek megfelelő jártasság megszerzését, s az ennek megfelelő kiképzés jelentős részét lőtereken hajtottuk végre, illetve szereztük meg és tartottuk fenn. A lőtéri repülésvezetők kiképzésüket, lőtéri repülésvezetői jogosultságukat a szolgálat ellátására az adott alakulatnál, a századnál, vagy ezrednél szerezték meg, szintén előljáró parancsnokaik javaslata alapján. A 101. felderítőrepülő-századnál a század parancsnokának döntése alapján az előírt képzések és az eredményes vizsgák után a repülőraj-parancsnokok szintén adhattak, s adtak is lőtéri repülésvezetői szolgálatot. Természetesen mindkettő – a repülésvezetői és a lőtéri repülésvezetői munka is – szolgálat volt. Így, a századunknál lőtéri repülésvezetői szolgálatot a fenti repülésvezetőkön kívül adhatott még a három rajparancsnok: Racskó Mihály százados, az I. felderítőrepülő-raj parancsnoka, Gutti István százados, a II. felderítőrepülő-raj parancsnoka; Vincze Péter főhadnagy a III. felderítőrepülő-raj parancsnoka.

5. számú fénykép: A nádudvari éleslövészetről hazatérő 07-es oldalszámú Szu-22UM3-as gyakorló harci repülőgép, a taszári repülőtér – kettes – központi előkészítő zónájában. A Szu-22-es a központi előkészítő zóna töltőkútjai bal oldalán áll – itt volt ugyanis a nagyobb hely. (Horváth István törzsszázalós fénykép gyűjteményéből)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Ezután jött az ezreddel való egy repülőtérén végrehajtandó – a MiG–21-es repülőgépekkel – közös repülés problémája, amelynek igazából nem lett volna szabad problémának lennie, de az volt.

6. számú fénykép: A hazai átképzésen lévő Herter György főhadnagy – a harmadik felderítőraj géppárparancsnoka első önálló repülésén az indítózónából kigurul a felszállómezőre.²⁴ (Herter György fényképeiből)

Például amikor a szuhojszázad is repült az adott repülési váltásban, mind a repülést szervező parancsnoknak, mind pedig a repülésvezetőnek, valamint az egyes szolgálatoknak is sokkal több feladata, tennivalója és jóval nagyobb felelőssége volt.

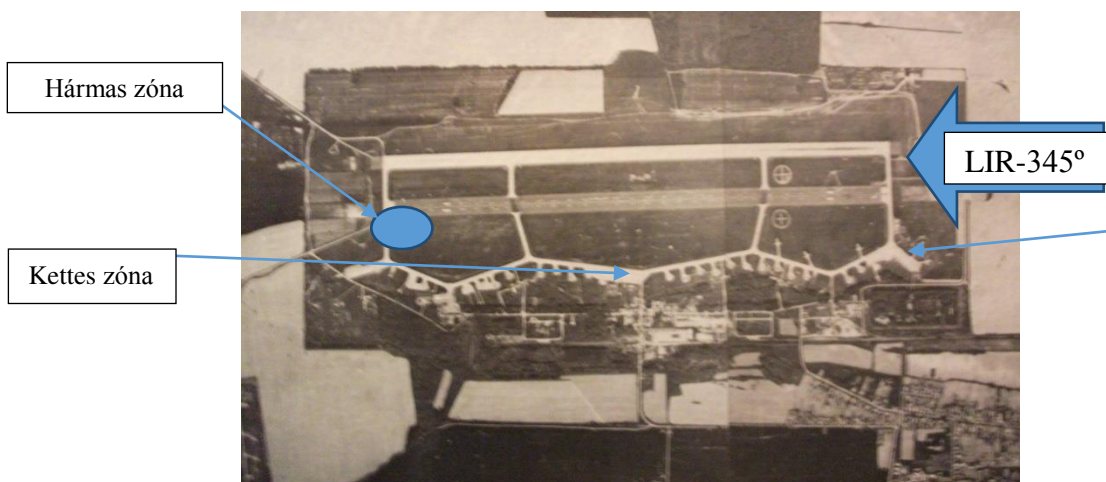
7. számú fénykép: A központi előkészítő – kettes – zónában folyik a repülőgépek újratöltése a repülőgépek ismételt felszállásához a közös repülési váltáson. (Petre Dezső őrnagy fényképgyűjteményéből)

²⁴ A Szu–22-eseknek a felszállómezőre történő felgurulás előtt is volt még egy ellenőrzési pontjuk, ami a MiG–21-eknek nem volt – itt ellenőrizte egy sorállományú műszaki katona a Szuhoj állítható szárnyállítását (30°-nak kellett lennie), és a fékszárny helyzetét (szintén felszállóhelyzetben, 15° kellett lennie). Ez közös repülési váltásoknál gyakran okozott torlódást több leszálló repülőgép esetében.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Zsúfoltabbak voltak a zónák:²⁵ a központi előkészítő zóna (a kettes zóna), valamint – az indító zóna (a hármás zóna), s jóval sűrűbb volt a váltásban a repülőgépek mozgása. A Szu–22-es repülőgép sokkal nagyobb méretű volt, mint egy MiG–21-es, emiatt a repülőgépek vontatásának végrehajtása jóval nagyobb odafigyelést igényelt. A központi töltőzónában (kettes zóna) a Szu–22-es repülőgépekkel (méretük miatt) csak az üzemanyagtöltő kutak bal oldalára, a leszállómező felőli (keleti) oldalra állhattunk. Itt az üzemanyagtöltő kutak száma is korlátozta a közös repülési váltásra kihúzható repülőgépeink létszámát. Ez később, amikor a századot összevonták a 31. honi vadászrepülő-ezreddel, az ezredparancsnok rugalmas hozzáállásának köszönhetően megoldódott. (Ezredparancsnoknak ugyanis a felderítőrepülő-század parancsnokát, Balogh Imre – akkor már – ezredest nevezték ki.) Amikor együtt repültünk az ezreddel, a MiG–21-esekkel, az ilyen váltást közös repülési váltásnak hívtuk. Problémát jelentett ilyenkor még a nagy kiszolgálói létszám is, melyet alig bírtak el (néha nem is) a szociális helyiségek. Amikor a 101. felderítőrepülő-század repült csak, az volt az önálló repülési váltás.

8. számú fénykép: Taszár repülőtér zónái 345°-os leszállóiránynál (A taszári repülőmúzeum gondozója, Kontsag Sándor fotóarchívumból)

²⁵ Zónák: Taszár repülőtéren zónás rendszerben történt a repülési váltások végrehajtása. Ez azt jelentette, hogy külön zónában történt a repülőgépek fogadása és a leszállás utáni előkészítése repülésre (a kettes zónában), valamint a repülőgépek indítása a repülési feladat végrehajtására (a hármás zónában). Ha lövészeti, bombavetési feladatok is voltak, akkor volt még egy (az egyes zóna).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

9. számú fénykép: Önálló repülési váltásra kiállt Szu-22-es repülőgépek az indító – a hármas – zónában. (Petre Dezső őrnagy fényképgyűjteményéből)

Volt, amikor az is problémát jelentett, hogy a Szuhajszázadnak nappali repülésekre volt szüksége a kiképzésben való előrehaladás, valamint a már megszerzett jártasságok fenntartása érdekében – az ezrednek pedig éjszakai váltás kellett.

Azon a szinten, amikor már a felderítőrepülő-század is elkezdte az éjszakai repüléseket, ez a probléma többé-kevésbé megoldódott. A közös repüléseknél általában az ezred adta a repülésvezetői, a felderítőrepülő-század a repülésvezető-helyettesi szolgálatot. Itt a fő problémát az jelentette, hogy míg a felderítőrepülő-század állománya korábban repülte és ismerte a MiG-21-es repülőgépek üzemeltetését, többé-kevésbé a MiG-21-es repülőgépek repülési különleges eseteit²⁶ is, addig a MiG-21-es repülőgép-vezetők nem ismerték a Szu-22-es repülőgépet (beleértve a közös repülési váltás MiG-21-est repülő repülésvezetőjét is).

Ezért a közös repülési váltás repülésvezetői csoportjában, ha a repülésvezető az ezredtől volt, az ügyeletes megfigyelői – általában – a repülésvezető-helyettesi szolgálatokat a felderítőrepülő-század adta. Ez csak addig jelentett nagyobb problémát, amíg a felderítőrepülő-századból meg nem szerezte mindenki a típus rendeltetésének megfelelő jártasságát.

Első repülési váltásainkra – mivel akkor az átképzés miatt jóval több volt az ellenőrzőrepülés – több gyakorló harcival (UTI-val) álltunk ki. Amikor repülőgép-vezetőink önálló

²⁶ A repülések különleges esetei: A repülések közben – üzemeltetés közben – előforduló repülőgép-technika meghibásodások, s az azok elhárítására elrendelt repülőgép-vezetői teendők sorrendje, cselekvések sorozata.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

gyakorlata már egyre nagyobb volt, ez változott. Volt olyan repülési váltásunk, amikor három UTI-val és egy harci repülőgéppel, a későbbiekben pedig egyre több harci repülőgéppel „álltunk ki.” A közös repülési váltásokra egyfajta megoldás volt, hogy a '76²⁷-os repülőszázaddal közös repülési váltásra terveztek bennünket – ezt a MiG–21-es modifikációt később ki is vonták a hadrendből – így nem két MiG–21-es repülőszázad repült velünk egy repülési váltásban, hanem csak egy.

A repülési váltás – azaz a repülés – működéséhez szükség volt még repülésvezető-helyettesre (leszállás-irányítóra²⁸), aki a leszállást végrehajtó repülőgép irányítását vette át a repülésvezetőtől a távoli irányadó állomás (TIRÁ) átrepülésétől a leszállópályáról történő legurulásig.

10. számú fénykép: A taszári repülésvezető-helyettes munkapontja, déli leszálló iránynál.
(Petre Dezső őrnagy fényképgyűjteményéből)

A leszállást végrehajtó repülőgép-vezető a repülésvezető-helyettes tanácsaira és a segítségére hagyatkozhatott a leszállás végrehajtása közben. Különösen a felvétel magasságának meghatározásában tudott nagy segítséget nyújtani a repülésvezető-helyettes. Az ő parancsait és utasításait a repülésvezető felülbírálhatta. A Munkapontja a leszállóiránytól függően mindig a leszállómező bal oldalán, a földet érés helyével egy vonalban, a leszállómezőtől 50-100 m között felállított leszállást irányító épületben, leszállás-irányító toronyban²⁹ volt.

²⁷ A MiG–21-es repülőgépcsalád egyik modifikációja.

²⁸ Leszállás-irányító: Ez a repülésvezető-helyettes volt. A leszállás-irányító megnevezés a repülőgép-vezetők között elterjedt szakmai zsargon. Így is rövidítettük: LIR, azaz Leszállás IRányító – így volt a legrövidebb. A repülésvezető-helyettes általában aktív repülőgép-vezető volt.

²⁹ Leszállás-irányító torony: a repülésvezető-helyettes (a leszállás irányító) munkapontja. Ez egy 3-5 m magas toronyszerű épület volt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Szükség volt³⁰ egy ügyeletes megfigyelőre,³¹ egy leszállás-irányító RSZP-s³² tisztre, egy diszpécserre³³ és egy szinoptikusra³⁴ (sajátunk nem volt – mindig az ezred adta az ügyeletes diszpécsert és az ügyeletes szinoptikust is.). Az ügyeletes írnok³⁵ – ő mindig sorállományú katona, általában az egyik hajózóírnok volt. Ők valamennyien a repülésvezetői toronyban, a repülésvezető munkapontján tartózkodtak.

Akire szintén nagyon nagy szükség volt – és nélkülük nem működhetett a repülési váltás – a mérnök-műszaki szolgálat részéről az ügyeletes mérnök,³⁶ akihez a zónaparancsnokok³⁷ és a repülést kiszolgáló műszaki berendezések, járművek kezelőszemélyzete és felügyelete tartozott. Közös repülési váltások alkalmával az ezred és a felderítőrepülőszázad részéről is volt ügyeletes mérnök. Ugyanígy, az egyes és kettes zónában – az ügyeletes mérnökhöz hasonlóan – két zónaparancsnok is volt. A zónaparancsnokok közvetlen összeköttetésben voltak az ügyeletes mérnökkel, akinek a munkapontja Taszár repülőtéren kezdetben a kettes központi előkészítő zóna mellett, attól nyugatra volt, egy egyszerű – nem túl kényelmes, egy főre méretezett – fémtorony, a zónától kb. 15 méter

³⁰ A repülési váltások végrehajtásának szolgálatait és a repülések szervezéseit szabályzatok írták elő. Ezek közül a legfőbb szabályzatok: A HM. 029/1973.számú utasítása, a Balaton 01-es utasítás, a Re-641-es utasítás (URV-71), a Re-664-es, s az adott repülőter repülőter-használati utasítása, valamint a repülést kiszolgáló szakágak repülések kiszolgálására vonatkozó utasításai.

³¹ A repülési váltás ügyeletes megfigyelője: általában aktív repülőgép-vezető volt – a repülési váltásra érvényes kódokat, a repülési váltás idejére érvényes navigációs adatokat ő hozta a váltáson részt vevő repülőgép-vezetők tudomására. Tisztában volt a repülési váltás alatt történő, a repülési körzetet érintő egyéb vagy más repülésekkel, a saját, a váltás alatti repüléseinket befolyásoló repülések végrehajtásával.

³² RSZP: az orosz elnevezésből származó rövidítés: Radiolokációnajja Szisztéma (néhány szabályzatban Sztáncija) Poszadki – az RSZP kezelőtiszt a leszállítórendszer kezelője a repülési váltás ideje alatt, egyben ő volt a leszállás-irányító, aki mindenben, de különösen bonyolult időjárás viszonyok között segítette a repülőgép-vezetők leszállásra történő bejövételének pontosságát. (Volt egy siklópálya-kijelző indikátora és egy leszállóirányít jelző indikátora, melyek alapján segítette a leszálló gépszemélyzetet)

³³ Diszpécser: ő általa volt összeköttetésben a repülésvezető az EREF-fel (Egyesített Repülésirányító Főközpont).

³⁴ Ügyeletes szinoptikus: a pillanatnyi időjárást és annak változását, valamint a repülési körzetet és a repülési váltás alatt végrehajtandó kiképzési és célútvonalakon előforduló veszélyes időjárás viszonyokat jelezte a repülésvezető számára

³⁵ Ügyeletes írnok: ő mindig sorkatona, hajózóírnok volt, aki a repülési időt mérte a felszállástól a földet érés időpontjáig, s ezt egy úgynevezett „időmérőnaplóba” vezette. Ez az időmérőnapló hivatalos repülési dokumentum volt. Az ügyeletes írnok munkapontja mindig a repülésvezető mellett volt.

³⁶ Ügyeletes mérnök: a repülésvezető segítője mérnök-műszaki részről. Az ő beosztottjai voltak a zónaparancsnokok, akiken keresztül irányította a zónákban folyó munkálatokat – a repülőtechnika fogadását, ellenőrzését, felkészítését és a repülőgépek indítását – a soron következő repülésre. A repülési váltások mérnök-műszaki szolgálatainak ellátását a Re-664-es szabályzat (Utasítás a repülőcsapatok mérnök-műszaki szolgálatai részére. HM. 1974.) szabályozta.

³⁷ Zónaparancsnok: A repülési üzem alatt mindhárom zónának külön zónaparancsnoka volt. Lövészetek alkalmával volt három zóna – a hármas zóna – a fegyverrendszerek kötelező ellenőrzése miatt – mindig fegyver szakágas zónaparancsnokkal rendelkezett, míg a kettes (a központi előkészítő), valamint az egyes (indító) zóna parancsnoka is minden esetben sárkányhajtóműves tiszt volt a Re-664-es szabályzat szerint.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

távolságra. Később egy kényelmesebb ügyeletes mérnöki torony épült, a kettes zónától délre, a repülésvezetői torony keleti részére épült magassági állomás keleti végével majdnem egy vonalban. A repülésvezetői tornyot a kettes zónával összekötő gurulót másikkal, attól délre kb. 30 méterre, tökéletes rálátást biztosítva a zónában folyó munkálatokra.

11. számú fénykép: Az új – már jóval kényelmesebb – ügyeletes mérnöki munkapont – ez már kultúraltabb volt az un. „vastoronynál”. (Petre Dezső őrmagy fényképgyűjteményéből)

Szükség esetén még a mérnök kézjelzéseit is vette a mérnök-műszaki állomány. A vehe-mensebb, jó orgánumú mérnök a munka hevében – amire nem egy alkalommal volt is példa – a műszaki torony ajtajából kiabált át a kettes zóna parancsnokának, figyelmeztetésként egy-egy fontosabb tevékenységre. A kapcsolattartás egyébként – természetesen – rádión keresztül történt.

A repülések alkalmával szükség volt még a repülőter-karbantartó (REKA³⁸) szolgálat ügyeletesére – ő mindig az ezredtől volt, hiszen ez a szolgálat a repülőterhez tartozott –, akinek a parancsnoka az ezredparancsnok volt, valamint a hadtáp összekötő tisztre – a

³⁸ REKA, azaz a Repülőter-karbantartó szolgálat: ők feleltek a repülőter munkaterületének, a felszállópálya és a gurulótutak tisztaságáért, valamint a felszálló-mező végén kiépített ATU üzemképességéért. (Fékezőháló, vagy ahogyan mi hívtuk, „majomfogó”) Ezt a repülésvezető tudta a repülésvezetői toronyból „felemelni”, állítani, amikor egy repülőgép-vezető bármilyen ok (pl. földet-érés kijelölt ponton túl, csúszóssá vált leszálló-pálya, fékmeghibásodás, stb.) miatt túlfutott a leszálló-mező végén.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

101. felderítőrepülő-száznak csak hadtáp³⁹ összekötője volt, s mindent igényelnie kellett a 31. harcászati repülő-ezredtől. Hozzá tartozott az egészségügyi biztosítás – az ügyeletes orvos,⁴⁰ vagy a felcser – és az élelmezés, gépjárműszolgálat összekötő tisztje a felderítőrepülő-század repüléséhez szükséges gépjárművek igénylését intézte az ezred gépjárműszolgálatára felé.

Ezek a szolgálatok a repülés előtti eligazításon jelentették a repülésre való készenlétüket – illetve, ha valami meghibásodásuk volt, akkor az adott problémát a repülést szervező parancsnoknak. A repülés kezdéséhez először az időjárás-felderítő⁴¹ – aki majdnem mindig az adott repülési váltás repülésvezetője volt – jelentette a repülési körzetben és a repülés ideje alatt tervezett útvonalakon az időjárás-felderítés alatt tapasztalt tényleges időjárási viszonyokat. Ezután következett a szinoptikus (időjárásjelző szolgálat) jelentése a pillanatnyi időjárásról és annak a repülés időtartama alatt várható változásairól. Mind az időjárás-felderítő, mind a szinoptikus javaslatot tett a végrehajtandó repülési-tervtáblaváltozatra⁴² (előtte azért egyeztettek egymással). A szervező parancsnok eldöntötte, hogy milyen repülési tervtáblaváltozat alapján fogják a repüléseket végrehajtani. A későbbiekben, a tervtáblaváltozatnak megfelelően, sorban jelentett minden szolgálat az eligazításon. Mindez az úgynevezett magassági állomáson⁴³ történt, ami a repülésvezetői torony alsó szintjén volt (Taszáron ez keletre volt e toronytól, a leszállómező irányában).

A repülésvezető-helyettesi (csak a repülőgép-vezetői szakzsargonban leszállás-irányító) és a megfigyelői szolgálatot bármelyik repülőgép-vezető elláthatta, míg a leszállás-irányító RSZP-s szolgálatot nem repülőgép-vezetők látták el. A repülésvezető-helyettes a saját munkapontján, míg a megfigyelő, és a leszállást irányító RSZP-s tiszt is a repülésvezető közvetlen segítői voltak a repülésvezetői munkaponton és a repülésvezetői csoportba tartoztak. Mindegyikőjük szakmai előjárója a repülésvezető volt. A repülés előtti eligazítás után mindenki elindult a saját szolgálati helyére – akinek kellett, mint pl. az ügyeletes mérnök, eligazította a saját állományát, – majd a repülésvezető zöld jelzőrakéta fellö-

³⁹ Hadtápügyeletes tiszt: ez a 101. felderítőrepülő-század részéről a századparancsnok hadtápszolgálati helyettese, hadtáp összekötő tisztje (először Futó László főhadnagy, majd Parádi István őrnagy) volt.

⁴⁰ Ügyeletes orvos: a 101. felderítőrepülő-századnál az állománytábla szerint egy fő orvos – először Dr. Toperczel István o. főhadnagy, majd Dr. Marton Anikó o. hadnagynő – és egy fő, Runáné Tóth Katalin főtörzsőrmester, nővér (felcser) volt állományban.

⁴¹ Az időjárás-felderítő: a repülési körzet tényleges, valós időjárását derítette fel, egy időjárás-felderítő útvonalon, amelyet ő saját döntés alapján eltérhetett. Ellenőrizte a tartalék repülőterekkel és a harcálásponttal való összeköttetés meglétét, minőségét.

⁴² Általában három tervtáblaváltozat készült egy repülési váltásra: egy-egy az egyszerű időjárási viszonyok, a bonyolult időjárási, valamint a minimum időjárási viszonyok közötti repülések végrehajtására.

⁴³ Magassági állomás: ahol egy eligazító-terem és a repülőgép-vezetők részére pihenőhelyiség volt kiépítve. Itt tárolták a repülőgép-vezetők repülési felszereléseit. Itt kapott helyet az orvosi szoba, a repülőgép-vezetői büfé, az étkezdé, továbbá a szociális helyiségek, az ezred esetében a repülési kontrolleszközök anyagai kiértékelésének helyisége, valamint egy fotólabor.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

vésével – a központi repülésirányító szolgálat engedélyével – jelezte a repülések megkezdését.

Mi, repülőgép-vezetők a repülésvezető-helyettesi és az ügyeletes megfigyelői szolgálatokat nem szerettük, mert ennek idején az adott repülési váltásban nem repülhettünk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Hadtörténeti Intézet Múzeum. (HIM) Hadtörténeti Könyvtár (Hadtört. Kvt.) – 52MK számú műszaki üzemben tartási szakutasítás. Kiszolgálási technológia. Repüléshez történő előkészítés. Rádiótechnikai berendezések. – Bp. HM. 1984.
2. HIM. Hadtört. Kvt. – Re-641 (Utasítás repülések végrehajtására – URV-71). Bp. HM. 1973.
3. Hadtört. Kvt. – „Balaton-01” A Magyar Népköztársaság területén levő betonos és füves repülőterek és a földi repülést biztosító eszközök adatjegyzéke. Bp. HM. 1983.
4. HL. KI. HM 00085. számú direktíva. HL. KI. HM. parancsok 1980-1989. 13 d. MN. HM 00085. számú direktívája. A Magyar Néphadsereg fejlesztésének és felkészítésének feladatai az 1981 és 1985 közötti időszakban. Bp. 1981. Nyt.szám: 00028/36/1981/HDM. 1981. 04. 16.
5. HL. KI. MN. HM. parancsok 1980-1989. 862 d. 0651-0700. A Magyar Népköztársaság Honvédelmi Miniszterének 0662. számú parancsa a személyi állományra vonatkozólag. Átképzésre történő tartós vezénylés a Szovjetunióba 1983. július 27-i hatállyal. Bp. 1983. június 28.
6. HL. KI. MN CSRP 1980-1989. 2690-es doboz (d.) 3896-os őrzési egység (őe.) MN. CSRPK. jelentése az 1981-1983 közötti időszakának meghatározott feladatainak végrehajtásáról. Nyt.szám: 00734/1984.
7. HL. KI. MN CSRP 1980-1989. 2686d. 3887 őe. MN. CSRPK. 0085/1982. számú intézkedése az 1983. kiképzési év feladatainak végrehajtására. Bp. 1982.
8. HL. KL. MN CSRP parancsok, intézkedések 1980-1989. 2687 d. 3888 őe. MN. CSRPK. 1983 évi Munkaterve. A Csapatrepülő parancsnokság 1982. évi munkatervében megszabott feladatok végrehajtása. Melléklettel. Nyt.szám: 00595/1982. 1983. 01. 12.
9. HL. KI. MN CSRP 1980-1989. 2687 d. 3888 őe. A Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnok 067/1983. számú intézkedése a felderítőrepülő-század hajózó állománya repülési jártasságának helyreállítására. Börgönd, 1983. 11. 03.
10. HL. KI. MN CSRP 1980-1989 HM parancsok 2690 d. 3895 őe. Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnokság (MN. CSRP.) 1984. évi munkaterve A Parancsnokság 1983. évi munkatervében megszabott feladatok végrehajtása. Nyt.szám: 00584/1983. Bp. 1983. 12. 16.
11. HL. KI. MN CSRP 1980-1989. HM Parancsok 2687d. 3888őe. A Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnok 0070/1983. számú intézkedése az 1984. kiképzési év feladatainak végrehajtására /Tervezet/

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

12. HL. KI. MN HM Parancsok 15 d. A Magyar Népköztársaság Honvédelmi Miniszterének 005/1984 számú parancsa az L–29-es repülőgép rendszerből való kivonására és a Szu–22M3 repülőgéptípus szolgálatba állítására. Bp. 1984. 04. 12.
13. HL. KI. MN CSRP Parancsok 1980-1989. 2689 d. 3891 öe. A Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnokának 021/1984. számú parancsa berepülések engedélyezésére. Börgönd, 1984. 02. 01.
14. HL. KI. MN CSRP Parancsok 1980-1989. 2689 d. 3891 öe. A Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnokának 011/1984. számú parancsa a hajózó parancsnoki állomány év végi vizsgáztatásának végrehajtásáról és a repülések vezetésének engedélyezéséről. Börgönd, 01. 07.
15. HL. KI. MN CSRP Parancsok 1980-1989. 2689 d. 3891öe. A Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnok 0012/1984.számú intézkedése a „MÁTRA – IV” feladatok megszervezésére és végrehajtására. Börgönd, 1984. 01. 05.
16. HL. KI. MN CSRP Parancsok 1980-1989. 2689 d. 3891 öe. 6. számú melléklet a Magyar Néphadsereg 0078/1984. számú parancsához. Kiegészítés a 101. felderítőrepülő-század magasabb harckészültségbe helyezésének megszervezéséhez és biztosításához. Börgönd 1984. 09. 21.
17. HL. KI. MN CSRP Parancsok 1980-1989. 2690 d. 3895 öe. A Magyar Néphadsereg Csapatrepülő Parancsnokság Ellenőrzési terve 1984. évre. Börgönd, 1983. 12. 13.
18. RE-664-es Utasítás a repülőcsapatok mérnök-műszaki szolgálata részére. I. rész. Bp, 1974. HM kiadása (Hatályos, szolgálati használatú szabályzat).

NÉMETH ZITA¹ – VÖLGYI ZOLTÁN²

A kritikus információs infrastruktúra védelem pszichológiai szempontú megközelítése
(Humán biztonsági kockázat elemzés)

The Psychological Aspects of Critical Informational Infrastructure
(Human Security Risk Analysis)

Absztrakt

A társadalmi szempontból létfontosságú informatikai rendszerek elleni támadások elleni védekezés egyre fokozottabban múlik a dolgozók felkészültségén. A felkészültség mérésében, növelésében jelentős szerepet játszik a pszichológiai szempontú kiválasztás, szűrés és felkészítés. A cikkben bemutatásra kerül a humán biztonsági tényezőkkel kapcsolatos jelenlegi szabályozók beazonosítása és annak lehetséges besorolása a kritikus információs infrastruktúra védelem fogalom rendszerében. A cikk második részében egy, a gyakorlatban is kipróbált humán biztonsági kockázat elemzés kidolgozásának teljes folyamatát adjuk közre. A pszichológiai szempontból kockázati tényezőt jelentő személyiségjellemzők beazonosítását követően kerülhet sor azon személyek beazonosítására, akik nagyobb valószínűséggel lehetnek célpontjai az információs támadásoknak.

Kulcsszavak: humán biztonsági kockázat, kompetenciaelemzés, pszichológiai kockázati szint, fejlesztő központ.

Abstract

The defense against the attacks on IT systems with high social importance depends more and more on the preparedness of the human operators. In the estimation and increasing of this preparedness the psychological selection, sifting and preparation plays an important role.

In present article we firstly identify the legal regulators concerning the human

¹ Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, doktorandusz – Budapest University of Technology and Economic, PhD student, E-mail: neemeth@t-online.hu, ORCID: 0000-0001-7392-7817

² Nemzeti Közszolgálati Egyetem- National University of Public Service, E-mail: volgyi.zoltan@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-5779-9536

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

security risk factors and we also take a look at their classification into the conceptual framework of the defense of the critical informational infrastructure. In the second part of the article we publish a comprehensive and elaborated process for analysing the human security risks, which was also implemented in practice. Following the identification of the personality traits that are resulting in risky behaviours one can sift those people who could be the targets of social engineering.

BEVEZETÉS

A XXI. században a hadviselés megváltozása katonai, politikai és gazdasági szinten is paradigmaváltást eredményezett. Ennek egyik legjelentősebb állomása a 2001. szeptember 11-ei események voltak, melyek a civil lakosság sebezhetőségét állították a figyelem fókuszába. A terrortámadások kapcsán egyértelművé vált, hogy a nemzetek és nemzetközi szervezetek egyik legnagyobb feladata a saját lakosság életének, javainak közvetlen megvédése mellett az ezeket érintő támadások kivédése megelőzése és bejósolása lett. Az említett támadások a polgári lakosság egyre nagyobb mértékű függőségét használják ki, mely az energiaellátástól az étkezésig és a szórakozástól az oktatásig, az élet minden területén megnyilvánul. Ebből eredően a támadások bizonyos mértékben bejósolhatóak, mivel beazonosíthatóak azok a potenciális célpontok, amelyek kiiktatása élet fenntartásával összefüggő hiányállapotot okozhat, ezzel együtt az ország működését, biztonságát veszélyezteti.

A támadások egyre kifinomultabb formát mutatnak. Kezdetben épületek, objektumok, fizikai létesítmények, majd az információs rendszerek, hálózatok szerepeltek az elsődleges célpontok listáján. A védelmi rendszerek fejlődésével az informatikai rendszerek ellen elkövetett támadások kivitelezésében egyre nagyobb teret hódít a humán biztonsági kockázatok kihasználásával terjedő social engineering. „A Social Engineering az emberek természetes, bizalomra való hajlamát használja ki a számítógép-hálózatokba való bejutáshoz. E tevékenység keretében a hálózat gyenge pontjaira vonatkozó adatokat, a legfontosabb jelszavakat, stb. attól a személytől szerzik meg félrevezetés, zsarolás, csalás, esetleg fenyegetés útján, aki azokat kezeli, vagy aki azokhoz hozzáfér. (Haig – Kovács, 2012, 158. o)

A továbbiakban bemutatjuk a Social Engineering elleni védekezés jogszabályi háttérét, valamint egy pszichológiai eszközökkel megvalósított humán biztonsági kockázatra vonatkozó gyakorlatban kivitelezett elemzést is.

JOGSZABÁLYI HÁTTÉR MAGYARORSZÁGON

Az új típusú támadások számának lecsökkentésére, negatív hatásainak mérséklésére, valamint a váratlanságából eredő lakossági félelem és bizonytalanság csökkentésére a nemzetközi szervezetek és az egyes nemzetek eljárásokat, szabályzókat alkottak, melyek a célpontok beazonosítását és biztonságos működéséhez szükséges szempontokat tartalmazzák. A potenciális célpontokat kritikus infrastruktúrának nevezzük, „melyeknek a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

működése alapvető fontosságú és nélkülözhetetlen a társadalom működtetéséhez. Amennyiben ezek valamilyen beavatkozás következtében működésképtelenné válnak, az beláthatatlan következményekkel járhat az ország gazdaságára és védelmére, azaz maga az ország biztonsága kerülhet veszélybe.” (Haig – Kovács, 2012, 45-46. o)

Magyarországon az első új típusú támadásokra vonatkozó szabályzó a 2080/2008. (VI. 30) Kormány határozat, mely a Kormányzati Koordinációs Bizottság javaslatára elfogadta a hazai infrastruktúra létfontosságú elemeinek védelméhez kapcsolódó további konzultációk alapjául szolgáló a nemzeti programról szóló Zöld Könyvet, aminek a 3.2. pontjában így definiálja a kritikus infrastruktúra fogalmát:

„Kritikus infrastruktúrák alatt olyan, egymással összekapcsolódó, interaktív és egymástól kölcsönös függésben lévő infrastruktúra elemek, létesítmények, szolgáltatások, rendszerek és folyamatok hálózatát értjük, amelyek az ország (lakosság, gazdaság és kormányzat) működése szempontjából létfontosságúak és érdemi szerepük van egy társadalmilag elvárt minimális szintű jogbiztonság, közbiztonság, nemzetbiztonság, gazdasági működőképesség, közegészségügyi és környezeti állapot fenntartásában.

Kritikus infrastruktúráknak minősülnek azon hálózatok, erőforrások, szolgáltatások, termékek, fizikai vagy információtechnológiai rendszerek, berendezések, eszközök és azok alkotó részei, melyek működésének meghibásodása, megzavarása, kiesése vagy megsemmisítése, közvetlenül vagy közvetetten, átmenetileg vagy hosszútávon súlyos hatást gyakorolhat az állampolgárok gazdasági, szociális jólétére, a közegészségre, közbiztonságra, a nemzetbiztonságra, a nemzetgazdaság és a kormányzat működésére”³

A Zöld Könyvben a kritikus infrastruktúra védelem fogalmi meghatározása során egyértelműen megjelenik a humán biztonsági kockázatra vonatkozó utalás a személyi jellegű védelmi-intézkedések formájában.

3.4. Kritikus Infrastruktúra Védelemmel kapcsolatos fogalmak

„A kritikus infrastruktúra védelem a kormány, az infrastruktúra tulajdonosok és üzemeltetők által alkalmazott programok, tevékenységek összessége, amelyek a kritikus infrastruktúra rendszerek működőképességének és az infrastruktúra elemek biztonságának garantálására, kockázatok csökkentésére irányuló informatikai, fizikai, személyi és eljárási jellegű elemzési, tervezési, végrehajtási és ellenőrzési védelmi-intézkedéseket foglalja magában.”

A 2012. év a kritikus infrastruktúra védelem szabályozásában meghatározó volt. Ebben az évben több hosszú távú tervszerűen átgondolt és egymásra épülő szabályozó is kiter az új típusú támadások elleni védekezés szükségességéig. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája a 29. d) pontban kiemelt területként azonosítja a kritikus infrastruktúrák védelmét, igaz a terrorizmus elleni harc vonatkozásában. Azonban külön pontként jelenik meg a kiberbiztonság témaköre, és ezzel szabályozás szintjén is külön válik a kritikus infrastruktúra és a kritikus információs infrastruktúra rendszere. Igaz a fogalom használata ebben a formában csak a később bukkan fel.

³ 2080/2008. (VI. 30.) Korm. határozat a Kritikus Infrastruktúra Védelem Nemzeti Programjáról

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az információbiztonsággal kapcsolatban a Nemzeti Biztonsági Stratégia 48. pontját emelnénk ki, amely fontosnak tartja a politikai, katonai, gazdasági információk megvédését és az ezzel kapcsolatos elhárító képességek meglétét.⁴ Ez bizonyos mértékben összefüggésbe hozható a social engineering tevékenység elleni védelemmel, hiszen a titkos információk megőrzéséhez, megtartásához szükséges humán tényezők feltárása, fejlesztése az elhárító tevékenységek részének tekinthető.

Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának 34. pontjában is határozottan előtérbe kerül az információs társadalommá válás negatív hatása, mely szerint „egyes állami és nem állami szereplők által alkalmazott modern infokommunikációs eszközök biztonsági kockázat előidézéséhez járulhatnak hozzá.”⁵

A Zöld Könyvet 2012 novemberében felváltotta a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény, valamint a törvény végrehajtására kiadott 65/2013. (III. 8.) kormányrendelet. A törvény és a kormányrendelet pontosan meghatározza, hogy mit nevezünk létfontosságú rendszerelemnek:

“létfontosságú rendszerelem: az 1-3. mellékletben meghatározott ágazatok valamelyikébe tartozó eszköz, létesítmény vagy rendszer olyan rendszereleme, amely elengedhetetlen a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához – így különösen az egészségügyhöz, a lakosság személy- és vagyonbiztonságához, a gazdasági és szociális közszolgáltatások biztosításához –, és amelynek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna.”⁶

Ezen kívül pontos utasításokat ad a védelem megvalósításáról és az üzemeltető felelősségébe utalja a kijelölő hatóság által meghatározott határidőre a szervezetre jellemző üzemeltetői biztonsági terv elkészítését. A végrehajtásra vonatkozó kormányrendeletben egyértelműen meghatározásra kerül a 11. § (3) bekezdésben és a 2. mellékletben a létfontosságú rendszerelemek felügyeletét és működtetését végző személyek fizikai, humán és informatikai kockázataival kapcsolatos elvárások pontos meghatározása, azok definiálása.⁷

2013 márciusában egy újabb nagy lépés következett az új típusú támadások elleni védelem szabályozásának tekintetében. A Kormány elfogadta Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiáját, amiben meghatározásra került, hogy a kibertér az elektronikus információs rendszerek és az ezeken keresztül áramló adatok és információk összességét jelenti. A kiberbiztonsági stratégia szükségessé vált, mivel nagy mértékben megnövekedett azon állami és nem állami felhasználók száma, akik kritikus adatok és információk illegális megszerzésére, vagy károkozásra használták a kiberteret. Külön pontban (9.) jelenik meg

⁴ A Kormány 1035/2012. (II.21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

⁵ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról

⁶ 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről

⁷ 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

az információs zivárogtatás jelensége, mint kockázati tényező.⁸ A Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia kiadása egyértelműen meghatározza a létfonosságú rendszerelemek (kritikus infrastruktúrák) védelmének legmarkánsabb irányait.

Ezen stratégia mentén készült el és került elfogadásra az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény, melynek 22. pontjának értelmezése szerint a globális kibertér tartalmazza az elektronikus információs rendszereket és az azokon keresztül történő adat és információáramlást. A 14b. pont pedig kiemeli, hogy az elektronikus információs rendszerek közé besorolandó az adatok és információk kezelésére használt eszközök mellett az azokat működtető személyzet is. Ezen kívül a 19. pontban fenyegetésként definiálja az elektronikus információs rendszer védettségét veszélyeztető eseményt, műveletet, vagy mulasztásos cselekményt. Ezen kívül kitér arra is a 11. § (1), hogy az elektronikus információs rendszer védelméről a szervezet vezetőjének gondoskodnia kell. Ez azt jelenti, hogy információbiztonsági oktatásokat kell tartani, valamint folyamatos elemzéseket ellenőrzéseket, auditokat kell végrehajtani.⁹

A 2013. évi L. törvény kiegészíti a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiát, ezen kívül a social engineering tevékenységek elleni védelem tekintetében is több fogalomtisztázásra is alkalmas előremutató intézkedést tesz. Lényegi elem, hogy az elektronikus információs rendszerek közé beemeli a személyi állománnyal összefüggő károkozást és humánbiztonsági kockázatot is megfogalmaz a mulasztásos cselekmények bevezetésével, ezen kívül bizonyos munkakörök esetében javaslatot fogalmaz meg a humán kockázatok felmérésére és időszakos ellenőrzésére. Ezt egészíti ki a 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet konkrét meghatározásokkal, amely az elektronikai információs rendszerelemekkel rendelkező szervezetek biztonsági osztályba és szintbe sorolását tartalmazza. A rendelet 5 biztonsági osztályt különböztet meg, amelyben az 1. a legenyhébb, ebben károkozásról nem beszélhetünk, az 5. osztály a legsúlyosabb. Humán kockázatról a 2. osztálytól kezdve beszélhetünk, ami az enyhe károkozás kategóriájába sorolható. Ezen kívül annak alapján, hogy a szervezet üzemeltet, esetleg tervez elektronikai információs rendszert, vagy azt külső szereplőkkel üzemelteti, megállapítanak biztonsági szinteket is.

A 3. mellékletben 3 kategóriába sorolva található meg a védelmi intézkedések:

- Adminisztratív (szervezeti szintű alapfeladatok, kockázatelemzés, rendszer és szolgáltatás beszerzés, üzletmenet folytonosság tervezése, biztonsági események kezelése, emberi tényezőket figyelembe vevő – személy – biztonság, tudatosság és képzés).
- Fizikai (fizikai és környezeti védelem).
- Logikai (általános védelmi intézkedések, tervezés, rendszer és szolgáltatás beszerzés, biztonsági elemzés, tesztelés, képzés és felügyelet, konfiguráció kezelés, karbantartás, adathordozók védelme, azonosítás és hitelesítés, hozzáférés

⁸ 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról

⁹ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról

engedélyezése, rendszer és információsértetlenség, naplózás és elszámoltathatóság, rendszer és kommunikáció védelem).

Írásunk, összefoglalónk témája szempontjából a leginkább releváns kategória az adminisztratív, és a logikai kategória használata. Nagyon gyakran a logikai védelmi rendszer működésére vagy a védelem kikapuira vonatkozó információk megszerzésének megakadályozását szolgálják az adminisztratív védelmi kategória intézkedései. Pszichológiai szempontból a legérdekesebb humán biztonsági kockázatok felértékelődése, mely a 3.1.6. pontban kerül kifejtésre az emberi tényezőket figyelembe vevő – személy – biztonság című szó alatt. Az ezzel kapcsolatos eljárásrend tájékoztat arról, hogy a személybiztonsággal kapcsolatos eljárások a teljes személyi állományra kiterjednek, de nem egyforma mértékben. Az információbiztonsággal kapcsolatos elemzések a betöltött munkakör és feladatvégzés biztonsági szempontú besorolásától függenek. A besorolást bizonyos időnként felül kell vizsgálni. A személyi állomány ellenőrzésére az információhoz való hozzáférési jogosultság megadása során kerül sor, valamint időközönkénti ellenőrzéseket valósít meg az adott szervezet.¹⁰

SOCIAL ENGINEERING INFORMÁCIÓS MŰVELETEK SZERINTI BESOROLÁSA

A kritikus információs infrastruktúra védelemben a humán faktor megjelenése a jogszabályi környezetben megemlítésre kerül, azonban leginkább az IT oldali védekezés van a figyelem középpontjában. A tudományos megközelítés fokozottabban kiemeli az emberi kockázat szerepét az információs műveletek esetében a következő képpen.

DIMENZIÓ SZERINTI ELKÜLÖNÍTÉS

A kritikus infrastruktúrák elleni támadások és az ehhez kapcsolódó védekezés három dimenzióban valósítható meg:

„A *fizikai dimenzióban* folytatott információs tevékenységek a különböző információs infrastruktúrák, infokommunikációs rendszerek elemei elleni ún. kemény típusú (Hard Kill) fizikai eltulajdonítással járó támadásokat, illetve azok fizikai védelmét jelentik.

Az *információs dimenzióban* folytatott információs tevékenységek a különböző információs folyamatok (adatszerzés, adatfeldolgozás, kommunikáció stb.) többnyire elektronikus úton való lágy típusú (Soft Kill, ide értjük a szándékos hackelést) támadását jelenti annak érdekében, hogy a célpontokra való közvetlen pusztító, romboló fizikai ráhatás nélkül közvetlenül befolyásoljuk azokat. Másik oldalról ide tartozik a másik fél saját információs folyamatainkra irányuló hasonló támadásának megakadályozása is (etikus hack).

---

¹⁰ 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A *tudati dimenzióban* megvalósuló információs tevékenységek közvetlenül az emberi gondolkodást – észlelést, érzékelést, értelmezést, véleményt, vélekedést – veszik célba valós, csúsztatott vagy hamis üzenetekkel, amelyeket többnyire elektronikus és nyomtatott médián keresztül vagy közvetlen beszéd formájában továbbítanak.” (Haig, 2006, 4. o)

A social engineering tevékenység természetesen a tudati dimenzióban valósul meg, így az ehhez kapcsolódó védekezés is ezen dimenzióhoz kell, hogy kötődjön.

INFORMÁCIÓS TEVÉKENYSÉG ALAPÚ ELKÜLÖNÍTÉS

Az információhoz kötődő tevékenységek két típusát különböztethetjük meg:

- „a kommunikációs előny növelése, vagyis információszerezés;
- a kommunikációs hátrány csökkentése, vagyis információvédelem.

Mindkét információs terület esetében jelentős tényezőként említhetjük az emberi kapcsolatok alakítását befolyásoló pszichológiai hatásokat, úgymint szimpátia, benyomáskeltés, befolyásolás, előítéletek, melyek a szociálpszichológia tudományának jellegzetes kutatási területeit jelentik.

„Az információvédelem szempontjából... kiemelt jelentőségű a kommunikációs folyamatok verbális és nem verbális elemeinek tudatos használata annak érdekében, hogy kiküszöbölhető legyen a saját szempontból titkosnak nevezhető stratégiai információk „kifecsegése”, a tárgyalások, megbeszélések során mutatott viselkedéssel összefüggő kommunikációs zavarok beazonosíthatósága.” (Völgyi, 2017, 90. o)

A social engineering jelensége az információt birtokló ember pszichológiai jellemzőin alapul. Két típusát különböztethetjük meg:

- tudatos információkiadás, amikor a támadó a zsarolás, fenyegetés módszerét használva csal ki a támadás végrehajtásához szükséges információkat;
- nem tudatos információkiadás, amikor az információ birtokában levő személy nem tudja, hogy az általa kiadott adatok, információk a másik fél számára jelentőséggel bírnak, esetleg egy támadás előkészítését támogatják.

A nem tudatos információkiadás egyik formája, amikor kicsalt, vagy ellopott belépési jogosultságokat használnak illetéktelenek, a másik pszichológiai szempontból érdekesebb, amikor az információ birtokosának viselkedés szinten is megnyilvánuló kontrollfunkció gyengesége detektálható. Ilyen például a kritikus információk kifecsegése a figyelem felkeltése céljából. Ez utóbbi biztonsági szempontból minősülhetne kevésbé veszélyesnek, ám ezek a kontraproduktív magatartások a szervezetről alkotott külső képet is rombolhatják, amikor nyilvánosságra kerülnek, ilyen értelemben közvetett gazdasági kárt okozva az adott cég értékében (pl. tőzsdeindexek változása a híresztelések hatására, függetlenül azok teljes valóságtartalmától).

A fent említett támadások elleni védekezés alapvető része a kritikus információval kapcsolatba kerülő alkalmazottak személyiségének vizsgálata, mely a pszichológia fontos részterülete. Ehhez szükséges meghatározni azokat humán biztonsági kompetenciákat, amelyek csökkent értékűsége vagy éppen extrém emelkedett szintje kockázati tényezőt

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

jelent az információs támadások során. Ennek hiányában a biztonsági kockázatok megálgapítása, az intézkedések kialakítása és végrehajtása nem lehet eredményes. A jelenlegi szabályozók tekintetében releváns útmutatás nem található a biztonsági elemzések ezen szegmensének kidolgozottságára. Ezt a jogalkotó az üzemeltető felelősségi körébe utalja.

HUMÁN BIZTONSÁGI KOCKÁZAT ELEMZÉS

A social engineering kivédésére, a hatásaira való felkészítésre több módszertan is rendelkezésre áll. Az egyik vonulatban a meghatározott támadási felületeken színlelt próbálkozásokat hajt végre a Humán Biztonsági Kockázatok felmérésével megbízott szervezet, melyek eredményeképpen konkrét cselekvési terveket dolgoznak ki azok megelőzésére.

Ezek többek között a következő elemekből állhatnak:

- *nyílt forrású információszerzés*, amikor a szervezetről nyilvánosan elérhető adatok kutatása, melyekből támadások eredeztethetők bizonyos körülmények között;
- *hideg hívás*, amikor telefonos információ gyűjtés történik a lehetséges támadási pontok tekintetében, amelynek során a munkatársak biztonsági tudatossági szintjét mérik fel;
- *phishing*, vagyis célzottan küldött e-mailes megkeresés a személyzet azon részére, akik a kritikus adatokhoz hozzáférnek, és tőlük trükkös módon hozzáférési kódok kérése;
- *direkt bejutás*, vagyis helyszíni közvetlen fizikai kapcsolatfelvétel a biztonsági intézkedések erősségének vizsgálatára.

A fenti megközelítés a munkatársak biztonság tudatosságát cselekvéses szinten méri fel. A mi megközelítésünk ezzel szemben arra fókuszált, hogy a személyes jellemzőkből kiindulva is feltárhatók a kontraproduktív viselkedésre való tendenciák és hajlandóságok, és ezzel már a kiválasztás, illetve belső vizsgálatok alkalmával is előre jelezhető a személyi kockázat.

A humán biztonsági kockázat elemzés célja, hogy a szervezetben dolgozó személyi állomány esetében beazonosításra kerüljenek azok az alkalmazottak, akik a pszichológiai jellemzőik kapcsán nagyobb valószínűséggel lehetnek áldozatai a social engineering tevékenységet végző támadók működésének. Elgondolásunk szerint a viselkedést meghatározó személyiségjegyek viszonylag magas biztonsággal bejósolhatják a befolyásolhatóságot, a pszichológiai manipulációnak való ellenállás mértékét. A következőkben egy megvalósított humán biztonsági kockázat elemzést mutatunk be.

Az általunk elvégzett elemzésnek két célja volt. Egyrészt a vezetői kompetenciák meghatározása, másrészt a humán biztonsági kockázatok feltárása. Az első célhoz Fejlesztő Központ metódust használtunk, amelyben egy kb. 2000 fős szervezet megközelítőleg 150 vezetője szerepelt célcsoportként. A szervezeti átalakítások és a növekedés szükségessé tette a vezetőség képességeinek, kompetenciáinak felmérését. A felmérés leghatékonyabban egy szituatív feladat megoldására támaszkodó, de kérdőívvel kibővített Fejlesztő Központ komplex módszertannal volt kivitelezhető. Az eljárás során elsősorban arra vol-

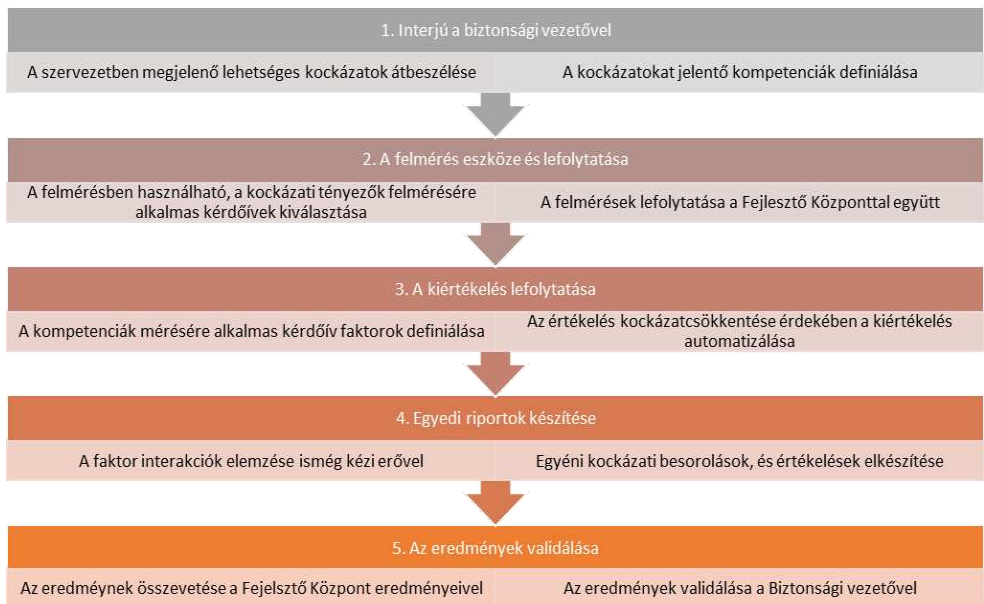
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tunk kíváncsiak, hogy a vezetők mennyire képesek az átalakítással járó stresszre reagálni, hogyan tudják hatékonyan kezelni a változásokat, és mennyire tudják kezelni a nagyobb felelősséggel járó feladatokat. A projekt másik célja a humán biztonság felmérése és megerősítése volt. Ennek létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, mert a szervezet korábban szinte csak az IT rendszerek korszerűsítésével igyekezett megoldani a kockázatos események megelőzését és elhárítását.

A HUMÁN BIZTONSÁGI KOCKÁZAT ELEMZÉS PROJEKT FOLYAMATA

Az 1. számú ábrán bemutatjuk, és a későbbiekben kifejtjük a humán biztonsági kockázat elemzés folyamatát lépésenként.

1. sz. ábra: A humán biztonsági kockázat elemzés folyamata. Forrás: saját készítés.

1. INTERJÚ A BIZTONSÁGI VEZETŐVEL

A szervezetben végrehajtásra tervezett humán biztonsági kockázat elemzés első fázisában a szervezet biztonsági szakembereivel végzett interjú alapján egy kompetencia lista meghatározása szükséges. Ezen alkalommal a szervezet különböző munkaköreiben esetlegesen előforduló kockázatokról készítünk egy listát. Ezt követően a kockázatokot tovább erősítő „kompetenciákat” határoztuk meg, amelyekre a mérésből információkat akartunk gyűjteni.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A 2. ábra az említett interjú alapján készült kompetenciaelemzés végeredményét mutatja be táblázatos formában.

Kockázatos viselkedés megnevezése	A viselkedésre való hajlandóság lehetséges negatív következménye
Következmény Kontroll	A kockázatos viselkedési mintázat megjelenése esetén a személy a következmények kellően alapos mérlegelése nélkül, elhamarkodottan cselekszik. Impulzívan, érzelemből cselekszik, nagyobbak érzékeli a kontrollját a helyzetben, mint amivel valóban rendelkezik.
Irracionális Önértékelés	A személy hajlamos arra, hogy képességeit és határait túlbecsülje, és ezek alapján több kockázatot vállaljon, nagyobb dolgokba is belevágjon, mint amit képes kontrollálni.
Inadekvát környezetészlelés	Viselkedését nem a valóság, hanem az ő általa észlelt környezet és körülmények irányíthatják, a téves következtetések kapcsán fontosnak ítélt helyzet alkalmával kockázatvállalásra is hajlamos. Önmagában a döntése mérlegelt, de a környezetet torzítva látja, ezért jelenthet veszélyt.
Figyelemigény	Annak érdekében, hogy a középpontba kerülhessen, biztonsági kockázatot jelentő információkat is kiadhat.
Instabilitás	Extrém stressz helyzetben viselkedése kiszámíthatatlanná válhat. Instabilitása kihasználhatóvá (zsarolás, befolyásolás) teszi.
Irreleváns Döntés előkészítés	Magas kockázattal járó döntéseknél hajlamos a mérlegelés elmulasztására, és a határok kitolására, a tárgyi környezetben, bár arra törekszik, hogy mások személyeknek ne ártson ezzel.
Befolyásolhatóság	Nehezen mond ellent az általa elismert referenciaszemélynek, az általa adott utasításokat megkérdőjelezés nélkül megteszi ez alapján realitásnak ellentmondó dolgokat is végrehajt.
Megfelelésigény	A referencia személy elismerésére vágyik, ez motiválhatja a realitásnak ellentmondó cselekvések kivitelezésére.
Pénz által motivált kockázatvállalás	Anyagi juttatás ellenében hajlandó lehet magasabb szintű kockázatot vállalni.

2. sz. ábra: Humán biztonsági kockázatelemzés kritikus kompetencia tára. Forrás: saját készítés.

Azt is tudjuk azonban, hogy vannak olyan személyiség tényezők, melyek a kockázatok csökkentésének irányába mutatnak, és amelyek mintegy védelmi funkcióként állnak a személy rendelkezésére a kockázatok viselkedések kivitelezésében.

A 3. ábra a protektív faktorként működő személyiség jellemzőket mutatja, melyek jelenléte csökkenti a kockázatvállalási hajlandóságot.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Kockázat csökkentő viselkedés neve	Hatása
A Személyiség Önszabályozó alrendszere	Magas szintű működés esetén a személy viselkedésében kisebb valószínűséggel jelenik meg a kockázatos elem.
Tervezettség és szervezettség	Magas szintű működése a hirtelen, impulzív cselekedetek megjelenési valószínűségét csökkenti.
Elővigyázatosság, mint extrém stressz reakció	Megbízható és alacsony kockázatú döntések meghozatalára törekszik. Biztosítékra, konzultációra van szüksége, és hibáin hajlamos sokáig rágódni, amiből sokat tanul.

3. sz. ábra: azonosított protektív faktorok. Forrás: saját készítés.

2. A MÉRÉS ESZKÖZÉNEK DEFINIÁLÁSA

A személyiségmérő eljárások révén objektív módszerünk van arra, hogy megvizsgáljuk, milyen szinten rendelkeznek a vizsgálat résztvevői adott kompetenciákkal. A vizsgálatban azonban csak olyan eszközt szabad alkalmaznunk, mely megfelel a legfőbb pszichometriai kritériumoknak.

A mérőeszköz akkor mér jól, ha:

- érvényes: azt a fogalmat méri, amit mérni szeretnénk,
- megbízható: nem hangulatot mér, és több különböző alkalommal hasonló eredményre jut,
- normázott: rendelkezik nemzeti vagy nemzetközi referenciaadatokkal, amelyek segítségével az átlagos és az átlagtól eltérő értékek meghatározhatóak.

Az elemzés során a megvizsgált személyi állomány kritikus kompetenciáinak és protektív faktorainak beazonosítása több, hatékonyan működő pszichológiai kérdőív eredményeinek összesítéséből keletkezett, melyek a fent kifejtett kritériumoknak megfeleltek.

A mérés objektívitasának további erősítésére minden faktor esetében legalább kétféle kérdőív minimum 2 skálájának értékelését vettük figyelembe a kockázati kategória meghatározásánál. Az értékek kijelölésében pedig erőteljesen támaszkodtunk a normázott átlagértékekre és az átlagtól való átlagos eltérésre (szórási eredményekre) is.

A kérdőívek adatainak elemzését követően minden kritikus kompetencia esetében beazonosítottuk a személy kockázati szintjét, amit 5 kategóriába soroltunk:

- Nincs kockázat: egyik skálán sem jelenik meg emelkedett vagy csökkent érték.
- Alacsony kockázat: egy vagy kevés skálán van kockázatot jelentő érték
- Közepes kockázat: egy skálán jelentős, vagy több skálán közepes kockázatú értékek vannak.
- Magas kockázat: több skálán jelentős és mellé máshol is közepes értékek vannak.
- Extrém magas kockázat: több skálán figyelhető meg jelentősen kockázatos érték.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

3. A KIÉRTÉKELÉS LEFOLYTATÁSA

A kérdőívek kockázati faktor és protektív faktor kombinációjának meghatározását egymástól függetlenül foglaltuk rendszerbe, majd egy egyeztetés során validáltuk a végleges formátumot.

Az objektivitás további növelése érdekében a kiértékelést algoritmusokba foglaltuk, melyet egy számítástechnikai szakértő segítségével automatizált kiértékelő rendszer segítségével futtattunk le az adatsorokon.

Így minden résztvevő számára elkészült egy komplex, színekkel egyértelműsített kockázati profil, mely az értékelés végén faktoronkénti és egy összesített kockázati besorolást is mutatott.

4. EGYEDI RIPORTOK KÉSZÍTÉSE

A számszerű besorolásokat követően a faktorok összefüggéseit és értékeit értelmezve minden résztvevőről egyedi riport készült.

5. AZ EREDMÉNYEK VALIDÁLÁSA

Az eredményeket több módon is validáltuk, mivel általános személyi jellemzők voltak a megfigyelés tárgya, így feltételeztük, hogy a vizsgálat végeredményében a kockázatok gyakorisága majd normál eloszlást követ, ami be is igazolódott. Továbbá más szakemberekkel is egyeztettünk, akik hasonló méretű projekten hasonló kockázati eloszlást tapasztaltak.

A harmadik validálási szempont a random-szerű Fejlesztő Központ eredményével való összehasonlítás volt, ahol a vártak megfelelően a személyenként definiált kockázatos viselkedések valóban meg is jelentek.

A negyedik validálás pedig a Biztonsági vezetővel folytatott beszélgetés, ahol összevettük a részleg adatait és az általunk azonosított kockázatosnak ítélt személyeket, és ebben is teljes egyezőséget találtunk. Minden, általunk magas és extrém magas értékelés kapó személy bekerült már a Biztonsági Osztály látókörébe is valamilyen módon. A viselkedéses jellemzőkben azonban tudtunk a vezetőnek új, használható, cselekvési tervbe szőhető információval szolgálni.

A visszajelzés alapján kiderült az is, hogy az általunk felállított rendszer átlátható, laikus számára is jól érthető és értelmezhető, a többszöri verifikálás alapján pedig kellően megbízhatónak is tekinthető.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Social Engineering tevékenységekhez kötődő információvédelem jelenkorban egyre nagyobb jelentőséggel bír mind a civil, mind a katonai szervezeteknél. Mivel a katonai, politikai, gazdasági információk megszerzése során egyre gyakrabban alkalmazott technika a személyi állomány pszichológiai manipulálása. A kritikus infrastruktúra védelemhez

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kapcsolódó szabályozók változásával is egyre nagyobb hangsúlyt kap az információvédelem és ezen belül is a személyi állományhoz kötődő biztonság, melynek megjelenési formája viselkedésben lelhető fel, azonban a viselkedést meghatározó pszichológiai jellemzők határozzák meg kitettség mértékét.

A pszichológiai jellegzetességek mérése pszichológiai eszközökkel lehetséges bejósolást ad a vizsgálat alá vont dolgozók humán biztonsági kockázatának mértékéről és segít a szervezet biztonsági vezetőjének a humán erőforrás gazdálkodást érintő döntéseiben. Az elemzések során beazonosításra kerülnek a kritikus kompetenciák, melyek a szervezet szempontjából aktív, vagy passzív károkozást eredményeznek, de minden esetben kockázatos viselkedést jelentenek. Ezen kívül a kockázatos viselkedést csökkentő protektív faktorokat is megjelöljük és a kettő összegzett értékeléséből alkotunk egy összesített értéket, ami tájékoztató jellegű. Az elemzések felhasználása eddig minden esetben döntéstámogató funkcióval bírt, önmagában nem bizonyító erejű.

IRODALOMJEGYZÉK

1. 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról.
2. 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról.
3. 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről.
4. 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról.
5. 2080/2008. (VI. 30.) Korm. határozat a Kritikus Infrastruktúra Védelem Nemzeti Programjáról.
6. 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információk eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről.
7. 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról.
8. 1035/2012. (II.21.) Kormány határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
9. Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection. Brussels, 17.11.2005. COM(2005) 576 final.
10. Haig Zsolt (2006): Az információbiztonság komplex értelmezése. Robothadviselés 6. tudományos konferencia kiadványa. Hadmérnök különszám. Elérhető: http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/haig_rw6.pdf (Letöltve: 2018. 06. 25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

---

11. Haig Zsolt-Kovács László (2012): Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák. Nemzeti közszolgálati Egyetem jegyzete
12. Nemzeti Infokommunikációs stratégia 2014-2020 (2014. 02. 04.) Az infokommunikációs szektor fejlesztési stratégiája (2014-2020) v7.0
13. Völgyi Zoltán (2017): A személyközi kapcsolatokon alapuló információs műveleteket végrehajtó állomány kiképzésének pszichológiai támogatása. Honvédségi szemle, (3): 87-97 Elérhető: <http://docplayer.hu/67971584-A-szemelykozi-kapcsolatokon-alapulo-informacios-muveleteket-vegrehajto-allomany-kikepzesenek-pszichologiai-tamogatasa.html> (Letöltve: 2018. 06. 25.)

BARTÓK ANDRÁS¹

**„Korlátok nélküli hadviselés” (超限战) – Egy kínai nézőpont a
21. század hatalmi versengéséről**

**„Unrestricted Warfare” (超限战) – A Chinese Viewpoint on
Power Competition in the 21st Century**

Absztrakt

A mű a kínai hadelméleti gondolkodás utóbbi éveinek egyik legfontosabb művét, Qiao Liang és Wang Xiansui szerzőpáros „Korlátok nélküli hadviselés” (超限战) elterjedt angol fordításban „Unrestricted Warfare”) dolgozza fel, elemezve a mű főbb gondolatmeneteit és történeti, valamint a kínai geopolitikai gondolkodás kontextusában értelmezi annak üzenetét.

A könyv Kína utóbbi éveinek egyik legfontosabb külpolitikai sokkhatása, a tajvani krízis (1995-96) kapcsán látott napvilágot, ezért mindenképp egy reakciónak tekintendő Kína külső fenyegettség percepcióival kapcsolatban. A könyv nem elsősorban hadtudományi új meglátásai miatt meghatározó, érdeme összetett, főként a kínai társadalom számára az új típusú hadviselés kihívásainak tudatosítása miatt fontos mű.

Kulcsszavak: Kína, hadelmélet, korlátok nélküli hadviselés, haderőreform,

Abstract

This paper strives to analyze and give an overview of one of the key books of contemporary Chinese strategic studies, titled „Unrestricted Warfare” (超限战), written by QIAO Liang and WANG Xianshui. The consequent analysis embeds the overview of the book within the historical context of its conception as well as the relevant aspects of Chinese geopolitical thinking.

„Unrestricted Warfare” was written as a consequence of one of China’s most important foreign policy shock experiences of recent years, the 1995-96 Taiwan Strait Crisis, therefore it can be viewed as a reaction to China’s conceptions of external threat perceptions. The virtue of the book is not necessarily its academic

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: bartoka@uni-nke.hu ORCID: 0000-0003-4240-5287

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

achievements in the field of strategic studies, rather the endeavour to conceptualize and disseminate issues of 21. century power struggles to a large domestic audience, strengthening the resilience of the Chinese public.

Key words: China, strategic studies, unrestricted warfare, military reform

A Kínai Népköztársaság (KNK) gazdasági és katonai erejének növekedése az elmúlt három évtizedben, rengeteg kérdést vetett fel a geopolitika és nemzetközi viszonyok dinamikáját szemlélő gondolkodók számára. Ezek közül, mind a Kína szerepét elméleti szinten vizsgálók, mind a környező országok és a világ hatalmainak védelmi szférája számára az egyik jellegzetes visszatérő kérdés a bizonytalanság és átláthatatlanság koncepciója azzal kapcsolatban, mit jelent majd a világtrend számára a KNK hatalmának további növekedése.

A KNK hatalmi felemelkedésének „bizonytalanság” irodalma felőleli egészen a nemzetközi kapcsolatok elméleti iskolái közötti érvrendszerek ütközésének síkját,² de szintúgy a katonai képességek pontos mértéke és minősége körüli gyakorlatiasabb megközelítések szempontjából is rengeteg nyitott kérdés merül fel.³ A transzparencia hiányát Kína erejével kapcsolatban pedig megtaláljuk egyes hatalmak stratégiai dokumentumaiban, a japán 2013-as Nemzeti Biztonsági Stratégiától kezdve,⁴ az amerikai politikai döntéshozatal számára elkészített éves jelentéseken,⁵ vagy az EU regionális politikáját vizsgáló 2012-es jelentésében.⁶

Ugyan jelen tanulmány nem titkolt célja, hogy a KNK globális nagyhatalmi szerepvállalásának bizonyos aspektusait árnyaltabbá téve hozzájáruljon Kína kapcsán a „bizonytalanság” faktor csökkentéséhez, érdemes megjegyezni, hogy bizonyos szempontból teljesen természetes ez a fajta misztikum, ami Kína felemelkedését övezi. Ugyan a történelem folyamán hosszú ideig a „Középső Birodalom”⁷ egyike volt a világ legfontosabb hatalmi központjainak, a globalizáció kialakulásának kezdeti szakaszában Kína egy átmeneti krízis történelmi korszakát élte. Ennek megfelelően, abban a szakaszban, amikor a geopolitika, a világtrendek leíró elméleteinek gondolkodói megalapozzák jelenlegi világszemléleteink fontos elméleti alapjait, Kína épp ezen átmeneti „szunnyadó hatalom” időszakát éli. Míg az Egyesült Államok globális szerepének intellektuális feldolgozására, olyan mérőföldkövek, mint Alfred Thayer Mahan, vagy Zbigniew Brzezinski között rendelkezésünkre áll majd két évszázad, vagy a hidegháború bilaterális keretrendszerének leírására egy fél évszázad, Kína, mint globális hatalom egy integrált

² SCHILDT, Christopher E: „MANAGING UNCERTAINTY: FORMULATING A US GRAND STRATEGY FOR CHINA”. in. *Journal of Public International Affairs*, 2006, 17: 240. 234.o.

³ FISHER, Richard D: *China's military modernization: building for regional and global reach*. Greenwood Publishing Group, 2008., xvi. o.

⁴ Japán Kabinethivatala: [National Security Strategy \(2013\)](#) 12. o.

⁵ RINEHART, Ian: [The Chinese Military: Overview and Issues for Congress \(2016\)](#) 10. o.

⁶ Európai Unió Tanácsa: [Guidelines on the EU's Foreign and Security Policy in East Asia \(2012\)](#) 6. o.

⁷ Kína neve kínai betűvel írva(中国) szó szerint “középső ország/birodalom”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

világrendben ezekhez képest újszerű jelenség. Ésszerűtlen elvárás lenne azt hinnünk, hogy akár maga Kína, akár a külvilág, azonnal képes lenne integrálni kialakult paradigmáiba egy alig az ezredfordulón regionális hatalommá és az elmúlt pár évben a régió túl erőikvetítésre képessé váló erőt.

Jelen tanulmány célja Kína 21. századi globális hatalmi versengésekről alkotott percepcióinak bemutatása egy kulcsfontosságú könyv, a „Korlátok nélküli hadviselés” című értekezés bemutatásán keresztül. A mű a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg két magas rangú tisztjének munkája, de egyrészt összesít korábbi gondolatokat a jövő hadviselésével kapcsolatban, másrészt, tekintve a szerzőpáros politikai vonatkozású beosztásait, szerves kapcsolatban értelmezhető a kínai politikai vezetés elképzeléseivel.

A tanulmány a továbbiakban ezen mű áttekintésével foglalkozik. Először is vázolja a könyv keletkezésének történelmi kontextusát, egyrészt a kínai katonai modernizáció szempontjából, másrészt az elmúlt néhány évek kínai kül- és biztonságpolitikájának egyik legfontosabb eseménye, az 1995-96-os tajvani krízis szempontjából. Mindez megalapozza a könyv, mint geopolitikai reakció bemutatását Kína fenyegetés és kihívás percepciói kapcsán. Ezt követi a könyv tartalmi áttekintése, annak legfontosabb koncepcióin és javaslattetelein keresztül. Végül, érintőlegesen kötvé a „Korlátok nélküli hadviselés” mondanivalóját a gyakorlati előrelépésen keresztül, egy rövid áttekintést ad a kínai előrelépésekről az információs hadviselési képességek fejlesztése terén.

1. AZ 1995-96-OS TAJVANI KRÍZIS ÉS ANNAK HATÁSA A KÍNAI VÉDELEMPOLITIKÁRA

Kína, mint katonai nagyhatalom, mostani erejét a Deng Xiapoing által meghirdetett megkezdett reformpolitika több mint három évtizedes útja során építette ki. Deng 1978-as hatalomra kerülését követően, reformpolitikája a „Négy Modernizáció” üzenete köré épült, melynek négy oszlopa az ipar, az agrárszektor, a tudomány és technológia és a haderő modernizációját tűzte ki célul.⁸ Ezek közül azonban a kezdeti években a legkisebb prioritást a haderő modernizációja élvezte.⁹ Mindez megmutatkozott többek között a védelmi költségvetés GDP arányát tekintve alacsonyabb eloszlásából és a védelmi kiadások fokozatos csökkenéséből, egészen a '80-as évek végéig. Kína védelmi költségvetése emelkedő pályán lényegében 1989 után tudott elindulni, javarészt a Négy Modernizáció három másik szegmense és különösen az agrárszektor termelte eredményeknek köszönhetően.¹⁰ Így a haderő modernizációja és a védelmi szektor reformjai lényegében a hidegháborút követő időszakban teljesedtek ki. Ennek első szakasza a haderő általános modernizációja és a létszámcökkentés, valamint a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg nem katonai tevékenységének fokozatos visszaépítése volt.

A haderő modernizációjának komolyabb lendületéhez a kilencvenes években azonban

⁸ LIN, Chong-Pin: Chinese military modernization: perceptions, progress, and prospects. *Security Studies*, 1994, 3.4: 718-753. 721. o.

⁹ SHAMBAUGH, David L: China's quest for military modernization. *Asian Affairs: An American Review*, 1979, 6.5: 295-309. 302. o.

¹⁰ Lin: Chinese military modernization: perceptions, progress, and prospect. 724. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

hatalmas lendületet adott Kína Tajvanhoz fűződő kapcsolataiban kialakult feszült viszonya, illetve ezzel együtt az Egyesült Államokkal fellépő ellenérzések a sziget kapcsán. Ennek kiindulópontja az 1995-96-os tajvani krízis volt.

A sziget elszakadás párti politikai diskurzusa rendkívül felélénkült az 1996-ban rendezett első közvetlen demokratikus elnökválasztás közeledtével. A KNK aggodalommal figyelte a korábban enyhülőben lévő kapcsolatrendszer, tartva attól, hogy jelentősen megnő az elszakadáspárti politikai erő a szigeten, ezért minden lehető eszközzel igyekezett nyomást gyakorolni Tajvan közéletére. 1995 júliusában a KNK nagyszabású haditengerészeti gyakorlatot tartott Tajvan közelében, melynek keretében két napon keresztül ballisztikus rakétákat lőtt át a sziget fölé.¹¹

Az Egyesült Államok válaszul jelentősen növelte katonai, legfőképpen haditengerészeti jelenlétét a térségben és egy repülőgéphordozó harccsoport áthaladt a szárazföldi Kínát és Tajvant elválasztó szoroson, erődemonstrációként és a szigetnek biztosított védelmi garancia szimbolikus jeleként.

A '95-96-os feszültségek több szempontból voltak meghatározó jelentőségűek. Egyrészt egyes elemzők szerint a KNK és az USA a koreai háború óta nem került ennyire közel egy katonai konfrontáció lehetőségéhez.¹² Másrészt, a nagyszabású hadgyakorlatra és a ballisztikus rakétákra épülő erődemonstráció mellett is, Kínának be kellett látnia, hogy az elmúlt évek katonai reformjai ellenére, közel sincs megfelelő szinten ahhoz, hogy vetélytársa lehessen az Egyesült Államok regionális katonai erejének, vagy képes legyen ellenállás mellett megszállni Tajvant. A kínai védelempolitika kettős reakcióval válaszolt a tajvani krízisre. Egyrészt megújult erővel indult meg az eszközrendszerek korszerűsítése, másrészt a KNFH évről évre egyre nagyobb mennyiségű ballisztikus rakétát diszlokált a szoros Tajvannal szembeni oldalán, növelve a szigettel szembeni elrettentési képességeit. A tajvani események azonban egy szellemi, társadalmi és politikai folyamatot is indítottak, mégpedig az egyre jelentősebb belső igényt a védelmi szféra hiányosságainak átfogó kiküszöbölésére. Az intellektuális erőfeszítések központi mérföldköveként született meg Qiao Liang, a légierő ezredese és politikai beosztású főtisztjének, illetve Wang Xiansui ezredes, szintén a légierő egyik magas rangú politikai főtisztjének könyve, „Korlátok nélküli hadviselés” címmel.

2. „KORLÁTOK NÉLKÜLI HADVISELÉS” – EGY MÓDOSULT, KORLÁTOK NÉLKÜLI ÖSSZETETT HÁBORÚ (偏正式 超限 组合 战) ELMÉLETE

Qiao és Wang ezredesek könyvük végén egy rövid szakaszban említést tesznek a mű keletkezésének körülményeiről, mindketten aktív résztvevői voltak a tajvani krízis eseményei körüli védelmi tervezésnek és a mű elkészítésében fő motivációjukként szolgáltak ezen élmények. Tekintve, hogy mindketten magas beosztású politikai főtisztek, a

¹¹ IISS: Military Balance 1995 171-72. o.

¹² RUSSELL, R: The 1996 Taiwan Strait crisis: The United States and China at the precipice of war?. Pew Case in International Affairs, 2000, 231. 3. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

könyv keletkezése kapcsán feltételezhetjük, hogy a KKP legalább is lényegi hangvételében áldását adta a mű elkészüléséhez.

A könyv lényegi célkitűzése felismerni, és bevezetni az olvasót a 21. század dinamikájában drasztikus megváltozott hadviselési és hatalmi versengési környezet törvényszerűségeibe.

A könyv két részből és nyolc fejezetből áll, a két rész címe „I. Az új hadviselésről”, második része „II. Az új műveleti módszerek áttekintése”. Tartalmát tekintve három legfőbb szakaszában foglalkozik a világban zajló társadalmi és technológiai folyamatok hadelméletre gyakorolt hatásával (1-3. fejezetek), bemutatja az Öbölháború legfontosabb tanulságait és az új típusú hadelméleti irányokat és műveleti koncepciókat javarészt az amerikai fegyveres erőkre alapozva (4-5. fejezet) harmadik szakaszában pedig leírja, milyen konfrontációs környezetre és hogyan kell felkészülnie Kínának a 21. században (6-8. fejezet).

2.1 A HÁBORÚ A 21. SZÁZADBAN

Ahogy a könyv egészének, az első nagyobb tartalmi szakasznak is fontos célkitűzése, hogy megpróbálja vázolni, hogyan lehet képes egy technológiai elmaradásban levő, fejlődő ország felvenni a versenyt az egyre komplexebbé váló műveleti környezetben.

Ennek egyik jellegzetes, visszatérő gondolata egy komoly figyelmeztetés a technológiai fejlesztés öncélú hajszájával foglalkozik. Egyrészt intő példát fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy a technológiai versengés könnyen összeomlásba sodorhatja azt, aki egy technológiai szempontból előrehaladottabb hatalomhoz próbál meg felzárkózni. Ennek alapjául a szovjet törekvéseket veszi a hidegháború végén, melyek ebben az elemzésben egyértelműen elvezettek a Szovjetunió széteséséhez.¹³ Kritikát fogalmaz meg azonban nem csak az amerikaikhoz való felzárkózás elvakult hajszolásával kapcsolatban, hanem az amerikai hadelméleti gondolkodás túlságosan technokrata vonatkozásairól is. Az első fejezet 13-17. oldalain vázolt szakaszban hosszasan kifejti, hogy a bámulatos technológiai fejlesztések és egyre drágább fegyverrendszerek ellenére az amerikai felet sorozatos kudarcok érték fejletlenebb, aszimmetrikus taktikát folytató ellenfelekkel szemben. A szerzőpáros igencsak hangzatos módon az amerikai gondolkodást a „technológia rabszolgájának” nevezi, amely nem képes tovább gondolkodni megoldásokban, mint ameddig a technológiai fejlődés elvezethet.¹⁴

Az első szakasz lényegi mondanivalója, a technológiai verseny dinamikájának bemutatásán túl, a könyv fő gondolatmenetéhez kötődően az, hogy a háború a technológiai

¹³ QIAO, Liang; WANG, Xiangsui: *Unrestricted warfare*. PLA Literature and Arts Publishing House, 1999. 14-15 o. Megjegyzés: a tanulmányhoz az eredeti mű angol fordítását használtam, ám a kiadói megjelenésű változat mellett felhasználtam a CIA *Foreign Broadcast Information Service* (FBIS) szervezeti egysége által elkészített és on-line publikált [változatot](#) is, mert ez a könyv kulcsfogalmainak kínai karakterösszetételét is feltünteti, ami segített az eredeti koncepcióhoz közelebbi magyar megfeleltetés elkészítésében.

¹⁴ QIAO; WANG (1999) 15-16. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

integráció és globalizáció korszakában véget vetett annak a koncepcionális megközelítésnek, hogy a fegyverek használata teszi a háborút háborúvá. Új megközelítésű fegyverek jelennek meg a műveleti közegen belül és akár attól elrugaszkodva is – az első szakasz az irányított energiafegyverektől kezdve egészen az ember okozta földrengések és természeti katasztrófák lehetőségéig veszi számba a jövő elképzelhető „új megközelítésű fegyvereit” –, valamint a fegyver fogalmának újra értelmezése együttesen teljesen elmosás a határt a háború és béke állapota között.¹⁵ Már a kezdeti szakaszban is megjelenik a „háború” fogalmának elidegenítése a háborút viselő felektől, önálló jelenségként kezelve „A háború Isteneként” utalva rá, ami a későbbi szakaszokban egy fékezhetetlen „sárkány” képeként tér vissza. Ennek vélhetően lényegi üzenete, hogy a háború átalakuló természete független bármely nagyhatalom szándékaitól, az új, „minden határt és korlátot meghaladó hadviselés: vagyis Korlátok nélküli hadviselés” sokkal inkább egy önálló, független jelenség amely az emberi fejlődés vektorából fakad.¹⁶

2.2 AZ ÖBÖLHÁBORÚ ÉS AZ AMERIKAI HADELMÉLET TANULSÁGAI

A második szakasz célja bemutatni az Öbölháború és a közelmúlt fegyveres konfliktusainak főbb tanulságait. Ezek legfontosabb elemei a hálózatcentrikus hadviselés, a precíziós fegyverek megjelenése és az egyre nagyobb technológiai fölény bemutatása, és inkább ismeretterjesztő jellegű. Valószínűleg a szerzőpáros célja bemutatni saját értelmezésük szerint az amerikai stratégiai gondolkodást a technológiai előrelépések és haderőfejlesztés tükrében, úgy, hogy a kínai olvasóközönség is értse, milyen elemekre épülnek ennek főbb dinamikái.

A szakasz egyik legfontosabb része a hadügyi forradalom (revolution in military affairs – RMA) koncepciójának bemutatása. Itt jön a könyv eszmefuttatásának azon pontja, ahol a kínai szerzőpáros megfogalmazza kritikai megállapításait az amerikai megközelítésekkel kapcsolatban és igyekszik vázolni Kína lehetséges fejlődési útján, amin meghaladhatja az amerikaiakat. A szerzőpáros szerint az RMA előrelépései még nem képezik a csúcspontját a hadelméleti tudás fejlődésének. A hadügyi forradalom tényleges csúcspontja valójában a hadviselésről alkotott gondolkodásunk forradalmi átalakulása, amely meghaladja a javarészt technológiai változásokhoz kötődő RMA kereteit.¹⁷ Ennek, az RMA-n túli hadügyi forradalomnak a kifejtése a könyv harmadik, záró tartalmi szakaszának a célja.

2.3 VETÉLKEDÉS A „MÓDOSULT, KORLÁTOK NÉLKÜLI ÖSSZETETT HÁBORÚ” (偏正式 超限 组合 战) KORSZAKÁBAN

A könyv harmadik szakasza, miután az első részben megalapozta a 21. század kezdetének főbb változásainak bemutatásával és a második részben az amerikai hadviselés koncepcionális bemutatásával az új korszak hadelméleti változásait, záró

¹⁵ 5. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. 94-95. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

szakaszában fejté nézeteit azzal kapcsolatban, milyen módon kell Kínának érvényesülni ebben az új környezetben.

A harmadik szakasz javaslatainak kínai beágyazottságát illusztris módon szemlélteti, hogy a szöveg ezen része a korábbi szakaszokhoz képest is jóval több utalást tartalmaz a kínai kultúra legfontosabb klasszikus irodalmi gyökereire, (Sun zi, Konfúcius, illetve egy-két mondat nem megnevezve, de stílusában erőteljesen idézi Lao zi: Dao de jing művét), illetve bevett kínai közmondások segítségével illusztrálja főbb megállapításait.¹⁸

A harmadik szakasz fő javaslattelei a jövő háborúival kapcsolatos három fő megállapítás köré csoportosulnak. A jövő háborúi természetükénél fogva:

1. Szupra-nacionális struktúrákban zajlanak:¹⁹ az államokra leselkedő fenyegetések az állami szint alatti szereplők (terrorszervezet) megjelenésén túl kiegészülnek államalkulatokon átívelő, vagy akár azok felett álló szereplők részéről indított fenyegetésekkel. Ilyen szereplőkként azonosítja az EU közösséget, az IMF-et, a Világbank és a WTO szervezeteit, de szintén ide sorol nagyhatalmak vezette széles koalíciókat, mint például az Egyesült Államok által összekovácsolt 30 érintett szereplőt az Öbölháború kapcsán. Továbbá, nem csak klasszikus, hatalmpolitikai befolyás kapcsán működő supra-nacionális hatásokat említ, de például egy nemzetállam kulturális védelmét áttörő idegen kulturális hatásokat, mint például az internet pornográfia.
2. Szupra-tartományú értelmezési terekben mozognak majd: a supra-tartományú értelmezési koncepció lényege a klasszikus háború tevékenység támogatása, vagy megalapozása a háború területi korlátain túli szegmensekből érkező hatásokkal. Itt tulajdon képpen a nagystratégia koncepciójával találkozunk, amiben egyik fél gazdasági, illetve más eszközökkel igyekszik növelni a nyomást egy ellenfélen, de még mindig a klasszikus értelmezésű háborús tevékenység támogatásának, vagy előkészítésének céljából
3. Szupra-metodikus módszerekkel fogják vívni őket: a supra-metodikus megközelítés lényege az érdekérvényesítés eszköztára, amely már túllép az eddig háborús-békés eszközök által leírt kettősség logikáján. a supra-metodikus koncepció magában foglalja az állami, állam alatti, vagy államokon átívelő szereplők és hatalmak által nyomásgyakorlás eszközeit a politikai, gazdasági, kulturális, diplomáciai, vallási terekben egyaránt, illetve a katonai eszközök hagyományos károkozási, illetve új típusú (elektronikai, kiber) eszköztárát.

Ez a fajta, egyszerre a nemzetállami szinttől elszakadt, a nagystratégia klasszikus eszköztárát magában foglaló háborús, vagy háborút előkészítő, és végül az emberi lét minden szegmensét átívelő, akár klasszikus háborúfelfogásunk szintjét meg nem ütő globális hatalmi vetélkedés és érdekérvényesítés az, ami jellemzi, a háború „sárkányát” amely egy „módosult, kereteit átlépő összetett” vagyis „korlátok nélküli háború.”

A könyv záró szakaszának fő mondanivalója, azon túl, hogy felvilágosítja és figyelmez-

¹⁸ QIAO; WANG (1999) 167-168. o.

¹⁹ Uo. 155-161. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

teti az olvasót a megváltozott természetű háború képére, az, hogy a kínai kultúra szintetizáló és rugalmas természeténél fakadóan sokkal ellenállóbbá és jobban felkészülttette a kínai társadalmat az ilyen típusú háborúban való sikeres boldogulásra. Egyrészt az új korszak háborúira való sikeres felkészülésnek a szerzők szerint kulcsfontosságú kérdése a „nyugati” logika, értelem és precízió harmonizálása a „keleti” intuícióval, érzékenységgel és megértésre való nagyobb hajlandósággal.²⁰ Másrészt, mivel a háború és béke közötti határvonal egyre inkább elmosódik és az új típusú közegben egyszerre kell majd használni megannyi metodikai megközelítést, de nem túlzásba esve egyik irányban sem, a „keleti” hajlam a megfelelő mérték megtalálására szintén előnyhöz juttathatja Kínát.²¹

A „Korlátok nélküli hadviselés” elméletének üzenete összetett. Egyrészt összesíti és egy a belföldi olvasóközönség számára népszerűvé vált írásban tárja fel a hadviselés változó paradigmáit, az ezredfordulón. Ezzel segít az össztársadalmi tudatosság megalapozásában. Másrészt, geopolitikai üzenete is van. Napjainkban Kína geopolitikai törekvései kapcsán főként a tengeri dimenzió kérdésköréről szokás hallani, de ha figyelembe vesszük, a reform és nyitás politikájával Kína mennyire kiszolgáltatottá tette társadalmi berendezkedését a külvilágból érkező hatásoknak – amik márpedig sok esetben legalább is remélték Kína politikai átalakulását a világgazdasági folyamatokba való integrációnak köszönhetően –, a könyv egy határozottan szilárd védekező álláspontot fogalmaz meg mindennemű, nem katonai nyomásgyakorlással szemben. Sőt, a mű fő üzenete, miszerint a kinetikai csapás hiánya korántsem jelenti a béke állapotát, ennek értelmében akár „támadásként” is értelmezhetjük azokat a külső hatásokat, állam alatti (emberjogi szervezetek), vagy akár szupra-nacionális szinten (az EU és az USA gátja Kína piacgazdasággá nyilvánítása ellen), amik már beleférnek ezekbe a szupra-metodikus megközelítésekbe. Kína egy védekező geopolitikára törekszik az általa nyomásgyakorlónak tekintett külvilággal szemben, nem csak a fizikai tér, de a virtuális dimenzióban is. Végül, olyan módon fogalmazza meg végső következtetéseit, hogy azok, a kínai kultúra erényeire építve, magabiztosságot adhatnak a kínai társadalom számára, az akkor még látványos technikai elmaradás ellenére is.

ÖSSZEFOGLALÓ

A „Korlátok Nélküli Hadviselés”, idézve többek között Sun zi és más ókori kínai hadtudományi klasszikusok stílusát, első olvasatra könnyen tűnik nagyzó, állandó ellentmondások végleteiben fogalmazó, nehezen értelmezhető gondolatfolyamnak.

Kontextusában kezelve azonban nagyon is világos üzenete és érdemei vannak. Nem titkolt módon a tajvani krízis és a kínai haderő felismert technológiai lemaradásának élményei kapcsán született mű, amely vélhetően elejétől fogva nagy tömegek általi fogyasztásra szánt olvasmány. Egyrészt hangsúlyozza a technológiai fejlesztések melletti

²⁰ Uo. 148. o.

²¹ Uo. 184. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

elköteleződést, de kritikákat is fogalmaz meg ezzel kapcsolatban. Felismerve, hogy Kína számára nem lehetséges a vetélytársak utolérése a közeljövőben, iránymutatást ad arra, hogyan próbálhatja meg mégis felvértezni magát a jövő háborúira. Ennek legfőbb eszköze a háború felfogásának gyökeres átalakítása és az egyre homályosabb határvonalon manőverezés békeidő és háborús érdekérvényesítés között.

A mű legnagyobb érdeme, hogy széles társadalmi rétegek általi fogyasztásra szánva, nagyban hozzájárulhat a kínai nemzeti érdekek mindennemű eszközzel történő védelme melletti társadalmi konszenzus megszilárdításához és olyan hatásokkal szembeni védekezéshez, mint akár az információs hadviselés, akár a nemzetközi politikai nyomásgyakorlás.

Egy adott ország politikai rendszerétől függetlenül, a társadalmi lélektani ellenállóképesség javítása szempontjából mindenképp tanulságos törekvés Qiao és Wang szerzőpáros korszakalkotó munkája.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1. SCHILDT, Christopher E. „MANAGING UNCERTAINTY: FORMULATING A US GRAND STRATEGY FOR CHINA”. in. Journal of Public International Affairs, 2006, 17: 240.
2. FISHER, Richard D. China's military modernization: building for regional and global reach. Greenwood Publishing Group, 2008.
3. Japán Kabinethivatala. [National Security Strategy \(2013\)](#)
4. RINEHART, Ian. [The Chinese Military: Overview and Issues for Congress \(2016\)](#)
5. Európai Unió Tanácsa. [Guidelines on the EU's Foreign and Security Policy in East Asia \(2012\)](#)
6. LIN, Chong-Pin. Chinese military modernization: perceptions, progress, and prospects. Security Studies, 1994, 3.4: 718-753.
7. SHAMBAUGH, David L. China's quest for military modernization. Asian Affairs: An American Review, 1979, 6.5: 295-309.
8. The International Institute for Strategic Studies (IISS). Military Balance 1995. (2009) East Asia and Australasia, The Military Balance, 95:1, 168-198, DOI: 10.1080/04597229508460083
9. RUSSELL, R. The 1996 Taiwan Strait crisis: The United States and China at the precipice of war?. Pew Case in International Affairs, 2000, 231.
10. QIAO, Liang; WANG, Xiangsui. Unrestricted warfare. PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.

TÓTH BÁLINT¹Légyvédelmi rakéták működése²

Operational of Surface-to-air Missiles

Absztrakt

A cikkben a szerző ismerteti a légyvédelmi rakéták működését. A könnyebb feldolgozhatóság érdekében a bonyolult fizikai és matematikai összefüggésektől eltekintve, a lehető legegyszerűbb módon mutatja be a reaktív hajtás elméletét, ismerteti az általános rakétahajtómű konstrukciókat, illetve végigvezeti az olvasót a rakéta kilövésétől kezdve a megsemmisítés pillanatáig.

Kulcsszavak: rakéta hajtómű, légyvédelmi rakéta, légi cél megsemmisítési módjai, rakéta irányítási rendszerek

Abstract

In the article the author explains the operational of surface-to-air missiles. In order to understand these systems easier, during the explanation there are no complicated physical or mathematical formulas. The author explains the principles of reactive propulsion, the basic rocket engine constructions, and explains what happens from the launch of the rocket until the destruction of the target.

Keywords: rocket engine, surface-to-air missile, destruction methods, SAM guidance systems

BEVEZETÉS

Ahhoz, hogy megértsük a légyvédelmi rakéták működését, meg kell értenünk, hogy mi mozgatja a rakétát. A fizikai jelenség, ami magyarázza a rakéta mozgásának okát, Newton harmadik axiómája, a hatás ellenhatás törvénye, ami kimondja, hogy két test kölcsönhatásakor a két test egymásra azonos nagyságú ellentétes irányú erőhatást fejt ki.³ Hogyan

¹ MH Ludovika Zászlóalj, 4. évfolyamos honvédtisztjelölt, E-mail: 1310balint@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7755-893X

² A publikáció az Emberi Erőforrások Minisztériuma Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

³ Newton harmadik törvénye

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

működik ez a jelenség a rakéták esetében? Vegyünk egy zárt tartályt, melyben nagynyomású gázok kapnak helyet. A gázok a tartály falára nyomóerőt fejtenek ki, illetve a tartály fala is ugyanekkora mértékben nyomóerőt fejt ki a gázrészecskékre. Amennyiben a tartályra nem hat más külső erő, abban az esetben nyugalomban van. Nyissuk meg a tartály falát. A nagy nyomású gáz a megnyitott oldalon nagy sebességgel el fogja hagyni a tartályunkat, melynek hatására a tartály az ellenkező irányban elmozdul. Ezt a jelenséget jól megfigyelhetjük egy felfújt léggömb segítségével. A tartály elmozdulásának sebességét kiszámolhatjuk a kiáramló gázok tömegének, illetve sebességének ismeretével.

$$V = \frac{mw}{M}$$

Az összefüggésben az „m” a kiáramló gázok tömegét, „w” a gázok sebességét az „M” pedig a tartály tömegét jelöli.

A léggömb és a rakéta repülésének okát tehát ugyanaz a fizikai jelenség magyarázza, azonban a nagy különbség a kettő között, hogy a rakéta hajtóművének működése során az a cél, hogy a kiáramló gázok nagy sebessége és nyomása végig fennmaradjon, ezért folyamatosan üzemanyagot kell égetni, hogy a felszabaduló égéstermékek biztosítsák a fent említett követelményeket. Ez a tény azt fogja eredményezni, hogy a rakéta fedélzetén szállított hajtóanyag, égése során veszít tömegéből, így az egész mozgó test tömege változik majd a működés során, ezért a valós sebesség kiszámolásához a változó tömegű testek mozgásegyenletét kell alkalmaznunk, mely összefüggés megalkotása Meshcherskiy nevéhez fűzhető. Meshcherskiy által kidolgozott törvény segítségével Ciolkovszkij létrehozta a többlépcsős rakéták által elérhető vége sebesség kiszámítására alkalmas összefüggést.⁴

A reaktív hajtás elvén működő hajtóműveket két nagy csoportba sorolhatjuk. Az első nagy csoport a levegőt felhasználó sugárhajtóművek csoportja. Ahogy a megnevezés is mutatja, a fedélzetükön szállított hajtóanyag égésének táplálásra a levegő oxigénjét használják fel, mely azt a korlátot állítja eléjük, hogy kizárólag a légkörben alkalmazhatóak. Ilyen típusú hajtóműveket használnak a sugárhajtású repülőgépeknél, illetve néhány régebbi típusú légvédelmi rakétáknál, de mivel nem ez a legjellemzőbb meghajtási mód légvédelmi rakéták számára, ezért e típusú hajtóművek további ismertetését nem végzem el.

A másik nagy csoport a rakétahajtóművek csoportja. A rakétahajtóműveket az különbözteti meg, a levegőt felhasználó sugárhajtóművektől, hogy a fedélzetükön szállítják mind a tüzelőanyagot, mind az oxidáló anyagot, ami lehetővé teszi, hogy környezetől függetlenül végbemehessen az égés, vákuumban is képes tolóerőt biztosítani. A rakétahajtóműveket további kisebb csoportokba soroljuk, a hajtóanyaguk halmazállapota

(<http://www.viszki.sulinet.hu/tananyagtar/fizika/gorbem/Newton%20harmadik%20t%C3%B6rv%C3%A9ny.pdf>) (megtekintés 2017.09.18.)

⁴ Fizika fogalomtár http://ilias.gdf.hu/goto.php?target=file_34875_download&client_id=ilias-ha (letöltés 2018.04.09.)

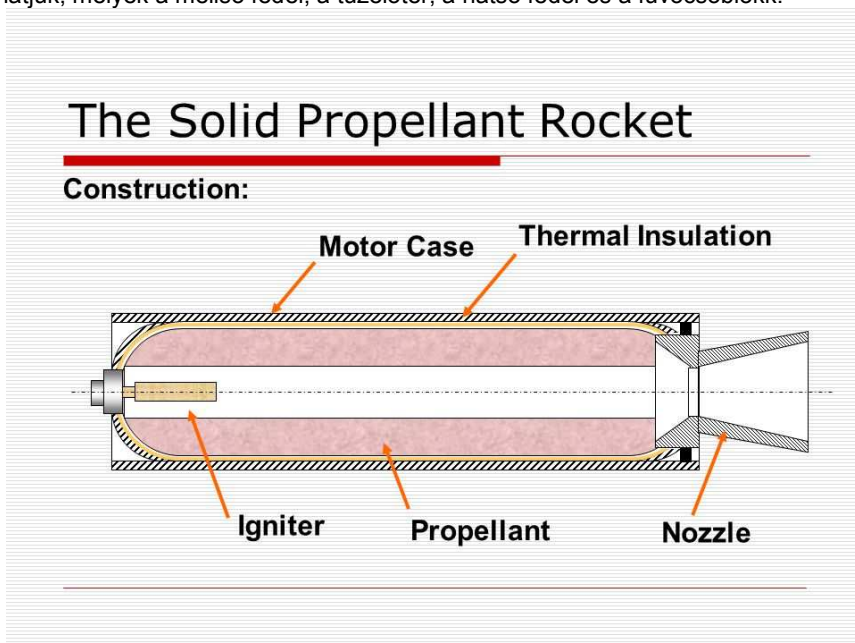
szerint, szilárd-, és folyékony hajtóanyagú rakétahajtóművek. A hajtóanyag halmazállapota alapvetően meghatározza a rakéta felépítését.⁵

1. RAKÉTAHAJTÓMŰVEK ÁLTALÁNOS FELÉPÍTÉSE

A szilárd hajtóanyagú rakéták felépítése a legegyszerűbb reaktív hajtóművek között. Ebből kifolyólag az első szilárd hajtóanyaggal működő rakéták egyidősek a lőporral. Kínában a lőport lezárt végű bambusz rudakba töltötték és gyakorlatilag ezzel létrehoztak egy rakétát. Kezdetben csak szórakoztatásra, tűzijátékként használták őket, de katonai alkalmazhatóságukra is hamar fény derült. Ezek a kezdetleges eszközök pontatlanok voltak, kis hatótávolsággal rendelkeztek, de jó alapként szolgáltak a ma használt rakéták számára.

Szerkezeti felépítésének fő részei a hajtóműház, a hajtóanyag töltet illetve az indító töltet. (1. ábra)

A hajtóműház gyakorlatilag a rakétatestet jelenti ebben az esetben, és egy fő egységre bonthatjuk, melyek a mellső fedél, a tüzelőtér, a hátsó fedél és a fúvócsőblokk.

1. ábra: Szilárd hajtóanyagú rakéta felépítése

(Forrás: <http://slideplayer.com/slide/4379574/14/images/17/The+Solid+Propellant+Rocket.jpg> letöltés:

2018.05.18)

⁵ D.P Mishra: *Fundamentals of Rocket Propulsion*. Taylor & Francis Group, Abingdon, 2017. p.7.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

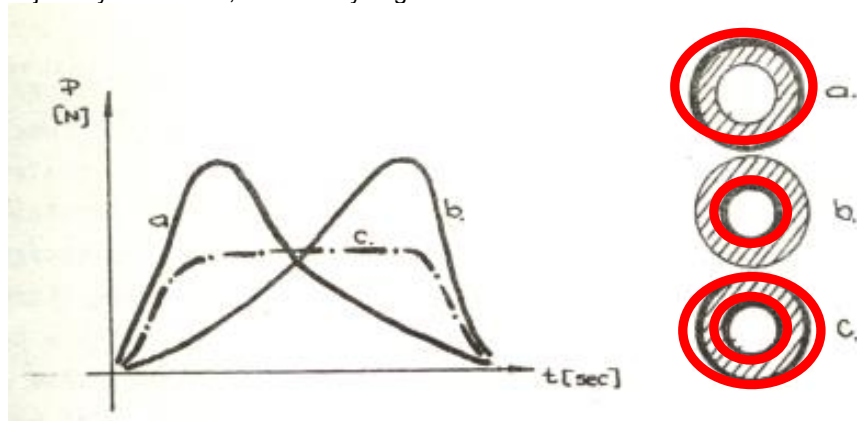
2018. XI. évfolyam 3. szám

A tüzelőtérben kap helyet a szilárd hajtóanyag töltet, így a tüzelőtér az üzemanyag tartály feladatát is ellátja, ebből kifolyólag a tüzelőtér méretét a hajtóanyag töltet mérete határozza meg. A tüzelőtér belső felületét olyan hővédő réteggel látják el, mely biztosítja, hogy a hajtómű működése során a hajtóműházat nem éri olyan mértékű hőhatás, ami az átégéséhez, megromlásához vezetne, ezzel biztosítva a hajtómű biztonságos működését. A hajtóanyag töltetet egy iniciáló töltet segítségével gyújtják be. A gyújtás helye, illetve a töltet formai kialakítása meghatározza, hogy a hajtómű milyen égési karakterisztikával rendelkezik majd égése során. Az égési felület mérete meghatározza, hogy időegység alatt mekkora tömegű hajtóanyag töltet ég el, ami egyenesen arányos lesz a tolóerő nagyságával is. Ebből kifolyólag a szilárd hajtóanyagú rakétahajtóművek tolóerejének szabályozására a gyújtás helyének megválasztását, és a töltet formai kialakítását használják (2. ábra).

A hajtóanyagot gyújthatjuk a töltet felületén. Az ilyen típusú égés során kezdetben a legnagyobb az égési felület. A hajtóanyag elégésének következtében az égés felülete egyre csökkenni fog, míg az égéstér térfogata nőni. Ez azt eredményezi, hogy a tüzelőtérben létrejövő nyomás az égési idő során folyamatosan csökken, tehát a hajtómű az égési idő elején biztosítja a maximális tolóerejét, majd ez a tolóerő folyamatosan csökkeni fog. Ezt az égési módot degresszív égésnek nevezzük.

Amennyiben a hajtóművet a hajtóanyag töltet belsejében gyújtjuk, az égési folyamat karakterisztikája ellentétesen alakul, mint az előző esetben. Kezdetben kis felületen megy végbe az égés, azonban a hajtóanyag elégésének következtében az égés felülete folyamatosan nő, ebből következően több, nagy nyomású gáz termelődik, ami a tolóerő folyamatos növekedését fogja maga után vonni. Ezt az égési módot progresszív égésnek nevezzük.

Semleges égés esetén, a hajtóanyagot vagy homlokfelületéről gyújtjuk, vagy a külső és belső felületén egyszerre. Ennél az égési módnál az égési felület állandónak tekinthető a teljes folyamat során, ebből kifolyólag a tolóerő állandó szinten marad.

2. ábra Hajtómű tolóereje a gyújtási helytől függően

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A szilárd hajtóanyagú rakéták egyszerű felépítésük következtében viszonylag alacsony gyártási költséggel rendelkeznek. Mivel a hajtóanyag töltet szilárd halmazállapotú, a töltet hosszú ideig tárolható a rakéta tüzelőterében, amit légmentesen lezárnak, ami azt eredményezi, hogy a rakéta üzemkész állapotban tárolható. Környezetkárosító hatása viszonylag alacsony, nincs meg a veszélye annak, hogy a hajtóanyag kifolyik, és roncsolja a környezetet. Ezek a tulajdonságai miatt, a katonai célra felhasznált rakéták többsége szilárd hajtóanyaggal rendelkezik.

1926. március 16. nagy mérőföldkővet jelentett a rakéták fejlődésének történelmében. Dr. Robert Hutchings Goddard ezen a napon hajtotta végre az első sikeres indítását egy folyékony hajtóanyaggal rendelkező rakétának.⁶ Felépítésük lényegesen bonyolultabb, mint a szilárd hajtóanyagú rakétáké. Ennek oka, hogy a hajtóanyag 2-3 komponensből áll, tüzelőanyag, oxidáló anyag illetve ballasztvíz, ezeket folyékony halmazállapotban kell a rakéta fedélzetén tárolni, keringetni illetve a tüzelőtérbe fecskendezni. A hajtóanyag komponensek tárolása külön tartályban történik, keveredésük a tüzelőtérbe való befecskendezés előtt nem megengedett, hiszen sok esetben a hajtóanyag komponensek öngyulladó elegyet képeznek.

A folyékony hajtóanyag komponensek mozgatásáért a rakéta táprendszere a felelős. A táprendszer segítségével szabályozható a tüzelőtérbe fecskendezett hajtóanyag mennyisége, így könnyen változtatható a hajtómű tolóereje. Repülés során az égés leállítható illetve könnyen újra is indítható, ami a szilárd hajtóanyag esetén nem, vagy csak nagyon nehezen megoldható. Két különböző táprendszer típust különböztetünk meg.

Kiszorításos táplálás esetén, a hajtóanyag komponenseket tároló tartályokból a folyadékot nagy nyomású gázzal szorítják ki. A rendszer nagy előnye, hogy a táprendszer nem bonyolítja tovább az amúgy is bonyolult rakétahajtóművet. A nagy nyomású gázzal a rakéta irányítását végző pneumatikus kormánymotorok működtetésére is lehetőség nyílik. Hátránya, hogy egy plusz nagy nyomású gázokat tároló tartály elhelyezése szükséges a rakéta fedélzetén, ami növeli a rakétahajtómű tömegét (3. ábra).

⁶ Dr. Robert H. Goddard: American Rocketry Pioneer
https://www.nasa.gov/centers/goddard/about/history/dr_goddard.html (megtekintés 2017.09.27.)

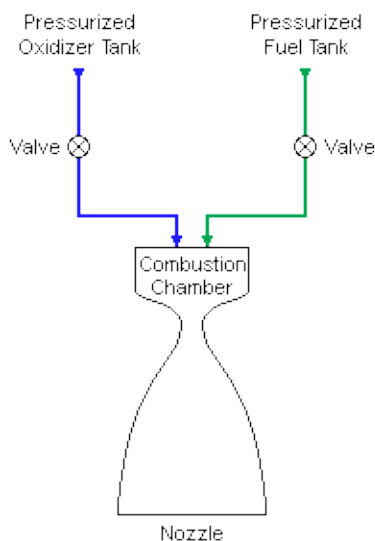

Fig. 1.11 - PRESSURE-FED

3. ábra Kiszorításos táplálás

(Forrás: <http://www.braeunig.us/space/pics/fig1-11.gif> letöltés: 2017.10.23.)

A bonyolultabb táplálási módszer a gázgenerátoros táprendszer. A rakéta fedélzetén elhelyeznek egy gázgenerátort, melyet a rakéta hajtóanyag komponenseivel működtetnek. Ez a gázgenerátor t, melynek égéstermékei meghajtának egy gázturbinát, mely egy oxidáló anyag illetve egy tüzelőanyag pumpát működtet. A gázturbina alkalmas arra is, hogy egy áramfejlesztő generátort meghajtsion, ami a rakéta működése alatt, elegendő elektromos áramot termel a fedélzeti eszközök működtetéséhez. Hátránya ennek a rendszernek, hogy a rakétahajtómű által használt üzemanyagot használja, így az üzemanyag fogyasztás kedvezőtlenebb lesz (4. ábra).

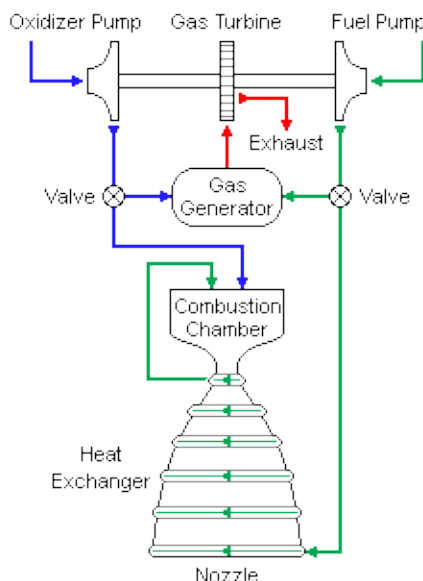

Fig. 1.8 - GAS GENERATOR

4. ábra Gázgenerátoros táplálás

(Forrás: <http://www.braeunig.us/space/pics/fig1-08.gif> letöltés: 2017.10.23.)

Ahogy a szilárd hajtóanyagú rakétáknál, úgy a folyékony hajtóanyagú rakéták esetén is gondoskodni kell a hőhatások elleni védelemről. Az egyik hűtési módszer az ábrán látható. A tüzelőanyagot egy csőrendszeren keresztül a fúvócsőblokk körül keringtetjük, ami azt eredményezi, hogy az alacsonyabb hőmérsékletű tüzelőanyag hőt von el a felforrósodott fúvókától. A fúvóka így lehűl, míg az üzemanyag felmelegszik, ami kedvezőbb feltételeket biztosít a befecskendezés után a tökéletes égéshez.

A folyékony hajtóanyagú rakétahajtóművek nagy előnye, a működés során változtatható tolóerő a légvédelmi rakéták esetén nem szükséges, viszont a hátrányai, hogy az oxidáló anyag erős maró, savas hatása, illetve a tüzelőanyag idegméreg jellege miatt nem lehet sokáig üzemkész állapotban tárolni a rakétát, kritikus hiányosságnak számít, így manapság a légvédelmi rakéták nagyobb részét szilárd hajtóanyagú rakétahajtóművel szerelik fel.

2. A LÉGVÉDELMI RAKÉTÁK MŰKÖDÉSE

A légvédelmi rakéták mindegyike irányított rakéta, ezzel megteremtve a lényeges különbséget a légvédelmi tüzér fegyverek által kilőtt, nem irányított lövedékekhez képest. Az

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

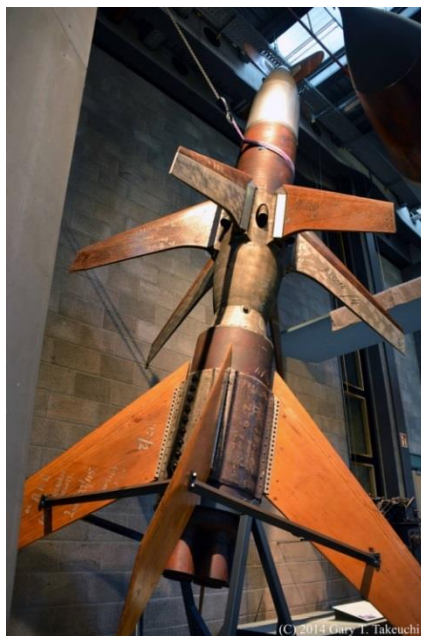
2018. XI. évfolyam 3. szám

irányítottságának köszönhetően egy kilőtt légvédelmi rakéta nagyobb megsemmisítési valószínűséggel rendelkezik, mint egy légvédelmi tüzezerszköz által kilőtt lövedék.

Az irányítás megvalósításához szükség van egy irányítási rendszerre. Az irányítási rendszerek közül három nagy csoportot különböztetünk meg:

- távirányítást;
- önirányítást;
- kombinált irányítást.

Az első légvédelmi rakétafegyverek a Második Világháború Németországában jelentek meg. (5. ábra) Ezek az eszközök sosem kerültek a tömeggyártás fázisába, de több sikeres indítást és tesztcél megsemmisítést hajtottak végre velük, és megteremtették a légvédelem egy új fajtáját, a légvédelmi rakétákat.⁷

5. ábra: Rheinwunder légvédelmi rakéta

(Forrás: https://farm6.static.flickr.com/5608/15798680935_5018fe730b_b.jpg letöltés: 2018.04.17)

A légvédelmi rakéták első generációját távirányítású rendszerek vezették a célhoz. A távirányítás a következő módon valósul meg. A földön elhelyezett lokátor felderíti és követésbe veszi a megsemmisítendő légi célt. A cél repülési paramétereinek alapján – magasság,

⁷ Missile, Surface-To-Air, Rheinmetall-Borsig Rheintochter R I <https://airandspace.si.edu/collection-objects/missile-surface-air-rheinmetall-borsig-rheintochter-r-i-0> (megtekintés 2018.01.03.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

sebesség, paramétertávolság – illetve a rávezetési módnak megfelelően a parancskidolgozó berendezés számít egy ideális, elméleti röppályát a rakéta számára. A rakéta indítását követően egy másik lokátor követésbe veszi magát a rakétát. Repülés során folyamatosan méri a cél, illetve a rakéta egymáshoz viszonyított helyzetét, és ezen adatok alapján a parancskidolgozó berendezés korrigáló parancsokat határoz meg a rakéta számára, melyek úgy módosítják a röppályáját, hogy megfelelő valószínűséggel megtörténhessen a megsemmisítés. Ezeket a parancsokat a parancsközlő berendezés juttatja a rakéta fedélzetére. Fontos megjegyezni, hogy ennél az irányítási módnál a rakéta úgymond nem látja a célt, tehát a rakétára közvetlenül a cél irányából nem érkezik információ, repülés közben a földi berendezésektől kapott parancsokat hajtja végre, és éri el a földi berendezés által meghatározott térrészt. Nagy előnye ennek az irányítási módnak, hogy a rakéta ebben az esetben a cél által nem zavarható, hiszen kettejük között nincs közvetlen információáramlás. Másik nagy előnye, hogy repülés közben a rakéta teljesen mértékben a földi irányítás kezében van, tehát bármikor új célra irányítható, vagy repülése során bármikor megsemmisíthető. A rendszer nagy hátránya viszont a nagyfokú mobilitás hiánya, hiszen minden, az irányításhoz szükséges eszköz a földön helyezkedik el. Szintén hátránya a rendszernek a hatótávolság korlátossága. A földről történő mérés miatt a távolság növekedésével a rakéta pontossága csökken, így a megsemmisítési valószínűség is csökken.

Önirányítás esetén,⁸ a rakéta saját maga gyűjti a szükséges információkat a célról, illetve a rakéta fedélzetén elhelyezett parancskidolgozó berendezés végzi a vezérlőparancsok előállítását. Önirányítású rakétáknál lehetséges a fire-and-forget elv alkalmazása, vagyis a rakéta indítása után a megsemmisítés pillanatáig nincs szükség földi beavatkozásra. Az önirányítású rendszerekre általánosan elmondhatjuk, hogy nagyobb mobilitás jellemzi őket, mint a távirányítású rendszereket, hiszen a parancskidolgozó berendezés a rakéta fedélzetén kap helyet, ebből kifolyólag parancsközlő berendezésre sincs szükség a földön. Az is általános ténynek tekinthető, hogy a rakéta célhoz való közeledése során egyre pontosabb adatokat fog a célról gyűjteni, hiszen ebben az esetben a mérőberendezés és a mért objektum közötti távolság csökken, ami nagyobb mérési pontosságot biztosít. Az önirányítású rakétákat három csoportba sorolhatjuk:

- passzív önirányítás;
- aktív önirányítás;
- fél aktív önirányítás.

Passzív önirányítású fejletlen rakéták esetében a rakéta célmérő berendezése a cél által generált valamely fizikai mennyiséget méri. Ez legtöbb esetben a cél keltette hőmennyiség infravörös tartományban történő érzékelése, de lehet akusztikus vagy elektromágnesen érzékelő is. Az ilyen típusú rakéták semmilyen jelet nem sugároznak ki, kizárólag egy vevőberendezés kap helyet a rakéta orrkúpja alatt. Ez azt eredményezi, hogy magát a rakétát nehéz érzékelni, hiszen a repülőgépen elhelyezett besugárzás érzékelők nem jelzik egy passzív önirányítású rakéta közeledését. Hátránya, hogy az ilyen típusú rakéták

⁸ Lamper László: *Mistral 2 légvédelmi rakéta stabilitásának és irányíthatóságának szabályozástechnikai kérdései*. PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. p.44-52.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

hatótávolsága szintén erősen korlátozottnak tekinthető, hiszen a fedélzeti célmérő berendezésnek még indítás előtt detektálnia kell a megsemmisítendő cél által generált jeleket.

Passzív önirányítással ellentétben az aktív önirányítású rakéták nem a cél által generált mérhető mennyiségeket használják fel, hanem saját fedélzeti felderítő lokátorokkal besugározzák a megsemmisítendő légi célt, és a célról visszavert elektromágneses hullámok szolgáltatnak információt a rakéta számára. Ez a tulajdonsága jelenti a legnagyobb előnyét és hátrányát is ennek az irányítási rendszernek. Hátránya, hogy az adó által kisugárzott elektromágneses hullámokat a repülőgépeken elhelyezett besugárzás érzékelők képesek érzékelni a rakéta közeledését, így több lehetőséget biztosít a pilóta számára az ellentévesemények végrehajtására. Előnye viszont, hogy ennek az irányítási rendszernek a legnagyobb a hatótávolsága, illetve kombinált irányítási rendszereknél a rakétán elhelyezett irányítófej aktív önirányítású. Kombinált irányítás esetén a rakétát egy elfogási körzetbe vezérik, ahol a rakéta bekapcsolja saját célmérő lokátorát és onnantól saját jelét követve jut el a cél közelébe.

Fél aktív önirányítás irányítás esetén, a rakéta fedélzetén csak egy vevő berendezés kap helyet. A földön elhelyezett rávezető lokátor folyamatosan megvilágítja elektromágneses hullámokkal a megsemmisítendő célt. A földi lokátor által kisugárzott jelek célról visszavert hullámait érzékeli a rakéta fejében elhelyezett célmérő berendezés. Mivel a rakéta számára szükséges, hogy a rávezetés teljes ideje alatt be legyen sugározva a légi cél, ezért a földi berendezést ez az irányítási módszer nagyon sebezhetővé, könnyen felderíthetővé teszi.

Az irányítási rendszerek mellett a légvédelmi rakéták rendelkeznek egy rávezetési módszerrel is. A rávezetési módszer gyakorlatilag egy matematikai számítás, aminek alapján megtörténik a vezérlőparancsok képzése. A rávezetési módszer meghatározza a rakéta röppályáját a célíg. A rávezetési módszer azonban csak egy elméleti röppályát fog meghatározni a rakéta számára, amire a rakéta, indítás után, folyamatosan csökkenő amplitúdóval igyekszik rásimulni. Indítás után, a cél által végzett bármilyen manőver egy új elméleti röppályát fog jelenteni a rakéta számára, amire szintén először nagyobb majd folyamatosan egyre kisebb lengésekkel rá fog állni a rakéta.⁹

A légvédelmi rakéták működésének utolsó lépcsője a megsemmisítés módja. A megsemmisítési mód meghatározza, hogy a légvédelmi rakéta milyen módon fejt ki hatását a megsemmisítendő célon. A megsemmisítésnek két módja lehet:

- repesz romboló hatással történő megsemmisítés;
- közvetlen találattal történő megsemmisítés.

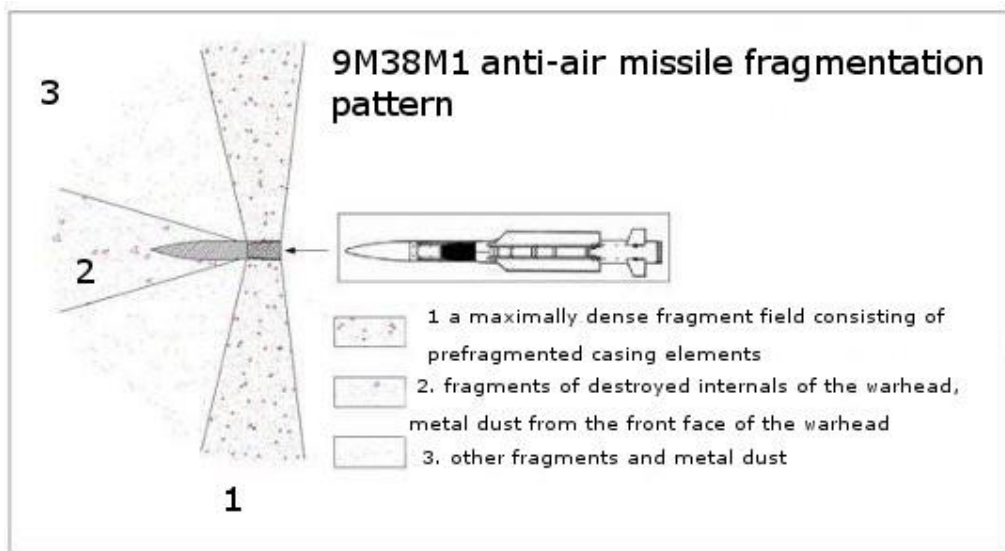
Repez-romboló hatással történő megsemmisítés (6. ábra) esetén, a rakéta fedélzetén szükség van egy robbanó harci részre. A robbanás következtében történő megsemmisítésre a rávezetés során keletkező rávezetési hibák miatt van szükség. Tehát abban az esetben, ha a rávezetés nem elég pontos ahhoz, hogy a rakéta pontosan eltalálja a célt, akkor szükség van arra, hogy a rakéta megsemmisítési sugarát egy repesz felhővel megnöveljék.

⁹ Lamper László: *Mistral 2 légvédelmi rakéta stabilitásának és irányíthatóságának szabályozástechnikai kérdései. PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. p.44-52.*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

A repeszfelhő létrehozására a fedélzeten elhelyezett robbanó töltetet egy fém köpennyel veszik körül, amely a robbanóanyag berobbanása után apró repeszekre szakad, ami a rakétától mért adott távolságban meghatározott repeszűrűséget hoz létre.

6. ábra: 9M38M1 légvédelmi rakéta harci töltete által létrehozott repeszfelhő

(Forrás: <http://www.whathappenedtoflightmh17.com/wp-content/uploads/2014/11/distribution-sharpnel-english.jpg> letöltés: 2018. 04.17.)

A repesz-romboló hatással történő megsemmisítés a keményebben páncélozott célok esetén nem minden esetben hajtható végre. Ekkor válik szükségessé a közvetlen találattal történő megsemmisítés. Ezt a megsemmisítési módszert főként a ballisztikus rakéták ellen alkalmazzák. A közvetlen találat eléréséhez, azonban nagyon pontos rávezetésre van szükség, illetve a rakétának elegendő manővertartalékkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy a közvetlen találat létrejöhessen. A manővertartalék biztosítása érdekében a rakétákat felszerelhetik, a hagyományos aerodinamikai kormányzást kiegészítő gázdinamikai kormányzással. A gázdinamikai kormányzás lényege, hogy nem a rakéta sebességvektorának irányát változtatja, hanem irányát megtartva, a pillanatnyi röppályával párhuzamos röppályára löki a rakétát nagyon rövid időn belül. Ennek megvalósítását a rakéta fedélzetén elhelyezett miniatűr rakétahajtóművek végzik (7. ábra).

7. ábra: S-400 légvédelmi rakétakomplexum kisméretű rakétái, és a rajtuk elhelyezett miniatűr rakétahajtóművek

(Forrás: <http://oursogo.com/thread-1957053-1-1.html> letöltés:2018.03.26.)

A rakéta fedélzetén, radiális irányban elhelyezett rakétahajtóművek megfelelő pillanatban történő begyűjtása rövid időn belül, nagymértékű manővert biztosít a rakéta számára, így képessé válik akár egy ballisztikus rakéta harci részének az eltalálására is. Közvetlen találat során a megsemmisítést a rakéta kinematikus energiája biztosítja. A nagy sebességű, viszonylag nagy tömegű rakéta becsapódása a célba legtöbb esetben elegendő annak harcképtelenné tételére, de néhány típusú, közvetlen találat elérésére alkalmas rakéta fedélzetén is elhelyeznek robbanó töltetet, ezzel is növelve a megsemmisítés valószínűségét.

ÖSSZEZGÉS

A cikkben egy rövid ismertetőt adok arról, hogyan működnek a légvédelmi rakéták. A kidolgozás során kiszűrtem azon információkat, melyek komolyabb matematikai, fizikai ismereteket igényelnének, annak érdekében, hogy mindenki számára feldolgozható és megérthető ismeretanyagot biztosítsak. Az ismertető alkalmas egy kiindulási alpnak azok számára, akik meg szeretnék ismerni a légvédelmi rakéták működését, de nem tudják, hol kezdjenek bele a tudásanyag megszerzéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. AMCP 706-282, Ordnance Engineering Design Handbook, Ballistic Missile Series, Propulsion and Propellants. Office of The Chief of Ordnance, Washington, 1960.
2. Anton H.J. De Ruiter, Christopher J. Damaren, James R. Forbes: Spacecraft Dynamics and Control – An Introduction, John Wiley & Sons, Hoboken, 2013.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

3. D.P. Mishra: Fundamentals of Rocket Propulsion. Taylor & Francis Group, Abbingdon, 2017.
4. George P. Sutton, Oscar Biblarz: Rocket Propulsion Elements. John Wiley & Sons, Hoboken, 2010.
5. Lamper László: Mistral 2 légvédelmi rakéta stabilitásának és irányíthatóságának szabályozástechnikai kérdései. PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.
6. Michael D. Griffin, James R. French: Space Vehicle Design. American Institute of Aeronautics and Astronautics, Reston, 2004.
7. Stachó Tamás: Légvédelmi Rakéták Rendszertana I. Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, Budapest, 1992.